İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

Câmiu'l Usûl

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Kemal Sandıkçı
Prof. Dr. Muhsin Koçak

4

ensar

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

C.4

ENSAR NEŞRİYAT

Ticaret Anonim Şirketi

ISBN : 978-9944-704-37-3
Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı
Câmiu'l-Usûl 4

Yazarı
İbnu'l-Esîr El-CEZERÎ

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Tercüme
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

Kapak Düzeni
Erhan Akçaoğlu

Baskı
Acar Basım ve Cilt Sanayi TİC. A. Ş.
0212 422 18 34

1. Basım
Mart 2008

İsteme Adresi
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih-İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03-04
Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

Tercüme ve Şerh:

Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI Prof. Dr. Muhsin KOÇAK

C.4

İstanbul 2008

Bu ciltte yer alan *Kitabu'l-Cihâd*'ın ikinci Bâb'ının *"Cizye ve Hükümleri"* ile *"Ganimetler ve Fey"* adlı ikinci ve üçüncü fasıllarının tercüme ve şerhi Prof. Dr. Muhsin Koçak tarafından, bu bölümlerin redaksiyonu ile diğer bölümlerin tercüme ve şerhi Prof. Dr. S. Kemal Sandıkçı tarafından yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

(ت) "te" harfi :

الكتاب الخامس

في تعبير الرؤيا

5. KİTAB: **RÜYA TABİRİ:** **989-1.021**

الكتاب الخامس

في تعبير الرؤيا

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في ذكر الرؤيا و آدابها

19- RÜYA TABİRİ

I- RÜYA VE ÂDÂBI

٩٨٩- (خ م ت د ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا اقْتَربَ الزّمانُ ، لم تَكَدْ رُؤيَا المُؤمنِ تكذب – ومنهم من قال: لَمْ تكذبْ رُؤيَا المؤمن – ورُؤيا المؤمنِ جُزءٌ من ستَّةٍ وأَربَعينَ جُزْءا مِنَ النُّبوّة**». وزادَ بعضُهُم : **وما كان من النُّبُوّة فإنَّهُ لا يَكْذِبُ**.

قال محمد بن سيرين : وأنا أَقُول هذه ، قال : وكان يُقَالُ : الرؤيا ثَلاثَةٌ : حديث النفس ، وتخويفُ الشَّيطان ، وبُشْرَى من الله ، فمن رأى منكم شيئا يكرهه ، فلا يَقُصَّهُ على أحد ، ولْيَقُمْ فَلْيُصَلِّ ، قال :وكان يكره الغُلَّ في النوم ، وكان يعجبهم القَيدُ ، ويُقالُ : القيدُ ثباتٌ في الدِّين.

قال البخاري : رواه قتادة ،ويونس ، وهُشيم ، وأبو هلال ،عن ابن سرين ،عن أبي هريرة.

وقال يونس : لا أَحْسِبُهُ إلا عن النبي صلى الله عليه وسلم في القَيْد.

وفي رواية لمسلم قال : **إذا اقتربَ الزمانُ لم تكد رؤيا المسلم تكذب ، وأصدقُكم رؤيَا: أَصدقُكم حديثا ، ورُؤْيَا المسلم جزء من خمسٍ وأربعينَ جُزْءا من النُّبوّةِ ، والرؤيا ثلاثٌ فالرؤيَا الصالحةُ : بُشرى من الله ، ورؤيا تحزينٌ من الشيطان ، ورؤيا : مما يُحدِّثُ المرءُ نَفْسَهُ ، فإن رأى أحدُكم ما يكره ، فليقم فليصلِّ ، ولا يُحدِّثْ بها الناسَ** ، قال :

وأُحِبُّ **القَيْد ، وأكره الغلّ ، والقيد ثبات في الدين.** فلا أدْري : هُوَ في الحديث، أو قاله ابن سيرين ؟

وفي رواية نحوه ، وفيه قال أبو هريرة : فَيُعْجِبُنِي القيدُ ، وأكرهُ الغُلَّ ، والقيدُ : ثباتٌ في الدِّين.

وفي أخرى: **إذا اقتربَ الزمانُ** – وساق الحديث – ولم يذكر فيه النبيَّ صلى الله عليه وسلم.

وفي أخرى نحوه : وأدرج في الحديث قوله : « **وأكرهُ الغُلَّ** » إلى تمام الكلام ، ولم يذكر : « **رؤيا المؤمن جُزْءٌ من ستة وأربعين جزْءا من النُّبوة** ».

وفي أخرى مختصرا ، قال : « **رؤيا المؤمنِ جزْءٌ مِن ستَّة وأربعين جزءا من النُّبوَّة**».

وفي أخرى « **رؤيا الرجل الصالح** ».

وفي رواية الترمذي مثل رواية مسلم المفردة بطولها ، إلى قوله :« **ثباتٌ في الدِّين**». وقال بَدلَ «فَلْيُصَلِّ » : « فَلْيَتْفُلْ» ولم يذكر قوله : « فلا أدري أَهو في الحديث ،أو قاله ابن سيرين؟».

وفي أخرى له ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم « **الرؤيا ثلاثٌ : فرؤيا حق، ورؤيا يُحدِّثُ بها الرَّجُل نفْسَهُ، ورؤيا تحْزِينٌ من الشَّيْطان ، فَمنْ رأى ما يَكْرَهُ فَلْيَقُمْ ، فَلْيصَلِّ** » ، وكان يقول : « **يُعْجبُني القَيْدُ ، وأكرهُ الغُلَّ ، القَيْدُ : ثباتٌ في الدين** » ، وكان يقول :« **من رآني فإنِّي أنَا هو، فإنَّهُ لَيْسَ للشيطان أنْ يَتمَثَّلَ بي** » ، وكان يقول : « **لا تُقصُّ الرُّؤيا إلا على عالم أو ناصح** ».

وفي رواية أبي داود مثل رواية مسلم أيضا ، إلا أنّه أسقط منها قوله :«**جزءا من ستَّة وأربعين جزءا من النبوة** » ، وقال فيها « **وأُحبُّ القَيْدَ وأكرهُ الغلَّ ، القيدُ : ثباتٌ في الدِّين** ».

989- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zaman yaklaşınca mü'minin rüyası hemen hemen yalan çıkmaz. -Bazı râvîler, mü'minin rüyası yalan olmaz dedi-. **Hakikatte mü'minin rüyası, Peygamberliğin kırk altı cüz'ünden biridir."**[1]

RİVÂYETLER

Bazı râviler, şunu da eklerler:

"Nübüvetten olan şey, yalan olmaz."

Muhammed b. Sîrîn: "Ben de bu (ümmete şunu) söylerim" dedi ve ilâve etti: Ebû Hureyre tarafından şöyle deniliyordu:

"Rüya üç sınıftır: Nefsin konuşması, şeytanın korkutması ve Allah'tan bir müjde olması! Kim rüyasında hoşlanmadığı bir şey görürse, onu kimseye anlatmasın, kalkıp namaz kılsın!"

İbn Sîrîn, şunu da söyledi:

"Ebû Hureyre rüyada *"Ğull"* (insanın boynuna vurulan pranga) görmekten hoşlanmaz, ama *"Kayd"*dan (ayağa vurulan bukağı), yani bağlanmaktan hoşlanırdı. *'Kayd, dinde sebattır'* derdi."

Buhârî, "bu hadîsi Ebû Hureyre'den, İbn Sîrîn tarîkıyla Katâde, Yunus (b. Ubeyd)[2], Hişâm[3] ve Ebû Hilâl[4] rivâyet etti" der.

Râvî Yunus dedi ki: ***"Kayd*** sözünün, ancak Hz. Peygamber'den rivâyet edildiğini zannediyorum."

Müslim'in rivâyeti ise şöyledir:

---

[1] **Buhârî**, Ta'bir, 26; **Müslim**, Rüya, 6; **Tirmizî**, Rüyâ, 1/2270; **Ebû Davud**, Edeb, 96/5017.

[2] **Ebû Ubeyd, Yunus b. Ubeyd b. Dînâr el-Abdî el-Basrî**: ö. 140/757. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Malik'i görmüştü. Hasan el-Basrî ve İbn Sîrîn'in en güvenilir râvîlerindendir. Kendisinden Süfyan es-Sevrî, Hammâd b. Zeyd ve Şu'be rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tashric edilmiştir. Âbid, zâhid, fâzıl bir şahsiyetti. Sünnete sıkı bağlı, bid'atlara şiddetle karşı idi.

[3]. **Câmiu'l-Usûl**'de bu isim, Hüşeym diye zaptedilmiştir. Ancak **Buharî**'deki aslında Hişâm diye geçmektedir. Biz de tercümede **Buharî**'deki aslını dikkate aldık. Buradaki Hişâm'dan maksat da, İbn Sîrîn'in râvîsi olan Hişâm b. Hassân'dır. Bu zatın biyografisi 413 numaralı hadîste geçmişti.

[4] **Ebû Hilâl, Muhammed b. Süleym er-Râsibî el-Basrî**: ö. 167/783. Muhaddisler tarafından zayıf kabul edilen râvîlerdendir. Basralıdır. Hasan el-Basrî ve İbn Sîrîn'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbn Mübârek ve İbn Mehdî rivâyet etti. Hadîsi *Sünen*'lerde tahric edildi.

"Zaman yaklaşınca müslümanın rüyası hemen hemen yalan çıkmaz. Sizin en doğru rüya göreniniz, en doğru konuşanınızdır. Müslümanın rüyası, Peygamberliğin 45 cüz'ünden biridir. Aslında rüya üçtür: Biri sâlih rüyadır ki o, Allah'tan bir müjdedir. Diğeri şeytanın verdiği üzüntüdür. Öbürü de insanın kendi nefsine konuştuğu şeylerdir. Sizden biri rüyasında hoşlanmadığı bir şey görürse, kalkıp namaz kılsın! Onu insanlara anlatmasın!"

Râvî dedi ki: "Rüyada ***'kayd'***ı severim, ama ***'ğull'***u sevmem. ***Kayd,*** dinde sebat demektir" dedi. Ama bu söz hadîs midir, yoksa İbn Sîrîn'in sözü müdür, bilmiyorum."

Benzer bir rivâyette de Ebû Hureyre şöyle dedi:

"***Kayd*** hoşuma gider, ama *ğull*'dan hoşlanmam. ***Kayd,*** dinde sebat demektir."

Diğer bir rivâyette de: **"Zaman yaklaşınca..."** diye başlayarak hadîs kaydedilir, ancak burada Hz. Peygamber zikredilmez.

Başka bir rivâyette ise: "***Ğull'*****u sevmem...**" cümlesi, hadîse derc edilir, ama **"Mü'minin rüyası, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir"** cümlesi zikredilmez.

Muhtasar bir başka rivâyette sadece; **"Mü'minin rüyası, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir"** denir. Başka bir varyantta da: "**Salih kişinin rüyası"** ifâdesi kullanılır.

Tirmizî'nin rivâyeti, **Müslim**'in az önce geçen müstakil rivâyeti gibidir. Yalnız hadîs **"*kayd,* dinde sebat demektir"** cümlesine kadar verilir. "Bu söz hadîs midir, yoksa İbn Sîrîn'in sözü müdür bilmiyorum" cümlesi yoktur. **Müslim**'in rivâyetindeki; **"...kalksın, namaz kılsın..."** cümlesi yerine de, **Tirmizî**'de; **"...kalksın, tükürsün"** cümlesi yer alır.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyetinde ise Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Rüya üç çeşittir: Biri haktır, diğeri insanın kendi nefsine konuşmasıdır. Öbürü de şeytanın verdiği üzüntüdür. Sizden her kim, hoşlanmadığı bir rüya görürse, kalksın namaz kılsın."

Ayrıca Rasûlullah (as.); *"Kayd* **hoşuma gider, ama** ***ğull'*u** **sevmem.** ***Kayd,*** **dinde sebat demektir"** diyordu.

Kezâ; **"Kim, beni rüyada görürse, mutlaka ben oyum, zira şeytan benim suretime bürünemez"** diyordu.

"Rüya, ancak bilgili ve nasihat edecek birine anlatılır" diyordu.

Ebû Davud'un rivâyeti de **Müslim**'in rivâyeti gibidir. Ancak bu rivâyette: **"Rüya, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir"** cümlesi yoktur. Fakat: *"Kayd'*ı **severim,** ***ğull'*u** **sevmem,** ***kayd*** **dinde sebat demektir"** cümlesi vardır.

İZAH

1- Rüyanın Mâhiyeti

Rüya, günümüzün modern psikolojik araştırmalarında da izahı ve mahiyeti tam olarak açıklanamayan bir hâdisedir. Hatta rüya bir tarafa, uyku nedir, nasıl olmaktadır? İnsan, nasıl ölü gibi kendinden geçmektedir? Sonra nasıl uyanmaktadır? Uykuda gördüğü rüyalar neyin nesidir? Bir insan, normalde yapamayacağı şeyleri rüyada nasıl yapmaktadır? Üstelik rüyada gördüklerinden, aynen uyanık bir insan gibi korkması, bağırması, terlemesi, sevinmesi, zevk alması nasıl izah edilir? Uyanık insandaki fizikî değişiklikler, rüyada nasıl yaşanıyor? Rüyada ihtilam olan birinin, aynen uyanık insanın fizikî durumunu yaşaması, zevk alması nasıl izah edilir?

Mazerî; rüya hakkında, müslüman olmayanların, çeşitli ilim ve meslek mensuplarının çok şeyler söylediklerini, ama hiç birinin hakikati yansıtmadığını ifâde eder. Çünkü onlar, akılla idrâk edilemeyen bir olayı anlamaya çalışıyorlar ve üstelik dinî ölçülere de inanmıyorlar. Bu yüzden her meslek mensubu değişik izahlarda bulunmuş, ama hiçbiri gerçeği yakalayamamıştır.[5]

İslâm âlimleri rüyayı şöyle izah ederler:

Allah, uyanık insanların kalbinde bazı duygular ve hayaller yarattığı gibi, bunları uyuyan insanın kalbinde de yaratır; hatta bunlar bazı şeylerin belirtisi ve işareti olarak da gösterilir.

---

[5] **İbn Hacer**, XIV, 375.

Ebû Bekir İbn Arabî, rüyayı şöyle izah eder:

"Rüya; Allah'ın melek ve şeytan vasıtasıyla hakikat veya kinâye olarak kulun şuûrunda uyandırdığı enfüsî idrâkler ve vicdanî duygular, yahut da şeytanî telkinler ve karışık hayallerden ibarettir. Tıpkı uyanıklıktaki hatıralar ve hayaller gibidir."[6]

2- *Rüyanın Çeşitleri*

Genel olarak rüya ikiye ayrılır:

a) Sâdık Rüyalar : Buna **Sâlih rüya** da denir. Vâkıaya mutabık düşen rüyalardır. Bu çeşit rüyalar, uyanıklık âleminde doğru olarak tecelli eder. Bu yönüyle böyle bir rüya, Allah'tan bir müjdedir. Peygamberlerin ve sâlih insanların rüyaları böyledir.

Hadîste ifâde edildiği üzere güzel rüyaların anlatılması meşrûdur.

b) Yalan Rüyalar : Vâkıaya mutabık düşmeyen rüyalardır. Bunlara **şeytanî rüya** da denir.

Güzel olmayan rüyaların anlatılması, hadîste men edilmektedir. Ancak **Tirmizî**'de, yalnız âlim ve nasihat edecek birine anlatılabileceği belirtilmektedir.

Ayrıca hadîs-i şerifte daha detaylı bir şekilde rüyanın çeşitleri ifâde edilmektedir. "**Nefsin konuşması**" diye ifâde edilen rüya çeşidi; insanın uyanıkken düşündüğü, hayal ettiği şeyi rüyasında görmesidir.[7]

3- *Rüya Ve Peygamberlik*

Hadîste; "**Rüya, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir**" diye ifâde edilmektedir. Rüyanın, Peygamberliğin cüz'ü olması konusunda **İbnu'l-Esîr** şöyle bir izah getirir:

"Bilindiği üzere Hz. Peygamber, 63 yıl yaşadı. Peygamberlik müddeti ise 23 yıldır. Pek çok sahih hadîste rivâyet edildiği üzere Hz. Peygamber vahiy olayına, ilk defa rüyada muhatap oldu. Bu durum,

---

[6] **Ârıza**, IX, 123.

[7] **Kastalanî**, X, 146.

altı ay sürdü. Sonra da Cebrâil kendisine vahiy getirdi. Hz. Peygamber'in rüyada vahye muhatap olduğu altı aylık süre, 23 yıllık Peygamberlik müddetine nispet edildiğinde, 23'de yarım yıl, yani 46'da bir yıl eder. Böylece Hz. Peygamber'e rüyay-ı sâdıka ile başlayan vahyin süresi, Peygamberlik süresinin 46 cüzünden birini teşkil etmiş olur."

Bu konuda 993 ve 997 nolu hadîslerde verilen farklı rakamlar ve bunların izahı konusunda **İbn Hacer**, geniş malumat vermektedir.[8]

Hz. Peygamber'in gördüğü rüya, hiç şüphe yok ki, Peygamberliğin gerçekten bir cüz'ü sayılır. Ancak insanların gördüğü rüyanın Peygamberliğin cüz'ü olması hükmü ise, mecâzîdir. Buradan, insanda nübüvvetin 46 cüz'ünden biri mevcuttur manası çıkarılmamalıdır. Böyle bir mana, insanın gördüğü rüyayı, vahiy ve nass derecesine yükseltir. Bu da teşrîin devamını gerektirir ki, son derece tehlikeli ve hatalı bir anlayış ortaya çıkar.

4- Rüyada Hz. Peygamber'i Görmek

Hadîsin sonunda **Tirmizî**'den alınan rivâyette; **"kim beni rüyasında görürse, beni görmüştür, zira şeytan benim sûretime giremez"** cümlesi hakkında, önce bu husustaki dört rivâyeti kaydedelim:

a) **"...şüphesiz beni görmüştür."**

b) **"...hakikati görmüştür."**

c) **"...beni uyanıkken de görecektir."**

d) **"...sanki uyanıkken beni görmüş gibidir."**

Rüyada Hz. Peygamber'i görmek konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:

Kaderciler, böyle bir rüyanın asla gerçek olmayacağını söylerler.

Bazı hadîs şârihleri, bunu asr-ı sââdete tahsis ederler. Rasûlullah'ı (as.) rüyasında görenin, **Medîne**'ye hicret edip O'nu gerçekten göreceğine yorumlamışlardır. Vefatından sonra O'nu görmek mümkün değildir.

---

[8] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 386-393.

Diğer bir görüşe göre de; Hz. Peygamber'i rüyasında gören, âhirette de O'nu görecektir. Şüphesiz bu, cennetle müjdelenmek gibidir.

Başka bir görüş de; rüyada görülenin gerçekten Peygamber olduğu, O'nun bir düş olmadığı şeklindedir.

Buhârî'nin **İbn Sîrîn**'den gelen bir rivâyetinde; Rasûlullah'ı (as.) rüyada görmek, O'nu kendi şekli ve sıfatı ile görmek şartına bağlıdır.

Görüşler farklı olmakla birlikte, bir noktada ittifak vardır. O da; Hz. Peygamber'i rüyada görmek şeytanî bir olay değildir. Zira şeytan, Rasûlullah'ın (as.) sûretine giremez. Âlimler, bu konuda ittifak halindedirler.[9]

5- "Zaman Yaklaşınca"

Hadîste geçen bu ifâdeden maksadın ne olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. **Hattâbî**, bunlardan ikisini kaydeder:

a) Maksat, gece ile gündüzün süre itibariyle birbirine yakın olduğu ilkbahar ve sonbahar mevsimleridir. Zira bu mevsimlerde insan tabiatı, mûtedil bir hal alır. Ayrıca kan dolaşımı da bu mevsimlerde değişikler arz eder.

b) Maksat, kıyâmetin yaklaşmasıdır. Muhaddislerin ekserisi, bu ikinci görüşü tercih ederler.[10]

Hadîsten maksadın, **Mehdî**'nin geleceği zaman olduğu da söylenmiştir. **Kurtubî**, bunun, **Hz. İsa**'nın **Deccâl**'i öldürdükten sonraki zamana işaret olduğunu söyler. Zira bu dönemde yaşayan, asr-ı saâdetten sonraki en güzel İslâmî yaşantıya sahip olur. Bunlar, son derece dürüst ve doğru sözlü olurlar. Zaten hadîste de; **"Rüyası en doğru olan, sözü en doğru olandır"** buyurulmaktadır.

İbn Hacer; bu hadîsin, müslümanların zayıf düştüğü, dinî ilimlerin ve din âlimlerinin azaldığı her dönem için hüküm ifâde edebileceğini kaydeder.[11]

---

[9] Daha geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, XII, 338; **Aynî**, XXIV, 140; **Kastalanî**, X, 134; **Tuhfe**, VI, 555; **Ârıza**, IX, 130; **Avn**, V, 538.

[10] **Avn**, V, 547.

[11] **İbn Hacer**, XII, 357.

6- "Kayd"

Hadîste geçen *"kayd"* kelimesi; ayağa vurulan zincir anlamındadır. Rüyada ayağa zincir vurulmasını, **Ebû Hureyre** dinde sebat etmek, sapıtmamak, isyana gidememek şeklinde yorumlamaktadır.

7- "Ğull"

Bu kelime de zincir-pranga anlamına gelir. Ancak bu, boyna vurulan zincirdir. Bu durum ise, cehennemliklerin vasfıdır. Nitekim âyet-i kerimede "إذِ الأَغْلالُ في أعْناقِهِمْ"; ***"Boyunlarında zincirler olduğu halde cehenneme sürülürler"***[12] buyurulmaktadır. İşte bu yüzden **Ebû Hureyre**, boyna zincir vurulmasını görmeyi iyi saymazdı.

Ele kelepçe takılması da duruma göre, ya kötülükten elini çekmek veya cimrilik anlamına gelir. Bir âyette "غُلَّتْ أيْدِيهِمْ" yani; ***"Onların elleri bağlandı"***[13] buyrulurken, diğer bir âyette de **وَلا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً**, yani; ***"Elini boynuna bağlama** (cimrilik yapma)"*[14] buyrulur.[15]

٩٩٠- (خ م ط ت د ــ أبو قتادة الحارث بن رِبْعي الأنصاري رضي الله عنه) وكان من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم وفُرْسانه قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «الرؤيا من الله،والْحُلْمُ من الشيطان ، فإذا حلَمَ احدُكم، الْحُلْمَ يَكْرَهُهُ : فَلْيَبْصُقْ عن يساره ،ولَيَستَعِذْ بالله منه ، فلَنْ يَضُرَّه ».

وفي رواية : قال أبو سَلمة : إنْ كنتُ لأرَى الرؤيا تُمْرِضني ، حتى سمعتُ أبا قتادة يقول : وأنا كنتُ أرَى الرؤيا تُمْرِضُني ، حتى سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «الرؤيا الصّالحَةُ من الله ،والرؤيا السوءُ من الشّيطَان ، فَإذَا رأَى أحَدُكُم ما يُحبُّ ، فلا يحدِّثْ بها

---

[12] Ğafir, 71.

[13] Mâide, 64.

[14] İsrâ, 29.

[15] Hadîsin izahı için ayrıca bkz., **İbn Hacer**, XIV, 438-444; **Aynî**, XXIV, 153; **Kastalanî**, X, 145; **Ârıza**, IX, 123, **Tuhfe**, VI, 548; **Avn**, V, 547; **Tecrîd-i Sarih**, XII, 271.

إلا مَنْ يُحب ، وإذا رأي ما يكرهُ ، فَلْيَتْفُلْ عن يَسارِه ثلاثا ، وليتعوَّذ بالله من شرِّ الشَّيطَان وشَرِّها ، ولا يُحَدِّثُ بها أحدا فإنها لن تَضُرَّه ». هذه رواية البخاري ومسلم ، وأخرجه الموطأ ، وزاد بعد قوله : لن تضرّه : إن شاء الله. قال أبو سلمة : إن كنتُ لأرى الرُّؤيَا ، هي أثقلُ عليَّ من الجبل ، فلما سمعتُ هذا الحديث ، فما كنتُ أباليها.

وأخرجه الترمذي مثل الرواية الأولى. وأخرجه أبو داود من الرواية الثانية : المسندَ منها فقط، ولم يذكر : إن شاء الله.

وفي أخرى لمسلم عن أبي سلمة ، قال : كنتُ أرى الرؤيا أعْرى منها ، غير أني لا أُزَمَّلُ ، حتى لقيتُ أبا قتادة ، فذكرتُ ذلك له... الحديث.

990- Ebû Katâde el-Hâris b. Rib'î el-Ensârî, Hz. Peygamber'in ashâbından ve süvârilerindendi. O, Rasûlullah'dan (as.) şöyle duyduğunu söyler:

"*Rüya* Allah'dan, *hulum* ise şeytandandır. Biriniz hoşlanmadığı bir düş görürse, sol tarafına tükürsün ve ondan Allah'a sığınsın! Böyle yaparsa artık ona zarar veremez."[16]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Ebû Seleme şöyle dedi:

"Ben öyle rüyalar görüyordum ki, beni hasta ediyordu. Nihâyet Ebû Katâde'nin şöyle dediğini duydum:

"Ben de öyle rüyalar görüyordum ki, beni hasta ediyordu. Nihayet Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Salih rüya Allah'tandır. Kötü rüya şeytandandır. Biriniz, hoşuna giden bir rüya gördüğü zaman, onu yalnız sevdiği kişilere anlatsın. Hoşlanmadığı bir rüya görünce ise, üç defa sol tarafına tükürsün, şeytanın ve rüyanın kötülüğünden Allah'a sığınsın ve onu kimseye anlatmasın! Böyle yaparsa, artık ona zarar veremez."

Bu rivâyetler, **Buharî** ve **Müslim**'indir.

---

[16] **Buhârî**, Tıp 39; Bed'u'l-Halk, 11; Ta'bir, 3, 4, 10, 14, 46; **Müslim**, Rüya, 1; **Muvatta**, Rüya, 1/4; **Ebû Davud**, Edeb, 96/5021; **Tirmizî**, Rüya, 5/2277.

Aynı hadîsin **Müslim**'deki rivâyetinde, "**zarar veremez**" cümlesinden sonra, "**inşâllâh**" kelimesi ilave edilmiştir.

Ebû Seleme şöyle dedi:

"Ben, öyle rüya görüyordum ki, o, bana dağlardan daha ağır geliyordu. Bu hadîsi duyduktan sonra artık aldırış etmiyorum."

Tirmizî, hadîsi ilk rivâyetteki gibi tahric etti.

Ebû Davud ise ikinci rivâyetteki gibi tahric etti, yalnız bu rivâyette "**inşâllâh**" kelimesi yoktur.

Yine **Müslim**'in Ebû Seleme'den yaptığı diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ben, rüya görüyor, ondan sanki sıtmaya tutuluyordum (titriyordum), ancak örtünmüyordum. Nihayet Ebû Katâde'ye rastladım, bunu ona anlattım..."

İZAH

Hadîste, her ikisi de rüya anlamına gelen iki kelime kullanılmaktadır:

1) Türkçemizde de bilinen "**rüya**" kelimesi.

2) Türkçe'ye "**düş**" diye tercüme edilebilecek olan "**hulum**" kelimesi.

Dinimizde hayırlı ve güzel rüyalar için "**rüya**" kelimesi kullanılırken, kötü ve çirkin rüyalar için de "**hulum**" kelimesi kullanılmaktadır. Araplar bu iki kelimeyi de rüya görmek için kullanmalarına rağmen, hak olanla batıl olanın tefriki için şer'î ıstılah olarak farklı görülmüştür. Adeta Allah'tan gelenle şeytandan geleni tek bir terimde toplamak hoş görülmemiştir.[17]

Kötü bir rüyadan dolayı sol tarafına tükürmek tavsiyesi ise; şeytanı kovmak ve tahkir gayesine yöneliktir. Tükürmekten maksat da tükürür gibi yapmaktır.[18]

Kötü rüyaya karşı hadîsimizde dört şey tavsiye edilmektedir:

1- Sol tarafa tükürür gibi yapmak.

2- **Eûzü Besmele** çekip öbür tarafa dönmek.

---

[17] **Kastalanî**, X, 118.

[18] **Aynî**, XXIV, 133.

3- İki rekât namaz kılmak.

4- Kimseye anlatmamak.

Kötü rüyanın başkalarına anlatılmaması da, felâket tellallığı yapmamak ve uğursuzluk telakkisine yol açmamakla izah edilebilir. Kaldı ki kötü rüya zaten şeytandandır, şeytanın iğvâları ile zihinler meşgul edilmemeli ve bulandırılmamalıdır. Kötü rüyaları insanlara anlatmamanın psiko-sosyal açıdan bir anlam ifade ettiği de unutulmamalıdır.

993 nolu hadîste görüleceği üzere rüyaları, ilim sahibi, anlayışlı, onu hayra yoracak kişilere anlatmalıdır.[19]

٩٩١- (خ ت ـ أبو سعيد الخُدْرِيّ رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «إذا رأى أحدُكم الرؤيا يُحبُّها ، فإنها من الله ، فلْيحْمَد الله عليها ، ولْيحدِّثْ بها، وإذا رأى غير ذلك مما يكره ، فإنما هي من الشيطان ، فليستعذ بالله من شرِّها ، ولا يذكُرْها لأحَد ، فإنَّها لنْ تضُرَّهُ ». أخرجه البخاري ، والترمذي.

991- Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Sizden biri hoşuna giden bir rüya görürse, (bilsin ki) **o Allah'tandır. Binâenaleyh bu rüyadan dolayı Allah'a hamd etsin ve onu** (başkalarına) **anlatsın! Eğer başka türlü bir şey, yani hoşlanmadığı bir rüya görürse,** (bilsin ki) **o şeytandandır. Onun kötülüğünden Allah'a sığınsın ve onu kimseye anlatmasın! Böyle yaparsa, artık ona zarar veremez."**[20]

٩٩٢- (م د ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «إذا رأى أحدُكم الرؤيا يكرهُها فلْيبصُقْ عن يسَاره ثلاثا ، وليستَعذْ بالله من الشيطان الرجيم ثلاثا ، ولْيتحوّلْ عن جنْبه الذي كان عليه ». أخرجه مسلم ، وأبو داود.

---

[19] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 394-398; **Tuhfe**, VI, 557.

[20] **Buhârî**, Ta'bir, 3, 46; **Tirmizî**, Daavât, 53/2453.

992- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Sizden biri hoşlanmadığı bir rüya gördüğü zaman sol tarafına üç defa tükürsün ve üç defa da taşlanan şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın! (Sonra da) **bulunduğu yandan öbür tarafa dönsün!"**[21]

٩٩٣- (**ت د** ـــ **أبو رزين العُقَيْليّ لقيط بن عامر بن صَبِرة** رضي الله عنه) قال :

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **رؤيا المؤمن جزءٌ من أربعين جزءا من النبوة ، وهي على رِجْلِ طائر ، ما لم يتحدَّثْ بها ، فإذا تحدَّثَ بها سَقَطت** قال : وأَحْسَبُهُ قال : **ولا يحدِّثْ بها إلا لبيبا أو حبيبا** ».

وفي رواية قال :« **رؤيا المؤمن جزءٌ من ستّةٍ وأربعين جزءا من النبوة، وهي على رِجلِ طائرٍ ما لم يُحَدِّثْ بها ، فإذا حدَّثَ بها وقعت** » ، ولم يزد. هذه رواية الترمذي.

وفي رواية أبي داود: مثلُها ، إلا أنه أسقَط قوله : « **جُزْءٌ من أربعين جزءا من النبوة** ».

993- Ebû Rezîn el-Ukaylî[22], Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Mü'minin rüyası, peygamberliğin 40 çüz'ünden biridir. Onu anlatmadığı müddetçe rüya, bir kuşun ayağına bağlı (gibi)**dir. Onu anlattığı zaman ise düşer."**

el-Ukaylî diyor ki:

"Zannedersem Rasûlullah (as.); **'Rüyayı ancak ya sevilen bir dosta veya anlayışlı birine anlatsın!'** dedi."[23]

---

[21] **Müslim,** Rüya, 5; **Ebû Davud,** Edeb, 96/5022.

[22] **Ebû Rezîn, Lakît b. Âmir b. Sabire el-Ukaylî el-Âmirî:** Sahabîdir, Tâiflidir. Künyesiyle meşhurdur. Babasının ve dedesinin isimleri konusun da farklı rivâyetler bulunmaktadır. Bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelmişti. Kendisinden oğlu Asım, yeğeni Vekî' b. Ades (Udus?) ve Abdullah b. Hâcib rivâyet etti. Rivâyetleri *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

[23] **Tirmizî,** Rüya, 6/2278; **Ebû Davud,** Edeb, 96/5020.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette ise sadece; **"Mü'minin rüyası, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir. İnsan onu anlatmadığı müddetçe, bir kuşun ayağına bağlı kalır, anlatırsa da düşer"** cümlesi görülür ve son cümleye yer verilmez.

Bu, **Tirmizî**'nin rivâyetidir.

Ebû Davud'un rivâyeti de bunun gibidir. Yalnız orada **"Peygamberliğin 40 cüz'ünden biridir"** cümlesi yoktur.

İZAH

Bu hadîste kötü rüyaların başkasına anlatılmaması, güzel rüyaların da yalnız sevilen, âlim ve ârif kişilere anlatılması tavsiye edilmektedir.

Kötü rüyaların anlatılmaması; halkın moralini bozmamak, uğursuzluk telakkisine yol açmamak, şeytanın tahayyulatı ile insanların zihinlerini meşgul etmemek ve ilahî takdirin de o yönde tecellisine yol açmamak endişesiyle izah edilebilir.

Güzel rüyaların anlatılması ise, hayrı, mutluluğu ve güzellikleri paylaşmak ve yaymak demektir. Onun sadece sevilen, âlim ve ârif kişilere anlatılması ise; sevilmeyen birine anlatıldığı takdirde çekememezlik yüzünden kötüye yorabileceği, câhillerin de olur-olmaz te'villerle insanı üzüntü ve kedere düşürebileceği endişesine bağlanır. Esasen her şeyde olduğu gibi rüyaların da hayra yorulması arzu edilir. **Dârimî**'nin rivâyet ettiği bir hadîs, Rasûlullah'ın (as.) bu arzusunu aksettirir. Hadîs meâlen şöyledir:

"**Medîne**'de devamlı iş seyahatlerine çıkan bir adamın karısı, rüyada evinin direğinin yıkıldığını ve hâmile kalıp tek gözü kör bir çocuk dünyaya getirdiğini görür. Bunu Hz. Peygamber'e anlatınca Rasûlullah (as.) şöyle buyurur:

"Hayırdır!.. İnşâllâh kocan sâlimen döner, sen de sâlih bir çocuk dünyaya getirirsin..."

Kadın, iki veya üç defa aynı rüyayı görür. Her seferinde Hz. Peygamber'e gelir, Rasûlullah (as.) da hep aynı cevabı verir.

Bir gün yine geldi, ama Hz. Peygamber evde yoktu. Kadın, rüyasını **Hz. Âişe**'ye anlatır ve ısrarla rüyayı ta'bir etmesini ister. **Hz. Âişe** de:

"Eğer rüyan sadıksa, kocan ölecek ve sen de fâcir bir çocuk dünyaya getireceksin" der.

Kadın ağlamaya, çırpınmaya başlar. O sırada Rasûlullah (as.) eve gelir. Durumu öğrenince **Hz. Âişe**'ye şöyle der:

"- Yazık ya Âişe!.. Bir müslümanın rüyasını ta'bir ettiğiniz zaman, onu hayra yorunuz, çünkü rüya, yorumladığınız gibi tecelli edebilir."

Hz. Âişe, sonunda adamın öldüğünü ve kadının da fâcir bir çocuk dünyaya getirdiğini ilave eder.[24]

Rüyanın, **"kuşun ayağına bağlı olması"** cümlesi ise; rüyanın, delâleti istikrarsız olduğunu gösteren temsilî bir ifâdedir. **İbnu'l-Esîr**; **"Bundan maksat, rüyanın, ilk ta'bir edenin ta'birine uygun düşmesidir"** der.[25] Yani ta'bîr edilmedikçe muallakta kalır, ta'bîr edilince de yerine oturur. **Ebû Davud**'un rivâyetinde hadîs, **"anlatmadığı müddetçe"** yerine, **"ta'bir edilmediği müddetçe"** şeklindedir.

"Anlattığı zaman düşer" cümlesi de, hükmü ona göre tecelli eder demektir.

Bu hadîs, kötü rüyaların kimseye anlatılmaması, güzel rüyaların da âlim ve ârif kişilere anlatılması tavsiyesinin hikmetini vuzûha kavuşturmaktadır.[26]

٩٩٤- (خ م ط ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «**الرؤيا الحسنة من الرجل الصالح ، جزءٌ من ستة وأربعين جزءا من النبوة**». أخرجه البخاري ، ومسلم، والموطأ.

---

[24] **Darimî**, Rüya, 13.

[25] **Nihâye**, II; 204.

[26] Bkz., **Tuhfe**, VI, 559; **Bezl**, XIX, 257; **Avn**, XIII, 364.

وللبخاري أيْضا : زيادةٌ في رواية قال : إنّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال :«مَنْ رَآنِي في المنام فقد رآني فإنَّ الشَّيْطانَ لا يَتَمَثَّلُ بي، ورُؤيا الْمُؤمنِ جُزْءٌ من ستَّةٍ وأَرْبَعينَ جزءا من النُّبوَّة».

994- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sâlih bir adamın gördüğü güzel rüya, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir."[27]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Muvatta** rivâyet etti.

Buhârî'nin diğer bir rivâyetinde şu fazlalık vardır:

"Kim beni rüyasında görürse, o beni gerçekten görmüştür. Çünkü şeytan, benim sûretime giremez. Mü'minin rüyası, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir."

٩٩٥- (خ م ت د ــ **عبادة بن الصامت** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**رؤيا المؤمن جزءٌ من ستَّةٍ وأربعين جزءا من النبوة**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي وأبو داود.

995- Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Mü'minin rüyası, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir."[28]

٩٩٦- (خ ط ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**رؤيا المؤمن جزءٌ من ستَّةٍ وأربعين جزءا من النبوة** ». أخرجه البخاري والموطأ.

---

[27] **Buhârî**, Ta'bir, 2, 10; **Müslim**, Rüya, 7; **Muvatta**, Rüya, 1/1.

[28] **Buhârî**, Ta'bir, 4; **Müslim**, Rüya, 7; **Tirmizî**, Rüya, 1/2271; **Ebû Davud**, Edeb, 115/5068.

996- Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu söyler:

"Mü'minin rüyası, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir."[29]

٩٩٧- (م ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « الرؤيا الصالحةُ جزءٌ من سبعين جزءا من النبوة ». أخرجه مسلم.

997- Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söyledi:

"Sâlih rüya, Peygamberliğin 70 cüz'ünden biridir."[30]

٩٩٨- (ط ــ عطاء بن يسار رحمه الله) أَنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « لم يَبْقَ بعدي من النبوة إلا الْمُبَشِّرَاتُ ، قالوا : وما الْمُبَشِّرَاتُ ؟ قال : الرؤيا الصالحة ، يراها الرجل المسلم، أو تُرى له :جزءٌ من ستّةٍ وأربعين جزءا من النبوة ». أخرجه الموطأ.

998- Ata b. Yesar'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu.

"Benden sonra Peygamberlikten sadece mübeşşirat kalmıştır."

"- Mübeşşirat nedir?" dediler.

"- Sâlih rüyadır. Sâlih rüyayı müslüman görür -veya ona gösterilir-. **O, Peygamberliğin 46 cüz'ünden biridir."**[31]

---

[29] **Buhari**, Ta'bir, 4; **Muvatta**, Rüya, 1/1.

[30] **Müslim**, Rüya, 9.

[31] **Muvatta**, Rüya, 1/3.

İZAH

Mübeşşirât; sevindirici şeyler demektir. Bununla da rüyay-ı sâliha kastedilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatıyla bütün Peygamberlik alâmetleri kalkacak, yalnız rüyay-ı sâliha müslümanlar arasında devam edecektir.

1001 nolu hadîste de geleceği üzere ***"Onlar için dünya hayatında da müjdeler vardır"***[32] âyetinden maksadın da sâlih rüya olduğu rivâyet edilmiştir.

Bu hadîsi Rasûlullah'ın (as.) ölümü ile neticelenen hastalığı sırasında söylediği rivâyet edilir.[33]

٩٩٩- (خ ط د ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قال:« **لم يَبْق بعدي إلا المبشّراتُ،** قالوا : وما المبشِّراتُ ؟ قَالَ : **الرَّؤْيا الصالحة** ». هذه رواية البخاري.

وفي رواية الموطأ، وأبي داود قال : كان النّبي صلى الله عليه وسلم إذا انصرف من صلاة الغداة يقول: «**هلْ رأى أحدٌ منكم الليلة رُؤيا؟**» ويقول: «**ليس يَبْقى بَعْدِي من النُبوَّة إلا الرؤيا الصالحة**».

999- Ebû Hureyre Rasûlullah'dan (as.) şöyle rivâyet eder:

"Benden sonra, Peygamberlikten sadece mübeşşirât kaldı."

"- Mübeşşirât nedir?" dediler.

"- Sâlih rüyadır" buyurdu.[34]

RİVÂYETLER

Bu, **Buhârî**'nin rivâyetidir.

Muvatta ve **Ebû Davud**'un rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Peygamber sabah namazından dönünce;

---

[32] Yunus, 64.

[33] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 401-402; **Avn**, V, 536.

[34] **Buhari**, Ta'bir, 5; **Muvatta**, Rüya, ½; **Ebû Davud**, Edeb, 96/5017.

"- Bu gece içinizden biri bir rüya gördü mü?" diye sordu ve şöyle buyurdu:

"Benden sonra Peygamberlikten, sâlih rüyadan başka bir şey kalmamıştır."

١٠٠٠- (ت ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**الرسالة والنبوة قد انقطعت ، فلا رسولَ بعدي ، ولانبيَّ** » ، قال : فَشَقَّ ذلك على الناسِ ، فقال : «**لكن المبشِّرات** » ، فقالوا : يا رسولَ الله ، وما المبشِّراتُ ؟ قالَ : «**رؤيا المسلم ، وهي جزءٌ من أجزاء النبوة** ». أخرجه الترمذي.

1.000- Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet eder:

"Risâlet ve nübüvvet sona ermiştir. Benden sonra ne Rasûl, ne de Nebî gelecektir."

Enes şöyle diyor:

"Bu, insanlara zor geldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Ancak mübeşşirât vardır."

"- Mübeşşirat nedir ey Allah'ın Rasûlü?" dediler.

"- Müslümanın rüyasıdır, o Peygamberliğin bir parçasıdır" buyurdu.[35]

١٠٠١- (ط ـ **عروة بن الزبير بن العوام** رضي الله عنه) في قوله تعالى **{لَهُمُ البُشْرى في الحَيَاةِ الدنيا}** (يونس: ٦٤) قال: هي الرؤيا الصالحة يراها الرجل المسلم أو تُرى له. أخرجه الموطأ.

1.001- Urve b. ez-Zübeyr; ***"Onlar için dünya hayatında müjdeler vardır"***[36] âyeti hakkında şöyle dedi:

---

[35] **Tirmizî**, Rüya, 2/2272.

[36] Yunus, 10/64.

"O, müslüman bir adamın gördüğü veya kendisine gösterilen sâlih rüyadır."[37]

١٠٠٢ - (ت ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنَّ النَّبي صلى الله عليه وسلم قال : «أصدقُ الرؤيا بالأسحار » . أخرجه الترمذي.

1.002- Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet eder:

"Rüyanın en doğrusu, seherlerde (görüleni)**dir.**[38]

İZAH

Bu hadîs, zayıftır, çünkü **İbn Lehîa**'nın, **Ebû'l-Heysem** ve **Ebû Saîd** tarîkıyla rivâyet ettiği hadîsler zayıf görülmüştür. Bu hadîs de bu tarîkle rivâyet edilmiştir.

Bu rivâyet münasebetiyle iki noktaya dikkat çekmekte fayda vardır:

1- Seher vakitleri, yeryüzünde ilahî rahmetin daha çok yayıldığı vakitlerdir. Meleklerin yeryüzüne iniş zamanıdır. Bu itibarla seher vaktinin ayrı bir önemi ve fazileti vardır.

2- Sabaha yakın vakitlerde vücut uykuya doymuş ve dinlenmiş, mide boşalmıştır. Kalp de huzur ve sükun halindedir. Bu itibarla insana etki eden haricî gâilelerin tesirinin çok az olduğu bir vakittir.[39]

١٠٠٣ - (خ ت د ــ ابن عباس وأبو هريرة رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لم يره ، كُلِّفَ أنْ يعقد بين شعيرتين ، ولَنْ يَفْعَل... » الحديث.

ويأتي ذكره في لواحق آفات النفس في آخر الكتاب ، إن شاء الله.

---

[37] **Muvatta**, Rüya, 1/5.

[38] **Tirmizî**, Rüya, 1/2274.

[39] Bkz., **Ârıza**, IX, 130; **Tuhfe**, VI, 554.

أخرجه البخاري ، والترمذي ، وأبو داود ، عن ابن عباس ، والبخاري وحده ، عن أبي هريرة.

1.003- İbn Abbas ve Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ederler:

"Kim görmediği bir düşü (gördüm diye) **uydurursa, (**kıyâmette**) o, iki arpa tanesini birbirine bağlamaya zorlanır, ama bunu asla yapamayacak."**[40]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî, Tirmizî, Ebû Davud İbn Abbas**'dan, ayrıca **Buharî** tekrar **Ebû Hureyre'**den rivâyet etmektedir. Hadîs, kitabın sonundaki **Levâhık** bölümünde inşâllâh tekrar gelecektir.[41]

İZAH

Görmediği bir rüyayı gördüm diye yalan söylemek, hakikatte uyanıkken diğer konularda yalan söylemekten farksızdır. Buna rağmen hadîste rüya hakkında yalan söyleyenin, uyanıkken yalan söyleyenden daha fazla ve sürekli bir azaba uğratılacağı ifâde edilmektedir. Bunun sebebi; sadık rüyanın, Peygamberliğin bir cüz'ü olması ile izah edilmiştir. Yalan rüya söyleyen biri; nübüvvetten bir cüz'ün kendisine verildiğini ve görmediği halde Allah'ın kendisine bazı şeyleri gösterdiğini iddia etmiş sayılmaktadır. Bir anlamda Allah'a yalan isnâd edilmektedir. Allah'a karşı yalan, mahlûka karşı yalandan çok daha büyük bir cürümdür.[42]

Hadîste iki arpa tanesini birbirine düğümlemekten bahsedilmektedir. Hatta bir rivâyette; **"Bir arpa tanesinin iki ucunu birbirine düğümlemek"** diye geçmektedir. Bu ise, imkânsız bir iştir. Bu ifâde, azabın sürekli devam edeceğinden kinâyedir.

---

[40] **Buhârî**, Ta'bir, 45; **Tirmizî**, Rüya, 8/2282; **Ebû Davud**, Edeb, 96/5024.

[41] Bkz., hadîs no: 9388.

[42] **Nihâye**, I, 434.

Eş'arîler, bu hadîsi, **teklif-i mâ lâ yutak**'ın (insanı yapamayacağı şeylerle mükellef tutmanın) câiz olduğuna delil sayarlar.

١٠٠٤- (ت ـ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ كَذَبَ في حُلمه ، كُلِّفَ يومَ القيامةِ عقدَ شعيرةٍ** ». أخرجه الترمذي.

1.004- Hz. Ali, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Kim, rüyasına yalan karıştırırsa, kıyâmet günü arpa tanelerini bağlamaya zorlanır."[43]

١٠٠٥- (خ ـ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: « **منْ أفْرَى الفِرَى : أنْ يُرِيَ الرَّجُلُ عَيْنَيْه ما لم تَرَيَا** ». أخرجه البخاري.

1.005- İbn Ömer, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, der:

"Yalanların en büyüğü, bir insanın (rüyada) **görmediği bir şeyi, iki gözüne göstermesi iddiasıdır."**[44]

١٠٠٦-(خ م ت د ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «**مَن رَآني في المنام فَسَيَرَاني في اليَقَظَة، أوْ لَكأنَّما رآني في اليقظة ، ولا يتمثل الشيطان بي** ».

زاد في رواية قال: وقال أبو سلمة : قال أبو قتادة: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ رآني، فقد رأى الحقَّ**». هذه رواية البخاري، وأبي داود، ومسلم.

ولمسلم أيضا: « **من رآني في المنام فقد رآني ، فإنَّ الشيطان لا يتمثَّل بي**».

وأخرج الترمذي هذا المعنى في جملة حديث طويل ، قد ذُكر في أول هذا الفصل.

[43] **Tirmizî**, Rüya, 8/2281.

[44] **Buharî**, Ta'bir, 45.

1.006- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber şöyle buyurdu, der:

"Beni rüyada gören, uyanıkken de görecektir. Veya sanki beni uyanıkken görmüş gibidir. Şeytan benim suretime giremez."[45]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber; "**Beni gören, hakkı görmüştür**" der.

Hadîsi **Buhârî, Müslim** ve **Ebû Davud** rivâyet ettiler.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Kim beni rüyada görürse, gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan, benim sûretime giremez."

Tirmizî de, bu bölümün başında geçen uzun bir hadîste[46] bu meâlde bir cümle tahric etmiştir.[47]

١٠٠٧- (ت ــ ابن مسعود رضي الله عنه) أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « من رآني في المنام فقد رآني ، فإنّ الشيطان لا يتمثّل بي ».أخرجه الترمذي.

1.007- İbn Mes'ûd, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Kim beni rüyada görürse, gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan, benim sûretime giremez."[48]

١٠٠٨- (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «مَنْ رآني في النوم فقد رآني فإنّهُ لا ينبغي للشيطان أن يتمثّل في صُورتي» وقال:

---

[45] **Buharî**, Ta'bir, 10; **Müslim**, Rüya, 1/10; **Tirmizî**, Rüya, 7/2280; **Ebû Davud**, Edeb, 96/5023.

[46] Bkz., hadîs no: 989.

[47] Hadîsin izahı için 989 nolu hadîse ve izahına bkz.

[48] **Tirmizî**, Rüya, 4/2276.

«إذا حَلَمَ أحدُكم فلا يُخبِرْ أحدا بتَلعُّبِ الشيطان به في المنام». وفي رواية : « أنْ يَتَشَبَّهَ بي ». أخرجه مسلم.

1.008- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Beni rüyasında gören, gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytanın benim sûretime girmesi, -bir rivâyette bana benzemesi-, **câiz değildir."**

Sonra şöyle dedi:

"Biriniz düş gördüğünde, şeytanın, düşünde kendisiyle oynadığını kimseye anlatmasın."[49]

١٠٠٩- (خ ـــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) سَمِعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « مَنْ رآني ، فقد رأي الحقَّ ، فإنَّ الشَّيْطانَ لا يَتَكَوَّنُني ». أخرجه البخاري.

1.009- Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini işitti:

"(Rüyada) **beni gören, hakkı görmüştür. Çünkü şeytan, benim şeklime giremez."**[50]

١٠١٠- (خ م ـــ أبو قتادة رضي الله عنه) قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ رآني، فقد رأى الحقَّ ».

وفي رواية : « فإنَّ الشيطانَ لا يَتَراءى بي ». أخرجه البخاري، ومسلم.

1.010- Ebû Katâde, Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"(Rüyada) **beni gören, muhakkak hakkı görmüştür."** Bir rivâyette de; **"şeytan benim sûretimde görünemez"** buyurdu.[51]

---

[49] **Müslim**, Rüya, 1/12.

[50] **Buhârî**, Ta'bir, 10.

[51] **Buhârî**, Ta'bir, 3, 4, 10, 14, 46; **Müslim**, Rüya, 1/11.

الفصل الثاني

فيما جاء من الرؤيا المفسَّر عن النبي صلى الله عليه وسلم وأصحابه رضي الله عنهم

II- Hz. PEYGAMBER VE ASHÂBININ YORUMLADIĞI RÜYALAR

١٠١١- (خ م ت ـــ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ممَّا يُكثِرُ أنْ يَقولَ لأصحابه : هل رأى أحدٌ منكم من رؤيا ؟ فيَقُصُّ عليه ما شاء الله أن يقصَّ ، وإنه قال لنا ذاتَ غداة : إنه أتاني اللَّيْلَةَ آتيان ، وإنهما ابتعثاني ، وإنَّهُمَا قالا لي : انطَلِقْ ، وإنِّي انطلقتُ معهما ، وإنَّا أتينا على رَجُلٍ مُضْطَّجِع ، وإذا آخرُ قائمٌ عليه بصَخْرَة ،وإذا هو يَهْوِي بالصخرة لرأسه ، فيَثْلَغُ رأسَهُ فيتدهْدَهُ الحَجرُ ها هنا، فيَتبَعُ الحجرَ فيأخُذُهُ ، فلا يرجعُ إليه حتَّى يصحَّ رأسُهُ كما كان ، ثم يعود عليه ، فيفعلُ به مثلَ ما فعلَ المرةَ الأولى ،قال : قلتُ لهما : سبحانَ الله ! ما هذا ؟ قال : قالا لي: انْطَلِقْ ،انْطَلِقْ . فأتينا على رَجُلٍ مُسْتَلْقٍ لقفاهُ، وإذا آخرُ قائمٌ عليه بكَلُّوب من حديد. وإذا هو يأتي أحد شِقَّيْ وَجْهِه، فيُشَرْشِرُ شِدْقَهُ إلى قَفاهُ ، ومنخرَهُ إلى قفاهُ،وعَيْنَهُ إلى قفاهُ قال : ورُبَّما قال أبو رجاءٍ : فَيَشُقُّ – قال: ثم يتحوَّلُ إلى الجانب الآخر ، فيَفْعَلُ به مثل ما فعَل بالجانب الأول ، قال : فما يفْرَغُ من ذلك الجانب حتى يصحَّ ذلك الجانبُ كما كان ، ثم يعود عليه، فيفعَلُ مثلَ ما فَعَلَ المرَّةَ الأولى ، «قال : قلتُ : سبحان الله !! ما هذا ؟ »قال : قالا لي : انْطَلِقْ انْطَلِقْ ، فانطَلَقنا، فأتيْنا على مثل التَّنُّور ، قال : فأحْسِبُ أنه كان يقول : فإذا فيه لَغَطٌ وأصواتٌ ، قال : فاطَّلَعْنا فيه ، فإذا فيه رجالٌ ونساءٌ عُراةٌ ، وإذا هُمْ يأتيهم لَهبٌ من أسفلَ منهم ، فإذا أتاهم ذلك اللَّهبُ ضَوْضَوْا ، قال : قلتُ لهما : ما هؤلاء ؟ قال : قالا لي انْطَلِقْ ، انْطَلِقْ ، قال: فانطَلَقنا ، فأتينا على نَهرٍ حَسِبْتُ أنَّهُ كان يقول: أحْمَرَ مثْلِ الدَّم وإذا في النَّهرِ رجُلٌ سابحٌ يسْبَحُ ، وإذا على شط النهر رجُلٌ قَدْ جَمَعَ عنْدهُ حجارةً كثيرةً ، وإذا ذلك السابح يسْبَحُ ما سَبَحَ ، ثم يأتي ذلك الذي قد جَمَعَ عنده الحجارة ، فيَفْغَرُ فاهُ ،

فَيُلْقِمُهُ حَجَرا، فيَنْطَلِقُ فيَسْبَحُ ، ثم يرجعُ إليه ، كُلَّما رَجع إليه فَغَر فَاهُ ، فأَلْقمَهُ حجرا، قال: قلتُ لهما : ما هذا ؟ قال : قالا لي : انْطَلِقْ انْطَلِقْ ، فانطلَقْنا، فأتيْنا على رَجُل كَرِيه المَرْآة ، أو كأكْرَه مَا أنت رَاءٍ رجُلا مَرْأى ، وإذا عندهُ نَارٌ يَحُشُّها ويَسْعَى حَوْلَها ، قال : قلتُ لهما : ما هذا ؟ قال : قالا لي : انْطَلِقْ انْطَلِقْ ، فانطلقنا، فأتيْنا على رَوْضَة مُعْتَمَّة مُعْشِبَة ، فيها من كل نَوْر الرَّبيع ، وإذا بيْنَ ظَهْرَيْ الرَّوضة رَجُلٌ طَويلٌ ، لا أكادُ أرى رَأْسَهُ طُولا في السَّمَاء، وإذا حَوْلَ الرَّجُلِ من أكثر ولْدان رأيتُهم قَطُّ قال : قلتُ لهما : ما هذا ؟ ما هؤلاء ؟قال : قالا لي: انْطَلِقْ انْطَلِقْ ، فانطَلقنا، فأتيْنا على دوْحة عظيمة ، لم أرَ دَوْحَة قطّ أعظمَ منها ولا أحْسَن ، قال : قالا لي : ارْقَ فيها ، قال : فارتَقيْنَا فيها إلى مَدينة مبنيَّة بلبنِ ذَهَب ولَبن فضَّة ، قال: فأتينا بابَ المدينة ، فاسْتفتحنا ، ففُتحَ لنا ، فدخلناهَا ، فتَلَقَّانَا رجالٌ شَطْرٌ من خَلْقِهم كأحْسَنِ ما أنتَ رَاءٍ، وشَطْرٌ منهم كأقْبَح ما أنتَ رَاءٍ، قال : قالا لهم : اذْهَبُوا فَقَعُوا في ذلك النهر، قال : وإذَا نَهَرٌ مُعْتَرِضٌ يجري كأنَّ مَاءَهُ الْمحض في البياض ، فذَهَبوا ، فوَقَعُوا فيه ، ثم رَجعوا إلينا قد ذَهَب ذلك السوءُ عنهم ، فصارُوا في أحْسَنِ صُورَة ، قال : قالا لي : هذه جَنَّةُ عَدْن ، وهَذَاك منزلكَ ، قال : فَسما بَصري صُعُدا ، فإذا قَصْرٌ مثْلُ الرَّبابة البيضاء ، قال: قالا لي : هَذاك منزِلُك ، قال : قلتُ لهما: بارك اللّهُ فيكما ، فذَرَاني فأدْخُلَهُ ، قال : أما الآنَ فلا ، وأنت دَاخلُهُ ، قال : قلت لهما : فإني رأيتُ منذُ الليلة عجبا ، فما هذا الذي رأيتُ ؟ قال : قالا لي : أمَا إنَّا سَنُخْبِرُك ، أمَّا الرجل الأول الذي أتيتَ عليه يُثْلَغُ رأْسُه بالحجَر ، فإنَّهُ الرجلُ يأخذ القرآن ، فيرفُضُه ، وينام عن الصلاة المكتوبة ، وأنّ الرجل الذي أتيتَ عليه يُشرْشرُ شدْقُه إلى قفاه ، ومنْخرُه إلى قفاه، وعينه إلى قفاه ، فإنه الرجل يَغْدُو من بيته ، فيكذبُ الكَذْبة تبلغُ الآفاق ، وأما الرِّجال والنساءُ العراةُ الذين هم في مثل بناء التَّنُّور، فإنهم الزُّنَاةُ والزَّواني، وأما الرَّجُلُ الذي أتيتَ عليه يَسبَحُ في النهر ويُلْقَمُ الحجارةَ فإنه آكلُ الرِّبا، وأما الرجلُ الكريه المرْآة الذي عند النار يَحُشُّها ويسعى حولها فإنه مالكٌ خازنُ جهنم، وأما الرجل الطويل الذي في الروضة فإنه إبراهيم، وأما الْوِلْدَانُ الذين حوْلَه، فكل مولود مات على الفطْرة قال: فقال بعضُ المسلمين: يا رسول الله وأولاد المشركين؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

وأولادُ المشركين، وأما القوم الذين كانوا شَطْرٌ منهم حَسَنٌ وشطر منهم قبيحٌ فإنهم قومٌ خلَطُوا عملا صالحا وآخر سيئا تجاوَزَ اللّهُ عنهم».

وفي رواية نحو منه ، وفيه « رأيتُ اللّيلَةَ رجلين أتياني ، فأخرجاني إلى أرض مُقَدَّسَة ».

وفيه : « فانطلقنا إلى ثَقْبٍ مثلِ التَّنُّور ، أعلاهُ ضَيِّق ، وأسفله واسعٌ تتوقَّدُ تحته نارٌ ، فإذا ارتقت ارتفعوا ، حتى كادوا أن يخرُجوا ، وإذا خَمَدَتْ رَجَعُوا فيها ، وفيها رجالٌ ونساءٌ عُرَاةٌ».

وفيه : « حتى أتينا عَلَى نَهَرٍ من دَمٍ –ولم يَشُكَّ –فيه رجلٌ قائم على وَسَطِ النهر، وعلى شاطئِ النهر رجلٌ ، وبين يديه حجارةٌ ، فأقبل الرجل الذي في النهر ، فإذا أرادَ أنْ يخرج رمي الرجلُ بحجرٍ في فيه، فردَّهُ حين كان، فجعل كلما جاء ليخرج رَمَى في فيه بحجر ، فيرجع كما كان».

وفيه: «فصعدَا بِيَ الشَّجَرَةَ، فأدْخَلاني دارا، لم أرَ قطُّ أحسن منها، فيها رِجالٌ شُيُوخٌ وشبابٌ».

وفيه :« الذي رأيتَه يُشَقُّ شدْقُه ، فكذَّابٌ يُحدِّثُ بالكَذْبة ، فتُحمَل عنه ، حتى تَبْلُغَ الآفاق ، فيُصْنَعُ به ما رأيت إلى يوم القيامة ، والذي رأيْتَه يُشْدَخُ رأسُه ، فرجلٌ علَّمه اللّهُ القرآن ، فنام عنه بالليل ، ولم يعمل فيه بالنهار ، يُفْعَلُ به إلى يوم القيامة ، والدّارُ الأولى التي دخلتَ ، دارُ عامةِ المؤمنين ، وأمَّا هذه الدَّارُ ، فدار الشهداء ، وأنا جبريل ، وهذا ميكائيل ، فارفع رأسَك، فرفعتُ رأسي ، فإذا فَوقي مثلُ السحاب ، قالا : ذاك منزلك ، قلت : دعاني أدخلُ ، قالا : إنَّهُ بَقِيَ لك عُمرٌ لم تستكمله ، فلوا استكملته أتَيْتَ منزلك ».

هذه رواية البخاري.

وأخرج مسلم من أوله طرفا يسيرا ، قال: كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذا صلى الصبحَ أقبَلَ عليهم بوجهه فقال: «هل رأى أحدٌ منكم البارحة رؤيا؟». هذا القدر أخرجه منه ولذلك لم نثبت عليه علامته. وأخرج الترمذي هذا الفصل أيضا مثل مسلم.

وأخرجه أيضا من رواية أُخرى عن سَمُرَة ، وقال : وفيه قصة طويلة ، ولم يذكرها يعني بها هذا الحديث بطوله.

1.011- Semüre b. Cündüb anlatıyor :

"Rasûlullah (as.), ashabına sık sık; **'İçinizde rüya gören biri var mı?'** diye sorardı. Sonra da Allah'ın, anlatmasını istediği şeyleri anlatırdı. Bir sabah bize şunu anlattı:

"Bu gece (rüyamda) **bana iki kişi geldi. Beni götürdüler; *'Yürü!'* dediler. Ben de onlarla beraber yürüdüm. Yolda, yatmakta olan bir adama rastladık. Onun başında da, elinde taş bulunan bir adam duruyordu. Baktık ki adam, elindeki taşı yatan adamın kafasına vuruyor, başını parçalıyor, sonra da taş o tarafa doğru yuvarlanıyordu. Sonra adam, arkasından gidip tekrar taşı alıyordu. O henüz dönüp gelmeden, yatan adamın kafası tekrar iyileşiyor, eski haline geliyordu. Sonra adam tekrar geliyor ve ilk seferde yaptığı gibi yatan adamın başını yine taşla eziyordu. Ben, yanımdaki iki kişiye dedim ki:**

"- Sübhânellah!.. Bu ne hal?!.." Onlar cevaben;

"- Yürü! Yürü!" dediler.

(Sonra yürüdük), **sırt üstü uzanmış bir adamın yanına geldik. Bir başka adam da onun başında duruyor, elinde de demirden bir kanca tutuyordu. Bir de baktık ki,** (elindeki demir kanca ile) **yatan adamın bir yanağını ta ensesine kadar parçalıyor, kezâ boğazını ve gözünü de ensesine kadar yırtıyordu."**

Râvî diyor ki: **Ebû Recâ** bazen "***yuşerşiru***" fiili yerine "***yeşukku***" fiilini kullanıyordu.

Hz. Peygamber devamla şöyle buyurdu:

"Sonra adam, öbür yanağına dönüyor ve diğer tarafa yaptıklarını bu tarafa da yapıyordu. Bu kısmı parçalamayı bitirmeden de diğer taraf iyileşiyor, eski haline dönüyordu. Sonra adam tekrar o tarafa dönüyor ve ilk seferde yaptıklarını tekrar yapıyordu. Dedim ki:

"- Sübhânellah!.. Bu ne hal?!.." Yanımdaki iki zat bana;

"- Yürü! Yürü!.." dediler.

Yürüdük, fırın gibi bir şeyin yanına geldik."

Ravî dedi ki: "Zannederim Rasûlullah (as.) şöyle diyordu:

"İçinde sesler ve gürültüler yükselen bir fırına geldik."

Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"İçine baktığımızda bir de gördük ki, orada çıplak erkekler ve kadınlar kaynaşıyordu. Altlarında da fırının alevi, onları yalıyordu. Bu alev, onlara değince bağırıp çağırıyorlardı. Yanımdaki iki kişiye sordum:

"- Bunlar nedir?"

"- Yürü! Yürü!" dediler.

Yürüdük, bir nehrin başına geldik."

Ravî şöyle dedi: Zannediyorum Hz. Peygamber **"Kan gibi kırmızı bir nehir"** diyordu.

"Baktık ki nehirde bir adam yüzüyor. Nehrin kenarında da, yanında pek çok taşlar toplamış olan bir adam vardı. Nehirdeki adam yüzdüğü kadar yüzüyor, sonra taşlar toplamış olan adama geliyor, ağzını açıyor, kenardaki de taşı ağzına atıyordu. Adam gidiyor, bir müddet yüzüyor, sonra tekrar ona geliyordu. Her gelişinde de ağzını açıyor, kenardaki de ağzına taş atıyordu. Yanımdakilere dedim ki:

"- Bu iki adamın hali nedir böyle?!"

"Yürü! Yürü!" dediler.

Biz de yürüdük. Çirkin görünüşlü bir adamın yanına geldik. - Bir rivâyette; Son derece çirkin görünüşlü bir adam... Sen öyle bir adam görmemişsindir, şeklindedir.- **Baktık ki adamın yanında bir ateş var, onu tutuşturuyor ve ateşin etrafında dolanıyordu. Yanımdakilere:**

"- Bu nedir?" dedim.

"- Yürü! Yürü!" dediler.

Yürüdük. Ağaçları yüksek, çimenleri bol bir bahçeye geldik. Orada bahar çiçeklerinin her çeşidi vardı. Bahçenin ortasında uzun boylu bir adam duruyordu. Göğe doğru yükselen başını nerede ise göremiyordum. Etrafında da pek çok çocuk vardı; öyle ki, ben bu kadar çok çocuğu bir arada görmemiştim. Yanımdakilere:

"- Bu nedir? Bunlar kimdir?" dedim.

"- Yürü! Yürü!" dediler.

Yürüdük. Yüksek bir ağacın yanına geldik. Ben asla ondan daha güzel ondan daha büyük bir bahçe görmüş değildim. Yanımdakiler:

"- *Ağaca çık!"* dediler.

Beraberce ağaca çıktık. Altın ve gümüşten tuğlalarla yapılan bir şehre vardık. Şehrin kapısına geldik, kapıyı açmalarını istedik. Kapı açıldı, biz de içeri girdik. Bizi orada öyle adamlar karşıladılar ki, onların vücutlarının yarısı, gördüğüm şeylerin en güzeli şeklinde yaratılmış, öbür yarısı da gördüklerimin en çirkini şeklinde idi. Yanımdakiler onlara:

"- **Gidiniz, şu nehre giriniz!"** dediler.

Orada geniş bir nehir vardı, akıyordu ve suyu, süt gibi bembeyazdı. Onlar, gidip nehre girdiler. Sonra da dönüp bize geldiler. Baktık ki çirkinlikleri gitmiş, en güzel bir şekle bürünmüşlerdi. Yanımdakiler bana dediler ki:

"- **Burası, Adn cennetidir. Şurası da senin makamındır."**

Gözlerimi yukarı kaldırıp baktım; beyaz bulut gibi bir saray gördüm. Yanımdakiler tekrar:

"- **İşte orası senin makamındır"** dediler. Onlara dedim ki:

"- **Allah size bereketler lütfeylesin; beni bırakın da oraya gireyim."**

"- **Şimdi olmaz, ama (ilerde) mutlaka oraya gireceksin"** dediler.

Sonunda dedim ki:

"- **Ben, gece boyunca çok acayip şeyler gördüm. Bu gördüklerim nedir?"**

Şöyle dediler:

"- **Şimdi sana onu anlatacağız: Yanına vardığında başının taşla parçalandığını gördüğün ilk adam, Kur'ân'ı alıp reddeden, farz namazları kılmayıp uyuyan insandır. Ağzı, boğazı ve gözü ensesine kadar yırtılan adam ise, sabah evinden çıkıp yalanlar uyduran ve uydurduğu bu yalanları her tarafa yayılan insandır. Fırın gibi bir yerde gördüğün çıplak erkek ve kadınlar da; zinâ eden erkek ve kadınlardır. Nehirde yüzen ve ağzına taş atılan adam da, fâiz yiyendir. Ateşin başında durup onu yakan ve etrafında dolaşan çirkin görünüşlü adama gelince; o, cehennemin bekçisi Mâlik'dir. Bahçedeki uzun boylu adam, Hz. İbrahim'dir. Etrafındaki çocuklar da, fıtrat üzere ölen küçüklerdir."**

Ravî **Semüre** dedi ki: "Müslümanlardan biri (sözü kesip) sordu:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, müşrik çocukları da mı?"

"- Müşrik çocukları da" buyurdu (ve anlatmaya devam etti.)

(Melekler sözlerine devam ettiler):

"- Yarısı güzel, yarısı çirkin olan insanlar ise; güzel amellerini çirkin amellerle karıştırmış olanlardır. Allah onların suçlarından vazgeçmiştir."[52]

RİVÂYETLER

Benzer bir rivâyette hadîsin başı şöyledir:

"Dün gece rüyamda bana iki adamın geldiğini gördüm. Onlar beni Arz-ı Mukaddes'e çıkardılar."

Bir rivâyette de şu ifâdeler görülür:

"Yürüdük; altı geniş, üstü dar fırın gibi bir delik gördük. Altında ateş yanıyordu. Ateş yükselince, içindeki insanlar da havalanıp yükseliyor, nerede ise dışarı çıkacak duruma geliyorlardı. Ateş sönünce de dibe iniyorlardı. Orada çıplak erkek ve kadınlar vardı."

Başka bir rivâyet de şu şekildedir:

"Nihâyet bir kan nehrine ulaştık. Nehrin ortasında bir adam duruyordu. Kenarında da bir adam vardı ve bu adamın önünde taşlar yığılmıştı. Nehirde olan adam (kenara) gelip çıkmak isteyince, kenardaki onun ağzına taş atıyor ve onu olduğu yere geri gönderiyordu. Çıkmak istediği her seferinde ağzına taş atıyor ve adamı olduğu yere çeviriyordu."

Bir rivâyette de şu cümle yer alır:

"Beni bir ağaca çıkardılar. Bir eve soktular. Ben ondan daha güzel bir şey görmemiştim. Orada genç-yaşlı adamlar vardı."

Nihayet başka bir rivâyette de şöyle denir:

"Yanağı yarılan adam, yalancı biridir; yalan konuşur ve bu yalan her tarafa dağılır. İşte bu azap, kıyâmet gününe kadar ona

---

[52] **Buhârî**, Ta'bir, 48; Ezân, 156; Teheccüd, 12; Cenâiz, 93; Buyû, 24; Cihâd, 4; Edeb, 69; Bed'u'l-Halk, 6; Enbiyâ, 8; Tefsir, 9/15; **Müslim**, Rüya, 4/23; **Tirmizî**, Rüya, 10/2294.

uygulanır. Başı parçalanan adam ise; Allah'ın kendisine Kur'ân öğrettiği, ancak buna rağmen gecelerini uyku ile geçiren, gündüzleri de Kur'ân'la amel etmeyen insandır. Ona da kıyâmet gününe kadar böyle azap edilir. Girdiğin ilk ev bütün müslümanların evidir. Ancak şu ev, şehidlerin evidir. Ben Cibril'im, bu da Mikâil'dir. Başını kaldır da bak!."

Başımı kaldırdım, bulut gibi bir şey gördüm.

"- Bu, senin makamındır" dediler.

"- Beni bırakın da oraya gireyim" dedim, ama;

"- Henüz ömrünü tamamlamadın, daha yaşayacaksın. Ömrünü tamamlayınca makamına gelirsin" dediler.

Bunlar, **Buharî**'nin rivâyetleridir.

Müslim, hadîsin baş tarafından kısa bir cümle rivâyet etti:

"Rasûlullah (as.) sabah namazını kılınca, bize doğru döndü ve;

"- Dün gece içinizden biri rüya gördü mü?" diye sordu.

Müslim, sadece bu kadarını tahric etti.

Tirmizî de bu bölümü **Müslim** gibi tahric etti.

Tirmizî, yine Semüre'den, ama başka bir senedle hadîsi ayrıca tahric etmiştir. Bu rivâyette; "Uzun bir hikâye" diye hadîse işaret eder, ama hadîsi zikretmez.

İZAH

Rüyada Hz. Peygamber'e gelen iki kişi, bir rivâyette iki **Melek**, bir rivâyette de **Cebrâil** ve **Mikâil** diye tasrih edilmektedir. Hadîste Hz. Peygamber'e rüyada, bazı günahların cezası temsilî olarak anlatılmaktadır.

Rüyayı anlatmak ve yorumlamak için özellikle sabah namazı vaktinin seçilmesi; hayırlı ve bereketli bir vakit olmasına, insanların da her türlü zihnî yorgunluktan uzak bulunmalarına bağlanmıştır. Rüyayı gören insan da, gördüğü vakte yakın olduğu için daha sağlam bir şekilde aklında tutabilir.

Rüyayı yorumlayan insanın dindar, müttakî, ilim erbabı, ârif, insanların ahvalinden anlayan ve daima hayra yoran, hayır dileyen biri olmalıdır.

Rüyayı gören insanın da her şeyden önce doğru konuşması gerekir. Ayrıca abdestli olarak yatağa girmesi, sağ tarafına yatması, bu arada bazı Kur'ân âyetlerini, özellikle **Muavvizeteyn**'i okuması ve şeytandan, kötü rüyalardan Allah'a sığınması, sâlih, faydalı ve güzel rüyalar görmeyi temenni etmesi gerekir.[53]

١٠١٢- (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «**نحن الآخِرون السابقون، وبيْنا أنا نائم ، إذ أُوتيتُ خزائنَ الأرض فوُضِعَ في يَدَيَّ سِوَارانِ من ذَهَب، فكَبُرَا عَلَيَّ ، وأهَمَّانِي ، فأُوحِيَ إليَّ : أنِ انْفُخْهُما فنَفَخْتُهُما فطَارَا فأوَّلْتُهما:الكَذَّابَيْنِ اللَّذَيْنِ أنَا بينهما : صَاحبَ صَنْعَاء ، وصاحبَ اليمامةِ** ». هذه رواية البخاري.

ولمسلم مثله ، بإسقاط قوله ، « **نحن الآخرون السابقون** ».

وللترمذي قال : «**رأيتُ في المَنَامِ كأنَّ في يَدَيَّ سِوارين ، فأوَّلْتُهُما : كَذَّابَيْن يخرجان من بَعدي ، يقال لأحدهما : مُسَيْلِمةُ صاحبُ اليمامة ، والْعَنْسِيُّ : صاحب صنعاء**».

1.012- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Biz, önde giden sonuncularız. Ben uyurken, bana yeryüzünün hazineleri getirildi, ellerime iki altın bilezik kondu. Bunlar bana büyük göründü ve beni üzdü. Bunun üzerine bana: *'Onlara üfle!'* diye vahyedildi. Ben de üfledim ve o iki bilezik uçup gitti. Ben bu rüyayı; benim aralarına girdiğim iki yalancı diye te'vil ettim; San'a'nın reisi ve Yemâme'nin reisi."[54]

---

[53] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 481-490; **Aynî**, XXIV, 173; **Kastalanî**, X, 162.

[54] **Buharî**, Ta'bir, 40; Meğazî, 70; **Müslim**, Rüya, 4/22; **Tirmizî**, Rüya, 10/2292.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî**'nindir.

Müslim'in rivâyeti de **Buharî**'ninki gibidir, ancak orada **"Biz, önde giden sonuncularız"** cümlesi yoktur.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rüyada gördüm ki; sanki elimde iki bilezik vardı. Ben bunu iki yalancı diye te'vil ettim. Onlar benden sonra çıkacaklar; birine Yemâme'nin reisi Müseylime[55], diğerine San'a'nın reisi el-Ansî[56] denir."

İZAH

Hadîsin ilk cümlesinde; **Muhammed** ümmetinin, ümmetlerin sonuncusu olduğu ama bununla birlikte âhirette hesabı ilk görülecek veya cennete ilk girecek ümmet olduğu ifâde edilmektedir. Bu ifâde, şeref ve makam itibariyle üstün olma şeklinde de izah edilmiştir.

Hz. Peygamber'e verilen hazinelerden maksat; müslümanların yapacakları fetihler ve elde edecekleri ganimetlerdir. Bundan maksadın, çeşitli madenler ve yer altı zenginlikleri olduğu da söylenmiştir.

---

[55] **Ebû Ümâme, Müseylime b. Sümâme (Habîb) el-Kezzâb**: ö. 11/632. Yemâme'nin reisidir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan ve nübüvvet iddiasına kalkışan yalancı peygamberlerdendir. Hz. Ebû Bekir döneminde, üzerine Halid b. Velid komutasında bir ordu gönderilmiş ve Müseyleme Hz. Hamza'nın katili Vahşî tarafından öldürülmüştü.

[56] **Esved el-Ansî, Abhele b. Kâ'b b. Avf el-Kezzâb**: ö. 11/632. Yalancı peygamberlerdendir. Siyah tenli olduğu için Esved lakabı ile şöhret bulmuştur. Zû'l-himâr lakabıyla da anılır. Hz. Peygamber'in hastalandığını duyduğunda hemen peygamberlik iddiasına kalktı. Mensubu olduğu **Yemen**'deki Ans ve Mazhic kabilelerinin de desteğini aldı ve kısa sürede **Yemen**'in hemen hemen tamamına hakim oldu. Hz. Peygamber onun ortadan kaldırılması talimatını verdi. Bunun üzerine küçük bir birlik, Esved'in karısı Âzâd ile işbirliği yaparak bir gece yarısı evine girdiler ve Esved'i öldürdüler. Âzâd, daha önce Şehr b. Bâzân'ın karısı idi ve Esved, kocasını öldürüp kendisini zorla nikâhına almıştı, bu yüzden Esved'den nefret ediyordu. Müslümanlar da onun bu nefretinden yararlanmışlardı. İsyanı yaklaşık üç-dört ay sürdğü rivâyet edilen Esved'in öldürülmesi, Hz. Peygamber'in vefatından birkaç gün önce gerçekleşmişti..

Hz. Peygamber'in avucuna konan altın bileziklerden dolayı üzülmesi, altının erkeklere haram olmasına bağlanmıştır. Altın, kadınlara ait bir zînet eşyasıdır. Onun, ait olduğu yerde bulunmaması uygun değildir. Tıpkı bunun gibi, yalancı da haberi ait olduğu yere koymaz. Bundan dolayı Rasûlullah (as.), rüyayı, **o iki yalancı** diye te'vil etmiş olabilir. Ancak, servetin fitneye sebep olabileceği endişesi de gözden uzak tutulmamalıdır.

Kurtubî, "İki el"den maksadın, **Yemâme** ve **San'a** olduğunu söyler. Bura ahalisi önce müslüman olmuş, **iki el** gibi İslâm'a yardımcı olmuş, ama sonra bir kısmı yalancı peygamberlere aldanarak dönmüşlerdi.

Rasûlullah'ın (as.) onlara üflemesi ise, çabuk zevâl bulacaklarına işarettir. Üfleme, "**kelâm**" ile de te'vil edilmiştir.

Gerek **San'a** reisi **Esved el-Ansî** ve gerek **Yemâme** reisi **Müseyleme**, Peygamberlik iddiasına kalkmışlardı. **Esved**, Hz. Peygamberin sağlığında öldürülmüş, **Müseyleme** ise **Hz. Ebû Bekir**'in hilâfetinde bertaraf edilmişti.[57]

١٠١٣ – (خ م ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «رأيتُ في المنام أنّي أُهاجِرُ من مكة إلى أرضٍ بها نَخْلٌ ، فذَهَبَ وهَلِي إلى أنها الْيَمَامَةُ، أو هَجَرُ ، فإذا هي المدينةُ يَثْرِبُ ، ورأيتُ في رُؤْيايَ هذه : أنّي هَزَزْتُ سَيْفا ، فانقطع صدرهُ ، فإذا هو ما أُصيب به المؤمنونَ يَوْمَ أُحُدٍ ، ثُمَّ هَزَزْتُهُ أُخْرى ، فَعادَ أحْسَنَ ما كانَ، فإذا هو ما جاء الله به من الفتح ، واجتماع المؤمنين ، ورأيتُ فيها أيضا بَقَرا ، واللّهُ خَيْرٌ، فإذا هم النَّفرُ من المؤمنينَ يوم أُحُدٍ، وإذا الخير ما جاء اللّه به من الخير بعدُ ، وثوابُ الصِّدْقِ الذي آتانا اللّهُ بعدُ يومَ بدْرٍ».

أخرجه البخاري ، ومسلم. إلاّ أنَّ عند البخاري عن أبِي موسى : أُرى عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم بالشك. وعند مسلم : عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم « **بغير شك** ».

1.013- Ebû Musa'l-Eş'arî, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet etti:

---

[57] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 462; **Aynî**. XXIV, 164; **Kastalanî**, X, 156.

"Rüyada gördüm ki, ben Mekke'den, hurma ağaçları bulunan bir yere hicret ediyordum. Ben, Yemâme veya Hecer'e gideceğimi sanmıştım. Ama bir de baktım ki, Yesrib denilen Medîne imiş.

Rüyamda şunu da gördüm: Ben kılıç sallıyordum, ama kılıç ortadan kırılmıştı. Meğer bu, Uhud savaşında mü'minlerin başına gelen musibete delâlet ediyormuş. Sonra kılıcı tekrar salladım, kılıç eskisinden daha güzel bir şekle girdi. Bu da Allah'ın lütfettiği fetih ve mü'minlerin birleşmelerine delâletmiş.

Rüyamda birtakım sığırlar da gördüm. Allah'ın (yaptığının) **daha hayırlıdır. Baktım ki onlar, Uhud gününde** (şehid edilen) **mü'minlerdir. Hayır da, Allah'ın sonradan getirdiği hayırlar ve Bedir'den sonra Allah'ın bize verdiği, sıdkın sevâbıdır."**[58]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** rivâyet etmiştir. Ancak **Buharî**'nin rivâyetinde **"Zannederim Rasûlullah'dan (as.) rivâyet etti"** şeklinde kesin olmayan bir cümle vardır. **Müslim**'in rivâyetinde ise, tereddütsüz ve kesin bir ifâde kullanılır.

İZAH

Hecer ve **Yemâme, Yemen**'de iki şehir adıdır.

Hz. Peygamber bu rüyada, adeta ashâbının durumunu görmüştür. Kılıç sallaması düşmanla savaşılacağına, kılıcın yarılması **Uhud**'da müslümanların uğradığı sıkıntıya, tekrar sallaması yine savaşa devam edileceğine, kılıcın yeniden düzelmesi de savaşta başarılar elde edileceğine işarettir. Boğazlanan inekler, **Uhud**'da verilen şehidlerle yorumlanmıştır.

Hadîsteki **"Allah hayırlıdır..."** cümlesinden maksat; Allah'ın sevabı daha hayırlıdır; şehidlere verdiği mükâfat, onların dünyada yaşamalarından daha güzeldir demektir. İşte Rasûlullah (as.) rüyada onların durumlarını görmüştür. Bu sözün, Hz. Peygamber'in rüyada işittiği bir söz olması da muhtemeldir. Bu cümle, müslümanların

---

[58] **Buhârî**, Ta'bir, 39, 44; Menâkıb, 25; Meğazi, 9, 26; **Müslim**, Rüya, 4/20.

müteâkip savaşlarda kazandıkları zafer ve sevap şeklinde de te'vil edilmiştir.

Hadîste sözü edilen **Bedir**, meşhur **Bedir** savaşı değildir. Müşrikler **Uhud'**dan muzaffer bir edâ ile dönerlerken, gelecek yıl **Bedir'**de tekrar buluşmak üzere müslümanlarla sözleşmişlerdi. Hz. Peygamber ertesi yıl **Bedir'**e gider, ama müşrikler gelmezler. İşte hadîste sözü edilen **Bedir**, **Uhud'**dan sonra vuku bulan bu **Bedir'**dir. Nitekim bundan sonra müslümanlar, **Hayber** ve **Mekke** fethi gibi büyük başarılar elde etmişlerdir.

Hadîsin sonunda geçen **"sıdkın sevabı"** cümlesi de, müslümanların müşriklere verdikleri sözü tutarak ertesi yıl **Bedir'**e geldikleri, böylece sözlerini tuttukları, bunun da hem Allah katında uhrevî bir sevaba vesile olacağına, hem de moral kazanmak ve düşmana gözdağı vermek gibi dünyevî bir faideye işaret etmektedir.[59]

١٠١٤– (م د ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **رأيتُ اللَّيْلَةَ** - وفي رواية : **رأيتُ ذَات لَيْلَة– فيما يَرَى النَّائمُ ، كأنَّا في دَارِ عُقْبَةَ بن رافعٍ، وأُتينا بِرُطَبٍ من رُطَبِ ابنِ طَابٍ ، فأوَّلْتُ : أنَّ الرِّفْعَةَ لنَا في الدُّنيا ، والعاقبة في الآخرةِ ، وأنَّ ديننا قد طَابَ** ». أخرجه مسلم ، وأبو داود.

1.014- Enes b. Mâlik, Rasûlullah'dan (as.) şöyle duyduğunu söyler:

"Bu gece -bir rivâyette bir gece- **ben rüyada, sanki Ukbe b. Râfi'nin[60] evinde imişiz gibi gördüm. Bize *İbn Tâb* hurmasından**

---

[59] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 459; **Aynî**, XXIV, 164; **Kastalanî**, X, 155.

[60] Burada zikredilen Ukbe b. Râfi'in biyografisini İbnu'l-Esîr şu şekilde kaydeder: **Ukbe b. Râfi' b. Abdülkays el-Fihrî el-Kuraşî**: ö. 63/682. Hz. Peygamber döneminde dünyaya gelmiştir. Sahabîliği konusunda farklı rivâyetler vardır, ancak sahabî olduğu rivâyeti daha sahihtir. Yukarıdaki hadîs de bunu doğrular mahiyettedir. Amr b. el-Âs'ın teyzesinin oğludur. **Mısır** fethine katıldığı bilinmektedir. Amr b. el-Âs, onu **Fas** valisi yapmıştı. Bütün **İfrikıye** bölgesini

hurma getirildi. Ben bunu; dünyada yükselmenin, âhirette de (hayırlı) **âkıbetin bizim olduğuna ve dinimizin de tamamlandığına yordum."**[61]

İZAH

"İbn Tâb"; Medîne'li bir zattır. **Medîne**'de iyi bir hurma çeşidi ona izafe edilmiş, bu adla şöhret bulmuştu.

Hz. Peygamber bu hadîste bazı güzel manalarla tefe'ülde bulunuyor, yani hayra yoruyor. "**Tâbe**" kelimesi; güzel, temiz, mükemmel anlamına gelir. Hz. Peygamber bunu, İslâm dininin kemâle ermesiyle, hayata mükemmel bir şekilde cevap vermesiyle te'vil etti.

Ayrıca Rasûlullah (as.) **Ukbe**'yi, aynı kökten gelen "**ukbâ**", yani âhiret, hayırlı âkıbet diye te'vil etmiş, yükselen anlamına gelen **Râfi'** kelimesini de dünyadaki yükselişle ta'bir etmiştir.

Hadîste, rüyada görülen güzellikleri, iyi isimleri hayra yormak gerektiği anlaşılmaktadır.

١٠١٥- (خ ت ــ ابن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **رأيتُ امْرأة سَوْدَاءَ ثَائِرَةَ الرَّأْسِ ، خرَجتْ** من المدينَةِ ، **حتّى نَزَلتْ بِمَهْيَعَة، وهي الْجُحْفَةُ ، فَأَوَّلْتُ : أنَّ وبَاءَ المدينَةِ نُقِلَ إلَيْها** ». أخرجه البخاري والترمذي.

1.015- İbn Ömer, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, der:

"(Rüyamda) **saçları dağınık, siyah bir kadın gördüm. Medîne'den çıkmış, Mehyea'ya gelmişti. Orası Cuhfe'dir. Ben bunu, Medîne vebâsının oraya nakledileceğine yordum."**[62]

---

fethetmiş, **Kayravan** şehrini kurmuştu. Berberîler tarafından **İfrikıye**'de şehîd edildi. Bu zatın Ukbe b. Nâfi olduğu da rivâyet edilmiştir.

İbn Hacer ise bu zatın ismini **Ukbe b. Râfi el-Ensârî** diye kaydeder, yukarıda geçen hadîsi de onun rivâyeti olarak gösterir. Kendisinin **Müslim**'de geçen bir hadîste zikredildiğini ve ondan Enes b. Mâlik'in rivâyet rivâyet ettiğini belirtir.

[61] **Müslim**, Rüya, 4/18; **Ebû Davud**, Edeb, 96/5026.

[62] **Buhârî**, Ta'bir, 41, 42, 43; **Tirmizî**, Rüya, 10/2290.

İZAH

Mehyea; Mısır ve **Suriye**'den gelenlerin mîkat yeri olan **Cuhfe**'ye bitişik, **Mekke**'ye dört merhale mesafede bir yerdir.[63]

İbn Hacer, "Orası Cuhfe'dir" ibaresinin, hadîsin râvisi **Musa b. Ukbe** tarafından hadîse dercedildiğini zannettiğini söyler. Zira rivâyetlerin pek çoğunda bu ziyâdelik yoktur.[64]

Şârihler, "**siyah kadın**" lafzını kötülük ve hastalık ile, "**saçları dağınık**" lafzını da kötülüğün yayılması ile te'vil etmişlerdir.[65]

Müslümanlar **Medîne**'ye hicret ettikleri ilk sıralarda hastalanmışlar, Hz. Peygamber de; **"Ya Rabbi, bize Medîne'yi sevdir, Medîne'nin hummasını da Cuhfe'ye gönder!"** diye duâ etmişti.[66] Rasûlullah'ın (as.) bu duâsının kabul edildiği, gördüğü rüya ile kendisine bildiriliyordu.

١٠١٦- (**خ م ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) قال: كان الرَّجُلُ في حياة رسول اللّه صلى الله عليه وسلم إذا رَأى رُؤْيا قَصَّها على النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فَتَمَنَّيْتُ أنْ أرَى رُؤْيا أقُصُّها على النبي صلى الله عليه وسلم، وكُنتُ غُلاما شَابا عَزَبا أنام في المسجد على عهد رسول اللّهِ صلى الله عليه وسلم، فرأيتُ في المنام كأنَّ مَلَكَيْنِ أخَذَاني فذَهَبا بِي إلى النَّارِ، فإذا هي مَطْوِيَّةٌ كطيِّ البئرِ وإذا لها قَرْنانِ كَقَرْنَيِ البئرِ، وإذا فيها أُناسٌ قد عَرَفْتُهُمْ ، فجعلتُ أقولُ: أعوذُ بالله من النار.

ولمسلم في أخرى : أعوذ باللّه من النار ، أعوذ باللّه من النار ،أعوذ باللّه من النار،ثَلاث مَرَّاتٍ، فلَقِيهُما مَلَكٌ آخرُ ، فقال لي : لم تُرَعْ ، فَقَصَصْتُها على حَفصة،فقصَّتْها حفصةُ على النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: «**نعمَ الرجلُ عبدُ الله ،لو كانَ يُصلّي من اللَّيل**» قال سالم : فكان عبد الله لا ينامُ من اللّيل إلا قليلا. هذه رواية البخاري، ومسلم.

---

63 **Mu'cemu'l-Buldân**, V, 235.

64 **İbn Hacer**, XIV, 463.

65 **İbn Hacer**, XIV, 464; **Kastalanî**, X. 157.

66 **Kastalanî**, X, 157.

وللبخاري أيضا : أنَّ ابنَ عُمَرَ قال : رَأَيتُ في النَّوم : كأنَّ في كَفِّي سَرَقَةً منْ حرير ، لا أهْوِى بها إلى مكان في الجنة إلا طارتْ بي إليه فقَصَصْتُها على حَفصة، فقصَّتْها حفصة على النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : «**إنَّ أخاكَ رجلٌ صالحٌ** » ، أو قَالَ : «**إنَّ عبدَ اللّه رجلٌ صالحٌ**.»

وفي أخرى له قال : إنَّ رِجَالا من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم كانُوا يَرَوْنَ الرؤيا على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فيقُصُّونَها على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فيَقُولُ فيها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ما شاء اللّه وأنا غلامٌ حديثُ السنِّ ، بيتيَ المسجدُ قبل أنْ أنْكحَ ، فقلتُ في نفسي: لو كان فيكَ خيرٌ، لَرَأيْت ما يَرى هؤلاء ، فلمَّا اضْطَجعتُ ليلة قلتُ : اللّهُمَّ إنْ كُنتَ تعلمُ فيَّ خيرا، فأرني رؤْيا ، فبينا أنا كذلك إذْ جاءني مَلَكان ، في يد كل واحد منهما مقْمَعَةُ حَديد ، فحملاني إلى جَهَنَمَ ، وأنا بينهما أدْعو الله : اللهم إنِّي أعُوذُ بكَ من جَهَنَّم، ثم أُراني لَقِيني مَلَكٌ في يده مقْمعةٌ من حديد ، فقال : لَمْ تُرَعْ ، نعْمَ الرجلُ أنتَ ، لَوْ تُكْثرُ الصَّلاة ، فَانْطلقُوا بي ، حتى وقَفُوا بي على شَفير جهنمَ ، فإذا هي مَطْويّةٌ كطيِّ البئر، لها قُرُونٌ كقُرُون البئر، بينَ كل قَرْنَين مَلَكٌ بيده مقمعةٌ من حديد، وأرى فيها رجالا مُعلَّقين بالسَّلاسل، رُءُوسُهمْ أسْفَلُهم، عَرَفْتُ فيها رجالا من قُرَيْش، فَانصَرفُوا بي عن ذات اليمين، فقَصَصْتُها على حَفصة،فقصَّتْها حفصةُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إنَّ عبْدَ اللّه رَجُلٌ صالحٌ**» . قال نافِعٌ: فلم يَزلْ بعدَ ذلكَ يُكثرُ الصَّلاةَ.

وفي رواية لمسلم: رأيتُ في المنام كأنَّ في يَدي قطْعَةَ إسْتَبْرَق، وليس مَكانٌ من الجنَّة أُريدُ إلا طَارَتْ بي إليه، فقصَصتهُ على حَفصة،فقصَّتْهُ حفصةُ على النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: « **أرى عبدَ الله رجُلا صالحا**».

وفي أخرى قال : رأيتُ على عهد النبي صلى الله عليه وسلم كأنَّ بيَدي قطعَةَ إسْتبْرَق ، فكأنِّي لا أُريدُ مكانا من الجنَّة إلا طَارتْ بي إليه ، ورأيتُ كأنَّ اثْنين أتياني أرادا أنْ يَذْهَبا بي إلى النَّار ، فَتَلَقَّاهُمَا مَلَكٌ فَقَالَ : لم تُرَعْ ، خلِّيا عنه ، فقصَّتْ حَفْصَةُ إحْدَى رُؤيَتَيَّ على النبي صلى الله عليه وسلم، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **نعْمَ الرَّجُلُ عبدُ الله ، لو كان**

يُصَلِّي بِاللَّيْلِ » ، فكان عبدُ الله يُصَلِّي من الليل ، وكانوا لا يَزالونَ يَقُصُّون على النبي صلى الله عليه وسلم الرؤيا : أنها في الليلة السابعة من العَشْرِ الأواخرِ يعني ليلةَ القَدْرِ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **أرى رؤْياكُمْ قَدْ تَواطَأتْ في العشرِ الأواخرِ ، فمن كان مُتَحَرِّيًا ، فَلْيَتَحَرَّها في العشْرِ الأواخرِ** ».

هكذا أخرج الحميدي هذا الحديث في مسند حفصة ، وجعله حديثا واحدا كما سَرَدْناه، وكأنَّهُ حديثان ؛ لأن المنامَيْن في معنيَيْن.

أحدهما : ذكرُ المَلَكين ، والنار ،والآخر : ذكر السَّرَقة الحرير والجنة.

إلا أن يكون حيث اشتملت هذه الرواية الأخيرة على المعنيين جَعَلَهُ حديثا واحدا ، فنعم ، ولذلك اقْتَدَيْنا به ، فذكرناه حديثا واحدا كما ذكر.

1.016- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Herhangi bir adam, Rasûlullah'ın (as.) sağlığında bir rüya görse, onu Hz. Peygamber'e anlatırdı. Ben de bir rüya görmeyi ve onu Rasûlullah'a (as.) anlatmayı temenni ettim. O sırada ben genç, bekâr bir delikanlıydım. Rasûlullah (as.) zamanında mescidde yatardım. Bir gece rüyada iki meleğin beni alıp cehenneme götürdüklerini gördüm. Cehennem, kuyu ağzı gibi çevrilmişti ve kuyu direği gibi iki de direği vardı. Cehennemdeki insanların bazısını tanıyordum. Ben hemen; *'Cehennemden Allah'a sığınırım'* dedim."

Müslim'in diğer bir rivâyetinde; üç defa *"Cehennemden Allah'a sığınırım, cehennemden Allah'a sığınırım, cehennemden Allah'a sığınırım"* dedim. Bu sırada (beni getiren) o iki meleği başka bir melek karşıladı ve bana:

"- Korkma!" dedi.

Ben, bu rüyayı Hafsa'ya anlattım, Hafsa da Hz. Peygamber'e anlatmış. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

" Abdullah ne iyi adam!.. Keşke gece namazı da kılsa!.."

Sâlim; "Ondan sonra Abdullah, geceleri pek az uyuyordu" dedi.[67]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

İbn Ömer dedi ki:

"Ben rüyada gördüm ki, elimde ipek bir kumaş vardı. Cennette nereye gitmek istesem, o beni mutlaka oraya götürüyordu. Bunu Hafsa'ya anlattım. Hafsa da Rasûlullah'a (as.) anlattı. O buyurdu ki:

"- Muhakkak ki kardeşin, sâlih bir adamdır. -Veya Abdullah sâlih bir adamdır dedi-."

Yine **Buhârî**'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber döneminde Rasûlullah'ın (as.) ashâbından bazıları rüya görürler ve onu Rasûlullah'a (as.) anlatırlardı. Rasûlullah (as.) da bu rüyalar hakkında Allah'ın dileği yorumu yapardı. Ben o sırada küçük yaşta bir gençtim. Evlenmeden önce, mescidi mekân tutmuştum. Kendi kendime dedim ki:

"Eğer sende bir hayır olsaydı, o adamların gördükleri gibi sen de rüya görürdün."

Bir gece yatınca şöyle dedim:

"Allahım! Eğer bende bir hayır görüyorsan, bana bir rüya göster."

Ben böyle uyurken, birden iki melek geldi. Her birinin elinde de demirden yapılmış ucu çengelli bir kamçı vardı. Beni cehenneme götürdüler. Ben onların arasında:

"Allahım, cehennemden sana sığınırım" diye duâ ediyordum. Sonra yine elinde ucu çengelli demir bir kamçı bulunan bir meleğin beni karşıladığını gördüm. Bana:

"Korkma! Sen ne iyi adamsın! Keşke çok namaz kılsaydın!.." dedi.

---

[67] **Buharî**, Ta'bir, 25, 35, 36; Salât, 58; Teheccûd, 2, 21; Fedâilu'l-Ashâb, 19; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 31/139-140.

Beni götürdüler, cehennemin kenarında durdurdular. Baktım ki cehennem, kuyu gibi çevrilmişti. Ayrıca kuyu sırıkları gibi sırıkları vardı. Her iki sırık arasında, elinde, ucu çengelli demir kamçı bulunan bir melek duruyordu. Ben orada bazı adamlar da gördüm. Onlar, zincirlerle bağlanmış ve baş aşağı asılmışlardı. Orada tanıdığım bazı Kureyşliler de vardı. Sonra melekler, beni, sağ taraftan geri döndürdüler.

Ben bu rüyayı Hafsa'ya anlattım, Hafsa da Rasûlullah'a (as.) anlatmış. O da şöyle demiş:

"Şüphesiz Abdullah, sâlih bir adamdır."

Nâfi; "Ondan sonra Abdullah çok namaz kılardı" dedi.

Müslim'in rivâyeti ise şöyledir:

"Rüyada dördüm ki, elimde ipek bir kumaş parçası vardı. O beni cennette istediğim her yere götürüyordu. Bunu Hafsa'ya anlattım, Hafsa da Hz. Peygamber'e anlatmış, O da; 'Abdullah'ın salih bir adam olduğunu zannediyorum' buyurmuş."

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber zamanında bir rüya gördüm; elimde ipek bir kumaş parçası vardı. O beni, cennette istediğim her yere götürüyordu. Yine rüyamda gördüm ki, iki adam bana gelmiş, beni cehenneme götürmek istiyorlardı. Onları bir melek karşıladı ve bana; **'Korkma!'** dedi, (onlara da); **'Bırakın onu!'** dedi.

Hafsa, bu iki rüyadan birini Hz. Peygamber'e anlatmış, O da:

"Abdullah ne iyi adamdır, keşke gece namaz kılsa!" buyurmuş.

(Râvî; "Abdullah, (ondan sonra) geceleri de namaz kılıyordu" dedi.

İnsanlar gördükleri rüyaları Hz. Peygambere anlatmaya devam ettiler: (Ramazanın) 27. Gecesi, yani Kadir gecesinde rüya gördüklerini söylediler. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Görüyorum ki sizin rüyanız, (Ramazanın) **son on gününe tevâfuk etmiş. Kim onu** (Kadir gecesini) **arıyorsa, son on günde arasın!"**

Humeydî, hadîsi bu şekilde, **Hafsa**'nın rivâyetleri arasında tahric etti. Her ne kadar rivâyet, iki hadîs gibi görünüyorsa da, onu tek bir

hadîs şeklinde kaydetti; çünkü iki rüya da mana itibariyle aynıdır. Birinde iki melek ve cehennem zikredilmekte, diğerinde ipek kumaş ve cennet geçmektedir.

Ancak bu son rivâyetin, her iki manayı da içine alması hasebiyle, onu tek bir hadîs yapmıştır. Evet, böyledir. Bundan dolayı biz de ona uyduk ve bunu tek bir hadîs şeklinde zikrettik.

İZAH

Hz. Peygamber, **Abdullah**'ın rüyasını hayra yormuş, gerekçe olarak da meleğin "**Sen korkma!**" demesini göstermiştir.

Mühelleb b. Ebî Sufra; İbn Ömer, geceleri mescidde yattığı için ona bu rüyanın gösterildiğini, mescidlerin uyku yeri değil ibadet mekânı olduğunu, Hz. Peygamber'in de **"Abdullah keşke gece namazı da kılsaydı!.."** sözünün, onun bu husustaki kusuruna işaret ettiğini, zaten rüyanın da bunu tenbih için ona gösterildiğini söyler.[68]

Hadîste gece namazının ne kadar faziletli bir ibadet olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca hadîse göre mescidlerde uyumak da câizdir.[69]

١٠١٧– (خ م ت د ـــ ابن عباس رضي الله عنهما) قال : إنَّ رجُلا أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسول الله ، إني رأيتُ الليلةَ في المنام : كأنَّ ظُلَّة تَنْطفُ السَّمْنَ والعَسَلَ ، وأرى النَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ منها بأيديهم ، فالمُسْتكثِرُ ، المُسْتَقِلُّ ، وَإذَا بِسَبَب واصلٍ من الأرضِ إلى السماء، فأراكَ أخَذْتَ به فعَلَوْتَ ، ثُمَّ أخَذَ به رجُلٌ آخر فعلا بِهِ ، ثُمَّ أخذَ به رجل آخرُ ، فانْقَطَعَ به ، ثُمَّ وُصِلَ له فعَلا ، فقال أبو بكر : يا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بِأبي أنتَ ، واللّه لَتَدَعَنّي فَأعْبُرَها ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : «**اعْبُرْها** » ، قال أبو بكرٍ : أمَّا الظُّلَّةُ ، فَظُلَّةُ الإسلام ، وأمَّا الذي يَنْطِفُ من العسلِ والسَّمْنِ ، فالقرآنُ : حَلاوَتُهُ وَلِينُهُ. وأمَّا ما يَتَكَفَّفُ النَّاسُ من ذلك ، فالمستكثِر من القرآن ، والمستقِل ، وأما السَّبَبُ الواصل من السماء إلى الأرض ، فالحقُّ الذي أنتَ عليه ، تأخُذُ به فيعليكَ اللّهُ به ،ثُمَّ يأخُذُ به رجلٌ من بعدكَ فَيَعْلُو به ثم يأخذ به رجلٌ آخر فيعلو به ، ثم يأخذ به رجلٌ آخر فينقطع به ثم

---

[68] **Aynî**, VII, 170.

[69] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 438-444, 455; **Kastalanî**, X, 152.

يوصل له فيعلو به ، فأخبِرْني يا رسول الله ، بأبي أنتَ، أصَبْتُ، أمْ أخطَأتُ؟ قال النبي صلى الله عليه وسلم: «أصَبْتَ بعضا وأخطأتَ بعضا»، قال: فوالله لَتُحَدِّثَنِّي بالذي أخْطَأتُ، قال: «لا تُقسِمْ».

وفي رواية قال : جاء رَجُلٌ إلى النبي صلى الله عليه وسلم مُنْصَرَفَهُ من أُحُد ، فقال : يا رسول الله ، إنّي رأيتُ اللَّيْلَةَ... وذكر الحديث بمعناه.

وفي رواية عن ابن عباس أو أبي هريرة وكان مَعْمَرٌ يقولُ أحْيانا : عن ابن عباس، وأحيانا : عن أبي هريرة.

وفي رواية : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كانَ ممَّا يقولُ لأصحابه : مَنْ رأى منكم رؤيا فَلْيَقُصَّها أعْبُرُها، قال: فجاء رجلٌ ، فقال: يا رسولَ اللّه ، رأيتُ ظُلَّة - وذكر نحوه. أخرجه البخاري، ومسلم. وأخرج الترمذي ، وأبو داود الرواية الأولى ، وجَعَلاهُ عن ابن عباس ، عن أبي هريرة.

وأخرجه أبو داود أيضا في رواية أخرى عن ابن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم وزاد في آخره: فأبى أن يُخبِرَهُ.

1.017- İbn Abbas anlatıyor:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bu gece bir rüya gördüm: Sanki bir bulut, yağ ve bal yağdırıyordu. İnsanlar da bunları avuç avuç alıyorlardı. Kimisi çok alıyordu, kimisi az. Bir de yerden göğe doğru bir ip uzanmıştı, siz ona tutunup yukarılara çıkmıştınız. Sonra başka bir adam da ipe tutunup yukarıya doğru çıktı. Sonra başka biri de ipe tutundu ve o da yukarı çıktı. Sonra bir başkası ipe tutundu, ama o sırada ip koptu.[70] Sonra ip, birbirine bağlandı ve o da yukarıya doğru çıktı."

---

[70] **Câmiu'l-Usûl**'de ipin kopması olayı, Hz. Peygamber'den sonraki ikinci şahsın çıkışı sırasında olduğu belirtilmektedir. Muhtemelen burada bir baskı hatası vardır. Çünkü hadîsin **Buharî** ve **Müslim**'deki rivâyetlerinde üçüncü şahsın çıkışı sırasında koptuğu açıkça görülmektedir. **Hz. Ebû Bekir** yaptığı yorumda da, ipin

Hz. Ebû Bekir dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, babam sana fedâ olsun! Vallahi, bana müsaade etseniz, mutlaka onu ben ta'bir ederim." Hz. Peygamber:

"- Ta'bir et, bakalım!" deyince, Hz. Ebû Bekir şöyle dedi:

"- Bulut, İslâm bulutudur. Yağan bal ve yağ, Kur'ândır; onun lezzeti ve yumuşaklığıdır. İnsanların avuç avuç almaları ise; Kur'ân'dan az veya çok faydalanmalarıdır. Gökten yere uzanan ipe gelince; o, senin üzerinde bulunduğun haktır. Sen ona tutunuyor ve Allah seni onunla yükseltiyor. Senden sonra bir başkası da ona tutunuyor, o da yükseliyor. Sonra başka biri daha ona tutunuyor ve o da yükseliyor. Sonra bir diğeri ona tutunuyor, bu sefer ip kopuyor. Sonra ip bağlanıyor ve o da yükseliyor. Babam sana fedâ olsun, ey Allah'ın Rasûlü, söyle bana, (ta'birimde) isabet mi ettim, hata mı ettim?."

"- Kısmen isabet ettin, kısmen hata ettin."

"- Vallahi hata ettiğim şeyleri bana mutlaka anlatmalısın!"

"- Yemin etme!"[71]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu farklılık vardır:

"Uhud dönüşünde Rasûlullah'a (as.) bir adam gelip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bu gece bir rüya gördüm..." dedi.

Hadîsin İbn Abbas veya Ebû Hureyre'den gelen rivâyetinde Ma'mer, bazen "İbn Abbas'dan", bazen de "Ebû Hureyre'den" diye ilâve ederdi.

Diğer bir rivâyet de şöyledir: Rasûlullah (as.) ashabına şöyle derdi:

"- Sizden kim rüya görürse bana anlatsın, yorumlayayım."

Bir adam geldi ve ;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, rüyamda bir bulut gördüm..." dedi.

üçüncü şahsın elinde koptuğu ifâde edilmektedir. Bu bakımdan **Câmiu'l-Usûl**'de olmamasına rağmen **"üçüncü şahsı"** biz ilave ettik.

[71] **Buhârî**, Tabir, 11, 47; **Müslim**, Rüya, 3/17; **Tirmizî**, Rüya, 10/2293; **Ebû Davud**, Sünnet, 9/4632.

Bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

İlk rivâyeti **Tirmizî**, ve **Ebû Davud** da tahric etmişlerdir. Onlar hadîsi "İbn Abbas, Ebû Hureyre'den naklen..." diye kaydederler.

Ayrıca **Ebû Davud**, diğer bir rivâyetinde de; "İbn Abbas, Hz. Peygamberden naklen" diye kaydeder, sonunda da; "Ebû Bekir'in hata ettiği yerleri kendisine anlatmaktan imtina etti" der.

İZAH

Hz. Ebû Bekir'in "**bulut**"u İslâm ile yorumlaması; bulutun dünya ve âhirette mü'minler için rahmet, nimet ve bereket olması ile izah edilir. Bulut, her şeyden önce rahmettir, bolluktur. Sonra o, dünyada Hz. Peygamber'i gölgelediği gibi, mahşerde de mü'minleri gölgeleyecektir.

"Bal ve yağ"ın Kur'ân-ı Kerim ile ta'bir edilmesi ise; her birinin bedenî ve ruhî şifâya vesile olması ile izah edilir.

Bu rüyada ipe sarılan kişilerden maksadın; **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** olduğu ifâde edilmiştir. **Hz. Osman** döneminde ip kopmuş ve tekrar bağlanmıştır. Yani **Hz. Osman** öldürülmüş, ama sonra hilâfet **Hz. Ali**'nin eline geçmiş ve görev devam ettirilmiştir.

Burada ipin kopmasından maksat; o dönemde müslümanlar arasında meydana gelen fitne ve ihtilaflardır.

Hz. Ebû Bekir'in yaptığı yorumda nerede hata ettiği, nerede isabet ettiği hadîste belirtilmemektedir. Onun, Hz. Peygamber'den önce rüyayı ta'bir için ortaya atılmasında ve **"yağ ve bal"**ı sadece Kur'ân diye tefsir etmesinde hata ettiği, bunu Kur'ân ve sünnet diye ta'bir etmesi gerektiği hadîs şârihleri tarafından kaydedilir. Ayrıca **"gölge"**yi de Rasûlullah (as.) diye tâbir etmesi gerektiği ifâde edilir. Bu konuda başka görüşler de vardır.[72]

Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Ebû Bekir**'e **"Yemin etme!"** diyerek, ta'birinde hata ettiği yerleri söylemeyeceğini belirtmesi, muhtemelen **Hz. Osman** döneminde ve sonrasında meydana gelecek olan fitneleri ve harpleri bildiği için, bunları söylemek istememesinden dolayıdır.

---

[72] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 471-479; **Aynî**, XXIV, 170; **Kastalanî**, X, 161.

١٠١٨- (ط ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : رأيتُ ثلاثة أقمارٍ سقطن في حُجْرتي، فقصصتُ رُؤْيايَ على أبي بكرٍ فسكتَ، فلما تُوُفِّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، ودُفِنَ في بيتي قال أبو بكرٍ: هذا أحدُ أقمارِكِ، هو خيرُها. أخرجه الموطأ.

1.018- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rüyada benim odama üç tane ay düştüğünü gördüm. Rüyayı (babam) Ebû Bekir'e anlattım, bir şey demedi. Hz. Peygamber vefat edip de benim odama defnedilince, Ebû Bekir dedi ki:

"- Bu, senin gördüğün ayların ilkidir ve en hayırlısıdır."[73]

İZAH

Hz. Ebû Bekir'in sözlerinden anlaşılacağı üzere **Hz. Âişe,** kendi odasına defnedilecek olan üç büyük şahsiyeti rüyasında görmüştür. Bunlar da Hz. Peygamber, **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer**'dir.

١٠١٩- (ت ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : سُئِلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عَنْ وَرَقَةَ ؟ فقالت له خديجةُ : إنه كانَ قد صَدَّقَكَ وإنه مات قبل أن تظهر ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أُرِيتُهُ في المنام وعليه ثيابٌ بَياضٍ ولو كان من أهلِ النّارِ لَكانَ عليه لباسٌ غَيْرُ ذلك**». أخرجه الترمذي.

1.019- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.), Varaka[74] hakkında soruldu. Hatice, O'na demiş ki:

---

[73] **Muvatta,** Cenâiz, 10/30.

[74] **Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy b. Gâlib el-Kuraşî:** Hz. Hatice'nin amcasının oğludur. Hz. Peygamber'e ilk vahiy geldiğinde kendisiyle konuşmuş ve bu vahyi getirenin Cebrâil olduğunu, eğer genç olsaydı kabilesi onu vatanından çıkarırken kendisine yardım edeceğini söylemişti. Ama Hz. Peygamber'e risâlet verilmeden, yani insanları İslâm'a davet emri almadan vefat etti. Câhiliye döneminde putperestliği bırakıp Hıristiyan olmuştu. Dönemin okur-yazarlarındandı.

"- O, seni tasdik etmişti, ama sen nübüvveti ilan etmeden önce vefat etti. Durumu nedir?"

Hz. Peygamber şöyle buyurmuş:

"- Varaka bana rüyada gösterildi, üzerinde beyaz bir elbise vardı. Eğer o, cehennemlik olsaydı, mutlaka üzerinde başka renkte bir elbise bulunurdu."[75]

İZAH

Varaka b. Nevfel, Hz. Hatice'nin amcasının oğludur. Câhiliyet döneminde hıristiyan olmuş, eski ilahî kitapları okumuş, sonra yaşlanmış ve gözlerini kaybetmişti.

Rasûlullah'a (as.) ilk vahiy geldiğinde **Hz. Hatice** O'nu **Varaka**'ya götürmüş, **Varaka** da Hz. Peygamber'e, kendisinin beklenen Peygamber olduğunu müjdelemiş ve; **"Keşke genç olsaydım, kavmin seni yurdundan çıkardıklarında sana yardım ederdim"** demişti. Sonra Peygamberimize, vahyi insanlara tebliğ etme emri gelmeden **Varaka** vefat etti.

İzahına çalıştığımız hadîste **Hz. Hatice**, Peygamberimize **Varaka**'nın durumunu soruyor. Hz. Peygamber de ona, gördüğü rüyayı anlatarak cevap veriyor. Bu rüya, rüyay-ı sadıkadır, Peygamberler için vahiy mesabesindedir. Bu rüya ile Hz. Peygamber; **Varaka** hakkında açık bir vahiy, kesin bir delil gelmediğini, ama bu rüyadan onun cennetlik olduğunu anladığını ifâde etmiştir.

Ricâl uleması da, **Varaka**'yı sahabe sayar.

Bu rüyadan hareketle, müslüman bir ölünün üzerinde beyaz elbise görmek, onun durumunun güzelliğine istidlâl edilmiştir.[76]

Ancak sened açısından bu hadîs zayıftır. Çünkü râvîlerden **Osman b. Abdurrahman**, hadîsçiler nazarında sağlam biri değildir. **Yahya b. Maîn** onu yalancılıkla ithâm etmiş, **İbn Hacer** de **metrûk** demiştir.

---

[75] **Tirmizî**, Rüya, 10/2288.

[76] Bkz., **Tuhfe**, VII, 567.

١٠٢٠ – (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لأعرابيٍ جاءهُ فقال : إني حَلَمْتُ أنّ رأسي قُطعَ ، فأنا أتّبعهُ ، فزَجرهُ النبيُّ ، وقال : «لا تُخبرْ بتلَعُّبِ الشَّيْطان بكَ في المنام».

وفي رواية أنَّ أعْرابيًا قال: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم، رأيتُ في المنام كأنَّ رأسي ضُربَ فتدحرَجَ، فاشتَددْتُ في أثرِه، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لا تُحدِّث الناس بتلَعُّبِ الشَّيْطان بكَ في مَنامكَ»، وقال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بَعدُ يَخطبُ، فقال: «لا يُحدِّثَنَّ أحَدُكُمْ بتلعُّبِ الشيطان به في منامه».

زاد في رواية : فَضحكَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم. أخرجه مسلم.

1.020- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber;

"Ben, rüyamda başımın kesildiğini ve kesilen başımın peşine düştüğümü gördüm" diyen bir bedevîyi engelleyerek şöyle dedi:

"- Rüyada şeytanın seninle oynamasını sakın kimseye anlatma!"[77]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette bedevî şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, rüyamda başımın vurulup yuvarlandığını gördüm; ben de onun arkasından koşuyordum."

Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Rüyanda, şeytanın seninle oynamasını insanlara anlatma!"

Câbir dedi ki: "Daha sonra Hz. Peygamber'in (insanlara) şöyle hitap ettiğini duydum:

"- Sizden biri uykusunda şeytanın kendisiyle oynamasını sakın anlatmasın!"

Diğer bir rivâyette de "Rasûlullah (as.) gülümsedi" ziyadesi vardır.

Bunlar, **Müslim**'in rivâyetleridir.

---

[77] **Müslim**, Rüya, 2/14-15.

İZAH

Hadîsten de anlaşılacağı üzere, hoş olmayan rüyaların anlatılması uygun değildir.

Rüyada başın kesildiğini görmek, genellikle içinde bulunulan durumun değişeceğine işaret sayılmıştır. Servet ve makam sahibi ise, bunu kaybedeceğine, köle ise hürriyete kavuşacağına, hasta ise şifâ bulacağına işaret sayılmıştır.

١٠٢١ - (خ ـ أم العلاء الأنصارية رضي الله عنها) قالت: لمَّا قدم المُهاجرُون، طَارَ لَنا عُثمانُ بنُ مَظعُونٍ في السُّكنَى ، فاشتكَى ، فَمَرَّضناهُ حتى تُوُفِّي ، ثم جعلناهُ في أثوابه- وذَكَرَت الحديثَ- قالت : فنِمْتُ فرأيتُ لعثمانَ عَيْنًا تَجْرِي ، فأخبرتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقال: «**ذلكَ عَمَلُهُ يَجْرِي لَهُ**». أخرجه البخاري.

1.021- Ümmü'l-Alâ' el-Ensâriyye[78] anlatıyor:

"Muhacirler (Medîne'ye) gelince, Osman b. Maz'ûn'un iskân ettirilmesi bize düştü. Osman hastalandı. Tedavisi için uğraştık, ama vefat etti. Sonra onu kendi elbisesi ile kefenledik."

Ümmü'l-Alâ, olayı uzun uzun anlattı, sonra şöyle dedi:

"Rüyamda Osman'ın, akan bir kaynağı olduğunu gördüm. Rasûlullah'a (as.) haber verdim. Buyurdu ki:

"- Bu, onun amelidir, onun için akmağa devam etmektedir.[79]

İZAH

Bu hadîsin râvîsi **Ümmü'l-Alâ**, meşhur sahabîlerden **Hârice b. Zeyd b. Sâbit**'in annesidir.

OSMAN B. MAZ'ÛN

[78] **Ümmü'l-Alâ bint el-Hâris b. Sabit b. Hârice el-Ensariyye:** Medîneli hanım sahabîlerdendir. Zeyd b. Sabit'in karısı ve Hârice b. Zeyd b. Sabit'in annesi olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'e bîat eden kadınlardandı. Rasûlullah (as.) onu hastalığı sırasında ziyaret ederdi. Osman b. Maz'ûn, onların evinde kalırdı. Kendisinden oğlu Hârice ve Abdülmelik b. Nümeyr rivâyet etti. Hadîsi **Buharî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[79] **Buhârî**, Ta'bir, 13, 27; Cenâiz, 3; Şehâdât, 30; Menâkıbu'l-Ensar, 46.

Osman b. Maz'ûn hicrî 3. yılda **Şaban** ayında vefat etti. Kendisi ibâdete çok düşkün, gündüzlerini oruçla, gecelerini de ibadetle geçiren, hatta Allah'a daha iyi kulluk edebilmek gâyesiyle evlenmemeye azmeden biriydi. İslâm'a 14. kişi olarak girmiş, oğlu **Sâib**'le birlikte **Habeşistan**'a hicret etmiş, **Bedir** savaşına katılmış biriydi. **Medîne**'de ilk defa **Bakî** mezarlığına defnedilen muhacir odur. Hz. Peygamber, onun vefatını duyunca ağlamış ve ölüsünü öpmüş; göz yaşları da **Osman**'ın yüzüne akmıştı. Oğlu **Hz. İbrahim** ölünce de; **"Git sâlih selefimiz Osman b. Maz'ûn'a kavuş!"** demişti.[80]

Osman b. Maz'ûn'un oğlu **Sâib** de sahabî idi; **Bedir** ve müteâkip savaşlara katılmış, **Hz. Ebû Bekir** döneminde vefat etmişti.

Hadîste de görüldüğü üzere rüyada akan su görmeyi Rasûlullah (as.) hayırlı amel diye yorumlamıştır. Ancak bunun hayırlı amele delâlet edebilmesi için suyun temiz ve berrak olması gerektiği de söylenmiştir. Bazıları da akıp giden suyu, mutlak olarak yazılmaya devam edip giden amel diye anlamışlardır.

Hz. Peygamber'in, "**Onun ameli devam ediyor**" diye tavsif etmesi, bazı tereddütlere yol açmıştır. Çünkü öldükten sonra insanın amelinin devamını sağlayan üç şey vardır:

1- Sadaka-i câriye.

2- Faydalanılan ilim.

3- Dua eden sâlih evlat.[81]

Muhtemelen **Osman b. Maz'ûn**'un devam eden ameli, sâlih evladı **Sâib** yoluyladır. Ayrıca **Osman**'ın zengin biri olduğu rivâyet edilir, sadaka-i câriye bırakmış olması da ihtimal dahilindedir.[82]

---

[80] **İsâbe**, IV, 461.

[81] **Müslim**, Vasiyyet, 14; **Ebû Davud**, Vesaya, 14; **Tirmizî**, Ahkâm, 36; **Nesâî**, Vesaya, 8.

[82] Bkz., **İbn Hacer**, XII, 445-446; **Aynî**, XXIV, 155; **Kastalanî**, X, 147.

(ت) "te" harfi :

الكتاب السادس

في التَفليس

6. KİTAB**: İFLÂS**: **1.022 – 1.026**

الكتاب السادس

في التَّفْليس

20- İFLÂS

١٠٢٢- (خ م ت د س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: « **منْ أدْرَكَ مَالَهُ بِعَيْنِه عندَ رجلٍ أفْلسَ أو عندَ إنسانٍ قد أفْلسَ- فهو أحقُّ به من غيره** ».

وفي رواية: قال في الرَّجُلِ الذي يَعْدَمُ إذَا وُجدَ -عنْدَهُ المتاعُ ولم يُفرِّقْهُ: **إنَّهُ لصاحبه الذي باعهُ**».

وفي أخرى قال : «**إذا أفلسَ الرجلُ ، فوجدَ الرجلُ متاعهُ بعينِه ، فهو أحقُّ به من الغُرَماء**.

وفي أخرى : «**فوجد عنده سلْعتَه بعَينها** ». هذه رواية البخاري ،ومسلم.

وفي رواية الموطأ والترمذي وأبي داود: «**أيُّما رجلٍ أفلس، فأدرك الرجلُ مالهُ بعينه، فهو أحقُّ به من غيره**».

قال الموطأ : مَالهُ ، وقال أبو داود :متاعَهُ ، وقال الترمذي : سلعتَهُ.

وأخرجه الموطأ ،وأبو داود أيضا ، عن أبي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام عن النبي صلى الله عليه وسلم، ولم يذكر أبا هريرة.

وهذا لفظ الموطأ: قال أبو بكر: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**أيُّما رجلٍ باع متاعا، فأفلس الذي ابتاعَهُ منه ولم يقْضِ الذي باعه من ثمنه شيئا فوجده بعينه فهو أحقُّ به وإن ماتَ الذي ابتاعهُ فصاحبُ المتاع فيه أُسوةُ الغُرماء**».

ولفظُ أبي داود مثله ، وله في أخرى عن أبي بكر أيضا نحوه ،وزاد: «**وإن كان قضى من ثمنها شيئا ، فما بقي فهو أُسوةُ الغُرماء**».

وله في أُخرى عن أبي بكر بن عبد الرحمن عن أبي هريرة نحوه ، وقال : «**فإنْ كان قضاهُ من ثَمنِها شيئا ، فما بَقِيَ فهو أُسوةُ الغرماء ، وأيُّما امرئٍ هَلَكَ ، وعندهُ متاعُ امرئ بعينه، اقْتضى منه شيئا أو لم يقْتَضِ ،فهو أُسوة الغرماء** ».

وأخرج النسائي نَحْوا من هذه الروايات.

1.022- Ebû Hureyre, Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Kim, iflâs eden bir adamın, -veya iflâs etmiş bir insanın- **yanında kendi malını aynen bulursa, o, bu malda başkasından daha çok hak sahibidir."**[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Rasûlullah (as.) bu sözü; "Malını kaybeden, fakat yanında bir eşya bulunan, ancak bu eşyanın malı kendisine satan arkadaşının olduğunu tefrik edemeyen bir adam hakkında" söylenmiştir.

Başka bir rivâyette şöyle dedi:

"Bir adam iflâs eder de, diğeri, malını aynen (onun yanında) **bulursa, o kimse bu malda, alacaklılardan daha çok hak sahibidir."**

Başka bir rivâyette de *"**metâahû**"'* kelimesi yerine *"**sil'atehû**"* lafzı kullanılmıştır.

Bu rivâyetler, **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Muvatta, Tirmizî ve **Ebû Davud**'un rivâyetleri ise şöyledir:

"Herhangi biri iflâs eder de, insan malını (onun yanında) **aynen bulursa o, bu malda başkalarından daha çok hak sahibidir."**

Rivâyetlerde **Muvatta** *"**mâlehû**"*, **Ebû Davud** *"**metâahû**"*, **Tirmizî** de *"**sil'atehû**"* lafzını kullanmıştır.

---

[1] **Buhârî**, İstikrâz, 14; **Müslim**, Müsâkat, 5/22; **Muvatta**, Buyû' 42/88; **Tirmizî**, Buyû', 36/1262; **Ebû Davud**, Buyû, 76/3519-20, 3522.

Muvatta ve **Ebû Davud** ayrıca **Ebû Bekr b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm** vasıtasıyla da Rasûlullah'dan (as.) rivâyet ederler, **Ebû Hureyre**'yi zikretmezler.

Muvatta'nın lafzı şöyledir:

Ebû Bekir, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu söyledi:

"Hangi adam bir malını satar da, satın alan malın ücretinden bir şey ödemeden iflâs eder (ve satan da) **malını aynen** (onun yanında) **bulursa, o, bu malda en çok hak sahibi olandır. Şayet satın alan ölürse, mal sahibi ile** (diğer) **alacaklılar, o malda eşittirler."**

Ebû Davud'un lafzı da bunun gibidir.

Yine **Ebû Davud**'un, Ebû Bekir'den rivâyet ettiği buna benzer bir hadisi daha vardır ki, orada; **"Eğer** (müşteri) **malın ücretinden bir kısmını ödemişse,** (mal sahibi) **kalan alacağında diğer alacaklılar gibidir"** denir.

Ebû Davud'un Ebû Bekr b. Abdurrahman vasıtasıyla Ebû Hureyre'den buna benzer bir rivâyeti daha vardır ki, şöyledir:

"Eğer malın ücretinden bir kısmını ödemişse, (mal sahibi) **kalan alacağında diğer alacaklılar gibidir. Herhangi biri ölür ve başka birinin malı da aynen onun yanında bulunursa,** (mal sahibi) **bundan bir şey almış olsun olmasın diğer alacaklılar gibidir."**

Nesâî de hadisi, bu rivâyetlere benzer şekilde tahric etmiştir.

İZAH

İflâs; varını-yoğunu kaybetmektir. Dinî ıstılahta müflis; borcu, varlığından fazla olan adama denir.[2]

İflâsla ilgili İslâm hukukunun öngördüğü esaslar, fıkıh kitaplarında geniş olarak yer alır. Biz burada, bu konudaki nasslardan istidlâl edilen iki farklı görüşe işaret edeceğiz:

1- Hadisin zâhirinden de anlaşılacağı üzere bir insan, iflâs eden alacaklısında aynen bulduğu malını, herkesten önce almaya hakkı vardır. **Evzâî, Mâlik, Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel** bu görüştedirler.

---

[2] Neylu'l-Evtâr, V, 271.

Hatta hadisçilerin ve **Hicaz** fukahasının bu konuda icmâ ettikleri rivâyet edilir. Ancak bu görüşü benimseyenler de, meselenin detayında farklı fikirler serdederler.

2- Diğer bir görüş ise; malını aynen bulan kimsenin de diğer alacaklılar gibi olduğu, bir öncelik hakkına sahip olmadığıdır. **İbrahim en-Nehaî, Ebû Hanife, İmam Muhammed, Ebû Yusuf** ve **Züfer** bu görüştedirler. **Hz. Ali, Zührî** ve **Ömer b. Abdülaziz**'in de bu görüşte olduğu rivâyet edilir. Bu görüşü savunanlar, bir insanın satmış olduğu malın, artık kendi malı olmadığı fikrinden hareket ederler. İnsanın kendi malı, ancak kendisinden gasp edilen, çalınan, ödünç veya emaneten verdiği mallardır. Bundan sonra gelen **Semüre** hadisinde de görüleceği üzere insan, ancak çalınmış malını birinin yanında bulduğu zaman onu almaya hakkı olur.

Her iki görüşün delilleri, teferruata inildikçe ortaya çıkan farklı ictihâdlar ve bu ictihâdların müdafaası için serdedilen fikirler hakkında kaynaklarda geniş malumat vardır.[3]

Bu hadislerden anlaşılan diğer bir husus da; iflâs eden insanın, kendi malında artık tasarrufta bulunamayacağıdır. Bu ve benzeri durumlarda İslâm hukukunun öngördüğü "**Hacr**" müessesesi, hem müflisi, hem de diğer insanları korumak için bir çare olarak görülmelidir. Hakları zâyi olan insanlara da Devlet, hak vermelidir.

١٠٢٣ – (د س ــ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**منْ وجد عَيْنَ ماله عِندَ رجلٍ فهو أحقُّ، ويَتْبَعُ المتاع مَنْ باعهُ**». أخرجه أبو داود والنسائي.

1.023- Semüre b. Cündüb'den, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğu rivâyet edilir:

"Her kim, (çalınmış) **malının aynını bir adamın yanında bulursa, o, bu malı** (almaya) **en çok hak sahibi olandır.** (Malı

---

[3] Bkz., **İbn Hacer**, V, 344-346; **Aynî**, XII, 238; **Kastalanî**, IV, 224; **Neylu'l-Evtâr**, V, 273; **Münteka**, V, 81; **Zürkanî**, IV, 295; **Avn**, XI, 430; **Bezl**, XV, 199.

hırsızdan satın alan) **öbürü ise, malını kendisine satanın peşine düşer."**[4]

İZAH

Hattâbî; burada sözü edilen malın, çalınan veya gasp edilen mal olduğunu söyler. Hırsız veya gâsıp, onu bir başkasına satar, mal sahibi de malını onda bulursa, malı alır. Hırsızdan satın alan adam da hırsızın peşine düşer.[5]

١٠٢٤- (م ت د س ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : أصيب رجلٌ في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم في ثمارٍ ابتاعها ، فكَثُرَ دَيْنُهُ فأفلس ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « تصدَّقوا عليه ، فتصدَّق الناسُ عليه ، فلم يبْلُغْ ذلك وفاءَ دَيْنه ، فقال رسُولُ الله صلى الله عليه وسلم لغُرمائه : خُذوا ما وجدتُمْ، وليس لكم إلا ذلك ». أخرجه الجماعة إلا البخاري، والموطأ.

1.024- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Hz. Peygamber döneminde bir adamın satın aldığı meyve telef oldu. Adamın borcu arttı ve iflâs etti. Hz. Peygamber:

"- Ona sadaka verin!" buyurdu. İnsanlar da ona tasaddukta bulundular. Ama (toplanan) bu para da borcuna yetmedi. O zaman Hz. Peygamber alacaklılara dedi ki:

"- Bulduğunuzu alın, size bundan başka bir şey yoktur."[6]

İZAH

Bu hadiste zarar gördüğü belirtilen zâtın, **Muâz b. Cebel** olduğu rivâyet edilir.

---

[4] **Ebû Davud**, Buyû; 80/3531; **Nesâî**, Buyû; 96. Hadîs, sened açısından zayıftır.

[5] Bkz., **Avn**, IX, 447; **Bezl**, XV, 213.

[6] **Müslim**, Müsakat, 4/18; **Tirmizî**, Zekât, 24,/655; **Ebû Davud**, Buyû', 60/3469; **Nesâî**, Buyû', 30, 95.

Hadisten anlaşıldığına göre; bir insanın satın aldığı malda bir telefat meydana gelirse, zarar müşteriye aittir. **İmam Şâfiî** ve **Ebû Hanîfe** bu hadisle amel ederler.

Mâlik ise; âfetten dolayı meydana gelen zarar, malın üçte birinden fazla ise, bunun bedelden düşülmesi gerektiği kanâatindedir.

Bu meselede, meyvelerin iyice ortaya çıkıp olgunlaştıktan sonra veya önce satılmış olması halinde farklı görüşler serdedilmiştir.

Hadîsin sonunda geçen **"Size başka bir şey yoktur"** cümlesi; imkânı olan mal sahibinin, âfete maruz kalan insana süre vermesi ve mümkünse bağışlaması şeklinde anlaşılmıştır.

Bu hadise göre:

a) Müslümanlar, daima birbirlerine destek ve yardımcı olmalıdırlar.

b) Borcunu ödemeyen fakiri fazla zorlamak doğru değildir. **İmâm Şâfiî** ve **Mâlik** bu görüştedir. **Ebû Hanîfe** ise, hakkını alıncaya kadar onu takip edebileceğini söyler.

c) Müflise tazyik ve hapis cezası doğru değildir.[7]

١٠٢٥- (ط ــ عمر بن عبد الرحمن بن دلاف المزني رحمه الله) عن أبيه ، أنَّ رَجُلا مِنْ جُهَيْنَةَ كان يسبق الحاجَّ فيشتري الرَّوَاحل فيُغالي بها ثُمَّ يُسْرِعُ في السَّيْر فَيَسْبِقُ الحاجَّ فأفْلَسَ ، فَرُفِعَ أمْرُهُ إلى عمر بن الخطاب فقال: أمَّا بعدُ ، أيها الناسُ، فإنَّ الأُسَيْفِعَ -أُسَيْفِعَ جُهَيْنَة- رَضِيَ من دِينِهِ وأمانته أنْ يُقَالَ: سَبَقَ الحاجَّ، ألا وإنَّهُ قد ادَّانَ مُعْرِضا ، فأصْبَحَ قَدْرِينَ به فَمَنْ كانَ له عليه دَيْنٌ ، فلْيأْتنا بالغَدَاةِ ، نَقْسِمُ مَالَهُ بين غُرَمائِه ، وإيَّاكُمْ والدَّيْنَ ، فإنَّ أوَّلَهُ هَمٌّ ، وآخِرَهُ حَرْبٌ. أخرجه الموطأ.

1.025- Ömer b. Abdurrahman b. Dilâf el-Müzenî[8], babasından[9] rivâyet ediyor:

---

[7] Bkz., **Avn**, IX, 362; **Bezl**, XV, 148; **Tuhfe**, III, 319.

[8] **Ömer b. Abdurrahman b. Atıyye b. Dilâf el-Müzenî el-Medînî:** Medîneli tâbiîlerdendir. Babasından ve Ebû Ümâme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Mâlik ve Abdülaziz el-Mâcişûn rivâyet etti.

"Cüheyne kabilesinde (Üseyfi' adlı) bir adam, (hacca giderken) hacılardan önce davranır, develer satın alır ve bu develerden kâr sağlardı. Sonra (dönüşte de) yine hızlı davranır, hacıları geçer (ve hacıların selâmetle dönüşünü müjdeler)di. Ama (son) seferinde iflâs etti. Mesele Hz. Ömer'e intikal ettirildi. Hz. Ömer, halka şöyle dedi:

"- Ey insanlar! Üseyfi', yani Cüheyne kabilesinin Üseyfi'i, din ve emânet konusunda kendisine, *'hacıları geçti'* denmesini yeterli görürdü. Bilin ki o, borçlandı, ama borcunu ödemedi. Neticede borcu, bütün malını kapsayacak hale geldi. Kimin onda alacağı varsa, sabahleyin bize gelsin! Malını alacaklılar arasında taksim edeceğiz. Sizler, borçlanmaktan sakının! Çünkü borcun başı üzüntü, sonu da savaştır."[10]

İZAH

Üseyfi'; Cüheyne kabilesinden olup Hz. Peygamber dönemine yetişmiş, ama O'nu görememiştir.

Hadiste de görüldüğü üzere, **Üseyfia**, gösterişe düşkünlüğü ve hırsı yüzünden iflâs etmişti. O, ödeme gücü olup olmadığına bakmadan borçlanırdı. Bu hadisin daha uzun bir rivâyetinde **Hz. Ömer** şunları da söyler:

"- Ey insanlar! Bir adamın namaz kılması ve oruç tutması sizi aldatmasın! Siz asıl onun, konuştuğunda doğru söyleyip söylemediğine, kendisine bir şey emânet edildiğinde onu gözetip gözetmediğine, zenginleştiğinde de takvâ durumuna bakın!.."

Bundan sonra da **Üseyfia** hakkında hadiste geçen sözlerini söyler.

"...Sonu savaştır" cümlesini, kavga-dövüştür, husûmettir, insanın elinden malını alıp onu malsız bırakmaktır şeklinde anlamak gerekir.

---

[9] **Abdurrahman b. Atıyye b. Dilâf el-Müzenî el-Medînî**: Medînelidir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Mürsel rivâyetleri bulunmaktadır. Kendisinden oğlu Ömer ve Bekr b. Sevâde rivâyet eder.

[10] **Muvatta**, Vasiyyet, 8/8. Senedi munkatı olan bu rivâyeti **Darekutnî** muttasıl bir senedle tahric etmiştir.

"Malını taksim edeceğiz" cümlesinden anlaşıldığına göre, **Hz. Ömer,** ona hacr uyguladı; onu malında tasarruftan menetti ve bütün malını alacaklılara dağıttı.[11]

١٠٢٦- (سعيد بن المسيب) قال : قَضَى عُثْمانُ رضي الله عنه : أنَّ مَنِ اقْتَضى حَقَّهُ قَبْلَ أنْ يُفْلِسَ غَرِيمُهُ شَيْئا ، فهو له. أخرجه...

1.026- Saîd b. el-Müseyyeb şöyle dedi:

"Hz. Osman şöyle hüküm verdi:

"Borçlu iflâs etmeden önce, kim hakkını alırsa, o artık onundur."[12]

---

[11] Bkz., **Münteka**, VI, 196; **Zürkanî**, IV, 490.

[12] **İbnu'l-Esîr**'in kaynağını kaydetmediği bu hadis, **Sünenu'l-Beyhakî,** VI, 46'da bulunmaktadır.

(ت) "te" harfi :

الكتاب السابع

في تمنّي المَوْتِ

7. KİTAB: **ÖLÜMÜ TEMENNİ ETMEK**: **1.027-1.030**

الكتاب السابع
في تمنّي الموْت

21- ÖLÜMÜ TEMENNİ ETMEK

١٠٢٧- (خ م ت د س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لا يَتمنَّينَّ أحدُكُمُ الموتَ منْ ضُرٍّ أصابَهُ ، فإنْ كانَ لا بُدَّ فاعلاً ، فَلْيَقُلْ : اللّهمَّ أحْيِني ما كانَت الحْياةُ خيْرا لي ، وتوفَّني إذا كانت الْوَفاةُ خيْرا لي ».

وفي رواية قال أنسٌ : لَوْلا أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « لا يَتمَنَّينَّ أحدُكُم الموتَ، لتَمنَّيْتُهُ ». أخرجه الجماعة إلا الموطأ.

1.027- Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Herhangi biriniz, kendisine gelen bir zarardan dolayı ölümü temenni etmesin! Eğer mutlaka bunu yapacaksa, bâri şöyle desin:

"Allah'ım; eğer hakkımda hayat hayırlı ise beni yaşat, ölüm hayırlı ise beni öldür!"[1]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Enes, şöyle dedi:

"Eğer Rasûlullah (as.); ***'Herhangi biriniz ölümü temenni etmesin!'*** demeseydi, ölümü temenni ederdim."

İZAH

Hadiste önce, mutlak olarak ölümü temenni etmek yasaklanmaktadır. Kur'ân'ı Kerim'de ifâde buyurulduğuna göre, herkesin belli bir eceli vardır, bu ecel hiçbir şeyle uzamaz veya

---

[1] **Buhârî**, Merdâ, 19; Daavât, 30; **Müslim**, Zikir, 4/10; **Tirmizî**, Cenâiz, 3/970; **Ebû Davud**, Cenâiz, 13/3108-3109; **Nesâî**, Cenâiz, 1.

kısalmaz.[2] Buna rağmen ölüm temennisini yasaklamanın pratikte ne değeri vardır?

Ölüm temennisinin, hayatı uzatmak veya kısaltmak açısından neticeye tesiri yoktur. Ancak yaşanan hayata tesiri olduğu şüphesizdir. Ölüm temennisi, bir nevi hayattan kaçmanın ifâdesidir. İnsanın manen, hatta maddeten yıkılması, moral gücünün kaybolması ve neticede dünyadaki görevlerini ihmâl etmesi, dünyaya geliş gâyesinin gereklerinden kaçınması demektir. Bu ise doğru değildir. Müslüman, hangi şartlar altında bulunursa bulunsun, yaşadığını ve var olduğunu göstermesi gerekir. Ama hayatla olan alâkasını koparırsa, bunu yapamaz. İnsanın artık ölümü arzu eder bir hale gelmesi de, bir anlamda hayatla olan bağını koparması demektir.

Sonra, dünyada meydana gelen bazı musibetlere rıza ve tahammül göstermeyerek hayattan çekilme arzusu, Allah'ın takdirine de isyân manası taşır.

Hadiste geçen **"Bir zarardan dolayı"** ifâdesinden maksadın, dünyevî mi, yoksa uhrevî zarar mı olduğu tartışılmıştır. **"Zarar"** kelimesinden, daha çok dünyevî zarar ve musibetin murad edildiği rivâyet edilir. İzahına çalıştığımız hadîsin bazı rivâyetlerinde, **"dünyevî bir zarar"** ifâdesi kullanılmaktadır.

Buna karşılık yaşamaktan dolayı dinî ve uhrevî bir zarar söz konusu ise, bu takdirde ölüm temennisi câiz görülmüştür. Nitekim bu meâlde **Hz. Ömer**'in bir duâsı vardır:

"اللهمّ كبرتْ سنّي وَضَعُفَتْ قُوَّتي وانْتَشَرَتْ رَعيّتي فاقْبِضْني إلَيْكَ غيْرَ مُضيِّعٍ ولا مُفَرِّطٍ"

"Allah'ım; yaşım ilerledi, gücüm kalmadı. Buna karşılık ülkem ve halkım genişledi. Haksızlığa düşmeden ve ölçüyü kaçırmadan beni yanına al!."[3]

---

[2] A'râf, 34; Yunus, 49; Nahl, 61.

[3] **Muvatta**, Hudû, 10.

Hz. Peygamberin de: **"...Allah'ım; eğer insanlar arasında bir fitne yaratacaksan, fitneye bulaşmadan beni yanına al!"**[4] şeklindeki bir niyâzı rivâyet edilir.

Ancak Hz. Peygamber'in bu niyazı, kendisinin fitneye düşebileceği ihtimalinden ziyâde, ümmetine ancak bu durumda ölümü isteyebileceklerini öğretmek gâyesine mebnî görülmüştür. Rasûlullah'ın (as.), ölümü sırasındaki; **"Ya Rabbi, beni Refîk-i a'lâya ulaştır!"** şeklindeki duâsı ise, dinî ve dünyevî zarar endişesinden kaynaklanan bir ölüm temennisine değil, zaten o gün öleceğini bilmesine bağlanır.

Bütün bu rivâyetler, dinî ve uhrevî bir zarar endişesiyle ölümün temenni edilebileceğini göstermektedir. **Hz. Yusuf**'un: **"Ya Rabbi, beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihlere ilhâk eyle!"**[5] şeklindeki duâsı da, bu görüşü te'yid eder mâhiyettedir. Nitekim izahına çalıştığımız hadîsin son cümlesi de bunu ifâde etmektedir.[6]

١٠٢٨- (خ م س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : **«لا يَتَمَنَّيَنَّ أحدُكُم الموتَ إمَّا مُحسنا ، فَلَعلَّهُ يزْدادُ ، وإما مسيئا ، فلعله يستعتبُ »**.

هذا رواية البخاري والنسائي. وأخرجه مسلم قال : **« لاَيتمنَّيَنَّ أحدُكُمُ الموت. ولا يدْعُ بِهِ من قَبْلِ أنْ يأتِيَهُ، إنَّهُ إذا ماتَ انْقطَعَ عمَلُهُ ، وانه لا يزيدُ المؤمِنَ عُمْرُهُ إلا خيْرا »**.

1.028- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kimse ölümü temenni etmesin! Eğer insan iyi biri ise, (yaşayarak) **belki iyiliğini çoğaltır. Şayet günahkâr biri ise, belki ondan vazgeçer."**[7]

---

[4] **Muvatta**, Kur'ân, 90; **Tirmizî**, Tefsir, 38/2, 4; **Müsned**, I, 368; IV, 66; V; 243, 378.

[5] Yusuf, 101.

[6] Bkz., **İbn Hacer**, XI, 269-273; **Aynî**, XXI, 225; **Menhel**, VIII, 241; **Avn**, VIII, 373; **Ârıza**, IV, 194.

[7] **Buhârî**, Merdâ, 19; Rikak, 18; **Müslim**, Zikir, 4/13; **Nesâî**, Cenâiz, 1.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî** ve **Nesâî**'nindir.

Müslim'in rivâyeti şöyledir:

"Hiçbiriniz ölümü temenni etmesin! Ölüm kendisine gelmeden onu çağırmasın! Çünkü insan öldüğü zaman, ameli son bulur. Yaşamak, mü'mine ancak hayır ve iyilik kazandırır."

İZAH

Önceki hadîste ölümün, dünyevî bir zarardan dolayı temenni edilemeyeceği, ancak dinî ve uhrevî bir zarardan dolayı istenebileceği ifâde edilmişti.

Bu hadîs de günahtan ve dinî bir zarardan dolayı ölümü temenni etmenin doğru olmadığını anlatmaktadır. Çünkü insan, yaptığı günahlardan, ölmekle değil ancak yaşamakla kurtulabilir. Tövbe eder, af diler, hayırlı ameller yapar, böylece günahlarından temizlenir.

Ölümü istemeyi câiz kılan dinî zarar ise; ancak asla önüne geçilemeyecek bir fitne hâli, insanı küfre sürükleyecek bir anarşi ve musibet durumudur.

١٠٢٩- (ت ــ عمر بن أبي سلمة رضي الله عنه) عن أبي قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :« **لِيَنْظُرَنَّ أحَدُكُم الذي يتمَنَّى ، فإنَّهُ لا يدْرِي ما يُكْتَبُ له مِنْ أُمْنِيَّتِهُ** ». أخرجه الترمذي.

1.029- Ömer b. Ebî Seleme[8], babasından, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

---

[8] **Ömer b. Ebî Seleme b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî el-Kuraşî el-Medenî:** ö. 132/749. Medîneli tâbiîlerdendir, fakihtir. **Medine**'de kadılık yapmıştır. Muhaddislerin ekserisine göre hadîste güçlü biri değildir, onun rivâyetiyle ihticac edilmez. Babasından ve İshak b. Yahya'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Hüşeym ve Ebû Avâne rivâyet etti. Hadîsleri *Sünen*'lerde tahric edildi. Şam'da emevî sülalesi ile birlikte öldürüldü.

"Sizden biri bir şey temenni ederse, iyi düşünsün; zira temennisinin nasıl yazılacağını bilemez."[9]

İZAH

Ebû Davud'un hasen diye kaydettiği bu hadîs, hakikatte mürseldir. Çünkü hadîsin râvisi **Ebû Seleme**, tâbiûndandır.

Bu hadîste, insanın Allah'tan bir şey dilediğinde düşünerek, ölçerek istemesi, kendisine fayda sağlayacak ve sevindirecek şeyleri temenni etmesi gerektiği ifâde edilmektedir. İnsan, düşünmeden bazı isteklerde bulunursa, duâların ne zaman ve hangisinin kabul edileceğini bilemediği için, farkında olmadan kendi zararına yol açabilir.

١٠٣٠- (ت س ــ حارثة بن مُضَرِّب رضي الله عنه) قال: دخَلْتُ عَلى خَبَّاب - وقد اكْتَوَى في بطنه- فقال: ما أعلمُ أحدا من أصْحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم لَقِيَ من البَلاء ما لقيتُ لقد كنتُ ومَا أجدُ درْهما على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وفي ناحيَة بَيْتِي أرْبعونَ ألفا ولولا أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم نهانا -أو نهى- أنْ نتمَنَّى الموت لتَمنَّيْتُهُ.

وفي رواية : أتيْنا خبَّابا نعودُهُ وقد اكتوَى سَبْعَ كيَّات فقال : لقد تطاوَلَ مَرَضِي ، ولوْلا أنّي سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا تَمنَّوْا الموتَ لتمنَّيْتُهُ** » ، وقال : « **يُؤْجَرُ الرَّجلُ في نَفَقَتِه كُلّها إلا التُّرابَ** » أو قال : « **في البناء**». أخرجه الترمذي.

وفي رواية النسائي : قال قيْسٌ : دَخلتُ على خبَّاب وقد اكتوَى في بَطْنه سبْعا ، وقال: لَوْلا أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهانا أنْ ندْعُوَ بالموتِ لدعوتُ به.

1.030-Hârise b. Mudarrib[10] anlatıyor:

---

[9] **İbnu'l-Esîr**'in, **Tirmizî** tahric etti diye kaydettiği bu hadîsi **Tirmizî**'nin matbû nüshalarında bulamadık. Ancak **Tirmizî** şerhi **Tuhfe**'de (X, 71) **Kitâbu'd-Daavât**, bâb, 17, hadîs no: 3680'de geçmektedir. **İbn Arabî** şerhi **Ârıza**'da ise hadîs bulunmamaktadır. Hadisin benzer bir rivâyeti, **Müsned**, II, 357, 387'dedir.

"Habbâb'ın yanına gittim. O, karnına dağlama yapmıştı. Dedi ki:

"- Rasûlullah'ın (as.) ashâbından, benim kadar belâya uğrayan birini bilmiyorum. Hz. Peygamber zamanında bir dirhem bulamazdım. (Şimdi ise) evimin bir kenarında 40.000 (dirhem) var. Eğer Hz. Peygamber, ölümü temenni etmekten bizi men etmemiş olsaydı, mutlaka onu temenni ederdim."[11]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet, şöyledir:

"Habbâb'ı ziyârete gittik; o, vücudunda yedi yerde dağlama yapmıştı. Dedi ki:

"- Hastalığım çok uzadı. Şayet Rasûlullah'ın (as.); ***'Ölümü temenni etmeyin!'*** buyurduğunu işitmeseydim, mutlaka ölümü isterdim. O buyurdu ki:

"İnsanın her türlü harcamasında sevap vardır. Ancak toprak *-veya bina hakkındaki harcaması dedi-* ***müstesnâ!."***[12]

Nesâî'nin rivâyetinde Kays (b. Ebî Hâzim) şöyle dedi:

"Habbâb'ın huzuruna girdim. O, karnına yedi kere dağlama yapmıştı. Şöyle dedi:

"- Eğer Rasûlullah (as.) bizi, ölümü temenni etmekten men etmeseydi, mutlaka ölümü isterdim."

---

[10] **Hârise b. Mudarrib el-Abdî el-Kûfî:** Kûfeli meşhur tâbiîlerdendir. Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd ve Hz. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. Hadîsleri ***Sünen***'lerde tahric edildi. Muhaddislerin ekserisine göre sikadır; yalnız Ali b. el-Medînî onun metrûk olduğunu söylemiştir.

[11] **Tirmizî**, Cenâiz, 3/970; **Nesâî**, Cenâiz, 3.

[12] Bu ibâre **Tirmizî**'de **"Toprak müstesnâ. Veya toprak hakkında dedi."** şeklindedir.

ترجمة الأبواب التي أولها تاء ، ولم ترد في حرف التاء

(**التَّسْعير**) : في كتاب البيع

(**التَّلْبِيَة**) : في كتاب الحج

(**التَّمتُّع**) : في كتاب الحج

(**التحلُّل**) : في كتاب الحج

(**التقْصير**) : في كتاب الحج

(**التَّعْزير**) : في كتاب الحدود

(**التَّسْبيح والتَّهْليل**) : في كتاب الدعاء

(**التَّرْجيل**) : في كتاب الزينة

(**تَقْليمُ الأظْفار**) : في كتاب الزينة

(**التَّعاضُد والتَّساعُد**) : في كتاب الصحبة

(**التَّوقير**) : في كتاب الصحبة

(**التَّثاؤب**) : في كتاب الصحبة

(**التيمُّم**) : في كتاب الطهارة

(**التَّمائم**) : في كتاب الطب

(**تَوْبَة كعب بن مالك**) : في كتاب التفسير في سورة التوبة

<u>"TE"</u> HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULARIN BULUNDUĞU YERLER :

Konunun Adı:	Bulunduğu Bölüm:	Hadis No:
Tes'îr (Fiyat yükseltmek)	**Buyû':**	**431**
Tövbe (Kâ'b b. Mâlik'in)	**Tefsir:**	**662**
Telbiye	**Hac:**	**1.362**
Temettu	**Hac:**	**1.369**
Tehallül (İhramdan çıkma)	**Hac:**	**1.604**
Taksîr (Hacda saç traşı)	**Hac:**	**1.591**
Ta'zîr (Ceza)	**Hudûd:**	**1.936**
Tesbîh ve Tehlîl	**Duâ:**	**2.449**
Tercîl (Taranmak)	**Zînet:**	**2.884**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الثاء

و فيه:

كتاب الثناء والشكر

(ث) *"se" harfi :*

كتاب الثناء والشكر

22- SENÂ VE TEŞEKKÜR

١٠٣١- (ت ـــ أسامة بن زيد رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ صُنِعَ إليه مَعْرُوفٌ ، فقال لفَاعله : جَزَاكَ اللّه خَيْرا ، فقد أبلغ في الثَّناء». أخرجه الترمذي.

1.031- Üsâme b. Zeyd, Rasûlullah'dan (as.) şöyle rivâyet ediyor:
"Kendisine iyilik yapılan biri, bu iyiliği yapana: '*Allah seni hayırlarla mükâfatlandırsın!*' derse, şüphesiz o, övgünün en güzelini yapmış olur."[1]

İZAH

Senâ; övgü, medih anlamına gelir. Birini yaptığından dolayı övmek demektir. Türkçe'de de bunun için methü senâ tabirini kullanırız. **Teşekkür** de; yapılan iyiliğten duyulan memnuniyeti sözle dile getirmektir.

İnsanlıkta esas olan, yapılan iyiliğe iyilikle karşılık vermektir. Ancak bazen insanın buna gücü yetmeyebilir, durumu elvermeyebilir. O zaman da hiç değilse dilimizle ona mukabele etmeli, kendisine teşekkürlerimizi sunmalı ve bilmukabele onu da Allah'ın mükâfatlandırmasını dilemeliyiz. İnsan hiç değilse, bu iyiliğin karşılığını ödemekten âciz olduğunu söyleyip, karşılığını ödeme işini Allah'a havale etmelidir. İşte "*Allah seni hayırlarla mükâfatlandırsın!*" cümlesi, bu manayı ifâde etmektedir.

İlâve etmek gerekir ki, insanlar arasında karşılıklı olarak böyle bir davranış şekli; sevgi ve ülfeti arttıracak, dayanışmayı kuvvetlendirecektir.[2]

---

[1] **Tirmizî**, Birr, 87/2035.

[2] Bkz., **Tuhfe**, VI, 185.

١٠٣٢- (د ت ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ أُعطي عطاء فَلْيَجْزِ به إنْ وجَدَ، وإنْ لم يجد فَلْيُثْنِ به ، فإنَّ من أثْنى به فقدْ شَكَرَهُ ، ومن كَتَمَهُ فقد كفرَهُ ، ومن تَحَلَّى بما لم يُعطَ ، كان كلابس ثَوْبَيْ زُورٍ». هذه رواية الترمذي.

وأخرجه أبو داود إلى قوله : « فقد كَفرهُ ». ولأبي داود أيضا قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : « مَنْ أُبْلِيَ فذكَرَهُ فقد شَكَرَه ، وإنْ كَتَمَهُ فقد كَفَرَه».

1.032- Câbir b. Abdullah, Hz. Peygamberden şöyle rivâyet eder:

"Kendisine bir ikrâmda bulunulan insan, eğer imkân bulursa hemen karşılık versin. Karşılık verecek imkân bulamazsa, arkadaşını övsün! Çünkü öven kişi, teşekkür etmiş, gizleyen de nankörlük etmiş olur. Kendisine verilmeyen bir şeyle süslenen insan, yalandan iki elbise giyen gibidir."[3]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Tirmizî**'nindir.

Ebû Davud, "nankörlük etmiş olur" cümlesine kadar olan kısmı rivâyet etti. Diğer bir rivâyetinde de şöyle buyurdu:

"Kendisine iyilik yapılan insan, onu söylerse teşekkür etmiş, gizlerse nankörlük etmiş olur."

İZAH

Hadiste geçen **"Kendisine verilmemiş bir şeyle süslenen"** cümlesi, **Tirmizî'**de mufassal bir şekilde rivâyet edilmiştir. Buna göre; bir kadın Hz. Peygambere gelerek, bir kuması olduğunu, ona karşı kocasının kendisine vermediği bir şeyi vermiş gibi göstermesinde bir günah olup olmadığını sorar. Hz. Peygamber de, hadîste geçen cevabı verir ve bunu bir nevi çifte yalan şeklinde değerlendirir. Zira kadın, bir taraftan kocasının kendisini daha çok sevdiğini göstermeye çalışmakta, diğer taraftan da kendisine

---

[3] **Tirmizî**, Birr, 87/2034; **Ebû Davud**, Edeb, 12/4813-4814.

verilmeyen bir şeyi verilmiş gibi göstererek yalan söylemektedir. Bu davranışın her şeyden önce kıskançlığa yol açması ve âile hayatının huzurunu zedelemesi söz konusudur.

Bu hadîsin, insanlara karşı riyâkâr davranmakla da alâkası vardır. Kendisini olduğunun dışında gösteren insan, hem sahip olmadığı bir şeye mâlikmiş gibi görünerek yalan söylemekte, hem de bununla insanları aldatmakta, böylece çifte günah işlemektedir. Yalan elbisesi giyerek doğru görünmektedir; ama hem elbisesi, hem de görünüşü hakiki değildir.[4]

١٠٣٣- (**د ت ــ أبو هريرة** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**لا يشْكُرُ اللّه منْ لا يشْكُرُ النَّاسَ**». وفي رواية عنه قال: «**مَنْ لَمْ يشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يشْكُرِ اللّه**». أخرج الأولى أبو داود والثانية الترمذي.

1.033- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"İnsanlara teşekkür etmeyen biri, Allah'a da şükretmiş olmaz."

İlk rivâyeti **Ebû Davud,** ikincisini **Tirmizî** tahric etmiştir.

İZAH

Teşekkür; yapılan iyiliklere karşı duyulan minnettarlığın ifâdesidir. Hiç şüphe yok ki, dünyadaki bütün nimetlerin ve iyiliklerin yaratıcısı Yüce Allah'tır. Bu bakımdan şükür, Allah'ın lütfunu ve nimetlerini hatırlamak, minnet duygularımızı ifâde etmektir.

---

[4] Bkz., **Tuhfe**, VI, 183.

[5] **Ebû Davud**, Edeb, 12/4811; **Tirmizî**, Birr, 35/1954.

Allah, insanlar arasında ülfet ve muhabbet tesis etsin, nimetlerin elden ele dolaşması kolaylaşsın diye, insanların birbirlerine teşekkür etmelerini de meşrûlaştırdı. Hatta buna ne kadar önem verdiğini Rasûlünün ifâdesiyle ortaya koydu ve insanlara teşekkür etmeyen birinin, Allah'a da teşekkür edemeyeceğini belirtti. Çünkü insanlara teşekkür etmeyi emreden de Allah'tır.

Kur'ân-ı Kerîm'de şükrün mukabili şöyle ifâde edilmektedir:

"Eğer siz, şükrederseniz, mutlaka size daha fazlasını vereceğim. Ama küfrederseniz, bilin ki azabım çok şiddetlidir."[6]

Onun azabı da en azından nimetin zevâlidir. Aynı şey, kalp ve göz için de söz konusudur. Kalp, tefekkürde bulunmazsa, Allah o kalbe gaflet mührünü basar. Göz kâinatı ve varlıkları gereği gibi temâşa etmezse, o gözden ibret alma melekesi kaldırılır.[7]

Hattabî, bu hadîsi iki açıdan ele alır:

a) İnsanlara teşekkür etmek itiyadında olmayan, nankörlüğü bir tabiat haline getiren insan, Allah'a karşı da nankör olur.

b) İnsan başkalarının iyiliklerine teşekkür etmezse, Allah da, ona verdiği nimetlerine karşı teşekkürünü kabul etmez. Çünkü insanlar, ilahî nimetleri birbirlerine ulaştırmakta vasıtadırlar.

Bu hadîsi; insanlara şükretmeyen, Allah'a da şükretmemiş gibidir şeklinde anlamak da mümkündür.[8]

١٠٣٤- (ت د ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنْ لا يشكُر النَّاسَ لَمْ يشكُر اللّه** ». أخرجه الترمذي.

1.034- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"İnsanlara teşekkür etmeyen biri, Allah'a da şükretmiş olmaz."[9]

---

[6] İbrahim, 7.

[7] **Ârıza**, VIII, 134.

[8] Bkz., **Tuhfe**, VI, 87; **Avn**, XIII, 165; **Bezl**, XIX, 67; **Ârıza**, VIII, 132.

[9] **Tirmizî**, Birr, 35/1955.

İZAH

Bu hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiş ve hasen olduğunu söylemiştir. Ancak râvîlerinden **Atıyye**, hadîsçiler nazarında zayıftır. Bununla birlikte bundan önceki hadîsle aynı manada bir rivâyettir.

١٠٣٥ - (ت د ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : لما قَدِمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم المدينةَ ، أتاهُ المهاجرونَ ، فقالوا : يا رسولَ اللّه ، ما رأينا قوما أبْذَلَ من كثير، ولا أحسنَ مواساة من قليل، من قومٍ نَزَلنا بين أظهُرِهم ، لقد كَفَوْنا المُؤنَةَ، وأشركونا في المَهْنا، حتى لقد خِفْنا أن يذهبُوا بالأجرِ كُلِّه، قال: «**لا ما دَعوتُمُ الله لهم ،وأثْنَيْتم عليه** ». هذه رواية الترمذي.

واختصره أبو داود ، وقال : إنَّ المهاجرين قالوا : يا رسولَ الله ، ذهب الأنصار بالأجْرِ كلِّه ، قال: «**لا ، ما دَعَوتُم الله لهم وأثنيتم عليهم** ».

1.035- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber Medine'ye gelince, Muhacirler kendisine başvurup dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, aralarına girdiğimiz şu (Ensâr) topluluğu kadar çok maldan bol bol veren, az maldan da böylesine güzel bir şekilde ikrâmda bulunan bir millet görmedik. Onlar, geçim sıkıntımızı karşıladılar, mutluluklarına bizi ortak ettiler. Böylece bütün sevapları onların alıp götüreceklerinden korkuyoruz."

Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Hayır! Siz, onlar için Allah'a duâ ettiğiniz ve onlara medh ü senâda bulunduğunuz müddetçe (korkmayın)!"[10]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Tirmizî**'nindir.

Ebû Davud'un rivâyeti daha muhtasardır:

"Muhacirler dediler ki:

---

[10] **Tirmizî**, Sıfatu'l-Kıyâmet, 44/2487; **Ebû Davud**, Edeb, 12/4812.

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Ensâr bütün sevabı aldı götürdü."

"- Hayır! Siz onlar için Allah'a duâ ettiğiniz ve onlara medh ü senâda bulunduğunuz müddetçe (korkmayın)**!"**

İZAH

Bu hadîste ilk gözümüze çarpan şey; Ensârın Muhacirlere karşı ne kadar lütufkâr davrandıklarıdır. İmkânı olan da, olmayan da ikrâmda bulunmak için yarışıyorlardı. Onları evlerine, arazilerine ortak ediyorlardı.

Onların bu âlicenaplığı, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifâde edilir:

"Onlardan önce Medine'yi yurt ve iman ocağı edinenler, kendilerine hicret edip gelenleri severler. Onlara verdikleri şeylerden dolayı kalplerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendileri muhtaç dahi olsalar, onları kendilerine tercih ederler."[11]

Burada konumuzu ilgilendiren nokta, Muhacirlerin; **"Ensar, bütün sevapları alıp gidecek"** şeklindeki endişelerine Rasûlullah'ın (as.) verdiği cevaptır. Ensâr devamlı veriyor, iyilikler yapıyor, ama buna mukabil Muhacirler bir şey yapamıyorlar; çünkü imkânları yok. Ensâr, yaptığı iyiliğin karşılığı olan sevabı ve mükâfatı alacak, ama Muhacirler hiçbir iyilik yapamadıkları için sevap alamayacaklardı. Belki de Muhacirler, hicret etmekten ve Allah'a ibâdet etmekten kazandıkları sevapların, yaptıkları iyiliklere karşılık Ensâra verileceğinden endişe etmişlerdi.

İşte bu endişelere karşılık Hz. Peygamber onlara; iyiliklere teşekkür ettikleri takdirde korkmamalarını, iyiliklere mukabele etmiş sayılacaklarını haber vermiştir. Yani siz onların iyiliklerini alıyor, onlar da sizin duânızı ve teşekkürünüzü alıyorlar. Böylece ödeşmiş oluyorsunuz.[12]

١٠٣٦- (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**الطَّاعِمُ الشَّاكِرُ ، بمنزلَةِ الصَّائِمِ الصَّابِرِ** ». أخرجه الترمذي.

---

[11] Haşr; 9.

[12] Bkz., **Tuhfe**, VII, 188.

1.036-Ebû Hureyre, Hz. Peygamberden şöyle rivâyet eder: **"Yeyip şükreden, oruç tutup sabreden insan gibidir."**[13]

١٠٣٧- (أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ أسْدى إليه أخوه معروفا ، فقال له : جزاك الله خيرا ، فقد أبلغ في الثناء ».

وفي رواية قال : «مَنْ أُولِيَ مَعْرُوفا– أو قال : أُسديَ إليه معروف– فقال للّذي أسداهُ إليه : جزاك الله خيرا ، فقد أبلغ في الثناء ».أخرجه...

1.037- Yine Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kime, din kardeşi bir iyilikte bulunur ve o da; ***'Allah seni hayırla mükâfatlandırsın!'*** **derse, övgünün en güzelini yapmış olur."**[14]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette: **"Kime bir iyilik yapılır ve o da, kendisine iyilik yapana** ***'Allah seni hayırla mükâfatlandırsın!'*** **derse, övgüyü en güzel şekilde yerine getirmiş olur"** denir.

---

[13] **Tirmizî**, Sıfatu'l-Kıyâmet, 43/2486.

[14] **Kütüb-ü Sitte**'de bulunmayan bu hadîsi musannıf, **Rezîn**'den almıştır.

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الجيم

و يشتمل على كتابين:

كتلب الجهاد ، و كتاب الجدال والمرَاء

(ج) *"cim" harfi :*

<u>(ج) *"cim" harfi :*</u>

الكتاب الأول

في الجهاد و ما يتعلق به من الأحكام واللّوازم

1. KİTAB: **CİHÂD : 1.038-1.255**

الكتاب الأول

في الجهاد و ما يتعلق به من الأحكام واللّوازم

و فيه بابان:

الباب الأول

في الجهاد و ما يختص به

و فيه خمسة فصول:

الفصل الأول

في وجوبه ، والحثّ عليه

23- CİHÂD

A- CİHÂDA DAİR HÜKÜMLER

I- CİHÂDIN FARZİYYETİ VE CİHÂDA TEŞVİK

١٠٣٨- (د ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الجهادُ واجبٌ عليكم مع كلّ أمير بَرا كانَ أو فَاجرا والصلاةُ واجبة عليكم خلفَ كل مسلم برا كان أو فاجرا وإن عَمِلَ الكبائر والصلاة واجبة على كل مسلم برا كان أو فاجرا وإن عمل الكبائرَ» أخرجه أبو داود.

1.038 - Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"İtâatkâr veya günahkâr her Emîr'in komutasında cihâd etmek, size farzdır. İtâatkâr olsun, fâcir olsun, (hatta) **büyük günah işlemiş olsun her müslümanın arkasında namaz kılmak, size farzdır. İtâatkâr olsun, fâcir olsun,** (hatta) **büyük günah işlemiş olsun** (müslümanın cenaze) **namazını kılmak, her müslümana farzdır."**[1]

---

[1] **Ebû Davud**, Cihâd, 35/2533.

İZAH

Bu hadîs münasebetiyle temas edilmesi gereken bazı hususları kısa kısa açıklamaya çalışalım:

1- ULU'L-EMRE İTAAT

Hadîsimiz, **ulu'l-emr**'e itâati, hatta onun komutasında savaşa gitmeyi emretmektedir. Daha önemlisi, **ulu'l-emr**'in mutlaka itâatkâr bir mü'min olması da şart koşulmamaktadır. Millî birliğin muhafazası, toplumun anarşi ve dağınıklıktan korunması için iyi veya kötü bir liderin etrafında tek vücut olmak gerekir.

Ulu'l-emr'e itâati emreden delillerden bazılarını kaydedelim:

a) "Ey iman edenler; Allah'a, Rasûlüne ve sizden olan ulu'l-emr'e itâat edin."[2]

b) **"Kim, Emîr'e itâat ederse bana itâat etmiş olur. Kim de Emîr'e isyân ederse, bana isyân etmiş olur."**[3]

c) **"Ma'siyetle emrolunmadıkça, hoşlandığı veya hoşlanmadığı her konuda dinlemek ve itaat etmek, müslüman kişiye farzdır. Eğer ma'siyetle emrolunursa, o zaman ne dinlemek vardır, ne de itâat etmek!.."**[4]

d) **Ubâde** şöyle diyor:

"Biz kolaylıkta ve zorlukta, neşede ve kederde ve başkalarının bize tercih edilmeleri halinde de dinlemek ve itâat etmek, Emîrlik konusunda bu işin ehli olanlarla kavga etmemek, nerede olursak olalım hakkı söylemek ve Allah'ın (dini) konusunda kınayanın kınamasından korkmamak şartları ile Rasûlullah'a (as.) bîat ettik."[5]

e) **Seleme b. Yezid el-Cu'fî**, Hz. Peygamber'e soruyor:

"- Bize hakkımızı vermeyen âmirlere karşı ne yapmalıyız?"

Rasûlullah (as.) önce cevap vermiyor, ısrar üzerine buyuruyor ki:

"إسْمَعُوا وأطيعوا فإنّما عَلَيْهِمْ ما حُمِّلوا و عليكم ما حُمِّلْتُمْ"

---

[2] Nisâ, 9.

[3] **Müslim**, İmâret, 8/32.

[4] **Müslim**, İmâret, 8/38.

[5] **Müslim**, İmâret, 8/41.

"Siz dinleyin ve itâat edin! Çünkü size kendi yaptığınız, onlara da kendi yaptıkları verilir."[6]

f) Diğer bir hadîs-i şerîf de şöyledir:

"مَنْ راى منْ أميره شيْئايكْرهُهُ فلْيصْبرْفإنه ليْس أحدٌمنَ الناس خرَج من السُّلْطان شبْرا فمات عليْه الاّ مات ميتة جاهليّة"

"Kim, Emîr'inden, hoşlanmadığı bir şey görürse, sabretsin! Çünkü Sultana bir karış bile karşı çıkan her insan, ancak câhiliyet ölümüyle ölür."[7]

g) **"Kim, Emîr'ine itâatten elini çekerse, kıyâmet günü, hiçbir delili olmadığı halde Allah'a kavuşur. Kim, boynunda bîat olmadan ölürse, câhiliyet ölümü ile ölmüş olur."**[8]

Bütün bu deliller muvâcehesinde **Emîr**'e itâat, müslümana farzdır. **Emîr**'den münker işler sâdır olsa dahi, ona isyân edilerek kan dökülmesi ve müslümanların birliğinin parçalanması câiz değildir. Ancak münkere karşı çıkmak da herkesin görevidir. Fitneye yol açmadan, müslüman kanının dökülmesine ve o münkerden daha büyük bir zarara sebep olmadan mümkün olan yapılmalıdır. **İbn Battâl;** zâlim olsa dahi Sultana itâat etmenin ve onunla birlikte cihâda gitmenin vücûbuna fukahânın icmâ ettiğini söyler. Ayrıca **Haccac**'a isyân edilmesine, **Enes b. Mâlik**'in izin vermediği rivâyet edilir.[9]

Emîr'e itâatin vâcib olmadığı durumları da, yine hadîslerde görüyoruz:

"لا طاعة لأحد في معْصيَة الله إنّما الطّاعةث في الْمعْروف"

"Allah'a isyân noktasında hiç kimseye itâat edilmez. İtâat, ancak ma'rûf işlerdedir."[10]

"لا طاعة لمَنْ عصي الله"

---

[6] **Müslim**, İmâret, 12/49.

[7] **Müslim**, İmâret, 13/56.

[8] **Müslim**, İmâret, 13/58.

[9] **İbn Hacer**, XIV, 496-498.

[10] **Buhârî**, Ahkâm, 4; **Müslim**, İmâret, 8/38; **Ebû Davûd**, Cihâd, 87.

"Allah'a isyân edene itâat edilmez."[11]

Bu meâlde pek çok hadîs bulunmaktadır. Az önce (d) şıkkında geçen ve **Emîr**'e itâatı emreden hadîsin bir rivâyetinde son cümle olarak şu ifâde yer alır:

"...إلاَّ أنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فيه بُرْهانٌ"

"Ancak, hakkında sizin yanınızda Allah'tan bir burhan bulunan açık bir küfür onlarda görürseniz müstesnâ; o zaman itâat edilmez!."

Bu iki gurup hadîs, şu şekilde te'lif edilebilir:

Öncelikle hiçbir şekilde küfre itâat edilemez. Kimden gelirse gelsin ona karşı çıkılır. Yalnız, az önceki hadîste geçen **"Allah'tan bir burhan"** kaydı, te'vilsiz olarak küfrü gerektiren işleri kapsamakta; ancak bu durumda **Emîr**'e itâatin şart olmadığını ifâde etmektedir. Eğer **Emîr**'in yaptığı iş, te'vil edilebilirse, isyân yine caiz değildir.[12]

Emîr'e itâat konusundaki bu ısrarlı emirlerin bir hikmeti de şu noktada aranmalıdır: İslâm, ferdî bir din, sadece insanların vicdanında yaşamaya razı olan bir din değildir. O, bütün millete, hatta insanlığa hitap eden bir dindir. İnsanlık câmiası içersinde İslâm'ın ayakta durabilmesi ve kendini gösterebilmesi de, ancak bir millet ve devlet olarak organizesi ile mümkün olur. Bunu sağlamanın ilk şartı da, bu organize gücün başı olan **Emîr**'e itâattir.

Kaydetmek gerekir ki, bazı haller, **Emîr**'e itâatin vücûbunu gerektirmese de, bu durum ona isyanın vücûbunu da gerektirmez. Hiç şüphesiz ki, ma'siyeti önlemeye gücü yetenin itâati haramdır. Fitneye, zulme, anarşiye, kan dökmeye yol açmadan hakkı ikameye gücü yeten, bunu yapar. Âciz olan da sabreder, kalben ona karşı koyar, reddeder veya hicret eder.

2- CİHÂD

Burada temas edilmesi gereken hususlardan biri de, hiçbir bahane ile cihâdın terk edilmemesi gerektiğidir. Çünkü o, İslâm'ı

---

[11] **İbn Mâce**, Cihad, 40; **Müsned**, I, 400, 409; V, 325, 429.

[12] **İbn Hacer**, XIV, 498.

ayakta tutan ve müslümanlara izzet ve şeref kazandıran en önemli farzlardan biridir. **Emîr**'in zâlimliği veya fâsıklığı bahane edilerek cihâd terk edilemez.

3- FÂCİR İMAMIN ARKASINDA NAMAZ KILMAK

Hadîste işaret edilen bir husus da budur. İmam, büyük günahlardan birini işlese dahi, onun arkasında namaz kılınır. Elbette ki itâatkâr ve faziletli birinin arkasında namaz kılmak daha efdaldır, ancak imamın günahkârlığı bahane edilerek cemâati terk etmek de câiz değildir. Farzları cemâatle kılmak, bazı âlimlere göre müekked sünnet ise de, bazılarına göre farzdır.

4- FÂCİRİN CENAZESİNİ KILMAK

Hadîste zikri geçen bir husus da, günahkâr olsa bile müslümanın cenazesini kılmak gerektiğidir. Müslüman olan biri, hangi günahı işlerse işlesin cenazesi kılınır. Ölünün günahkârlığı, müslümanları onun cenazesini kılmak sorumluluğundan kurtarmaz. Ancak küfrü sabit olursa, bu sorumluluk düşer.

١٠٣٩- (د س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**جَاهِدُوا المشركين بأموالكم وأنفسكم وألسنتكم**». أخرجه أبو داود والنسائي.

وفي أخرى للنسائي : « **جاهدوا بأيديكم وألسنتكم وأموالكم** ».

1.039- Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in şöyle buyurdu, der:

"Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle savaşın!"[13]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesâî** rivâyet ettiler.

Nesâî'nin diğer bir rivâyetinde: **"Ellerinizle, dillerinizle ve mallarınızla savaşın!"** buyurulur.

---

[13] **Ebû Davud**, Cihad, 18/2504; **Nesâî**, Cihâd, 1.

İZAH

Bu hadîs; mal, can ve dil ile cihâd etmenin farz olduğuna delildir.

Malla cihâd; onu Allah yolunda harcamakla yapılır.

Canla cihâd; Allah yolunda bizzat sefere çıkmak, bu yolda mücadeleye katılmak ve her nevi bedenî faaliyetlerde bulunmakla yapılır.

Dille cihâd ise; İslâm'ı tebliğ etmek, propagandasını yapmak, iknâ edici delillerle onu savunmak, makaleler yazmak, ilmî eserler ve konferanslar vermekle yapılır.

Cihâdın belki de en önemlisi, en sürekli olma şansına sahip bulunanı ve en çok başarı sağlayanı dille yapılan cihâddır. Bu da zaman ve mekâna göre insanların durumlarına ve kültürlerine göre değişiklik arz edebilir. Farklı metodlar ve teknikler uygulanabilir.

١٠٤٠ – (خ م ت د س ــ ابن عباس رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال يوم الفتح: «**لا هجرة بعد الفتح، ولكن جهادٌ ونيّةٌ، وإذا اسْتُنْفِرْتُم فانْفِرُوا**».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ.

1.040- İbn Abbas, Hz. Peygamber'in **Fetih** gününde şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Fetihten sonra artık hicret yoktur. Ancak cihâd ve niyet vardır. Cihâda davet olunduğunuzda hemen koşun."[14]

İZAH

Hadîste geçen **"fetih"**ten maksat, **Mekke** fethidir.

Hicret ise; küfür diyarından İslâm diyarına göç etmektir. Ancak terim olarak hicret denince, **Mekke** fethedilinceye kadar civar bölgelerde İslâm'ı kabul eden insanların **Medîne**'ye, Hz. Peygamber'in yanına hicret etmeleri anlaşılır.

---

[14] **Buhârî**, Cihad, 1, 27, 194; Cizye, 22; Hac, 43; Cezâu's-Sayd, 10; **Müslim**, İmaret, 20/85; Hac, 82/445; **Ebû Davud**, Cihad, 2/2480; **Tirmizî**, Siyer, 33/1590; **Nesâî**, Bîat, 15.

HİCRETİN AMACI

Mekke fethinden önce müslüman olan herkesin **Medîne**'ye hicret etmesi farzdı. Çünkü müslümanlar, sayıca az ve güçsüz idiler. Buna karşılık düşman çok ve kuvvetli idi. Müslüman olan herkesin **Medîne**'de toplanıp bir kuvvet oluşturmaları gerekiyordu.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulur:

"İman ettiği halde hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velâyetinden size bir şey yoktur."[15]

Hz. Peygamber de bu konuda şunları söyler :

"انا برىٌ من كل مسلم يقيم بين أظهر المشركين"

"Ben, müşrikler arasında yaşayan her müslümandan berîyim."[16]

"لا يقبل الله من مشرك بعد ما أسلم عملاً حتى يفارق المشركين إلى المسلمين"

"Bir müşrik müslüman olduktan sonra , müşriklerden ayrılıp müslümanlara katılmadıkça Allah onun amelini kabul etmez."[17]

Hâsılı, nerede bulunursa bulunsun müslüman olan herkesin, **Medîne**'ye hicret etmesi farzdı. İşte bu farz, **Mekke**'nin fethi ile son bulmuştur. Çünkü Mekke'nin fethi ile İslâm'ın bölgedeki varlığı ve otoritesi tescil ediliyor, müslümanların bir güç haline gelmeleri ve bir Devlet kurmaları gayesi tamamlanıyor ve dengeler tamamen değişiyordu. Artık müslümanlar, büyük bir güç haline gelmişlerdi. Dolayısıyla bundan sonra İslâm'ın kişisel bir takım desteklere fazla ihtiyacı yoktu. İşte o zaman da hicret, farz olmaktan çıktı.

Kaldı ki, güçlü-kuvvetli ve zengin olanın yanına herkes gitmek ister. İnanan da, inanmayan da gider; çünkü bazı dünyevî çıkarlar bekler. Buna karşılık yurdunu ve imkânlarını bırakıp zayıf, güçsüz ve fakir olanların yanına gidebilmek, ancak çok kuvvetli bir bağlılık duygusuyla mümkün olur. İşte bu da îmandır. Oraya gitmekle

---

[15] Enfal, 72.

[16] **Ebû Davud**, Cihad, 92/2645.

[17] **Nesâî**, Zekât, 73; **İbn Mâce**, Hudud, 2.

insanın kazanacağı hiçbir şey yoktur. Bundan dolayıdır ki, müslümanlar zayıf ve güçsüz iken, onlara iltihak için kendi vatanından hicret edenler, dünyevî çıkarları değil, Allah'ın rızasını aradıklarını göstermiş oluyorlardı. Hicret etmekle hiçbir menfaat elde edemedikleri bir yana, pek çok zarara da uğruyorlardı. İşte îmanları için, Allah'ın rızasını tahsil için bu zararı göze alan insanların mükâfatlandırılması gayet tabiî idi.

Hicret emrinin bir sebebi de, muhtemelen mü'minlerin işkenceye uğrayıp dinini terk etmek veya dinî hayatında tâvizler vermek zorunda kalmaları endişesidir. Böyle bir endişe halinde hicret vâkıası, kıyamete kadar bâkîdir. Dini yüzünden zulme uğrayan her müslüman, imkân bulur ve gücü yeterse, dinini yaşayabileceği bir yere hicret eder. Bu husus **Nisâ** sûresinde hükme bağlanmıştır:

"Melekler, o kendilerine zulmeden insanların canlarını almaya geldiklerinde, onlara; *'Nerede idiniz?'* derler. Onlar da; *'Biz, yeryüzünde zayıf insanlardık'* cevabını verirler. O zaman Melekler: *'Allah'ın dünyası geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya?!'* derler."[18]

İşte bu anlamda hicret, kıyâmete kadar bakîdir. Gerçi **Mekke** fethinden sonra Rasûlullah'a (as.) hicret emri bitmiştir, ama yeryüzünde küfür var oldukça ve zaman zaman şartlar da gerektirince hicret yine vardır. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"لا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّي تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ" ; **"Tövbe vakti sona ermedikçe, hicret de sona ermez.**[19]

Bu anlamda hicretin son bulmadığını ifâde eden hadîsler, hayli çoktur. Bunları, **Buhârî** şârihi **Aynî** toplamıştır.[20]

Kaldı ki, **Mekke** fethine kadar hicretin niçin farz olduğunu düşündüğümüzde, müslümanların birlik halinde olmaları, bir güç ve kuvvet merkezi oluşturmalarından başka bir sebep görememekteyiz. Bu açıdan bakıldığında belki hicretin asıl amacı olan müslümanların birliğine, dünyada bir kuvvet merkezi haline gelmelerine tarihin her

---

[18] Nisâ, 97.

[19] **Ebû Davud**, Cihâd, 2/2479.

[20] Bkz., **Aynî**, XIV, 80-81.

döneminde ihtiyaç vardır. Müslümanların hicret ruhuna ve şuûruna herhalde en çok, elli ayrı devlet haline gelen ve her biri hem kendi içinde ve hem de birbirleriyle kavgalı durumda olan asrımızda ihtiyaçları vardır.

Fetihten sonra hicretin farziyeti sona erdi; Rasûlullah'ın (as.) yanına hicret etmek zorunluluğu kalktı. Binâenaleyh hicret vesilesiyle elde edilen sevap da son buldu. Onun yerine cihâd ve cihâd niyeti konmuştur. Yani cihâd eden veya evinde otursa bile devamlı cihâd niyeti taşıyan insanın bu ameli, hicret gibi değerlendirilip mükâfatlandırılır.

"Cihâd ve niyet vardır" cümlesi; cihâd niyetiyle vatanından ayrılmak; fitnelerden veya kâfirler arasında yaşamaktan kaçmak gâyesiyle yurdunu terk etmek şeklinde de anlaşılabilir. Çünkü bütün bunlarda, Allah rızası için yurdunu terk etmek söz konusudur. Hicrette de, yine Allah rızası için vatan bırakılmaktadır.

Kâfirler arasında dahi dinini yaşayabilen bir insanın hicret etmesi gerekli değildir. Hatta **Mâverdî; "Bir müslümanın, küfür diyarında dinini ızhâra gücü yeterse, o belde, o müslüman sayesinde Dâru'l-İslâm olur ve orada kalmak, hicret etmekten efdaldir"** der.[21]

Hadîsin son cümlesi ise; hicretle elden kaçırdığınız sevabı cihâdla kazanabilirsiniz anlamındadır.[22]

١٠٤١- (خ م ــ **عائشة** رضي الله عنها) مثله ولم تذكر: يوم الفتح. أخرجه البخاري ومسلم.

1.041- Hz. Âişe de yukarıdaki hadîsin aynını rivâyet etti, ancak o **"Fetih günü"** lafzını zikretmedi.[23]

---

[21] **İbn. Hacer**, VII, 635.

[22] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 122; VII, 635; **Aynî**, XIV, 80; **Avn**, VII, 156; **Bezl**, XI, 372.

[23] **Buhârî**, Cihad, 194; **Müslim**, İmâret, 20/86.

١٠٤٢- (س ــ صفوان بن أمية رضي الله عنه) قال : « قلت : يا رسول الله، يقولون : الجنَّةُ لا يدخلها إلا مَنْ هاجر ؟ قال : لا هجرة بعد فتح مكة ، ولكن جهادٌ ونيةٌ ، وإذا اُستُنْفِر تُمْ فانفرُوا ». أخرجه النسائي.

1.042- Safvân b. Ümeyye anlatıyor: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; cennete yalnız hicret edenler girer, diyorlar."

"- Mekke'nin fethinden sonra artık hicret yoktur. Ancak cihâd ve niyet vardır. Cihâda çağrıldığınızda hemen gidin!"[24]

١٠٤٣- (م د س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال :قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «من مات ولم يغزُ ، ولم يُحدِّثْ به نَفْسَهُ ، مات على شُعْبَة من النفاق ». قال ابن المبارك ، فنرى أنَّ ذلك كان على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي. إلا أنَّ أبا داود قال : « شُعْبَةُ نفاق ».

1.043- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Cihâd etmeden ve onu gönlünden geçirmeden ölen, münafıklıktan bir şube üzerine ölmüştür."

İbn Mübârek[25] dedi ki: "Bu hükmün, Hz. Peygamber dönemine mahsus olduğunu zannederiz."[26]

---

[24] Nesâî, Biât, 15.

[25] **Ebû Abdurrahman, Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdıh el-Hanzalî et-Temîmî el-Mervezî:** 118-181/736-797. **Merv**'lidir. Babası **Türk**, annesi **Harzem**'lidir. Hadîs tahsili için uzun seyahatler yapmış, dünyanın yaklaşık dörtte birini dolaşmış; **Horasan, Hicâz, Suriye, Kûfe, Basra, Bağdat, Mısır, Yemen** vb. yerleri gezmiş, babasının, ticaret yapması için verdiği 50,000 dirhemi de bu yolda harcamış, 4,000 şeyhten ilim aldığı halde ancak bin tanesinden rivâyette bulunmuştur. Önceleri zevk, eğlence ve işret dolu bir hayat yaşarken, bilâhare kendisini ilme ve zühde vermiştir. Muhaddis, hafız, müfessir, kârî, fakîh, tarihçi, edîb, şâir, fasîh, nahivci, lügatçı, sofî, âbid ve zâhiddi. Zengin fıkhî kültürünü önce **Ebû Hanîfe**'den almış, onun ölümünden sonra **es-Sevrî** ve **Mâlik**'te tefakkuh etmişti. **el-Evzâî** ve **Ma'mer b. Râşid**'in de en güvenilir talebesidir. Otuz yıl müddetle edebî ilimleri,

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesâî** rivâyet etti.

Yalnız **Ebû Davud "nifâk şubesinde"** diye kaydetti.

İZAH

Hadîste geçen "**Münafıklıktan bir şube**" cümlesi; bunların yaptıklarının münafıkların yaptıklarına benzediğini ifâde etmektedir. Çünkü münafıklar cihâda gitmemiş, geride kalmışlardı. Hz. Peygamber döneminde münafıkların en belirgin vasıflarından biri de bu idi.[27] "**Bir kavme benzeyen, onlardan sayılır**"[28] hükmüne göre, bunlar da münafıklardan bir şube sayılmıştır.

İbn Mübarek, bu hükmün Rasûlullah (as.) dönemine mahsus olduğunu söylemesine rağmen, hükmün genel sayılması ve herkese

---

yirmi yıl da diğer ilimleri tahsil ettiğini söyler. Eyyâm-ı nâsı ve ticâreti bilirdi. Mücâhid ve kahramandı. Ömrü boyunca bir sene cihada, bir sene hacca giderdi. Ömrü cihâd, hac ve ticâret seferleriyle geçmiştir. Gecelerini ibâdetle ihyâ eder, boş sözle uğraşmaz ve herkesle iyi geçinirdi. **İbn Uyeyne; "İbnu'l-Mübârek'in ve sahabînin durumunu tetkik ettim; sahâbeyi, Rasûlullah'la (as.) sohbeti hariç, ondan üstün görmedim"** der. **Nesâî** de; **"İbnu'l-Mübârek'in asrında ondan üstün ve bütün övünülecek vasıfları ondan çok şahsında toplayan birini bilmiyoruz"** diye söyler. Çok zengin olmasına mukabil son derece cömertti. Her sene fukaraya 100,000 dirhem tasadduk ederdi. **Horasan** bölgesinin ilk musannıflarındandı. İlimlerin her nev'inde asrının imâmı idi. Hadîs ve ricâl bilgisinde son derece mâhirdi. Hadîste emîru'l-mü'mindi. **Ali b. el-Medînî**, onu, daha öncekilerin de ilmini şahsında toplayan devrini en büyük muhaddislerinden sayar. Çok miktarda ilmî materyal toplamış, **Mâlik**'ten *el-Muvatta*'ı rivâyet etmişti. **Merv**'de büyük bir evi ve zengin bir kütüphanesi vardı. Hergün insanlar orada toplanıp ilmî müzakereler yaparlardı. Babasının; **"kitaplarını görürsem, yakarım"** tehdidine karşılık; **"ne gam!.. Onlar, benim kalbimde mahfuzdur"** cevabını vermişti. Eserlerinde topladığı hadîslerin sayısı 20,000 civarındadır. Bizanslılarla yapılan bir savaş dönüşü, **Fırat** üzerindeki, **Musul**'a bağlı **Hît** kasabasında hastalanıp vefat etti. 12 eser kaleme aldığı bilinen İbn Mübârek'in, *el-Müsned, Kitâbu'z-zühd ve'r-rekâik, Kitâbu'l-birr ve's-sıla, Kitâbu'l-cihâd* ve *Dîvan* adlı eserleri matbudur.

[26] **Müslim**, İmâret, 47/158; **Ebû Davud**, Cihâd, 18/2502; **Nesâî**, Cihad, 2.

[27] Bkz., Tevbe, 81; Fetih, 11-16.

[28] **Ebû Davud**, Libas, 4.

tatbiki daha uygun olsa gerektir. Nitekim **Nevevî**, **İbn Mübarek**'in sözünün, ihtimale dayanan bir beyan olduğunu kaydeder.

Bu hadîs, cihâdın dindeki yerini ve önemini göstermesi bakımından dikkate değer.[29]

١٠٤٤- (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : «من لَقِيَ اللّٰه تعالى بغير أثرٍ من جهاد ، لَقِيَ الله وفي إيمانه ثُلْمَةٌ ». أخرجه الترمذي.

1.044- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"Üzerinde hiçbir cihâd eseri bulunmadan Allah'a kavuşan, imanı delikli olduğu halde Allah'ın huzuruna çıkmış olur."[30]

İZAH

Bu rivâyetin senedi itibariyle iki kusuru vardır. Biri **İsmail b. Râfi**'in hafızası zayıf bir râvî olması, diğeri de **el-Velîd b. Müslim**'in müdellis olmasıdır. Aynı hadîsi **İbn Mâce** ile **Hâkim** de rivâyet etmişlerdir.

١٠٤٥-(د ـ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : «من لم يَغْزُ، ولم يُجَهِّزْ غازيا ، أو يَخْلُفْ غازيا في أهله بخَيْر ، أصابه اللّٰهُ بقَارِعَةٍ ».

زاد في رواية: « قبل يوم القيامة ». أخرجه أبو داود.

1.045-Ebû Umâme el-Bâhilî, Rasûlullah'dan (as.) şöyle rivâyet ediyor:

"Cihâda gitmeyen, bir gâziyi donatmayan veya cihâda giden bir gâzinin âilesine hayır ve iyilikte bulunmayan insana, Allah belâ yağdırır."[31]

---

[29] Bkz., **Avn**, VII, 181; **Bezl**, XI, 410.

[30] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 26/1666.

[31] **Ebû Davûd**, Cihâd, 18/2503. Bu rivâyette de müdellis olduğu bilinen **el-Velîd b. Müslim** bulunmaktadır.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette: "**Kıyâmet gününden önce ona belâ gelir.**" ziyâdesi vardır.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etmiştir.

١٠٤٦-(خ م د ـ أبو النصر سَالِمٌ مَوْلَى عمر بن عبيد الله ، وكان كاتبا له رضي الله عنه) قال : كَتَبَ إليه عَبْدُ الله بنُ أبي أَوْفَى ، فقرأته حين سَارَ إلى الحَرُورِيَّة، يخبره: أنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم في بعض أيَّامه التي لَقِيَ فيها الْعَدُوَّ انْتَظَرَ حتَّى إذا مالت الشَّمْسُ ، قام فيهم فقال: «يا أيها الناس ، لا تتمنَّوْا لقاء العدوِّ ، واسألُوا الله العافية ، فإذا لقيتُمُوهُمْ فاصبرُوا ، وَاعْلَمُوا أن الجنَّة تحت ظلال السُّيُوف ، ثم قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : اللَّهمَّ مُنْزِلَ الكتاب، ومُجْرِيَ السحاب ، وهازمَ الأحزاب،اهْزِمهُمْ وانْصُرْنا عليهم». أخرجه البخاري ، ومسلم ، وأبو داود. ولم يذكر أبو داود « انتظارَهُ حتى مَالَت الشَّمْسُ».

1.046- Ömer b. Ubeydullah'ın[32] âzâtlısı Sâlim Ebû'n-Nadr'dan[33] rivâyet edilmiştir: Kendisi Ömer b. Ubeydullah'ın kâtibi idi. Şöyle dedi:

"Ömer b. Ubeydullah, Harûriye seferine çıkınca, **Abdullah b. Ebî Evfâ,** ona bir mektup yazdı. Mektubu ben okudum. Mektupta; Rasûlullah'ın (as.) düşmanla karşılaştığı günlerden birinde, güneş

---

[32] **Ebû Hafs, Ömer b. Ubeydullah b. Ma'mer et-Teymî el-Kuraşî:** ö. 82/701. Tâbiîlerdendir. Hz. Osman'ın oğlu Ebân'dan ve Iraklılardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden Abdullah b. Avn rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına aldı. Komutanlık ve valilik yapmıştı. Abdurrahman b. Semüre ile birlikte **Kâbil** fethine katıldı. **Şam**'da Haccâc tarafından öldürüldü.

[33] **Ebû'n-Nadr, Sâlim b. Ebî Ümeyye el-Kuraşî et-Teymî el-Medenî:** ö. 129/746. Medîneli tâbiîlerdendir. Avf b. Mâlik, Ebû Seleme ve Enes b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Süfyan es-Sevrî, Mâlik ve İbn Uyeyne rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sitede tahric edilmiştir. Kendisinden 50 kadar hadîs rivâyet edilmiştir.

(batıya) meyledinceye kadar beklediğini, sonra ayağa kalkıp şöyle buyurduğunu haber veriyordu:

"Ey insanlar, düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz! Allah'tan âfiyet dileyiniz! Düşmanla karşılaştığınız zaman ise, sabredip dayanın! Bilin ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır."

Hz. Peygamber, sonra şöyle duâ etti:

"Ey Kitabı indiren, bulutları yürüten, ittifak eden düşmanı bozguna uğratan Allah'ım!.. Onları perişan et!.. Onlara karşı bize zafer lütfeyle!"[34]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buhârî, Müslim** ve **Ebû Davud** rivâyet etti.

Ancak **Ebû Davud; "Güneş meyledinceye kadar bekledi"** cümlesini zikretmedi.

İZAH

Hz. Ali'ye karşı çıkan **Hâricîler, Harûra** mevkiinde toplanmışlardı. İşte bu mevkiye nispetle onlara **Harûriye** adı verilmiştir.

Hz. Peygamber'in, güneşin batıya meyledinceye kadar bekleyip sonra savaşa başlamasının sebebi, iklim şartları ile izah edilebilir. Çok sıcak bir iklime sahip olan **Arabistan**'da, zevâlden sonra rüzgar çıkar, ortalık kısmen serinler, insanlar da rahat ve kolay hareket imkânına kavuşurlar. Nitekim hadîsin başka bir rivâyetinde, Rasûlullah'ın (as.) savaşmak için **"Rüzgarın çıkmasına kadar beklediği"** ifâde edilir.[35]

Hadîste, düşmanla karşılaşmayı istememek emredilmektedir. Her şeyden önce savaşın, istenmeyen bir şey olduğuna şüphe yoktur. Sonra, yapılan savaşta neticenin nereye varacağı da bilinemez. Mutlaka kazanmak niyetiyle yapılan savaşlar, çoğu kere böyle düşünenler hakkında felaketle sonuçlanmıştır.

---

34 **Buhârî**, Cihâd, 23, 32, 112, 156; Temenni, 8; **Müslim**, Cihâd, 6/20; **Ebû Davud**, Cihâd, 98/2631.

35 **İbn Hacer**, VI, 223.

Nitekim **İbn Hacer**'in kaydettiğine göre, **Saîd b. Mansur**'un **Sünen**'inde **Yahya b. Ebî Kesîr**'den gelen bir rivâyet, bu fikri destekler mahiyettedir:

"لا تمنّوا لقاءَ الْعَدُوّ فإنكم لا تَدْرونَ عَسي أنْ تبْتلوا بِهِمْ"

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin! Çünkü siz bilemezsiniz, belki de onlarla belâya uğratılırsınız."[36]

İnsan belâya uğrayınca da buna dayanmak ve sabretmek çok acı gelir. Nitekim **Hz. Ebû Bekir** der ki:

"Âfiyette olup şükretmeyi, belâya uğrayıp sabretmeye tercih ederim."[37]

Kaldı ki düşmanla karşılaşmayı temenni eden, kibirli olur, düşmanı küçük görür. Kuvvetine aldanır, ihtiyatı ve tedbiri elden bırakır. Bu da kendisinin perişan olmasına yol açabilir.

Buna rağmen şartlar, düşmanla karşılaşmayı da gerekli kılabilir. İşte o zaman da sabretmeli, Allah'a dayanmalıdır.

"Cennet kılıçların gölgesi altındadır" cümlesi; Allah yolunda cihâd etmenin karşılığının cennet olduğunu haber vermektedir.

Hadîsin sonunda, Hz. Peygamber'in savaş esnasındaki bir duâsı görülmektedir. Burada Allah'ın bazı sıfatlarına işaret edilmektedir:

a) **"Kitabı indiren..."** Bununla, Kur'ân-ı Kerim'de, müslümanların muzaffer olacağını bildiren âyetlere işaret edilmiş olabilir. Özellikle müslümanların eliyle onları rezil ve perişan edeceğini bildiren **Tevbe** suresinin 14-15. âyetleri...

b) **"Bulutları yürüten..."** Bununla da Allah'ın kudret sıfatına işaret edilmiş olabilir. Bulutları bile istediği şekilde yürüten, istediği yerde durduran, istediği zaman yağdıran, dilediğinde yağdırmayan Allah'ın kudreti... Bu kudretini de mü'minlerin zaferi istikametinde kullanması temennisi...

İbn Hacer, bu konuda daha değişik izahlar da yapar.[38]

---

[36] **İbn Hacer**, VI, 267.

[37] **İbn Hacer**, VI, 267.

[38] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 267.

c) **"İttifak eden düşmanı bozguna uğratan..."** Bu cümle de **Hendek** savaşında muhtelif kabilelerin birleşerek müslümanlara saldırmalarını ve Yüce Allah'ın bu müttefik kuvvetleri perişan etmesini hatırlatmaktadır. Aynı ilâhî yardımın, her savaşta sürmesi de temenni edilmektedir. Aynı zamanda her türlü zafer ve başarıda asıl müessirin de Yüce Allah olduğu itiraf edilmektedir.

İbn Hacer, bu üç hususun, üç büyük nimete işaret ettiğini söyler:

1- **"Kitabı indiren"** cümlesiyle uhrevî nimete, yani İslâm'a,

2- **"Bulutları yürüten"** cümlesiyle dünyevî nimetlere,

3- **"Düşmanların hezimeti"** cümlesiyle de bu iki nimetin korunmasına işaret edilmiştir. Yani bu duâ ile dünyevî ve uhrevî nimetleri veren Allah'tan, bu nimetlerin devamı istenmiştir.[39]

el-İsmailî, bu hadîsin bir rivâyetinde Rasûlullah'ın (as.) şöyle duâ ettiğini kaydeder:

"اللهم أنتَ ربُّنا وربُّهم ونَحنُ عَبِيدُكَ وهُمْ عَبيدُك. نَواصينا ونَواصيهمْ بِيَدِك. فَاهْزَمْهُمْ وانْصُرْنا عليهم."

"Allahım; sen bizim de onların da Rabbisin. Biz de, onlar da senin kullarınız. Bizim de, onların da mukadderatı senin elindedir. Onları perişan et! Onlara karşı bize yardım eyle!..."[40]

١٠٤٧– (خ م ــ أبو هريرة رضي اللَّهُ عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «لا تَتمنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ ، وإذا لَقِيتُمُوهم فاصبروا ». أخرجه البخاري ،ومسلم.

1.047- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin! Ama karşılaştığınız zaman da sabredip dayanın!.."[41]

---

[39] **İbn Hacer**, VI, 267.

[40] **İbn Hacer**, VI, 267.

[41] **Buhârî**, Cihâd, 156; Temenni, 8; **Müslim**, Cihad, 6/19.

١٠٤٨-(س ـــ سلمة بن نفيل الكندي رضي الله عنه) قال: كنتُ جالسا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال رَجُلٌ : يا رسولَ اللّه ، أَذال الناسُ الخَيْلَ ، ووضعوا السلاح،قالوا : لا جهادَ ، قد وضَعَت الحربُ أوْزارَها ، فأقْبل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بوجهه،وقال : « كذَبوا ، الآنَ جاءَ القتالُ ، ولا تزالُ من أُمَّتي أُمَّةٌ يقاتلون على الحق ، ويُزيغُ الله لهم قلوبَ أقوام ويرزُقُهم منهم، حتى تقوم السَّاعةُ ، وحتى يأتيَ وعدُ الله، الخَيْلُ معقودٌ في نواصيها الخيرُ إلى يوم القيامة ، وهو يُوحى إليَّ : إني مقبوضٌ غيرُ مُلَبَّث، وأنتم تتَّبعوني ، ألاَ، فلا يضربْ بعضُكم رِقَابَ بعض ، وعُقْرُ دار المؤمنين الشامُ». أخرجه النسائي.

1.048- Seleme b. Nüfeyl el-Kindî[42] anlatıyor:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) huzurunda oturuyordum. Bir adam dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, insanlar atı küçümsediler, silahı bıraktılar ve *'Artık cihâd yoktur, savaş da ağırlıklarını bıraktı (artık sona erdi)'* dediler."

Hz. Peygamber yüzünü çevirdi ve buyurdu ki:

"- Yalan söylediler. Savaş asıl şimdi başladı. Ümmetimden bir gurup, Hak yolunda savaşmaya (ilelebet) **devam edecektir. Yüce Allah, onlarla bazılarının kalplerini saptıracak ve onların rızkını bunlardan** (alınan ganimetlerden) **sağlayacaktır. Bu hal, kıyâmet gününe, Allah'ın vadi gelinceye kadar devam edecektir. Hayır** (ve iyilik), **kıyâmet gününe kadar atların alnına bağlı kalacaktır. Bana, kalıcı değil gidici olduğum, sizin de beni takip edeceğiniz vahyediliyor. Dikkat edin; sakın birbirinizin boynunu vurmayın!. Mü'minlerin** (fitne dönemlerinde) asıl **yurdu, Şam'dır."**[43]

---

[42] **Seleme b. Nüfeyl el-Kindî es-Sekûnî et-Türâğamî el-Hadramî:** Sahabîdir. Aslen Yemenlidir. Hz. Peygamber'den sonra **Humus**'da ikâmet etti. Kendisinden Cübeyr b. Nüfeyr ve Damra b. Habîb rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edildi.

[43] **Nesâî**, Hayl, 1.

İZAH

"Atı küçümsediler" sözü; insanların, bir savaş vasıtası olan atı terk ettiklerini, her türlü harp silah ve teçhizatını bıraktıklarını ifâde etmektedir.

Atın alnına bağlanan hayır da; hakkın zaferi için yapılan mücadelenin insana dünyevî-uhrevî faydalar sağlayacağını göstermektedir. Bu uğurdaki mücadeleden uhrevî mükâfatlar mutlaka kazanılır. Ama bazen hem uhrevî mükâfat, hem de dünyanın şan ve şerefi, mal ve mülkü kazanılır.

Bu hadîs, hak-batıl mücadelesinin kıyâmete kadar süreceğini ve şartlar ne olursa olsun her dönemde hakkı savunan ve hakkın zaferi için mücadele eden bir gurubun daima bulunacağını ifâde etmektedir.

"Mü'minlerin yurdu Şam'dır" cümlesi; fitne dönemleriyle kayıtlanmıştır; fitne dönemlerinde müslümanların oraya sığınacakları şeklinde izah edilmiştir. **Şam**, bütün **Suriye** bölgesinin adıdır. Enteresandır ki. Rasûlullah'ın (as.) sağlığında henüz **Suriye** fethedilmemişti. Bu hadîsle Hz. Peygamber, **Suriye**'nin de İslâm yurdu olacağını önceden müjdelemekteydi. **Suriye**'nin, mü'minlerin yurdu olarak gösterilmesi ise; muhtemelen **Hz. Osman**'ın şehâdeti sonrasında **Hicaz** ve **Irak**'ta ortaya çıkan fitnelere işaret etmekte ve bu sırada **Suriye**'nin, fitne ve kargaşa bulunmayan yegâne yer olarak kalacağını, bir kısım müslümanların da fitneden uzak durmak için **Suriye**'ye gideceğini belirtmektedir. Ancak bu rivâyeti siyasal bir mesaj olarak değerlendirenler de vardır.

الفصل الثاني
في آدابه

II- CİHÂD ÂDÂBI

١٠٤٩- (ت د ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا غَزَا قالَ: «**اللَّهُمَّ أنت عَضُدي ونصيري ، بكَ أَحُول ، وبكَ أَصُولُ ، وبكَ أُقاتِلُ**». هذه رواية أبي داود.

وفي رواية الترمذي : « **أَنت عَضُدي ،وأنت نصيري ، وبك أقاتِلُ**».

1.049- Enes b. Mâlik dedi ki:

"Rasûlullah (as.) savaşa giderken şöyle duâ ederdi:

"Allah'ım; yardımcım ve dayanağım sensin!.. Gücümü senden alıyor, senin (yardımınla) **düşmana saldırıyor ve senin** (desteğinle) **savaşıyorum."**[44]

١٠٥٠- (د ــ **ابن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما): «أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم كان هو وجُيوشُهُ إذا عَلَوُا الثَّنايا كَبَّرُوا، وإذا هبطوا سَبَّحُوا، فوُضِعَت الصلاة على ذلك». أخرجه أبو داود.

1.050- İbn Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber ve ordusu (sefer esnasında), bir tepeye çıkınca tekbir getirirler, vâdiye inince tesbîh okurlardı. Namaz da buna göre konuldu."[45]

---

[44] **Tirmizî**, Daavât, 122/3584; **Ebû Davud**, Cihâd, 99/2632.

[45] **Ebû Davud**, Cihâd, 79/2599.

İZAH

Bu hadîs, uzun bir hadîsin son bölümüdür. Hadîsin baş tarafında, Rasûlullah'ın (as.) sefere çıkarken yaptığı duâ rivâyet edilmekte, sonra da yukarıdaki hadîste görüldüğü üzere her tepeye çıktığında tekbir getirdiği ve her vâdiye indiğinde de tesbih ettiği nakledilmektedir. Hadîste de ifâde edildiği gibi, bu durum, namazda da aynen görülmektedir. Secdeye ve rükûya inildiğinde tesbih edilmekte, secdeye ve rükûya varırken ve kalkarken tekbir getirilmektedir. Bu rivâyet, namazın ne kadar önemli bir ibâdet olduğunu göstermekle birlikte, cihâd ruhu ve zevkinin namazda da tecelli ettiğine işaret etmektedir.

Burada bu hadîsin durumuna da kısaca temas etmek gerekir:

Ebû Davud tarafından uzun bir metin içerisinde verilen bu hadîsin baş tarafı, seferden önce yapılan duâyı içermektedir. Aynı hadîs, aynı senedle **Abdurrazzak**'ın **Musannaf**'ında da rivâyet edilmektedir.[46] Yalnız **Musannaf**'daki rivâyet, sadece sefer öncesinde yapılan duâyı içine almakta, izahına çalıştığımız hadîste geçen ifâdeler bulunmamaktadır. Buna karşılık **Abdurrazzak**, bu hadîsi ayrıca müstakil bir metin halinde ve **İbn Cüreyc**'den nakletmekte, **İbn Ömer**'den hiç söz etmemektedir.[47] Hatta **İbn Cüreyc**'in rivâyet senedini de vermemektedir. Bundan anlaşılmaktadır ki, yukarıdaki hadîs, **İbn Cüreyc**'in, asıl hadîsi rivâyet ederken metne eklediği "**müdrec**" bir ifâdedir.

١٠٥١- (د ـ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : كان شِعَارُ المهاجِرين : **عَبْدُ اللَّهِ**، وشِعَارُ الأنصارِ: **عبدَ الرحمن**. أخرجه أبو داود.

1.051- Semüre b. Cündüb şöyle dedi:

"Muhacirlerin parolası *'Yâ Abdullah!'*, Ensâr'ın parolası ise *'Yâ Abdurrahman!'* idi."[48]

---

[46] **Musannef**, V, 155.

[47] **Musannaf**, V, 160.

[48] **Ebû Davud**, Cihâd, 78/2595.

İZAH

Bu hadîsin râvilerinden olan **Haccâc b. Ertât** sika değildir; çok hata etmekle ve çok tedlis yapmakla tanınmıştır. Bu bakımdan tek başına **Haccâc**'ın rivâyeti, delil olarak kullanılmaz.

Müslümanların bazı savaşlarda parola kullandıkları bilinmekle birlikte "**Abdullah**" ve "**Abdurrahman**" parolalarını nerede ve ne zaman kullandıklarını tespit mümkün olmamıştır.

١٠٥٢– (د ـــ سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) قال : أمَّرَ علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مرة أبا بكرٍ في غَزَاة، فبَيَّتْنا ناسا ، من المشركين نَقْتُلُهم ، وقتلتُ بيدي تلك الليلة سبْعة أهْلِ أبيات من المشركين ، وكان شعارنا : أمتْ.

وفي رواية أُخرى: يا منصُورُ أَمتْ ، يا منصُ أَمتْ. أخرجه أبو داود ، وانتهت روايته عند «أمت» الأولى.

وفي أخرى لأبي داود أيضا قال: غزوْنا مع أبي بكر زمَنَ النبي صلى الله عليه وسلم فكان شعارُنا: أمتْ أمتْ.

1.052- Seleme b.el-Ekvâ' şöyle dedi:

"Bir savaşta Rasûlullah (as.) bize Hz. Ebû Bekir'i komutan tayin etmişti. Biz, müşriklerden bir guruba bir gece baskın yaptık ve onları öldürdük. O gece ben, kendi ellerimle müşriklerden yedi kişiyi öldürdüm. O gün parolamız, ***'Emit!'***, (yani *Öldür!*) idi."[49]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet ise şöyledir:

"O gün parolamız, "يا منصور أمتْ يا مَنْصور امتْ" ***'Ey mansûr, öldür! Ey mansûr öldür!'*** idi."

Bu hadîsi **Ebû Davud** rivâyet etmiştir. Bu rivâyet, ilk *"Emit"* kelimesinde son bulmaktadır. Yine **Ebû Davud**'un diğer bir rivâyetinde Seleme şöyle dedi:

---

[49] **Ebû Davud**, Cihâd, 78/2596; 93/2638.

"Rasûlullah (as.) zamanında Hz. Ebû Bekir'le birlikte savaşa gittik. Parolamız: ***'Emit! Emit!'*** (yani *'Öldür! Öldür!')* idi."

İZAH

Hadîste işaret edilen seferin, **Fezâre** oğulları ile yapılan **Necid** seferi olması muhtemeldir.

Hadîsteki *"Öldür!"* parolasının muhatabı, bazı âlimlere göre Allah'dır. Buna göre hadîs; **"Ey yardım edici olan Allah'ım; düşmanı öldür!"** anlamına gelir. Bazılarına göre de muhatap, müslüman askerdir. O zaman da: **"Ey Allah'ın yardımına mazhar olan asker, öldür!"** anlamını ifâde eder. **"Öldür! Öldür!"** diye iki defa tekrar edilmesi de te'kid ifâde etmektedir.[50]

١٠٥٣- (ت د ـــ المهلب بن أبي صُفْرة رحمه الله) عَمَّنْ سَمِعَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقولُ: « **إنَّ بَيَّتَكُمُ العدوُّ فقولُوا : حم ، لاَ يَنْصَرونَ** ».

ورُوِي عن المُهَلبِ مُرْسَلا عن النبي صلى الله عليه وسلم ، أخرجه الترمذي وأبو داود.

وفي رواية ذكرها رزين ولم أجدها في الأصول قال: سمعتُ المهلَّبَ وهو يخافُ أن يُبيِّتَهُ الخوارجُ يقول: سمعتُ عَلِيَّ بنَ أبي طالب يقول: وهو يخاف أن يُبيِّتَهُ الحَرُورِيَّةُ سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم -وهو يخاف أن يُبيِّتَهُ أبو سفيان- «**إنْ بُيِّتُّمْ ، فإنَّ شعارَكُم: حَم لاَ يُنْصرُون**».

1.053- el-Mühelleb b. Ebî Sufra[51], Hz. Peygamber'i dinleyen birinden, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

---

[50] Bkz., **Avn**, VII, 257, 299; **Bezl**, XII, 97, 148.

[51] **Ebû Saîd, el-Mühelleb b. Ebî Sufra el-Atekî el-Ezdî el-Basrî:** ö. 82/701. Basralı tâbiîlerdendir. Babası Hz. Peygamber'in ashâbından iken Hz. Ebû Bekir döneminde irtidat etmiş, sonra tekrar İslâm'a girmiş ve **Basra**'ya yerleşmişti. Mühelleb **Basra**'da yetişti. İbn Sa'd onu Basralı tâbiîlerin ilk tabakasından sayar. Abdullah b. Ömer ve Berâ b. Âzib'den rivâyette bulundu. Kendisinden Simâk b. Harb ve Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. Haricîlerle yaptığı savaşlarla ünlüdür. Meşhur komutandır. **Horasan** bölgesinin fethinde önemli hizmetler yapmıştır. Dokuz yıl boyunca Haccâc'ın **Horasan** valiliğini yaptı. Kendisinden sonra da

"Düşman size geceleyin baskın yaparsa *'Hâ mîm lâ yunsarûn'* **deyin!"**[52]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi Mühelleb, Hz. Peygamber'den mürsel olarak rivâyet etmektedir. Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** rivâyet etmiştir.

Rezîn'in zikrettiği bir rivâyet daha vardır ki, ben onu **Kütüb-ü Sitte**'de bulamadım. Bu rivâyet şöyledir:

"Hâricîler'in, kendisine bir gece baskını yapmalarından korkan Mühelleb'i dinledim. O, diyordu ki:

"Ben, Harûrîler'in, kendisine bir gece baskını yapmalarından korkan Ali b.Ebî Tâlib'in şöyle dediğini duydum:

"Ebû Süfyan'ın, kendisine bir gece baskını yapmasından korkan Rasûlullah'ın (as.); **'Eğer gece baskına uğrarsanız, parolanız** ***Hâ mîm lâ yunsarûn*** **olsun!'** dediğini işittim."

İZAH

Bu hadîsin son cümlesi, **Ebû Davud**'da aynen geçmektedir.

Hadîste geçen ***"Hâ mîm lâ yunsarûn"*** sözü, müslümanların savaşta kullandıkları parolalardan biridir. Manası hakkında iki görüş vardır:

1- **Ebû Ubeyde;** bunun bir duâ cümlesi olduğunu ve; **"Ya Rabbi, onlar yardım görmesinler!"** manasına geldiğini söyler.

2- **Sa'leb**; bir vâkıayı haber verdiğini ve; **"Vallahi onlar yardım görmezler"** anlamına geldiğini ifâde eder. **Hattâbî** de bu görüştedir. ***"Hâ Mîm"*** lafzı, Allah'ın isimlerinden biridir ve Allah adına yemin edilerek, düşmanın yardım görmeyeceği belirtilmektedir.

Bir üçüncü görüş de şöyledir:

Aslında hadîs, ***"Hâ Mîm*** **deyiniz!"** emrini tazammun etmektedir. **"Bunu söylersek ne olur?"** sorusuna da; **"Onlar yardım**

---

oğlu Yezid, **Horasan** emiri oldu. **Merv**'de savaşırken vefat etti. Rivâyetleri **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[52] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 11/1682; **Ebû Davud**, Cihâd, 78/2597.

görmeyecekler" cevabı verilmiş ve bu cümle müslümanların parolası olmuştur.[53]

١٠٥٤ - (خ م ت د ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « الحَرْبُ خَدْعَةٌ». أخرجه الجماعة ، إلا الموطأ والنسائي.

1.054- Câbir b. Abdullah, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Harp, hiledir."[54]

İZAH

Hadîste "**hile**" anlamına gelen "***hud'a***" lafzı; "***hudaa***", "***hud'a***" ve "***had'a***" şeklinde de okunmuştur.

Hud'a; hile anlamına gelen bir isimdir.

Had'a ise; mastar-ı merredir ve bir defa hile yapmayı ifâde eder.

Hudaa da; çok hilekâr ve aldatıcı anlamına gelir.

Hz. Peygamber'in, bu hadîsi ilk defa **Hendek** savaşında söylediği rivâyet edilir. Hadîs, düşmana hile yapmanın, aldatmanın, onu tuzağa düşürmenin câiz olduğunu, hatta savaşta ana ilkenin bu olduğunu ifâde etmektedir. Başka bir hadîste de, savaş esnasında yalan söylemenin câiz olduğu açıkça belirtilmektedir.[55]

Ancak İslâm âlimleri, burada bir ön şart ileri sürerek devletlerarası anlaşmaları bozmamak, muâhedeye sadık kalmak şartıyla düşmana hile yapmanın cevazına kail olmuşlardır.

Hadîs, aynı zamanda düşmanın hilesinden korunmak konusunda da bir ikazdır.[56]

---

[53] Bkz., **Avn**, VII, 258.

[54] **Buhârî**, Cihâd, 157; **Müslim**, Cihâd, 5/17; **Tirmizî**, Cihâd, 5/1675; **Ebû Davud**, 101/2636.

[55] **Müslim**, Birr, 101.

[56] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 267; **Aynî**, XIV, 274.

١٠٥٥-(خ م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: سَمَّى النبيُّ صلى الله عليه وسلم الحَرْب خُدَعة. وفي رواية أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «الحرْبُ خَدْعَةٌ». أخرجه البخاري ومسلم.

1.055- Ebû Hureyre şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.), harbe hile adını verdi."[57]

RİVÂYETLER
Diğer bir rivâyette de; "Rasûlullah (as.); **'harp hiledir'** buyurdu." Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

١٠٥٦- (د ــ كعب بن مالك رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذَا غَزا نَاحِيَة وَرَّى بغيرها ، وكان يقول : « الحربُ خَدْعَةٌ ». أخرجه أبو داود.

1.056- Kâ'b b. Mâlik şöyle dedi:
"Hz. Peygamber, savaşmak için bir yere gitmeye karar verince, başka bir yere gidiyormuş gibi yapar, asıl maksadını gizlerdi. **'Harp hiledir'** buyururdu."[58]

١٠٥٧- (ط د س ــ معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الغَزْوُ غزْوان ، فأمَّا من ابْتغى وجْهَ الله ، وأطاع الإمامَ ، وأنْفقَ الكَريمة ، وياسَرَ الشَّريكَ،واجْتنَبَ الفَسادَ ، فإنَّ نَوْمَهُ ونُبْهَهُ أجرٌ كُلُّهُ ، وأما من غزَا فَخْرا ، ورِيَاءً، وسُمْعَة، وعَصَى الإمام ، وأفسد في الأرضِ ، فإنَّهُ لم يرجعْ بالكَفاف ». هذه رواية أبي داود ، والنسائي.

---

[57] **Buhârî**, Cihâd, 157; **Müslim**, Cihâd, 5/18.

[58] **Ebû Davud**, Cihâd, 101/2637.

وفي رواية الموطأ قال : « الغَزْوُ غزْوان ، فغَزْوٌ : تُنفقُ فيه الكريمةُ ، ويُياسرُ فيه الشريك ، ويُطَاعُ فيه ذو الأمْرِ ، ويُجتَنَبُ فيه الفساد ، فذلك الغزوُ خيرٌ كُلُّه ، وغزْوٌ: لا يُطَاعُ فيه ذُو الأمر ، ولا يُجتنَبُ فيه الفسادُ ، فذلك الغَزْو لا يرْجعُ ، صاحبُهُ كفافا ».

1.057- Muâz b. Cebel, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Savaş iki çeşittir: Biriİ Allah'ın rızasını gözeten komutana itâat eden, en kıymetli malını harcayan, (kader) **arkadaşına kolaylık gösteren, fesatçılıktan kaçınan insanın savaşıdır. Onun uykusu da, uyanıklığı da kendisi için sevâp ve mükâfattır.**

Diğeri ise; övünmek için, gösteriş ve nam olsun diye savaşan, liderine itâat etmeyen, yeryüzünde fesat çıkaran insan (ın savaşıdır). **O, savaştan yeterli bir sevap almış olarak dönmez."**[59]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud** ve **Nesâî**'nindir.

Muvatta'nın rivâyeti şöyledir:

"Savaş iki çeşittir: Biri; uğruna en kıymetli malların harcandığı, (kader) **ortağına kolaylık gösterilen, Emîr'e itâat edilen ve fesattan kaçınılan savaştır. Bu savaşın her şeyi hayırdır.**

Diğeri ise; uğruna kıymetli mallar harcanmayan, (kader) **ortağına kolaylık gösterilmeyen, Emîr'e itâat edilmeyen ve fesattan da kaçınılmayan savaştır, ki bu savaşın askeri, alacağını yeterli ölçüde almış olarak dönemez."**

İZAH

Bu hadîste, Allah yolunda savaşan mücahidin vasıfları zikredilmektedir. Bunlar da:

1- Mücâhidin, sadece Allah rızasını gözetmesi.

2- Komutanına itâat etmesi.

3- Canı da dahil olmak üzere malını ve en kıymetli varlığını fedadan çekinmemesi.

---

[59] **Muvatta**, Cihâd, 18/43; **Ebû Davud**, Cihâd, 25/2515; **Nesâî**, Cihâd, 46.

4- Mücâhid arkadaşlarına kolaylık göstermesi, yardımcı olması.

5- Her türlü fitne ve fesattan, haddi tecâvüzden uzak durması.

Bu vasıflarla donanmış olan insanın savaşması, oturması, kalkması, hatta uyuması, yemesi-içmesi bile cihâd sayılır. Her davranışı sevap ve mükâfata vesiledir.

Bunun aksi olan vasıflar da, mücâhidin, Allah yolunda savaşmadığını gösterir. Bu evsafta kişilerin ise, alacakları bir sevap ve mükâfat söz konusu değildir.[60]

١٠٥٨- (خ ــ موسى بن أنس رضي الله عنهما) قال ــ وذَكَرَ يومَ اليمامةــ قال : أَتى أنسٌ ثابتَ بن قيسٍ وقد حَسَرَ عن فَخِذَيْه ، وهو يَتَحَنَّطُ فقال: يا عَمِّ ، ما يَحْبِسُك ؟ ألا تَجِيءَ ؟ قال : الآن يا ابن أخي ،وجعل يَتَحَنَّطُ من الحَنُوط ، ثم جاءَ فجلَسَ - يعني : في الصف - فذكر في الحديث انكشافا من الناس ، فقال : هكذا عن وُجُوهِنَا حتى نُضَارِبَ القَوْمَ ، ما هكذا كُنَّا نَفْعَلُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، بِئْسَ ما عَوَّدْتُمْ أَقْرانَكم.

قال الحميدي: هكذا فيما عندنا من كتاب البخاري، وأنَّ موسى بن أنس قال: أتى أنسٌ ثابتَ بن قيس ولم يقل عن أنس. قال: وأخرجه البخاري أيضا تعليقا عن ثابت، عن أنس، ولم يذكُرْ لفظ الحديث

1.058- Musa b. Enes[61], Yemâme savaşını anlatırken şöyle dedi:

"Enes (b. Mâlik), Sâbit b. Kays'ın[62] yanına geldi. Sâbit o sırada, uyluklarını açmış koku sürünüyordu. Enes dedi ki:

---

[60] Bkz., **Avn**, VII, 191; **Bezl**, XI, 430; **Zürkanî**, III; 341.

[61] **Musa b. Enes b. Mâlik el-Ensârî**: ö. 110/728 dö. Basralı tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Enes b. Mâlik'in oğludur. Babasından ve Abdullah b. Abbas'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Mekhûl ve Humeyd et-Tavîl rivâyet etti. **Basra**'da kadılık yaptı. Sikadır; hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[62] **Ebû Muhammed, Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Ensârî el-Hazrecî:** ö. 12/633. Büyük sahabîlerden ve Ensâr'ın önderlerindendir. **Uhud** ve sonraki bütün savaşlara katılmış, **Bîatu'r-Rıdvan**'a da iştirak etmiştir. Ensâr'ın ve Rasûlullah'ın (as.) hatîbi idi. Hz. Peygamber onu cennetle müjdelemişti. **Yemâme**'de şehid edildi. Karısından muhâlaa yoluyla boşanmasıyla tanınır.

"- Amcacığım, seni (harpte ön safa) gitmeye engelleyen nedir? Niçin (ön safa) gitmiyorsun?"

"- Ey kardeşimin oğlu, şimdi (geliyorum)" dedi ve (ölüye sürülen) "*Hanût*" kokusunu sürünmeye başladı. Sonra (harpteki safına) gelip yerini aldı.

Râvî, ordudan bir kısım insanların dağıldığını anlattıktan sonra, Sâbit'in şöyle dediğini de zikretti:

"- Önümüzden şöyle açılın ki, düşmanla vuruşalım. Biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte iken bu şekilde savaşmazdık. Sizler, arkadaşlarınızın (gölgesine) sığınmayı, ne kötü âdet edinmişsiniz!.."[63]

RİVÂYETLER

Humeydî şöyle dedi:

"Bizim elimizdeki **Buhârî** nüshasında ibare şu şekildedir:

Musa b. Enes dedi ki: "Enes, Sâbit b. Kays'a geldi."

O, Enes'den rivâyet edilmiştir, demedi.

Humeydî; bu hadîsi, yine **Buharî**'de Sâbit'ten, o ada Enes'den muallak olarak da rivâyet edilmiştir dedi, ama hadîsin lafzını zikretmedi.

İZAH

Hadîs-i şerifte cihadın dinî değeri, ashâb-ı kiramın cesaret ve şecâatı ve **Sâbit b. Kays**'ın yüksek fazileti görülmekte, ayrıca ölüyü kokulamanın sünnet olduğu da anlaşılmaktadır. Buna gerekçe olarak, ölüyü meleklerin götürdüğü gösterilmektedir.

***Yemâme Savaşı*: Hz. Ebû Bekir** döneminde, hicrî 12. yılın başında, yalancı Peygamber **Müseyleme**'ye karşı yapılan savaştır. **Halid b. Velid**'in komuta ettiği bu savaşta, çoğu Kur'ân hafızı olmak üzere 450 müslüman şehid düşmüştü. Karşı tarafın kaybı ise çok büyüktü: 21.000 kişi. Bu savaşta yalancı Peygamber **Müseyleme**'yi, **Hz. Hamza**'nın katili **Vahşi** öldürmüştü.[64]

---

[63] **Buhârî**, Cihâd, 39.

[64] **Aynî**, XIV, 139.

Enes'in "**Amcacığım**" şeklindeki hitabı, **Sâbit b. Kays**'ın yaşlı biri olmasına hamledilmiştir. Üstelik her ikisi de **Hazrec** kabilesindendi.

Hadîste geçen "***Hanût***", ölüye sürülen bir kokudur. **Sâbit b. Kays**'ın ***hanût*** sürünmesi ise, şehidliğe hazırlandığını göstermektedir. Nitekim **Sâbit**, beyaz kefenliklerini de giyinmişti. Müslümanlar bir ara dağıldıklarında:

"Ya Rabbi, ben bu müşriklerin yaptıklarından berîyim, şunların (müslümanların) **yaptıklarından da sana özrümü arz ediyorum"** diyerek savaşa girmiş ve yukarıdaki hadîsin sonunda geçen sözleri söyleyip şehid oluncaya kadar savaşmıştı. Hatta onun çok güzel bir zırhı vardı; şehid olunca çalınmış, sonra **Sâbit**, bir arkadaşına rüyasında zırhın nerede olduğunu göstermiş, borçlarını da söylemişti. Yapılan araştırmada zırh bulunmuş ve **Sâbit**'in vasiyetleri yerine getirilmişti.[65]

١٠٥٩ – (د ـــ قيس بن عُباد رحمه الله) قال : كان أصحابُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم يَكرهُونَ الصوتَ عندَ القِتالِ. أخرجه أبوداود.

1.059- Kays b. Ubâd şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbı, savaş sırasında konuşmayı sevmezlerdi."[66]

İZAH

Buradaki konuşmaktan maksat; lüzumsuz bağırıp çağırmalar, kendini göstermek gayesiyle atılan nâralardır. Ashâb-ı kiram, savaşta gereksiz yere gevezeliği hoş görmezdi. Çünkü bağırıp çağırmak, feryâd-figân etmek korkuya alâmettir, paniğe yol açar. Sessizlik ise; kararlılık ve metânet işaretidir.

---

[65] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 139; **Aynî**, XIV, 138.

[66] **Ebû Davud**, Cihâd, 112/2656.

Yalnız bu hükmün bir istisnası vardır; o da yüksek sesle **"Allah! Allah!"** diyerek zikrullah ile düşmana saldırmaktır.[67]

١٠٦٠ – (د أبو ـ موسى الأشعري رضي الله عنه) عن النَّبيِّ صلى الله عليه وسلم مِثْلَ ذلك. أخرجه أبو داود.

1.060- Ebû Musa'l-Eş'arî de, Hz. Peygamber'den yukarıdaki hadîsin bir benzerini rivâyet etti.[68]

١٠٦١ – (أبو الدرداء رضي الله عنه) كان يَقِفُ حين يَنْتَهي إلى الدَّرْبِ في مَمَرِّ النَّاسِ إلى الجهاد، فينادي نداء، يُسْمِعُ النَّاسَ: أيُّها النَّاسُ مَنْ كان عليه دَيْنٌ ويَظُنُّ أنَّه إنْ أُصيبَ في وجهه هذا لم يَدَعْ له قَضاءً فَلْيَرْجِعْ ولا يَتَعَنَّ فإنَّهُ لا يعُودُ كفافاً. أخرجه...

1.061- Ebû'd-Derdâ; insanlar savaşa giderlerken dar bir geçide vardıklarında, kendisi orada durur, yüksek sesle insanlara şunu duyururdu:

"Ey insanlar; kimin borcu olur da gittiği bu savaş meydanında başına bir belâ gelirse, borcunu ödeme mükellefiyetinin kalmayacağını zannediyorsa, geri dönsün, (boşuna) yorulmasın!.. Çünkü o, alacağını almış olarak geri dönemez."[69]

İZAH

Ebû'd-Derdâ'dan gelen bu mevkûf hadîs, kul borcunun şehidlerden sâkıt olmayacağını göstermektedir. Çünkü savaş Allah için yapılmaktadır, binâenaleyh şehidlik sadece Allah'a karşı olan günahlarımıza keffâret olur. Kul haklarından yine sorumlu kalırız.

---

[67] Bkz., **Avn**, VII, 319.

[68] **Ebû Davud**, Cihâd, 112/2657.

[69] Hadîs **Kütüb-ü Sitte**'de bulunamamış, müellif de kaynağını göstermemiştir.

١٠٦٢ - (عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قَالَ له رجلٌ : أُريدُ أن أبيعَ نفسي مِنَ الله ، فأُجاهد حتى أُقتَلَ، فقال : ويْحَكَ ، وأينَ الشُّرُوط؟ أينَ قوله تعالى {التَّائبُونَ العَابدُونَ الحامدُونَ السَّائحُونَ ، الرَّاكعُونَ السَّاجدُونَ ، الآمرُونَ بالمعروف والنَّاهون عن المنكر ، والحَافظُونَ لحدود الله ، وبَشِّر المؤمنين } (التوبة : آية ١١٣). أخرجه...

1.062- Abdullah b. Ömer'e bir adam şöyle dedi:

"- Ben, ölünceye kadar cihâd etmek suretiyle kendimi Allah'a satmak istiyorum."

İbn Ömer şu cevabı verdi:

"- Yazık sana! Şartlar nerede hani? Yüce Allah'ın; ***'Tövbe edenler, itâat edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, ma'rûfu emredenler, münkere mani olanlar, Allah'ın hükümlerini koruyanlar... İşte o mü'minleri müjdele!'***[70] âyetindeki sözü nerede kaldı?"[71]

İZAH

İbn Ömer'e gelen zat; ***"Allah, kendi yolunda savaşıp öldüren ve öldürülen mü'minlerin canlarını ve mallarını cennete karşılık satın almıştır"***[72] meâlindeki âyete işaret etmektedir.

İbn Ömer de, bu âyetten sonra gelen âyeti hatırlatarak, burada öngörülen şartları yerine getirip getirmediğini sormaktadır.

---

[70] Tevbe, 112.

[71] Bu hadîs, kaynaklarda bulunamamış, müellif de kaynağına işaret etmemiştir.

[72] Tevbe, 111.

الفصل الثالث

في صدق النية والإخلاص

III- NİYETTE SAMİMİYET VE İHLÂS

١٠٦٣ – (خ م ت د س ـــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : سُئِلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الرَّجُل: يُقاتِلُ شَجاعَة ، ويُقاتِلُ حَمِيَّة، ويقاتِلُ رياء : أيُّ ذلك في سَبيل الله ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **من قَاتَلَ لتكونَ كلمةُ الله هي العُلْيَا**».

زَاد في رواية « **فهو في سبيل الله** ». هذه رواية البخاري ،ومسلم ،والترمذي.

وفي رواية أبي داود ،والنسائي قال : إنّ أعْرابيًّا أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : الرجلُ يُقاتِلُ للذِّكْر ، ويقاتل لِيُحمَد، ويقاتل لِيَغْنَم ، ويقاتل ، لِيُرى مَكانُهُ ، فَمَنْ في سبيل الله ؟ قال : «**من قاتلَ لتكونَ كلمةُ الله هي العُليا فهو في سبيل الله**». ولم يذكر النسائي :« **ويُقاتلُ لِيُحْمَدَ** ».

1.063- Ebû Musa'l-Eş'arî şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.); kahramanlık olsun diye savaşan insanla, hamiyet gâyesiyle gösteriş olsun diye savaşan insanın durumu soruldu:

"- Bunlardan hangisi Allah yolundadır?"

"- Sadece Allah'ın kelâmı hâkim gelsin diye çarpışan..."[73]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Allah'ın kelâmı en yüce olsun diye çarpışan Allah yolundadır"** buyurulur.

Bu rivâyet, **Buhârî, Müslim** ve **Tirmizî**'nindir.

Ebû Davud ve **Nesâî**'nin rivâyeti ise şöyledir:

---

[73] **Buhârî**, Cihâd, 15; Humus, 10; İlim, 45; Tevhid, 28; **Müslim**, İmâret, 42/149-151; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 16/1646; **Ebû Davûd**, Cihâd, 26/2517; **Nesâî**, Cihâd, 21.

"- Bazıları şöhret için, bazıları övülmek için, bazıları ganimet, bazıları da mevkii görülsün diye çarpışır. Bunlardan hangisi Allah yolundadır?"

"- Allah'ın kelâmı en yüce olsun diye çarpışan Allah yolundadır."

Hadîsin **Nesâî**'deki rivâyetinde, **"övülmek için çarpışan"** cümlesi yoktur.

İZAH

"Allah'ın kelâmı"ndan maksat, İslâm'dır. Binâenaleyh İslâm'ın hâkimiyetini tesis etmek ve Allah'ın adını yüceltmek gâyesine matûf olmayan her türlü mücadele, İslâm'ın emrine uygun ve Allah adına yapılan bir mücadele değildir. Çünkü yüce Allah, sadece kendi rızasına tahsis edilen amelleri kabul eder. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"إِنَّ اللهَ لا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ الاَّماكان لَه خالِصًا وَابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُهُ"

"Allah, ancak kendi rızası gözetilerek hâlis bir niyetle yapılan ameli kabul eder."[74]

Ancak Allah rızasını gâye edindiği, asıl niyeti bu olduğu halde, hadîste geçen diğer unsurları da zımnen düşünen insan, her ne kadar niyetine Allah rızasının dışında başka unsurları ilâve etmişse de, yine cihâd etmiş sayılır ve karşılığı olan sevabı alır. Çünkü her şeye rağmen asıl niyeti, yine de Allah rızasıdır.

Hadîsteki "**hamiyyet**" lafzı, izzet-i nefis ve ırkını haksız da olsa müdafaa diye izah edilmiştir.

Bu rivâyette, her türlü amelin, niyete göre değerlendirileceği kaidesi getirilmektedir.[75]

---

[74] **Nesâî**, Cihâd, 24.

[75] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 22.

١٠٦٤- (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رَجُلا قال : يا رسولَ الله رجلٌ يريدُ الجهاد في سبيل الله ، وهو يبتغي عَرَضا من عَرَضِ الدُّنيا ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لا أجْرَ لَهُ ، فأعْظَمَ ذلك الناسُ ، وقالوا للرَّجُل : عُدْ لرَسول الله ، لَعَلَّك لم تُفْهِمهُ ، فقال : يا رسول الله ، رجلٌ يريد الجهادَ في سبيل الله ، وهو يبتغي عرضا ، من عرض الدنيا ؟ قال : «لا أجرَ له » ، فقالوا للرَّجل : عُدْ لرسول الله ، فقال له الثالثةَ ، فقال : لا أجرَلَه. أخرجه أبو داود.

1.064- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre bir adam şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bir adam Allah yolunda cihâd etmek istiyor, ama bu arada dünyevî bir menfaat da arzuluyor?.."

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Onun sevabı yoktur!"

İnsanlar bunu ağır buldular ve adama:

"- Rasûlullah'a (as.) tekrar sor, belki O'na iyi anlatamadın" dediler.

Adam tekrar sorar:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bir adam Allah yolunda cihâd etmek istiyor, ama bu arada dünyevî bir menfaat da arzuluyor?"

"- Onun sevabı yoktur."

İnsanlar, adama yine; "Hz. Peygamber'e tekrar sor" dediler. Adam üçüncü defa sordu, Hz. Peygamber yine:

"- Onun ecri yoktur" buyurdu.[76]

İZAH

Bu hadîste sahabînin sorusu iki şekilde anlaşılabilir:

1- Bir adam, görünüşte Allah için cihâda gidiyor, ama asıl niyeti dünyalık teminidir.

---

[76] **Ebû Davud**, Cihâd, 25/2516. Bu hadîsi **Ebû Hureyre**'den rivâyet eden **İbn Mikrez**, hadîsçiler nazarında meçhûl biridir.

2- Hakikaten Allah için cihâda gidiyor, ama dünyevî çıkarlar da düşünüyor.

Buna göre Rasûlullah'ın (as.) cevabı da iki şekilde anlaşılmalıdır:

İlk soru şekline göre; ona bu cihaddan hiçbir sevap verilmez.

İkinci soru şekline göre; ona hâlis bir cihâd sevabı verilmez.

١٠٦٥- (د ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : قُلْتُ: يا رسول الله ، أخبرني عن الجهاد والغزو، فقال : « يا عَبْدَ الله بْنَ عَمرو إنْ قاتلتَ صابرا مُحتسبا بعثكَ الله صابرا محتسبا ، وإن قاتلتَ مرائيا مُكاثرا ، بعثكَ الله مرائيا مكاثرا ، يا عبدَ الله بنَ عمرو ، عَلى أي حالٍ قاتلتَ أو قُتِلتَ ، بعثكَ الله على تلك الحالِ ». أخرجه أبو داود.

1.065- Abdullah b. Amr b. Âs rivâyet ediyor:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bana cihâd ve gazâdan haber ver!"

"- Ey Amr'ın oğlu Abdullah! Eğer sen sabrederek ve sevabını umarak savaşırsan, Allah seni (kıyâmette) sabreden ve sevap bekleyen kişi olarak diriltir. Şayet riyâ ve övünmek için savaşırsan, o zaman Allah seni riyâkâr ve böbürlenen biri olarak diriltir. Ey Amr'ın oğlu Abdullah! Hangi halde savaşır veya öldürülürsen, Allah seni o halde diriltir."[77]

١٠٦٦- (س ـ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال:جاء رَجُلٌ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : أرأيتَ رجلا غزَا يلْتَمِسُ الأجْرَ والذِّكْرَ، مَالَهُ ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « لا شيء له» فأعادَها ثلاث مرات ، يقول رسول الله صلى الله عليه وسلم « لاشيء له » ثم قال: « إنَّ الله عزَّ وجلَّ لا يقبَلُ منَ العَمَلِ إلاَّ ما كان له خالصا ،وابتُغِيَ به وجْهُهُ». أخرجه النسائي.

[77] **Ebû Davud**, Cihâd, 25/2519. Bu hadîs de sened açısından zayıftır, ancak 1063 numara ile geçen **Ebû Musa** hadîsi, manen bu rivâyeti desteklemektedir.

1.066- Ebû Umâme el-Bâhilî anlatıyor:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve dedi ki:

"- Hem şöhret ve hem de sevap kazanmak için gazâya giden adam hakkında ne dersiniz? Onun durumu nedir?"

"- Ona hiç bir şey yoktur."

Adam bunu üç defa tekrarladı, Hz. Peygamber her seferinde; **"Ona hiç bir şey yoktur!"** buyurdu. Sonra şöyle dedi:

"- Azîz ve celîl olan Allah, ancak, sadece kendi rızası gözetilen ve sadece kendisi için yapılan ameli kabul eder."[78]

١٠٦٧- (س ــ عبادة بن الصامت رضي الله عنه) أنَّ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنْ غزَا في سَبيل الله ، وَلَم ينْو إلاَّ عقَالاً، فَله ما نَوى** ».

وفي أخرى: « **وهو لا يُريدُ إلاَّ عقالاً فله ما نوى** ». أخرجه النسائيُّ.

1.067- Ubâbe b. Sâmit, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Kim, Allah yolunda savaşa gider ve orada yalnız bir yular elde etmek niyetini taşısa bile, ona niyet ettiği şey kadar karşılık verilir."[79]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Sadece bir hayvan yularını elde etmeyi düşünürse, onun için niyet ettiği şey vardır."

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

١٠٦٨- (م ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَنْ طَلَبَ الشَّهادة صادقا أُعطيها ، وإنْ لَمْ تُصبْهُ** ». أخرجه مسلم.

---

[78] **Nesâî**, Cihâd, 24.

[79] **Nesâî**, Cihâd, 23.

1.068- Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Kim, sâdık bir niyetle şehid olmayı isterse, başına bir şey gelmese dahi ona şehidlik (sevabı) **verilir."**[80]

İZAH

Bu hadîsin diğer bir rivâyetinde; **"...isterse yatağında ölsün..."** ziyadesi vardır.[81] Bu ifâde, yukarıdaki hadîse açıklık kazandırmakta ve asıl olanın, insanın niyeti ve maksadı olduğunu kesin bir şekilde belirtmektedir.

١٠٦٩- (د ــ يعلى بن مُنيةَ رضي الله عنه) قال : آذَنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالغَزْوِ ، وأنا شيخٌ كبير ، ليسَ لي خَادمٌ ، فالتَمَسْتُ أجيرا يَكْفيني ، وأُجْري له سَهْمَهُ، فوجدتُ رجلا ، فَلمَّا دنا الرحيلُ أتاني ، فقال: ما أدْري ما السُّهْمانُ؟ وما يبْلغُ سَهْمي ؟ فَسَمِّ لِيَ شيئا ، كان السهمُ أوْ لم يكُن ، فسمَّيْتُ له ثلاثَةَ دنانيرَ ، فلما حَضَرَتْ غَنيمَةٌ أردْتُ أن أجري له سَهْمَهُ ، فذكرتُ الدنانيرَ ، فجئتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فذكرتُ له أمْرَهُ ، فقال : « **ما أجدُ له في غَزْوَتِه هذه في الدنيا والآخرة إلا دنانيرَهُ التي سَمَّى** ». أخرجه أبو داود.

1.069- Ya'lâ b. Münye anlatıyor:

"Hz. Peygamber, gazâya çıkılacağını ilan etti. Ben, yaşlı bir ihtiyardım. Hizmetçim de yoktu. Savaşta benim hizmetimi karşılayacak bir hizmetçi aradım; ona (ganimet) hissesini de ödeyecektim. Bir adam buldum. Kafilenin (hareketi) yaklaşınca adam bana dedi ki:

"- Hisseler nedir, bilmiyorum. Benim hissem ne kadar olur? (Ganimetten) bir hisse düşsün düşmesin, sen bana vereceğin (hisseyi) tayin et."

---

[80] **Müslim**, İmâret, 46/156.

[81] **Müslim**, İmaret, 46/157.

Onun için üç dinar tespit ettim. Ganimet ortaya çıkınca, ona hissesini ödemeyi istedim, fakat o sırada onun için tespit etmiş olduğum üç dinarı hatırladım. Hz. Peygamber'e geldim, meseleyi anlattım. Buyurdu ki:

"- **Ben, onun yapmış olduğu bu savaştan** (dolayı), **tespit ettiği bu dinarlardan başka, dünya ve âhirette** (alacağı) **bir mükâfat göremiyorum.**"[82]

İZAH

Buhârî'de belirtildiğine göre[83] hadîste sözü edilen savaş, **Tebük** savaşı idi.

Hadîs, bir insanın savaşa giderken yanında hizmetçisini de götürebileceğini göstermektir. Ancak bu hizmetçiye ganimetten hisse verilip verilmeyeceği ihtilaflıdır:

a) **Evzaî, İshak b. Rahûye** ve **Şafiî**'nin bir kavline göre; savaşsın veya savaşmasın, ona hisse verilmez, sadece yaptığı işin ücreti verilir.

b) **İmam Mâlik** ve **Ahmed b. Hanbel**; savaş meydanında hazır bulunduğu takdirde, savaşmasa bile ona hisse verileceği kanaatindedirler.

Diğer bir görüş olarak da, ücret veya ganimet hissesinden birini tercih edebileceğidir.[84]

١٠٧٠– (س ــ **شداد بن الهاد** رضي الله عنه) أن رجلا من الأعراب جاء إلى النبي صلى الله عليه وسلم فآمن به وَاتَّبَعَهُ ثم قال: أُهاجِرُ معك فأوْصى به النبيُّ صلى الله عليه وسلم بعضَ أَصْحابه فلما كانت غَزاةَ غَنِم النبيُّ صلى الله عليه وسلم شَيْئا فَقَسَمَ وقَسَمَ له فأعْطَى أصحابَهُ ما قَسَمَ له وكان يَرْعى ظَهْرَهم فلمّا جاء دَفَعُوهُ إليه فقال: ما هذا؟ قالوا: قِسْمٌ قَسَمَ لَكَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فأخَذَهُ فجاء به إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقال: ما هذا؟ قال: «**قَسمْتُهُ لَكَ**»، قال: ما على هذا اتَّبعْتُكَ ولكن اتَّبعْتُكَ على أنْ أُرْمى إلى هَا هُنا –

---

[82] **Ebû Davud**, Cihâd, 32/2527.

[83] **Buhârî**, Cihâd, 120.

[84] Bkz., **Avn**, VII, 202; **Bezl**, XII, 15.

وأشارَ إلى حَلْقِه - بِسَهْمٍ فأموتَ فأدْخلَ الْجنَّةَ فقال: «**إنْ تَصْدُق اللّهَ يَصْدُقْكَ**» فلَبِثُوا قليلا ثم نَهَضُوا في قتال العَدُوّ، فأُتِي به النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُحْمَلُ قد أصَابَهُ سَهْمٌ حيثُ أشار فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: «**أهُوَ هُوَ**» قالوا نعم، قال: «**صَدَقَ الله فَصَدَقَهُ**» ثم كفَّنَهُ النبيُّ صلى الله عليه وسلم في جُبَّته ثم قدَّمهُ فَصَلَّى عليْه فكانَ مِمَّا ظَهَرَ منْ صلاته: «**اللَّهُمَّ هذا عَبْدُكَ خَرَجَ مُهاجِرا في سبيلك فقُتل شَهيدا، أنا شهيدٌ على ذَلك**». أخرجه النسائي.

1.070- Şeddâd b. el-Hâd anlatıyor:

"Bedevîlerden biri Hz. Peygamber'e geldi, O'na iman etti ve tâbi oldu. Sonra da:

"- Hicret edip senin yanına geldim" dedi.

Hz. Peygamber ona, ashâbından birini tavsiye etti. Sonra bir savaş çıktı. Hz. Peygamber, aldığı ganimetleri[85] taksim etti. Bedevîye de bir hisse ayırdı. Ona ayırdığı hisseyi, onun arkadaşına verdi; çünkü o, ashâbın develerini otlatıyordu. Dönüşte hisseyi kendisine verdiler:

"- Bu nedir?" dedi.

"- Bir hisse; Hz. Peygamber bunu sana ayırdı" dediler.

Adam onu aldı ve Hz. Peygamber'e getirip şöyle dedi:

"- Bu nedir?"

"- Sana ayırdığım hisse."

"- Ben, bunun için sana tâbi olmadım. Ben, -boğazını göstererek- buradan oklanıp ölmem ve cennete girmem için sana uydum."

"- Eğer gerçekten doğru söylüyorsan, Allah sana istediğini verecektir."

Bir müddet geçti. Sonra düşmanla savaşmak için gittiler. Az sonra bedevî, Hz. Peygamber'e getirildi, tam işaret ettiği yerden oklanıp şehid edilmişti. Hz. Peygamber:

"- Bu, o mu?" diye sordu.

"- Evet!" dediler. Rasûlullah (as.):

---

[85] **Câmiu'l-Usûl**'deki ***"ğanime'n-nebiyyu şey'en"***, yani **"Hz. Peygamber ganimet olarak bir şey aldı"** şeklindeki bu ifâde, **Nesâî**'de ***"ğanime'n-nebiyyu sebyen"***, yani **"Hz. Peygamber ganimet olarak esirler aldı"** şeklindedir.

"- Adam doğru söyledi, Allah da onu doğruladı" buyurdu.

Sonra onu kendi cübbesi ile kefenledi, cenazeyi öne koydu ve namazını kıldı. Namazda O'ndan şu sözler duyuldu:

"Allah'ım, bu senin kulundur. Senin yolunda hicret niyetiyle (yurdundan) çıktı. Şehîd edildi. Ben, buna şâhitlik ediyorum."[86]

İZAH

Bu hadîste bedevînin samimî bir niyet ve ihlâs ile temenni ettiği şehitliği Allah'ın ona nasip ettiği görülmektedir.

Hadîste, üzerinde durulması gereken diğer bir husus, şehitlerin cenaze namazlarının kılınıp kılınmayacağı meselesidir. Burada Hz. Peygamber'in, bedevînin cenazesini kıldığı ifâde edilmektedir.

Nevevî, "namazını kıldı" anlamına gelen ***"sallâ aleyhi"*** cümlesindeki "***salât***" kelimesinden maksadın "**duâ**" olduğunu söyler. **Şâfiî, Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerinin kavli de böyledir. Onlar, şehidin yıkanmadan, namazı kılınmadan, elbisesiyle defnedileceğini söylerler.

Hanefîler'e göre ise namazı kılınır.

١٠٧١- (د ــ عبد الرحمن بن أبي عقبة رحمه الله) عن أبيه ــ وكان مَوْلًى من أهْلِ فارِس – قال : شهدتُ مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم أُحُدا ، فَضَرَبْتُ رجلا من المشركين ، فقلتُ، خُذْها ، وأنا الغُلامُ الفَارِسيُّ ، فالتَفَتَ إليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقال : « **هَلاّ قُلْتَ : وأنا الغلامُ الأنصاريُّ، ابنُ أُختِ القوم منهم** ». أخرجه أبو داود وانتهت روايته عند قوله « **الأنصاري**».

1.071- Abdurrahman b. Ebî Ukbe[87], babasından[88] rivâyet ediyor. Babası, İranlı bir âzâdlı idi. O dedi ki:

---

[86] **Nesâî**, Cenâiz, 61.

[87] **Abdurrahman b. Ebî Ukbe (b. Ukbe) el-Farisî el-Ensârî el-Medenî:** Medîneli tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi. Aslen İranlıdır. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden Davud b. el-Husayn rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

"Hz. Peygamber'le birlikte Uhud savaşında bulundum. Müşriklerden birine vurdum ve dedim ki:

"- Al sana!.. Ben, İranlı bir genç!.."

Rasûlullah (as.) bana baktı ve şöyle dedi:

"- Ben, Ensârdan bir genç deseydin ya!.. Bir kavmin kızkardeşinin oğlu (yeğeni), onlardan sayılır."[89]

İZAH

Bu hadîste geçen "**Ben, İranlı bir genç!**" sözüne Rasûlullah'ın (as.) müdahelesi dikkatimizi çekiyor. Bu müdahale; gayr-i müslim atalarıyla övünmeyi önlemek, ırkî gayreti söndürmek gayesine hamledilmiştir. **Ebû Davud**'un bu hadîsi "**Irkçılık**" bab başlığında, **İbn Mâce**'nin de "**Savaşta niyet**" bâb başlığında rivâyet etmeleri, hadîsi bu şekilde anladıklarını gösterir.[90]

١٠٧٢– (**د** ـــ **قيس بن بشر التغلبي** رحمه الله) قال : أخبرني أبي – وكان جليسا لأبي الدَّرْداءِ – قال : كان بدمشق رَجُلٌ من أصحابِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، يقالُ لهُ: ابنُ الحَنْظَلِيَّةِ ، وكان رجلا مُتَوحِّدا ، قَلمَّا يُجالسُ الناسَ ، إنَّما هو صلاةٌ ، فإذا فرغَ فإنما هو تَسبيحٌ وتكبيرٌ، حتى يأتي أهلَهُ قال : فَمرَّ بنا ونحنُ عندَ أبي الدرداء ، فقال له أبو الدرداء ، كلمة تَنْفَعُنا ولا تَضُرُّكَ ، قال : بَعثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سَرِيَّة فَقَدِمَتْ ، فجاء رجلٌ منهم فجلسَ في المجلسِ الذي يَجلسُ فيه ، رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، قال لرجلٍ إلى جَنبِهِ ، لو رأيْتَنا حين الْتَقَيْنا مع العدوِّ ، فحملَ فُلانٌ فَطعنَ رجلا منهم ، فقال : خُذها مِني وأنا والغلامُ الغِفاريُّ، كيف ترى في قوله ؟ فقال : مَا أُراهُ إلا قَدْ بَطَلَ أَجْرُهُ ، فَسمِعَ بذلك آخرُ ، فقال: ما أرى بما قال بَأْسا ، فَتَنازعَا حتى سمعَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **سُبحانَ الله ؟ لا بأْسَ أنْ يُؤْجَرَ ويُحمَدَ** ، قال أبي : فرأيتُ

---

[88] **Ebû Ukbe, Rüşeyd el-Fârisî el-Ensârî**: Sahabîdir. **Uhud** ehlindendir. Cübeyr b. Atîk el-Ensârî'nin âzâdlısıdır. Aslen İranlıdır. Abdurrahman'ın babasıdır. Kendisinden oğlu rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[89] **Ebû Davud**, Edeb, 121/5122-5123.

[90] Bkz., **Avn**, XIV, 28.

أبا الدرداء سُرَّ بذلك ، وجعل يرفعُ رأسه إليه ويقول : أأنت سمعت ذلك من رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فيقول : نعم فما زال يُعيدُ ذلك عليه ، حتى إني لأقول : لَيَبْرُ كَنَّ على رُكبتيه، قال : ثم مرَّ بنا يوما آخرَ ، فقال له أبو الدرداء ، كلمة تنفعُنا ولا تضرُّك، قال : نعم، قال لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **المُنفقُ على الخَيل ، كالبَاسط يدَهُ بالصَّدَقة لا يَقْبضُها** ، ثُمَّ مرَّ بنا يوما آخرَ ، فقال له أبو الدرداء : كلمة تَنفعُنا ولا تضرُّكَ ، قال : نعم، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **نعم الرجلُ خُرَيْمٌ الأَسدي ، لَوْلا طولُ جُمَّته ، وإسْبَالُ إزاره** ، فَبَلَغَ ذلك خُرَيْما فعجل وأخذ شفرةً، فقطع بها جُمَّتَهُ إلى أُذُنَيْه ، ورفع إزارهُ إلى أنصاف ساقيْه ، ثم مرَّ بنا يوما آخر ، فقال له أبو الدرداء : كلمة تنفعُنا ولا تضرّك ، قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول :« **إنكم قادمُونَ على إخوانكم ، فأصْلحُوا رِحَالَكُم ، وأصلحوا لباسكم ، حتى تكونوا كأنَّكم شامَةٌ في النَّاس ، فإنَّ الله لا يُحبُّ الفُحشَ ولا التَّفَحُّشَ**». أخرجه أبو داود.

1.072- Kays b. Bişr et-Tağlebî[91] anlatıyor:

"Bana, Ebû'd-Derdâ'nın meclisinde bulunan babam[92] haber verdi ve dedi ki:

"Dımaşk'ta Rasûlullah'ın (as.) ashâbından bir adam vardı. Ona İbnu'l-Hanzaliyye[93] denirdi. (İnsanlardan uzak yaşayan) tek başına

---

[91] **Kays b. Bişr b. Kays et-Tağlebî eş-Şâmî el-Kınnesrînî:** Suriyelidir. **Kınnesrîn**'de ikamet etmiştir. Babası **Kınnesrîn** tâbiîlerinden idi. Sikadır. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden sadece Hişâm b. Sa'd rivâyet etti. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına almış ise de hadîsçiler nazarında ma'rûf biri değildir.

[92] **Bişr b. Kays et-Tağlebî eş-Şâmî el-Kınnesrînî**: Tâbiîlerdendir. Kays b. Bişr'in babasıdır. Kınnesrinlidir. Ebû'd-Derdâ'nın sohbetlerinde bulunmuştur. Ondan ve Sehl b. el-Hanzaliyye'den rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Kays rivâyet etti. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına almış ise de hadîsçiler nazarında tanınmış biri değildir.

[93] **Sehl b. el-Hanzaliyye el-Evsî el-Ensârî**: ö. 41/661. Sahabîlerdendir. Ensârdan olan bu zat, **İbnu'l-Hanzaliyye** diye meşhurdur. Hanzaliyye'nin annesi, babannesi veya dedesinin annesi olduğu rivâyet edilir. Babasının ismi hakkında da Amr, er-Rabî ve Akîb gibi farklı rivâyetler bulunmaktadır. **Bedir** hariç bütün savaşlara

bir adamdı. İnsanlarla pek oturmazdı. İşi hep namaz kılmaktı. Namazı bitirince de evine gidinceye kadar tesbih ve tekbirle meşgul olurdu. Bir gün biz, Ebû'd-Derdâ'nın meclisinde otururken, o yanımıza geldi. Ebû'd-Derdâ dedi ki:

"- Bize faydalı olacak, sana da zarar vermeyecek bir şeyler söyle."

İbnu'l-Hanzaliyye şöyle söyledi:

"Bir gün Rasûlullah (as.) bir müfreze çıkarmıştı. Müfreze (görevini bitirip) dönünce, askerlerden biri (mescide) geldi, Hz. Peygamber'in oturduğu meclise oturdu. Yanında oturana dedi ki:

"- Düşmanla karşılaştığımız sırada bizi bir görseydin!.. Falancı bir hamle yaptı, düşmana kılıcını sapladı ve; *'Al sana! Ben, Ğifâr kabilesinden bir delikanlı!'* dedi. Sen, onun bu sözü hakkında ne dersin?"

Yanındaki adam cevaben:

"- Ben, onun alacağı sevabın yok olduğu kanaatindeyim" dedi.

Sahâbeden biri de bu konuşmayı duydu ve:

"- Ben, bu sözde bir beis görmüyorum" diyerek sözü karıştı.

Sonra bu iki zat münakaşaya tutuştular. Sonunda Rasûlullah (as.) onları duydu. Buyurdu ki:

"- Sübhânellâh!.. Onun hem övünmesinde ve hem de sevap kazanmasında ne beis var?!.."

Babam devamla dedi ki:

"Ebû'd-Derdâ, İbnu'l-Hanzaliyye'nin bu rivâyetine çok sevindi, başını ona doğru kaldırdı ve dedi ki:

"- Sen, bunu Rasûlullah'dan (as.) duydun mu?"

"- Evet!"

Ebû'd-Derdâ ısrarla tekrar tekrar sordu. Hatta ben; Ebû'd-Derdâ, onun dizlerine kapanacak diye düşündüm."

Babam şöyle devam etti:

---

katılmıştır. **Bîatu'r-Rıdvan** ehlindendir. Âbid ve zâhid bir şahsiyetti. Hz. Peygamber'den sonra **Şam**'da ikâmet etti. Kendisinden Bişr et-Tağlebî ve Ebû Kebşe es-Selûlî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi. **Dımaşk**'ta vefat etti.

"Sonra İbnu'l-Hanzaliyye, başka bir gün tekrar geldi. Ebû'd-Derdâ yine:

"- Bize faydalı olacak, sana da zarar vermeyecek bir şeyler söyle" dedi.

O da: "Peki" dedi ve "Rasûlullah (as.) bize şöyle buyurdu" diye söze başladı:

"Ata yatırım yapan; sadaka vermek için elini açan, sonra da elini asla yummayan biri gibidir."

Sonra başka bir gün tekrar geldi. Ebu'd-Derdâ yine:

"- Bize faydalı olacak, sana da zarar vermeyecek bir şeyler söyle" dedi.

O da "Peki" diyerek, Hz. Peygamber şöyle buyurdu dedi:

"Hureym el-Esedî[94] ne iyi adamdır!. Keşke saçlarını o kadar uzatmasa!.. İzârını da yerde sürümese!.."

Bu söz Hureym'e ulaştı, hemen bir bıçak aldı, saçlarını kulak hizasından, izârını da baldırının altından kesti."

Adam, başka bir gün yine meclisimize geldi. Ebû'd-Derdâ yine:

"- Bize faydalı olacak, sana da zararlı olmayacak bir şeyler söyle!" dedi.

O da, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Sizler (yarın) **kardeşlerinizin yanına gideceksiniz. Bineklerinizi ve elbiselerinizi düzeltip bakımını yapınız. O kadar ki, insanlar arasında bir benek gibi olasınız. Çünkü Yüce Allah çirkinliği, çirkin söz ve davranışı sevmez."**[95]

İZAH

Hadîs-i şerif, çeşitli konuları içermektedir:

---

[94] **Ebû Yahya, Hureym b. Ahram b. Şeddâd b. Amr b. Fâtik el-Esedî**: Sahabîdir. Büyük dedesine nispetle Hureym b. Fâtik diye meşhurdur. Kendisi ve kardeşi Sebre **Bedir** ehlindendirler. Rasûlullah (as.) onun hakkında; "**Hureym ne iyi adamdır!**" demişti. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Kendisinden Ma'rûr b. Süveyd ve Habîb b. Numan el-Esedî rivâyet etti. Muâviye'nin halifeliği döneminde **Rakka**'da vefat etti.

[95] **Ebû Davud**, Libâs, 28/4089.

1- Savaşta bir mü'minin düşmana karşı; **"ben falancıyım!."** diye övünmesi, bir kahramanlık gösterisidir ve câizdir. Yalnız önceki hadîste de geçtiği üzere müşrik atalarla övünmek meşrû değildir.

2- **"Ata yatırım"**dan maksat; atı bir savaş aracı olarak hazır bulundurmaktır. Harp silah ve vasıtalarıyla her an düşmana karşı hazırlıklı bulunmak, hiç ara vermeden hep sadaka dağıtmak gibi hayırlı bir ameldir.

3- Hadîste sözü edilen **Hureym**, saçları omuzlarını, izarı da topuklarını geçecek şekilde uzatırdı. Hz. Peygamber'in sözünü duyar duymaz hemen makası alıp kesmesi, ashâbın Rasûlullah'a (as.) bağlılık derecesini gösterir.

4- Burada dikkati çeken bir husus da Hz. Peygamber'in tebliğ ve telkin esnasındaki tavrı ve ifâde tarzıdır. Önce **Hureym**'i **"Ne iyi insan!"** diye övüyor, sonra da hakkındaki düşüncesini bir temenni ifâdesiyle nâzikçe dile getiriyor.

5- Nihâyet son cümlede, insanlar arasına çıkıldığı zamandaki hal ve tavır, kılık ve kıyafet hakkında tavsiyeler zikrediliyor. Hem kılık-kıyafetin düzeltilmesi, hem de hayvanlarının bakımının yapılması tavsiye ediliyor. Müslüman; temizliği, olgun hareketleri, kılık-kıyafeti ve nurlu yüzüyle toplum içersinde hemen kendini belli eden üstün bir kişiliğe sahip olmalıdır. Kılık-kıyâfette, konuşmada, hal ve harekette çirkinlik ve kabalık, asla müslümanın vasfı değildir.[96]

---

[96] Bkz., **Avn**, XI, 146; **Bezl**, XVI, 414.

الفصل الرابع
في أحكام القتال و الْغَزْو

IV- SAVAŞA DAİR HÜKÜMLER

١٠٧٣- (م د ت ـ **بُرَيْدَةُ** رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا أمّرَ أميرا على جيشٍ، أو سريّة ، أوْصَاهُ في خاصّته بتقوى الله ، ومَنْ معهُ من المسلمين خيرا ، ثم قال : **اغْزُوا باسْم الله في سبيل الله ، قاتلوا مَنْ كفر بالله ، اغزوا ، ولا تغُلُّوا ، ولا تغدروا ، ولا تُمثّلوا ، ولا تقتُلوا وَليدا ، وإذا لَقيتَ عدوَّك من المُشْركين ، فادْعُهُمْ إلى ثلاث خصال – أو خلال – فَأيّتهُنَّ ما أجابوك فاقْبَلْ منهم ، وكُفَّ عنهم ، ثُمَّ ادعهم ، إلى الإسلام ، فإنْ أجابوك فاقبل منهم وكُفَّ عنهم، ثم ادْعهم إلى التّحوُّل منْ دارهم إلى دار المهاجرين ، وأخبِرْهُمْ ، أنّهمْ إنْ هم فعلوا ذلك ، فلهم ما للمُهاجرينَ ، وعليهم ما على المهاجرين ، فإن أبوا أن يتحوّلوا منها ، فأخبِرْهمْ: أنّهُمْ يكونُون كأعراب المسلمين يَجْرى عليهم حُكْم الله الذي يجرى على المؤمنين ، لا يكونُ لهم في الغنيمة والفيئ شيءٌ، إلا أنْ يجاهدُوا مع المسلمين ، فإنْ هُمْ أبوْا فَسَلْهُمُ الجزْيَةَ، فَإنْ هُمْ أجابُوكَ فاقْبَلْ منهم، وكُفَّ عنهم ، فإنْ هم أبَوْا فَاْستعنْ بالله عليهم وقاتلهم ، وإذا حَاصَرْتَ ، أهل حصْنٍ ، فأرادُوكَ أنْ تجعلَ لهم ذمّةَ الله وذمَّة نبيِّه ، فلا تجعلْ لهم ذمّة الله ولا ذمّة نبيِّه ، ولكن اجعل لهم ذمّتَكَ وذمَّةَ أصحابكَ ، فإنّكمْ أنْ تُخفرُوا ذممكم وذمّةَ أصحابكمْ أهْوَنُ منْ أنْ تُخْفرُوا ذمّةَ الله وذمّةَ رسوله ، وإذا حاصرْتَ أهلَ حِصْنٍ ، وأرادُوكَ أن تُنزلهم على حُكْمِ الله ، فلا تُنزلهمْ على حُكْمِ الله،ولكن أنْزِلْهم على حكمك ، فإنك لا تدري: أتُصيبُ فيهم حُكْمَ اللّه، أم لا؟** هذه رواية مسلم.

وأخرجه الترمذي مختصرا وهذا لفظه: قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا بعثَ أميرا على جَيشٍ أوصاه في خاصَّة نفسه بتقوى الله، ومن معه من المسلمين خيرا ، فقال : « **اغْزُوا باسم الله ، وفي سبيل الله، قاتلوا مَنْ كَفرَ بالله ، اغزُوا ولا تغُلُّوا ، ولا تغدرُوا ، ولا تُمثّلوا، ولا تقتُلوا وَليدا** » ، قال : وفي الحديث قصَّةٌ.

وأخرجه أيضا في موضع آخر من كتابه مثل مسلم بطوله وأسقط منه: ذكر الجزية وطلبها منهم، والباقي مثله. وقال بعده: من رواية أخرى نحوه بمعناه ولم يذكر لفظه إلاأنه قال: وزاد... وذكر حديث الجزية.

وأخرجه أبو داود نحو رواية مسلم بتغيير بعض ألفاظه وأسقط منه حديث: «**ذمة الله ورسوله**». وزاد في آخره: « **ثم اقضوا فيهم بعدُ ما شئتم** ». وأسقط من أوله من قوله: «**اغزوا باسم الله** » إلى قوله: « **وليدا** » ، ثم عاد وأخرجه عقيب هذا الحديث مُفردا ، فصار الجميع متّفقا عليه.

1.073- Bureyde anlatıyor :

"Rasûlullah (as.) bir orduya veya müfrezeye komutan tayin ettiği zaman, özellikle kendisine Allah'tan korkmasını, yanında bulunan müslümanlara da hayrı tavsiye eder, sonra şöyle buyururdu:

"- Allah'ın adıyla, Allah yolunda savaşın! Allah'a küfredenlerle çarpışın! Savaşın, ama (ganimet malına) **hıyanet etmeyin! Haksızlık yapmayın! Ölülerin uzuvlarını kesmeyin! Çocukları öldürmeyin! Müşrik düşmanla karşılaştığın zaman, onları üç hasletten** -veya meziyetten- **birine çağır! Hangisine razı olurlarsa, onu kabul et ve artık onlardan elini çek!**

Onları (önce) **İslâm'a çağır! Eğer razı olurlarsa, sen de kabul et ve onlara dokunma!**

Sonra onları, ana yurtlarından muhacirlerin yurduna hicret etmeye çağır! Onlara haber ver ki, eğer bunu yaparlarsa, muhacirlerin sahip oldukları haklara onlar da sahip olacaklar ve muhacirlerin sorumluluklarını onlar da taşıyacaklar. Eğer hicreti kabul etmeyip kendi yurtlarında kalmayı tercih ederlerse, onlara (çölde yaşayan) **bedevî müslümanlar gibi olacaklarını ve müslümanlarla birlikte cihâda katılmadıkları takdirde, fey' ve ganimetten hiçbir pay alamayacaklarını anlat!**

Eğer (İslâm'ı) **kabul etmezlerse, onlardan cizye iste! Razı olurlarsa, sen de kabul et ve onlara dokunma!**

Eğer kabul etmezlerse, Allah'a dayan ve onlarla savaş!

Bir kaledeki insanları kuşattığın zaman, senden Allah'ın ve Peygamber'inin zimmetini kendilerine vermeni isterlerse, onlara ne Allah'ın zimmetini, ne de Peygamber'inin zimmetini verme! Yalnız kendi zimmetini ve arkadaşlarının zimmetini ver! Çünkü sizin, kendi zimmetlerinizi ve arkadaşlarınızın zimmetini bozmanız, Allah'ın zimmetini ve Rasûlünün zimmetini bozmanızdan daha basittir.

Bir kaledeki insanları kuşattığın zaman, senden kendilerine Allah'ın hükmünü tatbik etmeni isterlerse, onlara Allah'ın hükmünü tatbik etme, kendi hükmünü tatbik et! Çünkü Allah'ın onlar hakkındaki hükmüne isabet edip etmeyeceğini bilemezsin!"[97]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Müslim**'indir.

Hadîsi **Tirmizî**, muhtasar olarak tahric etmiştir. Onun rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bir orduya komutan tayin ettiği zaman, özellikle kendisine Allah'tan korkmasını, yanında bulunan müslümanlara da hayrı tavsiye eder ve şöyle buyururdu:

"- Allah'ın adı ile ve Allah yolunda savaşın! Allah'a küfredenlerle çarpışın! Savaşın, ama hıyânet etmeyin! Haksızlık yapmayın! Ölülerin uzuvlarını kesmeyin! Çocukları öldürmeyin!"

Tirmizî, kitabının başka bir yerinde de hadîsi **Müslim** gibi uzun uzun tahric eder. Orada sadece **"cizyeyi istemek"** cümlesini zikretmez, diğer ibareler aynıdır. Sonunda da diğer bir rivâyet zincirini kaydederek, **"hadîsin manaca benzerini rivâyet etti"** dedi, ancak hadîsin lafzını zikretmedi. Yalnız burada "**cizye**" cümlesini kaydeder.

Ebû Davud da bazı farklı lafızlarla **Müslim** gibi rivâyet eder. Yalnız o da **"Allah'ın ve Rasûlünün zimmeti"** cümlesini zikretmemiş, buna mukabil sonuna; **"Bundan sonra onlar hakkında**

---

[97] **Müslim**, Cihâd, 2/3; **Tirmizî**, Siyer, 48/1617; Diyet, 14/1408; **Ebû Davud**, Cihâd, 90/2612.

dilediğiniz hükmü verin!" cümlesini eklemiştir. Yine hadîsin başındaki **"Allah'ın adıyla savaşın!"** cümlesinden, **"çocukları öldürmeyin!"** cümlesine kadar olan kısmı da almamış, ama hadîsin arkasından bu cümleleri müstakil bir hadîs olarak tahric etmiştir.

Böylece bütün rivâyetler, ittifak etmiş olmaktadır.

İZAH

Bu hadîste, öncelikle Hz. Peygamber'in, savaş esnasında dahi **"haksızlık etmemek, ölülerin uzuvlarını kesmemek, çocukları öldürmemek..."** gibi insanî değerlere ne kadar önem verdiğine dikkat çekmek gerekir. Savaşta bile faziletin ve insanî duyguların unutulmaması, Rasûlullah'ın (as.) yaptığı savaşların temel özelliğidir.

Hadîste ayrıca, İslâm ordusunun savaştan önce düşmana yapacağı teklifler sıralanmaktadır:

1- Önce İslâm'a Davet: Savaştan önce yapılacak ilk iş, budur. **İmam Mâlik**, bu davet yapılmadan düşmanla savaşmanın câiz olmadığını söylemiştir. Diğer mezhep imamları ise, bunun şart olmadığına kaildirler. Bundan sonra gelecek olan hadîste de **"bunun İslâm'ın başlangıcında"** olduğu ifâde edilmektedir. Buna göre davet hükmünün mensûh olduğuna hamledilir.

Her şeye rağmen bu davet emrinin, İslâm'ın varlığından hiç haberdar olmayan düşmanlara hasredilmesi, daha uygun olsa gerektir.

2- Hicret: İkinci husus, hicrettir. Eğer müslümanlığı kabul ederlerse, **Medîne**'ye hicret etmeleri teklif edilecektir. Çünkü o sırada en önemli farîzalardan biri de hicretti.[98] Eğer hicret ederlerse, muhacirlerin sahip oldukları bütün avantajlara onlar da sahip olacaklar ve aynı sorumluluğu onlar da taşıyacaklardı.

Hadîste işaret edilen bu sorumluluktan maksat, cihâddır. Çünkü savaşa öncelikle muhacirler gitmek zorunda idiler. Bedevî müslümanlar, ancak gerekli görülürse katılırlardı.

---

[98] Bkz., 1040 nolu hadîs ve izahı.

Hicret etmedikleri takdirde ise, bedevî müslümanlar gibi sayılacaklar, yani ancak katıldıkları savaşlardaki ganimetlerden pay alabileceklerdi. Gitmedikleri takdirde ganimetten pay alamayacakları gibi, sulh yoluyla alınan ganimetten, yani **Fey**'den de hisse alamayacaklardı. Sadece lâyık olanlara zekât verilecekti.

3-Cizye: Müslüman olmayı kabul etmeyenlerden cizye talep edilir. Cizye kabul edilirse, savaş yapılmaz. Cizyenin miktarı konusunda mezheb imamları; 1 dinarla 48 dinar arasında değişen rakkamlar ileri sürmüşlerdir ve cizyenin kimlerden alınacağı konusunda da farklı görüşler serdetmişlerdir.[99]

4- Savaş: Her üç şart da kabul edilmez ve sulh imkânı kalmazsa, savaş yapılır. Görülmektedir ki, Hz. Peygamber'in koyduğu esaslarda asıl hedef, İslâm'ın hâkimiyetini tesistir. İslâm'ın hâkimiyetini tesis etmekten başka herhangi bir şahsî veya millî çıkar söz konusu değildir. İşte Allah için yapılan savaş budur.

5- Allah'ın zimmeti: Hadîste düşmana, Allah ve Rasûlü adına zimmet verilmemesi emredilmektedir. Zimmet; ahid ve mîsâk anlamına gelir. Komutan, Allah ve Rasûlü adına ahid vermemeli, kendisi ve ordusu adına ahid vermelidir. Bunun sebebi şudur:

Allah ve Rasûlü adına ahid verilir, sonra da bunun önemi düşünülmeden o ahde aykırı hareket edilebilir. Bu ise, büyük vebâldir. Kendisi ve ordusu adına ahid verirse, bunun vebâli daha azdır. Hadîsteki bu yasak, haramı değil mekrûhu ifâde eder.

6- Allah'ın Hükmü: Hadîsin son bölümünde, muhasara edilen insanlar hakkında **"Allah'ın hükmü budur"** diyerek, bir işlem yapmak uygun görülmemektedir. Gerekçesi de; hadîste açıklandığı üzere Allah'ın hükmüne kimin isabet ettiğinin bilinememesidir. Bu yasak da mekrûh hükmündedir ve ihtiyat prensibine dayanmaktadır.

Bu hüküm, aynı zamanda komutanları bağlamayıp serbest bırakmakta, şartlara göre anlaşma yapma imkânı vermektedir.

---

[99] Bkz., **Nevevî**, XII, 39.

Hadîsin bu fıkrasından hareketle, her müctehidin ictihadında isabet etmediği neticesi çıkarılmıştır. Allah katındaki hükme, sadece bir müctehidin ictihâdı uygun düşer, diğerleri isabet etmiş sayılmazlar.

Buna karşı her müctehidin, ictihâdında isabet etmiş sayılması gerektiğini iddia edenler de, bu hadîsi Rasûlullah (as.) dönemine mahsus kılmakla izah ederler. Yani Rasûlullah'a (as.) vahiy gelip Allah'ın hükmünün hangisi olduğunun beyanı muhtemeldi. Ama O'ndan sonra böyle bir ihtimal kalmadığına göre, her müctehidin, ictihâdında isâbet etmiş sayılması gerekir.[100]

١٠٧٤- (خ م د ـــ عبد الله بن عون رحمه الله) قال : كَتَبْتُ إلى نَافِعٍ أسأله عن الدُّعاء قبلَ القتال ؟ فكَتَبَ إلَيَّ : إنما كان ذلك في أول الإسلام ، وقد أغارَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على بني المصْطَلِقِ وهُمْ غارُّونَ ، وأنعامُهُم تُسْقَى على الماء ، فقتلَ مُقَاتِلَتَهمْ ، وسَبَى ذَرَارِيَّهُمْ ، وأصاب يومَئذٍ جُوَيْرِيةَ. حدَّثني به عبدُ الله بن عمر ، وكان في ذلك الجيش. أخرجه البخاري ، ومسلم ، وأبو داود. إلا أنَّ في كتاب مسلم : قال يحيى : أحسبُه قال :- جُوَيْرِيَة - أو: البَتَّة ابنة الحارث.

1.074- Abdullah b. Avn anlatıyor:

"Nâfi'e mektup yazdım, ona savaştan önceki İslâm'a davet (olayını) sordum. Bana şöyle yazdı:

"Bu ancak İslâm'ın başlangıç döneminde idi. (Nitekim daha sonra) Rasûlullah (as.) Benû Mustalik kabilesine, hayvanlarının suya götürüldüğü ve kendilerinin gâfil bulunduğu bir sırada ani baskın yapmış, savaşabilecek olanları öldürmüş, kalanları da esir almıştı. Cüveyriye'yi de o gün aldı. Bunu bana Abdullah b. Ömer tahdis etti. Kendisi bu orduda bulunuyordu."[101]

---

[100] Bkz., **Nevevî**, XII, 37; **Bezl**, XII, 116; **Tuhfe**, V, 242.

[101] **Buhârî**, Itk, 13; **Müslim**, Cihâd, 1/1; **Ebû Davud**, Cihâd, 100/2633.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buhârî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etmiştir.

Yalnız **Müslim**'de Yahya'nın[102] şu sözü kaydedilir:

"Hocam, zannederim -veya kesinlikle biliyorum- Hâris'in kızı Cüveyriye'yi o gün aldı" dedi.

İZAH

Bu hadîs, daha önce geçen hadîsten farklı bir hüküm getirilmektedir. Buna göre düşmanı İslâm'a davet hükmü, İslâm'ın başlangıç dönemlerinde idi. Nitekim **Benû Mustalik** gazvesinde Rasûlullah (as.), hiç haber vermeden düşmana baskın yapmıştı.

Nevevî, mutlak olarak davet gerekir veya gerekmez diyenleri zayıf bulur ve İslâm'dan hiç haberdar olmayanların davet edilmesini gerekli görür.[103] Cumhurun da bu kanaatte olduğunu söyler.

BENÛ MUSTALİK GAZVESİ

Müreysî gazvesi diye de bilinen bu savaş hicrî 5. yılda vuku bulmuştur.

Bu savaşta düşman ordusundan 10 kişi öldürülmüş, müslümanlardan da bir şehid verilmişti. 600 civarında esir, 2.000 deve, 5.000 koyun ele geçirilmişti. Esirler arasında kabile başkanının kızı **Cüveyriye** de vardı. **Cüveyriye** fidye karşılığı âzâd edilmiş, bilâhare Hz. Peygamberle evlenmişti.

١٠٧٥- (ت ــ أبو البختري سعيد بن فيروز رحمه الله) : أنَّ جيْشا مِنْ جُيُوش المسلمين كان أميرهم سَلْمَانُ الفارِسيُّ – حَاصَرُوا قَصْرا مِنْ قُصُورِ فَارِسَ ، فقال المسلمُون :

---

[102] **Ebû Zekeriya, Yahya b. Yahya b. Bükeyr b. Abdurrahman et-Temîmî el-Hanzalî en-Nîsâbûrî**: 142-226/759-840. Nisaburlu meşhur muhaddislerdendir. İmâm Mâlik, Hammâd b. Zeyd ve süleym b. Ahdar'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden İsmail b. Kuteybe, İshak b. Râhûye ve Zühlî rivâyet etti. Sika, âbid ve zâhid bir şahsiyetti. İbn Mehdî onun için "**dünya imamıdır**" derdi. Rivâyetleri **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[103] **Nevevî**, XII, 36.

ألا نَنْهَدُ إليهم ؟ قال : دَعوني أدعوهم ، كما سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يَدْعُوا، فأتاهم فقال : «**إنما أَنا رجلٌ منكم فارسيٌّ ، وتَرُون أن العربَ يُطيعونني ، فإنْ أسْلَمْتم فلكم مِثْلُ الذي لنا، وعليكم مثلُ الذي علينا ، وإنْ أبيْتمْ إلاّ دِينَكم تَركْنا كم عليه ، وأعطُونا الجزيةَ عن يدٍ وأنتم صاغِرون ورَطَنَ إليهم بالفارسيَّة: وأَنتم غَيْرُ مَحْمودِينَ – وإنْ أبيْتمْ نابذْناكم على سَوَاء**» ، قالوا: ما نحن بالذي نُعطي الجزْية ، ولكنَّا نقاتلُكم ، قالوا : يا أبا عبدَ الله ، ألا نَنْهَدُ إليهم ؟ قال : لا فَدَعاهُمْ ثلاثةَ أيام إلى مِثْلِ هذا ، ثم قال : انْهَدُوا إليهم ، فَنَهَدُوا إليهم ، فَفَتَحُوا ذلك الْقَصْرَ. أخرجه الترمذي.

1.075- Ebû'l-Buhterî Saîd b. Firuz'dan rivâyet edilmiştir ki, İslâm ordularından birine Selmân-ı Farisî komuta ediyordu. Ordu İran kalelerinden birini kuşatmıştı. Müslümanlar;

"- Düşmana saldırmayacak mıyız?" dediler. Selmân dedi ki:

"- Bana müsaade edin; önce Rasûlullah'dan (as.) duyduğum İslâm'a davet şekli gibi ben de onları İslâm'a davet edeyim."

Sonra Selmân, onlara gidip şöyle dedi:

"- Ben, sizden biriyim; İranlıyım. Görüyorsunuz ki Araplar, bana itâat ediyorlar. Eğer siz müslüman olursanız, bizim haklarımıza sahip olacak ve bizim gibi aynı sorumluluğu taşıyacaksınız. Kabul etmez ve dininizde ısrar ederseniz, sizi bırakırız; ancak boynu bükük olarak kendi elinizle bize cizye vermeniz şartı ile!.."

Selmân onlara Farsça olarak da;

"- Siz, beğenilen kişiler değilsiniz; kabul etmezseniz, size karşı eşit şartlarla savaşacağız" dedi. Onlar da cevaben şöyle dediler:

"- Biz, cizye verenlerden değiliz, ama sizinle savaşırız."

Bunun üzerine müslümanlar, Selman'a;

"- Yâ Ebâ Abdullah, hala onlara saldırmayacak mıyız?" diye sızlandılar.

Selman:

"- Hayır!" dedi ve üç gün boyunca aynı şekilde davetini tekrarladı. Sonunda dedi ki:

"- Haydi, şimdi saldırın!.."

Müslümanlar da saldırdılar ve kaleyi aldılar."[104]

İZAH

Bu hadîsin râvîsi **Ebû'l-Buhterî, Selmân**'a yetişmemiştir. Bu itibarla hadîs, sened açısından sağlam değildir. Ancak bu konuda **Bureyde, Nu'man b. Mukarrin, İbn Ömer** ve **İbn Abbas**'dan gelen rivâyetler de vardır. Bu rivâyetler, **Ebû'l-Buhterî**'nin rivâyetini te'yîd etmektedir.

١٠٧٦- (د ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم كان إذا بعث جيشا قال : « **انطلقوا باسم الله ، لا تقتلوا شيخا فانيا ، ولا طفلا صغيرا ، ولا امرأة ، ولا تغلّوا ، وضمّوا غنائمكم ، وأصلحوا وأحسنوا ، إن اللّه يُحبُّ المحسنين** ».

أخرجه أبو داود.

1.076- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber bir orduyu gönderirken şöyle buyurdu:

"Allah'ın adıyla yürüyün! Yaşlı pîr-i fânileri, küçük çocukları ve kadınları öldürmeyin! (Ganimet malında) **hıyânet etmeyin! Ganimetlerinizi toplayın! Kendinizi ıslâh edip düzeltin ve iyilikle muâmele edin! Çünkü Allah, iyilik yapanları sever."**[105]

İZAH

Bu hadîste de yaşlılara, çocuklara, kadınlara dokunulmaması gibi insanî değerler mükerreren getirilmektedir. Yalnız burada yaşlı, çocuk ve kadınlardan savaşa katılan, savaşabilecek durumda olan ve savaş hakkında faaliyet gösteren, fikirler ileri sürenler farklı görülmüş, bunların öldürülebileceği kanâatine varılmıştır. Çünkü bunlar, emniyet ve güven içinde olmalarından faydalanarak çeşitli hileler ve tuzaklar hazırlayabilirler. Hz. Peygamber'in, müslümanlar

---

[104] **Tirmizî**, Siyer 1/1548.

[105] **Ebû Davud**, Cihâd, 90/2614.

aleyhine düşmana akıl verdiği için 120 yaşındaki **Düreyd b. es-Sâmme'**yi öldürdüğü rivâyet edilir.[106]

١٠٧٧– (م ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال: كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا بعثَ أحدا من أَصحابه في بعض أمرِه، قَالَ: « **بشِّروا، ولا تُنَفِّرُوا، ويسِّروا ولا تُعَسِّروا**». أخرجه مسلم.

1.077- Ebû Musa'l-Eş'arî şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, ashâbından birini bir iş için gönderdiğinde ona şöyle derdi:

"Müjdeleyin, nefret ettirmeyin! Kolaylaştırın, zorlaştırmayın!"[107]

İZAH

Bu hadîs, herhangi bir göreve getirilen insanın, idaresi altındaki halka yumuşak davranması, kolaylık göstermesi, zorluk ve meşakkate düşürmekten kaçınması gerektiğini emretmektedir. Hadîsin diğer bir rivâyetinde de; **"Uyumlu davranılması ve ihtilafa yol açmaktan kaçınılması"** ziyadesi vardır.

Son derece câmialı manaları ihtiva eden bu hadîs, hem insanların idaresinde ve hem de hakkı telkin ve tebliğde başarılı olabilmek için zaruri bir ölçüdür. Daima yumuşak davranmalı, kolaylıkları göstermeli, insanlara ümit vermelidir. Ümitsizliğe, moral bozukluğuna yol açmamalıdır.[108]

١٠٧٨– (ط ــ مالك بن أنس رضي الله عنه) بَلَغَهُ : أنَّ عمر بن عبد العزيز كتبَ إلى عاملٍ من عُمَّالِه : إنَّهُ بلَغَنا أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذا بعثَ سَرِيَّة يقولُ لهم : « **اغزوا باسم اللَّه ، في سبيل الله ، تُقَاتلُونَ من كَفَرَ بالله ، لا تغُلُّوا ولا تَغْدِرُوا ،ولا**

---

[106] Bkz., **Bezl**, XII, 121.

[107] **Müslim**, Cihâd, 3/6.

[108] Bkz., **Nevevî**, XII, 41.

تُمثِّلوا ، ولا تَقتُلُوا وليدا ، فَقُلْ ذلك لجيوشك وسَراياك ، إنْ شاءَ الله ، والسلامُ عليك».

أخرجه الموطأ.

1.078- Mâlik b. Enes'e ulaşan habere göre **Ömer b. Abdülaziz,** vâlilerinden birine şu yazıyı gönderdi:

"Bize ulaştı ki, Rasûlullah (as.) bir askerî birlik gönderirken onlara şöyle derdi:

"Allah'ın adıyla ve Allah yolunda cihâd edin! Sizler, Allah'a küfredenlerle savaşacaksınız! (Ganimet malına) **hıyânet etmeyin! Haksızlık yapmayın! Ölülerin uzuvlarını kesmeyin! Çocukları öldürmeyin!"**

Sen de bunu birliklerine ve ordularına söylersin inşâllâh! Sana selâm olsun!"[109]

İZAH

Bu rivâyette de haksızlık yapmamak, ölülerin uzuvlarını kesmemek ve çocukları öldürmemek gibi son derece önemli insanî ve hukukî hasletlerin savaş esnasında bile korunması gerektiği belirtilmektedir. İnsanî değerlerin dünyanın en önemli gündem maddesi kabul edildiği günümüzde bile, bu seviyeye ulaşılabildiğini söylemek son derece zordur. Bu, rahmet Peygamberinin, bütün âleme rahmet olsun diye koyduğu fevkalâde mühim bir ilkedir.

İmâm Mâlik'in, yukarıdaki hadîsten önce kaydettiği bir hadîste, daha dikkat çekici hususlar vardır, Bu rivâyet, aşağıda 1082 no ile gelecektir.

١٠٧٩- (ت د ــ **سمرة بن جندب** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**اقتلوا شيوخَ المشركين، واستَبْقُوا شرخَهُم**». يعني: مَنْ لم يُنْبِتْ منهم. أخرجه الترمذي وأبو داود.

---

[109] **Muvatta** Cihâd, 3/11.

1.079- Semüre b. Cündüb, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Müşriklerin yaşlılarını öldürün, tüyü bitmemiş küçüklerin hayatını bağışlayın!"[110]

İZAH

Burada geçen "**yaşlı**", eli kılıç tutan veya savaş hakkında fikir üreten, yani müslümanların aleyhine hile ve tuzak kurabilecek olanlardır.

Tüyü bitmemiş çocuklar da, henüz bulûğa ermemiş ve savaşla hiç ilgisi olmayan küçüklerdir.

١٠٨٠ - (خ م ط ت د ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : وُجدَت امرأةٌ مَقْتُولَة في بعض مَغازي رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فنَهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن قَتْل النِّساء والصِّبيان. وفي رواية : فأنْكَرَ. أخرجه الجماعة إلا النسائي غير أنّ الموطأ أرسله عن نافع عن النبي صلى الله عليه وسلم.

1.080- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in savaşlarından birinde, bir kadın ölü olarak bulundu. Onu gören Rasûlullah (as.), kadınları ve küçük çocukları öldürmeyi yasakladı."[111]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "**Bunu hoş karşılamadı**" denir.

Hadîsi **Nesâî** hariç, diğer kaynaklar rivâyet etmiştir. Ancak **Muvatta**, **Nâfi'**in Rasûlullah'dan (as.) rivâyeti şeklinde mürsel olarak tahric eder.

---

[110] **Tirmizî**, Siyer, 29/1583; **Ebû Davud**, Cihâd, 12/2670.

[111] **Buhârî**, Cihâd, 147, 148; **Müslim**, Cihâd, 8/24; **Muvatta**, Cihâd, 3/9; **Tirmizî**, Siyer, 19/1569.

İZAH

İslâm, savaşa iştirak etmeyen kadın ve çocukların öldürülmesini câiz görmez. Çok mecbur kalmadıkça onlara dokunulmaz. Ancak bedenen veya fikren savaşa katılmaları halinde, bazı âlimlerce öldürülmeleri câiz görülmüştür. Bu konudaki rivâyetler ve mezhep imamlarının farklı ictihâdları konusunda geniş bilgi almak isteyenler, diğer kaynaklara bakmalıdırlar.[112]

١٠٨١- (د ــ رباحُ بن الربيع رضي الله عنه) قال : كُنَّا مع رَسُولِ الله صلى الله عليه وسلم في غَزْوةٍ ، فرأى النَّاسَ مُجْتَمِعِينَ على شيءٍ ، فبعثَ رجُلا فقال : **انظُرْ عَلامَ اجتَمَعَ هؤلاء** ؟ فجاء ، فقال : على امرأةٍ قتيلٍ ، فقال : **ما كانت هذه لتقاتلَ**، قال: وعلى المقدِّمَة خالدُ بنُ الوليد، قال: فَبَعَثَ رجلا ، فقال : **قُل لخالد : لا تَقْتُلَنَّ امرأةً ولا عَسيفا**. أخرجه أبو داود.

1.081- Rebâh b. er-Rabî'[113] şöyle dedi:

"Bir savaşta Hz. Peygamberle birlikte idik. İnsanların, bir şeyin başına toplandıklarını görünce;

"- Bak bakalım, başında toplandıkları şey ne imiş?" diyerek birini gönderdi. Adam gitti, sonra gelip:

"- Ölü bir kadının başında toplandılar" dedi. Hz. Peygamber:

"- O, kendisiyle savaşılabilecek biri değildir" buyurdu.

Öncülerin başında Hâlid b. Velid[114] vardı. Rasûlullah (as.) ona bir adam gönderdi ve şunu söyledi:

---

[112] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 257; **Aynî**, XIV, 261.

[113] **Rebâh b. er-Rabî' el-Üseyyidî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikâmet etti. Hanzale b. er-Rabî'in kardeşidir. Kendisinden torunu Murakka' b. Sayfî ve Kays b. züheyr rivâyet etti. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[114] **Ebû Süleyman, Halid b. el-Velid b. el-Muğîre el-Kuraşî el-Mahzûmî**: ö. 21/642. Sahabîdir. Annesi, Hz. Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin kız kardeşi idi. Büyük mücâhiddir, Hz. Peygamber'in meşhur komutanıdır. Câhiliye döneminde Kureyş'in eşrâfındandı. **Hudeybiye** seferinden hemen sonra hicret edip müslüman oldu. İslâm ordularının ilk Başkomutanıdır. **Mûte** savaşındaki

"- Halid'e git ve ona; *'sakın kadınları ve (savaş dışında emir altında) ücretle çalışan işçileri öldürme!'* diye söyle."[115]

İZAH

Bu hadîs, hem kadınları ve hem de cephe gerisindeki insanları öldürmenin câiz olmadığını göstermektedir.[116]

١٠٨٢- (ط ـ يحيى بن سعيد رحمه الله) أنَّ أبا بَكْرٍ رضي الله عنه بَعَثَ جُيوشا إلى الشامِ ، فَخرجَ يُشَيِّعُهم: فمشى مع يَزيد بنِ أبِي سُفيان، وكان أميرَ رُبْعٍ من تلكَ الأرْباعِ ، فَقال يزيدُ لأبِي بكر: إمَّا أنْ تركبَ وإمَّا أن أنزلَ فقال له: ما أنتَ بِنازِلٍ، ولا أنا براكبٍ ، إنِّي أحْتَسِبُ خُطايَ في سبيل الله، ثم قال: إنك سَتجدُ قوما زَعموا أنَّهُمْ حَبَسُوا أنفُسَهمْ لله، فَدَعْهُمْ وما زَعمُوا أنهم حَبَسُوا أنفُسَهم له، وستجدُ قوما فَحصُوا عن أوساط رءوسِهمْ الشَّعر فاضربْ ما فَحَصوا عنه بالسيف، وإنِّي مُوصيكَ بعَشْرٍ: لا تَقْتُلَنَّ امرأةً، ولا صبيا ، ولا كبيرا هَرِما ، ولا تَقْطَعْ شَجَرا مُثْمِرا ، ولا تُخَرِّبَنَّ عامرا ، ولا تَعْقِرَنَّ شاةً ولا بعيرا إلاَّ لِمَأْكَلةٍ ولا تُغرِّقَنَّ نَخْلا ولا تُحَرِقَنَّه، ولا تَغْلُوا ، ولا تَجْبُنُوا. أخرجه الموطأ.

1.082- Yahya b. Said'den rivâyet edildiğine göre; Hz. Ebû Bekir, Şam'a ordu gönderdi. Onları yolcu ederken, bir müddet Yezîd b. Ebî

---

kahramanlığından dolayı Rasûlullah (as.) ona *"Seyfullah"*, yanı Allah'ın kılıcı adını vermişti. **Mûte** savaşında elinde dokuz kılıç parçalanmıştı. **Hayber** ve **Mekke** fetihlerine de katılmıştı. Hz. Ebû Bekir'in sahte Peygamber Müseylime'ye karşı gönderdiği ordunun komutanı olarak **Yemâme**'de savaştı. Bizanslılarla yaptığı **Yermük** ve **Ecnâdeyn** savaşlarını kazandı. **Irak** ve **Suriye** fetihlerine katıldı. Hz. Ömer tarafından Başkomutanlıktan azledildi. Ondan sonraki hayatını **Humus**'ta murâbıt olarak geçirdi ve orada vefat etti. Ölürken, yüzlerce savaşa katıldığını, vücudunda yara ve darbe izi bulunmayan bir uzvunun kalmadığını, şimdi ise korkaklar gibi yatakta can verdiğini söyleyerek ağlamıştı. Hz. Peygamber'den 18 hadîs rivâyet etmişti.

[115] **Ebû Davud**, Cihâd, 121/2669.

[116] Bkz., **Avn**, VII, 330; **Bezl**, XII, 199.

Süfyan'la[117] birlikte yürüdü. Yezîd, ordunun dört kolundan birine komuta ediyordu. Yezîd, Hz. Ebû Bekir'e:

"- Ya siz de binin, ya ben de ineyim" dedi. Hz. Ebû Bekir şöyle dedi:

"- Ne sen ineceksin, ne de ben bineceğim! Ben, Allah yolunda attığım adımlarla sevap kazanmak istiyorum."

Sonra da şunları söyledi:

"- Sen, kendilerini Allah için mabetlere hapsettiklerini iddia eden insanlar bulacaksın. Onları (rızasını kazanmak) için kendilerini hapsettikleri Allah'a çağır.[118] Başlarının tepesindeki saçları kazıyan insanlar göreceksin. Onların başlarını vur! Ben, sana on şey tavsiye ediyorum:

Kadınları, küçük çocukları ve yaşlıları sakın öldürmeyesin! Meyveli ağaçları kesme! Ma'mûr yerleri tahrip etme! Yemek için müstesnâ, koyunları ve develeri telef etme! Hurma ağaçlarını[119] ***kesme ve yakma! Ganimet malında hâinlik yapmayın! Korkaklık da göstermeyin!"***[120]

İZAH

Hz. Ebû Bekir'in yaya yürümeyi tercih etmesi, Rasûlullah'ın (as.) bu konudaki bir tatbikatını örnek almak istediği içindir. Hz.

---

[117] **Yezid b. Ebî Süfyan b. Harb b. Ümeyye el-Emevî:** ö. 19/640. Sahabîdir. "**Yezîd el-hayr**" diye maruftur. Muâviye'nin baba bir kardeşidir. Annesi de, Rasûlullah'ın (as.) zevcesi Ümmü Habîbe'nin kızkardeşi idi. Akıllı, cesur biriydi. **Mekke** fethinde müslüman oldu ve iyi bir müslüman olarak yaşadı. **Huneyn** savaşına katıldı, Hz. Peygamber ona ganimetten yüz deve, 40 ukiyye gümüş verdi. Hz. Ebû Bekir döneminin ordu komutanlarından biriydi. **Suriye** fethedilince, Hz. Ömer, Yezid'i oraya vali olarak atadı. **Suriye**'deki **Kaysâriye** şehrini fethetti. **Suriye** valisi iken taundan öldü. Kendisinden Iyâd el-Eş'arî ve Ebû Abdullah el-Eş'arî rivâyet etti. Hadîsi **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[118] **Muvatta**'daki ibâre, bir harf ve bir nokta değişikliği ile ***"fe da'hum"***, yani **"onları Allah'a çağır"** yerine ***"fe zerhum"***, yani "**Onları, kendilerini adadıklarını iddia ettikleri şeye** (yani ibadetleri ile baş başa) **bırak!"** şeklindedir.

[119] **Muvatta**'da "**hurma ağaçları**" cümlesi yerine "**Arıları yakma! Onları parçalama!"** ibaresi yer almaktadır.

[120] **Muvatta**, Cihâd, 3/10.

Peygamber de **Muâz**'ı **Yemen**'e gönderirken, **Muâz** atının üzerinde olduğu halde, Rasûlullah (as.) onun yanında yaya olarak yol alıyordu.

Kendilerini mabetlere hapsedenler, Hıristiyan râhipleridir. Onlara dokunulmaması; yaptıkları işin tasvip edildiğini göstermez. Her şeyden önce savaşa katılmadıkları için dokunulması yasaktır. Ancak burada İslâm'ın, din hürriyetine ve inanç özgürlüğüne getirdiği geniş havayı görmemek de mümkün değildir.

Başlarının ortasını tıraş edenler de, Hıristiyanların ileri gelenleridir, yöneticilerdir.

Hz. Ebû Bekir'in on tavsiyesi ise; İslâm'ın, savaşı imha ve tahrip vasıtası olarak görmediğini gösteren güzel bir vesikadır. İslâm, savaşı ihyâ için, insanların doğru yolu bulmaları, böylece yeni ve daha güzel bir hayata kavuşmaları için bir vasıta sayar.[121]

Sadece cephe gerisindeki sivilleri, çocukları, yaşlıları ve kadınları değil, tabiî kaynakları ve doğal çevreyi bile yok eden, yakıp kavuran; savaş bitse bile yol açtığı çevresel zararları uzun yıllar boyu süren günümüzdeki savaşları düşününce, **Hz. Ebû Bekir**'in emirlerindeki inceliği ve insancıllığı görmemek mümkün değildir.

İzahına çalıştığımız bu rivâyet, senedi itibariyle munkatıdır. Çünkü **Yahya b. Saîd, Hz. Ebû Bekir**'e yetişmemiştir.

١٠٨٣– (ت د ــ النعمان بن مقرن رضي الله عنه) قال : غَزَوْتُ مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم غزواتٍ ، فكان إذا طَلَعَ الفجرُ أَمْسَكَ عن القتالِ، حتى تطلعَ الشمسُ ، فإذا طَلَعَتْ قاتَلَ ، حتى إذا انْتَصَفَ النَّهارُ أمسك حتى تَزُولَ الشَّمْسُ ، فإذا زالَتْ قاتل حتى اَلْعَصْرِ ، ثم أَمسك حتى يُصَلِّيَ العصرَ ، ثم قاتل قال : وكان يقول : **عند هذه الأوقاتِ تَهيجُ رياحُ النَّصرِ، ويدعُو المؤمنون لجيوشِهم في صلواتهم.** هذه رواية الترمذي.

واختصره أبو داود ، وقال : شَهِدْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم إذا لم يُقاتِلْ في أوَّل النَّهارِ، أَخَّرَ القتالَ حتَّى تَزُولَ الشَّمسُ ، وتَهُبَّ الرِّياحُ ، وينْزِل النَّصر.

---

[121] Bkz., **Zürkanî**, III, 291.

1.083- en-Nu'mân b. Mukarrin[122] anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte çeşitli savaşlarda bulundum. Fecir doğunca savaşı keser, güneş doğana kadar savaşmazdı. Güneş doğunca tekrar savaşı (başlatır)dı. Öğle olunca yine savaşı keser, güneş zevâl vaktini (geçinceye) kadar savaşmazdı. Zeval vakti geçtikten sonra ikindiye kadar savaşır, sonra durdurur, ikindi namazını kılardı. Sonra yine savaşırdı."

(Ashâb) şöyle derdi:[123]

"(Savaşın durdurulduğu) bu vakitlerde, zafer rüzgarları eser. Mü'minler de namazlarında ordularına duâ ederlerdi."[124]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Tirmizî**'nindir.

Hadîsi **Ebû Davud**, muhtasar olarak şöyle rivâyet eder:

"Rasûlullah'la (as.) savaşta bulundum. Gündüzün ilk vakitlerinde savaşmazsa, savaşı, güneş zevâli geçip rüzgar esmeye başlayıncaya kadar tehir eder ve zafer gelinceye kadar savaşırdı."

İZAH

Hadîste görüldüğü üzere Rasûlullah (as.) namaz vakitlerinde savaşı keser, namazını kılar, sonra da zafer için duâ ederdi. Burada ilk akla gelen husus; gerek namaz içinde yapılan kunut duâlarıyla ve gerek namazdan sonra yapılan duâlarla Allah'tan yardım istenmesidir. Maddî gücün yanında manevî gücü de sağlam tutması, Allah'ın yardım ve desteğini sağlamaya çalışmasıdır.

---

[122] **Ebû Hakîm, en-Numan b. Mukarrin el-Müzenî:** ö. 21/642. Sahabîdir. **Hudeybiye** seferine katılmıştı. **Mekke** fethinde Müzeyne kabilesinin sancaktarı idi. Kabilesinden 400 kişilik bir heyetle Hz. Peygamber'e gelmişti. Önce **Basra**'da oturdu, sonra **Kûfe**'ye göçtü. **Nihavend** savaşında komutanlardan biriydi, bu savaşta şehid düştü. **İran** ve **Horasan** bölgesindeki savaşlarda komutanlık yapmış, büyük faydalar sağlamıştı. Kendisinden Ma'kıl b. Yesâr ve Ebû Halid el-Vâlibî rivâyet etti. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[123] Bu ibâre, **Tirmizî**'nin matbû nüshasında meçhûl sigasıyla **"denirdi"** şeklindedir. Hadîsin siyâk ve sibâkı da bunu doğrular mahiyettedir.

[124] **Tirmizî**, Siyer, 46/1612; **Ebû Davud**, Cihâd, 111/2655.

Mü'minler rüzgarları da, özellikle ikindiden sonra esen rüzgarları, Allah'ın yardımının alâmeti saymışlardır. Nitekim **Hendek** savaşında müttefik kuvvetler, esen rüzgarlar neticesinde dağılmışlardı.[125]

١٠٨٤- (م ت د ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم كان يُغيرُ عنْدَ صَلاةِ الصُّبح ، وكان يستْمعُ ، فإذا سَمعَ أذَانا أمْسَكَ، وَإلاَّ أغارَ. هذه رواية أبي داود.

وفي رواية مسلم ، قال كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إنما يُغيرُ إذا طَلَعَ الفَجْرُ، وكان يستمعُ الأذان ، فإنْ سمع أذانا أمْسكَ ، وإلا أغارَ ، فسمع رجلا يقولُ: الله أكبر ، الله أكبر،فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **على الفطْرَة** » ، ثم قال : أشهد أن لا إله إلا الله ، أشهد أن لا إله إلا الله، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **خَرَجْتَ من النار** » ، فَنَظَرُوا فإذا هو راعي معْزى.

وأخرجه الترمذي مثل مسلم إلى قوله : « **من النار** ».

1.084- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre; Hz. Peygamber sabah namazı vaktinde baskın yapardı. Kulağı tetikte idi; ezanı işitirse durur, aksi halde hücum ederdi.[126]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud'**undur. **Müslim'**in rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.), ancak fecir doğunca baskın yapardı. Ezana kulak verir; şayet ezanı duyarsa durur, aksi halde saldırırdı. (Bir defasında) bir adamın *'Allahu Ekber! Allahu Ekber!'* dediğini duydu. Hz. Peygamber:

"Fıtrat (dini) üzere!" buyurdu. Sonra o adam:

"Eşhedü en lâ ilâhe illallâh! Eşhedü en lâ ilâhe illallâh!" deyince:

---

[125] Bkz., **Tuhfe**, V, 237.

[126] **Müslim**, Salât, 6/9; **Tirmizî**, Siyer, 48/1618; **Ebû Davud**, Cihâd, 100/2634.

"- **Cehennemden çıktın!**" buyurdu.

Baktıklarında adamın keçi çobanı olduğunu gördüler."

Tirmizî de, son cümle hariç, **Müslim** gibi tahric etti.

İZAH

Ezan: İslâm'ın sembolü ve yükselen sesidir. Bir yerden ezan sesi duyulursa, orasının İslâm beldesi olduğuna veya en azından orada müslüman bir cemâatin yaşadığına hükmedilir. Şayet bir belde halkı, kendi bölgelerinde ezan okunmaması konusunda ittifak etseler, Devlet Başkanı onlara savaş açar. Çünkü orada İslâm'a karşı bir cephe oluşturulması ihtimali söz konusudur.

Yukarıdaki hadîs, Hz. Peygamber'in savaş için sefere çıktığında, uğradığı yerleşim bölgelerinde ezan sesi duymazsa, onlara baskın yaptığını ifâde etmektedir.

Hz. Peygamber'in, baskın için özellikle sabah namazı vaktini seçmesi, düşmanların bu vakitlerde uyku ve gaflet içinde olmaları ve müslümanlar için de en hayırlı ve bereketli vakit olmasıyla izah edilir.

Rasûlullah'ın (as.) tekbir sesini işittiğinde **"Fıtrat dini üzere!"** buyurması; sen bu sözü insanların yaratıldığı İslâm fıtratı üzere söyledin, anlamındadır. Tekbirin, İslâm'a mahsus bir alâmet, bir şiâr olduğunu ifâde etmektedir. Kelime-i tevhidi işitince **"Cehennemden çıktın"** buyurması da; ya bir temenni ifâdesidir, veya kesin olarak kurtulacağını bildirmektedir.[127]

١٠٨٥- (خ م ط د س ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم حين خرجَ إلى خَيْبَرَ ، أتاها لَيْلاً، وكان إذا أتى قوما بليلٍ لم يغزْ حتى يُصْبِحَ ، فخرجتْ يَهودُ بِمسَاحِيهِمْ ومَكاتِلهِمْ ، فلما رأوه قالوا : مُحمَّدٌ واللهِ ، محمدٌ والخميسُ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **اللهُ أكبر ، خَرِبَتْ خَيْبَرُ ، إنَّا إذا نَزَلنا بِساحَةِ قومٍ فساءَ صَباحُ المُنذرِينَ** ». أخرجه الموطأ والترمذي هكذا. وهُوَ طرف من حديث طويل ، قد أخرجه

[127] Bkz., **Tuhfe**, V, 246.

البخاري ،ومسلم ، وأبو داود ، والنسائي، وهو مذكور في كتاب الغَزَوات ، في غزوة خيبر ، من حرف العين.

1.085- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber seferine çıktı; oraya geceleyin vardı. O, bir kavme gece vakti varınca, sabah oluncaya kadar onlara baskın yapmazdı. Sabah olunca, Yahudiler, çapaları ve sepetleri ile (evlerinden) çıktılar. Birden karşılarında Rasûlullah'ı (as.) görünce:

"- Muhammed!!! Vallahi Muhammed!!! Bir Ordu!.." dediler.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"- Allâhu Ekber!.. Harap olacak Hayber!.. Biz bir milletin yurduna inersek, korkutulanların sabahı mutlaka kararır."[128]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, uzun bir hadîsin bir parçasıdır. Hadîsi bu şekilde **Muvatta** ve **Tirmizî** rivâyet etmiştir. Ayrıca aynı hadîsi **Buhârî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesâî** de tahric etmiştir. Hadîs, bütünüyle **Kitâbu'l-Ğazavât'**da gelecektir.[129]

İZAH

Hayber; Medîne ile **Şam** arasında verimli ve hurmalık bir vâhâdır. Burada **Benû Nadîr** ve **Benû Kurayza** Yahudileri oturuyorlardı.

Hz. Peygamber, hicrî 7. yılda burayı muhasara etmiş ve almıştır.

Hadîste, sabahleyin ani bir baskınla kalenin ele geçirildiği ifâde edilmektedir. Bu husus, Hz. Peygamber'in, askerliğin ve savaşın bütün gereklerini mükemmel bir şekilde kullandığını gösterir. Burada dikkat edilmesi gereken husus; baskınla halkı telef etmemesi,

---

[128] **Buharî,** Salât, 12; Ezân, 6; Salâtu'l-Havf, 6; Cihâd, 102, 130; Menâkıb, 27; **Müslim,** Cihâd, 43/120-121; **Muvatta,** Cihâd, 19/48; **Tirmizî.,** Siyer, 3/1550; **Ebû Davud,** Harâc, 21/2995-2998; **Nesâî,** Mevâkît, 26.

[129] Bkz., hadîs no: 6126.

can zâyiatı vermeden beldeyi ele geçirmesidir. Bu da Rasûlullah'ın (as.) insana verdiği değeri gösterir.

"Korkutulanların sabahı kararır" cümlesi, Peygamber'in davetine uymayanların âkıbeti kötü olur anlamındadır. Rasûlullah'ın (as.) bir vasfı da korkutucu olmasıdır.[130]

١٠٨٦- (ت د ـ عصامٌ المُزَنيُّ رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا بعث جيْشا أو سَرِيَّة ، يقولُ لهم : « **إذا رأيتم مَسْجدا ، أو سمعتم مُؤذِّنا ، فلا تقتلوا أحدا** ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

1.086- İsâm el-Müzenî[131] anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bir ordu veya müfrezeyi yola koyarken şöyle derdi:

"(Bir yerde) **bir mescid görür veya bir müezzin sesi işitirseniz, orada hiç kimseyi öldürmeyin!"**[132]

İZAH

Bu hadîs, ahalisinin müslüman olduğu anlaşılan bir beldeye saldırılamayacağını ifâde etmektedir. Bir yerde ezan okunması, câmi bulunması, o beldenin müslüman olduğuna alâmettir.

Tirmizî, bu hadîsin hasen olduğunu söylemiştir. Ancak senedinde bilinmeyen bir râvî bulunmaktadır, bu itibarla zayıftır. Muhtemelen **Tirmizî**, hadîsin şevâhidini göz önüne alarak hasen demiştir.

١٠٨٧- (د ـ مسلم بن الحارث بن مسلم التميمي) قال : إنَّ آباهُ قال : بعثنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في سَرِيَّة ، فلما بلغنا المُغَار،استَحثثتُ فرَسي ، فسَبقتُ

---

[130] Bkz., **Nevevî**, XII, 164; **Aynî**, XIV, 215; **Zürkanî**, II, 346; **Tuhfe**, V, 156.

[131] **İsâm el-Müzenî:** Sahabîdir. Kendisinden oğlu Abdullah rivâyet etti. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[132] **Tirmizî**, Siyer, 2/1549; **Ebû Davud**, Cihâd, 100/2635.

أصحابي ، فَتَلَقَّانِي أهلُ الْحيِّ بالرَّنينِ، فقلتُ لهمْ : قُولوا ، لا إلهَ إلا اللهُ ، تُحرَزُوا ، فقالُوها ، فلامني أصحابي ، وقالوا: حَرَمْتَنَا الْغَنِيمَةَ ، فَلَمَّا قَدِمْنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، أخْبَرُوهُ بالذي صنعْتُ ، فدَعاني ، فحسَّنَ لي ما صنعتُ ، وقال : « **أمَا إنَّ اللهَ قد كَتَبَ لك من كُلِّ إنسان منهم كذا وكذا** » ، قال عبد الرحمن: أنا نسيتُ الثّوابَ ، ثم قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :« **أما إنّي سأكتُبُ لك بالوصَاة بعْدي**»، ففعلَ وختَم عليه ، ودفعَهُ إلي.

أخرجه أبو داود.

1.087- Müslim b. el-Hâris b. Müslim et-Temîmî[133], babasının[134] şöyle dediğini rivâyet eder:

"Hz. Peygamber bizi bir askerî birlik ile savaşa göndermişti. Baskın yerine geldiğimizde, atımı koşturdum ve arkadaşlarımı geçtim. Kabile hakkı, beni;

"- Aman!.. İmdât!.." çığlıkları ile karşıladı. Onlara;

"- Lâ ilâhe illallah deyin, korunursunuz" dedim. Onlar da bunu söylediler. Arkadaşlarım ise beni kınadılar:

"- Bizi ganimetten mahrum ettin" dediler. Dönüp Rasûlullah'a (as.) vardığımızda, yaptığımı O'na anlattılar. Hz. Peygamber beni çağırdı, yaptığım şey için bana güzel davrandı ve buyurdu ki:

"- Hiç şüphe yok ki yüce Allah, kurtardığın insanların her biri vesilesiyle sana şu kadar şu kadar sevap yazmıştır."

Ravî Abdurrahman[135]: "Ben, (belirtilen) sevabı unuttum" dedi.

---

[133] **Ebû'l-Hâris, Müslim b. el-Hâris et-Temîmî eş-Şâmî**: Hâris'in babasıdır. Sahabîdir, Hz. Peygamber'in ona yöneticilere tavsiyeleri içeren bir mektup yazdığı rivâyet edilir. Rasûlullah'tan (as.) sonra **Şam**'da ikamet etti. Hz Osman döneminde vefat etti.

[134] **el-Hâris b. Müslim b. el-Hâris et-Temîmî**: Bu zâtın kimliği konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. İsminin Hâris b. Müslim mi, yoksa Müslim b. Hâris mi olduğu tartışmalıdır. Daha çok kabul gören rivâyete göre kendisi el-Hâris b. Müslim'dir ve tâbiîlerdendir. Babası Müslim ise sahabîdir. Hâris'i İbn Hibbân *Sikat*'ına almış, ancak Dârekutnî onun meçhûl olduğunu söylemiştir. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Kendisinden Abdurrahman b. Hassân rivâyet eder

Sonra Rasûlullah (as.): **"Ben sana, benden sonrası için bir tavsiye yazacağım"** buyurdu. Söylediğini de yaptı, üzerini mühürledi ve bana verdi."[136]

İZAH

İbn Hacer, hadîsi rivâyet eden sahabinin adının **Müslim b. el-Hâris** olduğunu, oğlunun adının da **Hâris** olduğunu kaydeder.[137] **Müslim, Hz. Osman**'ın halifeliği zamanında ölmüştür. Oğlu **Hâris**, tâbiîlerdendir. **Dârekutnî, Hâris**'in meçhûl bir râvi olduğunu söyler. **İbn Hibbân**'dan başkası, **Hâris**'i sika görmez.

Bu hadîste, Hz. Peygamber'in yazıp mühürlediği mektubun mâhiyeti açık değildir. **İsâbe**'de kaydedildiğine göre bu mektup, vâliler için bazı tavsiyeleri ihtiva etmekte idi.[138]

Ebû Davud, aynı bâb'da **Müslim b. el-Hâris**'in başka bir hadîsini daha rivâyet etmektedir. Bu rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber bana gizli bir şey öğretti. Buyurdu ki:

"Akşam namazını bitirince, yedi defa *'Allâhümme, ecirnî minennâr'*, (yani Ya Rabbi, beni cehennemden kurtar!) **diye duâ et!.. Bunu söyler ve o gece ölürsen, senin için cehennemden kurtuluş berâtı yazılır. Sabah namazını kılınca da aynı şeyi söyle! O gün ölürsen, sana cehennemden kurtuluş berâtı yazılır.**

Yukarıdaki hadîste belirtilen, Hz. Peygamber'in yazıp mühürlediği mektuptan maksadın, gizlice öğrettiği ve yapmasını istediği bu duâ olması da ihtimalden uzak değildir.[139]

---

[135] **Ebû Saîd, Abdurrahman b. Hassân el-Kinânî el-Filistînî**: Filistinli râvîlerdendir. Zührî ve el-Hâris b. Müslim'den rivâyet eder. Kendisinden el-Velîd b. Müslim ve Sadaka b. Halid rivâyet etti. Sikadır; bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[136] **Ebû Davud**, Edeb, 110/5080.

[137] **İsâbe**, VI, 106.

[138] **İsâbe**, VI, 107.

[139] Bkz., **Bezl**, XX, 21; **Avn**, XIII, 425.

١٠٨٨- (خ ت ـ جبير بن حية رحمه الله) قال: بعث عمرُ النَّاسَ في أفناءِ الأمصار ، يُقاتلُونَ المشركين ، فأسلم الهُرمُزانُ ، قال : إني مستشيرُكَ في مغازيَّ هذه، قال : نعم ، مَثَلُها ومَثَلُ مَنْ فيها منَ الناس ، من عدُوِّ المسلمين : مَثَلُ طائرٍ له رأسٌ ، ولهُ جَناحَان ، ولهُ رجلان ، فإنْ كُسِرَ أحدُ الجَناحَين ، نهضَت الرِّجلان بجناحٍ والرأسُ، فإنْ كُسِرَ الجَناحُ الآخرُ ، نهضت الرجلان ، والرأسُ، وإن شُدِخَ الرأسُ ، ذهبت الرجلان والجناحان والرأسُ ، فالرأسُ : كسرَى ، والجناح : قيصرُ، والجناح الآخر : فارِسُ، فَمُرِ المسلمينَ أنْ يَنفِرُوا إلى كسرى ، قال جُبَيْرُ بن حَيَّةَ : فَنَدبنا عُمَرُ، واستَعْمَلَ علينا النُّعْمانَ بنَ مُقرِّنٍ ، حتى إذا كُنَّا بأرْضِ العدوِّ ، خَرجَ علينا عاملُ كسرى في أربعين ألفا ، فقام تَرْجُمان ، فقال : لِيُكَلِّمْني رَجلٌ منكم ، فقال المغيرةُ : سَلْ عَمَّا شئْتَ ، فقال : ما أنتم ؟ قال : نحن ناسٌ من العربِ ، كُنَّا في شَقاءٍ شديد وبلاءٍ شديد : نَمُصُّ الجلدَ والنَّوى من الجوعِ ، ونَلْبَسُ الوبَرَ والشَّعَرَ ، ، ونعبدُ الشَّجرَ والحجرَ ، فَبيْنا نحنُ كذلك ، إذَ بعثَ ربُّ السموات وربُّ الأرضين - تَعالَى ذِكْرُهُ وجلَّت عظمته - إلينا نبيًا من أنْفُسنا ، نَعرفُ أباهُ وأُمَّهُ ، فأمَرنا نبيُّنا ، رَسُولُ رَبِّنا صلى الله عليه وسلم : أن نقاتلكمْ حتى تعبدُوا الله وحده ، أو تُؤدُّوا الجزية ، وأخبرنا نَبيُّنا صلى الله عليه وسلم عن رسالة ربِّنا: أنهُ من قُتل منَّا صارَ إلى الجنة ، في نعيمٍ لم يُرَ مثْله ، ومَنْ بَقي منا مَلَكَ رقابَكُمْ ، فقال النُّعمانُ : ربما أشهدكَ الله مثْلَها مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فلم يُنْدمْكَ ، ولم يُخزِكَ ولكني شهدت القتال مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، كان إذا لم يُقاتِل في أوَّلِ النَّهار ، انْتظرَ حتى تَهُبَّ الأرواحُ ، وتَحْضُرَ الصلاةُ. هذه رواية البخاري.

وأخرج الترمذي طرفا من هذا الحديث عن معقل بن يسار ، وهذا لفظه :

قال معقل بن يسار : إنَّ عمرَ بنَ الخطاب بَعَثَ النُّعْمانَ بن مقرن إلى الهُرمزان - فذكر الحديث بطوله - فقال النعمان بن مقرن : شهدت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فكان : إذا لم يُقَاتلْ أوَّلَ النهار ، انتظر حتى تَزُولَ الشَّمسُ، وتَهُبَّ الرياحُ ، ويَنزلَ النَّصرُ. هذا لفظ الترمذي. وقد قال فيه : فذكر الحديث بطوله ، ولم يذكره.

1.088- Cübeyr b. Hayye[140] anlatıyor:

"Hz. Ömer, müşriklerle savaşmaları için (İran'ın) çeşitli şehirlerine ordular gönderdi. (Bu savaşlardan birinde) Hürmüzan[141] müslüman olmuştu. Hz. Ömer ona dedi ki:

"- Bu savaşlar hakkında senin fikrini almak istiyorum."

Hürmüzan şu cevabı verdi:

"- Olur... O topraklar ve oralarda yaşayan ve müslümanların düşmanı olan insanlar; iki kanadı, iki ayağı ve bir de başı bulunan bir kuşa benzerler. Kanatlarından biri kırılsa bile başı, iki ayağı ve tek kanadı ile yine ayakta durur. Her iki kanadı da kırılsa, iki ayağı ve bir başı ile yine ayakta kalır. Eğer başı ezilirse, ayakları da, kanatları da, kafası da yok olur ve gider. Baş, Kisrâ'dır. Kanatların biri Kayser, diğeri İran'dır. Siz, müslümanlara, Kisrâ üzerine yürümelerini emrediniz!"

Cübeyr b. Hayye, rivâyetine şöyle devam etti:

"Hz. Ömer bizi savaşa yolladı. Başımıza Nu'man b. Mukarrin'i komutan yaptı. Düşmanın arazisine vardık. Bizi orada 40.000 kişilik bir kuvvetle Kisrâ'nın komutanı karşıladı. Tercüman kalkıp:

---

[140] **Cübeyr b. Hayye b. Mes'ûd es-Sekafî el-Basrî:** Basralı meşhur tâbiîlerdendir. El-Muğîre b. Şu'be ve Nu'man b. Mukarrin'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Ziyâd ve Bekir b. Abdullah rivâyet etti. Önce **Taif**'te oturdu, orada küttâb muallimi idi. Sonra **Basra**'ya yerleşti ve orada Divan kâtipliği yaptı. Ziyâd, onu **Isfahan** valiliğine getirdi. Sikadır; rivâyetleri **Müslim** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Abdülmelik b. Mervan zamanında (685-705) vefat etti.

[141] **Hürmüzan**: ö. 23/644. Sâsânîler döneminde **İran**'ın önde gelen sülalelerinden birine mensuptu. **Hûzistan** merzûbânı idi ve Urfût lakabıyla tanınırdı. **Kadisiye** savaşında İran ordusunun sağ kanadına komuta ediyordu. Her ne kadar **Kadisiye**'de İran orduları mağlup edildiyse de Hürmüzân daha sonraları yine müslümanların sınır şehirlerine baskınlar düzenleyerek onları rahatsız etmeye devam etti. Bunun üzerine Hz. Ömer, onu bertaraf etmek üzere Nu'man b. Mukarrin'i görevlendirir. Hürmüzân bu savaşı kaybetti ise de **Tüster**'e çekilerek hayatını kurtardı. Ebû Musa'l-Eş'arî destek kuvvetleriyle Nu'man b. Mukarrin'e katılınca Hürmüzân emân dilemek zorunda kaldı. Ebû Musa da onu Enes b. Mâlik'in nezaretinde **Medîne**'ye gönderdi. Hz. Ömer'den de emân almayı başaran Hürmüzân, bilâhare müslüman oldu. İranlı bir köle olan Ebû Lü'lü'ü, Hz. Ömer'i öldürmeye azmettirdiği iddiasıyla Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah tarafından katledildi.

"- Benimle biriniz konuşsun!" dedi. Muğîre (b. Şu'be):

"- İstediğini sor!" diye karşılık verdi.

"- Siz, kim oluyorsunuz?"

"- Bizler Arabız. Vaktiyle çok belâlı ve şekavetli bir hayat yaşardık. Açlık yüzünden hurma çekirdeğini emer, derileri yalardık. Deve yünü ve kıldan elbiseler giyerdik. Taşlara, ağaçlara tapardık. İşte biz, böyle bir hayat yaşarken, şânı büyük ve azâmeti yüce olan, yerlerin ve göklerin Rabbi olan Allah, bize kendi içimizden bir Peygamber gönderdi. Biz O'nun annesini babasını tanırdık. Rabbimizin elçisi Peygamber'imiz bize; sadece Allah'a ibâdet edinceye veya cizye verinceye kadar sizinle savaşmamızı emretti. Yine Peygamber'imiz, Rabbimizin risâletinden olarak bize şunu haber verdi: Bizden öldürülen herkes cennete, benzeri görülmemiş nimetlerin içine girecektir. Sağ kalanlarımız da yine size hâkim olacaktır."

Komutan Nu'man, Muğîre'ye dedi ki:

"- Yüce Allah seni, buna benzer savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında bulundurdu. (Bu savaşlarda) Allah seni ne pişman etti ve ne de utandırdı. Ancak ben de Rasûlullah'la (as.) birlikte savaşlara katıldım. O, gündüzün ilk saatlerinde savaşa girmezse, rüzgarlar esip namaz vakti gelinceye kadar beklerdi."[142]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî**'nindir.

Aynı hadîsin bir bölümünü Ma'kıl b. Yesâr'dan naklen **Tirmizî** de rivâyet etmiştir. Ma'kıl b. Yesâr:

"Hz. Ömer Nu'man b. Mukarrin'i Hürmüzan'a gönderdi" dedi ve hadîsi tam olarak uzun uzun zikretti. Nu'man b. Mukarrin şöyle dedi:

"- Ben, cephede Rasûlullah'la (as.) birlikte bulundum. O, günün ilk saatlerinde savaşmazsa, güneş zevâle gelinceye, rüzgarlar esinceye kadar beklerdi. Sonunda zafer gelirdi."

---

[142] **Buhârî**, Cizye, 1; Tevhid, 46; **Tirmizî**, Siyer, 46/1613.

Tirmizî, hadîsi uzun uzun zikretti demesine rağmen, bunu eserine almadı.

İZAH

Hadîsin râvisi **Cübeyr b. Hayye**, büyük tâbiilerdendir. **Sakîf** kabilesinden, köklü bir âileye mensuptur. Amcası **Urve b. Mes'ûd, Sakîf** kabilesinin reisi idi. Meşhur komutan **Muğîre b. Şu'be**, amcasının oğlu idi. Kendisi **Ziyâd**'ın **Isfahan** valiliğini yapmış, halife **Abdülmelik b. Mervan** zamanında vefat etmiştir.

İranlı komutan **Hürmüzan, Kadisiye** savaşından sonra hicrî 17 yılında **Ebû Musa'l-Eş'arî** tarafından **Tüster**'de esir alınmıştı.[143] **Ebû Musa**, onu **Enes b. Mâlik**'le **Medîne**'ye göndermiş, **Hürmüzan** orada müslüman olmuş, ve **Hz. Ömer**'in istişare meclisinde yer almıştı. Ancak **Hz. Ömer**'in oğlu **Ubeydullah** tarafından, babası **Hz. Ömer**'i öldürmeye **Ebû Lü'lü**'ü azmettirdiği iddiasıyla itham edilmiş ve **Ubeydullah** tarafından öldürülmüştü.[144]

Hz. Ömer, Hürmüzan'la **İran, Isfahan** ve **Azerbaycan** hakkında istişarelerde bulunurdu. Çünkü **Hürmüzan**, İran'lı olduğu için bu bölgeleri çok iyi bilirdi.

Bu hadîste **Hürmüzan**'ın yaptığı kuş tasvirinde; baş **Kisra**'ya, kanatlar da **Kayser** ve **İran**'a benzetilmektedir. Halbuki **Kisrâ**, zaten **İran İmparatoru**'dur. Bu ifâdeye bakılırsa **Kisrâ**, kuşun hem başı ve hem de kanadıdır. Ayrıca **Kisrâ**, hem **İran**'ın ve hem **Bizans**'ın başı değildir. Şüphesiz ki bu, vâkıaya uygun bir ifâde değildir. Bu ifâdeyi **Aynî**; o dönemde **Kisrâ**'nın, dünyanın en büyük gücü olduğunu, binaenaleyh hepsinin başı durumunda olduğunu söyleyerek izaha çalışır.[145]

İbn Hacer de **Hürmüzan**'ın, dünyada asıl çıban başı olarak **Kisrâ**'yı gördüğünü, önce onun bertaraf edilmesini belirtmek

---

[143] **Kâmil**, II, 546.

[144] **İsâbe**, VI, 572.

[145] **Aynî**, XV, 84.

istediğini; binaenaleyh kuşun başı ile **Kisrâ**'yı kasdettiğini, doğu ve batı ülkelerinin de kanatlarını teşkil ettiklerini söyler.[146]

NİHÂVEND SAVAŞI

Numan b. Mukarrin'in komuta ettiği savaş, **Nihâvend** savaşıdır. Hicrî 21 yılında yapılmıştır. **Hz. Ömer**, kendi oğlu **Abdullah** da dahi olmak üzere pek çok meşhur sahabiyi onun emrine vermiş ve **Nihâvend**'e yollamıştı. **Ebû Musa'l Eş'arî**'ye **Basra**'daki kuvvetleriyle, **Huzeyfe**'ye de **Kûfe**'deki kuvvetleriyle birlikte **Numan**'a katılmasını emretmişti.

İbnu'l-Esîr'in verdiği bilgiye göre düşman ordusunun kuvveti 150.000 kişiyi buluyordu. Orduya **Firuzan** komuta ediyordu.[147] Bu askerlerin, hadîste de belirtildiği üzere sadece 40.000'i İranlı idi. Diğeri **Isfahan, Nihavend, Kum, Kâsân** ve diğer bölgelerden toplanan askerlerdi. Bilindiği üzere savaş, müslümanların zaferi ile neticelendi.

Hadîsin sonunda komutan **Nu'man**'ın, **Muğîre**'ye söylediklerinden anlaşıldığına göre, **Muğîre**, hemen savaşa başlanmasını istiyor, **Nu'man** da oyalıyordu. Bu oyalanmanın gerekçesi olarak da Rasûlullah'ın (as.), zevâl vaktinin geçip rüzgarın esmeye başladığı sırada savaşa başladığını göstermiştir.

Bu hadîste **Muğîre b. Şu'be**'nin sözlerindeki belâğat ve bu sözlerin ihtivâ ettiği mesajlar üzerinde bilhassa düşünülmelidir.[148]

١٠٨٩ – (د ــ **جندب بن مكيث** رضي الله عنه) قال: بعثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عَبْدَ الله بن غالبٍ اللَّيْثِيَّ – وكنتُ فيهم – وأمَرَهُمْ: أنْ **يَشُنُّوا الغارَةَ على بني المُلَوَّحِ بالكَدِيدِ**، فخرَجنا حتى إذا كُنَّا بالكديد، لَقِينَا الحارث بن البَرْصاءِ اللَّيْثِيَّ، فأَخَذْنَاهُ ، فقال:إنما جِئْتُ أُرِيدُ الإسلامَ ، وإنَّما خرَجْتُ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقُلْنَا : إنْ تَكُ

---

[146] **İbn Hacer**, VI, 399.

[147] **Kâmil**, III, 7.

[148] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 399-401; **Aynî**, XV, 83; **Kastalanî**, V, 231.

مُسْلِما لَنْ يَضُرَّكَ رِباطُنَا يوما وليلة ، وإنْ تَكُ غيْرَ ذلك نَسْتَوْثِقْ مِنكَ ، فَشَدَدْنَاهُ ، وِثَاقا.

أخرجه أبو داود.

1.089- Cündüb b. Mekîs[149] anlatıyor:

"Hz. Peygamber, benim de içimde bulunduğum bir askerî birliği, Abdullah b. Ğâlib el-Leysî[150] komutasında savaşa gönderdi. Askerlere; Kedîd'de Benû Mulevvah kabilesine baskın yapmalarını emretti. Yola çıktık. Kedîd'e geldiğimizde Hâris b. el-Bersâ' el-Leysî[151] ile karşılaştık. Onu yakaladık. O, dedi ki:

"- Ben, müslüman olmak arzusuyla geliyordum. Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmek gayesiyle yola çıkmıştım."

Biz de ona:

"- Eğer müslüman isen, seni bir gün bir gece bağlamamız sana zarar vermez. Ama müslüman değilsen, seni sağlama almış oluruz" dedik ve onu sıkı bir şekilde bağladık."[152]

---

[149] **Cündüb b. Mekîs b. Amr b. Cerrâd el-Cühenî:** Sahabîdir. Hz. Peygamber tarafından Cüheyne kabilesine zekât memuru olarak görevlendirilmişti. **Medîne**'de ikâmet etti. Kendisinden Müslim b. Abdullah b. Habîb rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[150] **Ğâlib b. Abdullah el-Leysî el-Kinânî:** ö. 48/668 ds. Büyük sahabîlerdendir. İsminin Abdullah b. Ğâlib olduğu da rivâyet edilmiştir. Hicrî 2. yılda Hz. Peygamber küçük bir askerî birliğin başında onu Süleym ve Ğatafân kabileklerine göndermiş, o da düşmanı bozguna uğratmış ve pek çok ganimet elde etmişti. Hicrî 7'de de 130 kişilik bir askerî birliğin başına Meyfaa seferine gönderilmiş ve oradan da başarı ile dönmüştü. Hicrî 8'de de yukarıdaki hadîste sözü edilen mülevveh oğullarının üzerine gönderilmişti. Ayrıca **Mekke** fethi için yola çıkıldığında da yol emniyetini sağlamak üzere öncü birliklerin komutanı olarak görevlendirilmişti. Hz. Ömer döneminde yapılan **Kadisiye** savaşında da önemli hizmetleri olmuştu. Muâviye döneminde de Ziyâd b. Ebîh tarafından 48/668 yılında **Horasan**'a vali tayin edilmişti.

[151] **el-Hâris b. Malik b. Kays el-Leysî:** ö. 59/679. Sahabîdir. **Hâris el-Bersâ** diye meşhurdur. **Bersâ** annesinin ismidir. Mekkelidir, bilâhare **Kûfe**'ye yerleşti. Kendisinden Şa'bî ve Müslim b. Cündüb rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Tirmizî**'de tahric edildi.

[152] **Ebû Davud**, Cihâd, 124/2678.

İZAH

Abdullah b. Ğâlib komutasındaki bu müfrezede 10 ile 60 arasında asker bulunduğuna dair farklı rivâyetler vardır. Bu sefer, 8/629 yılının Safer ayında yapılmıştı. Adı geçen komutanın ismi, gerçekte **Abdullah b. Ğâlib** değil **Gâlib b. Abdullah**'dı.[153]

Baskın için gidilen yer ise, **Mekke**'ye 42 mil mesafede bulunan **Kedîd** adında bir yer idi.[154] Mülevveh oğullarının yaşadığı buradaki insanların birçoğu **Hendek** savaşında **Medîne**'yi kuşatan müşrik ordusunda yer almıştı. Bu insanlar hicrî 7'de Beşîr b. Sa'd komutasındaki 30 kişilik birliğin 28 askerini de şehîd etmişlerdi. Yapılan savaşta müşriklerin pek çoğu öldürüldü, birçok da ganimet ve esir alındı.

Hadîste düşmana baskın yapmanın ve alınan esirleri bağlamanın câiz olduğu anlaşılmaktadır. Kötülüklerinden emin olunmayan câniler ve mahpuslar da aynı kategoride mütalaa edilirler.[155]

١٠٩٠ - (م د ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بَعَثَ بَعْثا إلى بنِي لَحْيَانَ مِنْ هُذَيْلٍ ، فقال : « **لِيَنْبَعِثْ من كلِّ رجلين أَحدُهُمَا ، والأَجرُ بينهما** ».

وفي رواية : **لِيَخْرُجْ من كل رجلين رجلٌ** ، ثم قال لِلْقَاعِدِ : **أَيُّكم خَلَفَ الخَارِجَ في أَهلِهِ ومالِهِ بخَيْرٍ، كان له مثلُ نِصْفِ أجْرِ الخَارِجِ.** أخرجه مسلم ، وأخرج أبو داود الرواية الثانية.

1.090- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.), Hüzeyl kabilesinin Benû Lihyân koluna bir müfreze gönderdi ve şöyle buyurdu:

"Her iki kişiden biri ileri atılsın!.. Sevapta hepsi ortak olurlar."[156]

---

[153] **Bezl**, XII, 215.

[154] **Mu'cemu'l-Büldan**, IV, 442.

[155] Bkz., **Avn**, VII, 338; **Bezl**, XII, 214.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Her iki kişiden biri çıksın!" dedi, sonra geride kalan kişi için de şöyle buyurdu:

"Hanginiz savaşa gidenin âilesine ve malına hayırlı bir halef olursa, ona, savaşa gidenin aldığı sevabın yarısı verilir."

Bunları **Müslim** tahric etti. **Ebû Davud** da ikinci rivâyeti tahric etti.

İZAH

Benû Lihyân Seferi: Hicrî 5. yılda vukû bulmuştur. Hicrî 4. yılda **Lihyân, Ri'l, Zekvân** ve **Usayya** kabileleri Rasûlullah'dan (as.) öğretmen istemişler, sonra da gönderilen öğretmenleri **Bi'r-i Maûne**'de pusuya düşürüp şehid etmişlerdi. Ayrıca **Lihyân** kabilesinin pilanıyla **Adal** ve **Kare** kabileleri de öğretmen istemiş, bunlar da **Recî'** mevkiinde **Lihyân** kabilesinin askerleri tarafından şehid edilmişlerdi.

İşte bunun üzerine Hz. Peygamber, **Medîne**'de **Abdullah b. Ümmü Mektûm**'u vekil bırakarak 200 kişilik bir kuvvetle **Lihyân** kabilesinin üzerine yürüdü. Onları gâfil avlamak için de **Şam'**a gidiyormuş gibi yaptı. Buna rağmen **Lihyân** kabilesi, Hz. Peygamber'in geldiğini duymuşlar ve dağlara kaçmışlardı. Rasûlullah (as.) bir müddet orada kaldı, her tarafa devriyeler gönderdi, ama düşman ele geçirilmedi.

İşte bu sefer için Rasûlullah (as.), her evdeki iki erkekten birini veya her kabiledeki erkeklerin yarısının savaşa katılmasını, diğerlerinin geride kalıp savaşa gidenin âilesine bakmasını emretmiş, savaşa gidemeyenlere de giden gibi sevap verileceğini söylemişti.[157]

١٠٩١- (د ـــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) أنه كان في سَرِيَّةٍ من سَرَايَا رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، قال : فَحَاصَ النَّاسُ حَيْصَةً ، فكُنْتُ فيمن حاصَ ،

---

[156] **Müslim**, İmâret, 38/137-138; **Ebû Davud**, Cihâd, 21/2510.

[157] Bkz., **Avn**, VII, 186; **Bezl**, XI, 422.

فلمّا نَفرنا ، قُلْنَا: كيف نَصْنَعُ ، وقد فَرَرْنا من الزَّحْفِ ، وبُؤنا بالغَضَبِ ؟فقُلْنَا : نَدْخُلُ المدينَةَ فلا يَرَانا أَحَدٌ ، قال : فَلَمَّا دَخلْنا المدينَةَ ، قُلْنَا : لو عَرضْنَا أَنفُسَنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فإنْ كانَ لنَا تَوْبَةٌ ، أقُمْنَا، وإنْ كانَ غيرَ ذلك ذَهبْنَا ، قال : فَجَلَسْنا لرسول الله صلى الله عليه وسلم قبل صلاة الغداة ، فلمَّا خَرَجَ قُمنا إليه ، فقلْنا : نَحْنُ الْفَرَّارُونَ ، فأقْبل عَلَيْنا ، وقال : **لا ، بل أَنْتم الْعكَّارُونَ** ، قال : فَدَنَوْنا ، فَقَبَّلْنا يدَهُ ، فقال : **أنا فِئَةُ المسلمين.**

هذه رواية أبي داود.

ورواية الترمذي قال : بعثَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في سَرِيَّة ، فحاصَ الناسُ حيصَةً ، فقدمنا المدينة ، فاختبأنا بها ، وقلنا : هلَكْنا ، ثم أتينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقلنا : يا رسول الله ، نَحْنُ الفرّارُون ، قال : **بل أنتم العَكّارُون، وأنا فئتُكُم.**

1.091- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre, o, Rasûlullah'ın (as.) gönderdiği askerî birliklerden birinde bulunuyordu. O şöyle dedi:

"(Müslüman) askerler, bozulup dağıldılar. Ben de kaçanların arasında idim. Oradan uzaklaşınca:

"- Ordudan kaçtık! Allah'ın gazâbı ile dönüyoruz! Şimdi ne yapacağız?" diye konuştuk. Kimse bizi görmeden Medîne'ye girelim diye karar verdik. Medîne'ye girince de aramızda dedik ki:

"Kendimizi Rasûlullah'a (as.) arz edelim, bizim için bir tövbe imkânı varsa (tövbe eder ve) Medîne'de kalır, başka bir şey (yapmamız) gerekiyorsa da gidip yaparız."

Sabah namazından önce Rasûlullah'ı (as.) görmek üzere oturduk. (Evinden) çıkınca da huzuruna vardık:

"- Biz, savaş kaçaklarıyız!" dedik. Bize döndü ve buyurdu ki:

"- Hayır! Bilâkis siz, tekrar savaşa dönenlersiniz."

Bunun üzerine Hz. Peygamber'e yaklaşıp elini öptük. Tekrar buyurdu ki:

"- Ben, müslümanların sığınağıyım."[158]

---

[158] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 36/1716; **Ebû Davud**, Cihâd, 106/2647.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud**'undur.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Peygamber bizi bir müfreze ile gönderdi. İnsanlar dağıldılar Medîne'ye geldik ve orada saklandık. 'Mahvolduk!' diye hayıflandık. Sonra Rasûlullah'a (as.) geldik, dedik ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, biz savaş kaçaklarıyız." Şöyle buyurdu:

"- **Bilâkis sizler, tekrar savaşa gidenlersiniz. Ben de sizin sığınağınızım."**

İZAH

Bu hadîs, **Enfâl** sûresinin 16. âyetinin ışığında anlaşılmalıdır. Bu âyetin meâli şöyledir:

"Tekrar savaşmak üzere bir tarafa çekilmek veya başka bir birliğe katılmak gâyesinin dışında düşmana arkasını dönen, Allah'ın gazâbına uğrar. Onun varacağı yer, cehennemdir. O, ne kötü dönüş yeridir!"

Bu âyette, savaştan kaçtığı için ilahî gazaba uğrayacak olan kişilerden iki sınıf istisnâ edilmektedir: ***"Tekrar savaşmak üzere bir tarafa çekilen veya başka bir birliğe katılmak üzere düşmana arkasını dönen..."***

Ashâb-ı kirâm, âyetin sonundaki ilahî gazâb ve cehennem tehdidinden endişeye düşmüş, ama Rasûlullah (as.) onların hareketini, âyetin başındaki **"tekrar savaşmak veya başka bir birliğe katılmak"** cümlesinin şumûlüne sokmuştu. Böylece Allah'ın gazâbına uğramayacaklarını belirtmiş oluyordu. Nitekim Hz. Peygamber onlara; **"Siz tekrar savaşa dönenlersiniz"** buyurmuş, arkasından da âyette geçen "*fietun*" kelimesini aynen kullanarak; **"Ben, müslümanların sığınağıyım"** buyurmuş, böylece sizler bana katılmak üzere geldiniz demek istemişti.[159]

Tirmizî, izahına çalıştığımız hadîsin hasen olduğunu söylemiştir. Ancak hadîsin râvîlerinden **Yezîd b. Ebî Ziyâd**, hafızası kötü biridir.

---

[159] Bkz., **Avn**, VII, 307; **Bezl**, XII, 157.

١٠٩٢- (د ـ عبد الله بن كعب بن مالك رضي الله عنه) : أنَّ جيْشا من الأنصار كانوا بأرضِ فارس مع أميرهم ، وكان عمرُ يعقِّبُ الجيوش في كل عامٍ ، فَشُغِلَ عنهم عمر - رضي الله عنه فلمَّا مرَّ الأجلُ ، قفل أهلُ ذلك الثغْر ، فاشتدَّ عليهم وأوعَدَهم ، وهم أصحابُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، قالوا : يا عُمرُ ، إنك غفلْتَ وتركتَ فينا الذي أمرَ به رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من عقاب بعض الغزيَّة بعضا. أخرجه أبوداود.

1.092- Abdullah b. Kâ'b b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre; Ensâr'dan müteşekkil bir askerî birlik, komutanları ile birlikte İran topraklarında bulunuyordu. Hz. Ömer, her yıl orduları değiştirirdi. (Cephedekileri geriye çağırır, yerlerine başka birlikler gönderirdi.) O sırada Hz. Ömer, meşgul bulunduğu için orduyu değiştirmeğe fırsat bulamamıştı. Değiştirme müddeti geçince de, o bölgedeki birlikler (kendiliklerinden) geri döndü. Hz. Ömer, onlara kızdı ve (cezalandırmakla) tehdit etti. Onların hepsi de Rasûlullah'ın (as.) ashâbı idi. Şöyle dediler:

"- Yâ Ömer! Sen, bizi ihmâl ettin. Rasûlullah'ın (as.) orduları değiştirme emrini bizim hakkımızda uygulamadın."[160]

İZAH

Hz. Ömer'in cephedeki askerî birlikleri değiştirmesi; onların dinlendirilmesi ve âilelerinin yanına dönmeleri gâyesine matûftur. Ayrıca düşmanın karşısına taze kuvvetler göndererek, cepheyi sağlam tutma maksadına da hizmet etmektedir.[161]

١٠٩٣- (م ت د ـ نَجدَةُ بن عامر الحروري) : كَتَبَ إلى ابن عباس يَسألُه عن خمْسٍ خصال؟ فقال ابنُ عباس : لوْلا أن أكْتُمَ علما ما كَتَبْتُ إليه - كتبَ إليه نَجدَةُ :أما بعد ، فأخبِرْني : هل كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَغْزُو بالنِّساء ؟ وهل كان يضربُ لهُنَّ بسَهْمٍ ؟ وهل كان يقْتُلُ الصبيان ؟ ومتى ينقضي يُتْمُ اليتيم ؟ وعن الخُمُسْ : لمن هو ؟ فكتبَ

[160] **Ebû Davud**, Harâc, 18/2960.

[161] Bkz., **Avn**, VIII, 176; **Bezl**, XIII, 248.

إليه ابنُ عباس : كتبتَ تسألني : هل كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يغْزُو بالنساء ؟ وقد كان يغْزُو بهنَّ ، فيُداوينَ الجَرْحَى ويُحذَيْنَ منَ الغنيمة ، وأمَّا سهمٌ ؟ فلَمْ يضرب لَهُنَّ ، وإنْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لم يكن يَقْتُلُ الصبيانَ، فلا تَقْتُل الصبيان ، وكتبتَ تسألني : متى ينْقَضي يُتْمُ اليتيم ؟ فلعَمْري ، إنَّ الرجلَ لتنْبتُ لحْيَتُهُ، وإنه لضعيفُ الأخذ لنفسه ، ضعيفُ العطاء منها ، وإذا أخذَ لنفسه من صالح ما يأخذُ النَّاسُ فقد ذهب عنه اليُتْمُ وكتبتَ تسألني عن الخُمْسِ لمن هو ؟ وإنَّا نقولُ : هُوَ لنا ، فأَبى عليْنا قومُنا ذَاكَ.

وفي رواية: **فلا تَقْتُل الصبيان ، إلا أن تكون تعلمُ ما عَلِمَ الخَضِرُ من الصَّبيِّ الذي قَتَل.**

زاد في أخرى : **وتُمَيِّزُ المؤمنَ من الكَافِرِ ، فتقتُل الكافر ،وتدعَ المؤمن.**

وفي رواية قال : كتبَ نَجْدَةُ بن عامر الحروري إلى ابن عباس يسأله عن العبد والمرأة يَحْضُرانِ المغْنَم : هل يُقْسَمُ لهما - وذكر باقي المسائل نحوه -. فقال ابنُ عباس ليَزيد بن هرمز : اكتُبْ إليه، فلولا أن يقعَ في أُحْمُوقَة ما كتبتُ إليه ، كتبْتَ تسألني عن العبد والمرأة يَحْضُرانِ المغنَم ، هل يُقسمُ لهما شيءٌ ، وإنه ليس لهما شيءٌ إلا أن يُحذَيا ،وقال في اليتيم : إنَّه لا ينقطع عنه اسم اليُتْم ، حتى يبلغ ، ويُؤنَسَ منه الرُّشْدُ ، والباقي نحوه.

وفي أخرى : ولولا أن أرُدَّهُ عن نَتْنٍ يقعُ فيه ، ما كتبتُ إليه ، ولا نُعْمَةَ عَيْنٍ... الحديث.

هذه رواية مسلم.

وأخرج الترمذي منه طرفا ، وهو ذِكْرُ الْغَزْوِ بالنِّساء ، والضَّرْب لُهنَّ بِسَهْمٍ والجواب عنه.

وأخرج أبو داود منه طرفا ، وهذا لفظُهُ ، قال : كتبَ نَجْدَةُ إلى ابنِ عباسٍ يسأله عن أشياءَ ؟ وعن المملوك : أَلَهُ في الفَيْءِ شيءٌ ؟ وعن النساء : هل كُنَّ يَخْرُجْنَ مع النبي صلى الله عليه وسلم ؟ وهل لَهُنَّ نصيبٌ ؟ فقال ابنُ عباسٍ : ولولا أن يأتيَ أحْمُوقَة ما كتبتُ إليه، أمّا المملوكُ : فكانَ يُحْذَى ، وأمَّا النساءُ : فقد كُنَّ يُداوينَ الجرحى ،ويَسْقِين الماء.

وفي أخرَى له قال : كَتَبَ نجدة الحَرُوريُّ إلى ابن عباس يسأله عن النساء : هل كُنَّ يَشْهدْنَ الحربَ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ وهل كان يَضربُ لهنَّ بسَهْم ؟ قال يزيدُ : فأنا كتَبْتُ كتاب ابن عباس إلى نجدة : قد كُنَّ يَحْضُرنَ الحربَ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأمَّا أنْ يضْربَ لَهُنَّ بسهم ؟ فلا ، وقد كان يَرْضَخُ لهنَّ.

1.093- Necdet b. Âmir el-Harûrî[162], İbn Abbas'a bir mektup yazarak beş şeyi sordu. İbn Abbas; "Eğer ilmi gizlemiş olsaydım, ona cevap vermezdim" dedi. Necdet şunları yazmış:

"Bana şunları haber ver: Rasûlullah (as.), kadınlarla birlikte savaşa gitti mi? Kadınlara ganimetten pay verir miydi? Küçükleri öldürür müydü? Yetimin yetimliği ne zaman sona erer? Ganimetin beşte biri kimin hakkıdır?"

İbn Abbas şu cevabı yazdı:

"Mektubunda bana, '*Rasûlullah (as.) kadınlarla birlikte savaşa çıktı mı?*' diye soruyorsun. Evet, O kadınları da savaşa götürdü. Onlar, yaralıları tedavi ederlerdi. Kendilerine ganimetten bir şeyler de verilirdi; ama belli bir hisse ayrılmazdı. Rasûlullah (as.) asla çocukları öldürmezdi. Sen de çocukları sakın öldürme!

Bana, '*Yetimin yetimliği ne zaman sona erer?*' diye soruyorsun. Hayatıma yemin ederim ki, bir adamın sakalı çıkar, ama kendi hakkını almakta ve kendisinden bir şeyler vermekte hala zayıf olabilir. Bu durumda yetimden yetimliğin kalkması, onun, insanların aldığı şeylerin iyilerinden kendisine de almayı başlaması ile mümkün olur.

'*Ganimetin beşte birinin kimin hakkı olduğunu?*' soruyorsun. Biz; '*O, bizim hakkımızdır*' derdik, ama kavmimiz onu bize vermedi."[163]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette ifâde şu şekildedir: **"Çocukları öldürme! Ancak Hızır'ın öldürdüğü çocuk hakkında, onun bildiği şeyi sen de bilirsen müstesnâ!"**

Diğer bir rivâyette de şu ziyâde vardır:

"Mü'min olanı kâfir olandan ayırır; kâfiri öldürür, mü'mine dokunmazsın!"

---

[162] **Necdet b. Âmir el-Harûrî el-Hanefî**: ö. 69/688. Yemâmeli tâbiîlerdendir. İbn Abbas'ı dinlemiştir. Harûrîliğin **Necediye** fırkasına mensuptur. Uzun süre **Bahreyn**'de kaldı. **Haricîler**'in katliamlarında rol aldı. Bilâhare kendisi de öldürüldü.

[163] **Müslim**, Cihâd, 48/137; **Tirmizî**, Siyer, 8/1556; **Ebû Davud**, Cihâd, 152/2727.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Necdet b. Âmir el-Harûrî İbn Abbas'a yazarak; ganimet taksiminde hazır bulunan köle ve kadına hisse verilip verilmeyeceğini sordu. -Diğer soruları yukarıda geçtiği gibi zikretti-. İbn Abbas, Yezid b. Hürmüz'e[164] şöyle dedi:

"- Eğer onun bir ahmaklığa düşmeyeceğini bilsem, kendisine cevap vermezdim. Yaz ona:

"Bana, ganimet taksiminde hazır bulunan köle ve kadına pay verilip verilmeyeceğini soruyorsun. Onlar için belli bir hisse yoktur. Ancak kendilerine bir şeyler verilir."

İbn Abbas, yetim hakkında da şöyle dedi:

"Bülûğa erinceye ve reşid olduğu anlaşılıncaya kadar yetimden yetimlik ismi kalkmaz."

Diğer cevapları aynıdır.

Başka bir rivâyette ise İbn Abbas: "Bu adamı, içine düşeceği pislikten men edebileceğim ümidini taşımasam, ona cevap vermez, kendisini sevindirmezdim" dedi.

Bunlar, **Müslim**'in rivâyetleridir.

Tirmizî'de, hadîsin yalnız kadınların savaşa gitmeleri ve onlara hisse verilmesi sorusu ile cevapları rivâyet edilir.

Ebû Davud da hadîsin bir kısmını tahric etmiştir. Onun rivâyeti şöyledir:

Necdet, İbn Abbas'a yazarak bazı şeyler sordu: "Kölelerin fey'de hisseleri var mı? Kadınlar, Hz. Peygamberle birlikte savaşa giderler miydi? Onlara ganimetten pay verilir miydi?"

İbn Abbas:

"Eğer onun bir ahmaklık yapmayacağını bilseydim, kendisine cevap vermezdim" dedi ve (şu cevabı yazdı):

---

[164] **Ebû Abdullah, Yezid b. Hürmüz el-Hemedânî el-Medenî**: ö. 100/718. Medîneli tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Abdullah b. Abbas'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Amr b. Dînâr ve Zührî rivâyet etti. Sikadır; hadîsleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"Kölelere bir şeyler verilir. Kadınlar yaralıları tedavi ederler ve su taşırlardı."

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Necdet el-Harûrî İbn Abbas'a yazarak, ondan kadınların durumunu sordu:

"- Onlar Rasûlullah'la (as.) birlikte savaşa katılırlar mıydı? Kendilerine ganimetten pay veriyor muydu?"

Yezid dedi ki: "İbn Abbas'ın Necdet'e cevabını ben yazdım. Şöyle diyordu:

"- Kadınlar, Rasûlullah'la (as.) birlikte savaşa katılıyorlardı. Onlara hisse vermeye gelince, hayır vermiyordu."

İZAH

Necdet el-Harurî; ehl-i bid'atten haricî mezhebine mensup biridir. **İbn Abbas** ondan hoşlanmadığı, cevap vermek bile istemediği halde ilmi gizlemiş olmamak ve suskun kalmakla da bazı fitnelere yol açmamak için cevap veriyor:

Bu mektupta beş soru sorulmaktadır:

1- Kadınlar savaşa gider miydi?

2- Savaşa katılan kadınlara ganimetten pay verilir miydi?

3- Hz. Peygamber çocukları öldürür müydü?

4- Yetimin yetimliği ne zaman sona erer?

5- Ganimetin beşte biri kimin hakkıdır?

İbn Abbas da hadîste belirtilen cevapları veriyor.

1- İlk soruya verilen cevaba göre; kadınlar savaşa katılır, ancak yaralıları tedavi gibi geri hizmetlerde bulunurlardı.

2- Buna karşılık ganimetten gazilere dağıtılan hisse gibi belli bir hisse almazlar, *"Radh"* denen ve komutanın takdirine kalmış olan bir şey alırlardı. Aynı şey, çocuklar ve köleler için de söz konusudur. Yani onlar da belli bir hisse değil, kendilerine takdir edileni alırlar.

3- Üçüncü soruya verilen cevaba göre; çocukları öldürmek haramdır. Hatta bu hususta **Hızır** aleyhisselâmın çocuk öldürmesi de delil olarak kullanılamaz. Zira o, Allah'ın emriyle bu işi yapmıştı. Ancak bu hükmü; **"Çocuklar savaşa katılmadıkları halde"** diye

kayıtlamak gerekir. Orduya katılıp müslümanları öldürmeye çalışan bir çocuğun öldürülmemesi emri, başka türlü izah edilemez. Nitekim hadîsin bir rivâyetinde; **"Mü'min olanla kâfir olanı ayırır, kâfiri öldürürsün"** denmektedir.

4- Dördüncü soruda yetimliğin ne zaman kalkacağı izah edilmektedir. Bundan gâye; küçük çocukların, mallarında ve işlerinde müstakil olarak karar vermek ve tasarrufta bulunmak hakkını ne zaman kazanacağıdır. **Nevevî**, bülûğ ile yetimliğin sona ereceğini söyler. **"Rüyada ihtilamdan sonra yetimlik yoktur"** hadîsini de buna delil gösterir.[165]

İzahına çalıştığımız hadîste ise, yetimlik hükmünün, sadece bülûğa ermekle, hatta yaşı ilerlemekle son bulmayacağı ifâde edilmektedir. **İmam Mâlik, Şâfiî** ve Cumhur-u ulemanın kavli de budur. Yetimliğin sona ermesi için *"Rüşd"* çağı mutlak gereklidir. Çocuklar rüşde ermedikçe, hukukî ve cezaî ehliyeti tam olarak kazanamazlar. Bu husus hadîste, **"Bülûğa erinceye ve reşid olduğu anlaşılıncaya kadar yetimden yetimlik ismi kalkmaz"** diye ifâde edilmektedir.

Ebû Hanîfe, 25 yaşını sınır gösterir ve bu yaşa geldiğinde çocukluktan çıkacağını, reşid sayılacağını, malında istediği gibi tasarrufta bulunabileceğini söyler.

Mâlik, Ebû Yusuf, İmam Muhammed, Ahmed b. Hanbel ve Cumhur-u ulema ise, yaşı ilerlese dahi malını israfla dağıtanı ***"hacr"*** altına almanın vâcib olduğuna kaildirler. **Ebû Hanîfe** de, 25 yaşını sınır göstererek ondan sonra ***hacr*** altına alınamayacağını söyler.

5- Beşinci soruda ise, ganimetin beşte biri sorulmaktadır. **Nevevî** bu ifâdeyi beşte birin beşte biri diye açıklamaktadır. Yani ganimetin hazine hissesi olan beşte birinden, akrabaya verilmesi gereken beşte birdir. Nitekim **İbn Abbas, "O bizim hakkımızdı"** diyerek buna açıklık getirir. **Enfâl** sûresinde de beşte birin ait olduğu yerler hakkında şu beş zümre sayılmaktadır:

1- Hz. Peygamber,

2- Hz. Peygamber'in akrabası,

---

[165] Nevevî, XII, 191.

3- Yetimler,

4- Miskinler,

5- Yolcular.[166]

Bu âyetteki **"akraba"**dan maksat, **Şâfiîler**'e ve ekseri ulemaya göre **Hâşimîler** ve **Abdulmuttalib** oğullarıdır.

İbn Abbas'ın "kavmimiz onu bize vermedi" sözü; **Emevî** halifelerinin bu hakkı onlara vermediklerini ifâde etmektedir. Onlar, bunu, Hz. Peygamber'in akrabasına vermenin gerekli olduğu kanaatinde değil idiler.

Onların bu davranışı, muhtemelen siyasî mücadelenin kızıştığı bir döneme rastlamakta idi. **İbn Abbas'**ın bu sözü, hicrî 65 yıllarında ortaya çıkan, **Abdullah b. Zübeyr** fitnesi sırasında söylediği rivâyet edilir. **İmam Şâfiî** de **İbn Abbas'**ın bu sözle, sahabîden sonraki yöneticileri kasdettiğine işaret eder, ki bunlar da **Yezid b. Muâviye** ve takipçileridir.[167]

١٠٩٤- (ت د ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَغْزُو بأُمّْ سُلَيم ونسوةٍ من الأنصار معه ، فَيَسْقِينَ الماءَ ويُدَاوِينَ الجَرْحَى. أخرجه الترمذي وأبو داود.

1.094- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, yanında Ümmü Süleym ve Ensârdan bazı kadınlar olduğu halde savaşa giderdi. Onlar su taşırlar ve yaralıları tedavi ederlerdi."[168]

İZAH

Bu hadîs ve bundan sonra gelecek olan iki hadîs, savaşta yaralıların tedavisi, yiyecek hazırlanması gibi konularda kadınlardan

---

[166] Enfâl, 41.

[167] Bkz., **Nevevî**, XII, 190; **Avn**, VII, 399; **Bezl**, XII, 324.

[168] **Tirmizî**, Siyer, 22/1575; **Ebû Davud**, Cihâd, 24/2531. Ayrıca **Müslim**, Cihâd, 47/135.

istifade edilebileceğini göstermektedir. Bu husustaki örnekler, gerek Hz. Peygamber döneminde ve gerek bütün İslâm tarihi boyunca bol bol görülür.

Ancak bu konuda bir kayd-ı ihtirazî koymak gerekir: Günümüzde olduğu gibi erkek-kadın ihtilatını her türlü kayıttan soyutlayan, hatta kadınları sadece askere moral unsuru olsun diye kullanan bir uygulamaya İslâm'ın evet demesi düşünülemez. Cephede dahi kadın-erkek ilişkilerinde İslâm'ın öngördüğü ana ilkelerden fedâkarlık etmesi söz konusu olamaz. Zaten savaşın gayelerinden biri de, milletin namusunu korumaktır.

١٠٩٥ - (خ ـ الرُّبَيِّع بنت معوِّذ رضي الله عنها) قالت : لقد كُنَّا نَغْزُو مع رسول الله صلى الله عليه وسلم لِنَسقِيَ القومَ ونَخدِمَهم ، ونَرُدَّ القتلى والجرحى إلى المدينة. أخرجه البخاري.

1.095- Rubeyyi' bint Muavviz[169] şöyle dedi:

"Biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte savaşa gider, askerlere su verir, hizmetlerini görür, ölüleri ve yaralıları **Medîne**'ye taşırdık."[170]

١٠٩٦ - (م ـ أم عطية رضي الله عنها) قالت : غَزَوْتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم سَبعَ غزوات ، أخْلُفُهُمْ في رِحالهمْ ، فأصْنَعُ لهمُ الطعام وأُداوي الجَرْحى ، وأقومُ على المَرضَى. أخرجه مسلم.

---

[169] **er-Rubeyyi' bint Muavviz b. Afrâ el-Ensâriyye en-Neccâriyye:** ö. 45/665. Hanım sahabîlerdendir. Ensârdandır. Hz. Peygamber'le birlikte muhtelif savaşlara katılmış, askere su ve yiyecek temin etmiş, yaralıları tedavi etmişti. **Bîatu'r-Rıdvan**'da bulunmuştur. Rivâyetleri Medîneliler ve Basralılar arasında yaygındır. Babası, **Bedir**'de Ebû Cehil'i öldürmüştü. Gelin olduğu günün sabahında Hz. Peygamber onu ziyarete gitmiş, yatağına oturmuş ve mutluluklar dilemişti. Kendisinden Süleyman b. Yesâr ve Ebû Seleme b. Abdurrahman rivâyet etti. Hadîsletri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[170] **Buhârî**, Cihâd, 67, 68; Tıb, 2.

1.096- Ümmü Atıyye[171] şöyle dedi:

"Hz. Peygamberle birlikte yedi savaşa katıldım. Ordugâhta onlardan geri kalır, yemeklerini yapar, yaralıları tedavi eder, hastalara bakardım."[172]

١٠٩٧– (خ د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : بَعَثَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في بعث، فقال : إنْ وجدْتمْ فُلانا ، وفلانا – لرجلين من قريش سَمَّاهُمَا – فَأحْرِقُوهُما بالنار ، ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم حين أردنا الخروج : **إنِّي أمَرْتُكمْ أن تُحَرِّقوا فلانا وفلانا، وإنَّ النّارَ لاُ يعذِّبُ بها إلا اللّهُ ، فإنْ وَجَدْتُمُوهُما فاقْتُلوهُما.** أخرجه البخاري، والترمذي ، وأبو داود.

1.097- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, bir askerî birlikle bizi sefere yolladı. Kureyş'ten iki kişinin ismini vererek şöyle buyurdu:

"- Eğer falanı ve falanı yakalarsanız, onları ateşte yakınız!"

Medîne'den çıkacağımız sırada da şöyle söyledi:

"- Ben size falanı ve falanı yakmanızı emretmiştim. Muhakkak olan şudur ki, ateşle yalnız Allah azap eder. Eğer onları yakalarsanız, sadece öldürün!"[173]

İZAH

Bundan sonra gelen hadîste, birlik komutanının **Hamza b. Amr el-Eslemî** olduğu belirtilmektedir. Öldürülmesi istenen iki kişi de; **Hebbâr b. el-Esved** ile arkadaşı **Nâfi b. Abdikays**'dir.

---

[171] **Ümmü Atıyye, Nesîbe (Nüseybe?) bint Kâ'b (el-Hâris?) el-Ensâriyye:** ö. 70/689? Rasûlullah'a (as.) bîat eden hanım sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'le birlikte birçok savaşa katıldı; hastalara baktı ve yaralıları tedavi etti. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da oturdu. Kendisinden Muhammed b. Sîrîn ve Hafsa bint Sîrîn rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sitede tahric edildi.

[172] **Müslim**, Cihâd, 48/142.

[173] **Buhârî**, Cihâd, 149; **Ebû Davud**, Cihâd, 122/2674; **Tirmizî**, Siyer, 20/1571.

Öldürülmelerinin sebebi ise, Hz. Peygamber'in kızı **Zeyneb**'e yaptıklarıdır.

Rivâyete göre bunlar, **Mekke**'den **Medîne**'ye hicret eden **Zeyneb**'in yolunu kesmişler, onu devesinden aşağıya atmışlar, tartaklamışlar ve çocuğunu düşürmesine sebep olmuşlardı. Belki de bu olayın etkisiyle **Zeyneb** kısa zaman sonra vefat etmişti.

Gönderilen müfreze, bunları yakalayamadı **Hebbâr**, uzun müddet kaçak dolaştıktan sonra **Medîne**'ye gelip son derece müessir ifâdelerle Rasûlullah'dan (as.) af dilemiş, Hz. Peygamber de onu bağışlamıştı.[174]

Nâfi b. Abdikays hakkında **İbn Hacer, Buharî** şerhinde; sağlam bilgi olmadığını, muhtemelen müslüman olmadan öldüğünü söylemektedir.[175] **İsâbe**'de ise **Nâfi b. Abdulkays el-Fihrî**'nin, **Ebû'l-Âs b. Vâil**'in ana bir kardeşi olduğunu ve müslüman olarak vefat ettiğini kaydeder.[176]

EBÛ'L-ÂS B. er-RABÎ'

Hz. Peygamber'in kızı **Zeyneb**, müşriklerden **Ebû'l-Âs b. er-Rabî**'in hanımı idi. **Ebû'l-Âs,** Hz. Peygamber'in dayısının oğlu idi. Şerefli, dürüst bir adamdı. Müşrik olmasına rağmen, Rasûlullah (as.) ondan övgü ile söz eder: **"Benimle konuştu ve doğruyu söyledi. Bana söz verdi ve sözünü tuttu"** der.[177] Rivâyete göre **Ebû'l-Âs Bedir**'de esir alınmış, **Zeyneb**'i **Medîne**'ye göndereceğine söz vererek esâretten kurtulmuş ve sonra da Hz. Peygamber'e verdiği sözü yerine getirmişti.

Ebû'l-Âs, Mekke fethinden önce **Medîne**'ye gelip **Hz. Zeyneb**'e sığınmış ve müslüman olmuştu. Rasûlullah (as.) da **Zeyneb**'i onunla yeniden evlendirmişti.[178]

YAKARAK CEZALANDIRMAK

---

[174] **İsâbe**, VI, 525; **Üsd**, V, 384.

[175] **İbn Hacer**, VI, 259.

[176] **İsâbe**, VI, 409.

[177] **Buharî**, Nikâh, 53.

[178] **İsâbe**, VII, 248; **Üsd**, VI, 185.

İzahına çalıştığımız hadîste belirtildiği üzere Hz. Peygamber, önce mezkûr kişilerin yakılmasını emrediyor, ancak sonra ateşle cezalandırmanın Allah'a mahsus olduğunu söyleyerek bundan vazgeçiyor. Hz. Peygamber'in ateşle cezalandırmayı yasaklamasının tahrim ifâde edip etmediği ihtilaflıdır.

Hz. Ömer, İbn Abbas suçun nev'i ne olursa olsun ateşle cezalandırmayı câiz görmezler.

Hz. Ali, Halid b. Velid ise câiz görürler.

Buhârî şârihi **Mühelleb b. Ebî Sufra,** yakarak cezalandırma yasağının tahrim ifâde etmediğini söyler, Hz. Peygamber ve ashâb dönemindeki bazı uygulamaları da buna delil gösterir. Hz. Peygamber'in, Ureynelilerin gözlerini kızgın demirlerle oydurması, **Hz. Ebû Bekir**'in âsîleri ashâbın huzurunda yaktırması, **Hz. Ali'**nin bazı zındıkları yaktırması, **Halid b. Velid'**in mürtedlerden bazılarını yaktırması gibi... **Medîne** âlimlerinin çoğu da kale ve gemilerin, içindekilerle birlikte yakılmasını câiz görürler.

Yine **Buhârî** şârihlerinden **İbn Müneyyir** ve diğer bazıları, buna karşı çıkarak derler ki: Ureynelilerle ilgili olay ya kısastır, ya mensûhtur. Bazı sahâbenin câiz görmesi de delil sayılmaz, çünkü diğer bazı sahâbe de câiz görmemektedir. Kale ve gemilerin yakılabilmesi, ancak düşmanı yenmenin başka yolu kalmadığı zaman câiz olur. Bütün bunların yanında yukarıdaki hadîs son derece açıktır. Rasûlullah (as.), verdiği "**yakma**" emrini bilahare nesh etmiştir. Binaenaleyh bu yasak, tahrim ifâde eder.[179]

Düşmana karşı ateşli silahlar kullanmak, mutlak olarak câiz ise de, sulh halinde suçluları ateşte yakarak cezalandırmaktan sakınmanın, hadîsin ifâdesine daha uygun olduğuna şüphe yoktur.

BAZI HÜKÜMLER

1- İctihâddan dönmek câizdir, nitekim Rasûlullah (as.) da ilk hükmünden dönmüştür.

2- Hüküm verirken delilin zikredilmesi müstahaptır. Nitekim Rasûlullah (as.), yakmaktan niçin vazgeçtiğini belirtmektedir.

---

[179] **İbn Hacer**, VI, 259-260.

3- Sünnet, sünnetle nesh edilebilir.

4- Bir hüküm, henüz amel edilip yerleşmeden önce de nesh câizdir.[180]

١٠٩٨ – (د ـ حمزة الأسلمي رضي الله عنه) قال: إنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أمَّرَهُ على سَرِيَّةٍ ، قال: فخَرَجْتُ فيها وقال: إنْ وجدتُمْ فلانا فأحرقوه ، بالنار ، فولَّيتُ ، فناداني ، فرجعتُ إليه قال: إنْ وَجَدتُمْ فلانا فاقتلوه ولا تُحَرِّقُوهُ فإنَّهُ لا يُعذِّبُ بالنَّارِ إلا ربُّ النار. أخرجه أبو داود.

1.098- Hamza el-Eslemî'den[181] rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.), kendisini bir askerî birliğe komutan tayin etmişti. Hamza; "birliğin (yanına) çıktım, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu" dedi:

"- Eğer falanı yakalarsanız, onu ateşte yakın!"

(Sonra geri) döndüm (gittim). Hz. Peygamber beni çağırdı, huzuruna varınca buyurdu ki:

"- Eğer falanı yakalarsanız, onu yakmayın, sadece öldürün! Çünkü ateşle, ancak ateşin Rabbi azap edebilir."[182]

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in önce yakılmasını isteyip sonra vazgeçtiği kişi, **Hebbâr b. el-Esved b. el-Muttalib**'dir. Bu zat **Mekke** fethinden sonra müslüman olmuş ve müslümanlığını da gayet güzel yaşamıştı.

---

[180] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 257-60; **Aynî**, XIV, 220; **Kastalanî**, V, 118, 147; **Avn**, VII, 333; **Bezl**, XII, 205.

[181] **Ebû Salih, Hamza b. Amr b. Uveymir el-Eslemî**: ö. 61/681. Sahabîdir. İbadetine düşkünlüğü ile maruftur. **İfrikıye** fethine katılmıştır. Kendisinden Süleryman b. Yesâr ve Urve b. ez-Zübeyr rivâyet ettiler. Onun Hz. Peygamber'den 9 hadîs rivâyet ettiği bilinmektedir. Hadîsleri **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[182] **Ebû Davud**, Cihâd, 122/2673.

١٠٩٩ – (د – عروة بن الزبير بن العوام رضي الله عنهم) قال : حدثني أسامة : أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان عَهِدَ إليه ، قال : **أَغِرْ على أُبْنى صَباحا ، وحَرِّقْ.**

قيل لأبي مسهر: أُبْنَى ؟ قال : نَحنُ أعْلَمُ ،هي : يُبْنَى :فِلَسْطِين. أخرجه أبو داود.

1.099- Urve b. ez-Zübeyr anlatıyor:

"Bana Üsâme tahdis etti ki, Rasûlullah (as.) ona; **"Ubnâ'ya sabahleyin baskın yap ve orayı yak!"** diye emretti.

Ebû Müshir'e[183];

"- Ubnâ neresidir?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:

"- Biz onu iyi biliriz. O, Yubnâ'dır. Filistin'de (Askalan ile Remle arasında)dır."[184]

İZAH

Ubnâ, Suriye'de bir şehir adıdır.[185]

Yubnâ'yı, **Yakut el-Hamevî, Remle** yakınında küçük bir kasaba diye tarif eder. Orada bazı sahâbe kabirlerinin bulunduğunu söyler.[186]

İbnu'l-Esîr ise; **Ubnâ** ve **Yubnâ'**nın aynı yerin ismi olduğunu ve **Askalan** ile **Remle** arasında bulunduğunu söyler.

---

[183] **Ebû Müshir, Abdül'a'lâ b. Müshir el-Gassânî ed-Dımaşkî:** 140-218/757-833. Şamlı muhaddislerdendir. Aynı zamanda fakîhti. Kıraat ve neseb ulemasındandı. Eyyâm-ı nâs ve meğâzide imamdı. Saîd b. Abdülazîz'le 12 yıl beraber kalmış ve onun ilmini devam ettirmiştir. Mâlik'ten de *el-Muvatta'*ı rivâyet etmiştir. Kendisinden Hişâm b. Ammâr ve Ebû Zur'a ed-Dımaşkî rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sitede tahric edildi. Hadîs rivâyetinde çok mâhirdi; o kadar ki, Yahya b. Maîn; **"hadîs rvâyetinde ondan evlâsı vardır diyen ahmaktır"** der ve **"onun gibisini görmediğini"** ilave eder. Son derece fasihti; hatta Ebû Hâtim; **"kendilerinden hadîs yazdığım insanlar arasında Ebû Müshir ve Ebû'l-Cemâhir'den fasihini görmedim"** der. **Mihne** fitnesinde işkenceye tâbi tutuldu. **Bağdat'**a götürülüp hapsedildi ve 100 gün sonra hapiste vefat etti. Hadîse dair bir cüz'ü günümüze ulaşmıştır.

[184] **Ebû Davud**, Cihâd, 91/2616-2617.

[185] **Mu'cemu'l-Buldân**, I, 79.

[186] **Mu'cemu'l-Buldân**, V, 428.

Hz. Peygamber'in, **Üsâme'**yi komutan olarak hazırladığı bu birliğin, Rasûlullah'ın (as.) vefatı sırasında hazırladığı ordu olduğu rivâyet edilir.

Bu hadîste, düşman beldesini tahrip edip yakmanın câiz olduğu görülmektedir. Buradaki yakmaktan maksat; ağaçların, ekinlerin ve evlerin yakılmasıdır. Müslümanların menfaati, eğer bunların yakılmasını gerektiriyorsa, yakılır. Hatta savaşta elde edilen mallar götürülemezse, düşmanın eline geçmemesi için bunlar da yakılıp yok edilirler. **Ebû Hanîfe** ve **Mâlik** bu görüştedir. **Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel** ise, bunu câiz görmezler.

Ebû Müshir'in "**Biz orayı iyi bilirz, o Yübnâ'dır**" sözü; kendisi **Şam'**da ikamet ettiği ve o bölgeyi iyi tanıdığı anlamındadır.[187]

Bu hadîsin râvîlerinden **Salih b. Ebî'l-Ahdar** hadîsçiler nazarında zayıftır ve rivâyeti sadece itibar için kullanılır.

١١٠٠– (خ م – **أبو هريرة** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا قاتلَ أحَدُكُمْ ، فَليَجْتَنِبِ** الوجهَ ». أخرجه البخاري ومسلم. وزاد في رواية « **إذا قاتلَ أحدُكُمْ** أخَاهُ ».

وفي رواية أخرى « **فلاَ يلْطِمَنَّ الوَجْهَ** ». وفي أخرى « **فَلْيَتَّقِ الوَجْهَ** ».

1.100-Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Biriniz kavga ettiği zaman, yüze (vurmaktan) **sakınsın!"**[188]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buhârî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in rivâyetinde; **"Biriniz kardeşiyle kavga ettiği zaman..."** diye geçer. Diğer bir rivâyet de; **"Sakın yüzüne vurmasın!"**, bir başkasında da; **"...Yüzünden sakınsın!"** şeklindedir.

---

[187] Bkz., **Bezl**, XII, 124.

[188] **Buhârî**, Itk. 20; **Müslim**, Birr, 32/112.

İZAH

Kavga, Hz. Peygamber'in hiçbir zaman müsamaha ile karşılamadığı son derece çirkin ve zararlı bir davranıştır. Bununla birlikte İslâm realist bir dindir, dolayısıyla kavgadan tamamen âzâde bir hayatın olamayacağını da bilir. Bir realite olarak kavga, insan hayatının bir parçası ise de, bunun da mutlaka bir sınırı ve ölçüsü olmalıdır.

YÜZE VURMAK

Hadîs-i şerifin bütün rivâyetlerinde insanın yüzüne tokat atılması yasaklanmaktadır. Hatta had maksadıyla dahi olsa yüze vurulması yasaktır.[189]

Çünkü yüz; insanın en kıymetli uzvudur. Göz, kulak, burun, ağız gibi en hayatî organları da yüzünde toplanmıştır. Ayrıca yüz, insandaki bütün güzelliklerin odak noktasıdır. İnsanın beyni bile yüzü ile irtibatlıdır. Aklı ve idrâki de yüze bağlıdır. **Nevevî**, yüze vurma yasağını, bu uzuvlardan herhangi birinin zarar görmesi ile izah eder.[190]

Müslim'in bir rivâyetinde bu hadîsin devamında şu ibare yer almaktadır:

"Zira yüce Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı." Bu hadîste yer alan "*Sûretihi*" kelimesindeki zamir, Allah'a ircâ edilirse, Allah mahlûkata benzetilmiş olur. Bu itibarla hadîsin te'vili gerekir. **Mâzerî** bunu; **"İnsan yüzü, Allah'a lâyık bir şekilde yaratılmıştır"** diye te'vil eder. Allah'ı mahlûkata benzetmekten kurtulmak için bazı âlimler, mezkür zamiri dövülen adama gönderirler. Buna göre **"Allah Âdem'i de, o dövülen adam sûretinde yaratmıştır"** manası çıkar. Ancak hadîsin başka rivâyetlerinde zamir kaldırılarak "**Rahman'ın sûretinde...**" diye tasrih edilmektedir.

Hadîs, gerek kavga esnasında diğer insanların, gerekse köle, kadın ve çocukların yüzüne vurmayı kesin olarak yasaklamaktadır.[191]

---

[189] **İbn Hacer**, V, 491-492.

[190] **Nevevî**, XVI, 165.

[191] Bkz., **Nevevî**, XVI, 165; **İbn Hacer**, V, 132; **Aynî**, XIII, 115.

١١٠١- (د ــ عبيد بن تعلي الفلسطيني رحمه الله) قال : غَزَوْنا مع عبدالرحمن بن خالد بن الوليد ، فأُتيَ بأربعة أعْلاجٍ من العدوِّ ، فأمَرَ بهم فقُتِلُوا صَبْرا.

وفي رواية : بالنَّبلِ صَبرا ، فبلغَ ذلك أبا أيوب الأنصاري -رضي الله عنه- فقال:سمعتُ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم ينهى عن قَتْلِ الصَّبْرِ ، فوالذي نفسي بيده ، لو كانت دجاجةٌ ما صَبَرْتُها ، فبلغَ ذلك عبد الرحمن بن خالد ، فأعْتقَ أربعَ رقاب. أخرجه أبو داود.

1.101-Ubeyd b. Ta'lâ el-Filistinî[192] şöyle dedi:

"Abdurrahman b. Halid b. Velid ile birlikte savaşa gittik. Düşmandan dört esir getirildi. Abdurrahman (öldürülmelerini) emretti. Bir yere bağlanıp öldürüldüler."[193]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"...Bağlanarak okla öldürüldüler. Bu olay (ın haberi) **Ebû Eyyub el-Ensârî**'ye ulaştı. O dedi ki:

"Ben, Rasûlullah'ın, bağlanarak insan öldürmeyi yasakladığını işittim. Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, (değil insan) tavuk bile olsa, ben onu, bağlayarak hedef yapıp öldürmem."

Bu söz, Abdurrahman b. Halid'e ulaşınca, dört köle âzâd etti.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Hadîste geçen ***"SABR"*** kelimesi; öldürmek gâyesiyle insanı bağlamak, onu hedef olarak dikmek demektir. Eli-kolu bağlanan insan, hedef alınır ve öldürülürdü. Hadîs-i şerif; insanı bu şekilde bağlayıp silaha hedef yapılmasını yasaklamaktadır. Hatta değil insan,

---

[192] **Ubeyd b. Ta'lâ et-Tâî el-Filistînî:** Filistinli tâbiîlerden ve güvenilir râvîlerdendir. Ebû Eyyub el-Ensârî'den bir rivâyeti bulunmaktadır. Kendisinden Yahya b. Hassân el-Kinânî rivâyet etti. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[193] **Ebû Davud**, Cihâd, 129/2687.

bir hayvan bile atışa hedef yapılamaz. Bunu yasaklayan sahih hadîsler vardır.[194]

Çünkü bu, hedefteki varlık için bir işkence olduğu gibi, hedef alan insanın da kaba ve zâlim bir tabiata sahip olduğunu gösterir.

Hz. Peygamber, bir hadîslerinde şöyle buyurur:

"Yüce Allah, her şeyde güzelliği yazmıştır. Binâenaleyh birini öldürdüğünüzde güzellikle öldürün! Hayvanı boğazlarken güzellikle boğazlayın! Her biriniz bıçağını bileylesin ve hayvanı rahatlatsın!."[195]

Allah'ın en mükerrem yaratığı olan insan, yaptığı hiçbir iş ve davranışında kaba, duygusuzca ve zalimce hareket etmemelidir. Başkalarına eziyet çektirmemelidir. İşkence ile olsun veya olmasın, netice itibariyle ölüm ölümdür; binâenaleyh zalimce veya güzellikle öldürmek, ölen biri için fark etmez diye düşünülebilir. Her şeyden önce ölen için fark etmez denmesi, mümkün değildir. Kaldı ki, onun için fark etmese bile yaşayan insan için fark eder; onun vahşi, zalim ve gaddar tabiatını ortaya koyar. Bunları yapa yapa daha da zalim ve gaddar olmasına yol açar.[196]

١١٠٢- (د ـــ ابن مسعود رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «أعفُّ النَّاسِ قِتْلَةً : أَهْلُ الإِيمَانِ ». أخرجه أبو داود.

1.102- İbn Mes'ûd, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Öldürme konusunda insanların en iffetlisi, iman edenlerdir."[197]

İZAH

---

[194] **Müslim**, Sayd, 61; **İbn Mâce**, Zebâih, 10; **Müsned**, III, 180, 318.

[195] **Müslim**, Sayd, 57.

[196] Bkz., **Avn**, VII, 351; **Bezl**, XII, 237.

[197] **Ebû Davud**, Cihâd, 120/2666.

"En iffetli" ibaresini **Nevevî**; **"Allah'ın haramlarından ve insanlığa yakışmayan fiillerden en uzak"** diye izah eder. Aynı zamanda en merhametli, en nâzik, varlıklara işkence etmekten en çok sakınan kişi anlamına da gelir.

Bu vasfa en çok lâyık olanlar, mü'minlerdir. Çünkü onlar, zulüm ve işkence edemezler. Ellerine geçirdikleri bir düşmanın uzuvlarını kesmek suretiyle eziyette bulunamazlar. Çünkü Allah, böyle davranışları yasaklamıştır. Mü'min, Allah'ın yasak ettiği bir fiili irtikâb edemez. Çünkü onlar, yaratanın hatırına yaratılanı hoş görürler. Savaşta düşmanı öldürmeleri ise, Allah'ın emri gereğidir. Ama bu konuda da asla haddi tecavüz etmezler.

Buna mukabil kâfirler, bu vasıflardan uzaktırlar. Ellerine geçirdikleri düşmanlara en ağır işkence usullerini tatbik ederler. Bu durum günümüzde bile, esirlere işkence edilmeyeceğine dair yapılan uluslararası anlaşmalara rağmen, tüyler ürpertici şekilleriyle devam ettirilmektedir.[198]

١١٠٣- (خ ــ **عبد الله بن يزيد الأنصاري** رضي اللّٰه عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰه عليه وسلم: «**نَهى عن المُثْلَةِ والنُّهْبَى**». وقد رواه ابن جبير عن ابن عباس عن النبيِّ صلى اللّٰه عليه وسلم، أخرجه البخاري.

1.103- Abdullah b. Yezid el-Ensârî'den[199] rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.), "Yağmalamayı ve ölülerin uzuvlarını kesmeyi yasakladı."[200]

---

198 Bkz., **Avn**, VII, 327; **Bezl**, XII, 195.

199 **Ebû Musa, Abdullah b. Yezîd b. Zeyd el-Ensârî el-Evsî el-Hatmî:** ö. 70/689 dö. Kendisi ve babası sahabîdirler. Onyedi yaşında iken **Hudeybiye** seferine çıktı, **Rıdvan** bîatına katıldı. **Kûfe**'de valilik yaptı. **Cemel** ve **Sıffîn**'de Hz. Ali ile beraberdi. Kendisinden Şa'bî ve İbn Sîrîn rivâyet etti. Şa'bî aynı zamanda onun kâtibi idi. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

200 **Buhârî**, Mezalim, 30; Zebâih, 25.

١١٠٤- (خ - ابن عباس رضي الله عنهما) قال : كان المشركون على مَنْزِلَتَيْن من النبيِّ صلى الله عليه وسلم والمؤمنين ، كانوا مُشْرِكي أهْلِ حَرْبٍ يُقاتِلُهُمْ ويُقاتِلُونَهُ ، ومُشْرِكي أهْلِ عَهْدٍ ، لا يُقاتِلُهُم ولا يُقاتِلُونَهُ ، وكان إذا هاجَرَتِ المرأةُ من الحربِ لم تُخْطَبْ حتى تَحيضَ و تَطْهُرَ ، فإذا طَهُرَتْ ، حَلَّ لها النكاح ، فإنْ هاجرَ زَوْجُها قبْلَ أن تُنْكَحَ رُدَّتْ إليه ، وإن هاجَرَ عبدٌ منهم أو أمَةٌ فهما حُرَّان ، ولهما مَا لِلْمُهاجرينَ - ثم ذكر من أهل العهد مثلَ حديث مُجاهد- وإنْ هاجَرَ عبْدٌ أو أمةٌ للمشركين من أهل العهد لم يُرَدّوا ، ورُدَّتْ أثمانُهُمْ ، قال : وكانت قُرَيْبَةُ بنتُ أبي أمية عند عمر بن الخطاب فطلقها ، فتزوَّجها معاوية بن أبي سفيان ، وكانت أم الحكم بنتُ أبي سفيان تَحْتَ عياض بن غنم الفهري فطلقها ، فتزوجها عبدُ الله بن عثمان الثقفي. أخرجه البخاري.

1.104- İbn Abbas anlatıyor:

"Müşrikler, Hz. Peygamber ve mü'minler nazarında iki sınıftı. Biri ehl-i harp olan müşrikler: Rasûlullah (as.) onlarla savaşır, onlar da Hz. Peygamberle harp ederlerdi.

Diğeri ehl-i ahd olan müşrikler: Bunlarla Rasûlullah (as.) savaşmaz, onlar da Hz. Peygamberle harp etmezlerdi.

Ehl-i harp müşriklerinden bir kadın, (müslüman olup) hicret ederek müslümanların yanına geldiği zaman, hayız olup temizlenmeden kendisine talip çıkılmıyordu. Temizlenince evlenmesi helâldi. Eğer henüz evlenmeden kocası da hicret edip gelecek olursa, kadın ona verilirdi. Ehl-i harpten bir köle veya câriye hicret edecek olsa, hür sayılırlar ve muhacirlerin haklarını elde ederlerdi."

Sonra İbn Abbas, Mücâhid'in rivâyetinde olduğu gibi ehl-i ahd müşriklerini de anlattı:

"Ehl-i ahd müşriklerinden bir köle veya câriye hicret etse, iâde edilmezler, ancak kıymetleri ödenirdi."

İbn Abbas şöyle devam etti :

"Ebû Umeyye'nin kızı Kuraybe, Hz. Ömer'in nikâhında idi. Hz. Ömer, onu boşadı, Muâviye b. Ebî Süfyân aldı. Ebû Süfyân'm kızı

Ümmü Hakem de, Iyâd b. Ğanem el-Fihrî'nin[201] karısı idi. Iyâd onu boşayınca, kendisini Abdullah b. Osman es-Sekafî[202] nikâhladı."[203]

İZAH

Bu hadîste, müşrik iken müslüman olan kadınların iddetleri ele alınmaktadır. Buna göre; dâr-ı harpten müslümanların yanına hicret eden bir kadının iddeti, bir temizlik müddetidir. **Hanefîlerin** tercihi de budur.

Ancak diğer müctehidler, müslüman olup hicret eden bir kadının tam anlamıyla hür sayılacağı gerekçesiyle, hür kadınlar gibi üç hayız müddetini öngörürler.

Hadîste sözü edilen **Kuraybe, Ebû Umeyye**'nin kızı ve Rasûlullah'ın (as.) hanımı **Ümmü Seleme**'nin de kızkardeşidir. **Kuraybe, Hz. Ömer**'in hanımı idi ve henüz müşrikti. Müşrik kadınları mü'minlere haram kılan ***"Kafir kadınları nikâhınızda tutmayın!"***[204] âyeti nâzil olunca, **Hz. Ömer Kuraybe**'yi boşadı. **Kuraybe**, bilahare müslüman olmuştur.

Ümmü Hakem de, **Hz. Ümmü Habîbe**'nin kız kardeşi idi. **Iyâd** da, müşrik olduğu için onu boşamıştı. **Ümmü Hakem, Mekke** fethinde müslüman olmuştur. **Iyâd**'dan sonra **Ümmü Hakem, Abdullah b. Osman es-Sekafî** ile evlendi.

---

[201] **Ebû Sa'd, Iyâd b. Ğanem b. Züheyr el-Fihrî el-Kuraşî**: ö. 20/641. Meşhur sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'in bütün savaşlarına katıldı. Son derece dürüst biriydi. İrtidat olaylarında önemli hizmetleri oldu. **Şam**'ın fethinde süvari birliklerinin komutanlığını yaptı. **Yermük** savaşının da önemli komutanlarındandı. Bu savaşta Bizans ordusunu **Malatya**'ya kadar kovalamıştı. Bizan topraklarına geçiş yolunu ilk defa o açmıştı. Kudüs ve Halep'in fethinde de önemli görevler yaptı. Antakya seferinde öncü birliklerin komutanı idi. Hz. Ömer onu **Humus, Kınnesrîn** ve **el-Cezîre** valiliğine getirdi. **el-Cezîre** bölgesinin İslâmlaşmasını sağladı; **Rakka, Ruha, Bitlis, Ahlat, Besni, Mardin, Nusaybin, Silvan** ve **Harrân** gibi önemli şehirleri ele geçirdi. **Humus**'ta vefat etti.

[202] **Abdullah b. Osman es-Sekafî**: Durumu meçhûl olan râvîlerdendir. Züheyr b. Osman es-Sekafî'den rivâyeti vardır. Kendisinden sadece Hasan el-Basrî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[203] **Buhârî**, Talak, 19.

[204] Müntehine, 10.

Bu hadîste, **Hudeybiye** antlaşmasına atıflar yapılmaktadır. Bu anlaşmaya göre; müşriklerden biri müslümanlar tarafına geçerse iâde edilecek, buna mukabil müslümanlardan biri müşrikler tarafına geçerse iâde edilmeyecekti. Ancak bu maddeye kadınların dahil olup olmadığı ihtilaf konusu olmuştur. Hz. Peygamber; *"Onları kâfirlere iâde etmeyin!"*[205] âyetine dayanarak, müslümanlar tarafına geçen müşrik kadınları iâde etmemiş, ancak bu kadınların kocalarına mehirlerini ödemiştir. Kölelerin de, efendilerine ücretleri ödenmiştir. Müşriklerle anlaşmalı olduklarına binâen uygulama böyle yapılmıştır.

Müslümanlardan boşanan müşrik kadınlara da mehirleri verilmiştir.[206]

---

[205] Mümtehine, 10.

[206] Bkz., **İbn Hacer**, X, 525; **Aynî**, XX, 271; **Kastalanî**, VIII, 157.

الفصل الخامس

في أسباب تتعلّق بالجهاد متفرّقة

V- CİHAD SEBEPLERİ HAKKINDA ÇEŞİTLİ HADİSLER

١١٠٥ - (م د س — عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ما مِنْ غازِيَة أو سَرِيَّة تغزُو في سبيل الله ، فَيَسْلَمون ويُصيبون، إلا تعجّلوا ثُلُثَيْ أجْرِهم ، وما من غازية أو سرِيَّة تُخفق وتُخوَّف وتُصاب ، إلا تَمّ أجْرُهُم».

وفي رواية : « ما مِنْ غازِيَة تغزُو في سبيل الله ، فيُصيبونَ الغنيمةَ إلا تعجَّلوا ثُلُثَيْ أجْرِهم من الآخرة ، ويبقى لهم الثُّلُث ، وإن لم يُصيبوا غنيمةً تَمَّ لهم أجْرُهُمْ ». أخرجه مسلم. وأخرج الرواية الثانية أبو داود والنسائي.

1.105- Abdullah b. Amr b. Âs, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"Allah yolunda savaşıp selâmetle geri dönen ve (ganimetten) **nasibini alan her ordu veya müfreze, mükâfatlarının üçte ikisini dünyada almış sayılırlar. Bunu başaramayan; korkulu günler yaşayan ve musîbetlere dûçar olan her ordu veya müfreze ise, mükâfatlarını** (ahirette) **tam olarak alırlar."**[207]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Allah yolunda savaşan ve ganimet elde eden her ordu, âhiret sevabının üçte ikisini dünyada peşin almış sayılırlar; geriye üçte biri kalmıştır. Eğer ganimet elde edemezlerse, mükâfatları tam olarak verilir."

Bu rivâyetler, **Müslim**'indir.

İkinci rivâyeti **Ebû Davud** ve **Nesâî** de tahric etmiştir.

---

[207] **Müslim**, İmâret, 44/153; **Ebû Davud**, Cihâd, 13/2497; **Nesaî**, Cihâd, 15.

İZAH

Bu hadîste, cihâdın karşılığı olarak üç çeşit mükâfattan bahsedilmektedir:

1- Düşmana esir düşmeden sağ-sâlim evine dönmek.

2- Ganimet elde etmek.

3- Uhrevî mükâfat.

Bir asker düşmana esir düşmez, ama ganimet de elde edemezse, cihâdın ancak üçte birinin karşılığını almış sayılır; âhirette, kalan üçte ikiyi alır. Hem esir düşmez, hem de ganimet alırsa, mükâfatın üçte ikisini almış sayılır. Âhirette mükâfatın geride kalan üçte birini alır. Buna mukabil savaşta esir düşen veya şehid olan asker, âhirette cihâd sevabının tamamını alacaktır.[208]

١١٠٦- (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: كُنَّا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في غزاة فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إنَّ بالمدينةِ رجالا ما سِرتُمْ مسيرا، ولا قَطَعْتم واديا، إلا كانوا معكم، حَبَسَهُم المرضُ». أخرجه مسلم.

1.106- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) beraber bir savaşta idik. Buyurdu ki:

"(Şu anda) **Medîne'de öyle adamlar vardır ki, katettiğiniz her vâdide, yürüdüğünüz her yolda onlar da sizinle beraberdirler. Onları orada hastalıkları hapsetmiştir."**[209]

İZAH

Bu hadîste, herhangi bir ameli yapmaya gönülden niyet ettiği halde buna imkân bulamayan mü'minin hali belirtilmektedir. Nitekim savaşa gitmeyi yürekten arzu ettiği halde mazereti sebebiyle gidemeyenler, aynen gidenler gibi sevap almaktadırlar.

"Mü'minlerden Allah yolunda malları ve canlarıyla savaşanlar ile cihâddan geri kalanlar bir değildir"[210] âyeti, derece itibariyle bu iki

---

[208] Bkz., **Avn**, VII, 174; **Bezl**, XI, 402.

[209] **Müslim**, İmâret, 48/159.

zümreyi birbirinden ayırmakta ise de, yine aynı âyette **"özür sahipleri"** istisnâ edilmektedir.

Bu hadîs, cihâdın farz-ı ayn olduğunun delilidir. Hadîs ayrıca, niyetin, bütün amellerde esas unsur olduğunu da göstermektedir.[211]

١١٠٧- (خ د ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: رجَعْنا مع النبي صلى الله عليه وسلم، فقال: «إنَّ قوْما خلْفنا بالمدينة ، مَا سَلَكْنا شعْبا ، ولا وَاديا : إلا وهم معنا ، حَبَسهُم العُذْر ».

هذه رواية البخاري. وفي رواية أبي داود: أنَّ النَّبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « **لقد** تركتم بالمدينة أقواما ، ما سِرْتم مَسيرا، ولا أنْفَقْتمْ من نفقة، ولا قَطَعْتم من واد إلا وهم معكم فيه، قالوا: يا رسول الله ، وكيف يكونُون معنا ،وهم بالمدينة ؟ قال : حَبَسهُمُ العُذْرُ».

1.107- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamberle birlikte bir savaştan dönüyorduk. Buyurdular ki:

"Biz Medîne'de öyle adamlar bıraktık ki, her girdiğimiz yol ve vâdide, onlar bizimle beraber olmuşlardır. Onları orada mazeretleri alıkoymuştur."[212]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buhârî**'nindir.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Medîne'de öyle adamlar bıraktınız ki, yürüdüğünüz her yolda, Allah için yaptığınız her harcamada ve katettiğiniz her vâdide onlar da sizinle beraber idiler."

Dediler ki:

---

210 Nisâ: 95.

211 Bkz., **Avn**, VII, 174; **Bezl**, XI, 402.

212 **Buhârî**, Cihâd, 35; Meğazî, 80; **Ebû Davud**, Cihâd, 20/2508.

"- Ey Allah'ın Rasûlü, onlar Medîne'de bulundukları halde nasıl bizimle beraber olabilirler?"

"- Onları mazeretleri alıkoymuştur."

١١٠٨- (خ د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقولُ:«عَجِبَ رَبُّنا تعالى مِنْ قَوْمٍ يُقادونَ إلى الجنَّةِ في السَّلاسِلِ ». أخرجه البخاري ، وأبو داود.

وللبخاري : عَجِبَ اللهُ من قوم يدخلون الجنَّة في السلاسل. قال أبو داود: يعني: الأسير يُوثَقُ ثم يُسْلِمُ.

1.108- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Rabbimiz, zincirlere bağlanarak cennete götürülen insanlara hayret etmiştir."[213]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buhârî** ve **Ebû Davud** rivâyet etti.

Buhârî'nin rivâyeti şöyledir:

"Allah, cennete zincirler içinde giren insanlara hayret etti."

Ebû Davud; "Yani (yakalanıp) bağlanan, sonra da müslüman olan esire..." diye açıkladı.

İZAH

"Hayret etti" diye tercüme ettiğimiz "عجب" *"acibe"* kelimesi, aynı zamanda hoşnud oldu, değer verdi, razı oldu gibi manalara da gelir.

Hadîsteki **"cennet"**ten maksat, İslâm dinidir. Zaten İslâm'a girmek de, cennete girmekle neticelenecektir.

"Zincirlere bağlanmak"tan gaye; savaşta ele geçirilen sonra da iman edip müslüman olan savaş esirleridir. Bunlar bağlı olarak,

---

213 **Buhârî**, Cihâd, 144; **Ebû Davud**, Cihâd, 124/2677.

istemeye istemeye İslâm ülkesine getirilir, bilâhare kendi arzularıyla İslâm'a girerler.

Bazıları bu cümlenin müslümanları kastettiğini söyler. Buna göre mana; kâfirlerin eline esir düşen, elleri-ayakları bağlanıp şehid edilen veya bu halde bile imanını koruyan mü'minlerdir. **Buharî** şârihlerinden **Kirmânî** ve **Birmâvî**, bu kavli tercih ederler.[214]

١١٠٩- (خ م د س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**إنّما الإمامُ جُنَّةٌ يُقاتَلُ به** ». أخرجه أبو داود. وقد أخرج البخاري ، ومسلم ، والنسائي هذا المعنى في جملة حديث يَرِدُ في كتاب الخلافة والإمارة من حرف الخاء.

1.109- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Emîr, ancak bir kalkandır, savaşa onunla gidilir."[215]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** de bu manada bir rivâyeti başka bir hadîsin içinde tahric etmişlerdir, bu rivâyet de Kitabu'l-Hilâfet ve'l-İmâret bölümünde gelecektir.

İZAH

Hadîs; İslâm'ın, bütünüyle yaşayabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için, bir Devlet'in ve Devlet Başkanının varlığını öngörmektedir. Hadîsin **Buhârî**'deki rivâyeti, daha uzun bir metin halindedir:

"Bana itâat eden, Allah'a itâat etmiş olur. Bana isyân eden Allah'a isyân etmiş sayılır. Emîr'e itâat eden de bana itâat etmiş, Emîr'e isyan eden bana isyân etmiş olur. Emîr, ancak bir kalkandır. Onun arkasından savaşa gidilir ve onunla korunulur. Eğer o,

---

214 Bkz., **İbn Hacer**, VI, 253; **Aynî**, XIV, 258; **Kastalanî**, V, 144; **Avn**, VII, 337; **Bezl**, XII, 212.

215 **Buharî**, Ahkâm, 1; Cihâd, 109; **Müslim**, İmâret, 9/43; **Ebû Davûd**, Cihâd, 163/2757.

Allah'tan korkmayı emreder ve âdil olursa, bunun sevâbını alır. Aksini yaparsa günahı kendisinedir."

Buradaki **Emîr**'den maksat, **Devlet Başkanı**'dır.

İslâm; başıbozuk, her türlü Devlet düzeninden uzak ve dağınık kabileler halinde yaşayan Arapları, tek bir devlet çatısı altında toplamıştı. Böylece halkı anarşiden ve düzensizlikten kurtarıp düzenli ve disiplinli bir hayata kavuşturmuştu. İslâm, bu devletin başı olan **Emîr**'e bağlı kalmayı, itâatkâr olmayı ve karşı çıkmamayı da kaideleştirmiştir. Hatta onun emriyle savaşa gitmeyi emretmiştir. **Emîr**'e itâati, Peygamber'e itâat seviyesinde görmüştür. Ancak ilâve etmek gerekir ki, bu, körü körüne bir itâat değil, Hakka bağlı olmak kaydıyla itâattir. En azından Allah'a isyana götürmeyen konularda itâattir. Allah'a isyana götüren konularda ise, kimseye itâat edilmez. Gücü yeten ve daha büyük bir fitneye yol açmayacağından emin olan, mücadele eder, karşı koyar. Gücü yetmeyen de sabreder.

Emîr'in "**kalkan**" olarak vasıflandırılması ise, halkını koruyucu olması ile izah edilir. Emîr halkını, dahilî ve haricî her türlü düşmandan ve haksızlıklardan koruyacaktır. Herkese insanca yaşama imkân ve şartlarını sağlayacaktır. Zulüm ve tecavüzü önleyecektir. Böylece devlet başkanı ile halk, tıpkı baba oğul gibi olacaklar; biri itâat edecek, diğeri de koruyup gözetecektir.[216]

١١١٠- (م د ــ **أَنس بن مالك** رضي الله عنه) أنَّ فَتىَ مِنْ أسْلَمَ قال : إني أريدُ الغزوَ يا رسولَ الله ،وليس معي مالٌ أتجهَّزُ به، قال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : آئت فلانا ، فإنه كان قد تَجهَّزَفَمَرِضَ ، فأتاه ، فقال: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم يقرِئُكَ السلام ويقولُ : « **أعطِني الذي تجهَّزتَ به، فقال :يا فُلاَنةُ -لأهله-أعطيه الذي تجهزْتُ به،ولاتَحْبِسي عنه شيئا منه ، فوالله لا تَحْبِسي منه شيئا فيُبارَك لك فيه**». أخرجه مسلم وأبو داود.

---

[216] Bkz., **Aynî**, XIV, 222; **Avn**, VII, 437.

1.110- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre; **Eslem** kabilesinden bir genç şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, ben gazâya gitmek istiyorum, ama gerekli teçhizatı almak için imkânım yok."

"- Falana git, çünkü o hazırlık yapmıştı, ama hastalandı."

Genç ona gitti ve dedi ki:

"- Rasûlullah (as.) sana selâm ediyor ve yaptığın hazırlığı bana vermeni emrediyor."

Adam âilesine hitaben;

"- Ey falan hanım, yaptığım hazırlığı ver! Ondan hiçbir şeyi alıkoyma! Vallahi ondan bir şey alıkoymazsan, bu sayede sana bereket verilir"[217] dedi.

İZAH

Bu hadîs, hayra delalet etmenin faziletine delildir. İnsan, herhangi bir hayır niyetiyle ayırdığı malı, başka bir hayra da kullanabilir. Ancak belli bir hayra harcamayı adamışsa, oraya kullanmalıdır. Buna rağmen yine başka bir hayra harcamayı düşünürse, nezrinin keffâretini öder.[218]

١١١١- (د ــ **سمرة بن جندب** رضي الله عنه) قال: أمَّا بعدُ ، فإن النبيَّ صلى الله عليه وسلم سَمَّى خَيْلنا خيلَ الله إذا فزعنا ، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يأمُرُنا – إذا فزِعنا – بالجماعةِ والصَّبرِ والسَّكينة إذا قاتلنا. أخرجه أبو داود.

1.111- Semüre b. Cündüb şöyle dedi:

"Bilin ki; Hz. Peygamber, (düşmandan) korktuğumuz zaman, ***'Ey Allah'ın süvarileri!'*** diye çağırırdı. Korktuğumuz zaman cemâate katılmamızı, sabırlı ve sakin olmamızı emrederdi. Savaşırken de aynı durumda olmamızı isterdi."[219]

---

[217] **Müslim**, İmâret, 38/134; **Ebû Davud**, Cihâd, 177/2780.

[218] Bkz., **Avn**, VII, 467; **Bezl**, XII, 416.

[219] **Ebû Davud**, Cihâd, 54/2560. Bu, zayıf bir hadîstir.

١١١٢- (ت د ـ ابن عباس رضي الله عنهما): أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «خيرُ الصحابةِ: أربعةٌ وخيرُ السرايا: أربعُمائة، وخيرُ الجيوشِ: أربعةُ آلافٍ، ولن يُغلَبَ اثنا عَشَرَ ألفاً مِن قِلَّةٍ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

1.112- İbn Abbas, Rasûlullah'dan (as.) şöyle rivâyet ediyor:

"En hayırlı arkadaşlık, dört kişilik olanıdır. Birliklerin en hayırlısı 400 kişilik, orduların en hayırlısı 4.000 kişilik olanıdır. 12.000 kişilik ordu, sayı azlığından dolayı mağlub edilemez."[220]

İZAH

Bu hadîsi rivâyet eden **Ebû Davûd**'un işaret ettiği gibi, hadîs mürseldir.

Hadîste, bazı askerî birliklerin sayıları gösterilmektedir. Bu sayılar, hiç şüphesiz o dönemin şartları, imkânları ve ihtiyaçları göz önüne alınarak belirlenmiştir. Bu birlikler, sayıları itibariyle çeşitli isimler alırlar:

1- Cerîde : En küçük askerî timdir.

2- Seriyye: 50 - 400 askerden ibaret birliklere denir.

3- Ketîbe : 100 - 1.000 kişilik askerî birliktir.

4- Ceyş : 1.000 - 4.000 kişilik birliklerdir.

5- Hamîs : 4.000 - 12.000 kişilik birliklerdir.[221]

Hadîste, 12.000 kişilik bir ordunun sayı azlığı sebebiyle mağlûb edilemeyeceği belirtilmektedir. Bundan maksat; mağlûbiyet sebebinin, sayı azlığına bağlanamayacağı, sebebin başka hususlarda aranması gerektiğidir. Nitekim **Huneyn** savaşında müslümanlar, 12.000 kişilik bir kuvvete sahiptiler. Buna rağmen bir ara dağılıp parçalanmışlardı. Kur'ân-ı Kerim, bunun sebebini, ordunun sayı fazlalığı ile böbürlenmesine, Allah'ın yardımını unutmalarına bağlar.[222]

---

220 **Ebû Davud**, Cihâd, 89/2611; **Tirmizî**, Siyer, 7/1555.

221 **Bezl**, XII, 114.

222 Tevbe, 25.

Bu hadîs, müteakıp dönemlerde müslümanlar için bağlayıcı bir ölçü getirmemekte, belki **Huneyn**'de sayı fazlalığına rağmen müslümanların mağlûb duruma düşmelerinin sebebine işaret etmektedir.

Hadîste ayrıca dört kişilik arkadaşlıktan bahsedilmektedir. Buradaki arkadaşlıktan maksat, seyahat arkadaşlığıdır. **1400** yıl önceki hayat şartlarını, yolculuk tehlikelerini düşündüğümüzde, bunun sebebini anlamak kolaylaşır. Bazen yolculukta arkadaşların birbirlerinden ayrılmaları gerekebilir. Yiyecek temini ve başka sebeplerle birbirlerinden ayrılmak zorunda kalabilirler. İşte böyle bir durumda tek kişi kalmamak için en az dört kişi olmaları gerekir. Ayrılsalar bile yine iki arkadaş kalırlar. Bu ayrılma ihtiyacı, seriyye ve ordu gibi askerî birlikler için de göz önünde bulundurulmalıdır.[223]

١١١٣- (خ ــ **سليمان بن حبيب المحاربيُّ** رحمه الله) قال : سمعتُ أبَا أُمَامَةَ يقولُ : لقد فَتَحَ الفُتُوحَ قَوْمٌ ، ما كانَتْ حلْيَةُ سُيُوفِهِمُ الذَّهبَ وَلا الفضّة، إنَّما كانت حِلْيَتُهُمُ العَلاَبِي والآنُكَ والحديدَ. أخرجه البخاري.

1.113- Süleyman b. Habîb el-Muhâribî[224], Ebû Ümâme'nin şöyle dediğini duydu:

"Bir millet, birçok fetihler yapmıştı. Onların kılıçlarının süsü ne altındı, ne de gümüş! Süsleri, ancak kabzalarına bağladıkları sırım, kurşun ve demirdi."[225]

İZAH

---

[223] Bkz., **Avn**, VII, 269; **Bezl**, XII, 113; **Tuhfe**, V, 165.

[224] **Ebû Eyyub, Süleyman b. Habib el-Muhâribî ed-Dârânî ed-Dımaşkî:** ö. 126/744. Şamlı tâbiîlerdendir. Ebû Üm,âme ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Evzâî, Zührî ve Osman b. Ebî'l-Âtike rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir. **Şam**'da otuz yıl kadılık yapmıştır.

[225] **Buhârî**, Cihâd, 83.

Meşhur sahabî **Ebû Ümâme el-Bâhilî**'nin işaret ettiği kavimden maksat; sahâbe-i kiramdır. **Ebû Umâme,** bazı müslümanların kılıçlarını altın-gümüş gibi zinetlerle süslediklerini görünce böyle konuşmuştu.

Bu rivâyet, harp silah ve vasıtalarının, altın-gümüş gibi insanların ihtiyacı olan şeylerle süslenip israfa yol açılmamasını ifâde etmektedir. Ancak düşmanı korkutmak, moralini bozmak gibi bir fayda umuluyorsa, buna cevaz verilmiştir.[226]

١١١٤ – (خ م ت د ـــ أبو طلحة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم كان إذا ظَهَر على قومٍ ، أقَامَ بالْعَرْصَة ثَلاَثَ لَيَالٍ. أخرجه الجماعةُ إلا الموطأ والنسائي.

إلا أنَّ أبا داود قال : « **غَلَبَ** » بَدَلَ « **ظَهَرَ** ».

وفي أخرى له « إذا غلبَ قوما أحَبَّ أنْ يُقيم بعَرْصَتِهِمْ ثلاثا ».

1.114- Ebû Talha şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bir millete gâlip geldiği zaman, onların topraklarında üç gün kalırdı."[227]

RİVÂYETLER

Bu hadîs, **Muvatta** ve **Nesâî** hariç Kütüb-ü Sitte'de rivâyet edilmiştir. Yalnız **Ebû Davud**, hadîsteki "*zahare*" fiili yerine "**ğalebe**" fiilini kollandı.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bir kavme gâlip gelince, onların arazisinde üç gün kalmayı severdi."

---

[226] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 193; **Aynî**, XIV, 188; **Kastalanî**, V, 98.

[227] **Buhârî**, Cihâd, 185; Meğâzî, 7; **Müslim**, Cennet, 17/78; **Tirmizî**, Siyer, 3/1551; **Ebû Davud**, Cihâd, 132/2695.

İZAH

Bu hadîste, Hz. Peygamber'in bir uygulaması görülmektedir: Zaferden sonra düşman topraklarında üç gün daha kalmak. Bunun sebebi de; hayvanları ve askerleri dinlendirmek, birliklere yeniden çeki düzen vermek olduğu kadar, düşman üzerinde hâkimiyet ve nüfûzunu iyice tesis etmektir.

İbnu'l-Müneyyir, bunu, hep Allah'a isyana sahne olan o topraklarda Allah'a itâat, zikir ve ibadet ziyafeti çekmek, kötülükleri iyiliklere tebdil etmek ve İslâm'ın izzetini ortaya çıkarmak diye açıklar.[228]

١١١٥- (ط ـ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) كان إذا أعطى شيئا في سبيل الله، يقول لصاحبه: إذا بَلَغْتَ به وادِيَ القُرى : فَشأْنُكَ به. أخرجه الموطأ.

1.115- Abdullah b. Ömer, Allah yolunda bir şey verdiği zaman, arkadaşına; "Vâdi'l-Kurâ'ya ulaştığın zaman, onu istediğin gibi kullan" derdi.[229]

İZAH

İbn Ömer, cihâda niyetlenen herhangi bir arkadaşına, Allah rızası için mal, silah, at gibi şeyler verir, ancak yola çıkıp **Vâdi'l-Kurâ'**ya vardığı takdirde onu istediği gibi kullanabileceğini, ancak o zaman o mala mâlik olacağını şart koşardı.

Vâdi'l-Kurâ, Medîne yakınında, **Suriye** yolu üzerinde bir bölgedir.[230] Bir anlamda burası, savaşın başlangıç yeridir. Burayı geçen insan, artık geri dönmeyip savaşa giderdi. **İbn Ömer** de, ancak orayı geçip geri dönme ihtimali kalmadığında verdiği malın mülkiyetine sahip olacağını şart koşardı.[231]

---

[228] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 297; **Aynî**, XIV, 310; **Kastalanî**, V, 178.

[229] **Muvatta**, Cihâd, 5/13.

[230] **Mu'cemu'l-Buldân**, V, 345.

[231] Bkz., **Münteka**, III, 174; **Zürkanî**, III, 294.

١١١٦- (ط ـ يحيى بن سعيد رحمه الله): أنَّ سعيدَ بن المسيِّب كان يقولُ : إذا أعطِيَ الرجلُ الشَّيءَ في الغزو ، فيبلغَ به رأسَ مَغْزاته فهو له. أخرجه الموطأ.

1.116- Yahya b. Said (el-Ensârî)'den rivâyet edildiğine göre, Saîd b. el-Müseyyeb şöyle diyordu:

"Savaşta bir adama bir şey verilir de, o adam, onunla savaş yerine ulaşırsa, o mal onun olur."[232]

١١١٧- (م د ـ عمران بن حصين رضي الله عنه) قال : كانت ثقيف حُلفاء لبني عُقَيلٍ ، فأسَرَتْ ثقيف رَجُلَيْنِ من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم وأسَرَ أصحابُ رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا من بني عُقَيْلٍ ، وأصَابُوا معه الْعَضْباءَ ، فأتى عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو في الوثاق ، فقال : يا محمدُ ، فأتاه ، فقال : ما شأنُك ؟ فقال : بِمَ أخَذْتني وأخذتَ سابقةَ الحاجِّ ؟ يعني: العَضباءَ - فقال : أخَذْتُكَ بجريرة حُلفائك ثقيف ، ثم انصرف عنه ، فناداه ، فقال : يا محمد ، يا محمد ، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رحيما رقيقا - فرجع إليه ، فقال : « **ما شأنك ؟**» قال: إني مُسلمٌ ، قال : « **لو قُلْتَها وأنت تَملكُ أمرَك أفلحتَ كُلَّ الفلاح** » ، ثم انصرف عنه ، فناداه: يا محمد ،يا محمد ، فأتاه فقال : « **ما شأنك ؟** » فقال : إني جائعٌ فأطعمني ، وظمآنٌ فأسقني ، قال : « **هذه حاجتُك** » ، فَفُدِيَ بالرجلين ، قال : وأسِرَت امْرأةٌ من الأنصار ، وأُصيبت العضباءُ ، فكانت المرأة في الوثاق ، وكان القومُ يُريحون نَعَمَهم بين يدَيْ بُيوتهم ، فانفلتت ذات ليلة من الوَثاق ، فأتت الإبلَ ، فجعلَتْ إذا دَنت من البعير رَغا ، فَتَتركُهُ حتى تنتهيَ إلى العَضباء ، فلم تَرْغُ ، قال: وهي ناقةٌ مُنوَّقَةٌ. ـــوفي رواية : ناقةٌ مُدَرَّبةٌ ، وعند أبي داود : ناقةٌ مُجَرَّسةٌ - فقعدتُ في عَجُزها ، ثم زَجَرتْها فانطلقتْ ونَذرُوابها، فَطلبوها ، فأعجزَتهم ، قال : ونذرتْ لله ، إنْ نَجَّاها الله عليها لتنحرنَّها ، فلما قدمَت المدينة رآها الناسُ ، فقالوا : العَضْباءُ ، ناقةُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت : إنها نذرت إن نجاها الله عليها أن تنحرها ، فأتوا رسول الله صلى الله

---

232 **Muvatta**, Cihâd, 5/14.

عليه وسلم ، فذكروا ذلك له ، فقال: «**سبحان الله بئسما جزتها ، نذرت لله إن نجاها الله عليها لتنحرنها ؟ لا وفاء لنذر في معصية ، ولا فيما لا يملك العبد**». أخرجه مسلم وأبوداود.

وأخرج الترمذي منه طرفا قال : إنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم فدى رجلين من المسلمين برجُل من المشركين - يعني: الأسير المذكور. ولقلة ما أخرج منه لم نعلم عليه علامته.

1.117- İmrân b. Husayn anlatıyor:

"Sakîf kabilesi, Ukayl kabilesinin müttefiki idi. Sakîfliler, Rasûlullah'ın (as.) ashâbından iki kişiyi esir almış, Hz. Peygamber'in ashâbı da Ukayl kabilesinden bir kişiyi esir etmişti. Bu adamla birlikte Adbâ (adlı devesini) de ele geçirmişlerdi. Adam, bağlanmış bir vaziyette Rasûlullah'a (as.) geldi ve:

"- Ya Muhammed!" diye seslendi.

Hz. Peygamber yanına gelerek;

"- Ne istiyorsun?" dedi.

"- Beni neden esir ettiniz? Hacıları geçen (deveyi), yâni Adbâ'yı niçin aldınız?"

"- Seni, müttefikin olan Sakîf kabilesinin cinâyetinden dolayı aldım."

Hz. Peygamber, bunu söyleyip yanından ayrıldı. Adam tekrar:

"- Ya Muhammed! Ya Muhammed!" diye seslendi.

Rasûlullah (as.) çok merhametli ve yumuşak kalpli idi. Döndü ve:

"- Yine ne istiyorsun?" dedi. Adam:

"- Ben müslümanım" dedi.

"- Sen bunu daha önce, kendi hürriyetin elinde iken söylemiş olsaydın, tamamen kurtulurdun."

Hz. Peygamber yine ayrıldı. Adam tekrar:

"- Ya Muhammed! Ya Muhammed!" diye seslendi. Hz. Peygamber döndü ve:

"- Ne istiyorsun?" dedi.

"- Açım, beni doyur. Susuzum, bana su ver!"

Hz. Peygamber:

"- Bu senin (tabii) **ihtiyacındır"** buyurdu.

Bu adam, o iki müslümana mukabil fidye yapıldı."

Râvî İmrân şöyle dedi:

"Ensâr'dan bir kadın (Ebû Zer'in karısı) esir edilmiş, Adbâ da ele geçirilmişti. Kadın bağlanmıştı. Halk, hayvanlarını, evlerinin önünde dinlendiriyorlardı. Bir gece kadın, bağlarını çözdü ve develerin yanına geldi. Her deveye yaklaştıkça hayvan böğürüyor, o da deveyi bırakıyor, (öbürüne gidiyor)du. Sonunda Abdâ'yı buldu, o böğürmedi."

Ravî der ki: "O, eğitilmiş veya terbiye edilmiş bir deve idi."

Ebû Davud'da: "O, uysal bir deve idi" denir.

Kadın, devenin sırtına bindi, sonra hayvanı sürüp gitti. (Sabah olunca) insanlar, onun kaçtığını anladılar, hemen aramaya koyuldular. Kadın, onları âciz bıraktı ve eğer Allah kendisini kurtarırsa, bu deveyi Allah için kurban etmeyi adadı. Kadın, Medîne'ye gelip de insanlar kendisini görünce;

"- Bu, Rasûlullah'ın (as.) devesi Abdâ'dır." dediler.

Kadın dedi ki:

"- Ben, eğer Allah beni kurtarırsa onu kurban edeceğim diye adamıştım."

Hz. Peygamber'e gelip durumu anlattılar. O, buyurdu ki:

"- Sübhânellah!.. (Kendisini kurtaran) **zavallı hayvana ne kötü cezâ!.. Eğer Allah kendisini kurtarırsa, onu Allah için kurban etmeyi adamış, öyle mi?... Hayır! Günah olan bir şeyde ve kulun mâlik olmadığı şeyde yapılan adak, yerine getirilmez."**[233]

RİVÂYETLER

Hadîsi, **Müslim** ve **Ebû Davud** rivâyet ettiler.

Tirmizî de hadîsin kısa bir bölümünü tahric etti:

"Rasûlullah (as.), müslümanlardan iki kişiye mukabil, müşriklerden bir kişiyi -yani sözü edilen esiri- fidye verdi."

---

[233] **Müslim**, Nezr, 3/8; **Ebû Davud**, 28/3316.

Tirmizî, hadîsin çok küçük bir ibaresini aldığı için, hadîsin başına "**Tirmizî**" işaretini koymadık.

İZAH

Bu uzun hadîsin temas ettiği konular, şu şekilde özetlenebilir:

1- Düşmanın yaptıklarına misliyle mukabele edilir. Nitekim sahâbeden esir alınan iki kişiye karşılık, Hz. Peygamber de düşmandan ele geçirdiği birini esir aldı.

2- Hz. Peygamber, son derece yumuşak ve merhametli bir tabiata sahipti. Kendisine defalarca yapılan kaba hitaba aldırış etmemiş, yine yumuşak ve nâzik davranmıştı.

3- **"Hürriyetin elinde iken müslüman olsan tamamen kurtulurdun"** cümlesi; ne seni esir eder, ne de malını ganimet olarak alırdık anlamındadır. Böyle birinin tamamen bağışlanması mümkün ise de, ancak fidye mukabili serbest bırakılması da câizdir. Her iki halde de malı yine ganimet sayılır.

4- **Sakîf** ve **Ukayl** kabileleri, müttefik iki kabile idi. müslümanlarla da savaş halinde idiler. Hz. Peygamber, **Sakîf**'in esir aldığı iki müslümana karşılık **Ukayl**'dan esir alınan bir kişiyi fidye vermiş ve onları kurtarmıştı.

Hz. Peygamber'in, müslüman olduğu halde onu yine fidye olarak kâfirlere vermesini ve böylece iki arkadaşını kurtarmasını **Hattâbî** şöyle izah eder:

"O, hakikatte müslüman olmamıştı, yalan söylüyordu. Bu durumu da Allah, Peygamber'ine bildirmişti. Nitekim Rasûlullah (as.), onun: **'Açım, susuzum'** sözünü kabul etmişti, ama **'müslümanım'** derken yalan söylediğini biliyordu. Ancak bu hal, sadece Hz. Peygamber'e mahsustur. Çünkü O, vahiy alıyordu. O'ndan sonra müslüman olduğunu söyleyen herkesin müslüman olduğuna hükmetmek ve durumunu Allah'a havale etmek gerekir. Zira vahiy son bulmuştur."

5- İkinci olayda Ensârdan esir edilen kadın, **Ebû Zer el-Gifârî**'nin hanımıdır.

6- **Adbâ**, Rasûlullah'ın (as.) devesidir. İyi yetiştirilmişti, çok hızlı yol alırdı. Önce **Ukayl** kabilesinden birine aitken, bilahare Hz. Peygamber'e intikal etmişti.

7- Deve kaçıp kadını kurtarmış, kadın da düşmandan kurtulursa, kendisini kurtaran deveyi kurban edeceğine dair adak yapmıştı. Halbuki hayvanın yaptığı iyiliğin karşılığı, onu kesmek olmamalıydı. Nitekim Hz. Peygamber de bunu hoş görmedi.

8- Zaruret halinde bir kadının yalnız başına yola çıkabileceğine bu hadîsle istidlâl edilmiştir.

9- Hadîste, adaklar konusunda iki prensip vaz' ediliyor:

a) **Günah işlemek üzere adak yapılmaz**. Adak yapılsa bile yerine getirilmez. **"Şu işim olursa kafayı çekeceğim"** diyen insanın bu adağı bâtıldır. Hatta bu durumda keffâret de gerekmez. Yalnız **Ahmed b. Hanbel**, onun yemin keffareti vermesi gerektiğini söyler.

b) **İnsan, mâlik olmadığı şeyi adayamaz**. Bu adak bâtıldır. **"Şu işim olursa, falancının kölesini âzâd edeceğim"** şeklindeki bir adağın hükmü yoktur.

Ebû Zer'in hanımının, **Adbâ'**yı kurban edeceğini adaması, bu guruba girer. Çünkü **Adbâ**, ona ait değildi.[234]

١١١٨- (ت ــ **ابن عباس** رضي الله عنهما): أن المشركين أرادوا أن يشتروا جسَدَ رجل من المشركين ، فأبى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يبيعَهم.أخرجه الترمذي.

1.118- İbn Abbas'dan rivâyet edildiğine göre; "müşrikler, kendi arkadaşlarından birinin cesedini satın almak istemişlerdi, ama Rasûlullah (as.) onu para ile satmadı."[235]

İZAH

Bu hadîs, müşrik ölülerini satmanın câiz olmadığına delildir. Burada satın alınmak istenen, **Nevfel b. Abdullah b. el-Muğire**'nin

---

[234] Bkz., **Nevevî**, XI, 100; **Avn**, IX, 144; **Bezl**, XIV, 266.

[235] **Tirmizî**, Cihâd, 35. Hadîsin râvîlerinden **Abdurrahman b. Ebî Leylâ**, hafızası zayıf biridir.

cesedidir. O, **Hendek** savaşında öldürülmüştü. Cesedi için 10.000 dirhem teklif edilmesine rağmen Hz. Peygamber; **"Ne onun cesedine, ne de cesedinden gelecek paraya ihtiyacımız var!"** diyerek kabul etmemiş ve cesedi onlara karşılıksız vermişti.[236]

---

[236] Bkz., **Tuhfe**, V, 376.

الباب الثاني

في فروع الجهاد ، وما يترتب عليه

و فيه أربعة فصول:

الفصل الأول

في الأمانة والهدنة

و فيه فرعان:

الفرع الأول

في جوازهما وأحكامهما

B- CİHÂDA AİT MESELELER

I- SULH VE EMÂN

1- SULH VE EMÂNIN CEVÂZI VE HÜKÜMLERİ

١١١٩- (د ــ **عثمان بن أبي حازم** رحمه الله) عن أبيه ، عن جده صخر : أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم غزا ثَقِيفا ، فلما أنْ سمع ذلك صَخْرٌ ركب في خيلٍ يُمِدُّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم، فوجد رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قد انصرف ولم يفتحْ ، فجعَل صخرٌ يومئذ عهدَ الله وذمَّتهُ: أن لا يفارق هذا القصر ، حتى ينزلوا على حُكْمِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فلم يُفارِقْهُمْ حتى نزلوا على حُكم رسولِ الله صلى الله عليه وسلم. فكتب إليه صخرٌ : أما بعدُ ؛ فإنَّ ثَقيفا قد نزلَت على حُكْمكَ يا رسول الله ، وإني مُقبلٌ هم ، وهم في خيلٍ ، فأمر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم « **بالصلاةُ جامعةٌ**» ، فَدعَا لأحمسَ عشرَ دعوات : **اللهم بارك لأحمس في خيلها ، ورجالها** ، وأتاه القومُ، فتكلَّم المغيرةُ بن شعبة فقال : يانبي الله ، إن صخرا أخذ عمَّتي ، وقد دخلتْ فيما دخل فيه المسلمون، فدعاهم ، فقال : **يا صخرُ ؛ إن القومَ إذا أسلموا فقد أحرزوا دماءهم وأموالهم** ، فادفع إلى المغيرة عمَّتَهُ ، فدفعها إليه ،

وسأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم ماء كان لبني سُلَيمْ ، قد هربوا عن الإسلام، نركوا ذلك الماء : – أنا وقومي ؟ فأنزله ، وأسلموا – يعني المسلمِّين– فأتوا صخرا وسألوه: أن يدفع إليهم الما فأبى فأتوا نبى الله صلى الله عليه وسلم فقالوا : يا نبيَّ الله ، أسْلَمْنا ، وأتينا صخرا ليدْفَعَ إلَيْنا ماءنا ، فأبِي علينا ، فدعاه ، فال : **يا صَخْرُ، إن القوم إذا أسلموا فقد أحرزوا أموالهم ودماءهُمْ** ، **فادفع إلى القوم مَاءهُمْ** ، قال : نعم يا نبيَّ الله ، قال : ورأيتُ وجه رسول الله صلى الله عليه وسلم يتغيَّرُ عند ذلك حُمْرَة ، حياء من أخذه الجارية، وأخذه الماء. أخرجه أبو داود.

1.119- Osman b. Ebî Hâzim[1], babası[2] ve dedesi Sahr[3] tarîkıyla rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber, Sakîf'e karşı savaşa gidiyordu. Sahr bunu duyunca, bir süvari birliği içinde Rasûlullah'ın (as.) yardımına gitti. Fakat fethi gerçekleştirmeden Rasûlullah'ı (as.) dönmüş buldu. Sahr o gün Allah'a yemin ederek;

"- Sakîfliler Rasûlullah'ın (as.) hükmüne teslim olmadıkça bu kaleyi terk etmeyeceğim" diye söz verdi.

Gerçekten de onlar Hz. Peygamber'in hükmüne boyun eğinceye kadar oradan ayrılmadı. Sonra Sahr, Hz. Peygamber'e şu mektubu yazdı:

---

1 **Osman b. Ebî Hâzim b. Sahr b. el-Ayle el-Becelî el-Kûfî:** Ma'rûf olmayan râvîlerdendir. Kendisinden sadece yeğeni Ebân b. Abdullah b. Ebî Hâzim rivâyet etmiştir. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Sadece İbn Hibban, onun sika olduğunu söyler.

2 **Ebû Hâzim b. Sahr b. el-Ayle el-Ahmesî el-Kûfî:** Kûfeli tâbiîlerdendir. Osman b. Ebî Hâzim'in babasıdır. Babasından ve Ebû Hureyre'den rivâyet eder. Kendisinden oğlu Osman rivâyet etti. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi. Bazıları onun sika olduğunu, bazıları ise meçhul olduğunu söyler.

3 **Sahr b. el-Ayle b. Abdullah b. Rabîa el-Becelî el-Ahmesî:** Sahabîdir. **Mekke** fethinde İslâm'a girmişti. Hz. Peygamber'den sonra Kûfe'de ikamet etti. Kendisinden Ebân b. Abdullah b. Ebî Hâzim ve Kays b. Ebî Hâzim rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Yukarıdaki hadîsin râvîsi Osman b. Ebî Hâzim'in dedesidir.

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Sakîf senin hükmüne razı oldu. Ben, onları süvari birliği içinde getiriyorum."

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

"- *es-Salâtu Câmiatun*" diye nidâ edilmesini emretti. Sonra Sahr'ın kabilesi Ahmes için on defa:

"- Ya Rabbi, Ahmes'e, kabilesinin süvarilerini ve yayalarını mübarek kıl!" diye duâ etti.

Sonra Sakîfliler geldi, Muğîre b. Şu'be söz alıp dedi ki:

"- Ey Allah'ın Peygamber'i, Sahr, benim halamı esir aldı. Halbuki o, müslümanların girdiği şeye (yani İslâm'a) girmişti."

Hz. Peygamber Sahr'ı çağırdı ve dedi ki:

"- Ey Sahr, hiç şüphe yok ki, bir millet müslüman olduğu zaman canlarını ve mallarını emniyete almış olurlar. Muğîre'ye halasını geri ver!"

Bunun üzerine Sahr, ona halasını verdi. Sonra Sahr Hz. Peygamber'den, Süleym kabilesine ait olan bir suyu istedi. Süleym kabilesi İslâm'dan kaçmış ve o suyu terk etmişlerdi. Sahr:

"- Beni ve kabilemi oraya yerleştir!" dedi.

Hz. Peygamber de onu oraya yerleştirdi. Sonra Süleym kabilesi de müslüman oldu. Sahr'a gelip, suyu kendilerine iade etmesini istediler. Sahr kabul etmeyince, onlar da Rasûlullah'a (as.) gelip dediler ki:

"- Ey Allah'ın Peygamber'i, biz müslüman olduk. Sahr'a, suyumuzu iade etmesini söyledik, ama kabul etmedi."

Rasûlullah (as.) Sahr'ı çağırdı ve dedi ki:

"- Ey Sahr, şüphe yok ki, bir kavim müslüman olduğu zaman canlarını ve mallarını korumuş olurlar. Onlara sularını iâde et!"

"- Peki, ey Allah'ın Peygamber'i."

Râvî şöyle der:

"Bu sırada ben, Rasûlullah'ın (as.) yüzünü gördüm. **Sahr'**dan esiri ve suyu geri aldığı için utancından kıpkırmızı olmuştu."[4]

---

[4] **Ebû Davud**, Harac, 36/3067. Bu rivâyet de sened açısından zayıftır.

İZAH

Hadîste sözü edilen savaş, hicrî 8. yıl Şevvâl ayında yapılan **Tâif** seferidir.

"On defa duâ etti" diye tercüme ettiğimiz ibâreyi **Ebû Davud** şârihi **Sehârenfurî**; **"On duâ yaptı, ancak hadîste bu duâlardan sadece biri söyleniyor, diğer duâların neler olduğu belirtilmiyor"** diye açıklamakta, ancak bu ibarenin, **"On defa duâ yaptı"** anlamına gelebileceğine de işaret etmektedir.[5]

"es-Salâtu Câmiatun" cümlesi, **namaz toplayıcıdır** anlamına gelmektedir. Cemâati toplamak gayesiyle söylenirdi.

Muğîre'nin halası, esir edilmeden önce müslüman olduğu için, onun serbest bırakılması gerekiyordu. Nitekim Rasûlullah (as.) da iâdesini emretmişti. Meselenin hukukî yönü de böyledir.

Süleym kabilesi o sırada henüz müslüman olmamıştı, kaçmışlar ve su kaynakları da harp yoluyla ele geçirilmişti. Binâenaleyh ganimet sayılırdı ve iâde edilmemesi gerekirdi. Halbuki Rasûlullah (as.), bunu da iâde etmesini emretmişti. Onun bu emri, ancak **Süleym** kabilesi halkının gönüllerini hoş etmek istemesiyle izah edilebilir. Çünkü hukukî açıdan gayr-i müslimlerden savaş yoluyla alınan mal, ganimet sayılır ve bilahare müslüman olsalar bile iâde zorunluluğu yoktur. Hz. Peygamber de muhtemelen onların gönüllerini yumuşatmak ve onları İslâm'a kazandırmak gayesiyle **Sahr'**a bu fedakârlığı teklif etmişti. Nitekim hadîsin sonunda **Sahr'**a böyle bir fedakârlığı teklif ettiği için Hz. Peygamber'in utanıp yüzünün kızardığı ifade edilmektedir. Eğer bu uygulama hukukî bir değer ifâde etseydi, Hz. Peygamber'in utanıp kızarması gerekmezdi.

Kaldı ki **Süleym** kabilesi kaçmış ve **Sahr**, savaş yapmadan suyu ele geçirmişti. Savaş yapılmadan ele geçirilen mülk de **fey'** sayılır ve bunlara Hz. Peygamber temellük eder. Rasûlullah (as.), onu her ne kadar önce **Sahr'**a bağışladı ise de, bilâhare yine onun gönlünü alarak **Süleym'**lilere iâdesini uygun bulmuştu.[6]

---

[5] **Bezl**, XIV, 20.

[6] Bkz., **Avn**, VIII, 319; **Bezl**,XIV, 19.

١١٢٠- (د س ـ يزيد بن عبد الله وهو ابن الشِّخِّير رضي الله عنه) قال: كنا بالْمِرْبَدِ بالبَصْرة ، فإذا رَجُلٌ أشعثُ الرأس ، بيده قطعةُ أديمٍ أحمرَ ، فقلنا ، كأنَّك من أهل البادية ؟ فقال : أجل، قلنا ، ناوِلْنا هذه القطعةَ الأديمِ التي في يدك ، فناوَلَنَاها ، فإذا فيها : مِنْ محمَّد رسول الله ، إلى بني زُهَيرِ أُقَيْش : إنكم إن شهدتم أن لا إله إلا الله ، وإن محمدا رسول الله ، وأقمتُم الصلاة ، وآتيتم الزكاة أَوْ أدَّيْتُمْ الخُمْسَ من المغنم ،وسهمَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وسهمَ الصَّفيِّ : أنتم آمنُونَ بأمان الله ورسوله، فقلنا : مَنْ كتبَ لك هذا الكتاب ؟ قال : رسولُ الله صلى الله عليه وسلم. أخرجه أبو داود والنسائي.

1.120- Yezid b. Abdullah b. eş-Şihhîr[7] anlatıyor.

"Basra'nın Mirbed semtinde bulunuyordum. Birden saçı-başı dağınık, elinde de kırmızı bir deri parçası bulunan bir adam geldi. Ona:

"- Galiba köylüsün?" dedik.

"- Evet."

"- Elindeki şu deri parçasını bize ver."

Aldık, baktık ki içinde bir mektup vardı:

"Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Züheyr b. Ukayş oğullarına! Eğer sizler; Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet eder, namaz kılar, zekât verir, ganimetin beşte biri ile Rasûlullah'ın hissesini ve *Safiy* payını verirseniz, Allah ve Rasûlünün emânı ile emniyette olursunuz."

Biz, kendisine:

"_ Bu mektubu sana kim yazdı?" dedik. Cevaben;

"- Rasûlullah (as.) yazdı" dedi.[8]

---

[7] **Ebû'l-Alâ, Yezid b. Abdullah eş-Şihhîr el-Âmirî el-Basrî:** ö. 111/729. Basralı tâbiîlerdendir. Hz. Âişe, Semüre b. Cündüb ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Katâde ve Kurre b. Halid rivâyet etti. Alim, fâzıl, muttakî hadîsçilerdendir. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sitede tahric edilmiştir.

[8] **Ebû Davud**, Harac, 21/2999; **Nesâî**, Kasmu'l-Fey',1.

İZAH

Gelen zât, **en-Nemir b. Tevleb b. Züheyr b. Ukayş'**dır. Şâir, fasîh biriydi. Bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelmiş, Rasûlullah (as.) da ona bu yazıyı vermişti. Bilahare **Basra'**ya yerleşmişti.[9]

Mirbed : Basra'da meşhur bir semttir. Şâirlerin ve hatiplerin atışma yeri olarak bilinir.[10]

GANİMETİN TAKSİMİ

Ganimet; düşmandan savaş yoluyla alınan maldır. Bu mal, gaziler arasında dağıtılmadan önce beşte biri ayrılırdı. İşte bu beşte birin sarf yerleri hakkında şöyle buyurulur:

"Biliniz ki, aldığınız ganimetlerin beşte biri Allah'ın, Rasûlünün, akrabanın, yoksulların, yetimlerin ve yolcularındır."[11]

Âyetteki "**Allah**" lafzı, teberrüken zikredilmiştir, müstakil bir hisseyi ifâde etmemektedir. Bu âyete göre Rasûlullah'ın (as.), ganimet malındaki hissesi, ancak beşte birin beşte biri idi.[12]

Âyet-i kerime **Bedir** ganimetleri hakkında nâzil olmuştur. Buna göre Rasûlullah (as.) ganimetin beşte dördünü gazilere dağıtmış, beşte birini âyette zikredilen yerlere kullanmak üzere kendisi almıştı. Alınan bu beşte bir de yine müslümanlara harcanacaktı. Nitekim diğer bir hadîste şöyle buyurulmuştur:

"Ganimetten bana düşen, sadece beşte birdir. O da, yine size harcanacaktır.[13]

"Aldığınız ganimetlerin beşte birinden kıl kadar fazlası bana helâl değildir. O da size geri verilecektir."[14]

Ganimetin beşte birinden Rasûlullah'ın (as.) hissesine düşen beşte birinin Hz. Peygamber'in mülkü olup olmadığı konusu ihtilaflıdır. Hz. Peygamber, aldığı beşte bir ganimetten, ailesi için, umûmun menfâati için harcardı.

---

[9] **İsâbe**, VI, 470.

[10] **Mu'cemu'l-Buldân**, V, 97.

[11] Enfâl, 41.

[12] **Aynî**, XV, 37.

[13] **İbn Mâce**, Cihâd, 34; **Müsned**, V, 316, 326.

[14] **Ebû Davud**, Cihad, 149; **Muvatta**, Cihâd, 22; **Nesâî**, Fey', 1.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra da ganimetin beşte biri yine Devlet bütçesine âit idi. Ancak Rasûlullah'ın (as.) bu beşte birden almış olduğu payın halifeye ait sayılıp sayılmayacağı ihtilaflıdır.[15]

Şunu da ilave etmek gerekir ki; bir müslüman, savaşta bir düşman askerini öldürürse, onun üzerindeki eşyasını alırdı. Bu mal, ortak ganimete katılmaz. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"مَنْ قَتَلَ قَتِيلاً فَلَهُ سَلَبُهُ" ; **"Kim bir düşman askerini öldürürse, onun üzerindeki şahsî eşyası kendisine verilir."**[16]

"SAFİY" HİSSESİ

İzahına çalıştığımız hadîste, Rasûlullah'ın (as.) tasarrufuna bırakılan beşte bir hisseden ayrı olarak **"Rasûlullah'ın (as.) hissesi ve *Safiy* hissesi"** diye iki ayrı şeyden daha bahsedilmektedir.

Az önce de söylediğimiz gibi **Hattâbî**; **"Rasûlullah'ın (as.) hissesini"**; diğer askerler gibi aldığı hisse diye açıklar. Hz. Peygamber'in bizzat savaşa katılıp katılmamasının da önemli olmadığını kaydeder. **"*Safiy* hissesini"** de; ganimetin taksiminden önce köle, câriye, at, kılıç gibi bazı şeylerden kendisine ayrıldığı hisse diye tarif eder.

Buradan anlaşıldığına göre Hz. Peygamber, henüz ganimet taksim edilmeden önce *Safiy* hissesini alır, sonra Kur'ân'ın emri olan beşte biri alır, kalan beşte dördünde de diğer askerler gibi pay alırdı. **Serahsî** de bunu kaydetmektedir.[17]

İzahına çalıştığımız hadîs de buna delâlet etmektedir. **Ebû Davud'**da, aynı bâbda rivâyet edilen benzer hadîsler de bunu te'yid etmektedir:

"Hz. Peygamber'in, *Safiy* denen bir hissesi vardı. Dilediği bir köle, bir câriye veya bir atı, taksimden önce kendine ayırırdı."[18]

İbn Avn, Muhammed b. Sîrîn'e sorar:

---

[15] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 377; **Aynî**, XV, 37.

[16] **Buhârî**, Humus, 15; Megazî, 54; **Müslim**, Cihâd, 42; **Muvatta**, Cihâd, 18; **Ebû Davud**, Cihâd, 136; **Tirmizî**, Siyer, 13; **İbn Mâce**, Cihâd, 29.

[17] **Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr**, II, 607. Ayrıca bkz., ***Kitabu'l-Emvâl***, **Ebû Ubeyd**, 14 - 22.

[18] **Ebû Davud**, Harac, 21.

"- Rasûlullah'ın (as.) hissesi ve *Safiy* hissesi var mıydı?"

"- Savaşa katılmasa bile Rasûlullah (as.) müslümanlarla birlikte hisse alırdı. Onun için *Safiy* de ayrılırdı..."[19]

Ancak bu iki rivâyet de mürseldir.

Katâde'nin yine mürsel ve zayıf bir senedle gelen rivâyetinde Rasûlullah'ın (as.) ***Safiy*** hissesi olduğu, savaşa katılırsa dilediğini seçtiği, katılmadığı takdirde seçim hakkı olmadığı, ne ayrılmışsa onu aldığı ifâde edilir.[20]

Hz. Peygamber'in **Bedir**'de aldığı **Zülfikar** ile **Hayber**'de **Safiye**'yi kendine ayırması, ***Safiy*** hissesine örnek gösterilir. Hatta **Safiye**'nin ismi önce **Zeyneb** iken, ***Safiy*** hissesi ile Rasûlullah'a (as.) düştüğü için **Safiye** adını aldığı rivâyet edilir. Bunu **Hz. Âişe** de söyler.

Bu ***Safiy*** hissesi görüşünü benimseyenler, bu hakkın sadece Hz. Peygamber'e mahsus olduğu, O'nun ölümü ile bu hakkın son bulduğu kanaatindedirler.[21]

İslâm âlimlerinden bazısı ise, ganimette Rasûlullah'ın (as.) beşte birden başka hissesi bulunmadığını söylerler. Delilleri de şu hadîstir:

"لاَ يَحِلُّ لِي مِنْ غَنَائِمِكُمْ مِثْلُ هذا إِلاَّ الْخُمُسُ وَالْخُمُسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ"

"Ganimetten bana beşte birin dışında kıl kadar bir şey dahi olsa helâl değildir. beşte bir de yine size harcanacaktır."[22]

Bu ve benzeri hadîsler, ganimette beşte birden başka bir hissenin söz konusu olmadığına delâlet etmektedir. Hz. Peygamber'in **Bedir**'de **Zülfikar**'ı almasına ise; henüz ganimet hakkında ilahî hükmün nâzil olmadığı, bütün ganimetin Rasûlullah'a (as.) âit sayıldığı bir sırada aldığı ve nâzil olan **beşte bir** âyetiyle bu hükmün nesh edildiği şeklinde cevap verilmiştir. **Safiye**'yi ise **Dıhye**'den satın aldığını söylenmiştir.[23]

---

[19] **Ebû Davud**, Harac, 21.

[20] **Ebû Davud**, Harac, 21.

[21] Bkz., **Kurtubî**, VIII, 13.

[22] **Muvatta**, Cihâd, 22; **Ebû Davud**, Cihâd, 121, 149; **Nesâî**, Fey',1.

[23] **Neylu'l-Evtâr**, VII, 275.

Askerlerden, büyük hizmet ifâ eden bazılarına, komutanın, diğerlerinden fazla olarak mal vermesi de câizdir.[24]

١١٢١ - (د ــ عامر بن شهر رضي الله عنه) قال : لَمَّا خرجَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قالت لي هَمْدَان : هل أنتَ آتٍ هذا الرَّجل ، ومُرتَادٌ لنا ، فإن رضِيتَ لنا شيئا قَبِلْنَاهُ ، وإن كَرِهْتَ شيئا كَرِهْنَاه ؟ قلت : نعم ، فجئتُ ، حتَّى قَدِمْتُ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فرضِيتُ أمْرَهُ ، وأسلَمَ قومِي ، وكتبَ رسول الله صلى الله عليه وسلم هذا الكتابَ إلى عمير ذي مُرَّان ، قال : وبعثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مالك بن مرارة الرهاويّ إلى اليمن جميعا ، فأسلم عَكٌّ ذو خَيْوان ، قال : فقيل : انطلقْ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، وخُذْ منه الأمانَ على بلدكَ ومالك ، فقدمَ فكتبَ له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**بسم الله الرحمن الرحيم ، من مُحمَّد رسولِ الله ، لِعَكٍّ ذي خَيْوان ،إن كان صادقا ، في أرْضه وماله ورَقيقه ،فَلهُ الأمانُ ، وذمَّة الله ، وذمَّةُ محمدٍ رسولِ الله** ، وكتب خالد بن سعيد بن العاص ». أخرجه أبو داود.

1.121- Âmir b. Şehr[25] anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) ortaya çıktığı zaman, Hemdân kabilesi bana dedi ki:

"- Gidip şu adamı bizim için araştırır mısın? Senin, bizim için uygun gördüğün şeyi biz de kabul eder, uygun görmediklerini biz de uygun girmeyiz."

"- Olur" dedim.

Yola çıktım, Hz. Peygamber'in yanına geldim. O'nun işini beğendim, kabilem de müslüman oldu. Rasûlullah (as.) da Umeyr Zû Murrân'a bu mektubu yazdı."

---

[24] Bkz., **Avn**, VIII, 222; **Bezl**, XIII, 317.

[25] **Ebû'l-Kenûd, Âmir b. Şehr el-Hemdanî en-Nâitî:** Sahabîdir. Hz. Peygamber'in **Yemen**'e gönderdiği memurlardandır. Rasûlullah'dan (as.) sonra **Kûfe**'ye yerleşti. Esved el-Ansî peygamberlik iddiasına kalktığında, kendisine ilk karşı çıkan kişidir. Kendisinden sadece Şa'bî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

Ravî devamla der ki:

Hz. Peygamber, Mâlik b. Mürâre er-Rehâvî'yi[26] bütün Yemen halkına gönderdi; Akk Zû Hayvân[27] müslüman oldu Akk'a şöyle dendi:

"- Hz. Peygamber'e git; O'ndan memleketin ve malın için emân al!"

Akk da Rasûlullah'a (as.) geldi, Hz. Peygamber ona şu yazıyı verdi:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla... Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Akk Zû Hayvân'a! Eğer o sadık ise, arazisinde, malında ve kölesinde kendisine emân vardır; Allah'ın zimmeti ve Allah rasûlü Muhammed'in garantisi vardır."

Bu yazıyı **Hâlid b. Saîd b. el-Âs** yazdı.[28]

İZAH

Hemdân : Yemen'de yaşayan bir kabilenin adıdır.

Hadîsin râvisi **Âmir b. Şehr,** Rasûlullah'ın (as.) **Yemen**'de görevlendirdiği kişilerdendir.

Hz. Peygamber'in mektup gönderdiği **Umeyr Zû Murrân**[29], meşhur muhaddis **Mücâlid b. Saîd**'in atasıdır.[30]

Hadîste, Hz. Peygamber'in yazdığı mektubun mâhiyeti zikredilmektedir.

İbnu'l-Esîr, bu mektubu kaydeder:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla... Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Umeyr Zû Merrân'a ve Hemdân halkından müslüman

---

[26] **Mâlik b. Mürâre et-Temîmî**: Sahabîdir, ancak tanınmış biri değildir, bu yüzden hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

[27] **Akk Zû Hayvan el-Hemdânî el-Yemânî**: Sahabîdir. Yemen'den Hz. Peygamber'e gelip İslâm'ı kabul etmiş ve Rasûlullah (as.) da onun adına bir yazı yazmıştı. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[28] **Ebû Davud**, Harac, 27/3027.

[29] **Umeyr Zû Murrân b. Eflah b. Şerâhîl el-Hemdânî en-Nâitî**: Yemenlidir, Hemdân kabilesinin reisidir. Hz. Peygamber kendisine İslâm'ı kabul etmesi için mektup yazmış ve o da müslüman olmuştu. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'ye yerleşti.

[30] **İsâbe**, V, 162.

olanlara!.. Selâm size! Ben, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a hamd ettiğimi size bildiririm. Bilin ki, Rum diyarından döndüğünüzde, bana, sizlerin müslüman olduğu haberi ulaştı. Müjdeler olsun!.. Yüce Allah, hidâyetiyle sizleri doğru yola ulaştırdı. Eğer siz, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü oluğuna şâhitlik eder, namaz kılar, zekât verirseniz, Allah'ın garantisi ve Rasûlünün garantisi sizin canlarınız ve mallarınız üzerindedir. Müslüman olduğunuz şu kavmin, dağları ve ovalarıyla bütün arazisi üzerinde de Allah ve Rasûlünün garantisi vardır. Asla zulüm ve zorlama yapılmayacaktır. Ayrıca bilin ki sadaka, Muhammed'e ve âilesine helâl değildir. Mâlik b. Mürâre er-Rehâvî gaybı korudu, emâneti edâ etti, mektubu tebliğ etti. Sana, Mâlik'e iyi davranmanı emrediyorum. Çünkü o, kavminde muteber biridir."[31]

Bu mektubu **Hz. Ali, Akk Zû Hayvân**'a verilen yazıyı da **Hâlid b. Saîd b. el-Âs** yazdı.

Mâlik b. Mürare, bütün kabilenin müslüman olmasını sağlamış ve Hz. Peygamber'in yazısı ile topraklarını da garanti altına almıştı. **Akk** da aynı garantiyi almak için Rasûlullah'a (as.) gelir, Hz. Peygamber ona da bu garantiyi verir.

Bu hadîsi **Ebû Davud, Yemen** arazisinin hükmü hakkında açtığı bir bâbda rivâyet etmektedir. **Ebû Davud** bu hadîsle **Yemen** arazisinin, **haracî** değil **öşrî** olduğuna istidlâl eylemiştir.

ÖŞRÎ VE HARACÎ ARAZİ

Haraç arazisi; gayr-i müslimlerden savaşla alınan ve haraç vergisi karşılığı kendilerine bırakılan arazidir. Buna **haracî arazi** denir ve haraç vergisi alınır.

Öşrî arazi ise; mahsûlünden öşür alınan arazidir. Bu, müslümanların sahip olduğu arazidir. Bu çeşit araziye, ya bölge halkı müslüman olarak kendi arazilerine sahip olurlar, ya da müslümanlar bir bölgeyi fethederek araziyi askerler arasında paylaşırlardı.

---

[31] Üsd, IV, 297; İsâbe, V, 748.

Arazi çeşitleri, iktisâb yolları ve alınan vergiler konusunda müstakil kaynaklara da bakılmalıdır.[32]

١١٢٢- (د ــ كعب بن مالك رضي الله عنه): أنّ كعب بن الأشرف ، كان يَهْجُو رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، ويُحَرِّضُ عليه كُفّارَ قُرَيْشٍ ، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حينَ قدمَ المدينة ، وكان أَهْلُها أَخْلاطا ، منهم المُسْلِمون ، والمشركون يعبدونَ الأوثانَ ، واليهودُ ، فكانوا يُؤْذُونَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وأصحابه ، فأمَرَ اللهُ عز وجل نبيَّهُ بالصَّبْرِ والعَفْوِ ، ففيهم أنزل الله {ولَتَسْمَعُنَّ من الَّذين أُوتُوا الكتابَ من قَبْلِكم ومنَ الَّذين أشْرَكُوا أذى كثيرا } (آل عمران : ١٨٦) ، فأبَى كعب بن الأشرف أنْ يَنْزِعَ عن أذَى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فأمَرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سَعْدَ بن معاذ أنْ يَبعثَ إليه من يَقْتُلُهُ فقتله محمد بن مسلمة - وذكر قِصَّةَ قتله - فَلَمَّا قتلوهُ فَزِعَت اليهودُ والمشركونَ ، فغَدَوْا على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، وقالوا : طُرِقَ صاحِبُنا وَقُتِلَ، فذكرَ لهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الذي كان يقولُ ، ثم دعاهم إلى أن يَكْتُبَ بينه وبينهم كتابا ، ينتهون إلى ما فيه، فكتبَ بينه وبينهم وبين المسلمين عامَّةً صَحيفَةً. أخرجه أبو داود.

1.122- Kâ'b b. Mâlik anlatıyor:

"Kâ'b b. Eşref[33], Rasûlullah'ı (as.) hicvediyor, Kureyş kâfirlerini O'na karşı kışkırtıyordu. Hz. Peygamber Medîne'ye geldiği zaman, şehir halkı kozmopolit bir yapıya sahipti İçlerinde müslümanlar,

---

[32] Bkz., **Ebû Ubeyd**, *Kitâbu'l-Emvâl*; **Doç. Dr. Ali Şafak**, ***İslâm Arazi Hukuku ve Tatbikatı.***

[33] **Kâ'b b. el-Eşref et-Taî:** ö. 3/624. Cahiliye şâirlerindendir. Baba tarafından Tay kabilesine mensuptu. Annesi Benû Nadîr Yahudilerindendi. Hz. Peygamber'i ve ashâbını hicvederdi ve kabileleri müslümanların aleyhine tahrik ederdi. **Bedir**'de müslümanların galip gelmeleri üzerine; **"benim için artık yerin altı yerin üstünden daha hayırlıdır"** diyerek kırk kadar arkadaşıyla birlikte **Mekke**'ye gitmiş Kureyşlilere taziyede bulunmuş ve müslümanlara karşı savaşmak üzere Ebû Süfyan ile anlaşma yapmıştı. **Medîne**'ye döndükten sonra da müslümanlar aleyhindeki hicivlerine ve müşrikleri tahrike devam etti. Hz. Peygamber'in bu eziyete son verilmesini istemesi üzerine Muhammed b. Mesleme ve üç arkadaşı bir araya gelerek onu öldürdüler.

putlara tapan müşrikler ve Yahudiler vardı. (Yahudiler), Hz. Peygamber'i ve ashâbını rahatsız ediyorlardı. Yüce Allah, Peygamber'ine, sabırlı ve affedici olmasını emretti. Şu âyeti onlar hakkında inzâl buyurdu:

***"Sizden evvel kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan, eziyet verici pek çok şeyleri mutlaka işiteceksiniz..."*[34]**

Kâ'b b. Eşref, Rasûlullah'ı (as.) rahatsız etmekten bir türlü vaz geçmiyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onu öldürecek birini göndermesi için Sa'd b. Muâz'a emir verdi. Neticede Muhammed b. Mesleme[35] onu öldürdü. -Hadîste onun öldürülme olayı da anlatılır-.

Müslümanlar onu öldürünce, Yahudiler ve müşrikler korktular, Rasûlullah'a (as.) gelip dediler ki:

"- Arkadaşımıza geceleyin baskın yapıldı ve öldürüldü."

O zaman Hz. Peygamber, onlara Kâ'b'ın söylediklerini hatırlattı. Sonra da onları bir anlaşma yapmaya ve bu anlaşmada yazılı olan şeylere uymaya (müslümanlara eziyete) son vermeye çağırdı. Neticede Rasûlullah (as.), kendisi ve bütün müslümanlar ile Yahudiler arasında geçerli bir anlaşma yaptı."[36]

---

[34] Al-i İmrân, 186.

[35] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Mesleme b. Seleme b. Hâlid el-Ensârî el-Evsî el-Hârisî el-Eşhelî el-Medenî**: ö. 46/666. Medîneli sahabîlerdendir. Nübüvvetten yirmi iki yıl önce dünyaya geldiği, câhiliye döneminde de isminin Muhammed olduğu rivâyet edilir. **Medîne**'de Mus'ab b. Umeyr'in delâletiyle müslüman olmuştu. Hz. Peygamber onu Ebû Ubeyde ile kardeş yapmıştı. **Bedir** ehlindendir; **Bedir** savaşına beş oğlu ile birlikte katılmıştı. **Tebük** hariç bütün savaşlara katıldı. Hz. Peygamber **Tebük** savaşına gittiğinde, **Medîne**'de onu kendine vekil bırakmıştı. Akıllı, dirâyetli, fazilet ehli biriydi. Fitne döneminde tarafsız kalmış, Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılmamıştı. Huzeyfe onun hakkında; **"fitnenin kendisine zarar vermediği adam"** derdi ve bunu da Hz. Peygamber'den duyduğunu söylerdi. Hz. Peygamber'in Kâ'b b. el-Eşref ve İbn Ebî'l-Hukayk'ı öldürmek üzere gönderdiği gurubun içinde yer aldı. Hz. Ömer'in en yakın danışmanlarındandı. Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra **Medîne**'yi terk edip **Rebze**'ye yerleşti. **Medîne**'de Ürdünlü bir adamın baskını sonucu evinde öldürüldü. Kendisinden Urve b. Zübeyr ve Kabîsa b. Züeyb rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[36] **Ebû Davud**, Harâc, 22/3.000.

İZAH

Kâ'b b. Eşref, Yahudilerin ileri gelenlerinden biriydi. Aynı zamanda şâirdi. Hz. Peygamber ve müslümanlar, onun hakaret ve hicivlerine muhatap oluyorlardı. Bundan vaz geçmeyince de hicrî 3. yılda öldürüldü. Yahudilerin şikâyeti üzerine de, bu türlü davranışlardan vaz geçerlerse kendilerine dokunulmayacağını, aksi halde karşılık göreceklerini söyledi. Sonra da bu konuda Yahudilerle bir anlaşma yaptı. Hicrî 6. yılda **Hayber** fethedilince de Yahudileri oradan çıkardı. **Hz. Ömer** de kendi halifeliği zamanında onları Arap Yarımadasından sürdü.[37]

١١٢٣- (د — **ابن عباس** رضي الله عنهما) قال: صالَحَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أهْلَ نَجْرانَ على ألفيْ حُلَّة: النصفُ في صفر، والنصفُ في رجب، ويُؤدُّونَها إلى المسلمين، وعارية ثلاثين درْعاً، وثلاثين فرَساً، وثلاثين بعيراً ، وثلاثين من كل صنف من أصناف السلاح يغزُون بها ، والمسلمونَ ضامنونَ لها حتى يَرُدُّوها عليهم ، وإن كان باليمن كَيْدٌ أو غدرةٌ، على أن لا يُهْدَمَ لهم بيعةٌ، ولا يُخرجَ لهم قسٌّ، ولا يُفْتَنُونَ عن دينهم، ما لم يُحْدِثُوا حَدَثاً، أو يأكلوا الرِّبا. أخرجه أبو داود.

1.123- İbn Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Necrânlılarla iki bin elbise karşılığında sulh yaptı; bunun yarısını Safer, yarısını da Receb ayında müslümanlara ödeyeceklerdi. Onlar ayrıca otuz zırh, otuz at, otuz deve ve savaşta kullandıkları her çeşit silahtan da otuz tanesini âriyet olarak vereceklerdi. Eğer **Yemen**'de bir saldırı ve zulüm vukû bulursa, bu silah ve teçhizatı verecekler, ama müslümanlar da onları sahiplerine iâde edinceye kadar muhafazasından sorumlu olacaklardı.

Buna mukabil de onların manastırları yıkılmayacak, din adamlarına dokunulmayacak, bir olay çıkarmadıkları, yahut fâiz

---

[37] Bkz., **Avn**, VIII, 228; **Bezl**, XIII, 319.

yemedikleri müddetçe dinlerini (yaşamalarına) müdahale edilmeyecekti."[38]

İZAH

Ebû Davud, bu hadîsin münker olduğunu söylediği ve *Sünen*'inin son arzında bunu okumadığı rivâyet edilir. Hadîsin senedinde yer alan **İbrahim b. Muhâcir el-Becelî, Şerîk b. Abdullah en-Nehaî** ve **Abdurrahman b. Hânî' en-Nehaî** hadîsçiler nazarında zayıftırlar.

NECRANLILAR

Hadîs-i şerifte, Hz. Peygamber'in **Necrân** halkı ile yaptığı antlaşma şartları zikredilmektedir. Bu antlaşma metni, diğer İslâmî kaynaklarda daha teferruatlı şekilde rivâyet edilir.[39]

Necrân, Mekke ile **Yemen** arasında bir mevkidir. Ahalisi hıristiyandı.[40] Hz. Peygamber, bundan önce onları İslâm'a davet için mektup göndermişti; bunun üzerine onlar da hicrî 10'da Rasûlullah'a (as.) bir heyet göndermişlerdi. Heyet, Hz. Peygamber'e bazı sorular sormuş, özellikle **Hz. İsa**'nın şahsiyeti üzerinde münakaşa etmişlerdi. Bunun üzerine de onlar hakkında **Âl-i İmrân** sûresinin ilk bölümü nâzil olmuştu. Hatta münakaşa uzayınca Hz. Peygamber, onlara lânetleşmeyi teklif etmişti.[41] Ancak onlar, buna yanaşmamışlar ve Rasûlullah'la (as.) anlaşma yapmayı uygun görmüşlerdi. İşte bunun üzerine de bazı maddeleri yukarıdaki hadîste geçen şartlarla anlaşma yapılmıştı.

Necrân ahalisi, bilahare **Hz. Ömer** tarafından **Kûfe** yakınlarına sürülmüşlerdi.[42]

---

[38] **Ebû Davud**, Harac, 30/3041.

[39] Brkz., **İbn Sa'd**, I, 287; ***Kitâbu'l-Harac***, **Ebû Yusuf**, 72; ***Kitâbu'l-Emvâl***, **Ebû Ubeyd**, 272.

[40] **Mu'cemu'l-Büldân**, V, 266.

[41] Al-i İmrân, 61.

[42] Bkz., **Avn**, VIII, 291; **Bezl**, XIII, 381.

١١٢٤- (د ـ زياد بن حدير رحمه الله) قال : قال عليٌّ : لئنْ بقيتُ لنصارى بني تغلبَ لأقتلنَّ المُقاتلة ، ولأسبينَّ الذرِّيَّة، فإني كتبتُ الكتابَ بينهم وبين رسول الله صلى الله عليه وسلم على أن لا يُنصِّروا أولادهم. قال أبو داود : هذا حديث منكر. كذا ذكره رزين ، ولم أجده في كتاب أبي داود.

1.124- Ziyâd, b. Hudeyr[43] anlatıyor:

Hz. Ali şöyle dedi:

"Eğer sağ kalırsam, Benû Tağlib hıristiyanlarının eli silah tutanlarını mutlaka öldüreceğim, çocuklarını da esir alacağım. Çünkü onlarla Hz. Peygamber arasında yapılan anlaşmayı ben yazmıştım. Orada **'onlar çocuklarını hıristiyanlaştırmayacaklar'** şartı vardı."[44]

İZAH

Müellif **İbnu'l-Esîr**, hadîsin sonunda, **Ebû Davud'**un; **"Bu hadîs münkerdir"** dediğini kaydetmiş, ancak hadîsi **Ebû Davud'**da bulamadığını söyleyerek **Rezîn'**den aldığını belirtmiştir. Fakat **Ebû Davud'**un elimizdeki matbû nüshalarında bu hadîs rivâyet edilmektedir.

Ahmed b. Hanbel, bu hadîsi şiddetle münker addederdi. **Ebû Davud'**un talebesi **Ebû Ali el-Lu'luî** şöyle dedi:

"Ebû Davud, Sünen'ini ikinci defa takrir ederken bu hadîsi okumadı."

Ebû Davud, bu hadîsin Rasûlullah'a (as.) ref' edilmesini münker saymaktadır. Söz konusu anlaşmayı, **Hz. Ömer'**in yaptığı rivâyet edilir.

Benû Tağlib; Mekke fethinden sonra **Medîne'**ye bir heyet göndermişti. Hz. Peygamber, Hıristiyan olan bu insanlarla bir

---

[43] **Ebû'l-Muğîre, Ziyad b. Hudeyr el-Esedî el-Kûfî:** Kûfeli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer ve Hz. Ali'den rivâyeti vardır. Kendisindebn Şa'bî ve Ibrahim b. Muhâcir rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud'**da tahric edilmiştir.

[44] **Ebû Davud**, Harâc, 30/3040.

antlaşma yapmıştı. Buna göre kendileri hırstiyanlıkta kalabilecekler, ama çocuklarını Hıristiyan yapmayacaklardı.[45]

Yukarıdaki rivâyette **Hz. Ali**, anlaşmayı bozdukları, yani çocuklarını hıristiyanlaştırdıkları için onlarla savaşacağını söylemektedir. Ancak az önce de söylediğimiz gibi bu rivâyetin Hz. Peygamber'e ref'ini ihtiyatla karşılamak gerekir.[46]

١١٢٥- (د — **العرباض بن سارية السلمي** رضي الله عنه) قال : نَزَلْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم خَيْبَرًا – ومعه من معه من أصحابه – وكان صاحبُ خيبرَ رَجلا ما رد مُنْكرا ، فأقبل إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقال : يا محمد ، ألكم أن تَذبَحُوا حُمُرَنا ، وتأكلوا ثَمرَنا ، وتضربوا نساءنا ؟ فَغَضِبَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وقال : « **يابْنَ عوف ، راكبْ فرسَكَ ، ثم نَادِ : إنَّ الجنَّةَ لاتَحلُّ إلا لِمُؤمنٍ ، وإن اجتمعوا للصلاة** » قال : فاجتمعوا ، ثم صَلَّى بهم النبي صلى الله عليه وسلم ، ثم قام فقال : **أيَحسَبُ أحدُكم – مُتَّكئا على أريكته – قد يظن أن اللَّهَ لم يُحرِّمْ شيئا إلا ما في هذا القرآن ؟ ألا إنِّي والله ، لقد وعظْتُ وأمرتُ ونَهَيْتُ عن أشياء ، إنها لَمِثْلُ القرآن أو أكثر ، وإنَّ الله لم يُحلَّ لكم أن تدخلوا بيوت أهل الكتاب إلا بإذن ، ولا ضربَ نسائهم ، ولا أكل ثمارهم ، إذا أعْطَوْا الذي عليهم**. أخرجه أبو داود.

1.125- İrbâd b. Sâriye es-Sülemî anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte Hayber'e gittik. Rasûlullah'ın (as.) yanında başka sahabiler de vardı. O sırada Hayber'in lideri haşîn, kibirli bir adamdı. Rasûlullah'ın (as.) karşısına geçip dedi ki:

"- Ya Muhammed!. Eşeklerimizi kesmeye, meyvelerimizi yemeye, kadınlarımızı dövmeye hakkınız var mı?"

"- Ey Avf'ın oğlu! Atına bin, sonra şunu ilan et: ***Cennet, sadece mü'minlere helâldir. Namaz kılmak için toplanın!"***

---

[45] **Kâmil**, II, 286.

[46] Bkz., **Avn**, VIII, 289; **Bezl**, XIII, 379.

Sonra insanlar toplandı. Hz. Peygamber onlara namaz kıldırdı, sonra kalkıp şunları söyledi:

"Sizden biri, -rahat koltuğuna kurulmuş olduğu halde- Allah'ın sadece şu Kur'ân'da yazdığı şeyleri haram kıldığını mı sanıyor? Dikkat edin! Vallahi ben de nasihat ettim, ben de emir verdim, ben de pek çok yasak koydum! Bunlar, Kur'ân kadar, yahut daha da fazladır. Muhakkak ki Yüce Allah, ne ehl-i kitabın evlerine izinsiz girmenizi, ne kadınlarını dövmenizi ve ne de vergilerini ödedikleri takdirde meyvelerini yemenizi helâl kıldı."[47]

İZAH

Hadîsten anlaşıldığı üzere **Hayber** fethedildikten sonra müslümanlar, Yahudilerin meyvelerini koparmış, henüz haram kılınmamış olan eşeklerini kesmiş ve kendilerine mani olmak isteyen kadınları da dövmüşlerdi.

Yahudilerin reisi, bu durumu Rasûlullah'a (as.) şikâyet edince; Hz. Peygamber, ashâbına kızıyor ve onları ikaz etmek mecburiyetini hissediyor.

Hz. PEYGAMBERİN SÜNNETİ

Hadîste geçen **"koltuğuna yaslanmış"** sözü; cehâletten, mübâlatsızlıktan kinâyedir. Sünneti öğrenmek için gayret göstermemeyi, ilmin çilesini çekmemeyi, rahatlığı, keyfîliği ifade etmektedir.

Hadîs, sadece Kur'ân'ı yeterli görüp Hz. Peygamber'in sünnetine ve emirlerine ilgisiz kalan insanlara ağır bir tehdidi ihtivâ etmektedir. Hz. Peygamber, teşriî bir esas vaz' etme, helâl veya haram kılma yetkisine sahiptir. Bu husus, hadîste açıkça belirtilmektedir. Hatta bunların Kur'ân kadar veya daha da çok bir yekün tuttuğu ifâde edilmektedir.

Bunları dikkate almamak, sadece Kur'ân'ı yeterli sayıp bazı indî iddialarla sünnetten sarf-ı nazar etmek Kur'ân'a da aykırıdır. Çünkü Kur'ân'ın pek çok âyeti, Rasûle itâati, O'nun hükmüne teslim olmayı emretmektedir:

---

[47] **Ebû Davud.**, Harac, 33/3050.

"Rasûl size neyi verdi ise onu alın, neden menetti ise ondan sakının!"[48]

Eğer O'nun sünneti göz ardı edilirse, hangi emrini almış, hangi yasağından kaçınmış olabiliriz?!. Olamayınca da âyetin kesin emrine aykırı hareket etmiş, âyetin hükmünü çiğnemiş oluruz.

"Rasûle itâat eden, Allah'a itâat etmiş olur. Yüz çevirenlere gelince, biz seni onların üzerine muhafız olarak göndermedik!.."[49]

Bu âyette de Rasûle itâat ile Allah'a itâat aynı görülmekte, bir anlamda Allah'a itâat etmiş sayılmak için Peygamber'e itâat şart koşulmaktadır. Sadece Kur'ân yeterli görülüp Peygamber'in sünneti ve emirleri kulak ardı edilirse, O'na nasıl itâat etmiş olabiliriz?!.. Kaldı ki, Peygamber'e itâatten sarf-ı nazar etmenin esas zararı, İslâm'ı yaşama imkânını ortadan kaldırmasıdır.

Bir başka âyette de şöyle buyurulmaktadır:

"Sana bîat edenler, ancak Allah'a bîat etmektedirler..."[50]

Söylemeye bile gerek yoktur ki, Hz. Peygamber'in emirleri ile Kur'ân'ın emirleri, birbirinin zıddı değil, tamamlayıcısıdır.

Başka bir âyette de şöyle buyurulur:

"Peygamber'in emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir musibet gelmesinden veya elîm bir azâba uğramaktan sakınsınlar !.."[51]

Hz. Peygamber'in emir ve yasaklarına aldırış etmezsek, O'na muhalefet edip etmediğimizi nasıl bilir, belâlardan ve o elîm azaptan nasıl korunabiliriz?!..

"Hayır!.. Rabbine yemin olsun ki onlar, aralarında ihtilaf ettikleri şeylerde seni hakem kılmadıkları, sonra da vermiş olduğun hükümden dolayı vicdanlarında bir rahatsızlık duymadıkları ve tam bir teslimiyetle boyun eğmediklere takdirde asla iman etmiş olmazlar!.."[52]

---

[48] Haşr, 7.

[49] Nisâ, 80.

[50] Fetih, 10.

[51] Nur, 63.

[52] Nisa, 65.

Bu âyette Allah, yemin ederek, her meselede Hz. Peygamber'i hakem kılmayanların ve O'nun verdiği hükümden dolayı hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle boyun eğmeyenlerin iman etmiş olamayacaklarını hükme bağlamaktadır. O'nun hükümlerini kulak ardı edersek, Hz. Peygamber'i nasıl hakem kılmış olabiliriz?!.. Kendimizi O'na nasıl tam bir teslimiyetle boyun eğmiş sayabiliriz?!..

Yüce Allah, mü'minlerin, mutlak teslimiyetten öte başka bir tercih haklarının olmadığını da beyan buyurmaktadır:

"Allah ve Rasûlü bir işte hüküm verdiği zaman, mü'min bir erkek ve kadının, kendi şahsî işleri dahi olsa, asla tercih hakları yoktur."[53]

Nihâyet bir başka âyette de; *"Aralarında hüküm vermek üzere insanlar, Allah'a ve Peygamber'i'ne çağrıldıkları zaman, bir kısmı yüz çevirir"*[54] buyurulmaktadır.

Zâhirde insanlar arasında hüküm veren, Allah'ın Rasûlüdür. Bu âyette Allah, insanları, Rasûlünün hükmüne çağırmaktadır. Rasûlünün hükmüne teslim olduklarında ancak Allah'ın hükmüne teslim olmuş olacakları anlatılmaktadır. Çünkü Rasûle teslimiyet de, Allah'ın emri ve farzıdır.

İşte bütün bu emirlere rağmen, indî bazı iddialarla Hz. Peygamber'in hadîslerini reddeden ve bize sadece Kur'ân yeter diyen insanlar, tarihin her döneminde görülmüştür. Nitekim böyle insanların çıkacağına bizzat Allah'ın Rasûlü de, yukarıdaki hadîste işaret etmektedir. Ayrıca bu hadîste Rasûlullah (as.), ehl-i zimmet hakkındaki bazı prensiplerine aykırı davranmaları üzerine arkadaşlarını hayli kızgın bir ifâde ile azarladığı görülmektedir.

ZİMMÎLER

Hadîsin son cümlesi, İslâm ülkesinde yaşayan zimmîlerin can, mal ve namus emniyetlerinin, Devletin himâyesi altında bulunduğunu ifâde etmektedir. Zaten hadîsin burada zikredilmesinin sebebi de, bu son cümledir. Gayr-ı müslim tebâa, İslâm ülkesinde can,

---

[53] Ahzab, 36.

[54] Nur, 48.

mal ve namus gibi temel hak ve hürriyetler açısından tam bir güvenceye sahiptirler. Onlar, üzerlerine düşen vergileri ödedikleri müddetçe, Devlet onların temel hak ve hürriyetlerini korumak zorundadır.[55]

١١٢٦ - (د ــ رجل من جهينة): أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **لعلكم تُقاتِلونَ قوما فتظْهرونَ عليهم ، فَيَتَّقُونَكم بأموالهم دونَ أنفسهم وذَرَارِيهِمْ ، فَيُصَالحونَكُمْ على صُلحٍ، فلا تُصيبوا منهم فوق ذلك ، فإنه لا يَصْلُحُ لكم** ». أخرجه أبو داود.

1.126- Cüheyne'li bir adamdan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Muhtemelen sîzler, bir milletle savaşır ve onlara gâlip gelirsiniz. Onlar da size karşı canlarını ve çocuklarını, mallarıyla korumaya çalışırlar. (Saîd b. Mansur'dan gelen rivâyette:) **Onlar, sizinle belli şartlarla sulh yaparlar.** (Sonra râvi Müsedded ve Saîd b. Mansur, rivâyetlerinde ittifak ederek dediler ki:) **Artık onlardan, anlaşmada belirtilenin üzerinde bir şey almayınız! Çünkü bu, sizin için helâl olmaz."**[56]

İZAH

Hadîsi rivâyet eden **Cüheyne**'linin kim olduğu belli değildir. Senedde böyle meçhul bir râvinin varlığı, hadîsin sıhhatini zedeler.

Bu rivâyette; mal ve cizye karşılığı düşmanla sulh yapmanın caiz olduğu, bu durumda onların can, mal ve namuslarına dokunulamayacağı ve anlaşmada öngörülen şeylerden başka bir şey talep etmenin helâl olmayacağı belirtilmektedir.[57]

---

[55] Bkz., **Avn**, VII, 302; **Bezl**, XIII, 397.

[56] **Ebû Davud**, Harâc, 33/3051.

[57] Bkz., **Avn**, VIII, 303; **Bezl**, XIII, 400.

١١٢٧-(**ت د ــ أبو هريرة** رضي الله عنه): أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «**الصُّلْحُ جائزٌ بين المسلمين، إلاَّ صُلْحا حرَّمَ حلالا ، أو حلَّل حراما ، قال : والمسلمونَ على شُروطِهِمْ ، إلا شرطا حرَّمَ حلالا ، أو أحلَّ حراما** ». أخرجه الترمذي، وأبو داود إلا أنّ آبا داود انتهت روايته عند قوله "شروطهم".

1.127- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"Müslümanlar arasında sulh câizdir. Ancak helâli haram, yahut haramı helâl kılan sulh müstesnâ! müslümanlar şartlarına bağlıdırlar; ancak helâli haram, yahut haramı helâl kılan şart müstesnâ!"[58]

İZAH

İslâm hukukçuları, sulhu pek çok kısımlara ayırmışlardır. Müslümanla kâfir, karı ile koca, Devletle âsîler, mal sahibi ile gâsıp arasında yapılan ve ayrıca maddî ve kişisel haklar konusunda taraflar arasında yapılan sulh anlaşmaları gibi...

Hadîste, öncelikle müslümanlar arasında ve maddî haklar konusunda yapılan anlaşmalar kastedilmektedir. Kadı, taraflar arasında uygun bir uzlaşma zemini bulup aralarını sulh eder. Ancak burada ölçü; helâli haram veya haramı helâl kılan bir sulh olmamalıdır. Haram işlemek veya helâl olan şeyleri terk etmek şartıyla yapılan sulh da sulh değildir.

Bu ölçüye bağlı kalınmak kaydıyla müslümanlarla gayr-i müslimler arasında da sulh yapılır.[59]

١١٢٨- (**ط ــ سعيد بن المسيب** رحمه الله): أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : ليهود خيبرَ - يوم افتتح خَيْبَرَ - : « **أقِرُّكُمْ ما أقرَّكم اللّهُ ، عَلَى أن الثَّمرَ بيننا وبينكم** ،

---

[58] **Ebû Davud**, Akdiye, 12/3594; **Tirmizî**, Ahkâm, 17/1352.

[59] Bkz., **Avn**, IX, 515; **Bezl**, XV, 272.

قال: فكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يبعثُ عبدَ الله بنَ رَوَاحةَ الأنصاريَّ ، فيخرِصُ بَيْنَهُ وبينهم، ثم يقول : إنْ شئتُم فلكم ، وإن شئتم فلي ، فكانوا يأخُذونَهُ ». أخرجه الموطأ.

1.128-Saîd b. el-Müseyyeb rivâyet ediyor:

"Hayber fethedildiği gün, Hz. Peygamber, Hayber Yahudilerine şöyle dedi:

"Allah sizi yerinizde bıraktığı sürece, meyveler sizinle bizim aramızda ortak olmak şartı ile ben de sizi burada bırakıyorum."

Sonra Rasûlullah (as.), Abdullah b. Revâha el-Ensârî'yi gönderdi, o da mahsûlün tahmin ve takdirini yaptı, sonra da dedi ki:

"- Dilerseniz (mahsûlün tamamını) siz alın, (bize düşen mahsûlün parasını verirsiniz), isterseniz (bize düşen mahsûlü mahsûl olarak) ben alayım."

Onlar da mahsûlü aldılar (ve müslümanlara parasını verdiler)."[60]

İZAH

Hayber, hicrî 7. yılda, **Hudeybiye**'den sonra fethedilmiştir. **Hayber**'de Yahudiler oturuyorlardı. Fethi müteakıp Rasûlullah (as.) Yahudileri **Hayber**'den sürmek istedi. Ancak onlar, araziyi bizzat işlemek ve çıkan mahsûlün yarısını müslümanlara vermek şartıyla **Hayber**'de kalmayı teklif ettiler. Hadîste de işaret edildiği üzere Rasûlullah (as.); **"Allah sizi burada bıraktığı sürece ben de bırakıyorum"** diyerek, mahsûlün yarısını vermek şartı ile anlaşmayı kabul etti.

İmâm Mâlik, bu hadîsi **Kitâbu'l-Müsâkât**'da rivâyet eder. Hadîs **Saîd b. Müseyyeb** tarafından mürsel olarak rivâyet edilmektedir.

Müsâkât: Özellikle meyve cinsinden olan mahsûlün belli bir nispet dahilinde taksim edilmek üzere yapılan bir ortaklıktır. Burada taraflardan biri malın mülkiyetine sahiptir, diğeri de ıslahı, bakımı ve toplanması ile yükümlüdür.[61]

---

[60] **Muvatta**, Müsâkat, 1/1.

[61] **Istilahat-ı Fıkhıyye Kamusu**, VII, 127.

İşte izahına çalıştığımız hadîs, **Müsâkat**'ın câiz olduğunun delilidir. Yalnız **Ebû Hanîfe**, bunu câiz görmez. Diğer üç mezheb ile **İmâmeyn** câiz görürler.

Müsâkat'ın süresi hakkında farklı görüşler varsa da, en doğru olanı, bir yıl için geçerli sayılmasıdır. Zira mahsûl, her sene yenilenir. Arzu edilirse tekrar anlaşma yapılır.

Hadîsin sonunda **Abdullah b. Revâha**'nın, mahsûlün miktarını tahmin ve takdir ettiği kaydediliyor. **Câbir**'den gelen bir rivâyete göre **Abdullah**, 40.000 vesak tahmin ediyor; Yahudiler bütün mahsûlü alıyor, 20.000 vesakının ücretini müslümanlara ödüyorlar.[62]

١١٢٩- (خ ــ **نافع مولى ابن عمر** رضي الله عنهما) قال : لما فَدَع أهلُ خيبر عبدالله بن عمر، قام عمر خطيبا ، فقال: إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان عامَلَ يهودَ خيبر على أموالهِمْ، وقال: **نُقِرُّكُمْ ما أقرّكم اللهُ** ، وإنَّ عبد الله بن عمر : خرج إلى ماله هناك ، فعُدِيَ عليه من الليل ، فَفُدِعَتْ يداهُ ورِجْلاهُ ، وليسَ له هناك عدوٌّ غيرهم، هُمْ عدُوُّنا وتُهْمَتُنا ، وقد رأيتُ إجلاءهم ، فلما أجمع عمر على ذلك ، أتاه أحد بني أبي الحُقَيْق ، فقال : يا أمير المؤمنين ، أتُخرِجُنا وقد أقرّنا محمدٌ، وعامَلَنا على الأموالِ ، وشرطَ ذلك لنا ؟ فقال عمر : أظَنَنْتَ أني نسيتُ قولَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم لك: **كيف بك إذا أُخرِجْتَ من خيبر ، تعدو بك قَلُوصُكَ ليلة بَعْدَ لَيْلةٍ** ؟ فقال : كان ذلك هزيلة من أبي القاسم ،قال: كذبْتَ يا عدوَّ الله **{إنه لقوْلٌ فصلٌ وما هو بالهزل}** (الطارق: آية ١٣، ١٤)، فأجلاهم عُمرُ، وأعطاهم قيمةَ ما كان لهم من الثَّمَر: مالاً وإبلا وعَرُوضا من أقْتابٍ وحبالٍ وغير ذلك. أخرجه البخاري. ولم أجد في كتاب الحميدي قول عمر: « **كذبتَ يا عدوَّ الله**» إلى قوله: «**بالهزل**».

1.129- Nâfi, İbn Ömer'den rivâyet ediyor:

"Hayberliler, Abdullah b. Ömer'i (geceleyin bir evin damından aşağı atıp) elinin ve ayağının çıkması üzerine Hz. Ömer kalkıp dedi ki:

---

[62] Bkz., **Münteka**, V, 118; **Zürkanî**, IV, 341.

"Şüphesiz Rasûlullah (as.) Hayber Yahudilerine malları konusunda ortaklık muamelesi yaptı ve:

"Sizleri burada Allah bıraktığı müddetçe, biz de bırakıyoruz" buyurdu.

Abdullah b. Ömer, Hayber'deki malına gitmişti. Geceleyin kendisine saldırıldı. (Uyuduğu evin damından atıldı) elleri ve ayakları çıktı. Orada bizim[63] onlardan başka düşmanımız yoktu. Evet, onlar bizim düşmanımızdır ve biz, onları itham ediyoruz. Ben, onları sürgün etmeyi düşünüyorum."

Hz. Ömer, buna karar verince, kendisine Ebû'l-Hukayk oğullarından bir Yahudi gelip dedi ki:

"- Ey mü'minlerin Emîri! Muhammed bizi yerimizde bıraktığı, bizimle mallarda ortaklık anlaşması yaptığı ve bizim burada kalmamızı şart kıldığı halde, sen bizleri buradan nasıl çıkarırsın?"

Hz. Ömer şu cevabı verdi:

"- Sen benim, Hz. Peygamber'in sana söylediği sözü unuttuğumu mu sanıyorsun? O, sana; ***'Hayber'den çıkarıldığın zaman, genç bir dişi deve seni geceler boyu götürürken hâlin nice olur?'*** demişti."

"- Ama bu söz, Ebû'l-Kasım'dan bir şakacıktı."

"- Yalan söylüyorsun, ey Allah'ın düşmanı!.. ***"Şüphesiz o, ayırt edici kesin bir hükümdü, o bir şaka değildi."***[64]

Neticede Hz. Ömer, onları sürgün etti. Kendilerine de hisselerine düşen mahsûlün kıymetini mal, deve, semer, ip vs. olarak ödedi."[65]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buhârî** tahric etti. Ancak **Humeydî**'nin kitabında Hz. Ömer'in; *"Yalan söylüyorsun, ey Allah'ın düşmanı!..* ***...O bir şaka değildi"*** sözünü bulamadım.

---

[63] Hadîsin **Câmiu'l-Usûl**'deki zaptında, **"Abdullah'ın başka düşmanı yoktur"** anlamında müfred gâib zamiri kullanılmaktadır. Ancak **Buharî**'de bunun yerine cemi mütekellim zamiri kullanılır. Biz de tercümede bunu tercih ettik.

[64] Târık, 13-14, Bu âyet, **Buharî**'deki rivâyette yoktur.

[65] **Buhârî**, Şurût. 14.

İZAH

Önceki hadîste ve izahında görüldüğü üzere **Hudeybiye'**den sonra Rasûlullah (as.), yakınındaki Yahudi tehlikesini bertaraf etmek için **Hayber'**e yürümüş, şehri fethetmiş, ancak vahiy gelinceye kadar belli şartlarla Yahudilerin orada kalmalarına müsade etmişti. Ancak **Hz. Ömer'**in hilâfeti döneminde, bir gece oğlu **Abdullah'**ın tecavüze uğraması sebebiyle **Hz. Ömer** onları **Teymâ** ve **Erîha'**ya sürdü.

YAHUDİLERİN SÜRÜLMESİ

Her şeyden önce yukarıda geçen iki hadîste de Rasûlullah (as.), Yahudileri; **"Allah sizi burada bıraktığı müddetçe"** kaydı ile **Hayber'**de kalmalarına izin vermişti. Bu ifâde, günü gelince onların oradan çıkarılması gerektiğini de tazammun etmektedir. Ayrıca izahına çalıştığımız hadîste, Rasûlullah'ın (as.), Yahudilerin reisine; **"Hayber'den çıkarılıp günlerce deve sırtında yol aldığın zaman hâlin nice olur?"** cümlesi de, onların ileride sürgün edileceklerini göstermektedir.

Bu sürgün işinin **Hz. Ömer** tarafından gerçekleştirilmesine **İbn Hacer**, iki gerekçe daha gösterir:

1- Hz. Peygamber'in; **"Arap Yarımadasında iki din bir arada duramaz"** hadîsini duymuş olması. Nitekim **Hz. Ömer**, müslümanlara şu ilanı yaptı:

"Ehl-i kitapla kimin bir anlaşması, alış-verişi varsa, gelsin, hükme bağlayayım. Çünkü ben onları buradan sürgün edeceğim."

Ehl-i kitabın sürgün edileceğini ifâde eden bazı hadîsleri **Ebû Davud** rivâyet etmiştir:

"لأخرِجَنّ اليهودَ والنّصارى مِنْ جزيرةِالعَربِ فلا أترُكُ فيها الاّمُسْلمًا. لا تكون قِبْلتان في بَلدٍ واحد"

"Yahudileri ve hıristiyanları Arap Yarımadasından mutlaka çıkaracağım. Orada müslümanlardan başka kimseyi bırakmayacağım. Aynı memlekette iki kıble olamaz!"[66]

---

[66] **Ebû Davud**, Harac, 27.

2- Müslümanların elindeki hizmetçilerin ve işçilerin sayısı artınca ve artık arazilerini kendileri de işleyebileceklerine kanaat getirince, **Hz. Ömer** Yahudileri oradan sürgün etti. Çünkü **Hayber** topraklarını, bizzat kendileri işleyecek duruma gelmişlerdi.[67]

Sonra **Hayber** arazisi zaten müslümanların malıydı. Hz. Peygamber onu savaş yoluyla almıştı. Yahudiler orada işçi durumunda idiler. Muayyen bir mahsul karşılığında toprak onlara kiralanmıştı. Anlaşmanın süresi dolunca mal sahibinin malını geri alması gayet tabii idi. **Hz. Ömer** de bunu yapmıştır. Yahudilerin hakkını ödemiş; onlara deve, semer, ip ve çeşitli mallar vermişti.

Burada akla bir soru takılmaktadır: **Yahudileri niçin Rasûlullah (as.) sürgün etmedi?** Üstelik **Arabistan**'da iki dinin bir arada yaşayamayacağını söylemesine rağmen kendisi niye bunu yapmadı?

Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, Rasûlullah (as.) zaten onları sürgün etmeyi kararlaştırmış, hatta onlarla bu şekilde anlaşma yapmıştı. Bu husus, bundan sonra gelen hadîste görülecektir.

Ayrıca Yahudiler, zaten zararsız hale getirilmişlerdi. Servetleri ve silahları ellerinden alınmıştı. Sadece mevcut araziyi işleyecekler, yani gerekli üretimi yapacak bir işçi sınıfı durumuna getirilmişlerdi. Üstelik **Hayber** de, **Medîne**'nin gıda anbarı durumunda idi. Bundan sonraki hadîste görüleceği üzere, müslümanların bu arazileri işlemeleri, üretim yapmaları o günkü şartlarda mümkün değildi.

Ayrıca onların **Hayber**'de bırakılmaları da, devamlı kontrol altında tutulmalarını sağlıyordu. Başka bir yere sürüldükleri takdirde, oralardaki diğer unsurları tahrik ve organize ederek müslümanlara sorun yaratabilirlerdi. Bu ise, o gün için göze alınamayacak bir tehlike idi.[68]

١١٣٠- (خ د ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) قال: أتى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أهلَ خيبر، فقاتلهم حتى ألجأهُمْ إلى قَصرِهِمْ، وغلبَهُم على الأرض

---

[67] Bkz., **İbn Hacer**, V, 674.

[68] Bkz., **Aynî**, XIII, 305; **İbn Hacer**, V, 673-675; **Kastalanî**, IV, 442; **Avnu'l-Bârî**, III.

والزَّرْعِ والنخل، فصالحوه على أن يُجلَوْا منها، ولهم ما حملتْ ركابهم، ولرسول الله صلى الله عليه وسلم الصفراءُ والبيضاءُ والحلقةُ، وهي السلاح، ويخرُجون منها. واشترط عليهم أن لا يكتموا ولا يُغيِّبوا شيئا ، فإن فعلوا فلا ذمّة لهم ولا عهد. فغيّبوا مَسْكا فيه مالٌ وحُليٌّ لحييٍّ بن أحطب ، كان احتمله معه إلى خيبر حين أجليت النَّضيرُ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لعمِّ حُيَيّ – واسمه سعية – : **ما فعل مَسْكُ حُيَيٍّ الذي جاء به من بني النَّضير؟** فقال: أَذهَبَتْهُ النفقاتُ والحروبُ، فقال: **العهدُ قريبٌ، والمال أكثر من ذلك**، وقد كان حُيَيٌّ قُتل قبل ذلك، فدفع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سعْيَةَ إلى الزُّبير، فمسَّه بعذاب ، فقال: قد رأيتُ حُيَيًا يطوفُ في خَرِبةٍ ها هنا، فذهبوا فطافوا، فوجدُوا المسكَ في الخربة، فقتلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم نساءهم وذراريَّهُم، وقَسم أموالهم بالنَّكْث الذي نكثوا، وأراد أن يُجليَهم منها ، وفقالوا: يا محمد، دعْنا نكون في هذه الأرض نُصْلحُها ونقوم عليها، ولن يكن لرسول الله صلى الله عليه وسلم ولا لأصحابه غلمانٌ، يقومون عليها، وكانوا لا يفْرُغون أن يقوموا عليها، فأعطاهُمْ خيبر، على أنَّ لهم الشَّطْرَ من كلِّ زرع وشيء، ما بدا لرسول الله صلى الله عليه وسلم، وكان عبد الله بن رواحة يأتيهم في كل عام فيخرُصُها عليهم، ثم يضمّنُهُم الشَّطْرَ، فشكوا إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم شدَّةَ خرصه، وأرادوا أن يرْشُوهُ، فقال عبد الله: تطعموني السُّحْتَ، والله لقد جئتكم من أحبِّ الناس إليَّ، ولأنتم أبْغضُ إليَّ من عدَّتكُمْ من القردَة، والخنازير، ولا يَحْملُني بُغضي إياكم على أن لا أعدل عليكم، فقالُوا: بهذا قامت السماوات والأرض، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُعطي كلَّ امرأة من نسائه ثمانين وَسْقًا من تَمْرِ كلِّ عامٍ، وعشرين وَسْقا من شعير، فلما كان زمنُ عمر بن الخطاب غشُّوا المسلمين، وألقوْا ابنَ عُمر من فوْق بيت ، ففدعوا يديْه، فقال عمرُ بنُ الخطاب: من كان له سهمٌ بخيبر فليحْضُرْ، حتى نقْسمها بينهم ، فقسمها عمرُ بينهم ،فقال رئيسُهُم : لا تُخرجْنا ، دعنا نكونُ فيها كما أقرَّنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكرٍ، فقال عمر رضي الله عنه لرئيسهم : أتراهُ سقط عليَّ قولُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، **كيف بك إذا رقصت بك راحلتُك نحو الشَّام يوما ثم يوما ، ثم يوما ؟** وقسمها عمرُ بين من كان شهدَ خيبر من أهل الحديبية. أخرجه البخاري.

وأخرجه أبو داود، لم يذكر حديث ابن رواحة، ولا حديث فدع ابن عمر وإجلائهم، ولفظ البخاري أتمُّ. وفي أخرى لأبي داود قال: إنَّ عمر قال: أيها الناسُ، إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان عامَلَ يهود خيبرَ على أن يُخرجَهُم إذا شاءَ، فمن كان له مال فليَلْحَقْ به، فإني مُخرجٌ يهودَ، فأخرجهم.

1.130- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber ehline gelip onlarla savaştı. Onları kalelerine sığınmaya mecbur etti. Arazi, ekin ve hurmalar konusunda da onlara galip geldi. Onlar da develerinin taşıyabileceği eşyaları alarak orayı terk etmek şartıyla sulh yaptılar. Altın, gümüş ve halka -yani silah- Hz. Peygamber'e ait olacaktı. Onlar da Hayber'i terk edeceklerdi. Ayrıca Rasûlullah (as.) onlara; her şeyi açıklamayı, hiçbir şeyi gizlememeyi de şart koştu. Eğer bir şey gizlerlerse, ne anlaşma geçerli sayılacak, ne de emniyetleri sağlanacaktı.

Buna rağmen onlar, Huyey b. Ahtab'ın, içi altın ve zinet eşyası dolu olan (Mesk adı verilen) deriden bir çantasını gizlediler. Onu Benû Nadîr, Medîne'den sürgün edildiği zaman beraberinde Hayber'e getirmişti. Rasûlullah (as.) Huyey'in amcası Sa'ye'ye sordu:

"- Huyey'in Benû Nadir'den getirdiği Mesk'i ne oldu?"

"- Onu geçim masrafları ve harpler bitirdi."

"- Ama aradan kısa bir süre geçti. Ondaki servet de bu kadar kolay tükenmeyecek kadar fazla idi."

Huyey, daha önce öldürülmüştü. (Mesk'in yerini ancak amcası Sa'ye bilebilirdi.) Hz. Peygamber, Sa'ye'yi Zübeyr'e teslim etti. Zübeyr onu sıkıştırınca da;

"- Huyey'in şurada, bir harabenin etrafında dolaştığını görmüştüm" dedi.

Oraya gittiler, araştırdılar ve yıkıntının altında Mesk'i buldular. O zaman Hz. Peygamber, Ebû'l-Hukayk'ın iki oğlunu öldürdü. Onlardan biri (Rasûlullah'ın zevcesi) Safiye bint Huyey b. Ahtab'ın kocası idi. Ayrıca onların kadınlarını ve çocuklarını da esir aldı.

Anlaşmaya uymadıkları için mallarını da taksim etti ve onları da oradan sürmek istedi. Bunun üzerine dediler ki:

"- Ey Muhammed! Bize müsaade et, burada kalalım, bu araziyi ıslah edelim ve onu işleyelim."

O sırada ne Hz. Peygamber'in, ne de ashâbının o araziyi işleyecek adamları vardı. Orayı boş bırakmaları da mümklün değildi. Neticede Hz. Peygamber; her nevi ekinin ve kendisinin uygun göreceği her nevi malın yarısı onlara ait olmak şartı ile Hayber'i onlara verdi.

Abdullah b. Revâha[69] her yıl oraya gider, mahsûlün miktarını tahmin eder, sonra da yarısının karşılığını onlardan tahsil ederdi. Yahudiler, Abdullah'ın, tahmindeki aşırı titizliğinden Rasûlullah'a (as.) şikâyet ettiler. Hatta bir ara Abdullah'a rüşvet vermek istediler. Abdullah dedi ki:

"- Bana haram mı yedireceksiniz? Vallahi ben size, hayatta en çok sevdiğim insanın yanından geldim. Sizler ise benim gözümde maymun ve domuzlardan daha çok nefrete lâyıksınız!.. Benim size olan düşmanlığım ise, size karşı âdil davranmama engel değildir."

O zaman Yahudiler;

"- İşte yerler ve gökler, bu (adâlet) sayesinde ayakta duruyor" diyerek takdirlerini belirttiler.

Hz. Peygamber, hanımlarından her birine (Hayber gelirinden) her yıl 80 vesak hurma, 20 vesak arpa verirdi.

Hz. Ömer'in halifelik döneminde Yahudiler, müslümanlara hile yaptılar. Hz. Ömer'in oğlunu, bir evin damından aşağı attılar, ellerinin çıkmasına sebep oldular. Hz. Ömer dedi ki:

---

[69] **Ebû Muhammed, Abdullah b. Revâha el-Ensârî el-Hazrecî:** ö: 8/629. Sahabîdir. **Akabe** ve **Bedir** ehlindendir. Ebû'd-Derdâ ile anneden kardeşti. Hz. Peygamber'in şairlerindendir. İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i savunan ve müşrikleri hicveden şiirler yazmıştır. Hz. Peygamber onun şiirlerinin müşrikler üzerinde oklardan daha etkili olduğunu söylemiştir. Şuarâ sûresi son âyetinin (Şuarâ, 227) onun için nâzil olduğu rivâyet edilir. Okur yazardı, aynı zamanda bütük bir hatipti. Cesur ve kahraman bir kişiliğe sahipti. **Mûte** savaşında komutanlık yapmış ve orada şehid edilmiştir.

"- Kimin Hayber'de hissesi varsa, hazırlansın, hisseleri aralarında taksim edeceğiz."

Hz. Ömer, hisseleri taksim etti. O zaman Yahudilerin reisi dedi ki:

"- Bizi buradan çıkarma! Peygamber ve Ebû Bekir'in bizi burada bıraktıkları gibi, sen de bırak!"

Hz. Ömer, şu cevabı verdi:

"- Rasûlullah'ın (as.) sözünün, benim üzerime düştüğünü mü (Hz. Peygamber'e ters düştüğümü mü) zannediyorsun?.. O'nun; ***'Bineğin seni Suriye'ye doğru günler, günler ve günlerce sallarken hâlin nice olur?'*** (sözünü hatırla)."

Neticede Hz. Ömer, orayı, Hudeybiye ashâbından Hayber seferine katılanlara taksim etti.[70]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buhârî** tahric etti.

Aynı hadîsi **Ebû Davud** da tahric etmiştir. Yalnız o, Abdullah b. Revâha olayını, İbn Ömer'in yaralanmasını ve Yahudilerin sürgün edilmelerini zikretmedi.

Buhârî'nin lafzı, daha etraflıdır.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetinde Hz. Ömer şöyle der:

"- Ey insanlar! Allah'ın Rasûlü, Hayber Yahudileriyle; istediği zaman onları oradan çıkarmak üzere anlaşma yapmıştı. Kimin orada malı varsı, malına salip olsun! Çünkü ben, Yahudileri oradan çıkaracağım."

Ve onları Hayber'den çıkardı.

İZAH

Burada, daha önce geçen hadîslerden farklı bazı teferruat görülmektedir:

---

[70] **Buhârî**, Şurût, 14; **Ebû Davud**, Harac, 24/3006.

Yahudiler, Rasûlullah'la (as.) anlaşma yapıyorlar, ama ihanet ediyorlar. Hiç bir şeyi gizlemeyeceklerine söz veriyorlar, ama içi mücevherle dolu olan **Mesk**'i gizliyorlar.

Bu **Mesk**'i **Benû Nadîr** Yahudileri, **Medîne**'den **Hayber**'e sürüldüğünde **Huyey b. Ahtab** beraberinde götürmüştü.

Diğer farklılıklar da hadîsin genelinde görülmektedir.[71]

Her ne kadar yukarıdaki hadîsi **Buharî**'nin tahric ettiği belirtiliyorsa da, **Buharî** onu lafzen rivâyet etmiş değildir, sadece bir önceki hadîsi müteâkip buna işaret etmiştir. **İbn Hacer**'in belirttiğine göre, **Buharî**'nin atıfta bulunduğu bu rivâyeti **Humeydî Buharî**'ye nispet etmiştir. Muhtemelen onu **Berkanî**'nin *Müstahrec*'inden nakletmiş, ama zuhûl eseri olarak **Buharî**'ye nispet etmiştir. **el-İsmâîlî**, hadîsin râvîsi **Hammâd b. Seleme**'nin, bunu bazen muhtasar, bazen de uzun uzun tahric ettiğine işaret eder.[72]

١١٣١ - (خ م ـــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : إنَّ عمر أجْلَى اليهُودَ والنَّصارَي من أرضِ الحجازِ ،وإنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لَما ظَهرَ على خيْبرَ أرادَ إخراجَ اليَهُودِ منها ،وكانت الأرضُ لَمّا ظهرَ عليها لله ولرسوله وللمسلمين ، فأرَادَ إخْراجَ اليهود منها ، فسألتِ اليهودُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أنْ يُقِرَّهُمْ بها ، على أنْ يَكْفُوا العملَ ،ولهم نِصْفُ الثَّمَرِ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لهم : « **نُقِرُّكم بها على ذلك ما شِئْنَا** ». فقُرُّوا بها ، حتى أجلاهم عمرُ في إمارته أى تَيْمَاءَ وأَرِيحاءَ. أخرجه البخاري، ومسلم.

وفي رواية لمسلم نحوه ، وفي آخره قال : وكانَ الثَّمَرُ يُقسَمُ على السُّهْمان من نِصف خَيْبَرَ ، فيأْخُذُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الْخُمُسَ. وفي رواية لَهُ : أنَّهُ دَفَعَ إلى يَهُود خيبر نَخلَ خَيْبَرَ وأرضها ، على أنَ يعْتَمِلُوها من أموالهم ، ولرسولِ الله صلى الله عليه وسلم شَطْرُ ثَمرِها ، لمْ يَزِدْ.

---

[71] Bkz., **Avn,** VIII, 239; **Bezl**,XIII, 335.

[72] Bkz., **İbn Hacer**, V, 675.

1.131- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Hz. Ömer, Yahudileri ve hıristiyanları Hicaz'dan sürdü. Rasûlullah (as.) da Hayber'i fethedince, Yahudileri oradan çıkarmak istemişti. Zira fethedilen arazi; Allah'a, Rasûlüne ve bütün mü'minlere ait olurdu. Bu yüzden Yahudileri oradan çıkarmak istedi. Ama Yahudiler; araziyi kendileri işlemek ve mahsûlün de yarısını almak şartıyla kendilerini orada bırakmasını Rasûlullah'dan (as.) istediler. Hz. Peygamber de;

"- **Bu şartlarla sizi burada, dilediğimiz bir müddet için bırakıyoruz"** buyurdu. Böylece onlar, tâki Hz. Ömer kendilerini Teymâ ve Erîha'ya sürgün edinceye kadar orada bırakıldılar."[73]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Müslim'**in, buna benzer başka bir rivâyeti daha vardır. Bu rivâyetin sonunda şöyle denir:

"Hayber mahsûlünün yarısı da paylara ayrılır, Hz. Peygamber de beşte bir pay alırdı."

Yine **Müslim**'in diğer bir rivâyetinde de şöyle denir:

"Rasûlullah (as.) Hayber arazisini ve hurmalıklarını Yahudilere vermişti; ancak işletmesini kendileri yapmak ve mahsûlün yarısını Rasûlullah'a (as.) vermek şartı ile!."

İZAH

Bu hadîs, **müzâraa**'nın meşrûiyetine delildir.

Müzâraa: Arazi mahsûlünün belli bir oran dahilinde taksim edilmesi şartıyla yapılan bir ortaklıktır. Burada taraflardan biri toprağın sahibidir, diğeri de o toprak üzerinde çalışacak, üretim yapacaktır. Neticede mahsûl, yarı yarıya veya üçte bir, üçte iki gibi, varılan anlaşmaya göre taksim edilir.[74]

---

[73] **Buhârî**, Fardu'l-Humus, 19; İcâre, 22; Hars ve Müzaraa, 8, 9, 11; Şurût, 5; Şerike, 11; Megazî, 40; **Müslim**, Müsakat 1/1.

[74] **Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, VII, 123.

Hz. Peygamber, **Hayber** Yahudileriyle mahsûlatın yarısı üzerine **müzaraa'**da bulunmuştu. Bu uygulama **Hz. Ebû Bekir** devrinde de devam etti. Yalnız **Ebû Hanife**, daha önce geçen **müsakat** konusunda olduğu gibi, böyle bir akdi de câiz görmez. Bu konuda daha geniş malumat için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.[75]

١١٣٢- (د ــ محمد بن شهاب الزهري) وعَبْدُ الله بنُ أبي بكرٍ ، وبعضُ ولد محمد بن مسلمة رحمهم الله قالوا: بقِيَتْ بقيَّةٌ من أهل خيبر ، فتحصَّنُوا ، فسألُوا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أنْ يَحْقِنَ دماءهُمْ ويُسَيِّرَهُم ، فَفَعَلَ، فَسَمِعَ بذلك أهلُ فَدَكَ ، فنزلُوا على مِثْلِ ذلك،فكانت فَدَكُ لرسولِ الله صلى الله عليه وسلم خاصَّة ؛ لأنَّهُ لم يُوجَفْ عليها بِخَيْلٍ ، ولا ركابٍ. أخرجه أبو داود.

1.132- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî, Abdullah b. Ebî Bekir ve Muhammed b. Mesleme'nin çocuklarından biri dediler ki:

"Hayberlilerin (kalelerinden) bazısı kalmış (fethedilememiş) idi. Yahudiler kaleye sığınmışlar, (Rasûlullah da onları kuşatmıştı). Onlar Hz. Peygamber'den; öldürülmemelerini, oradan gitmelerine izin verilmesini istediler. Hz. Peygamber de bu isteği yerine getirdi. Fedek ahalisi bunu duyunca, onlar da aynı şartları kabul ettiler. Fedek arazisi Rasûlullah'a (as.) mahsustu, çünkü oraya at ve deve sürülmemiş (sulh yoluyla alınmış)tı."[76]

İZAH

Bu, mürsel bir rivâyettir. Senedinde de çok hata etmekle tanınan **Hüseyin b. Ali el-İclî** bulunmaktadır. Ancak **Ebû Davud'**da **Zührî'**den gelen benzer bir rivâyet, bunu te'yîd etmektedir.

Hz. Peygamber, **Hayber'**de kaldığı süre zarfında, Yahudilerin kalelerini tek tek ele geçirmişti. Yahudiler, son olarak en büyük kaleleri olan **Vatîh'**e sığınmışlardı. Muhasara neticesinde de kaleyi

---

[75] Hadîsin izahı için ayrıca bkz., **İbn Hacer**, V, 8; **Aynî**, XII, 167.

[76] **Ebû Davud**, Harâc, 24/3016.

teslim etmek zorunda kaldılar. En son olarak da **Sülâlim** kalesi alındı. Yahudilerle, hadîste belirtilen şartlarla anlaşma yapıldı.

Bunu duyan **Fedek** Yahudileri de aynı şartları kabul ederek Rasûlullah'la (as.) anlaştılar.

Hadîste de ifâde edildiği üzere; **Fedek** arazisi sadece Hz. Peygamber'e mahsustu. Çünkü âyet-i kerimenin hükmüne göre[77] müslümanlar at, deve koşturmadan, silahlanıp sefere çıkmadan alınan araziler, sadece Rasûlullah'a (as.) mahsustu.[78]

١١٣٣- (د ــ محمد بن شهاب الزهري رحمه الله) أنَّ بعض خيْبَرَ ممَّا فُتِحَ عَنْوَة ، وبعضا صُلْحا ، والكَتيبَة : أكثَرُها عَنْوَة ، وفيها صُلْحٌ ، قيل لمالك : ما الْكَتيبَةُ ؟ قال : أرض خيبر ، هي أربعون ألفَ عَذْقٍ. أخرجه أبو داود.

1.133- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyet edilmiştir:

"Hayber'in bir bölümü zorla, bir bölümü de sulh yoluyla fethedildi. Ketîbe'nin çoğu savaşla alındı. Orada sulh yoluyla alınan yer de var."

Mâlik'e:

"- Ketîbe neresidir?" diye soruldu.

"- Hayber arazisidir. Orada 40.000 hurma ağacı vardı" dedi.[79]

İZAH

Hadîs-i şerif **Hayber'**in bir kısmının sulh, bir kısmının da savaş yoluyla alındığını ifâde etmektedir. Sulh yoluyla alınan mal ve ganimete fey', savaş yoluyla alınana ganimet dendiğini daha önce görmüştük.

Ketîbe; Hayber'de bir kalenin adıdır.[80] **Hayber'**den Rasûlullah'ın (as.) hissesine düşen beşte bir, burası idi.[81]

---

[77] Haşr, 6.

[78] Bkz., **Avn**, VIII, 252; **Bezl**, XIII, 347.

[79] **Ebû Davud**, Harâc, 24/3017.

[80] Bkz., **Mu'cemu'l-Buldân**, IV, 437.

الفرع الثاني
في الوفاء بالعهد والذِّمّة والأمان

2- AHDE, EMÂN VE GÜVENCEYE VEFA GÖSTERMEK

١١٣٤- (ت د ــ سليم بن عامر رحمه الله) قال : كان بين معاوية وبين الروم عهدٌ ، وكان يسيرُ نحو بلادهم ليقرُبَ ، حتى إذا انْقضَى العَهْدُ غزاهم ، فجاء رجلٌ على فرس- أو برْذَوْن - وهو يقول الله أكبر ، الله أكبر ، وَفاءٌ لاَغَدْرٌ ، فإذا هو عمرو بن عبسة ، فأرْسلَ إليه معاوية فسأله ؟ فقال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقولُ : « مَنْ كان بينه وبين قومٍ عهدٌ فلا يشُدَّ عُقْدَة ولا يَحلَّها حتى ينقضيَ أمَدُها ،أوْ ينبذ إليهم على سَواء » ، فرجعَ معاوية. أخرجه الترمذي ، أبو داود ، إلا أنَّ في رواية الترمذي : الله أكبرُ - مرة واحدة. وفيها : على دابَّة ، أو فرَسٍ. وأخرج أبو داود عن سُليم بن عامر عن رجل من حمير ،والترمذي عن سليم نفسه.

1.134-Süleym b. Âmir[82] anlatıyor:

"Hz. Muâviye ile Rumlar arasında bir anlaşma vardı. Muâviye, anlaşma müddetinin (bitmesine yakın) onların ülkesine doğru gitti, süre bitince de onlarla savaşacaktı. Birden bir atın -veya katananın- üzerinde:

"- Allahu Ekber! Allahu Ekber! Ahde vefâ gerekir! Hıyânet yok!.." diye bağıran bir adam geldi.

Meğer o, Amr b. Abese[83] imiş. Muâviye ona adam gönderip meseleyi sordu. O, cevaben şöyle dedi:

---

[81] Bkz., **Avn**, VIII, 253; **Bezl**, XIII, 349

[82] **Ebû Yahya, Süleym b. Âmir el-Habîrî el-Kelâî el-Humsî:** ö. 130/747. Humuslu tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre, Ebû'd-Derdâ ve Ebû Ümâme'den rivâyeti vardır. Kendisinden Muâviye b. Salih ve Harîz b. Osman rivâyet etti. Sikadır; hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Kim, bir milletle anlaşma yaparsa, o anlaşmanın süresi bitmeden, anlaşmayı karşılıklı olarak feshettiğini hakkaniyet üzere onlara bildirmeden muâhedeyi ne çözsün, ne de (yeniden) **bağlasın!.."**

Bunun üzerine Muâviye geri döndü.[84]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî, Ebû Davud** tahric ettiler. Ancak **Tirmizî'**nin rivâyetinde ***"Allahü Ekber!"*** sözü bir defa zikredilir. Ayrıca orada, "bir atın veya hayvanın üzerinde..." cümlesi yer alır.

Hadîsi **Ebû Davûd**, Himyer'li bir adam tarîkıyla Süleym b. Âmir'den, **Tirmizî** ise bizzat Süleym'den rivâyet eder.

İZAH

Hadîsten anlaşıldığı üzere sulh süresi bitince hemen saldırıya geçmek üzere sınıra kuvvet yığmak, ahde vefâsızlık ve hâinliktir. Sulh süresi bitince, anlaşmanın sona erdiği ve yenilenmeyeceği karşı tarafa bildirilmelidir. Bunu bildirmeden saldırmak, ahde vefâsızlıktır. Hadîste geçen; **"Anlaşmayı ne çözsün, ne de bağlasın!"** cümlesi de muâhedeyi bozmamak için aşırı dikkat gösterilmesini ifâde eden bir mübâlağa cümlesidir.

Şüphesiz ki anlaşma süresi içinde karşı taraftan bir hıyânet görülürse, buna mukabelede bulunulur. Nitekim **Enfâl** sûresinde bu husus, ifâde edilmektedir.[85] Milletlerarası mücadelelerin ve savaşların en önemli sebeplerinden biri de ahde vefâsızlıktır. Yapılan

---

[83] **Ebû Necîh, Amr b. Abese b. Âmir es-Sülemî el-Becelî**: ö. 60/680? Sahabîdir, Ebû Zerr el-Ğifârî'nin anne bir kardeşidir. İlk Müslümanlardandır; dördüncü kişi olarak müslüman olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'den sonra **Suriye**'ye yerleşti. **Yermük**'te İslâm ordusunun komutanlarındandı. Kendisinden Ebû Ümâme el-Bâhilî ve Şurahbîl b. es-Simt rivâyet etti. Hadîsleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edildi. **Humus**'ta vefat etti.

[84] **Tirmizî**, Siyer, 27/1580, **Ebû Davud**, Cihâd, 164/2759.

[85] Enfâl, 58.

anlaşmalara uymamaktır. İslâm dini, vefâsızlık ve hıyâneti asla câiz görmez.[86]

١١٣٥- (خ ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : كَيْفَ أَنْتُم إذا لم تَجْتَبُوا دِرْهما ولا دينارا ؟ فقيل له : وكيف تَرَى ذلك كائنا يا أبا هريرة ؟ قال : إي والذي نفسُ أبي هريرة بيده ، عن الصادق المصدوق ، قالوا : عَمَّ ذلك ؟ قال : تُنْتَهَكُ ذِمَّةُ الله وذِمَّةُ رسوله ، فَيَشُدُّ الله قُلوبَ أهلِ الذِّمَّة ، فيمنعونَ ما في أيديهم. أخرجه البخاري.

1.135- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"- Sizler, (şu harac ve cizye) altınlarını ve gümüşlerini toplamayacak olursanız, hâliniz nice olur?"

Ona dendi ki:

"- Ey Ebû Hureyre; böyle bir şeyin olacağını sen nasıl düşünürsün?"

"- Evet! Ebû Hureyre'nin hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben bunu, kendisine doğru söylenen ve kendisi de doğru söyleyen (Sâdıku'l-Masdûk olan) bir zâttan (Hz. Peygamber'den) naklen söylüyorum."

"- Peki ama, bu neden olur?"

"- Allah'ın ve Rasûlünün verdiği güvenceler atılır, Allah da ehl-i zimmetin kalplerini bağlayıp kuvvetlendirir ve bu sebeple onlar da ellerindeki (cizye-haraç) mallarını vermezler."[87]

İZAH

"Allah ve Rasûlünün verdiği güvencelerin (yani zimmetinin) **atılması"**ndan maksat; zulüm ve haksızlık yapılmasıdır. Yapılan anlaşmalara ihânet edilmesidir. Ahde vefâ göstermemektir.

İslâm, gayr-ı müslimlere karşı böyle bir muâmeleyi meşrû görmez. Üstelik sonuçta bu iş, müslümanların da aleyhinedir. Çünkü Yüce Allah, zulme uğrayan bu insanların kalplerini kuvvetlendirir,

---

[86] Bkz., **Avn**, VII, 439; **Bezl**, XII, 382.

[87] **Buhârî**, Cizye, 17.

aralarında birlik sağlar ve onlar da baş kaldırır, öngörülen cizye ve haracı vermezler.

Hadîs, ahde vefâ konusunda müslümanları dikkatli olmaya çağırmaktadır.[88]

١١٣٦- (د س ــ أبو بكرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «من قتل مُعَاهَدا في غيرِ كُنْهِهِ ، حرَّم الله عليه الجنة ». أخرجه أبو داود.

وأخرجه النسائي ، وزاد في رواية : « أن يَشُمَّ ريحَها ». وفي أخرى له قال : « من قتل رجلا من أهل الذمةِ لم يجدْ ريحَ الجنَّة ، وإن ريحها ليُوجَدُ من مسيرةِ سبعين عاما ».

1.136- Ebû Bekre, Hz. Peygamber'den şöyle işittiğini rivâyet eder:

"Kim, anlaşmalı bir insanı, vakti dışında öldürürse, Allah ona cenneti haram eder."[89]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud**'undur.

Nesâî'nin rivâyetinde; **"...Cennetin kokusunu da haram eder"** ziyâdesi vardır.

Nesâî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Kim, zimmet ehlinden birini öldürürse, o, cennetin kokusunu duyamaz. Halbuki onun kokusu, yetmiş yıllık yoldan duyulur."

İZAH

Hadîste geçen **"vakti dışında"** cümlesi; henüz anlaşma müddeti sona ermeden, savaş vakti dışında adam öldürmeyi ifâde etmektedir. Binâenaleyh düşman ve kâfir dahi olsa, savaş vakti dışında adam öldürmek helâl değildir. Burada, anlaşmalı bir kavme yapılan saldırının çok büyük bir günah olduğu belirtilmekte, böyle yapanlar cehenneme atılmakla tehdit edilmektedir.

---

[88] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 418-419; **Aynî**, XV, 101.

[89] **Ebû Davud**, Cihâd, 165/2760; **Nesâî**, Kasâme, 12.

Bu hadîste geçen **"cennetin kokusunun yetmiş yıllık mesafeden duyulacağı"** cümlesi, bir mübâlağa ifâdesidir. Nitekim bundan sonra gelen hadîste de **"kırk yıllık yoldan duyulacağı"** belirtilmektedir.[90]

١١٣٧- (خ س ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من قتل مُعَاهداً لم يَرَحْ رائحة الجنة وإنّ ريحها يوجدُ من مسيرة أربعين عاما».

هذه رواية البخاري. وأخرجه النسائي ، وقال : « من قتل قتيلا من أهل الذمّة ».

1.137- Abdullah b. Amr b. Âs, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"Kim, anlaşmalı bir insanı öldürürse, o, cennetin kokusunu bile duyamaz. Halbuki onun kokusu, kırk yıllık yoldan duyulur."[91]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buhârî**'nindir.

Aynı hadîsi **Nesâî**; **"Kim zimmet ehlinden birini öldürürse"** şeklinde rivâyet eder.

١١٣٨- (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه): أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « ألا مَنْ قَتَلَ نفْساً مُعاهَدَةً له ذمَّةُ رسوله ، فقد أخْفَرَ بذمَّة اللّه ، فلا يُرَحْ رائحةَ الجنة ، وإنَّ ريحها لَيُوجَدُ من مَسيرة سبعين خريفاً». أخرجه الترمذي.

1.138- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Dikkat edin!.. Kim, Allah'ın ve Rasûlünün güvencesinde bulunan anlaşmalı birini öldürürse, o, Allah'ın güvencesini yırtmış

---

[90] Bkz., **Avn**, VII, 441; **Bezl**, XII, 384.

[91] **Buharî**, Cizye, 5; Diyât, 30; **Nesâî**, Kasâme, 12.

olur ve artık o insan cennetin kokusunu koklayamaz. Oysa cennetin kokusu, yetmiş yıllık yoldan duyulur."[92]

١١٣٩- (د ـ صفوان بن سليم رحمه الله) عن عدة من أبناء أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم عن آبائهم دنيَة أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**ألا مَنْ ظَلَمَ مُعاهدا أو انتقصَهُ أو كلّفهُ فوق طاقته، أو أخذَ منه شيئا بغير طيبِ نفسٍ، فأنا حَجِيجُهُ يومَ القيامة**». أخرجه أبو داود.

1.139- Safvân b. Süleym; birçok sahabî çocuklarının, bizzat babalarından yaptıkları rivâyete göre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söyledi:

"Şunu iyi bilin ki, kim anlaşmalı birine zulmeder, yahut ona hakkını eksik verir, veyahut onu gücünün üstünde bir şeye zorlar, veyahut da rızası dışında bir şeyini alırsa, kıyâmet günü onun savunucusu ben olacağım."[93]

İZAH

"Gücünün üstünde bir şeye zorlamak"tan maksat; cizye ve haraç olarak ödeyemeyeceği bir şey istemektir.

Kendisiyle anlaşma yapılan devlete "**Muâhid**" denir. İşte hadîs anlaşmalı bir devlete veya onun bir ferdine en küçük bir haksızlığı dahi yasaklamaktadır.[94]

١١٤٠- (د ـ أبو رافع رضي الله عنه) قال: بعثني قُرَيشٌ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فلما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أُلقيَ في قلبي الإسلامُ ، فقلتُ: يا رسول الله ، لا أرْجعُ إليهم أبدا، ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إني لا أخيسُ بالعهد ، ولا أحْبِسُ البُرُدَ ، ولكن ارْجع ، فإن كان في نَفْسكَ الذي في نفسك الآن فارْجعْ**

---

[92] **Tirmizî**, Diyât, 11/1403.

[93] **Ebû Davud**, Harâc, 33/3052. Hadîs, zayıftır.

[94] Bkz., **Avn**, VIII, 304; **Bezl**, XIII, 400.

» ، قال : فذهبتُ ، ثم أتيتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم ، فأسلمتُ. قال أبو داود: وكان أبو رافع قبْطِيّا، قال: وإنما كانوا يُرَدُّونَ أُوّلَ الزمان، وأما الآن فلا يصلح. أخرجه أبو داود.

1.140- Ebû Râfi' anlatıyor:

"Kureyş beni Rasûlullah'a (elçi) gönderdi. Allah'ın Rasûlünü görünce, kalbime İslâm (sevgisi) konuldu! Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, ben artık Kureyşe asla dönmeyeceğim."

Buyurdu ki:

"- Ben ahdi bozmam, elçileri hapsetmem. Sen dön, eğer şu anda gönlünde duyduklarını yine hissedersen, o zaman dön gel!"

Geri göndüm, ama tekrar Hz. Peygamber'e geldim ve müslüman oldum."

Ebû Davud dedi ki:

"Ebû Râfi' kıbtî idi. Onlar, ilk dönemlerde böyle geri çevriliyorlardı. Bugün için böyle bir uygulama doğru olmaz."[95]

İZAH

Ebû Râfi', Abbas b. Abdulmuttalib'in kölesi idi, **Abbas** onu Hz. Peygamber'e hediye etmişti. Sonra **Abbas**'ın müslüman olduğu müjdesini getirince, Rasûlullah (as.) onu âzâd etmişti. Hz. Peygamber onu âzâldı câriyesi **Selmâ** ile evlendirmişti.

Hadîste geçen olay, muhtemelen **Bedir** savaşından önce cereyan etmiştir. Zira **Ebû Râfi**'in **Bedir**'den önce müslüman olduğu, ama ancak **Uhud** savaşına katılabildiği bilinmektedir.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, elçi olarak gelip müslüman olmak isteyen Kureyşli müşrik **Ebû Râfi'**i geri gönderiyor. Üstelik Kureyşle henüz bir anlaşma da söz konusu değildi. Her ne kadar hadîste; **"Ben ahdi bozamam"** denmekte ise de, bu, muâhedeyi değil, esirler hakkında herkes tarafından bilinen âdet ve geleneği bozamam anlamını ifâde etmektedir.

Ancak hadîsin devamında da ifâde edildiği üzere bu uygulama, sadece o döneme ve Rasûlullah'a (as.) mahsustu. Ondan sonraki

---

95 **Ebû Davud**, Cihâd, 163/2758.

dönemlerde böyle bir uygulama söz konusu olamaz. Binâenaleyh anlaşmalı bir devletten gelip müslüman olan insanlar, geri çevrilmezler. Kaldı ki Hz. Peygamber de, **Ebû Râfi**'e, elçilik görevini bitirdikten sonra, isterse tekrar **Medîne**'ye gelmesini söylemiş, o da söyleneni yapmıştı. Öyleyse Rasûlullah'ın (as.) bu davranışı, belki onun elçilik görevi ile izah edilmelidir. Kureyşle bir anlaşma olmadığı halde onu geri göndermesi; "**Elçiler alıkonuluyor, zulmediliyor**" şeklindeki aleyhte propagandayı önlemek maksadını da taşımaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in, **Ebû Râfi**'in tekrar geri geleceğinden emin olduğu için onu Kureyşe geri gönderdiği de düşünülebilir.[96]

١١٤١- (د ــ سلمة بن نعيم بن مسعود بن الأشجعي رحمه الله) عن أبيه قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول - حين قرأكتابَ مُسَيْلمة - للرُّسُلِ : « **ما تقولان أنتما** ؟ قالا: نقولُ كما قال ، قال: **أمَا واللهِ لولا أن الرُّسُلَ لا تُقْتَلُ لضَرَبْتُ أعناقَكُما** ». أخرجه أبو داود.

1.141- Seleme b. Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî[97], babasından rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber, (yalancı peygamber) Müseyleme'nin mektubunu okuyunca, elçilere şöyle dedi:

"- Siz ne diyorsunuz?"

"- Biz de onun dediği gibi diyoruz."

"- Vallahi, eğer elçiler, öldürülmemesi gereken kişiler olmasaydı, sizin boynunuzu vururdum."[98]

---

[96] Bkz., **Avn**, VII, 437; **Bezl**, XII, 379.

[97] **Seleme b. Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî:** Kendisi ve babası sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'ye yerleşti. Kendisinden Salim b. Ebî'l-Ca'd ve Ebû Malik el-eşcaî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tek tahric edildi.

[98] **Ebû Davud**, Cihâd, 166/2761.

İZAH

Müseyleme, Hz. Peygamber'in sağlığında ortaya çıkan yalancı peygamberdir. **Hz. Ebû Bekir**'in hilâfeti sırasında öldürülmüştür.

Müseyleme'nin mektubunu Hz. Peygamber'e, **İbnu'n-Nevvâha** ve **İbn Üsâl** adında iki kişi getirmişti. Onlar da **Müseyleme** gibi düşündüklerini söylemekle, İslâm'dan çıkmış ve böylece ölümü hakketmiş oluyorlardı. Ama diğer taraftan da elçi idiler. Elçiye zevâl olmaz prensibi orada da kendini gösteriyor ve Hz. Peygamber onlara dokunmuyor. Elçilere dokunulamayacağı prensibinin uygulanması için, bu elçinin anlaşmalı bir devletten gelmesi de şart değildir.[99]

١١٤٢- (ط ـــ مالك بن انس رضي الله عنه) عن رُجلٍ من أهلِ الكوفة ، أنّ عمر بن الخطاب كتبَ إلى عاملِ جيشٍ ، كان بعثه : إنه بلغني أنّ رِجالا منكم يطلبون العِلْجَ، حتى إذا أسْنَدَ في الجبل وامتنع ، قال رجلٌ : «مَتْرَسْ» يقول : لا تخفْ ، فإذا أدركه قَتَلَهُ،وإني– والذي نفسي بيده – لا أعلمُ مكانَ أحدٍ فعلَ ذلك إلا ضَرَبْتُ عُنُقَهُ. أخرجه الموطأ.

1.142- Mâlik b. Enes, Kûfeli bir adamdan (Süfyân-ı Sevrî) rivâyet ediyor:

"Ömer b. el-Hattab, sefere yolladığı ordu komutanına şu mektubu yazdı:

"Duyduğuma göre sizden bazı adamlar, Acem ileri gelenlerini takip ediyormuş. Kâfir dağa çıkıp saklandığı zaman da, asker ona:

"- *Metres*!" (yani "korkma!") diyerek (emân verir), ama onu yakalayınca da öldürürmüş. Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bunu yapan bir insanın bulunduğu yeri bilsem, mutlaka onun boynunu vururdum."[100]

İZAH

Bunu rivâyet eden **İmâm Mâlik**'e göre; âlimlerin icmâına uygun olmadığı için bu hadîsle amel edilmez. Yani bunu yapan biri, yine de

---

[99] Bkz., **Avn**, VII, 442; **Bezl**, XII, 384.

[100] **Muvatta**, Cihâd, 4/12.

öldürülmez. Zira hadîs, mevkûftur, **Hz. Ömer**'in kavlidir. Hadîs, sened açısından da zayıftır.

Ancak her halü kârda kendisine emân verilen birini öldürmenin meşrû olmadığı kesindir. **Hz. Ömer**'in sözü, emân verilen birini öldürmenin çok ağır bir cürüm olduğu şeklinde yorumlanmalıdır.[101]

١١٤٣ – (خ م ط ت د ــ أم هانئ رضي الله عنها) أختُ علي بن أبي طالب –رضي الله عنهما ، قالت: ذهبتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم عامَ الفتح ، فوجدتُه يَغْتَسِلُ ، وفاطمةُ ابنتُه تَسْتُرُه بثوب ، فسلَّمتُ عليه ، فقال : « **مَنْ هذه** » ؟ فقلتُ : أنا أمُّ هانئ بنت أبي طالب ، فقال : **مَرْحبا بأُمِّ هانئٍ** ، فلما فرغ من غُسْله ، قام فصلَّى ثماني ركعات مُلْتحفا في ثوب واحد ، فلما انصرفَ قُلْتُ: يا رسول الله ، زَعَمَ ابن أمي علي : أنه قاتلَ رجلا قد أجرْتُه – فلان بن هُبَيْرة – فقالَ رَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**قد أجرْنا مَنْ أجرْتِ يا أمَّ هانئ**» ، قالت أم هانئ: وذلك ضحى.

هذه رواية البخاري، ومسلم، والموطأ. ورواية الترمذي: أن أم هانئ قالت: أجرتُ رجلين من أحمائي، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**قد آمَنَّا مَنْ آمنتْ**».

وفي رواية أبي داود : أنَّها أجَارَتْ رجلا من المشركين يومَ الفتح ، فأتت النبيَّ صلى الله عليه وسلم ،فذكرت ذلك له ، فقال : « **قد أجرْنا مَنْ أجَرتِ ، وآمنَّا من آمنْت** ».

1.143- Hz. Ali'nin kız kardeşi Ümmü Hânî anlatıyor:

"Fetih yılında Rasûlullah'ın (as.) yanına gittim. O'nu yıkanırken buldum. Kızı Fatıma, elindeki örtü ile O'nu perdeliyordu. Selâm verdim:

"- Kim o?" buyurdu.

"- Ben, Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî."

"- Merhaba Ümmü Hânî."

Yıkanması bitince, tek kat bir elbiseye bürünerek sekiz rekât namaz kıldı. Namazını tamamlayınca dedim ki:

---

101 Bkz., **Münteka**, III, 172; **Zürkanî**, III, 293.

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Anamın oğlu Ali, benim emân verdiğim Hübeyre'nin oğlu falancıyı öldüreceğini iddia ediyor."

"- Ey Ümmü Hânî, senin emân verdiğine biz de emân verdik."

Ümmü Hânî; "bu olay, kuşluk vaktinde oldu" dedi.[102]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buhârî., Müslim** ve **Muvatta**'nındır.

Tirmizî'nin rivâyetinde Ümmü Hânî şöyle der:

"Ben, kocamın akrabalarından iki kişiye emân vermiştim. Hz. Peygamber:

"- Senin emân verdiklerine, biz de emân verdik" dedi.

Ebû Davud'un rivâyetinde Ümmü Hânî, fetih günü müşriklerden bir adama emân vermiş, sonra Hz. Peygamber'e gelip anlatmış, O da:

"- Senin emân verdiğin kişiye biz de emân verdik" demiş.

İZAH

Emân vermek; bir düşmana sığınma hakkı vermektir. Onu korumak ve himâye etmektir.

Hadîs-i şerifte **Ümmü Hânî**'nin, kocasının akrabalarından iki kişiye emân verdiği, kardeşi **Hz. Ali**'nin ise onları öldürmek istediği anlatılıyor. Hz. Peygamber de **Ümmü Hânî**'nin verdiği emânı geçerli sayıyor. **Ümmü Hânî**'nin, emân verdiği kişilerin kimler olduğu hakkında farklı rivâyetler vardır. **İbnu'l-Esîr** bunların **Hâris b. Hişâm b. el-Muğîre** ile **Züheyr b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre** olduğunu söylemektedir.[103]

Hadîse göre herhangi bir müslüman düşmana emân verirse, bu emân muteberdir. Kadının emân vermesinin câiz olduğunda mezhep imamları müttefiktirler. Yalnız **Sahnûn, İbn Mâceşûn** gibi bazı

---

[102] **Buharî**, Gusül, 21; Salat, 4; Edeb, 94; **Müslim**, Hayız, 16/70; Müsafirin 13/80, **Muvatta**, Kasru's-Salat, 8/28; **Tirmizî**, Siyer, 26/1579; İstizân, 34/2734; **Ebu Davud**, Cihâd, 167/2763; Salat, 301/1290.

[103] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XV, 604.

Mâlikî fukahasının farklı görüşleri vardır. Onlar, emân verme yetkisini devlet başkanına tahsis ederler.

١١٤٤- (د ـــ عائشة رضي الله عنه) قالت : إنْ كانت المرأة لَتُجيرُ على المسلمين فيجوزُ. أخرجه أبو داود.

1.144- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Eğer bir kadın, mü'minler adına bir adama sığınma hakkı verirse, bu câizdir."[104]

١١٤٥- (ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه): أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : **« إنَّ المرأةَ لتأخُذ على القوْم ، يعني تُجيرُ على المسلمين »**. أخرجه الترمذي.

1.145- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Muhakkak ki bir kadın, bir kavim için emân alabilir, yani müslümanlar adına emân verebilir."[105]

١١٤٦- (ط ـــ مالك بن أنس رحمه الله) قال: بَلَغَني: أنَّ عبدَ الله بن عباس قال: ما ختر قومٌ بالعهد إلا سُلِّطَ عليهم العدوُّ. أخرجه الموطأ.

1.146- Mâlik b. Enes'e ulaşan habere göre Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Bir millet, ahde vefâ göstermezse, onlara düşman musallat edilir."[106]

---

[104] **Ebû Davud**, Cihâd, 167/2764.

[105] **Tirmizî**, Siyer, 26/1579.

[106] **Muvatta**, Cihâd, 4/12, 13/26.

İZAH

İbn Abbas'dan mevkûf olarak rivâyet edilen bu hadîs, **Muvatta**'da daha uzun bir metin halinde geçmektedir:

"Bir millet (devlet) **malına ihânet ederse, kalplerine korku düşer. Zina yaygınlaşırsa, ölüm çoğalır. Bir millet ölçü ve tartıda hilekârlık yaparsa, rızıkları kesilir. Bir millette adâlet olmazsa, cinâyetler artar. Bir millet ahdine vefâ göstermezse, kendilerine düşman musallat edilir."**

Hadîsin, konumuzu ilgilendiren tarafı, son cümlesidir. Buna göre ahde vefasızlık, milletlerarası anlaşmalara riâyetsizlik, düşmanın güvensizliğine ve saldırısına yol açar. Bu, vefâsızlığın bütün millete yönelik en önemli zararlarından biridir.

İzahına çalıştığımız bu rivâyetin de senedi munkatıdır; **Yahya b. Saîd** ile **İbn Abbas** arasında kesiklik vardır.

الفصل الثاني

في الجزية و أحكامها

II- CİZYE VE HÜKÜMLERİ

١١٤٧- (د ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه): أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم لمَّا وَجَّهَهُ إلى اليمنِ، أمرَهُ: أن يأخذ من كُلِّ حالمٍ - يعني :مُحْتَلِمٍ - دينارا، أوْ عَدْلَهُ من المعافري: ثياب تكون باليمن. أخرجه أبو داود.

1.147- Muâz b. Cebel'in rivâyetine göre; "Rasûlullah (as.) kendisini Yemen'e gönderirken her yetişkinden bir dinar veya o değerde olan Me'âfirî almasını emretmiştir. Me'âfirî, Yemen'de imal edilen bir kumaş çeşididir."[1]

İZAH

Bu bölümde cizye ve hükümleri ile ilgili rivâyetler yer almaktadır. Bu münasebetle önce cizye hakkında genel bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır:

1-CİZYENİN MAHİYETİ

Yukarıdaki hadîste Hz. Peygamber'in (as.) **Muâz**'a, almasını emrettiği bir dinar, cizye olarak belirlenmiştir.

Cizye: Mükellef olan gayr-i müslim erkeklerden seneden seneye alınan şahsî bir vergidir. Buna, ***"Harâcü'r-ruûs"*** da denir. İkiye ayrılır:

1- Anlaşma (sulh) yoluyla konulan cizye.

2- Müslümanların kendi kuvvetleriyle bir yeri fethedip de gayr-i müslim ahalisini yurtlarında vatandaş (tebaa) olarak bırakmaları

---

[1] **Ebû Davud**, Harâc, 30/3038-39. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîs, **Tirmizî**, (Zekât, 5/622 ve **Nesaî**'de (Zekât, 8) rivâyet edilmiştir.

neticesinde, devlet başkanı (veliyyü'l-emr) tarafından doğrudan (re'sen) konulan cizye.

Her iki şekliyle de cizye, gayr-i müslimlerin, müslümanların himayesine mazhar olup her türlü emniyete kavuşmuş bulunmaları sebebiyle ödedikleri bir şahıs vergisi olmaktadır.

Meşrûiyeti âyet[2] ve hadîslere dayanmaktadır.

2- ŞARTLARI

"**Yetişkin**" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "***hâlim***"dir. Kelime, "**muhtelim**" olarak açıklanmıştır ki, bu, büluğa ermiş veya büluğ çağına ulaşmış erkek demektir.

Bu hadîse göre cizyenin gerekli olması için büluğ ve erkeklik şarttır. Dolayısıyla kadınlar ve çocuklar cizye ile yükümlü değillerdir. Bunlara ilaveten kölelerden de cizye alınmaz. **İbn Rüşd**'ün ifadesine göre bu üç sınıf insandan cizye alınmayacağında ulemanın ittifakı vardır.

Ebû Hanîfe bunlara delileri, bunakları (matûh), körleri, topalları, çok yaşlıları ve sene içinde altı aydan fazla hasta olanları da ilave etmiştir. Çünkü cizye, şer'an savaşa muktedir olan gayr-i müslimler üzerine teveccüh eden bir yükümlülüktür. Adı geçen kimseler ise savaşa ehil sayılmazlar. Yine **Hanefîler**'e ait olan bir görüşe göre halk ile münasebeti bulunmayan râhiplerden de cizye alınmaz.

Cizyenin, hangi ırka mensup olursa olsun, ehl-i kitab olan gayr-i müslimlerle Mecûsîler'den kabul edileceğinde yine ulemanın icmâı vardır. Ehl-i kitaptan kabul edileceği âyetle,[3] Mecûsîler'den kabul edileceği de hadîslerle[4] sabittir. Bu iki sınıf dışındaki gayr-i müslimlerden cizye kabul edilip edilmeyeceği ise tartışmalıdır:

Şâfiîler, Hanbelîler ve **Zâhirîler**, hangi ırka mensup olursa olsun, Kitap ehli ile Mecûsîler dışındaki gayr-i müslimlerden cizye kabul edilmez derken, **Hanefîler**, kendilerinden cizye kabul edilmeyecek olan gayr-i müslimlerin şumulünü daraltarak, sadece

---

[2] Tevbe, 29.

[3] Bkz., Tevbe 29.

[4] Bkz., hadîs no; 1149-1152.

Arap ırkına mensup putperestlerden cizye kabul edilmeyeceğine hükmetmişlerdir. **İmam Mâlik**, bunun şumulünü daha da daraltmış ve yalnız Kureyş kabilesinden olan müşriklerin cizyeleri kabul edilmez demiştir. **Evzâî, Saîd b. Abdülaziz** ve **Abdurrahman b. Yezid b. Câbir** ise hiçbir istisna gözetmeksizin bütün gayr-i müslimlerden cizye kabul edilebileceğini savunmuşlardır.

3- CİZYENİN MİKTARI

Devlet başkanı tarafından re'sen konan cizyenin miktarı konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Bu görüşleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

a) Cizyenin miktarı bellidir, o da bir dinardır. Bundan daha az veya daha çok olamaz. **İbn Rüşd**'ün **Ahmed b. Hanbel**'e nispet ettiği bu görüşün delili, izah etmekte olduğumuz hadîs-i şerîftir.

b) Cizyenin miktarı bellidir.Bu, şahısların malî gücüne göre değişir. Zenginlerden kırk sekiz, orta hallilerden yirmi dört, çalışabilecek fakirlerden de on iki dirhem alınır. Bu, **Hanefîler**'in görüşüdür. **Ahmed b. Hanbel**'in bir görüşü de böyledir. Bu görüşün delili, **İbn Ebî Şeybe**'nin *el-Musannef*"inde, **İbn Sa'd**'in *et-Tabakât*'ında ve **Ebû Ubeyd**'in *el-Emvâl*'inde **Hz. Ömer**'den yapılan rivâyetlerdir.[5]

Zenginliğin ölçüsü konusunda değişik görüşler bulunmakla birlikte "Bu hususta o beldenin örfüne bakılır: Halk kendi beldelerinde kimleri zengin, kimleri fakir, kimleri de orta halli kabul ediyorsa bu telakki dikkate alınır." diyen **Ebû Cafer et-Tahâvî**'nin görüşü makbul sayılmıştır.

c) Cizyenin miktarı bellidir.Bu da, altın sahipleri için dört dinar, gümüş sahipleri için de kırk dirhem olarak belirlenmiştir. Bu görüş **İmam Mâlik**'e aittir. Dayanağı ise, yine **Hz. Ömer**'den yapılan, 1148 nolu rivâyettir.

d) Cizyenin asgarî miktarı bellidir ve bir dinardır. Azamî miktarı ise tahdid edilmemiş, idarecilere bırakılmıştır. Bu görüş de **İmam Şâfiî** ile **Ahmed b Hanbel**'e nispet edilmiştir. Bu görüş sahipleri,

---

[5] Bu rivâyetler için bkz. **Avnu'l ma'bûd**, VIII,288.

izâhını yaptığımız **Muâz** hadîsi ile **Hz. Ömer**'in uygulamalarını birlikte değerlendirmişlerdir. Şöyle ki: **Hz. Ömer**'in uygulamalarında, **Muâz** hadîsinde tespit edilen bir dinarın altına hiç düşülmediği halde, üstüne çıkılmıştır. Bu da, hadîste tespit edilen miktarın alt sınırı teşkil ettiğini, üst sınırın ise belirli olmadığını gösterir.

e) Cizyenin miktarı sabit değildir. Bunun tespiti, yetkili makama bırakılmıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in (as.) değişik zamanlarda farklı uygulamalarına şahid olunmaktadır. **Hz. Ömer**'den de birbirinden farklı uygulamalar nakledilmiştir. Bu da duruma göre hareket edileceğini göstermektedir. Bu görüş **Sevrî** ve **Ebû Ubeyd**'e aittir.Yine bu görüş, **Ahmed b. Hanbel**'den de nakledilmiştir.

Şunu da belirtmeliyiz ki, burada bahsi geçen cizye miktarları, yıllık miktarlardır. Çünkü cizye, yıllık bir vergidir.

4-CİZYENİN ÖDEME ZAMANI

Cizye yükümlüsünün, bunu ne zaman ödemesi gerektiği konusu da tartışmalıdır: **Hanefîler**'e göre bunun zamanı dokunulmalığa hak kazanıldığı, yani cizye alınmasına karar verildiği zamandır. Ancak, tamamı peşin tahsil edilmeyip on iki takside ayrılarak, her ay bir taksidinin tahsili cihetine gidilir. Böylece mükelleflere bir kolaylık sağlanmış olur.

Diğer ekseri müçtehidlere göre ise, cizyenin kararlaştırıldığı andan itibaren bir sene geçmedikçe cizye ödeme gerekli değildir, dolayısıyla ondan önce cizye sabit olmaz.

5-CİZYENİN DÜŞMESİ

Cizye gerekli olduktan sonra şu sebeplerden biriyle düşer:

a) **Mükellefin İslâmiyeti kabul etmesi:** Cizye mükellefi, henüz sene dolmadan müslüman olursa, ondan cizyenin düşeceği görüş birliği ile kabul edilmiştir. Sene dolduktan sonra, fakat kendisinden henüz cizye tahsil edilmeden müslüman olursa, ondan da cizyenin düşeceği ekseriyetin görüşüdür.

b) **Senenin geçmesi:** Cizye henüz tahsil edilmeden senenin tamamı geçerse, **Ebû Hanîfe**'ye göre, bu halde cizye murûr-ı zamana

uğramış olacağından düşer. **Ebû Yusuf** ve **Muhammed**'e göre ise bu sebeple cizye düşmez.

c) **Mükellefin ölmesi:** Cizye henüz tahsil edilmeden mükellef ölürse, **Ebû Hanîfe** ve **Hanbelîler**'e göre cizye düşer. **Mâlik** ve **Şâfiî**'ye göre ise cizye ölümle düşmeyip, terikeden tahsil edilir.[6]

١١٤٨- (ط ــ **أسلم** رحمه الله): أنَّ عُمر بن الخطاب ضربَ الجزْيَةَ على أهلِ الذَّهب: أربعةَ دَنانيرَ، وعلى أهلِ الوَرِقِ، أربعين درهما مع ذلك أرزاقُ المسلمين وضيافةُ ثلاثةِ أيامٍ. أخرجه الموطأ.

1.148- Eslem'den rivâyet olunduğuna göre; "Ömer b. el-Hattâb, altın sahiplerine dört dinar, gümüş sahiplerine de kırk dirhem cizye yüklemiş, bunun yanında, misafir müslümanlara yiyecek verilerek üç gün ağırlanmalarını şart koşmuştur."[7]

İZAH

Rivâyette yer alan *"erzâku'l-müslimîn"* ifadesini **İbn Adülberr**'in yorumlarına dayanarak, **"misafir müslümanlara yiyecek verilmesi"** şeklinde tercüme ettik. **Muvatta** şârihlerinden **Bâcî** ise bunu **"ülkelerinde bulunan müslüman askerlerin yiyeceklerinin temin edilmesi"** şeklinde yorumlamıştır.

Bu rivâyete dayanan müctehidler de, gayr-i müslimlerle zimmet akdi yaparken, ülkelerine misafir olarak gelen müslümanları ağırlamaları şartının da ileri sürülebileceğine hükmetmişlerdir. Bu şartla yapılan akitlerde şarta riâyet de gereklidir.

Anlaşmada böyle bir şart yer almadığı takdirde, zimmîlerin böyle bir yükümlülüğünün olup olmadığı tartışmalıdır: **İmam Şâfiî** ile **Hanbelî** mezhebindeki bir görüşe göre şart koşulmamışsa yükümlülük de yoktur. Yine **Hanbelî** mezhebinde başka bir görüşe

---

[6] Açıklamalar için bkz., **İbn Rüşd**, I, 436-438; **İbn Kudâme**, X, 568-577; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 288; **Bilmen**, *Kamus*, IV, 97-100; **Zeydan**, *Ahkâmu'z-Zimmiyyîn*, 26-27.

[7] **Muvatta**, Zekât, 24/43.

göre ise, şart koşulmuş olmasa bile böyle bir yükümlülük vardır. Çünkü müslümanların da böyle bir sorumluluğu bulunmaktadır.

Anlaşmaya böyle bir şart konacaksa günü de belirtilmelidir, gün belirtilmezse ağırlama süresi bir gün ve bir gecedir. Zira, müslümanların sorumluluğu da bu kadar bir süreyi kapsamaktadır.

Ağırlama esnasında, kendilerine külfet teşkil edecek taleplerde bulunulamaz. Aralarında câri olan teâmül neyse ona uyulur, kendi günlük yiyeceklerinden ikramda bulunmaları yeterlidir. Nitekim kendilerine misafir olan müslümanların, kendilerini tavuk ve koyun kesmeye zorladıkları yolunda zimmiler tarafından vâki olan şikâyet üzerine **Hz. Ömer**'in; **"Onlara yediğinizden yedirin, fazla bir şey vermeyin."** dediği rivâyet olunmuştur.

Ayrıca bu hadîs, cizye miktarı konusunda **İmam Mâlik**'in dayanağı olmuştur.[8]

١١٤٩- (**د ــ ابن عباس** رضي الله عنه) قال: جاء رجل من الأَسْبَذِيِّينَ من أهل البحرين ـــ و هـم مجوس هَجَرَ ــ إلى النبي صلى الله عليه وسلم ــ فمكثَ عنده ــ ثم خرجَ ، فسألتُه : ما قضى الله و رسولُه فيكم؟ قال: شَرٌّ ، قلتُ : مَهْ؟ قال: الإسلامُ ، أو القتلُ ، قال: و كان عند رسول الله صلى الله عليه وسلم عبدُ الرحمن بن عوفٍ ، فلما خَرَجَ سُئِلَ ؟ فقال: قَبِلَ منهم الجزية ، فقال ابنُ عباس : فأخذَ النَّاسُ بقول عبد الرحمن ، وتركوا حَديثي أنا عن الأَسْبَذي . أخرجه أبو داود.

1.149- Abdullah b. Abbas (r.a.) anlatıyor:

"Bahreyn halkından Esbezli[9] bir adam -ki bu (Esbezliler) Hecer Mecûsîleri idiler- Hz. Peygamber'e (as.) geldi. Yanında bir süre kaldı, sonra dışarı çıktı. Kendisine;

- "Allah ve Rasûlü hakkınızda ne hüküm verdi?" diye sordum.
- "(Bizim için) Kötü! (şer) " dedi.
-" Nedir o ?" dedim.
-"Ya İslâm, ya ölüm!" dedi.

[8] Bkz., 1147 nolu hadîsin izahı.

[9] **Esbez; Hecer**'de bir beldenin. **Hecer** ise **Bahreyn**'de bir bölgenin adıdır.

Rasûlullah'ın (as.) yanında Abdurrahman b. Avf da vardı.O dışarı çıktığında aynı mesele ona da soruldu. O da:

"- Rasûlullah (as.), onlardan cizye almayı kabul etti" dedi.

Böylece insanlar, Abdurrahman'ın sözünü alıp, benim Esbezli'den naklettiğim sözü terk ettiler."[10]

İZAH

Bu hadîs, Mecûsîlerden de cizye kabul edileceğinin delillerindendir. Zaten Mecûsîlere ait cizyenin hadîslerle sabit olduğunu ve bu konuda ulemanın ittifakının bulunduğunu daha önce ifade etmiştik.

Abdullah b. Abbas'ın da ifade ettiği gibi, burada âlimlerin, onun sözünü değil de **Abdurrahman b. Avf**'ın sözünü kabul etmelerinin sebebi, **Abdurrahman**'ın rivâyetinin doğrudan Hz. Peygamber'e (as.) nispet edildiği halde, **Abdullah**'ın rivâyetinin bir mecûsîden nakledilmiş olmasıdır. Halbuki, râvînin müslüman olması bir hadîsin sıhhat şartlarındandır.[11]

Şâyet **Abdullah b. Abbas**'ın Esbezli Mecûsîden naklettiği rivâyet kabul edilmiş olsa idi, Mecûsîler zimmi statüsünü kazanamayacak, ya İslâm'ı veya ölümü seçmek zorunda kalacaklardı. Biraz önce de ifade edildiği gibi, bunu savunan hiçbir âlim bulunmamaktadır.

١١٥٠- (خ ت د ـــ **بجالة بن عبد** ويقال: ابنُ عبدة رحمه الله) قال: كُنْتُ كاتبا لَجزْءِ بن مُعاوِيَةَ - عَمِّ الأحْنَفِ بن قيس- فجاء كتابُ عُمرَ قَبْلَ مَوته بسنة: أن اقْتُلُوا كُلَّ ساحِرٍ وساحِرَةٍ، وفَرِّقُوا بين كلِّ ذِي محرَمٍ من المجوسِ، وانْهَوْهُمْ عن الزَّمْزَمَة فقتلنا ثلاثة سَوَاحِرَ وجعلنا نُفَرِّقُ بين كُلِّ رُجلٍ من المجوسِ وحَرِيمه في كتاب الله ، وصَنَعَ طعاما كثيرا، فدعاهُمْ فَعَرَضَ السَّيْفَ على فَخِذِهِ فأكلوا فلم يُزَمْزِمُوا فألْقَوْا وِقْرَ بَغْلٍ أو بغْلَيْنِ من الوَرِقِ ولم يكن عمر أخذ الجزية من المجوس حتى شَهِدَ عبد الرحمن بن عوف: أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم أخذَها من مَجُوسِ هَجَرَ.

---

[10] **Ebû Davud**, Harâc, 31/3044.

[11] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 298; **Bezlü'l-Mechud**, XIII, 390.

هذه رواية أبي داود. وفي رواية البخاري مختصرا قال: كنتُ كاتبا لجزءبن معاوية عمِّ الأحنف، فأتانا كتابُ عمر بن الخطاب قبل موته بسنة: فرِّقوا بين كل ذي مَحْرَمٍ من المجوس ولم يكن عمر أخذ الجزية من المجوس حتّى شهدَ عبد الرحمن بن عوف: أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم أخذها من مجوس هَجَرَ.

وفي رواية الترمذي مختصرا أيضا قال: كنت كاتبا لجَزْء بن معاوية على مَنَاذِرَ، فجاءنا كتابُ عُمَرَ: انْظُرْ مَجُوسَ مَنْ قِبَلِكَ فَخُذْ مِنْهُمُ الجزية فإنَّ عبد الرحمن بْنَ عوف أخبرني أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أخذَ الجِزْيَةَ من مجوس هَجَرَ. قال الترمذي: وفي الحديث كلام أكثر من هذا ولم يذكرْهُ.

1.150- Kendisine İbn Abde denen -Becâle b. Abd[12] anlatıyor:

"Ahnef b. Kays'ın amcası Cez' b. Muâviye'nin[13] kâtibi idim. Ölümünden bir sene önce Ömer'in şöyle bir mektubu geldi:

*"Bütün erkek ve kadın sihirbazları öldürün. Nikah düşmeyen akrabasıyla evli olan Mecûsîleri birbirinden ayırın ve onlara '**zemzeme**'yi yasaklayın."*

Bunun üzerine biz, (bulabildiğimiz) üç sihirbazı öldürdük, Allah'ın kitabına göre kendisine nikâhı haram olan kimselerle evli bulunan Mecûsîleri de birbirinden ayırmaya başladık. Bu arada Cez' b. Muâviye büyük bir ziyafet hazırladı ve (bu ziyafete) Mecûsîleri davet etti. O sırada kılıcını da dizine koymuştu. Mecûsîler yemeği yediler, ama '**zemzeme**'de bulunmadılar. (Yemekten sonra Cez' b. Muâviye'nin önüne) Bir veya iki katır yükü gümüş bıraktılar. Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber'in (as.) Hecer Mecûsîlerinden

---

[12] **Becâle b. Abd et-Temimî el-Anberî el-Basrî:** ö. 70/689 ds. Basralı tâbiîlerdendir. Aslen Mekkelidir, ama **Basra**'da ikamet etmiştir. Cez' b. Muâviye'nin kâtibi idi. İbn Abbas ve İmrân b. Husayn'dan riv'âyetleri vardır. Kendisinden Katâde ve Amr b. Dînâr rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[13] **Cez' b. Muâviye b. Husayn et-Temimî es-Sa'dî**: Ahnef b. Kays'ın amcasıdır, tâbiîlerdendir. **Hz. Ömer**'in **Ahvâz** valisidir.

cizye aldığını söyleyinceye kadar, Ömer Mecûsîlerden cizye almadı."[14]

RİVÂYETLER

Bu, **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

Buharî'ye ait daha muhtasar bir rivâyette aynı râvî şunları söylemiştir:

"Ahnef'in amcası Cez' b. Muâviye'nin kâtibi idim. Ölümünden bin sene önce Ömer b. el-Hattâb'ın bize: *'Nikâh düşmeyen akrabalarla evli bütün Mecûsîleri birbirinden ayırın.'* şeklinde bir mektubu geldi. Abdurrahman b. Avf, Rasûlullah'ın (as.) Hecer Mecûsîlerinden cizye kabul ettiğini söyleyinceye kadar Ömer Mecûsîlerden cizye almadı."

Tirmizî'ye ait bir rivâyette de (aynı zât) yine muhtasar olarak şöyle demiştir:

"Menâzir valisi Cez' b. Muâviye'nin kâtibi idim. Ömer'in bize şöyle bir mektubu geldi:

"İdarene dahil bulunan yerlerdeki Mecûsîleri araştır ve onlardan cizye al. Çünkü Abdurrahman b. Avf, bana Rasûlullah'ın (as.) Hecer Mecûsîlerinden cizye aldığını haber verdi."

Tirmizî: "Bu hadîste bundan daha fazla ifadeler vardır." demiş, fakat onları zikretmemiştir.

İZAH

Mecûsîlerden cizyenin kabul edilip kendilerine İslâm ülkesi vatandaşlığı hakkı tanınabileceğine delâlet bulunan bu hadîste ayrıca diğer bazı konular da yer almaktadır. Bunlar, sihirin cezası, nikâh düşmeyen akraba ile evli bulunan gayr-i müslimlere yapılacak muamele ve "*zemzeme*"nin yasaklanması gibi konulardır. Bunlar hakkında İslâm ulemasının görüşleri şöyledir:

---

[14] **Buharî**, Cizye, 1; **Ebû Davud**, Harâc, 31/3043; **Tirmizî**, Siyer, 31/1586.

1- Sihirin Hükmü ve Cezası

Türkçe'de büyü diye ifade edilen sihir (sihr), İslâm'da yasaklanmıştır. Sihiri öğrenip yapmanın haram olduğunda hemfikir olan İslâm uleması, bunun küfrü gerektirip gerektirmediğinde görüş ayrılığına düşmüşlerdir. **Ebû Hanîfe, Mâlik** ve **Hanbelîler**, büyü öğrenip yapan kimsenin kafir olacağı görüşündedirler. Bu görüşün delili: ***"Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların söylediklerine tabi oldular.*** *(Süleyman'ın büyü yaparak saltanatını kazandığını söyleyen şeytan ruhlu insanlara uyup, Süleyman'ın büyücü olduğuna inandılar).Halbuki* ***Süleyman, kâfir olmadı (büyü yapmadı ve ona inanmadı) Lakin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Bâbil'de Hârût ve Mârût'a indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek herkese 'biz imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmyınız.' demedikçe kimseye bir şey öğretmiyorlardı..."***[15] âyet-i kerîmesidir. Ekseri **Hanefîler**'le **İmam Şâfiî**, büyücü, bu sebeple küfrü gerektirecek bir inanca sahip olmadıkça, örneğin, Bâbil halkının inandığı gibi büyü ile yedi yıldıza yaklaşacağına, bununla istediği her şeyi yapabileceğine inanmadıkça ve büyünün caiz olduğunu kabul etmedikçe kâfir olmaz demişlerdir. Çünkü büyü, insanlara zarar veren bir şeydir. Bu ise küfrü gerektiren bir durum değildir. Nitekim, insanlara başka yollarla zarar veren kimse kâfir sayılmamaktadır, diye düşünmüşlerdir.

Sihrin cezasına gelince: **Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed b. Hanbel** ve **Şâfiî**'nin bir görüşüne göre, bunun cezası ölümdür. Bu görüşün delili izah etmekte olduğumuz rivâyettir. Ayrıca Hz. Peygamber'in (as.) **"Sihirbazın cezası kılıçla öldürülmesidir."** dediği de rivâyet olunmuştur.[16] Ancak, bu rivâyetin râvîsi **İsmail b. Müslim** zayıf bulunmuştur. **İbnu'l-Münzir**'e göre, bu suç ölümü gerektiren bir suç değildir. Bu görüş **İmam Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**'den de rivâyet olunmuştur.Çünkü **Hz. Âişe**, sihir yapan müdebber bir câriyesini öldürmemiş, satmıştır. Eğer sihirbazın öldürülmesi gerekli olsaydı, bu câriyenin satılması helâl olmazdı, demişlerdir. Ayrıca Hz.

---

[15] Bakara, 102.

[16] Bkz., **Tirmizî**, Hudûd, 27/1460.

Peygamber (as.) : **"Üç şey dışında müslümanın kanı helâl değildir: İmandan sonra küfür** (e dönmek), **muhsan olduğu halde zina yapmak ve haksız yere insan öldürmek."** buyurmuştur. Halbuki, sihirbaz bu suçlardan hiç birini işlememiştir. Dolayısıyla kanının helâl olmaması gerekir diye düşünmüşlerdir. **Kurtubî** de bu görüşü benimsemiş ve müslümanların canları koruma altındadır, kesin delil bulunmadıkça mübâh addedilemez, bu konuda gerek sahâbîlerin ve gerekse diğer ulemanın ihtilafları bulunduğuna göre kesin delilden söz edilemez, demiştir.

Sihirbazın tövbesinin makbul olup olmadığı da tartışmalıdır: **Ebû Hanîfe, Mâlik** ve **Ahmed b. Hanbel**'den yapılan bir rivâyete göre büyücünün tövbesi makbul değildir. **İmam Şâfiî** ile **Ahmed b. Hanbel**'den yapılan diğer bir rivâyete göre ise büyücüye tövbe teklif edilir, yaparsa makbul sayılır. Zira sihir, şirkten daha büyük bir günah değildir. Müşrikin tövbesi makbul sayıldığına göre, bununki de sayılmalıdır. Allah Teâla da, "tövbe eden her günahkârı affedeceğini Kur'ân-ı Kerîm'de vaad buyurmuştur."[17]

2- Nikâh Düşmeyen Akraba İle Evli Bulunan Zimmet Ehli Gayr-i Müslimlere Yapılacak Muâmele

Bu rivâyetten anlaşıldığına göre **Hz. Ömer**, bunların birbirinden ayrılması gerektiği görüşündedir. **Hz. Ömer**'den yapılan bu rivâyete dayanan **Ebû Yusuf**'un bir görüşü ile **Ahmed b. Hanbel**'in bir görüşü de böyledir. Mesele İslâm mahkemelerine intikal ettirilmiş olsun veya olmasın netice değişmez. Çünkü Allah Teâla: ***"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma..."***[18] buyurmuştur. Burada, İslâm mahkemelerine müracaat şartı yoktur. Allah böyle bir nikâhı haram kıldığına göre, onun herhangi bir kayda bağlanmaksızın uygulanması gerekir. Zira İslâm'da aslolan, hükümlerin bütün insanlara uygulanmasıdır. Ancak, müslümanların

---

[17] **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, X, 115-117, **Kurtubî**, II, 47-48; **Ateş**, *Tefsir*, I, 209-210; **Yıldırım**, *Tefsir*, I, 283-284. Son iki eserde, yukarıda kaydettiğimizin aksine, **Ebû Hanîfe**'nin, büyücünün öldürülmeyeceği görüşünde olduğu ifade edilir.

[18] Mâide, 49.

hükümranlığı altında bulunmadığından dolayı Dâru'l-harp'te bunun uygulanması mümkün olamamaktadır. Dâru'l-İslâm'da ise böyle bir engel olmadığından hükmün uygulanması da gerekli olur. Ayrıca, böyle bir nikâhla birleşmek, bir çeşit zinadır. İslâm ülkesinde buna müsaade edilmesi ise doğru değildir. Nitekim, nikâhsız birleşmelere müsamaha gösterilmemektedir.

Ebû Hanîfe, Şâfiîler ve **Hanbelîler**'e göre ise böyle bir nikâh onlar hakkında muteber kabul edilir ve bu hususta kendilerine müdahale edilmez. Yalnız bunun iki şartı vardır:

a) Bu konuda İslâm mahkemelerine başvurmamaları gerekir. Aksi halde, İslâm'ın câiz görmediği bir şeyi, İslâm mahkemelerinin onaylaması mümkün değildir.

b) Kendi dinlerine göre bunun câiz olması gerekir. Şâyet kendi dinlerinde de buna müsaade edilmiyorsa, bizim de bunu onaylamamız mümkün değildir. Bu görüşün delili şudur: Bu tür nikâhın bâtıl olması, dinin bir hakkı olarak sabit olmuş bir hükümdür. Halbuki onlar, İslâm'ın hükümleriyle muhatap değillerdir. Biz ise onları, kendi dinleri ile başbaşa bırakmakla emrolunmuşuzdur.[19]

3-Zemzeme'nin Yasaklanması

Zemzeme, yemek yerken dudaklarını ve dillerini hareket ettirmeksizin, genizden gelen bir sesle mırıldandıkları makamlı ve ahenkli sözler için kullanılan bir terimdir.[20]

Mecûsîler'in bunu ne maksatla yaptıklarını bilmiyoruz. Ancak, **Hz. Ömer**'in bu yasağından onların bunu dinî bir sembol olarak icra ettiklerini sanıyoruz. Zira, önceki asırlardaki müçtehidler arasında, gayr-i müslim tebâanın hakları ile ilgili olarak tartışılan konulardan biri de, onların dinî sembollerini açıkça taşıma ve icra etme haklarının bulunup bulunmadığı meselesidir.

---

[19] **Zeydân**, *Ahkâmu'z-Zimmiyyîn*, 359-365; **İbnu'l-Cevzî**, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, 391-93.

[20] Bkz. **Şemseddin Sami**, *Kamus*, IV, 328.

Rivâyetten anlaşıldığı kadariyle **Hz. Ömer**'in yasağı, Mecûsîlerin bunu dinî bir sembol olarak müslümanlar arasında açıkça icra etmelerinden kaynaklanmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi sembol konusu diğer müçtehidler arasında da tartışmalıdır: **Hanefîler**'e göre gayr-i müslim tebâanın dinî sembollerini (şiar), müslümanların şehirleri dışında kalan yerlerde taşıma ve icra etme hakları vardır. **Hanbelîler**'e göre bunları ancak gizli icra edebilirler. **Şâfiîler**'e göre ise, sadece kendilerinin oturdukları köy ve kasabalarda açıkça taşıyabilir ve icra edebilirler.

Bütün bu görüşleri değerlendiren muasır İslâm hukukçuları, bu görüşlerin amme menfaatine dayandığını, binâenaleyh, İslâm ve topluma herhangi bir zarar vermeyecekse gayr-i müslim tebâa için bu hak ve hürriyetlerde kısıtlamaya gidilmesine gerek bulunmadığını savunmuşlardır.[21]

١١٥١- (ط ــ **جعفر بن محمد** رحمه الله) عن أبيه أنَّ عمرَ بن الخطاب ذكر المجوسَ ، فقال: مَا أدري كيف أصنَعُ في أمرِهم ؟ فقال عبد الرحمن بن عوف : أشهدُ لَسمِعْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : « **سُنُّوا بِهم سُنَّةَ أَهْلِ الكتابِ**». أخرجه الموطأ.

1.151- Cafer b. Muhammed[22] babasından[23] naklediyor:

---

[21] Açıklamalar ve bu görüşler için bkz. **Zeydân**, 99 vd; **Karaman**, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, III, 265.

[22] **Ebû Abdullah, Cafer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Medenî**; ö. 148/765. Cafer-i Sâdık diye ma'rûftur. **Medîne**'de dünyaya geldi ve hayatını orada geçirdi. Ehl-i beyttendir. On iki imamın altıncısı, İsmâiliye'nin de beşinci imamıdır. Caferî fıkhının kurcusudur. Âlim, fâzıl biriydi. İmâm Mâlik ve Ebû Hanîfe, kendisinden ders almıştır. Hadîs, tefsir, fıkıh, akaid, cedel, lugat ve tarih alanlarında bilgi sahibiydi. Babası Muhammed el-Bakır, Urve b. zübeyr ve Zührî'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Malik, İbn Uyeyne ve Sevrî gibi büyük muhaddisler rivâyet etti. Ondan rivâyet edenlerin sayısının 4000'e ulaştığı rivâyet edilir. Çok hadis rivâyet etmiştir, rivâyetleri Buharî hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Muhaddislerin ekserisine göre sikadır,

"Ömer b. el-Hattâb Mecûsîler'den söz ederek:

"- Onlar hakkında nasıl işlem yapacağımı bilmiyorum?" deyince, Abdurrahman b. Avf :

"- Şehâdet ederim ki ben, Rasûlullah'ın (as.): **'Onlara ehl-i kitâb muamelesi yapınız'** buyurduğunu işittim" dedi.[24]

İZAH

Bu hadîs, hem Mecûsîlerin ehl-i kitab olmadıklarına, hem de Mecûsîlerden cizye kabul edilebileceğine delâlet etmektedir. Bir görüşünde **İmâm Şâfiî**, Mecûsîleri ehl-i kitab saymışsa da, ekseri âlimler bu görüşe karşı çıkmışlardır.[25]

١١٥٢- (**ط ــ ابن شهاب** رحمه الله) قال: بَلَغَنِي أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أخذَ الجزيةَ مِنْ مجوسِ البَحْرَيْنِ، وأَنَّ عمربن الخطاب أخذها من مجوس فارسَ، وأَنَّ عثمانَ بن عفّانَ أخذها من البَرْبر. أخرجه الموطأ.

1.152- İbn Şihâb anlatıyor :

"Rasûlullah'ın (as.) Bahreyn Mecûsîlerinden, Ömer b. el-Hattâb'ın İran Mecûsîlerinden Osman b. Affân'ın da Berberîlerinden cizye aldığı bana haber verildi."[26]

---

ancak bazıları onu zayıf görür. Pek çok eser kaleme almıştır. **Medîne**'de vefât etti.

[23] **Ebû Cafer, Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Medenî**; ö. 114/732. Medîneli tâbiîlerdendir. Muhammed el-Bâkır diye meşhurdur. Hz. Hüseyin'in torunudur. Annesi de Hz. Hasan'ın kızı idi. Dolayısıyla anne tarafından Hz. Hasan'ın, baba tarafından da Hz. Hüseyin'in torunudur. Babasından ve dedeleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Cafer, Zührî ve Amr b. Dînâr rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Sika, âlim, fakih, âbid ve nâsik biriydi. On iki imamın beşincisidir. **Medîne**'de vefat etti. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[24] **Muvatta**, Zekât, 24/42.

[25] Bkz. **Bâcî**, *el-Münteka*, II, 172-173.

[26] **Muvatta**, Zekât, 24/41.

İZAH

Mecusilerden cizye kabul edileceğinin delillerinden biri de bu hadîstir.Bu konuda herhangi bir ihtilaf da bulunmamaktadır.

١١٥٣- (د ــ أنس بن مالك رضي اللّٰه عنه) : أَنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم بَعَثَ خالدَ بنَ الوليدِ إلى أُكَيْدِرَ دُومَةَ فأَخَذُوهُ ، فأتوْا به ، فَحَقَنَ له دَمَهُ وصالَحَهُ على الجزية.

أخرجه أبو داود.

1.153- Enes b. Malik anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Halid b. Velid'i (bir grup ashab ile) Dûmetü'l-Cendel[27] Melik'i Ükeydir[28] üzerine göndermişti. (Müslümanlar),

---

[27] **Dûmetü'l-Cendel, Medîne** ile **Şam** arasında bulunan bir yer adıdır. **Devmetü'l-Cenden** şeklinde de kullanılmaktadır.

[28] **Ükeydir b. Abdülmelik**: **Ükeydir Dûme** diye bilinir. Dûmetu'l-Cendel'in reisi olarak maruftur. **Dûmetu'l-Cendel de, Medîne** ile **Şam** arasında bir yer adıdır. Hz. Peygamber ona mektup yazmış, o da Rasûlullah'a (as.) altın işlemeli ipek bir cübbeyi hediye olarak göndermişti. **Ükeydir**'in İslâm'ı kabul edip etmediği bilinmemektedir; ulemanın ekseriyeti kabul etmediğini söyler. **İbn Mânde** ve **Ebû Nuaym**, onu sahabîler arasında zikrederler. **İbnu'l-Esîr** buna kesin bir ifadeyle karşı çıkar; "**o müslüman olmadı, bu konuda siyerciler arasında görüş birliği vardır. Bilâhare Hz. Ebû Bekir döneminde Halid b. Velîd onu esir aldı ve öldürdü. Dolayısıyla hiçbir şekilde onu sahabî saymak doğru değildir**" der. Belâzürî de; "**Halid'le birlikte Hz. Peygamber'e geldi, İslâm'ı kabul etti ve memleketine geri döndü. Sonra Rasûlullah (as.) vefat edince irtidat etti, Halid de Şam'a gidince onu yakalayıp öldürdü**" der. Başka bir rivâyete göre ise, **Ükeydir b. Abdülmelik**'i, **Tebük** savaşı sırasında **Halid b. Velid** esir almış ve altın işlemeli ipek kaftanını da, onun üzerinden çıkan eşyadan ganimet olarak almıştı. Sonra cübbeyi Hz. Peygamber'e götürmüş ve Hz. Peygamber de **Ükeydir**'i serbest bırakmış, memleketine geri göndermiş. Bilâhare **Ükeydir**'in Rasûlullah'a (as.) mektup yazarak müslüman olduğu da rivâyet edilir.

Ükeydir'i yakalayıp Rasûlullah'a (as.) getirdiler. Allah'ın Rasulü (as.) kanını ona bağışladı ve cizye ödemek üzere onunla antlaşma yaptı."[29]

İZAH

Hattâbî'nin ifadesine göre hadîste adı geçen **Dûmetü'l-Cendel** Meliki **Ükeydir**, Hıristiyan Araplardandır. Bu açıdan hadîs Arap ırkına mensup olanlardan da cizye kabul edilebileceğine delâlet etmektedir.[30] Daha önce de ifade olunduğu gibi, ayetle sabit bulunduğu için , kitap ehli gayr-i müslimlerden cizye kabul edileceği hükmünde herhangi bir tartışma da bulunmmktadır.

١١٥٤- (د ــ عيسى بن يونس رحمه الله) عن ابن لعدي بن عَدِيٍّ الكِنْدِيٍّ : أنَّ عُمَرَ ابنَ عبد العزيز كَتَبَ إلى مَنْ سَأَلَهُ عن أمورٍ من الفيءِ: ذلك ما حَكَمَ فيه عمرُ بنُ الخطاب فَرَآهُ المؤمنون عَدْلا مُوافِقا لقولِ رسول الله صلى الله عليه وسلم جعلَ اللّٰهُ على لسان عمر وقَلْبِهِ - فَرَضَ الأُعْطِيَةَ وعقد لأهْلِ الأَدْيان ذِمَّة فيما فَرَضَ عليهم من الجزية ، ولم يَضْرِبْ فيها بِخُمُسٍ ولا مَغْنَمٍ. أخرجه أبو داود.

1.154- İsa b. Yunus'un[31], Adiy b. Adiy el-Kindî'nin oğlundan[32] rivâyetine göre: "Ömer b. Abdülaziz, kendisine fey' konusunu soranlara şunları yazmıştır:

---

[29] **Ebû Davud**, Harâc, 30/3039.

[30] Bkz., **Hattâbî**, ***Meâlimu's-Sünen***, III, 427; **Azîmâbâdî**, VIII, 287.

[31] **Ebû Amr, İsa b. Yunus b. Ebî İshak es-Sebiî el-Hemdânî el-Kûfî**: ö. 188/804. Kûfeli sika muhaddislerdendi, aynı zamanda fakihti. Geniş bir ilme sahipti. Babası da ulemadandı. **Kûfe**'de doğdu, ama **Avâsım**'da oturdu, **el-Hades**'te vefat etti. Babasından, Süleyman et-Teymî ve İsmail b. Ebî Halid'den rivâyet bulunur. Kendisinden el-Velîd b. Müslim, İshak b. Râhûye ve İsmail b. Ayyâş rivâyet etti. Sikadır, hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Bir yıl hacca, bir yıl gazâya giderdi. Mezarı **el-Hades'**tedir.

[32] **Ebû Ferve, Adiy b. Adiy b. Umeyre el-Kindî el-Cezerî**; ö. 121/738. Babası sahabî idi, kendi sahabîliği ihtilaflıdır. Sahabî olmadığı rivâyeti daha sahihtir. Ömer b. Abdülaziz'in **el-Cezîre, Azerbeycan, Ermeniye** ve

"Bunu Ömer b. el-Hattâb hükme bağlamış, müslümanlar da Rasûlullah'ın (as.): **'Allah, hakkı Ömer'in hem diline, hem de kalbine verdi'** hadîsine uygun olarak bu hükmü doğru bulmuşlardır. Ömer, (bu fey'den müslüman halka) tahsisat bağladı, (Yahudi ve Hıristiyanlar gibi) din sahiplerine, kendilerine yüklenmiş olan cizye karşılığında emân verdi, cizyeyi kendisinden beşte birlik pay alındıktan sonra kalanı gazilere dağıtılan ganimet gibi görmedi."[33]

İZAH

İleride de geleceği üzere[34], hazinenin gelir kaynaklarından birini teşkil eden "**fey'**" gayr-i müslimlerden savaşsız ele geçirilen şeyler için kullanılır. Cizyenin de şumûlüne dahil bulunduğu bu kaynak, ülke sınırlarının korunması, yollar ve köprüler yapılması, askerler ile ailelerinin geçiminin temin edilmesi, devlet memurlarının ve ilim adamlarının maaşlarının ödenmesi gibi bütün müslümanların menfaatleri doğrultusunda sarf olunur.[35]

Bu rivâyetten de anlaşıldığı üzere, **Hz. Ömer** de, gelir kaynaklarından biri de "**fey'**" olan hazineden halka tahsisat bağlamıştır. **Hz. Ömer**'in bu uygulaması, hicretin 15. yılında (bazı rivâyetlere göre 20. yılında) divan teşkilinden sonra olmuştur.[36]

Musul valiliğini yaptı. Bir müddet el-Cezîre kadılığı görevini de yürüttü. Babasından ve Recâ b. Hayve'den rivâyeti vardır. Kendisinden Cerîr b. Hâzim ve Meymûn b. Mihrân rivâyet etti. Hadîsleri **Müslim, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi. Muhaddis, fakîh ve âbid biriydi. İbn Sa'd onun için **"inşallah sikadır"** derken, Ahmed b. Hanbel; **"onun gibisi hakkında soru sorulmaz"** demiştir. Yahya b. Maîn, el-İclî ve Ebû Hâtim de sika olduğunu söylemişlerdir.

[33] **Ebû Davud**, Harâc, 18/2961.

[34] Bkz., hadîs no, 1175 ve izahı.

[35] Bkz. **Bilmen**, IV, 74-77. Fey' kosuile ilgili daha geniş açıklama, 1175 nolu hadîsin izahında gelecektir.

[36] Konu hakkında geniş malumat için bkz.; **Ebû Yusuf**, *el-Harâc*, 45 vd.; **İbn Sa'd**, III, 295 vd.; **Taberî**, *Tarih*, II/4, 162, 231; III/5, 32 vd.; **Mâverdî**, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 199 vd.; **Biltâcî**, *Menhecu Ömer*, 381 vd.

Yine bu rivâyet, zimmet ehlinden alınan cizyeden, Kur'ân-ı Kerîm'de sarf yerleri *"Allah, Allah'ın Rasûlü, onun akrabaları, yetimler, yoksullar ve yolcu"* şeklinde belirtilen beşte birlik bir pay alınmayacağını ifade etmektedir. Delillerinden biri de bu hadîs olan **Hanefîler** de bu görüştedirler. **İmam Şâfiî**'nin yeni görüşüne (mezheb-i cedid) göre ise cizyeden beşte birlik (1/5) pay alınır ve ganimetlerin beşte birinin sarfedildiği yerlere sarfedilir.[37]

١١٥٥- (د ــ **حرب بن عبيد الله** رحمه الله) عن جَدِّه أبي أُمِّه عن أبيه: أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إنّما الخراجُ على اليَهُود والنَّصَارى، وليس على المسلمين خَرَاجٌ**». وفي رواية «**عُشُورٌ**» مكان « خراج».

وفي رواية قال : أتيْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فأَسْلَمْتُ ، فَعَلَّمَنِيَ الإسلام ، وعَلَّمَني كيف آخذُ الصَّدَقَةَ منْ قَوْمي ممَّنْ أَسْلَمَ ، ثم رجعتُ إليه ، فقلت : يا رسول الله كلّ ما عَلَّمْتَني فقد حَفِظْتُهُ ، إلاَّ الصَّدَقة، أفأعْشُرُهُمْ ؟ قال : « **إنّما العُشُورُ على النَّصَارى واليهود** ». أخرجه أبو داود.

1.155- Harb b. Ubeydullah'ın[38], anne tarafından dedesinden onun da babasından rivâyetine göre Rasûlullah (as.) buyurmuşlardır ki:

"Harâc, ancak Yahudi ve Hırsitiyanlara yüklenir, müslümanlara harâc yükümlülüğü yoktur."[39]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette, "**harâc**" lafzı yerine "**uşûr**" ifadesi geçmektedir.

Bir başka rivâyette de râvî şunları anlatmaktadır:

---

[37] Bkz., **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 178-179.

[38] **Harb b. Ubeydullah b. Umeyr es-Sekafî el-Kûfî**: Kûfeli râvîlerdendir. Rasûlullah'dan (as.) mürsel rivâyetleri vardır. Kendisinden Atâ b. es-Sâib rivâyet eder. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. İbn Hacer onun "**leyyin**" olduğuna işaret eder.

[39] **Ebû Davud**, Harâc, 33/3046-49.

"Rasûlullah'a (s.a.s.) geldim ve müslüman oldum.O da bana İslâm'ı öğretti, kavmimin müslüman olanlarından nasıl sadaka alacağımı da öğretti.Bir süre sonra kendisine müracaat ederek dedim ki:

-"Ya Rasûlallah, bana öğrettiğin her şeyi aklımda tuttum, ancak sadaka hariç. Onlardan öşür alacak mıyım?" diye sordum.Resulullah(as.) buyurdular ki:

-"Öşürler ancak Hristiyan ve Yahudilere yüklenir."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyette harâc ve uşûr şeklinde iki kavramdan söz edilmektedir. Bu iki kavramın mahiyetini kısaca açıklamaya çalışalım:

1- Harâc

Lügatte, arazinin hasılatından veya çalışanların emeğinden elde edilen şey anlamına gelen harâc, ıstılah olarak, devlet tarafından fertlerden alınan vergi yerinde kullanılır. Şer'î lisanda harâc, biri adam başına alınan, diğeri de topraktan veya ürününden tahsil edilen vergi ve hissedir.

Adam başına alınan ve şahsî vergi mahiyetinde bulunan birinci kısma **"harâc-ı ruûs"** veya **"cizye",**[40] topraktan veya ürününden alınan vergiye de **"harac-ı arazi"** denir.[41]

2- Uşûr

Uşûr, öşr kelimesinin çoğuludur. Öşür kelimesi lugatte onda bir (1/10) anlamına gelir. Istılahta ise kelime, tarih boyunca üç ayrı manada kullanılmıştır:

1- Bazı zirâî mahsullerden alınan zekât.

2- Gümrük vergisi.

---

[40] Cizye ile ilgili açıklamalar için bkz., 1147 nolu hadîs ve izahı.

[41] **Pakalın**, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, 734.

3- Devlet arazisinden (mîrî arazi) alınan vergi.[42]

Hattâbî'nin ifadesine göre, bu hadîsteki uşûr kelimesi ile ticaret ve alış-verişlerden alınan vergiler kastedilmiştir. Dolayısıyla hadîs, müslümanın malından zekâtın (sadakat) dışında herhangi bir vergi alınmayacağını ifade etmektedir. Zira böyle bir vergi cizyeye benzer, müslümandan ise cizye alınmaz.

Yahudi ve Hıristiyanlara gelince, **İmam Şâfiî**, "onlardan alınacak vergi, kendileriyle yapılan antlaşma sırasında şart koşulandan ibarettir, eğer anlaşmada öngörülmezse, mallarından ödeyecekleri herhangi bir vergi de yoktur" demiştir. **Hanefîler** ise "**misliyle mukabele**" prensibinden hareketle, "gayr-i müslimler, ülkelerine ticaret maksadıyla giden müslümanlardan uşûr (vergi) alırlarsa, biz de onlardan alırız, onlar almazlarsa biz de almayız" demişlerdir.[43] **Hz. Ömer**'in de aynı prensipten hareketle, kendi zamanında gayr-i müslim devletlerin, ülkelerine ticaret için gelen müslüman tacirlerden onda bir nispetinde vergi almaları üzerine, İslâm ülkesine ticaret için gelen gayr-i müslim tacirlerden aynı oranda vergi alınmasını istediği ve gümrük vergisinin de böylece ortaya çıktığı bilinmektedir.[44]

١١٥٦- (ط ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) : أن عُمَرَ بن الخطاب كان يأْخُذُ من النَّبط من الْحِنْطَةِ والزَّبِيب نصْفَ الْعُشْرِ، يُرِيدُ بذلك أن يَكْثُرَ الحَمْلُ إلى المدينَة، ويأْخُذُ من الْقِطْنِيَّة الْعُشْرَ. أخرجه الموطأ.

1.156- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb anlatıyor:

"Ömer b. el-Hattâb Nebat tüccârının buğday ve kuru üzümlerinden yirmide bir vergi alırdı. Bununla o, bu tür malların

[42] Bkz. **Karaman**, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, I, 196.

[43] **İbnu'l-Esîr**, ***Câmiu'l-Usûl***, II, 663-664; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 299-300 .

[44] Hâdisenin tafsilatı için bkz., **Muhsin Koçak**, *Hz. Ömer ve Fıkhı* basılmamış doktora tezi, 96-97.

Medîne'ye çok getirilmesini sağlamak isterdi. Halbuki baklagillerden onda bir vergi alırdı."[45]

İZAH

Kadî **Ebû'l-Velîd el-Bâcî**'nin ifadesine göre hadîste zikri geçen Nebatlılar, gayr-i müslim tacirlerdir. Onlardan alınan vergi de, gümrük vergisi mahiyetindeki "**öşür**"dür. Hadîste bunların zimmet ehlinden olup olmadıkları konusunda bir açıklık yoksa da, kendilerinden bu oranda vergi alındığı sırada zimmet ehlinden olmadıklarını söyleyebiliriz. Zira **Hz. Ömer** kendi zamanında, zimmîlerden yirmide bir, zimmî olmayan gayr-i müslimlerden (müste'men) onda bir nisbetinde vergi almıştır. **Hanefîler** ve **Hanbelîler** de **Hz. Ömer**'in uygulamalarını dikkate alarak gayr-i müslim vatandaşlardan, yani zimmet ehlinden yirmide bir, zimmet ehli olmayan gayr-i müslimlerden ise onda bir ticaret vergisi alınacağını savunmuşlardır. Ancak **Hanbelîler,** adı geçen her iki grup için tespit edilen miktarların maktu, değişmez olduğunu söylerken, **Hanefîler** vatandaş olmayan gayr-i müslimlerden (müste'menlerden) alınan ticarî verginin miktarının da "**misliyle muâmele**" prensibine dayandığını; bu gayr-i müslimlerin mensup olduğu devletler, müslüman tacirlerden onda bir oranında vergi aldıkları için **Hz. Ömer**'in de aynısını uyguladığını söylemişlerdir.

Mâlikîler ise, zimmî veya müste'men, bütün gayr-i müslimlerden alınacak ticarî verginin onda bir oranında olduğunu; ancak hadîste de geçtiği üzere bir darlığa yol açmaması için halkın çok ihtiyaç duyduğu bazı temel gıda maddelerinde vergi indirimine gidilebileceğini, yani bunlardan onda bir değil, yirmide bir alınacağını savunmuşlardır.

Şâfiîler'le **Zâhirîler** ise, anlaşmada yer almadıkça müste'menlere bu tür vergiler yüklenemiyeceğini söylemişlerdir.[46]

---

[45] **Muvatta**, Zekât, 25/46.

[46] **Bâcî**, *el-Münteka*, II, 178, **İbn Hazm**, *el-Muhallâ*, V, 114-115; **Zeydân**, *Ahkâmu'z-Zimmiyyîn*, 178 vd.

Muvatta'nın bazı nüshalarında *"zebîb"* yani kuru üzüm ifadesi yerine *"zeyt"* yani zeytinyağı ifadesi kullanılmıştır.

١١٥٧- (ط ـ السائب بن يزيد رحمه الله) قال : كنتُ غلاما عاملا مع عبد الله بن عتبة بن مسعود في زَمَنِ عمر بن الخطاب ، فكنَّا نأخُذُ من النَبط العشرَ ، مالك: سألتُ ابنَ شهاب : على أيِّ وجه كان يأخذُ عمرُ من النبط العُشْرَ ؟ فقال : كان ذلك يُؤخَذُ منهم في الجاهليّة ، فألزمهم ذلك عُمَرُ. أخرجه الموطأ.

1.157- Sâib b. Yezîd anlatıyor:

"Ömer b. el-Hattâb zamanında, Abdullah b. Utbe b. Mes'ud[47] ile tahsildarlık yapan genç bir memurdum. (O zaman) Nebat tacirlerinden onda bir vergi (öşür) alırdık."

Mâlik der ki: "İbn Şihâb'a, Ömer hangi sebeple Nebatlılardan öşür alırdı? diye sordum. Şöyle cevap verdi:

"- Câhiliyye döneminde onlardan bu şekilde alınıyordu, Ömer de onları bununla yükümlü kıldı."[48]

İZAH

Görüldüğü üzere, **ez-Zührî, Hz. Ömer** zamanında Nebatlılardan alınan onda bir verginin cahiliyye dönemindeki uygulamanın bir devamı imiş gibi yorumluyorsa da bu doğru değildir. Zira, bir önceki hadîsin izahında da belirtildiği gibi, **Hz. Ömer**'in zimmet ehli olmayan gayr-i müslimlerden aldığı onda bir nispetindeki verginin

---

[47] 1157- **Ebû Ubeydullah, Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Medenî el-Kûfî:** ö. 74/693. Kûfeli meşhur tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Abdullah b. Mes'ûd'un kardeşinin oğludur. Hz. Peygamber dönemine yetişmiş, ama çok küçük yaşta idi. Amcası İbn Mes'ûd, Ebû Hureyre ve Ammâr'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden de Şa'bî, Ebû İshak es-Sebîî, Muhammed b. Sîrîn gibi büyük muhaddisler rivâyet eder. Muhaddis ve fakihti. **Kûfe**'de halka imamlık yapar ve fetvâ verirdi. Sika olduğunda ittifak vardır. Rivâyetleri **Tirmizî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Kûfe**'de vefat etti.

[48] **Muvatta**, Zekât, 25/47.

sebebi, onun zamanında gayr-ı müslim devletlerin müslüman tacirlerden o oranda vergi almaları idi. Nebatlıların zimmet ehli olduklarını düşünsek bile -ki bu, miktar bakımından **Hz. Ömer**'in uygulamalarına uymamaktadır, çünkü **Ömer**, zimmîlerden yirmide bir oranında ticaret vergisi almıştır- yine de **İbn Şihâb**'ın gerekçesini doğru sayamayız. Zira zimmet ehlinden alınan ticarî verginin sebebi, **Hanefîler**'e göre, onların mallarının korunması ve himâye edilmesi; **Hanbelîler**'e göre, kendilerine, mallarını İslâm şehirleri arasında serbestçe dolaştırıp, daha fazla kazanç imkânının sağlanması;[49] **Şâfiîler** ve **Zâhirîler**'e göre de kendileriyle yapılan antlaşma metnine dercedilmesidir.[50]

١١٥٨- (ت د ــ ابن عباس رضي الله عنهما) : أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : **«لا تَصْلُحُ قِبْلَتَانِ في أرضٍ وَاحِدَة وليس على مسلم جزْيَةٌ»**. قال سفيان: معناه: إذا أسلم الذِّميُّ بعد ما وجبت الجزية عليه بَطَلَتْ عنه. أخرجه الترمذي. وأخرج أبو داود منه: لا تكُونُ قبلتان في بلدٍ واحدٍ.

وأخرج في حديث آخر ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **ليس على مسلمٍ جِزيةٌ**»

قال : وسُئِلَ سفيانُ عن ذلك ؟ قال : إذا أسلم ، فلا جزية عليه.

1.158- İbn Abbas anlatıyor : "Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir yerde iki kıblenin bulunması uygun değildir; Müslümana cizye (yükümlülüğü) **yoktur."**

---

49 Zira bunlar, ticaretlerini sadece kendi bulundukları yerde yaparlar. Bunlardan ticarî vergi de alınmaz. Bunda herhangi bir ihtilaf da yoktur.

50 Bkz. **Zeydân**, ***Ahkâmu'z-Zimmiyyîn***, 181. Ayrıca bkz., 1155-56 nolu hadîslerin izahı.

Süfyân (es-Sevrî)[51] demiştir ki: "Bunun manası şudur: Zimmî, kendisine cizye gerekli olduktan sonra müslüman olursa, ondan bu (vergi) düşer."[52]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'ye aittir.

Ebû Davud da hadîsi **"Bir beldede iki kıble olmaz"** diye rivâyet etmiştir.

Başka bir hadîste de: "Rasûlullah (as.), **'müslümana cizye (yükümlülüğü) yoktur'** buyurmuştur."

---

[51] **Ebû Abdullah, Süfyan b. Saîd b. Mesrûk b. Habîb b. Râfi' b. Abdullah es-Sevrî el-Kûfî:** 97-161/716-778. Aslen **Merv**'lidir. **Kûfe**'de doğup yetişmiştir. Tahsil için uzun seyahatler yapmıştır. **Kûfe**'nin en büyük âlimlerinden ve hafız muhaddislerdendir. Aynı zamanda müfessir, kârî, fakîh ve müctehid idi. Her bakımdan huccet kabul edilirdi, hadîste emîru'l-mü'minîn idi. İlk musannıflardan, Garîbu'l-hadîs'e dair ilk konuşanlardandı. Âbid ve zâhid bir şahsiyetti. Devrinde bütün **Irak**'ta hadîsi ondan daha iyi hıfzeden biri yoktu. 30,000 hadîs müzakere ederdi. Helâl ve haramı, isnâdı ve esmâu'r-ricâli iyi bilirdi. İlimde deniz gibi olduğu söylenirdi. Abdullah b. Mübârek; **"yeryüzünde ondan âlim birini bilmiyorum"** der. Birçokları onu, Mâlik ve A'meş'ten de üstün görür. Ancak Mâlik'in ricâldeki titizliği onda yoktu. **Kûfe**'de, hadîsi ilk defa sistematik tasnife o tabi tutmuştur. Çok miktarda hadîs bilmesine rağmen, mânen rivâyette bulunur, bazen de tedlîs yapardı. **Kûfe** isnâd zincirinin en sahîhi ona dayanır. Çok güçlü bir hafızası vardı; **"bir şey ezberleyip de unuttuğum vâki değildir"** derdi. Ali b. el-Medînî onu **Kûfe**'de daha öncekilerin ilmini şahsında toplayan tasnif çağının ana rüknü sayar. Onun, Allah'ın müslümanlara bir lütfu ve ihsanı olduğuna inanılırdı. Süfyân b. Uyeyne; **"o, kendi benzerini kendisi bile görmemiştir"** der. Fıkıh'ta müstakil bir mezhebi de vardır. Hakkında şiîlik ithamı bulunmaktadır. Hicrî 155'de **Kûfe**'den çıkmış, bir müddet **Mekke** ve **Medîne**'de kalmış, Halifenin takibinden kaçarak **Basra**'ya gitmiş, orada İbn Mehdî'nin evinde gizlenmiş ve orada vefat etmiştir. Geceleyin defnedilmiştir. Çeşitli eserler telif etmişti.

[52] **Tirmizî**, Zekât, 11/633; **Ebû Davud**, Harâc, 34/3053-54.

Süfyân'a (es-Sevrî) bunun manası sorulduğunda: "(Zimmî) müslüman olunca üzerinde cizye (sorumluluğu) kalmaz." diye cevap vemiştir.

İZAH

Görüldüğü gibi hadîste iki konuya temas edilmektedir: Bunlardan biri, bir yerde iki kıblenin bulunması meselesi, diğeri de müslümanın cizye sorumluluğu konusudur.

1- Hadîste ifadesini bulan, bir yerde iki kıblenin bulunmasının uygun olmamasından maksat, **Türbüştî**'ye göre, farklı dinlerin bir yerde aynı eşit şartlar içerisinde temsil edilememesidir. Şöyle ki: Bir müslüman, gayr-i müslimler arasında ikameti tercih edemez, zira bu durum, onu müslümanlar arasındaki zimmî konumuna düşürür. Bu ise kendisini küçültmesi ve aşağı bir mevkiye düşürmesi demektir. Halbuki bir müslümanın buna hakkı yoktur, zira ***"Şeref (izzet) Allah'a, Rasûlüne ve mü'minlere aittir."***[53]

Meseleye gayr-i müslim açısından bakıldığında durumun farklı olmadığı görülür. Zira, bir gayr-i müslimin İslâm ülkesinde ikameti, ancak cizye ödemesi şartı ile mümkün olmaktadır. Ayrıca, gayr-i müslimlerin müslümanlar arasında dinî sembollerini (şiar) açıkça ilan ve izhâr etme hakları da yoktur.[54] Ayrıca İslâm ülkesindeki gayr-i müslim vatandaşların cizye ödeme yükümlülüklerinin bulunması, müslümanların ise böyle bir vergiye muhatap olmaması da iki kıble (din) arasında farklılığın bulunduğunu gösterir.[55]

Bugün, yaşanan vâkıa da bu yorumu destekler mahiyettedir. Şöyle ki: Bilindiği gibi her insan, her bakımdan uyuşabileceği insanlarla birlikte yaşamak ister. Bu ise bir yerde farklı inançların eşit şekilde bulunmasına zaten imkân vermez, dolayısıyla bir inancın ağırlığı daima hissedilir.

---

[53] **Münâfikûn**, 8.

[54] Dinî semboller konusundaki tartışmalar ve değerlendirmeler için bkz., 1150 nolu hadîsin izahı.

[55] **Mübarekfûrî**, *Tuhfetü'l-Ahvez*, III, 276; **Abdülkadir, Arnavut**, *Camiu'l-Usûl*, II, 644, dipnot,4.

2- Hadîste ikinci olarak temas edilen müslümanın cizye sorumluluğuna gelince: Müslümanın böyle bir sorumluluğunun olmadığını biliyoruz.[56] Ancak, **Süfyân es-Sevrî**'nin yorumuna göre, bu hadîste açıklanmak istenen husus, cizye sorumlusu iken müslüman olan bir zımminin müslüman olmadan önceki cizye borcunun devamıyla ilgilidir ve hadîs, mükellefin müslüman olmasıyla bu verginin düşeceğini ifade etmektedir.[57]

١١٥٩- (د ــ معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال : مَنْ عَقَدَ الجِزْيَةَ فِي عُنُقِهِ فقد بَرِئَ مِمَّا جاءَ به رسولُ الله صلى الله عليه وسلم. أخرجه أبو داود.

1.159- Muâz b. Cebel der ki:

"Kim kendiliğinden cizye yükümlülüğüne girerse Rasûlullah'ın (as.) getirdiğinden (getirdiği usülden) uzaklaşmış olur."[58]

İZAH

Şârihlerin açıklamalarına göre hadîste geçen "**cizye**"den maksat "**harâc**"tır. Harâc ise, topraktan (harâci arazi) alınan bir vergidir. Bu hadîste anlatılmak istenen şudur:

Bir müslüman, bir gayr-i müslimden harâcî bir arazi satın alırsa, onun harâc vergisini de ödemek zorunda kalır. Harâc ise bir çeşit cizyedir. Müslüman böyle bir yeri satın almakla kendi kendini cizye yükümlülüğüne sokmuş olmaktadır. Halbuki bu, Hz. Peygamber'in (as.) usûlüne uygun değildir. Çünkü müslümana cizye yüklenemeyeceği hadîslerde ifade edilmiştir. Müslüman bu davranışı ile Hz. Peygamber'in (as.) koymuş olduğu usülden uzaklaşmış olmaktadır.[59]

---

[56] Bkz., 1147 nolu hadîsin izahı.

[57] Konuyla ilgili görüşler için bkz., 1147 nolu hadîsin izahı.

[58] **Ebû Davud**, Harâc, 38/3081.

[59] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 335-36; **Bezlü'l-Mechud**, XIV, 36.

١١٦٠- (د ـ أبو الدرداء رضي الله عنه) : أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ أَخَذَ أَرْضًا بِجِزْيَتِهَا فَقَدِ استقال هِجْرَتَه ، ومن نَزَعَ صَغَارَ كافرٍ من عُنُقِه فَجَعَلَهُ في عُنُقِ نفسه ، فقد وَلَّى الإسلامَ ظَهْرَهُ ». قال سِنَانُ بْنُ قَيْسٍ : فَسَمِعَ مِنِّي خالدُ بنُ مَعْدَانَ هذا الحديثَ ، فقال لي : أَشَبِيبٌ حدَّثَكَ ؟ قُلْتُ : نَعَمْ ،قال فإذا قَدِمْتَ فَسَلْهُ فَلْيَكْتُبْ لي بالحديث ، قال : فَكَتَبَهُ لَهُ ، فلمَّا قَدِمْتُ سَأَلَنِي ابنُ مَعْدَانَ القِرطاسَ ، فأعطيتُهُ فلمَّا قرأهُ : ترك ما في يده من الأرض حين سمع ذلك. أخرجه أبو داود.

1.160- Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim bir araziyi harâcı ile birlikte satın alırsa, hicretinden vazgeçmiş olur. Kim de bir kâfirin zilletini onun boynundan çıkarıp kendi boynuna geçirirse, İslâm'a sırt çevirmiş olur."

Sinan b. Kays[60] der ki: "Halid b. Ma'dân[61] benden bu hadîsi duyunca:

-" Bunu sana Şebîb mi nakletti?" diye sordu.

- "Evet" dedim.

-"Öyleyse ona (Şebîb'e) vardığında söyle de, o hadîsi benim için yazsın." dedi. "(Durumu şebibe anlattım) O da hadîsi yazdı. (Tekrar) İbn Ma'dân'ın yanına gittiğimde benden (hadîsin yazılı olduğu)

---

[60] **Sinan b. Kays eş-Şâmî**: Suriyeli râv3ilerdendir. Halid b. Ma'dân ve Şebîb b. Nuaym'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Umâre b. Ebî'ş-Şa'sâ ve Muâviye b. Salih rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına aldı. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[61] **Ebû Abdullah, Halid b. Ma'dân b. Ebî Küreyb el-Kelâî el-Humsî**: ö. 104/722. Humusludur. Sika tâbiîlerdendir. Yetmiş sahabîye yetiştiğini söyler. İbn Ömer ve Ebû Ümâme'den rivâyet eder. Kendisinden Harîz b. Osman ve Sevr b. Yezîd rivâyet etti. Fukahadandır. Evzâî ona aşırı saygı gösterir ve büyük değer verirdi. Son derece müttaki idi. Şöhretten korkarak derslerini terk etmişti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi. **Tarsus**'ta vefat etti.

kâğıdı istedi. Ben de onu kendisine verdim. Onu okuyup bu hadîsi işitince, elinde bulunan araziyi terketti."[62]

İZAH

1- Hadîste müslümanın satın alması hoş karşılanmayan arazi, harâc arazisidir. Harâc arazisi, müslümanlar tarafından fethedilen ve eski sahiplerine bırakılıp harâca bağlanan arazidir.[63] Harâc, asıl itibariyle gayr-i müslimlerin ödediği bir toprak vergisidir.[64] Ancak bu vergi toprağa bağlı olduğu için, harâcî arazinin el değiştirmesi, onun bu vergisini düşürmemektedir. Yani böyle bir arazi müslümanın eline geçmiş olsa bile harâcının ödenmesi gerekir. Ancak herhangi bir sebeple harâc arazisine sahip olan bir müslümanın, harâc dışında ödemek durumunda olduğu bir verginin bulunup bulunmadığı tartışmalıdır:

Ekseri müctehidlere göre vardır. Yani harâca tabi bir arazi satın alan bir müslüman hem harâc hem de öşür ödemek durumundadır. Araziden dolayı harâc, elde ettiği mahsülden dolayı da öşür (zekât) ödeyecektir.

Hanefîler'e göre ise, bir arazide harâc ile öşür birleşmez. Bir araziden, durumuna göre ya harâc ya da öşür alınır.Harâcî arazi kimin mülkiyetine geçerse geçsin harâc ile beraber geçer.[65]

2- Hadîste müslümanın harâcî arazi satın alması, hicretten vazgeçme gibi değerlendirilmiştir. Çünkü müslüman, zimmîden böyle bir arazi satın alıp bunun harâcını yüklenmekle, bu vergiyi ödemede kendisini o zimmînin yerine koymuş olmakta ve terk ettikten sonra tekrar o araziye dönme durumuna düşmektedir.Böylece hicretinden vazgeçmiş kimse gibi olmaktadır. Zira hicret, küfür arazisini terk etmekten ibarettir.

---

[62] **Ebû Davud**, Harâc, 38/3082.

[63] Bu tarif **Hanefîler**'e aittir.

[64] Bu kelimenin başka anlamları için bkz., 1155 nolu hadîsin izahı.

[65] **Merginânî**, *el-Hidâye*, II, 159; **İbnu'l-Kayyim**, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, I, 102-103; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 336; **Karaman**, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, I, 183, 201.

3- Bu rivâyette müslümanın harâc arazisi satın alması, insanı aşağılayıcı bir durumu zimmîden alıp kendisine yüklemesi gibi değerlendirilmiştir. Zira harâc ödeme, aşağılayıcı bir durumdur. Müslüman o yeri satın almakla zimmîyi bu konumdan kurtarıp kendisini zimmî konumuna sokmuş gibi olmaktadır. Halbuki İslâm azîz, küfür ise zelîldir. Müslüman zilleti tercih ettiği zaman İslâm'a sırt çevirmiş demektir.[66]

4- Görüldüğü üzere bu hadîs, bir müslümanın harâc arazisi satın almasını yasaklamaktadır. Bazı âlimler de bu ve benzeri hadîslerdeki bu tür yasakları dikkate alarak, bunun mekruhluğuna hükmetmişlerdir. Zira harâçta aşağılayıcı bir durum (zillet) vardır, bunun bir müslümana yüklenmesi uygun değildir, demişlerdir.

Hanefîler ise bunda bir sakınca görmemişlerdir. Onlara göre; haraçtaki zillet manası, onun ilk defa konulmasındadır, devamında değildir. Dolayısıyla bir müslümanın harâcî araziyi satın alması kerâhetsiz câizdir.Nitekim pek çok sahâbenin de böyle topraklar satın alıp harâç ödedikleri sahih rivâyetlerle sabit olmuştur.[67] Bu tür hadîslerdeki yasaklar ise, müslümanların çifte-çubuğa dalıp, cihaddan geri kalmamalarını sağlamaya yönelik bir uyarı niteliğindedir.[68]

Ayrıca açıklamasını yaptığımız bu hadîsin senedinde "meçhûl" bir râvînin bulunduğunu ve dolayısıyla hadîsin bu konuda delil olamayacağını söyleyenler de olmuştur.[69]

Ekseri müctehidlere göre ise; bu açıklamanın başında verdiğimiz tarifte ifadesini bulan şekliyle harâcî arazi vakıf mahiyetindedir; alınıp satılması câiz değildir.[70]

---

[66] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 337.

[67] Bkz., **Merğinânî**, ***el-Hidâye***, II, 158; **İbnu'l-Hümâm**, ***Fethu'l-Kadîr***, IV, 365.

[68] **İbnu'l-Hümâm**, ***Fethu'l-Kadîr***, V, 365; **Bâbertî**, ***el-İnâye***, IV, 365.

[69] Bkz., **Bezlü'l-Mechud**, XIV, 38.

[70] Bkz., **İbn Kudâme**, **el-Muğnî**, II, 584-585; **Karaman**, ***İslâmı Işığında Günün Meseleleri***, I, 200.

الفصل الثالث

في الغنائم والفيء

و فيه ستة فروع:

الفرع الأول

في القسمة بين الغنائم

III- GANİMETLER VE FEY'

1- GÂZÎLER (ĞÂNİMÎN) ARASINDA TAKSİMİ

١١٦١- (د ـ مُجَمِّع بن جارية الأنصاري رضي الله عنه) وكان أحد القُرَّاء الذي قرءوا القرآن - قال : شَهدْنا الحُدَيْبية مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلمَّا انصرفْنَا عنها ، إذَا النَّاسُ يَهُزُّونَ الإبلَ ، فقُلْنا : مَا للنَّاس ؟ فقالوا : أُوحيَ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فخرجْنا مع الناسِ نُوجِفُ الإبلَ ، فوجدْنا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بكُراعِ الغَميم، واقفا على راحلته ، فلمَّا اجْتمعَ النَّاسُ قرأ علينا { إنَّا فتحْنا لكَ فتحا مُبينا } (الفتح : ١) قال رجلٌ : أفَتْحٌ هو ؟ قال : نعم والَّذي نفسُ مُحمَّد بيده ، إنَّهُ لَفتْحٌ ، حتى بلَغَ {وعدَكُم اللهُ مغانمَ كثيرة تأخذُونها فعجَّلَ لكُم هذه} (الفتح: ٢٠) يعني: خيْبرَ، فلمَّا انصرفْنَا عَزَوْنا خيْبرَ ، فقُسِمَتْ على أهل الحُديبيَة، وكانوا ألفا وخمسمائة، منهم ثلاثمائة فارس، فقَسَمَها على ثمانيَة عشَرَ سهما ، فأعْطى الفارسَ سَهْمَيْن، والرَّاجلَ سَهْما.

وفي أخرى مُخْتصرا قال: قُسِمَتْ خيْبرُ على أهل الحُدَيبية ، فَقَسَمها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على ثمانية عشر سهما... الحديث. أخرجه أبو داود.

1.161- Mücemmi' b. Câriye el-Ensârî[1] –ki bu zât Kur'ân'ın, değişik kırâatlere göre okunuş inceliklerini bilen kurrâdan biri idi- anlatıyor:

---

[1] **Mücemmi' b. Câriye el-Ensârî el-Medenî**; ö. 50/670. Babası münafıklardan ve Mescid-i Dırâr olayına karışanlardandır. Kendisi Kur'ân ehli biriydi.

"Hudeybiye'de Rasûlullah (as.) ile birlikte hazır bulunduk. (Antlaşma yapılıp) Oradan ayrıldığımızda insanların develerini (bir yere doğru) koşturmaya çalıştıklarını gördük.

-"Ne oluyor bu insanlara?" diye sorduk.

-"Rasûlullah'a (as.) vahiy gelmiş" dediler. Bunun üzerine, biz de insanlarla beraber develeri hızlandırdık. Neticede Rasûlullah'ı (as.) *Kürâ'u'l-Ğamîm*[2] denen yerde, biniti üzerinde dururken bulduk. Halk (etrafında) toplanınca bize; ***'(Ey Muhammed),biz sana apaçık bir fetih verdik'***[3] (sûresini) okudu. Adamın biri:

- Yani bu (antlaşma), bir fetih midir?" diye sordu. Rasûlullah (as.):

-"Evet! Muhammed'in nefsi kudret elinde olan (Allah)'a yemin ederim ki, bu bir fetihtir" buyurdu ve (sûreyi); ***'Allah size, alacağınız bir çok ganimetler va'detti. Bunu da peşin verdi'***[4] kısmına kadar okumaya devam etti. (Âyette peşin verildiği belirtilen ganimetle) Hayber kastediliyordu. Buradan ayrılınca Hayber gazvesine çıktık.(Alınan ganimetler) Hudeybiye'ye katılanlara taksim edildi. Bunlar, bin beşyüz kişi idi. İçlerinden üçyüzü süvâri (atlı) idi. Rasûlullah (as.) ganimeti onsekiz hisseye ayırdı. Süvari olana iki, yaya olana bir hisse verdi."[5]

RİVÂYETLER

Bu hadîs başka bir rivâyette muhtasar olarak şöyle geçmektedir: "Hayber, Hudeybiye'ye katılanlara paylaştırıldı. Rasûlullah (as.) onu onsekiz hisseye böldü…"

İbn Mes'ûd'un, Kur'ân'ın yarısını ondan aldığı rivâyet edilir. Kur'ân'ı cem' eden ashâbdandı. Hz. Ömer onu **Kûfe**'ye öğretmen olarak göndermişti. Kendisinden oğlu Yakub ve Ebû't-Tufeyl rivâyet etti.**Medîne**'de vefat etti. Hadîsleri **Ebû Davud, Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[2] **Kürâu'l-Ğamîm, Mekke** ile **Medîne** arasında bir yer adıdır.

[3] **Fetih**, 1.

[4] **Fetih**, 20.

[5] **Ebû Davud**, Cihâd, 155/2736; Harâc, 24/3015.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Hadîste sözü edilen **Hudeybiye** antlaşması, hicretin altıncı yılında Zilkâde ayında, Medîneli müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında yapılmış bir antlaşmadır. Hz. Peygamber (as.) ashâbı ile birlikte Kâbe'yi ziyaret edip umre yapmak için **Medîne**'den ayrılmıştı. Müslümanların bu hareketini yanlış değerlendiren Mekkeli müşrikler, onları **Mekke**'ye sokmak istemediler. İki taraf arasında meydana gelen uzun ve çetin müzakerelerden sonra bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşmaya göre, müslümanlar o yıl değil, ertesi sene umre yapacaklardı. Büyük bir şevk ve heyecanla yola çıkıp da **Mekke**'ye giremeden geri dönmek müslümanların zoruna gitmişti. Üstelik antlaşmada, **"müslümanlardan Mekke'ye sığınanların geri verilmeyip, sadece İslâmı kabul edip de müslümanlara sığınan Mekkelilerin müşriklere iadesini"** öngören ağır bir madde bulunuyordu.

İşte müslümanlar, bu hâlet-i rûhiye içerisinde **Medîne**'ye geri dönerken yolda nâzil olan Fetih sûresinde bu antlaşma ***"feth-i mübîn"***, yani apaçık fetih olarak değerlendirilmişti. Görünüşte müslümanların aleyhine gibi olan bu antlaşmanın ***"feth-i mübîn"*** olması kolay anlaşılır bir husus değildi ve hadîste de geçtiği üzere bu, müslümanların hayretini mucip olmuştu. Ancak çok geçmeden bu antlaşmanın gerçekten bir ***"feth-i mübin"*** ve peşinden gelen pek çok fethin başlangıcı olduğu anlaşıldı. İşte bunlardan biri de, hadîste ganimetinden söz edilen **Hayber**'in fethidir. Bu hâdise, **Hudeydiye** dönüşünden kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir.

Hadîsin ifadesine göre **Hayber** ganimeti, **Hudeybiye** antlaşmasında bulunan müslümanlara verilmiştir. Bunlar 1500 kişidir. 300'ü atlı 1200'ü ise piyadedir. Atlılara iki hisse, piyade olanlara ise bir hisse verilmiştir. **Hayber** ganimetinin 18 hisseye ayrıldığı belirtildiğine göre, her 100 eşit pay bir hisse olarak kabul

edilmiş demektir. Böylece 12 piyade, 6 da süvari hissesi meydana gelmektedir ki, toplam 18 hisse olmaktadır.[6]

Yine bu hadîs ganimetlerin gaziler arasında paylaştırılırken süvarilere piyadelerin iki katı hisse verilmesini öngörmektedir. Bunlardan biri askerin kendisi için, biri de atı için olmaktadır. **Ebû Hanîfe**'nin ictihadı da bu istikamettedir. O, ata iki hisse verilir diyenlere karşı; **"ben bir müslümana hayvanı tafdil edemem."** diyerek karşı çıkmıştır.

Aralarında **Ebû Yusuf** ve **Muhammed**'in de bulunduğu ekseri müctehidler ise; ata iki, insana da bir olmak üzere, süvariye toplam üç piyade hissesi verileceğini savunmuşlardır. Onlar bu konuda, bu hadîsten daha sağlam kabul edilen başka hadîslere istinat etmişlerdir.[7] Ata insandan fazla hisse verilmesini ise, hayvanın insandan üstün tutulmasına değil, gider ve ihtiyaca dayandırmışlardır. "Aksi halde her ikisine birer hisse verilmesi de uygun olmazdı; çünkü bu takdirde de ikisi eşit tutulmuş olurdu." demişlerdir.[8]

١١٦٢– (خ م ت د ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما): أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَسَمَ في النَّفَل للفرس سهمين ، وللراجل سهما. وفي رواية بإسقاط لفظه «**النَّفَل**».

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. وفي رواية أبي داود : أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أسْهَمَ للرجل ولِفَرَسِهِ ثلاثَةَ أسْهُمٍ : سهْما له، وسهْمَيْنِ لفرسه.

1.162- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb anlatıyor:

---

6 **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 306-308; Yazır, VII, 155.

7 Bu konudaki rivâyetler için bkz., 1162-1166 numaralı hadîsler.

8 Bkz. **Ebû Yusuf**, *el-Harâc*, 19-20; **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, X, 443; **Karaman**, *İslâm Hukuku Tarihi*, 196; **Bilmen**, *Kamus*, III, 397.

"Rasûlullah (as.) ganimeti (*nefl*) ata iki hisse, yayaya bir hisse şeklinde taksim etti."[9]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette "ganimet (*nefl*)" ifadesi bulunmamaktadır.

Bu hadîsi **Buhârî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etmişlerdir.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

"Rasûlullah (as.) adama ve atına üç hisse verdi, bir hisse adam için, iki hisse atı içindi."

١١٦٣- (س ـــ ابن الزبير بن **العوام** رضي الله عنهما) قال: ضَرَبَ رسول الله صلى الله عليه وسلم عَامَ خيْبَرَ لِلزُّبيْرِ، أربعةَ أَسْهُمٍ: سَهْمٌ للزبير، سَهْمٌ لذِي الْقُرْبِى بصَفِيَّةَ بِنْتِ عبد المطَّلِبِ أُمِّ الزُّبيْرِ ، وسَهْمانِ للفرس. أخرجه النسائي.

1163- Zübeyr b. el-Avvâm'ın oğlu anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber (fethi) yılında Zübeyr'e dört hisse ayırdı. Bir hisse Zübeyr'in kendisi için, bir hisse Rasûlullah'ın (as.) yakını olan (zi'l-kurbâ) Zübeyr'in annesi Safiyye binti Abdilmuttalib için, iki hisse de atı içindi."[10]

İZAH

Görüldüğü gibi hadîste, harbe iştirak eden atlı gaziye ganimetten verilecek hisse yanında, Hz. Peygamber'in (as.) yakınlarına verilen hisseden de bahsedilmektedir. Aslında bu hisse âyetle sabittir. Konuyla ilgili olan âyet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır:

"Bilin ki, aldığınız ganimetlerin beşte biri Allah'a, elçisine ve *(Allah'ın elçisi ile)* ***akrabalığı bulunanlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."***[11]

---

[9] **Buharî**, Cihâd, 51; Meğâzî,38; **Müslim**, Cihâd, 17/1762; **Tirmizî**, Siyer, 6/1554; **Ebû Davud**, Cihâd, 154/2733.

[10] **Nesâî**, Hayl, 17.

[11] Enfâl, 41.

İşte bu âyet, Hz. Peygamber'e akrabalığı bulunan kimselere de ganimetten pay verilmesini öngörmektedir.

Hadîste **Hayber** ganimetinden pay verildiği belirtilen **Hz. Zübeyr**'in annesi **Hz. Safiyye**, Rasûlullah'ın (as.) halasıdır. Rasûlullah (as.) ile akrabalığı dolayısıyla bu hisseye hak kazanmış olmaktadır.

Kur'ân'da *"zî'l-kurbâ"* şeklinde ifade edilen ve Rasûlullah'ın (as.) yakınlarına verilmesi gereken hisse miktarı ise tartışmalıdır: **Atâ, Mücâhid, Şa'bî, Nehaî, Katâde, İbn Cüreyc, Şâfiî** ve **Hanbelîler**'e göre bu miktar beşte birin beşte biridir. Zira yukarıda kaydolunan âyette beşte birin sarf yerleri olarak; Allah, Allah'ın Rasûlü, Rasûlullah'ın (as.) akrabaları, yetimler, yoksullar ve yolcular gösterilmiştir. Allah ve Rasûlü tek sınıf kabul edildiğine göre, beş sınıf meydana gelmektedir. Bunlardan biri de Hz. Peygamber'in (as.) yakınlarıdır.

Hanefîler, Rasûlullah'ın (as.) vefatıyla onun ve yakınlarının hisselerinin düştüğü görüşündedirler. **İmam Mâlik** ise, Hz. Peygamber'in (as.) yakınlarına böyle belli bir miktar değil, devlet başkanının münasip gördüğü kadar bir miktar verilir demiştir.[12]

١١٦٤- (د ــ **ابن أبي عمرة** رحمهُ الله) عن أبيه ، قال : أتيْنا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أربَعَة نَفَرٍ ، ومَعنَا فَرَسٌ ، فأعْطَى كلَّ إنسَانٍ منّا سَهْما ، وأعطَى الفرسَ سَهْمَيْنِ.

وفي روايه بمعناه، إلاَّ أنَّ قال: ثَلاثَةَ نَفَرٍ. وزاد قال: فَكانَ للفَارِسِ ثَلاثَةُ أسهُمٍ. أخرجه أبو داود.

1.164- İbn Ebî Amra[13] babasından[14] naklediyor:

---

[12] **İbn Kudâme el-Makdisî**, *eş-Şerhu'l-kebîr*, X, 493-94.

[13] **Abdurrahman b. Ebî Amra b. Mihsan el-Ensârî en-Neccârî el-Medenî**: Medîneli meşhur tâbiîlerdendir. Babası Ebû Amra sahabîdir. Hz. Peygamber döneminde dünyaya geldiği rivâyet edilir. Hz. Osman ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Hârice b. Zeyd b. Sabit ve Abdurrahman b. Hürmüz rivâyet etti. Sikadır, hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"Biz dört kişi (gâzi) Rasûlullah'a (as.) gelmiştik, yanımızda da bir at vardı. Rasûlullah (as.), bizim herbirimize bir hisse, ata ise iki hisse verdi."[15]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette (bu hadîs,yukarıdakine yakın) bir mana ile rivâyet edilmiştir. Ancak (bu rivâyette râvî dört kişi yerine) "üç kişi" ifadesini kullanmış ve şu ilavede bulunmuştur: "Atlı askere (fâris) üç hisse verilmişti."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

١١٦٥- (د ــ سهل بن أبي حَثْمَة رضي الله عنه) قال : قسم رسولُ الله خَيْبَرَ نِصْفَيْن : نصْفا لِنَوائِبِه وَحاجاتِه ، ونصفا بيْنَ المُسْلمين ، قَسَمَها بينهم على ثمانية عَشَر سهما. أخرجه أبو داود.

1.165- Sehl b. Ebî Hasme anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber (ganimetin)i iki kısma ayırdı. Birini önemli işleri ve ihtiyaçları için (alıkoydu), diğerini de müslümanlar arasında paylaştırdı. Bu kısmı onlar arasında 18 hisseye ayırdı."[16]

İZAH

Bu hadîs-i şerîf, Hz. Peygamber'in (as.) **Hayber** ganimetinin yarısını kendisine ayırdığını, diğer yarısını ise gazilere dağıttığını ifade etmektedir. 1163 nolu hadîsin izahında da geçtiği üzere Hz.

---

[14] **Ebû Amra el-Ensârî en-Neccârî**: ö. 37/657. Sahabîdir. Abdurrahman b. Ebî Amra'nın babasıdır. Hayber savaşından Rasûlullah'ın (as.) yanında yer almıştı. Künyesiyle meşhurdur. İsminin Amr b. Mihsan, Sa'lebe b. Amr b. Mihsan ve Beşîr b. Amr olduğuna dair farklı rivâyetler vardır. Hz. Ali taraftarı idi. **Cemel** savaşında Hz. Ali'ye yüz bin dirhem yardım etmiş, **Sıffîn**'de de Hz. Ali'nin yanında yer almış ve bu savaşta öldürülmüştü.

[15] **Ebû Davud**, Cihâd, 143/2734-35.

[16] **Ebû Davud**, Harâc, 24/3010.

Peygamber'in (as.) ganimetten hissesi beşte birin beşte biri olduğuna göre, onun bu uygulaması nasıl izah edilecektir?

Konuya ilişkin olarak iki izah şekli bulunmaktadır:

1- Fethedilen toprakların da diğer ganimet malları gibi dağıtılmasını savunan **Şâfiîler**'e göre **Hayber**'in tamamı savaş yoluyla fethedilmiş değildi. Onun bir kısmı savaşsız ele geçirilmişti. **Hayber**'in yarısını teşkil eden bu kısım fey' hükmüne dahildi. Fey, ise tamamen Rasûlullah'ın (as.) tasarrufunda olan bir gelir kaynağı idi. Kendi zaruri ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, onu da yine müslümanların genel menfaatleri için harcardı.[17]

2- **Hanefîler, Mâlikîler, Hanbelîler** ve diğer fukahanın ekseriyetine göre ise **Hayber**'in tamamı zorla (anveten) fethedilmişti. Ancak topraklar, diğer ganimet mallarının hükmüne tabi değildir. Onların statülerini belirlemek tamamen devlet başkanına bırakılmıştır. Devlet başkanı toprakları dağıtmak, vakfetmek, kısmen dağıtmak gibi müslümanların menfaatine gördüğü herhangi bir uygulamayı yapmakta muhayyerdir.[18] Rasûlullah da (as.) bu yetkisine dayanarak **Hayber**'in yarısını, ani ortaya çıkabilecek önemli işleri ve ihtiyaçları (nevâib) için taksim etmeyip, alıkoymuştur.[19]

١١٦٦- (د ـــ بشير بن يسار رحمه الله) قال : لَمَّا أفاءَ اللهُ على رسوله خيْبَرَ قَسَمَهَا على ستةٍ وثلاثين سهما ، جمعَ كلَّ سهْمٍ مائةَ سهمٍ ، فعزلَ نصفَهَا لنَوائبِه ، وما ينزلُ بهِ : من الوَطِيحَةِ ، والكُتَيْبَةِ ، وما أحيزَ مَعَهُما ،وعزل النِّصفَ الآخر ، فقَسَمَهُ بين المسلمين : الشَّقّ، والنَّطَاةَ ، وما أُحيزَ مَعَهما ، وكان سهمُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فيما أُحيزَ معَهُما.

---

[17] **İbnu'l-Esîr**, *Câmi*, II, 671; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 244 vd.

[18] **Cessâs**, V, 319-320; **İbn Rüşd**, I, 341; **İbn Kudâme el-Makdisî**, X, 538; **İbnu'l-Kayyim**, *Zâdü'l-Meâd*, III, 328-329; **Şevkânî**, VIII, 16-17.

[19] **Cessâs**, V, 320; **İbnu'l-Kayyim**, *Zâdü'l-Meâd*, III, 328-329; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 251-253.

وفي رواية أنّه سَمِعَ نَفرا من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم، قالوا - فذكر هذا الحديث - قال: فكان النصفُ سهامَ المسلمين، وسهمَ رسول الله صلى الله عليه وسلم وعزل النصفَ الآخر لِمَا يَنُوبُهُ من الأُمُور والنوائب.

وفي أخرى عن رجالٍ من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم : أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لَمَّا ظَهَرَ على خَيْبَرَ ، قَسَمَها على ستَّةٍ وثلاثين سهما ، جَمعَ كلَّ سَهمٍ مأَئةَ سهمٍ ، فكان لرسولِ الله صلى الله عليه وسلم وللمسلمين النِّصفُ من ذلك ، وعزلَ النصفَ الباقي لِمَن يَنْزِلُ به من الْوُفُودِ والأُمورِ ، ولنوائب النَّاس.

وفي رواية : لَمَّا أفاءَ اللهُ -عزَّ وجلَّ- خيبرَ ، قسمها ستَّةً وثلاثينَ سهما ، جمع فَعَزَلَ للمسلمين الشَّطرَ: ثمانيةَ عشَرَ سهما ، فَجَمَعَ كلَّ سهمٍ مائة النَّبيُّ صلى الله عليه وسلم معهم ، له سهمٌ كَسَهْمِ أحدهمْ ، وعَزَلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثمانيةَ عشَرَ سَهْما ، وهو الشَّطْرُ ، لنوائبه وما يَنزِلُ به من أمْرِ المسلمين ، فكان ذلك : الْوَطيحَ ، والكُتَيْبَةَ ، والسَّلاليمَ وتوابعها ، فلمَّا صَارت الأموالُ بيد النبيِّ صلى الله عليه وسلم والمسلمين ، لم يكن لَهُم عمَّالٌ يَكْفُونَهم عَمَلَها ، فدعا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم اليَهُودَ ، فَعَامَلَهُمْ. أخرجه أبو داود.

1.166- Büşeyr b. Yesâr anlatıyor:

"Allah, Hayber'i Rasûlüne fey' olarak nasip edince, Hz. Peygamber (as.) onu, her parçası yüz hisse ihtiva eden otuz altı parçaya böldü. Bunların yarısını kendi ihtiyaçları ve kendisine gelecek elçiler için ayırdı. Bu, *Vatîha* (denen kale) ile *Küteybe* (denen köyler) ve bunlara bağlı olan yerleri kapsamakta idi. Diğer yarısını da müslümanlar arasında paylaştırdı. Bu da *Şakk* ve *Natât* (kaleleri) ile bunlara bağlı olan yerlerdi. Rasûlullah'ın (as.) hissesi de bu kısımda idi."[20]

[20] **Ebû Davud**, Harâc, 24/3011-14.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette (aynı râvî), Rasullulah'ın (as.) ashabından bir grubun şunları söylediğini duyduğunu söyler -Burada aynı hadîsi zikreder sonra da şunları- ilave eder:

"Hayber gelirlerinin yarısı müslümanların ve Rasullah'ın (as.) hissesi idi. Diğer yarısını da Rasûlullah (as.) aniden ortaya çıkabilecek işler ve ihtiyaçlar için ayırmıştı."

Başka bir rivâyette de (yine aynı ravi) Rasûlullah'ın (as.) ashabından bir gruptan şunları nakletmektedir:

"Rasûlullah (as.) Hayber'i ele geçirince orayı, her biri yüz hisseyi ihtiva eden otuz altı parçaya ayırmıştı. Bunlardan yarısı Rasûlullah (as.) ile diğer müslümanlara aitti. Geri kalan diğer yarısını ise Rasûlullah (as.), kendisine gelecek olan elçiler, ortaya çıkacak önemli işler ve halkın ani ihtiyaçları için ayırmıştı."

Diğer bir rivâyet ise şöyledir:

"Allah, Hayber'in fethini kendisine nasip edince Rasûlullah (as.) onun tamamını otuz altı parçaya böldü. Bunun on sekiz parçadan müteşekkil olan ve her bir parçası yüz hisse ihtiva eden bir yarısını müslümanlar (gaziler) için ayırdı. Rasûlullah (as.) kendisi de onlarla beraberdi. Onlardan birinin payı kadar bir payı vardı. Öbür yarısını teşkil eden diğer onsekiz parçayı ise, ani ihtiyaçlar ve müslümanların önemli işleri için ayırmıştı. Bunlar, *Vatîh* (kalesi), *Küteybe* (denen köyler) ve *Selâlim* (kalesi) ile bunlara tâbi olan yerlerden meydana gelmekte idi. Bu yerler Hz. Peygamber'in (as.) ve müslümanların eline geçtiği sırada onların, buraların işini yapabilecek kadar işçileri yoktu. Bu yüzden Rasûlullah (as.) yahudileri çağırdı ve (mahsulün yarısı karşılığında) onlara ortaklığa verdi."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Görülüyor ki, bazı rivâyetler **Hayber** ganimetinin onsekiz parçaya, bazıları ise otuzaltı parçaya ayrıldığını ifade etmekte ve bunlar arasında bir çelişki var gibi gözükmektedir. Ancak gerek 1165 nolu rivâyette ve gerekse son kaydolunan rivâyette de açıklandığı üzere, onsekiz parçaya bölündüğünü bildiren rivâyetlerde ganimet

olarak ele geçirilen ve **Hudeybiye**'ye katılan müslümanlara dağıtılan kısmı kastedilmekte, otuz altı parçaya bölündüğünü ifade eden rivâyetlerde ise ele geçirilenlerin tamamı kastedilmektedir. Bir önceki rivâyette ve şerhinde geçtiği üzere Rasûlullah (as.) **Hayber**'in yarısını dağıtmış, yarısını ise dağıtmamıştı. Rivâyetlerden anlaşıldığı kadarıyla, dağıtılanlar ile dağıtılmayanlar, miktar olarak birbirine denk bulunmakta idi.

١١٦٧– (**د** ـــ **ابن شهاب** رحمه الله) قال : خَمَّسَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خيبرَ ، ثم قَسَمَ سائرَها على مَنْ شَهِدَها ،ومن غابَ عنها من أهل الحُديْبِيَةِ. أخرجه أبو داود.

1.167- İbn Şihâb anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber (ganimetinin) beşte birini ayırdı, geri kalanını Hayber savaşına katılsın katılmasın, Hudeybiye seferinde bulunanlara dağıttı."[21]

İZAH

Hudeybiye dönüşü sırasında nâzil olan **Fetih** sûresinde vadedilen ve âcil ganimet olarak açıklanan **Hayber,**[22] bu hadîsin ifadesine göre **Hudeybiye** seferine katılanlara dağıtılmış olup, onların **Hayber** seferine katılması şartı da aranmamıştır. Ancak bazı tarihçiler **Hudeybiye**'de bulunduğu halde **Hayber** seferine iştirak etmeyenlere ganimetten pay verilmediğini, bunun tek istisnasının **Câbir b. Abdullah b. Amr b. Hıram** olduğunu, **Hayber** savaşına iştirak etmediği halde Rasûlullah'ın (as.) **Câbir**'e savaşa katılan gaziler kadar hisse verdiğini söylerler.

Bu hadîs, **Hayber** arazisinin beşte birlik hazine payı alındıktan sonra gazilere dağıtıldığına delil olarak kullanılmıştır.[23]

---

[21] **Ebû Davud**, Harâc, 24/3019.

[22] Bkz., 1164 nolu hadîsin izahı.

[23] Bkz., **Bezlü'l-Mechud**, XIII, 350; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 255.

١١٦٨- (د ــ حشرج بن زياد رحمه الله) عن جَدته أمِّ أبيه: أنّها خرجتْ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزاة خيبرَ ، سادسةَ ستِّ نسْوة ، قالت : فَبَلَغَ ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فَبَعثَ إلَيْنا فجئنا ، فرأينا فيه الغضبَ ، فقال : «مَعَ مَنْ خَرَجْتُنَّ ؟ وَبإذْنِ مَنْ خَرَجْتُنَّ؟» فقُلْنَا : يارسول الله ، خرجنا نَغْزِلُ الشَّعْرَ ، ونُعينُ به في سبيل الله ، ونُنَاوِلُ السِّهامَ – ومعنا دواءٌ للجَرْحى – ونَسْقي السَّويقَ ، قال : «فَمْنَ إذا ، حتَّى إذا فتح الله عليه خيبرَ أسْهَمَ لنا ، كما أسْهمَ للرجال ». قال: فقلتُ لها : جدَّة ، ما كان ذلك ؟ قالت : تَمْرًا.

أخرجه أبو داود.

1.168- Haşrec b. Ziyâd'ın[24] babaannesinden[25] naklettiğine göre; o, altı kadından biri olarak Rasûlullah (as.) ile Hayber gavzesine katılmıştı. Kadın der ki:

"Bizim de sefere çıktığımız Rasûlullah'a (as.) ulaşınca, bizi çağırttı, gittik. Kendisinde kızgınlık belirtileri gördük. Bize;

-" **Kiminle çıktınız ve kimin izni ile çıktınız?"** diye sordu. Biz de;

-" Yâ Rasûlullah; kıl eğirir, onunla Allah yolunda yardımcı oluruz, okları toplarız. -Yanımızda yaralılar için ilaç da var.- Ayrıca kavrulmuş un bulamacı yapar, askerlere içiririz." dedik. Hz. Peygamber (as.);

-**"Öyleyse kalın."** buyurdu. Sonra Allah Hayber'in fethini nasip edince, (ganimetten) erkeklere hisse verdiği gibi bize de verdi.

Haşrec der ki:

-" Nineciğim, bu size verilen ne idi?" diye sordum.

-" Hurma idi" diye cevap verdi."[26]

---

[24] **Haşrec b. Ziyâd en-Nehaî el-Eşcaî**: Tâbiîlerdendir. Baba annesi Ümmü Ziyâd'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Râfi' b. Seleme rivâyet etti. Hadisi az, isnadı da güvenilir değildir. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[25] **Ümmü Ziyâd el-Eşcaiyye**: Hanım sahabîlerdendir. Haşrec b. Ziyâd'ın babaannesidir. Hayber seferine katılan altı kadından biriydiğ. Bu savaşta yaralıları tedavi eder, askerin su ve yiyecek ihtiyacını karşılar ve onlara ok temin ederdi. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

İZAH

Bu rivâyeti dikkate alan **Evzâî**, savaşa katılan kadınların da erkeklerle eşit hisseye hak kazanacaklarını söylemiştir. Daha başka hadîslere dayanan ekseri âlimler ise, savaşa katılan köle, kadın ve çocukların diğer gazilerle eşit miktarda ganimete hak kazanamayacağına, ancak bunlara miktarı komutanın takdirine bırakılan bahşiş kabilinden bir şeyler verilebileceğine kaildirler. Bu görüş sahipleri, bu hadîsi isnad yönünden zayıf bularak hüccet olamayacağını söyledikleri gibi, ayrıca hadîsi tevil cihetine de gitmişlerdir. Şöyle ki, hadîste zikri geçen kadının sözünden, onların erkeklerle eşit miktarda ganimet aldıkları değil, ganimetten erkeklere verildiği gibi, kadınlara da bir şeyler verildiği anlaşılabilir. Yani buradaki benzetme miktar açısından yapılmış değil, ganimetten bir şeyler alma açısından yapılmıştır. Nitekim hadîsin sonunda onlara verilen şeyin hurma olarak açıklanması da bu ihtimali güçlendirmektedir. Çünkü Hayber'de ele geçirilen ganimet sadece hurmadan ibaret değildi.[27]

١١٦٩- (ت د ــ عمير ، مولى آبي اللحم رضي الله عنه) قال : شَهِدْتُ خَيْبَرَ مع سادَتى ، فَكَلَّمُوا فِيَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فأمَرَ بِي فَقُلِّدْتُ سَيْفا ، فإذَا أنا أجُرُّهُ ، وأُخْبِرَ : أنّي مملوك، فأمَرَ لي بشيءٍ مِنْ خُرْثِيِّ المَتاع ، وعَرَضتُ عليه رُقْيَةً كُنْتُ أرقي بها المجانين ، فأمرني بطرْحِ بعضها وحبْسِ بعضها. أخرجه الترمذي وأبو داود. إلا أنَّ رواية أبي داود انتهتْ عند قوله : المتاع.

وقال أبو داود :قال أبو عُبَيْدٍ : كانَ حَرَّمَ اللَّحْمَ على نَفْسِهِ ، فسُمِّيَ آبي اللحم.

1.169- Umeyr[28] Mevlâ Âbî'l-Lahm[29] anlatıyor:

---

[26] **Ebû Davud**, Cihâd, 152/2729.

[27] **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, X, 451-452; **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 401.

[28] **Umeyr mevlâ Âbî'l-Lahm el-Ğifârî**: ö. 70/689. Sahabîdir. **Hayber** fethine ve **Huneyn** seferine katılmıştır. Âbî'l-Lahm'ın âzâdlı kölesidir. Kendisinden Muhammed b. İbrahim et-Teymî ve Muhammed b. zeyd b.

"Efendilerimle Hayber gazvesine katılmıştım. Rasûlullah'a (as.) benden (cesaretimden) bahsettiler. Rasûlullah da (as.) bana kılıç kuşatılmasını emretti, bunun üzerine bana kılıç kuşatıldı. (Boyumun kısa olması sebebiyle) kılıcı yerde sürüyordum. Sonra Rasûlullah'a (as.) benim köle olduğum haber verildi. O da, bana ev eşyasından bir şeyler verilmesini emretti. Kendisine, (doğruluğunu kontrol amacıyla) delileri tedavi için okuduğum bir rukyeyi (afsunlama duası) arzettim. Bana, onun bir kısmını atıp, bir kısmını muhafaza etmemi emretti."[30]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etmişlerdir. Ancak **Ebû Davud**'a ait olan rivâyet; "Bana ev eşyasından bir şeyler verilmesini emretti." kısmında sona ermektedir.

Ebû Davud, (Umeyr'in efendisine niçin Âbî'l-Lahm denildiği konusunda) Ebû Ubeyd'in şöyle dediğini nakleder:

"(O zat) kendisine eti haram kılmıştı, bu yüzden ona 'Âbî'l-Lahm' yani 'etyemez' adı verilmişti."

İZAH

Görüldüğü üzere bu rivâyet, şavaşa katılan kölelerin diğer gaziler gibi ganimetten belli bir miktara hak kazanamayacağını, ancak kendisine kumandan tarafından münasip görülen miktarda ganimet malı verilebileceğini ifade etmektedir. Bir önceki hadîsin izahında da ifade edildiği gibi ekseri âlimler de bu görüştedirler.

---

el-Muhâcir rivâyet etti. Rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sitede tahric edildi.

[29] **Âbî'l-Lahm el-Ğifârî**: Sahâbîdir. Âbî'l-Lahm lakabı ile meşhurdur. **"Et babası"** anlamına gelen bu lakap ona, vejetaryen olduğu, hiç et yemediği için verilmiştir. Putlar için kesilen hayvanların etini yemediği için verildiği de söylenmiştir. İsmi konusunda farklı rivâyetler vardır. İsminin Halef b. Abdülmelik olduğu rivâyeti daha çok benimsenir. İbnu'l-Esîr, Abdullah b. Abdülmelik diye kaydeder. Kendisinden âzâldı kölesi Umeyr rivâyet etti. Hadîsleri **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[30] **Ebû Davud**, Cihâd, 152/2730; **Tirmizî**, Siyer, 9/1557;

Ebû Sevr ise kölelerin de diğer gazilerle eşit paya hak kazanacağını söylemiştir. Bu görüş **Ömer b. Abdilaziz, Hasan el-Basrî** ve **İbrahim en-Nehaî**'den de rivâyet olunmuştur. Çünkü **Kadisiyye** harbine iştirak eden kölelere hisse verildiği de **Esved b. Yezid**'den rivâyet edilmiştir. Ayrıca dinî açıdan kölenin dokunulmazlığı (hurmeti), hürrün dokunulmazlığı gibidir. Hürre tanınan böyle bir hak, köleye de tanınmalıdır.[31]

Hadîsin rukye (afsun) ile ilgili açıklaması, kendi özel bölümünde geçmiştir.

١١٧٠- (**ت ــ الزهري** رحمه الله) أَنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أَسْهَمَ لِقَوْمٍ من اليهود قاتلوا مَعَهُ. أخرجه الترمذي.

1.170- Zührî anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), kendisi ile savaşa katılan bir grup yahudiye ganimetten hisse verdi."[32]

İZAH

Zührî, Evzâî, Sevrî, İshâk ve bir rivâyete göre **Ahmed b. Hanbel** gibi âlimler, bu rivâyete istinâden müslümanlarla birlikte savaşa katılan gayr-i müslimlere de müslüman gaziler gibi ganimet hissesi verilmesi gerekir demişlerdir. **Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî** ve bir rivâyete göre **Ahmed b. Hanbel** ise aksi görüştedirler. Ancak kendisine bağış olarak bir miktar mal verilmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü bunlar cihâd ehli değillerdir, dolayısıyla ganimetten hisseye hak kazanmaları da söz konusu değildir.[33]

Bu görüşü benimseyenler, izah etmekte olduğumuz bu hadîsi zayıf bulmuşlardır. Çünkü bu hadîs mürseldir, **Zührî**'nin mürselleri ise zayıftır demişlerdir.[34]

---

[31] **İbn Kudâme, el-Muğnî,** X, 451.

[32] **Tirmizî,** Siyer, 10/1558.

[33] **İbn Kudâme,** ***el-Muğnî,*** X, 455-456.

[34] **İbnu'l-Esîr,** ***Câmi,*** II, 674, dipnot, 3.

١١٧١- (د ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : كُنْتُ أَمِيحُ أَصْحابي الماءَ يومَ بدْرٍ.

وفي نسخة : « أمنحُ أصحابي الماءَ يومَ بدْرٍ ». قال أبو داود : معناه : أنَّهُ لم يُسْهِمْ له.

1.171- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Ben Bedir(savaşı) günü kuyunun dibine iner, arkadaşlarıma su doldururdum."[35] Başka bir nüshada:

"Ben Bedir (savaşı) günü arkadaşlarıma su verirdim." Şeklinde geçmektedir.

Ebu Davud der ki:

"Bunun manası, ona (ganimetten) hisse verilmediğidir."

İZAH

"Kuyunun dibine iner, arkadaşlarıma su doldururdum" şeklinde terceme ettiğimiz kısmın Arapça metni *"umîhu"*dur. Bu kelimenin kök manası, kuyunun dibine inip, kuyuya ait su kovasını doldurmaktır. Bir kuyunun suyu azalıp da kovaya gelmez olunca böyle yapılırmış.

Hadîsin sonunda **Ebû Davud** tarafından yapılan açıklama, elimizdeki matbu nüshalarda bir önceki hadîsin sonunda geçmektedir. Konuyla alakası bakımından kanaatimize göre doğrusu da o olmalıdır.

١١٧٢- (ت د ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال : قَدِمْتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم في نفرٍ من الأشعريِّين وبعد أن افتتح خيبر فقسَّم لنا ، ولم يقسِمْ لأحدٍ لم يشهد الفَتْحَ غيرنا.

---

[35] **Ebû Davud**, Cihâd, 152/2731.

هذه رواية الترمذي. وفي رواية أبي داود قال: قدمنا فوافقنا رسول الله صلى الله عليه وسلم حين افتتح خيبر، فأسهم لنا - أو قال: فأعطانا منها - وما قسم لأحد غاب عن فتح خيبر منها شيئا، إلا لمن شهد معه، إلا أصحاب سفينتنا: جعفر وأصحابه، فأسهم لهم معهم.

1.172- Ebû Musa el-Eş'ârî anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber'i fethettikten sonra Eş'ârîlerden bir grupla yanına geldik. Ganimetten bize de pay verdi. Halbuki bizim dışımızda fethe bizzat iştirak etmeyen hiçbir kimseye pay vermemişti."[36]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî**'nin rivâyetidir.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise (aynı ravi) şunları söylemektedir:

"Biz (Habeşiştan'dan) döndüğümüzde Rasûlullah'ın (as.) Hayber'i fethine rastladık. Kendileri, (ganimetten) bize de pay ayırdı -yahut ganimetten bize de verdi-. Halbuki, kendisiyle birlikte fethe iştirak edenlerden başka Hayber'in fethinde bulunmayan hiçbir kimseye ganimetten hiçbir şey vermemişti. Ancak, (Habeşiştan'dan dönerken bindiğimiz) geminin yolcuları, yani Cafer (b. Ebî Tâlib) ve arkadaşlarını bundan istisna etti ve onlara da savaşa katılanlarla beraber (ganimetten) pay verdi."

İZAH

Bilindiği gibi Rasûlullah (as.) henüz Mekke'de iken, Mekkeli müşriklerin eziyetleri yüzünden müslümanların bir kısmı Habeşiştan'a hicret etmişlerdi. Onlardan bazıları, Rasûlullah (as.) daha Mekke'de iken, bir kısmı da Medîne'ye hicretten sonra geri dönmüşlerdi. İşte, aralarında hadîsin râvîsi Ebû Musâ el-Eş'ârî'nin de bulunduğu Cafer b. Ebî Tâlib ile birlikte dönen grubun dönüşü, hadîsin metninde de ifade edildiği üzere Hayber'in fethine

---

[36] **Tirmizî**, Siyer, 107/1559; **Ebû Davud**, Cihâd, 151/2725.

rastlamakta idi ve Hz. Peygamber (as.), bunlar Hayber savaşına katılmadıkları halde kendilerine Hayber ganimetinden pay vermişti.

Bir savaş sonucu ele geçirilen ganimetlerin beşte biri hazineye ayrıldıktan sonra kalan beşte dördünün savaşa katılan gazilere dağıtılması hukukî bir kural olduğuna göre,[37] Rasûlullah'ın (as.) hadîste açıklanan uygulaması nasıl izah edilecektir? Bu konuda üç yorum yapılmıştır:

1- Rasûlullah'ın (as.) bunlara verdiği mal, ganimet hissesi değil, kendi tasarrufundaki hazine hissesinden olabilir. Bu yorum Hattâbî'ye aittir.

2- Hz. Peygamber (as.) diğer askerlerin rızalarıyla bunları da ganimete iştirak ettirmiş olabilir. İbnu't-Tîn tarafından düşünülen bu ihtimal, Musa b. Ukbe'nin de kesin kanaatidir.

3- Habeşiştan'dan dönenler, Hayber ganimeti henüz askerlere dağıtılmadan önce olay yerine gelmiş olmaları sebebiyle, onlar da ganimet hissesine iştirak ettirilmiş olabilir. İmam Şâfiî'nin birkaç görüşünden biri de böyledir.[38]

١١٧٣- (خ د ــ عنبسة بن سعيد رحمه الله) قال : قال أبو هريرة رضي الله عنه: أتينا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو بخيبر بعد ما افتتحوها ، فقلتُ : يا رسولَ الله ، أسْهِم لِي ، فقال بعضُ بني سعيد بن العاص : لا تُسْهِمْ له يا رسولَ الله ، فقال أبو هريرة : هذا قاتلُ ابن قَوْقَلٍ ، فقال ابن سعيد بن العاص : واعجبا لِوَبْرٍ تَدَلَّى علينا من قَدُومِ ضَأْنٍ.

وفي رواية : تدأدأ من قَدومِ ضَأنٍ ، ينْعَى عليَّ قتلَ رَجُلٍ مسلمٍ ، أكرمه الله على يَدَيَّ ولم يُهِنِّي على يديه ، قال : فلا أدرى ؛ أسْهَمَ لهُ أو لم يُسْهِمْ له.

قال البخاري : وذَكَرَ عن الزُّبَيدي ، عن الزهري ، عن عنْبَسَةَ: أنه سمع أبا هريرة يخبر سعيدَ بنَ العاص ؛ قال : بعثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أبانَ على سريَّةٍ من المدينة قِبَلَ نجد ، قال أبو هريرة : فقدم أبانُ وأصحابه على النَّبيِّ صلى الله عليه وسلم بخَيْبَرَ بعد ما افتتحها ، وإنَّ حُزُمَ خيْلِهِم اللِّيفُ ، قال أبو هريرة : قُلْتُ يا رسولُ الله ، لا تَقْسِمْ لهم ، فقال أبانُ :

---

[37] Bkz., **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, X, 442,463.

[38] Bkz. **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 396-397.

وأنتَ بهذا يا وَبْرُ تحدَّرُ من رأسِ ضأْنٍ ؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « **يا أبانُ** ، **اجلسْ** ، فلم يقْسِمْ له ». هذه رواية البخاري وأبي داود ،إلا ،أنا أبا داود قال في الروايتين :« **قَدُوم ضالٍ**».

1.173- Anbese b. Saîd[39], Ebû Hureyre'den naklediyor:

"Hayber'in fethinden sonra, Rasûlullah'ın (as.) henüz Hayber'de iken yanına gittik. Ben dedim ki:

-"Ey Allah'ın Rasûlü, (ganimetten) bana da hisse ver." Saîd b. Âs'ın oğullarından biri (yani Ebân b. Saîd):

-" Yâ Rasûlullah, ona hisse verme!" dedi. Ben de:

-"Bu (adam, Uhud'da şehid düşen) İbn Kavkal'ın[40] katilidir" dedim.[41] Bunun üzerine Saîd b. Âs'ın oğlu dedi ki:

"Dağ başından inip, bize gelen şu dağ kedisine bak hele."[42]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette şöyle geçmektedir:

---

[39] **Ebû Halid, Anbese b. Saîd b. el-Âs el-Emevî el-Kuraşî**: Şamlı tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Enes b. Malik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Zührî ve Ebû Kılâbe rivâyet etti. Sikadır; hadîsleri **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[40] **Numan b. Kavkal es-Sâlimî el-Ensarî**: ö. 3/624. Sahabîdir, **Bedir** ehlindendir. **Uhud**'da Safvan b. Ümeyye tarafından şehid edildi. **Uhud**'a giderken Hz. Peygamber'e; **"ben cennete gideceğim"** demiş, Hz. Peygamber; **"nasıl?"** diye sorunca, "**ben allah'tan başka ilâh olmadığına ve senin de allah2ın Rasûlü olduğuna şehâdet ediyorum ve ben asla savaştan kaçmayacağım"** karşılığını vermiş, bunun üzerine Hz. Peygamber de **"doğru söyledin"** buyurmuş. Neticede o gün şehîd edildi. **Uhud**'da, şehadet şerbetini içmeden güneşin batmamasını Allah'tan istemiş, dileği de kabul edilmişti.

[41] Bu ifade metinde "Ebû Hureyre dedi" şeklinde geçiyorsa da Türkçe ifadesinin akıcılığını bozmamak için elimizdeki matbu nüshanın ifadesini tercih ettik.

[42] **Buharî**, Meğâzî, 39 Cihâd, 28; **Ebû Davud**, Cihâd, 151/2723-24.

-"Dağ başından yuvarlanıp gelen dağ kedisine bak hele, beni, Allah'ın benim elimle kendisine (şehidlik) ikram ettiği, beni ise onun elinde (kâfir olarak ölüp) rezil duruma düşürmediği müslüman bir zatı öldürmekle ayıplıyor."

(Ravî) der ki: "Rasûlullah'ın (as.) Ebû Hureyre'ye (ganimetten) hisse verip vermediğini bilmiyorum."

Buharî de Zübeydî[43], Zührî ve Anbese kanalıyla gelen bir rivâyette, Anbese'nin, Saîd b. Âs hakkında verdiği haberle ilgili olarak Ebû Hureyre'den şunları işittiğini kaydeder:

"Rasûlullah (as.) Ebân'ı[44] (b. Saîd) Medîne'den Necid tarafına sevk ettiği bir seriyye başında kumandan olarak göndermişti. Ebân ve arkadaşları, Rasûlullah'ın (as.) Hayber'i fethettikten sonra henüz oradan ayrılmadığı sırada O'nun yanına geldiler. Atlarının yularları hurma lifindendi."

Ben:

---

[43] **Ebû'l-Hüzeyl Muhammed b. el-Velid b. Âmir ez-Zübeydî el-Humsî**: ö. 148/765. Humuslu meşhur hafız muhaddislerdendir. Zührî'nin talebesidir, on yıl onunla beraber kalmıştı. Zührî'den rivâyet edenlerin en güveniliri kabul edilir. Zührî de ona büyük değer verirdi. Kendisinden Evzâî ve Bakıyye b. el-Velîd rivâyet etti. Sika ve huccet kabul edilir. Rivâyetleri **Tirmizî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Bir müddet **Humus**'ta kadılık yapmıştır. **Humus**'ta vefat etti.

[44] **Ebû Saîd, Ebân b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdimenâf el-Emevî el-Kuraşî**: ö. 27/647. Sahabîdir. **Bedir**'de müşrik ordusu içinde yer almış ve orada iki kardeşi öldürülmüştü. Babası Kureyş2in ileri gelenlerindendi. **Ebân**, **Hayber** seferi sırasında İslâm'a girdi ve bu seferde Rasûlullah'ın (as.) yanında yer aldı. Kardeşleri Halid ve Ömer ondan önce müslüman olmuşlar ve **Habeşistan** hicretine katılmışlardı. Bir rivâyette kardeşleriyle birlikte Ebân'ın da **Habeşistan**'a gittiği kaydedilir. **Hudeybiye** seferinde Hz. Osman **Mekke**'ye gittiği sırada onu himâyesine almıştı. Hz. Peygamber onu bazı seriyyelerde komutan olarak görevlendirmiş, daha sonra Alâu'l-Hadramî'nin yerine **Bahreyn**'e âmil olarak göndermişti. Ebân **Bahreyn**'de bulunduğu sırada Hz. Peygamber vefat etmişti. Ölüm tarihi hakkında farklı rivâyetler bulunmaktadır. Hicrî 13'te **Ecnâdeyn**'de, 15'te **Yermük**'te şehîd edildiği söylenmiş, 27 ve 29'da vefat ettiği de rivâyet edilmiştir.

-" Ey Allah'ın Rasûlü, onlara (ganimetten) pay verme." dedim. Ebân da dedi ki:

-"Ey (dağdaki) sedir ağacının başından yuvarlanıp gelen dağ kedisi, Sen Rasûlullah'a (as.) bu sözü nasıl söylersin?" Bunun üzerine Hz. Peygamber (as.):

-"Ey Ebân otur." buyurdu ve onlara[45] (ganimetten) pay vermedi."

Bu rivâyet **Buharî** ve **Ebû Davud**'a aittir. Ancak **Ebû Davud**, her iki rivâyette de "***kadûmu da'nin***" yani "dağ başından" yerine, "kadûmu dâllin" yani "dağdaki sedir ağacının başından" ifadesini kullanmıştır.

İZAH

Görüldrüğü üzere, bu hadîsin bir rivâyetinde Rasûlullah'tan (as.) pay isteyen **Ebû Hureyre**, diğer rivâyetinde ise **Ebân b. Saîd** olarak geçmektedir. **Ebû Bekir el-Hatîb**, ilk rivâyette verilen bilginin daha doğru olduğunu, yani ganimetten pay isteyenin **Ebû Hureyre** olduğunu söyler.

Ganimetten pay isteyen kim olursa olsun bu hadîs savaşa bizzat iştirak etmeyenin ganimetten pay alamayacağına delalet etmektedir. **İmam Şâfiî, Mâlik** ve **Ahmed b. Hanbel** de bu görüştedir. **Ebû Hanîfe** ise ganimet ele geçirilmiş olmakla birlikte, henüz askerlere dağıtılmadan orduya katılanlara da ganimetten pay verilir demiştir.[46]

١١٧٤- (د ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما): أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قامَ - يعني : يوم بدرٍ - فقال : **إنَّ عُثْمانَ انطلق في حاجة الله ، وحاجة رسوله ، وإنّي أبايعُ له** ، فضربَ له صلى الله عليه وسلم بسَهْمٍ ، ولم يضْرِبْ لأحَدٍ غابَ غيره . أخرجه أبو داود.

---

45 Tercümesini yaptığımız metinde ifade "**ona**" şeklinde tekil kullanılmışsa da, kitabın kaynağı olan **Buharî**'nin elimizdeki matbu nüshasında çoğuldur. Manaya uygun olan da budur.

46 Bkz., **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, X, 462-463; **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 394.

1.174- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) (bir gün) -yani Bedir (savaşı) günü- kalktı ve:**'Şüphesiz Osman, Allah'ın ve Rasûlünün hizmeti sebebiyle burada bulunamamıştır. Ben onun adına bîat ediyorum.'** buyurdu. Sonra ona (Bedir ganimetinden) pay verdi. Ondan başka savaşa katılmayan hiç kimseye pay vermedi."[47]

İZAH

Bu hadîs, ordunun menfaatine ilişkin olarak kumandan tarafından verilen bir görev sebebiyle savaşa katılamayan kimselere de ganimetten pay verileceğine delil olarak kullanılmıştır.

Bilindiği gibi **Bedir** savaşı münasebetiyle Hz. Peygamber (as.) **Medîne**'den çıkarken, **Hz. Osman**'la evli bulunan muhterem kızları **Hz. Rukıyyye** hasta idi. Rasûlullah (as.), **Hz. Osman**'ı onun tedavisiyle ilgilenmek üzere **Medîne**'de bırakmış ve; **"sana Bedir'e (savaşına) katılan bir kişinin sevabı ve (ganimet) hissesi (aynen) verilecektir."** buyurmuştu. İzahını yapmakta olduğumuz hadîste de ifade edildiği gibi Rasûlullah (as.) **Hz. Osman**'ın, Allah'ın ve Rasûlü'nün hizmeti sebebiyle savaşa katılamadığını belirtmiş ve ganimetten ona da pay ayırmıştı.[48] Yalnız bazı şârihler, bu hadîste bir karışıklığa dikkat çekerler ve onu râvîlerden herhangi birinin yanılgısı olarak değerlendirirler. Bu karışıklık da şudur:

Rasûlullah (as.) **Bedir** savaşında herhangi bir kimseden bîat almadığı halde, bu hadîste **Hz. Osman** adına bîat ettiği ifade edilmektedir. Halbuki Rasûlullah'ın (as.), ashabından bîat alması, sıra **Hz. Osman**'a geldiğinde, kendisinin onun adına bîatta bulunması **Hudeybiye**'de gerçekleşmiş bir olaydır. Zira **Hz. Osman** o sırada elçi olarak gittiği Mekkeli müşrikler tarafından **Mekke**'de tutuklu bulunmakta idi.[49]

---

[47] **Ebû Davud**, Cihâd, 151/2726.

[48] Bkz., **İbn Kudâme**, ***el-Muğnî***, X, 465; **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 397-398.

[49] Bkz., **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 397.

١١٧٥- (م د _ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « أيما قَرْيَة أتيتموها ، أو أقمتم فيها، فسهمكم فيها، وأيما قرية عصت الله ورسوله، فإن خُمُسَهَا لله ولرسوله ، وهي لكم». أخرجه مسلم ، وأبو داود.

1.175- Ebû Hureyre, Rasulullah (as.) şöyle buyurdu, diyor:

"Herhangi bir yere varır da orada kalırsanız, hisseniz oradadır. Hangi yer de Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse, oranın da beşte biri Allah'a ve Rasûlüne aittir, (geri kalanı da) sizindir."[50]

İZAH

İki ayrı cümleden meydana gelen hadîste **Kadı Iyâz**'ın ifadesine göre iki ayrı gelir kaynağının hükmü belirtilmiştir. Hadîsin ilk cümlesinde **Fey''**in hükmüne işaret edilmiş; İkinci cümlede ise ganimetin hükmü beyan edilmiştir.

Ganimet, savaş yoluyla ele geçirilen mallardır. Bunun beşte biri, hazineye ayrıldıktan sonra kalan beşte dördü gazilere dağıtılır.[51]

Fey' ise, savaş yapılmadan, sulh yoluyla ele geçirilen mallardır. Çoğunluğu teşkil eden fakihlere göre, Bunların tamamı hazineye aittir ve müslümanların genel yararına sarf olunur.[52] Bu kaynaktan, ganimet gibi taksime tabi değildir.

İmam Şafiî'ye göre, ganimette olduğu gibi **Fey'** de beşe bölünür; bunun beşte biri, ganimetin beşte biri gibi beş sınıfa verilir; geri kalan beşte dördü ise debvlet başkanının yetkisine bırakılmıştır. O, bununla kendisini, çoluk çocuğunun ve uygun gördüğü diğer şahısların geçimini sağlar , ihtiyaçlarını karşılar. **Şafiî,** bu grüşü benimserken, ganimetin beşte birinin dağıtılacağı sınıflarla, **fey'**in dağıtılacağı kiselerin aynı olması ve bu malların aynı kaynaktan yani gayr-i Müslimlerden elde edilmesi noktasından hareket etmiştir.

---

[50] **Müslim**, Cihâd, 15/47; **Ebû Davud**, Harâc, 29/3036.

[51] Bkz. **Enfâl**, 41

[52] Bkz. 1154 nolu hadîsin izahı.

Çoğunluğu teşkil eden fakilerse ganimetin, galip gelme sonucu zorla alındığı halde, **fey'**in savaşsız alındığını dikkate alarak, **fey'**i ganimet gibi değerlendirmemişlerdir. Ayrıca bunlar, ganimetten bahseden ayetlerde beşte bir açıkça ifade olunduğu halde, **fey'**den bahseden ayetlerde olunmamış; hüküm külle nisbet edilmiştir. Bu sebeple bu gelir, **fey'** ayetlerinde [53] açıklanan şekilde, daha mühim olanın , mühim olana tercih edilerek, umum Müslümanların yararına sarfolunması gerkir, diye düşünmüşlerdir. **Hz. Ömer**'in bu konudaki uygulamaları da bu görüşü desteklemektedir.

İzahını yapmakta olduğumuz bu hadîs de çoğunluk fukahanın delilleri arasındadır.

İbnu'l-Münzir'in ifadesine göre **Şâfiî'**den önce, bunun aksini savunan herhangi bir fakih de bilinmemektedir.

Hattâbî, ayrıca bu hadîsin, savaş yoluyla fethedilen toprakların da diğer ganimet mallarının hükmüne tabi olduğuna delâlet ettiğini söyler.[54]

١١٧٦- (س ـ رافع بن خديج رضي الله عنه) قال : كَانَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يجعلُ في قَسْمِ المغانم عشرا من الشاء ببَعيرٍ . أخرجه النسائي.

1.176- Râfi' b. Hadîc anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) ganimet taksiminde on davarı bir deve sayardı."[55]

İZAH

Görülüyor ki hadîs, ganimet taksim ederken Rasûlullah'ın (as.) bir deveyi on davara (koyun-keçi) eşit tuttuğunu ifade etmektedir. Bu değerlendirme, kurbanda da bir devenin on davar yerine geçmesi, dolayısıyla bir deveyi on kişinin müştereken kurban etmesi ihtimalini

---

[53] Bkz. Haşr, 7-10.

[54] Açıklamalar için bkz. **İbn Rüşd**, I, 434-435 ; **Kâsânî**, IX, 434 ;**Elmalılı,** VII, 4825; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 285; **Mustafa Fayda, DİA**, XII, 513. **Fey'** hakkında daha geniş açıklamalar için bkz. **Elmalılı**, VII, 4824 vd.

[55] **Nesâî**, Dahâyâ, 15.

akla getirmektedir. Ancak bir devenin en fazla yedi kişi tarafından kurban edilebileceğinde icma bulunduğundan,[56] bazı âlimler bu rivâyetin neshedilmiş olduğunu, bazıları ise bu tür rivâyetlerin sahih olmadığını söylemişlerdir.[57] Bazı âlimler ise, Hz. Peygamber'in (as.) bir kısım ganimetlerin taksiminde dikkate aldığı bu nispetin, kurbanda uygulanan, bir devenin yedi koyun yerine geçmesi kaidesine aykırı bulmamışlar; ganimet taksiminde Hz. Peygamber'in (as.) taksim günündeki rayici dikkate aldığını, kurbanda benimsenen kaidenin ise, koyunla orta halli bir devenin kıymetinde galip ve yaygın olan rayic üzerine bina edildiğini söylemişlerdir.[58]

الفرع الثاني
في النَّفْل

2- NEFEL

١١٧٧- (د ـــ أبو وهب) قال: سمعتُ مكحولا يقولُ: كنتُ عبْدا بمصرَ لامرأةٍ من هُذَيْلٍ فأعْتقَتْني، فما خرجتُ من مصر وبها علْمٌ، إلا وقد حويْتُ عليه، فيما أرى، ثم أتيتُ الحجازَ، فما خرجتُ، وبه علْمٌ، إلا وقد حويتُ عليه فيما أرى، ثم أتيتُ العراق، فما خرجتُ منها، وبها علْمٌ، إلا وقد حويتُ عليه، فيمَا أري ، ثم أتيتُ الشَّامَ ، فغَرْبَلْتُهَا، كلُّ ذلك أسألُ عن النَّفَلِ؟ فما أجدُ أحدا يُخبرُني فيه بشيءٍ حتى لقيتُ شيخا يقال له: زيادُ بن جاريةَ التَّميميُّ، فقلتُ له : هل سمعتَ في النَّفلِ شيْئا؟ قال: نعم، سمعتُ حَبيبَ بنَ مَسْلَمَةَ الفِهْريَّ يقولُ: شَهِدْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم نَفَّلَ الرُّبُعَ في البَدْأَةِ، والثُّلثَ في الرَّجْعَة.

وفي رواية مختصرا ، قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُنَفِّلُ الثُّلُثَ بعد الْخُمُسِ.

---

[56] Bkz., **İbn Rüşd**, *Bidâyetü'l-Müctehid,* I, 372.

[57] Bkz. **İbr Rüşd**, **Bidâyetü'l-Müctehid,** I, 372; **Canan**,V,198.

[58] Bkz., **Kastalânî**, *İrşâdü's-Sârî,* XII, 302; **Miras**, VII, 428.

وفي أخرى : كان يُنفّل الرُّبُع بعد الْخُمُس ، والثلث بعد الخمس ، إذا قفل. أخرجه أبو داود.

1.177- Ebû Vehb[59] anlatıyor: Mekhûl'un[60] şöyle dediğini işittim:

"Mısır'da Hüzeyl kabilesinden bir kadının kölesi idim. Kadın beni âzât etti. Mısır'dan ayrıldığımda kanaatimce, orada mevcut bütün ilimleri almıştım. Sonra Hicaz'a geldim. Orada bulunduğunu düşündüğüm bütün ilimleri almadan orayı terk etmedim. Sonra Irak'a geçtim. Orada mevcut olduğunu zannettiğim bütün ilimleri aldıktan sonra ancak oradan ayrıldım. Sonra Şam'a geldim, orayı şöyle bir kalburdan geçirdim. Herkese *Nefel* (hakkında bildiği bir şeyin olup olmadığını) soruyordum. Bu konuda bana herhangi bir

---

[59] **Ebû Vehb, Ubeydullah b. Ubeyd el-Hadramî el-Kelâî ed-Dımaşkî**: ö. 132/749. Şamlı muhaddislerdendir. Mekhul eş-Şamî'nin talebesidir. Ondan ve Hassân b. Atıyye'den rivâyette bulunur. Kendisinden Evzâî, ve İsmail b: Ayyâş rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir. **Şam**'da vefat etti.

[60] **Ebû Abdullah, Mekhûl b. Ebî Müslim (Abdullah, Şerhân?) b. Şâzil el-Kâbulî el-Hüzelî eş-Şâmî ed-Dımaşkî:** ö. 112/730. Tâbiîlerdendir. Vâsile b. el-Eska' ve Enes b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya b. Hamza ve Zeyd b. Vâkıd rivâyet etti. Aslen İrânlıdır. **Kâbil**'de doğmuş, orada **Saîd b. el-Âs**'ın eline esir düşmüş, o da Hüzeyl kabilesinden bir kadına hediye etmiş, kadının kendisini âzad etmesi üzerine **Şam**'da ikâmet etmiştir. Muhaddis, hafız ve fakîhtir. Tahsil için bütün arzı dolaşmış, kendi ifâdesiyle **Mısır, Irak**, **Medîne** ve **Suriye** bölgelerini elekten geçirmiş, buralarda almadık ilim bırakmamıştır. Zamanında **Suriye** bölgesinin en büyük alimi idi. Burada ilk sistematik tasnifin sahibidir. **ez-Zührî**, onu, o devirde İslâm âleminde gördüğü dört büyük allâme arasında sayar. Çok kuvvetli bir hafızaya sahipti; hafızasına bir bilgi koyup da gerektiği anda onu hatırlayamamasının mümkün olmadığını söyler. Buna rağmen hadîslerinde ve rivâyette onu kusurlu görenler de vardır. Çok tedlis yapardı, mürsel rivâyetleri de oldukça fazladır. Ayrıca hakkında kaderîlik ithamı da vardır. Âbid ve zâhid bir şahsiyetti. **Şam**'da vefat etmiştir. *Kitabu's-Sünen* ve *Kitabu'l-Mesâil* adlı eserleri bilinmektedir.

haber verecek hiçbir kimse bulamadım. Nihayet, Ziyâd b. Câriye et-Temîmî[61] denen yaşlı bir zata rastladım. Kendisine;

"- Nefel konusunda bir şey işittin mi?" diye sordum. Cevaben dedi ki:

"- Evet, Habîb b. Mesleme el-Fihrî'nin[62] şöyle dediğini duydum"

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) savaşın başlangıcında (ganimetin) dörtte birini, dönüşte ise üçte birini nefel olarak verdiğine şahit olmuşumdur."[63]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette daha muhtasar olarak şöyle geçmektedir:

---

[61] **Ziyâd b. Câriye et-Temîmî ed-Dımaşkî:** Şamlı tâbiîlerdendir. Bazıları onun sahabî olduğunu söylemişlerse de, ulemanın çoğunluğuna göre tâbiîlerdendir. Habîb b. Mesleme'den rivâyeti vardır. Kendisinden Mekhûl ve Yunus b. Meysere rivâyet etti. İbn Hibbân onu ***Sikat***'ına almış ve Nesaî de sika olduğunu söylemiş ise de, İbn Cevzî onu zayıf görmüş, Ebû Hâtim de meçhûl bir şeyh olduğunu kaydetmiştir. Hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[62] **Ebû Abdurrahman, Habîb b. Mesleme b. Mâlik el-Kuraşî el-Fihrî:** ö. 42/662. Sahabîdir. Kureyşlidir, hicrî 8'de İslâm'a girmiş ve **Tebük** savaşına katılmıştı. Ünlü komutandır. Rumlarla çok savaştığı için kendisine Habîb er-Rum denirdi. **Yermük** savaşında öncü birliklerinin komutanı idi. **Suriye** ve **Anadolu** fetihlerine katıldı. **Antakya**'yı fethetti, **Malatya** civarını ele geçirdi, **Erzurum**'u aldı. Kırktan fazla şehir ve kale zaptetmişti. Hz. Ömer 20/641'de **el-Cezîre**'den Iyâz b. Ganem'i azledince yerine Habîb'i vali yapmış, **Ermeniye** ve **Azerbaycan**'ı da ona bağlamıştı. 35/655'te **Kınnesrîn** valisi oldu. 41/661'de Muâviye onu **Ermeniye** valisi yaptı. Hz. Osman muhasara edildiğinde ona yardım için **Medîne**'ye giderken yolda Osman'ın öldürüldüğü haberini aldı ve **Şam**'a döndü. Muâviye'nin taraftarı ve sözcüsü idi. **Sıffîn** savaşında Muâviye ordusunun sol kanat komutanlığını yapmıştı. **Ermeniye**'de vali iken vefat etti. Hadîsi azdır; Rivâyeti **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de bulunmaktadır.

[63] **Ebû Davud**, Cihâd, 23/2748-50.

"Rasûlullah (as.) ganimetin beşte birini ayırdıktan sonra, kalanın üçte birini nefel olarak verirdi."

Diğer bir rivâyet ise şöyledir:

"Hz. Peygamber savaş yolculuğunun başlangıcında (ganimetin) dörtte birini beşte biri çıktıktan sonra, dönüşte de üçte birini yine beşte biri çıktıktan sonra nefel olarak verirdi."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Nefel; sözlükte fazlalık manasına gelir.

Terim olarak ise; devlet başkanının, savaşa teşvik etmek maksadıyla bazı mücahidlere özel olarak tahsis ettiği mal demektir. Buna **nefel** denmesinin sebebi, mücahidin ganimetteki payından fazla olarak verilmesinden dolayıdır. Bu fazlalığı tahsis etmeye ise **tenfil** denir. Örneğin, devlet başkanının askerî bir birliğe; "her kim bir şey elde ederse, onun dörtte biri yahut üçte biri kendisinindir" veya "elde ettiği şey ona ait olacaktır" ya da "her kim birini öldürürse onun selebi (üzerindeki şeyler) ona ait olacaktır" veya "ele ne geçirirseniz sizin olacaktır" yahut "şu sipere ilk girene şu verilecektir" demesi gibi...

Böyle bir uygulama, savaşa bir teşvik ihtiva ettiğinden câiz görülmüştür.[64]

İzahına çalıştığımız hadîs ve benzeri delilleri dikkate alarak nefel uygulamasının câiz olduğunda görüş birliğine varmış olan âlimler,[65] bunun tüm ganimetten mi, yoksa devlete ait olan beşte birlik kısmından mı verileceği ve miktarının ne olacağı gibi konularda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Saîd b. el-Müseyyeb ve **İmam Mâlik**, neflin ancak ganimetin hazineye ayrılan beşte birlik kısmından verilebileceğine kail olmuştur. Bir görüşüne göre **İmam Şâfiî** kapsamı daha da daraltarak bunun ancak beşte birin beşte birinden verileceğini savunmuştur.

---

[64] Bkz.,**Kâsânî**,VII,115; **Zuhaylî**, VI, 452-453; **Elmalılı**, IV, 2364.

[65] **Amr b. Şuayb**'ın nefl'in sadece Rasûlullah (as.) dönemine ait olduğuna dair bir görüş de nakledilmiştir. Bkz., **İbn kudâme**, *el-Muğnî*, X, 409.

Şafiî mezhebinin önde gelen şahsiyetlerinden Nevevî de bu görüşü tercih etmiştir. **Habîb b. Mesleme, Hasan el-Basrî, Evzâî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Sevr** ve **Ebû Ubeyde** ise, nefel, ele geçirilen ganimetin hazine payı olan beşte birlik kısmı ayrıdıktan sonra geriye kalan beşte dörtlük kısmından verilir demişlerdir. Bu görüşün delili, izah etmekte olduğumuz bu hadîstir. Hanefîler de beşte birlik hazine payının tenfîle konu olamayacağını söylemişlerdir. Çünkü bunda Allah'ın, ganimetlerde gerekli kıldığı beşte birlik payın[66] iptali, dolayısıyla fakir ve güçsüzlerin haklarının iptali söz konusudur ki, bu câiz değildir demilerdir.

Adı geçen bu şahsiyetler,Yine bu hadîsten hareketle, nefelin azamî miktarını savaş yolculuğunun başlangıcında ele geçirilen ganimetin beşte dördünün dörtte biriyle,savaştan dönüş sırasıda elde edilen ganimetin beşte dördünün üçte biriyle sınırlamışlardır. Bundan daha fazlası nefel olarak verilemez demişlerdir. Bazı alimlerse, nefelin miktarının, tamamen yetkili makamın görüşüne bağlı olduğunu; gerekirse ele geçirilen ganimetin tamamının nefel olarak verilebileceğini söylemişlerdir

Hz. Peygamber'in savaş yolculuğunun başlangıcında dörtte bir, şavaş dönüşü ise üçte bir nispetinde nefel vermesi, savaşa çıkarken askerlerin ve hayvanlarının daha kuvvetli ve daha dinç olması, dönüşte ise daha zayıf, daha yorgun bulunması ve askerlerin, bir an önce evlerine kavuşma arzularının hakim olması sebebine bağlanmış; daha hafif şarlarda daha az, daha ağır şartlarda daha fazla verdi şeklinde yorumlanmıştır[67]

١١٧٨- (ت ــ **عبادة بن الصامت** رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُنَفّلُ في البَدْأَةِ الرُّبعَ. أخرجه الترمذي.

1.178- Ubâde b. es-Sâmit şöyle dedi:

---

[66] Bkz. **Enfâl**, 41.

[67] Bkz. **İbn Rüşd**,I, 427-428; **Kâsânî**, IX, 4338; **İbn Kudâme**, X,408-411; N evevî,XII,54-55; **Şerhu'l-Lnâye, IV, 334; Avnu'l-Ma'bûd**,VII,425.

"Rasûlullah (as.) savaşın başlangıcında ganimetin dörtte birini, ganimet payına ilave (nefel) olarak verirdi."[68]

١١٧٩- (خ م ط د ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) : أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يُنَفِّلُ بعضَ من يَبْعَثُ من السَّرايا لأنفسِهِم خاصَّةً ، سوى قَسْمِ عامَّة الجيش.

زاد في رواية : والخُمُسُ في ذلك كلِّه واجبٌ. وفي رواية قال : نفَّلَنَا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم نَفَلا ، سوى نصيبنا من الخُمْسِ ، فأصابني شارفٌ. والشَّارِفُ [من الإبل] : المُسِنُّ الكبيرُ.

وفي أخرى قال : بعثنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في سريَّةٍ قِبَلَ نجْدٍ ، فبلَغَتْ سُهْمَانُنَا أَحَدَ عشرَ بعيرا – أو اثنَي عشرَ بعيرا – ونفّلنا بعيرا بعيرا.

وفي رواية : ونُفِّلوا بعيرا بعيرا ،فلم يغيِّرْهُ النبيُّ صلى الله عليه وسلم.

وفي أخرى: فأصَبْنا إبلا وغنما، فبلغت سهُمانُنا اثني عشر بعيرا.ونفَّلنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعيرا بعيرا. هذه رواية البخاري ومسلم. وأخرج الموطأ وأبو داود ونحوَها.

ولأبي داود أيضا قال: بعثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سَرِيَّةً إلى نجد، فخرجتُ معها، فأصَبْنا نَعَما كثيرا، فنفَّلنا أميرُنا بعيرا بعيرا لكلِّ إنسانٍ ثم قَدِمْنا على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فقسمَ بيْننا غنيمتَنا فأصاب كلَّ رجُلٍ منَّا اثنا عشر بعيرا، بعد الخُمْسِ وما حاسَبَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالذي أعطانا صاحبُنا، ولا عاب عليه ما صنعَ فكان لكلِّ رجلٍ منَّا ثلاثة عشر بعيرا بنفله.

1.179- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb şöyle rivayet etmiştir:

"Rasûlullah (as.), gönderdiği seriyyeler içerisinden bazı kimselere, sadece kendilerine mahsus olmak üzere, ordunun tamamına verilecek (ganimet) hissesinden ayrı olarak ilave pay (nefel) verirdi"[69]

---

[68] **Tirmizî**, Siyer, 12/1561.

[69] **Buharî**, Humus, 17; Meğazî, 58; **Müslim**, Cihâd, 12/35-37; **Muvatta**, Cihâd, 6/15 **Ebû Davud**, Cihâd, 157/2741-46.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şöyle bir ilave bulunmaktadır: "Bütün bunların tamamında (yani hem ganimetlerde, hem de ona ilaveten verilen nefellerde, hazine payı olan) beşte bir alınması gereklidir."

Başka bir rivâyette İbn Ömer şunları söylemiştir.

"Rasûlullah (as.) bize, kendi payımızdan ayrı olarak, (hazine hissesi olan) beşte birden de ilave payı (nefel) verdi. Bu paydan bana bir *şârif* düştü. *Şârif,* yaşlı büyük devedir."

Bir başka rivâyette ise şöyle demiştir:

"Rasûlullah (as.) bizi bir seriyye ile Necid tarafına göndermişti. (Elde ettiğimiz ganimetten) payımız onbir -veya on iki- deveye ulaşmıştı. Hz. Peygamber buna ilaveten (nefel olarak) birer deve daha vermişti."

Diğer bir rivâyette; "...Buna ilave (nefel) olarak birer deve daha verilmişti. Rasûlullah (as.) bunu değiştirmedi" diye geçmektedir.

Bir başkasında ise İbn Ömer şöyle demektedir:

"(Ganimet olarak pek çok) deve ve koyun ele geçirmiştik.(Ganimet) Payımız on iki deveye ulaşmıştı. Buna ilaveten (nefel olarak) birer deve de Rasûlullah (as.) verdi."

Bu rivâyetler, **Buharî** ve **Müslim**'indir. **Muvatta** ve **Ebû Davud** da bunlara benzer rivâyetler tahriç etmişlerdir

Ebû Davud'un şöyle bir rivâyeti daha vardır:

"Abdullah b. Ömer der ki: Rasûlullah (as.) Necid tarafına bir askeri birlik (seriyye) göndermişti. O birliğe ben de katılmıştım. Orada pek çok deve ele geçirmiştik. Komutanımız nefel olarak her birimize birer deve vermişti. (Sonra) Rasûlullah'ın (as.) yanına döndük. Aramızda ganimetimizi paylaştırdı. Beşte birlik hazine payını (humus) çıktıktan sonra bizden her bir askere on iki deve düştü. Komutanımızın bize verdiği şeyden (nefel) dolayı Rasûlullah (as.) bizi hesaba çekmedi, yaptığından dolayı komutanı da ayıplamadı. (Böylece) bizden her bir askerin ilave payı (nefeli) ile birlikte on üçü devesi oldu."

İZAH

Bu hadîs, savaşa teşvik maksadıyla, ganimetten ayrı olarak askere verilebilecek ilave payın, (nefelin) hazineye ait olan beşte birlik kısımdan, yani humustan olması gerektiği görüşünde olan **İmam Mâlik**'in delilleri arasında bulunmaktadır.[70]

١١٨٠- (**د ــ ابن مسعود** رضي الله عنه) قال : نَفَّلَنِي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يومَ بدرٍ سيفَ أبي جهلٍ - كان قتلهُ. أخرجه أبو داود.

1.180- İbn Mes'ûd anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Bedir (savaşı) günü Ebû Cehil'in kılıcını bana nefel olarak verdi. (Çünkü o gün) Ebû Cehl'i o öldürmüştü."[71]

İZAH

Bu hadîs, savaş sırasında düşman askerini öldüren bir gazinin, onun şahsî eşyasını alabileceğine delâlet etmektedir. Bu şahsî eşyanın fıkıh ıstılahındaki karşılığı *"seleb"*dir. Konuyla ilgili açıklama 1185 - 1187 nolu hadîslerin izahında gelecektir.

Yalnız burada bir hususu açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir: **Bedir** savaşında **Ebû Cehl**'in kafasını koparan **İbn Mesûd** ise de, onu asıl yaralayarak yere düşüren ve kendini müdafaa edemez hala getiren bazı rivâyetlere göre **Muâz b. Afrâ** ile **Muavviz b. Afrâ** isimli iki kardeş, bazı rivâyetlere göre ise **Muâz b. Amr b. Cemûh** ile **Muâz b. Afrâ**'dır. İslâm hukukunda yer alan **"savaşta öldürülen bir düşmanın şahsî eşyası, yani selebi, onu öldürene aittir"** prensibine göre **Ebû Cehl**'in şahsî eşyasının bu iki zata verilmesi gerekirdi.

Bu durumda bu hadîs nasıl anlaşılacaktır? Konuyla ilgili oyarak şunlar söylenebilir:

1- Birkaç kişi tarafından öldürülmüş bir düşmanın selebinin öldürenlerden hangisine verileceği konusu devlet başkanına

---

[70] Bkz. **İbn Rüşd, I, 427-428.**

[71] **Ebû Davud**, Cihâd, 150/2722.

bırakılmış bir konudur, o bunu istediğine vermekte muhayyerdir. Nitekim **Buharî** ve **Müslim**'de yer alan bir rivâyet bunu desteklemektedir. Bu rivâyete göre **Ebû Cehl**'in selebini Hz. Peygamber (as.), sadece **Muâz b. Amr**'a vermiştir. Bu rivâyet, hem izah etmekte olduğumuz hadîse aykırı hem de **Ebû Cehl**'i iki kişi yaralayıp yere düşürdükleri halde selebinin tamamının bunlardan sadece birisine verildiğini ifade etmektedir. Bu uygulama da göstermektedir ki, bu konuda devlet başkanı muhayyerdir. **Ebû Cehl**'in katlinin ise üç kişi tarafından gerçekleştirildiğini düşünmek mümkündür. Onu yaralayıp kendini müdafaa edemeyecek hale getiren darbeyi yukarıda ismi geçen zatlar vurmuş, can çekiştiği bir sırada da **İbn Mes'ûd** kafasını koparmıştır.

2- Hz. Peygamber'in (as.) bu uygulaması, **Bedir** ganimetlerine ait özel bir uygulamadır. Allah bu yetkiyi kendisine vermiş, O da bunları dilediği gibi dağıtmış; hatta savaşa katılmayanlara bile ganimetten pay vermiştir. Daha sonra ganimetlerin nasıl dağıtılacağını belirleyen yeni âyetler nâzil olunca, bu uygulama yürürlükten kaldırılmış ve Hz. Peygamber (as.) de selebin öldürene ait olacağına hükmetmiştir. Yürürlükte kalan hüküm de budur.

3- Hz. Peygamber **Ebû Cehl**'in sadece kılıcını, esas hak sahiplerinin rızası ile **İbn Mes'ûd**'a vermiş olabilir.[72]

4- Nihâyet **İbn Mes'ûd** hadîsi, "munkatı'" bir hadîstir. Çünkü hadîsi **İbn Mes'ûd**'dan rivâyet eden **Ebû Ubeyde, İbn Me'sûd**'un oğludur ve bu zat babasından hiç hadîs işitmemiştir.

Burada bir hususa daha işaret etmek gerekir: Hadîsin sonunda yer alan **"Ebû Cehl'i İbn Mes'ûd öldürmüştü"** ifadesi râvî tarafından yapılmış bir ilave olarak değerlendirildiği gibi, ilm-i beyanda "***tecrîd***" veya "***iltifat***" ismi verilen bir edebî sanat[73] gereği, **İbn Mes'ûd**'un başka bir üslûba dökülmüş şahsî sözü olabileceği de söylenmiştir.[74]

---

[72] **Bezlü'l-Mechud**, XII, 315.

[73] **Tecrîd**, bir şairin kendisini başka bir kişi yerine koyup ona hitap etmesidir. **İltifat** ise sözü gaâibten muhataba, muhataptan gâibe çevirmektir. Bkz. **İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**,.Ankara.1999,s.253-254,483.

[74] Bkz., **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 393.

١١٨١- (ط ــ القاسم بن محمد رحمه الله) قال : سمعتُ رَجُلا يسألُ عبدَ الله بن عباس عن الأنفال ؟ فقال ابنُ عباس: الفرَسُ من النَّفَل ، والسَّلَبُ من النَّفل. قال : ثم عاد لمسألته ؟ فقال ابن عباس ذلك أيضا ، ثم قال الرجلُ : الأنفالُ التي قال الله في كتابه ، ما هي ؟ قال القاسمُ : فلم يزل يسألُهُ حتى كاد أن يُحرِجَهُ ، فقال ابنُ عباس : أتدرون ما مَثَلُ هذا ؟ مَثَلُه مثلُ صَبِيغ الذي ضربهُ عمرُ بن الخطاب. أخرجه الموطأ.

1.181- Kasım b. Muhammed anlatıyor:

"Bir adamın Abdullah b. Abbas'a enfâlden (savaş ganimetlerin) sorduğunu işittim. İbn Abbas şu cevabı verdi:

"- At, nefeldendir. Öldürülen düşmanın şahsî eşyası (seleb) nefeldendir."

Daha sonra adam sorusunu tekrarladı, İbn Abbas da aynı şeyleri söyledi. Sonra adam:

"- Allah'ın, kitabında bahsettiği enfâl nedir?" diye (tekrar) sordu. Sorusunda o kadar ısrar etti ki, neredeyse canını burnuna getirecekti. Bunun üzerine İbn Abbâs dedi ki:

"- Bunun yaptığı neye benzedi bilir misiniz? Bunun yaptığı, Hz. Ömer'in dövdüğü *sabîğ* hâdisesine benzedi."[75]

İZAH

Hadîste geçen "***enfâl***" nefelin çoğuludur. **Nefel** ise bu bahsin baş tarafında izah edildiği gibi, gazilere ganimet hisselerinden fazla olarak verilen mal demektir. Bu kelime, mutlak olarak "**ganimet**" manasında da kullanılar. Ganimete nefel denmesinin sebebi, cihadda aslolan âhiret sevabı üzerine ilave olarak verilmesidir.

Bilindiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in 8. sûresinin adı da "**Enfâl**"dir ve ***"sana enfâl'den sorarlar..."*** diye başlamaktadır.

Hadîsten anlaşıldığı kadarıyla **Abdullah b. Abbas**'a soru soran adam, bunun izahını ve kapsamını sormuş, o da genel anlamıyla savaşta ele geçirilen düşmana ait her şeyin nimet (nefel) sayılacağını

---

[75] **Muvatta**, Cihâd, 10/19.

söylemiştir. Bu açıklamalara rağmen, adamın sorusunda ısrar etmesi **Abdullah b. Abbas**'ın canını sıkmış, bu yüzden cereyan eden hâdiseyi ***sabîğ*** olayına benzetmiş ve aslında adamın sopayı hak ettiğini söylemiştir.

Bahsi geçen ***sabîğ*** olayı şöyledir: Rivâyete göre, Kur'ân-ı Kerîm'in müteşâbih âyetlerinin manalarını tekrar tekrar soran **Sabiğ b. Isl** isimli bir adamı **Hz. Ömer** kırbaçlatmış, ayrıca kendisini **Basra**'ya sürmüştü.[76]

١١٨٢- (د ـ أبو الجويرية الجرمي رحمه الله) قال : أَصَبْتُ بأرض الرُّومِ جَرَّة حمراء فيها دنَانيرُ ، في إمْرَة مُعاوِيَة، وعلينارجلٌ من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم من بَني سُلَيْمٍ يُقال له: مَعْنُ بن يَزيد ، فأتَيْته بها ، فقَسَمَهَا بيْنَ المسلمين ، وأعْطاني مثْلَ ما أعطى رجلا منهم، ثم قال : لولا أنّي سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقولُ : « **لا نَفَلَ إلا بعد الْخُمْسِ لأُعْطَيْتُكَ** ، **ثم أخَذَ يعْرِض عَلَيَّ من** نصيبه». أخرجه أبو داود.

1.182- Ebû'l-Cüveyriyye el Cermî[77] anlatıyor:

"Muâviye'nin halifeliği döneminde, Rum diyarında, içinde dinar (altın paralar) bulunan kırmızı bir küp ele geçirmiştim. Başımızda Rasûlullah'ın (as.) ashâbından Süleym oğullarından Maan b. Yezid[78]

---

[76] Bkz., **Dârîmî**, I, 154 vd.; **İbn Hacer**, *el-Isâbe*, III, 458.

[77] **Ebû'l-Cüveyriye, Hıttân b. Hufâf b. Züheyr b. Abdullah el-Cermî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Aslen Yemenlidir. Abdullah b. Abbas ve Maan b. Yezîd'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be, Süfyan es-Sevrî ve İbn Uyeyne rivâyet etti. Sikadır; hadîsleri **Buharî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[78] **Ebû Yezîd, Maan b. Yezîd b. el-Ahnes es-Sülemî el-Medenî el-Kûfî**: ö. 64/683. Kendisi, babası ve dedesi sahabî idiler. Hz. Peygamber'den sonra önce **Kûfe**'ye, sonra **Mısır**'a yerleşti. **Suriye** fethine katıldı. **Sıffîn**'de Muâviye ile beraberdi. Merc-i Râhıt seferine babasıyla birlikte katıldı ve orada babasıyla birlikte şehîd oldu. Kendisinden Ebû'l-Cüveyriye el-Cermî ve Utbe b. Râfi' rivâyet etti. Rivâyetleri **Buharî** ve **Ebû Davud**'da tahric edildi.

adlı bir komutan vardı. Küpü ona getirdim. O da altın paraları müslümanlar arasında paylaştırdı. Onlardan bir kişiye verdiği kadarını da bana verdi. Sonra da, eğer Rasûlullah'ın (as.); **'ilave pay** (nefel) **ancak beşte bir (humus) çıktıktan sonradır'** dediğini duymasaydım, onu sana verirdim, dedi. Daha sonra kendi payını da bana teklif etti (ama ben kabul etmedim)."[79]

İZAH

Hadîs, nefel denen ilave kısmın ganimetlerden verileceğine delâlet etmektedir. Çünkü kendisinde, hazine payı olan beşte bir (humus) hak bulunan gelir kaynağı, ganimettir. Kumandan **Ma'n b. Yezîd, Ebû'l-Cüveyriyye**'ye nefel vermeyişini Hz. Peygamber'in (as.); **"nefel ancak beşte bir (pay) çıktıktan sonra verilir"** sözüne dayandırdığına göre, **Ebû'l-Cüveyriyye**'nin ele geçirdiği altın paraları ganimet sayıp beşte birini hazineye ayırmamış, buna bağlı olarak da nefele mahal görmemiştir. Onun bu paraları "**fey**" saydığı anlaşılmaktadır. **Fey** ise nefel mahalli görülmemektedir.

Bu hadîs aynı zamanda nefelin, ganimetin hazine payı ayrıldıktan sonra kalan beşte dörtlük kısmın tamamından verilebileceğine delâlet etmektedir.[80] 1177 nolu hadîsin izahında geçtiği üzer ekseri âlimlerin görüşleri de böyledir.

١١٨٣- (خ م د س ـــ **سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) قال : أَعْطَى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رَهْطا ، وأنا جالسٌ ، فتَرَكَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم منهم رجلا ، هو أعْجَبُهُمْ إليّ ، فقُمْتُ فقلتُ : مالَكَ عن فلان ؟ والله إنّي لأُراهُ مُؤمنا ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « أوْ **مُسْلما** » - ذَكَر ذلك سعدٌ ثلاثا ، وأجابه بمثْل ذلك - ثم قال : « **إنّي لأُعْطي الرجل وغيرُهُ أحبُّ إليّ منه خَشْيَةَ أنْ يُكَبَّ في النّار على وجْهِه** ».

---

[79] **Ebû Davud**, Cihâd, 160/2753-54. Parantez içerisindeki (fakat ben kabul etmedim) ifadesi tercüme ettiğimiz metinde bulunmamakla beraber hadîsin asıl kaynağı **Ebû Davud**'un elimizdeki matbu nüshasında olduğu için biz de metne aldık.

[80] **Avnu'l-Ma'bûd**,VII,433.

وفي رواية قال الزهري: فنُرَى أنّ الإسلامَ: الكلمةُ والأيمانَ : العملُ. أخرجه البخاري ، ومسلم.

وفي رواية لمسلم قال : أعْطى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رَهْطا ،وأنا جالسٌ فيهم ، فَتَركَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم منهم رجلا لم يُعطه ، وهو أعْجَبُهُمْ إليَّ ، فَقمْتُ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فسَارَرْتُهُ ، فقلتُ ، مالكَ عن فُلان ؟ والله إني لأراهُ مُؤمنا ، قال : « أوْ مُسْلما ؟ » فَسَكَتُّ قليلا ، ثم غَلَبني ما أعلمُ منهُ ، فقلتُ : يا رسولَ الله مالكَ عن فلانٍ ؟ فوالله ، إنِّ لاراهُ مُؤمنا ، قال : « أوْ مُسلما » ، فَسَكَتُّ قَليلا ، ثم غَلَبَني ما أَعْلَمُ فيه ، فقلتُ : يا رسولَ الله ، مالك عن فُلان ؟ فوالله : إنِّي لأُراهُ مؤمنا ، قال : « أو مُسْلما ، إنِّي لأُعْطي الرَّجُلَ العَطَاءَ وغيرهُ أحبّ إليَّ منه ،خَشْيَةَ أنْ يُكَبّ في النَّار على وجْهه ». وفي رواية تكرارُ القول مرَّتين.

وفي أخرى: فضربَ رسول الله صلى الله عليه وسلم بيده بين عُنُقي وكتفي، ثم قال : أقتالا أي سعدُ؟ إني لأُعطي الرَّجُل. وفي رواية أبي داود ، قال : قَسم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قَسْما ، فقلتُ: أعْط فلانا ، فإنهُ مؤمنٌ ، قال: أوْ مسلم. قلتُ: أعط فُلانا، إنه مؤمنٌ ، قال: أوْ مسلمٌ، إني لأُعطي الرَّجُلَ العطاءَ وغيرُه أحبُّ إليَّ منه، مخافةَ أنه يُكَبَّ على وجهه.

وله في أخرى ، وللنسائي قال : أعطى النبيُّ صلى الله عليه وسلم رجالاً ، ولم يعط رجلا منهم شيئا، فقال سعد : يا رسول الله - أعطيتَ فلانا ، وفلانا ولم تعط فلانا شيئا ، وهو مؤمن ؟ فقال النبيُّ: «أوْ مسلم» حتى أعادها سعدٌ ثلاثا ، والنبيُّ صلى الله عليه وسلم يقول : « أوْ مسلم ». ثم قال النبي صلى الله عليه وسلم : « أني لأعطي رجالا ، وأدعُ مَنْ هو أحبُّ إليَّ منهم : لا أعطيه شيئا مخافةَ أنْ يُكَبُّوا في النار على وجوههم ».

1.183- Sa'd b. Ebî Vakkas anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), bazı kimselere dünyalık vermişti. O sırada ben de orada oturuyordum. Oradakilerden benim en hoşuma giden bir adama ise bir şey vermedi. Bunun üzerine ben kalkıp;

"- Falan kimseye neden vermedin? Vallahi ben onu (iyi) bir mümin olarak görüyorum" dedim. Rasûlullah (as.):

"- **(Mü'min yerine) Müslim (de)"** buyurdu. Sa'd bu sözü üç kere tekrar etti, Rasûlullah da (as.) aynı cevabı verdi, sonra da şöyle buyurdu:

"Ben bazı kimselere, başkaları bana kendilerinden daha sevimli geldiği halde, yüzükoyun cehenneme atılacağı endişesiyle ihsanda bulunurum."[81]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Zührî şöyle demiştir:

"Biz, İslâm'ın söz (ikrar) imanın ise amel olduğunu kabul ederiz."[82]

Bu rivâyeti, **Buharî** ve **Müslim** tahric etmişlerdir.

Müslim'e ait bir başka rivâyette Sa'd şunları söylemektedir:

"Rasûlullah (as.) bir grup insana (dünyalık bir şeyler) verdi. Ben de aralarında oturuyordum. İçlerinden benim en hoşuma giden bir adama ise bir şey vermedi. Ben Rasûlullah'ın (as.) yanına varıp ona gizlice:

"- Falancaya neden vermedin? Vallahi ben onu (iyi) mümin olarak görüyorum." dedi. Rasûlullah (as.):

"- Müslim (de)!" buyurdu. Bir süre sustum. Sonra o adam hakkında bildiklerim ağır bastı (onun şevkiyle tekrar) ve:

"- Ya Rasûlullah; falancaya ne diye vermedin? Vallahi ben onu (iyi) mümin olarak görüyorum" dedim. Hz. Peygamber (as.) (yine):

"- (Mü'min deme) Müslim (de)!" buyurdu. Bir süre (daha) sustum. Sonra tekrar o adam hakkında bildiklerimin zorlamasıyla:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, falancaya neden vermedin? Vallahi ben onu mümin olarak biliyorum" dedim. Rasûlullah (as.) (tekrar):

"- (Mü'min yerine) müslim (de)!" buyurdu ve şöyle devam etti:

"Ben bazı kimselere, başkaları bana kendilerinden daha sevimli geldiği halde, (sırf) yüzükoyun cehenneme atılacağı endişesiyle bir takım şeyler veririm."

---

[81] **Buharî**, İman, 19; Zekât 24; **Müslim**, İman, 68/236-37; **Ebû Davud**, Sünnet, 16/4683-85; **Nesaî**, İman, 7.

[82] **Zührî**'nin bu ifadesi elimizdeki matbu nüshalarda bulunmamaktadır.

Diğer bir rivâyette (yukarıdaki rivâyetlerde üç sefer tekrarlanan) söz, iki kere tekrarlanmıştır.

Başka bir rivâyette ise (Sa'd şunları söylemiştir):

"Bunun üzerine Rasûlullah (as.) omuzumla boynum arasına eliyle dokundu, sonra da:

"- **Ne ısrar ediyorsun ey Sa'd? Ben** (istediğim) **adama veriyorum (şte!)"** buyurdu."

Ebû Davud'un ait rivâyette de (Sa'd) şöyle demiştir:

"(Bir defasında) Rasûlullah (as.) (hazineden bazı kimselere) pay dağıtıyordu. Ben:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; falancaya da ver, çünkü o mümindir." dedim. Hz. Peygamber:

"- (Mü'min yerine) Müslim (de) " buyurdu. Ben yine:

"- Falana da ver, o mümindir" dedim. Rasûlullah (as.) da tekrar:

"- Mü'min yerine) Müslim (de)" buyurdu ve sonra şöyle devam etti:

"Ben bazı kimselere, başkaları bana kendilerinden daha sevimli olduğu halde, sırf yüzükoyun cehenneme sürükleneceği korkusuyla bazı şeyler ihsan ederim."

Yine **Ebû Davud** ve **Nesaî**'ye ait bir başka rivâyette ise şöyle geçmektedir:

"Rasûlullah (as.) bazı kimselere (dünyalık) ihsanda bulundu, içlerinden adamın birine bir şey vermedi. Bunun üzerine Sa'd:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; falancaya falancaya ihsanda bulundun, filancaya ise bir şey vermedin, halbuki o da mümindir." dedi. Rasûlullah (as.) ise;

"- (Mü'min yerine) Müslim (de)" buyurdu. Sa'd bu sözü üç kere tekrar etti, Hz. Peygamber (as.) de her seferinde:

"- (Mü'min yerine) Müslim (de)" buyuruyordu. Daha sonra Hz. Peygamber (as.) sözlerine şöyle devam etti:

"Ben bazı kimselere, yüzükoyun cehenneme atılmaları endişesiyle (dünyalık) veririm, bana onlardan daha sevimli olanı ise terkederim, kendisine bir şey vermem."

İZAH

Şârihlerin bildirdiklerine göre, hadîste kendisine bir şey verilmediği ifade edilen zat, **Cüayl b. Sürâka**'dır. İlk müslümanlardan olup **Uhud** ve diğer gazalara iştirak etmiştir. Hz. Peygamber'in (as.) övgüsüne mazhar olmuş, maddî açıdan ise fakir bir şahsiyettir.

Hz. Peygamber'in (as.) böyle bir kimseye vermeyip de, inancı zayıf ve kendi nazarında itibarı daha aşağı seviyede bulunan kimselere vermesi, o zata duyduğu güvenden, kendisine bir şey vermese de dinden dönmeyeceğine olan inancından dolayıdır. Diğerlerine ise, imanlarını güçlendirmek, İslâmiyete bağlılıklarını artırmak düşüncesiyle vermiştir. Nitekim kendileri de bazı kimselere cehenneme düşeceği endişesiyle verdiğini ifade ederek bu sebebe işaret buyurmuştur.

Cehenneme atılmak, küfürden kinâye olarak kabul edilmiştir. Yani Hz. Peygamber (as.), o inancı zayıf olan kimselere bir şey vermediği takdirde, irtidat etmelerinden, dolayısıyla da cehenneme düşmelerinden endişe etmiştir.

Böyle kimselere İslâm literatüründe, "**müellefe-i kulûb**" denir. Gönülleri İslâm'a ısındırılan kimseler demektir. Böylesi kimselere hazineden yardım yapılabileceği, hatta zekâttan bile hisse verilebileceği Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilmiştir.[83]

Bu uygulamanın, gönüllerde oynadığı role, kalplerde icra ettiği müspet tesire dair pek çok örnek İslâm tarihinde mevcuttur. Nice zayıf imanlı insanların bu sayede, samimi birer müslüman oldukları görülmüştür.[84]

Hz. Peygamber'in (as.), **Hz. Sa'd b. Ebî Vakkas**'tan, "**mümin**" yerine "**müslim**" demesini istemesi, ona bu ifadeyi yasaklaması anlamına gelmez. Bundan maksat insanın iç âlemini ilgilendiren, anlaşılması kişinin batınî haline vakıf olmayı gerektiren "**mümin**" sıfatı yerine "**müslim**" sıfatının kullanılmasının daha ihtiyatlı

---

[83] Bkz., Tevbe, 60.

[84] Örnek için bkz., **Cessâs**, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 325; **Kâsânî**, *Bedâi*, II, 905; **Şevkânî**, IV, 176. Ayrıca bkz., 1184 nolu hadîsin izahı.

olacağına göstermektir. Çünkü İslâm, zâhirî duruma göre bilinebilen bir özelliktir.[85]

BU HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1- İdareciler ve diğer büyükler nezdinde bir kimse için şefaatte bulunmak caizdir.

2- Bir meseleyi iyice anlamak, iyice bilinmeyen bişey hakkında kesin hüküm vermemek gerekir.

3- Ekseri alimlere göre bu hadîs, zan üzerine yemin etmenin caiz olduğuna delildir.

4- Bu hadîs, imanla İslam arasında fark bulunduğuna delil sayılmıştır.

5- Yine bu hadîs bir kimsenin iman etmiş sayılması için kalben de tasdikin bulunması gerektiğine, bunun için lisan ile ikrarın yeterli olmadığına delil sayılmıştır.[86]

١١٨٤- (م ــ **رافع بن خديج** رضي الله عنه) قال : أعطي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أبا سفيان بن حرب يوم حُنَين ، وصفوانَ بنَ أميَّةَ ، وَعُيَيْنَةَ بنَ حِصْنٍ ، والأقرعَ بن حابسٍ ، وعَلْقَمةَ بن عُلاثَةَ: كُلَّ إنسان منهم مائة من الإبلِ وأعطى عباسَ بنِ مرْداسٍ دون ذلك فقال عباسُ بنُ مراداس:

أتجْعَلُ نَهْبي وَنَهْبَ الْعُبَيْ ... دِ بَيْنَ عُيَيْنَةَ والأقْرَعِ ؟

فَما كانَ بَدْرٌ ولا حَابِسٌ ... يَفُوقانِ مِرْداسَ في مَجْمَعِ

وما كُنْتُ دُون امرىءٍ منهما ... وَمَنْ تَخْفِضِ اليومَ لا يُرْفَعِ

قال : فأتمَّ له رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مائة. و في رواية نحوه : وأسقط علقمةَ بنُ علاثَةَ، وصفوان بن أمية ، و لم يذكر الشعْر. أخرجه مسلم.

---

[85] Açıklamalar için bkz., **İbn Hacer**, ***Feth***, I, 101-102; (Kahire, 1987 baskısı) **Davudoğlu**, ***Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi***, II, 544-546; **Canan**, ***Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi***, V, 203-204.

[86] Açıklamalar için bkz.**ibn Hacer**, **Feth**, 1.cilt 101-102 (Kahire 1980 baskısı); **Davudoğlu**, II,. 544-546; **Canan**, V, 203-204

1.184- Râfi b. Hadîc anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Huneyn (savaşı) günü, Ebû Süfyân b. Harb, Safvân b. Ümeyye, Uyeyne b. Hısn[87], Akra b. Hâbis ve Alkame b. Ulâse'den[88] herbirine yüzer deve verdi. Abbas b. Mirdâs'a[89] ise bundan az verdi. Bunun üzerine Abbas b.Mirdas şunları söyledi:

---

[87] **Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî:** Sahabîdir. Babasının dedesine nispet edilerek Uyeyne b. Bedr diye tanınmıştır. Henüz hicâb âyeti nâzil olmadan önce **Medîne**'ye gelmiş, Hz. Peygamber'in evine gitmişti. O sırada Hz. Âişe de evde idi. **"Kim bu kadın?"** diye sormuş, Hz. Peygamber de; **"Âişe!"** diye cevap vermiş. Uyeyne; **"senin için karımdan vaz geçerim"** deyince, Hz. Âişe kızmış ve **"kim bu adam?"** demiş. Rasûlullah (as.) da, onun kabile reisliğini kastederek; **"bu kendisine itâat edilen bir ahmaktır"** demişti. **Mekke** fethinden önce müslüman oldu. **Huneyn**'de Hz. Peygamber'in yüz deve verdiği müellefe-i kulûb'dandır. Rasûlullah (as.) onu İslâm'ı anlatmak üzere Temîm kabilesine göndermişti. Hz. Peygamber'den sonra Tuleyha ile birlikte irtidat etti, sonra tekrar İslâm'a döndü. Hz. Ömer döneminde kardeşinin oğlu Hür b. Kays'a ricâ ederek Hz. Ömer'den randevu almış, Halife'nin huzuruna çıkınca da; **"niye mal vermiyorsun, adâlet göstermiyorsun?"** diye çıkışmıştı. Son derece üzülen yeğeni Hür de, ***"câhillerden yüz çevir"*** (A'râf, 198) âyetini okumuş ve onun câhil biri olduğunu, ne söylediğini bilmediğini söyleyerek Halife'den özür dilemişti.

[88] **Alkame b. Ulâse b. Avf b. el-Ahvas el-Âmirî el-Kilâbî;** ö. 20/641. Benû Kilâb kabilesinin önde gelenlerindendi. Kabile reisliği konusunda Âmir b. Tufeyl ile yarışırdı. Câhiliye döneminde büyük bir nüfûz ve itibara sahipti. **Hudeybiye**'den sonra **Medîne**'ye gidip kabilesi adına Rasûlullah'a (as.) bîat etmişti. İbn Kuteybe, Alkame'nin, Rasûlullah'dan (as.) sonra irtidat edip **Şam**'a kaçtığını, ama sonra tövbe edip tekrar İslâm'a döndüğünü söyler. Ebû Ubeyde de onun şarap içtiğini, bu yüzden Hz. Ömer'in kendisine had vurduğunu söyler. Hz. Ömer onu **Havran**'a vali yaptı ve orada vefat etti.

[89] **Ebû'l-Heysem, Abbas b. Mirdâs b. Ebî Âmir es-Sülemî**: Sahabîdir. Müellefe-i kulûbdandır. **Mekke** fethinden önce İslâm'a girmişti. Zamanının şâirlerindendi. Câhiliye döneminde de şarap içmezdi. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'ya göçtü. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir. Hz. Peygamber'in Arafat'ta ümmeti için

"Benimle (atım) Ubeyd'in payını, Uyeyne ile Akra arasında mı paylaştırıyorsun? Toplum içinde ne Bedir,[90] *ne de Hâbis, Mirdâs'tan üstün değillerdir. Ben de onlardan aşağı bir kişi değilim. Ancak, bu gün senin alçalttığın kimse bir daha (asla) yükselemez."*

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) onun payını da yüz deveye tamamladı."[91]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette Alkame b. Ulâse ile Safvân b. Ümeyy ıskat edilmiş, ayrıca şiiri de zikredilmemiştir. Bunları **Müslim** tahric etmiştir.

İZAH

Burada zikredilen olay, **Huneyn** savaşında meydana gelmiştir. **Huneyn** savaşı, hicretin sekizinci yılında, **Mekke**'nin fethinden sonra gerçekleşmiştir.

Bu savaşta pek çok ganimet ele geçmişti. Bunun hazine payı olan beşte birlik kısımdan Hz. Peygamber (as.), yeni müslüman olmuş ve müslümanlığa henüz pek ısınmamış **Mekke** ileri gelenlerine bolca ihsanda bulunmuştu. Hadîste ismi geçenler bunlardandı. Kendisine verilen hisseyi az bulup, hadîste geçen sözleri sarfeden **Abbâs b. Mirdâs**'a da Hz. Peygamber (as.), diğerleri kadar mal verilerek ağzının kapatılmasını istemişti.O'nun bu emri yerine getirilmiş **Abbâs** da memnun edilmişti.[92] Hadîste isimleri geçen bu şahsiyetler, İslâm tarihinde "**müellefe-i kulûb**" olarak bilinen kimselerdendi. Bir önceki hadîsin izahında da ifade edildiği üzere, bunlara ganimetten ve zekâttan pay verilebilmektedir.

---

yapmış olduğu dua ile ilgili hadîsi ondan oğlu Kinâne rivâyet etmiştir. Ancak **Buharî** bu hadîsin sahîh olmadığını söyler. Hz. Osman döneminde vefat etti.

[90] **Bedir, Uyeyne b. Hısn**'ın büyük dedesinin adıdır.

[91] **Müslim**, Zekât, 46/137-38.

[92] Bkz., **Berkî-Keskioğlu**, ***Hâtemü'l-Enbiya***, 340, 343.

Bu uygulamanın gönüllerde meydana getirdiği olumlu tesiri göstermesi bakımından yukarıda adı geçen **Safvân b. Ümeyye**'nin şu sözleri önemlidir:

"Bir defasında Rasûlullah (as.) bana zekâttan bir pay vermişti. O zaman kendisi, insanlar arasında en fazla nefret duyduğum birisi idi. O bu şekilde ihsanlarına devam ede ede, nazarımda insanların en sevimlisi haline geldi."[93]

١١٨٥- (خ م ط ت د ـ أبو قتادة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنْ قتل قتيلا ، لَهُ عليه بيِّنةٌ ، فله سَلَبُه**». أخرجه الترمذي ، وقال : في الحديث قصة و لم يذكرها.

والقصةُ : هي حديثٌ طويلٌ قد أخرجه البخاري ، ومسلم ،والموطأ ، وأبو داود وهو مذكور في غزوة حنين من كتاب الغزوات ، في حرف الغين ، وهذا القدر الذي أخرجه الترمذي طرفٌ منه.

1.185- Ebû Katâde anlatıyor: "Rasûlullah (as.) şöyle buyurdular:

"Kim bir düşmanı öldürür ve buna dair bir delili de bulunursa, onun şahsî eşyası (selebi) kendisinin olur."[94]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etmiş, **Tirmizî**; "hadîsin uzun bir hikâyesi olduğunu" söylemiş, fakat onu zikretmemiştir.

Söz konusu olay, **Buhârî, Müslim, Muvatta** ve **Ebû Davud**'un tahric ettikleri uzunca bir hadîste yer almaktadır, o da **Kitabu'l-Gazavât** bölümünün **Huneyn Gazâsı** kısmında zikredilmiştir.

Tirmizî'nin rivâyet etmiş olduğu bu kadarlık kısım, hadîsin bir parçasını teşkil etmektedir.

---

[93] Bkz., **Cessâs**, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 325; **Kâsânî**, *Bedâi*, II, 905.

[94] **Buharî,** Buyu, 37; Humus, 18; Meğâzî, 64; Ahkâm, 21; **Müslim,** Cihâd, 13/41; **Muvatta**, Cihad, 10/18; **Tirmizî**, Siyer, 13/1562; **Ebû Davud**, Cihâd, 147/2717.

İZAH

"**Şahsî eşya**" diye tercüme ettiğimiz ifadenin hadîsteki Arapça metni "***seleb***"dir. ***Seleb;*** harpte öldürülen düşmanın elbiseleri, beraberindeki silahlar, paraları, bineği ile bunun üzerindeki eşyadır. Bindiğinin dışındaki hayvan ile onun üzerindeki malları seleb sayılmaz. Bu, müctehidlerin çoğunluğuna göredir. Bazı müctehidler, kelimenin kökünü de dikkate alarak -ki kelime, giyinmek anlamına gelen ***libâs*** kökünden gelmektedir- seleb; ölünün giydiği elbise, zırh miğfer gibi şeyler ile, savaşırken kendisinden faydalandığı savaş eşyasından ibarettir. Yanında bulunan diğer eşyalar, çantasındaki diğen mallar ve paralar seleb sayılmaz. Hatta bir rivâyete göre **Ahmed b. Hanbel**, atı dahi seleb saymamıştır.[95]

Hadîs, savaş sırasında öldürülen bir düşman askerinin şahsî eşyasının (selebinin), onu öldürene ait olacağını ifade etmektedir. Bütün müctehidler prensip olarak bunu kabul etmekle birlikte, bunun için kumandanın vaat etmiş olmasının gerekli olup olmadığı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. **Hanefîler**'le **Mâlikîler**, bir mücâhidin, öldürdüğü düşmanın şahsî eşyasına hak kazanabilmesi için, daha önceden komutanın, selebin öldürene ait olduğunu söylemesi şarttır. Aksi takdirde bu eşya da genel manada ganimet kapsamına dahil kalır. Bu durumda, öldüren ile diğer askerlerin hakları birbirine eşit olur. Çünkü bu, ordunun gücü ile alınmış bir şeydir, denişlerdir.

Şâfiîler, Hanbelîler, Evzâî, Leys b. Sa'd, İshak b. Râhûye, Ebû Ubeyde ve **Ebû Sevr**'e göre ise, komutanın böyle bir sözü bulunsun bulunmasın, mücahid her halükârda öldürdüğü düşmanın selebine hak kazanır. Çünkü bu hadîs genel manalıdır; hadîse göre Şâri, bu hakkı komutanın vadine bağlamamıştır.

Yine bu hadîs, bir askerin, öldürdüğü düşmanın şahsî eşyasına hak kazanabilmesi için bunu ısbat etmesi gerektiğini bildirmektedir. Ekseri müctehidler de bu görüştedirler. **Evzâî** ise, askerin, onu öldürdüğünü söylemesi yeterlidir, kendisinden ayrıca delil (beyine)

---

[95] Bkz., **İbn Kudâme**, ***el-Muğnî***, X, 429;Bilmen,III,350; Zuhaylî,VIII,213.

istenmez demiştir. **Evzâî**'nin bu görüşü, izahına çalıştığımız bu hadîse aykırıdır.

Genelde delilin gerekli olduğunu söyleyen ekseri müctehidler, ıspat vasıtasının neler olabileceğinde ihtilâfa düşmüşlerdir: **Ahmed b. Hanbel** bunun için iki şahid gerekir derken; hadîs ulemasından bir guruba göre, bir şahit ile iddia sahibinin yemini yeterlidir. Yemin olmaksızın tek bir şahidi yeterli görenler de vardır.

Bir düşmanın selebine hak kazanılabilmesi için, onun savaşta öldürülmesi câiz olan kimselerden olması gerekir. Bu şarta bağlı olarak, savaşta kadın, çocuk, yaşlı, hasta vb. kimseleri öldürmekle bunların şahsî eşyalarına hak kazanılmaz. Çünkü bunlar, savaşta dahi olsa öldürülmeleri câiz olmayan kimselerdir.

Savaşta bir düşmanı birden fazla askeröldürürse, onun şahsî eşyası, ganimet hükmüne tabi olur. Bu, **Hanbelîler**'in görüşüdür. Bu selebin, öldürmeye iştirak eden mücahitler arasında paylaştırılacağını söyleyenler bulunduğu gibi, 1180 numara ile geçen **İbn Mes'ûd** hadîsini dikkate alarak, bunun tamamen yetkili makamın görüşüne bırakıldığını söyleyenler de vardır.

Yine bu ve benzeri hadîslere dayanan ekseri müctehidler selebin ganimetin aslından, yani tamamından olduğunu, beşte birinden olmadığını söylemişlerdir.[96]

١١٨٦- (خ م ــ سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) قال : أَتَى النبيَّ صلى الله عليه وسلم عَيْنٌ من المُشركين ، وهو في سَفَرٍ ، فجلس عند أصْحَابه يتحدَّثُ ثمَّ انْفتلَ ، فقال النبيَّ صلى الله عليه وسلم: « **اُطلُبُوهُ فقتلْتُهُ ، فنَفَّلَني سَلَبَهُ** ». أخرجه البخاري ومسلم.

1.186- Seleme b. Ekva anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bir seferde iken kendisine bir müşrik casusu geldi. Ashâbının yanında bir süre oturup etrafı araştırdıktan sonra kalkıp gitti. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"(O bir casustur) Onu yakalayıp öldürün!" buyurdu.

---

[96] Bütün bu açıklamalar için bkz., **İbn Kudâme**, ***el-Muğnî***, X, 419-431.

Bunun üzerine onu yakalayıp öldürdüm. Rasûlullah da (as.) onun şahsî eşyasını bana verdi."[97]

İZAHI:

Bu hadîs, öldürülen bir düşmanın şahsî eşyasının, onu öldüren mücâhide ait olacağına delâlet ettiği gibi, casusun öldürülebileceğine de delalet etmektedir. Bu hadîste bahsi geçen casusun müşrik olduğu bildirilmişse de zimmî/gayr-i Müslim vatandaş veya müste'men/kedisine eman/güvence verilmiş bir gayr-i Müslim olduğu konusunda herhangi bir ayrıntı bulunmamaktadır. Ancak zimmî veya müste'men statüsündeki bir şahsın casusluk yapması halinde statülerinin sona ereceği, muharip/savaş halindeki düşman statüsüne geçeceğini ve ölümle cezalandırılacağını savunan müctehitlein delilleri arasıda bu hadîs de zikrolunmuştur. Bu görüçü savunanlar, Mâli ve Evzâî dir. Hanefîler ve Şâfiîler, bu şiahsın statüsü değişmez demişlerdir. Ancak Hanefîlerden Ebû Yusuf'a göre Zimmî casus idam edilir.

Müslüman casusa verilecek ceza da müctehitler arasında tartışmalıdır: M^likîler ve Hanbelîler, düşman adına casusluk yapan müslümana da idam cezası verilir derken, Hanefîler ve Şâfiîler, casusluk suçundan dolayı müslümana idam cezası verilmez demişlerdir.

Zimmî veya müste'men statüsünde bulunmayan gayr-i müslim/harbî bir casusun ölümle cezalandırılacağı konusunda ise herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.[98]

١١٨٧- (**د ــ عوف بن مالك وخالد بن الوليد** رضي الله عنهما) : أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قَضى في السَّلَبِ لِلْقَاتِلِ ، و لم يُخَمِّسِ السَّلَبَ. أخرجه أبو داود

1.187- Avf b. Mâlik ve Halid b. Velid anlatıyor:

---

[97] **Buharî**, Cihâd, 1173; **Müslim,** Cihâd, 13/45.

[98] Bkz. **Şevkânî**, VIII , 9 **;** **Karaman**, III, 340 ; **Zuhaylî**, VI, 200-2

"Rasûlullah (as.), öldürülen düşmanın şahsî eşyasının (tümüyle onu) öldürene ait olduğuna hükmetti ve bu eşyadan hazineye beşte bir hisse ayırmadı."[99]

İZAH

Bu hadîs de, şavaşta öldürülen düşmana ait eşyanın bütünüyle onu öldüren mücahide ait olduğuna, bunlardan diğer ganimetlerde olduğu gibi beşte bir nispetinde hazine payının alınmayacağına delâlet etmektedir. Ekseri müctehidler de bu görüştedir. **İbn Abbâs, Evzâî** ve **Mekhûl** ise, diğer ganimetlerde olduğu gibi,bundan da beşte bir nispetindeki hazine payının ayrılması gerektiğini söylemişlerdir. Bunlar; ***"Biliniz ki, ganimet olarak aldığınız şeylerin beşte biri, Allah'a, Peygamber'e, yakın akrabalara, öksüzlere, muhtaçlara ve yolculara aittir"***[100] âyetinin genel hükmüne dayanmışlardır. **İshâk** da, seleb çok ise beşte bir alınır demiştir.[101]

---

[99] **Ebû Davud**, Cihâd, 149/2721.

[100] Enfâl, 41.

[101] Bkz., **İbn kudâme**, *el-Muğnî*, X, 425-426; **İbn Rüşd**, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 338.

الفرع الثالث

في الخُمُس ومَصارفه

3- GANİMETLERDEN ALINAN BEŞTE BİRLİK PAY (HUMUS) VE SARF YERLERİ

١١٨٨- (د ـ عبد الله بن أبي أوفى رضي الله عنه) قيل له : هل كنتم تُخَمِّسُونَ الطعام على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : أصَبْنا طعاما يوم خيبرَ ، فكان الرجلُ يجيءُ ، فيأخُذُ منه مقْدارَ ما يكفيه ثم ينصرفُ. أخرجه أبو داود.

1.188- Abdullah b. Ebî Evfâ'nın anlattığına göre, kendisine:

-"Siz, Hz. Peygamber zamanında (ganimet olarak ele geçen) yiyecek maddelerinden de beşte bir ayırır mıydınız?" diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

-"Biz, Hayber (savaşı) günü yiyecek maddesi de ele geçirmiştik. Asker gelir, ondan kendisine yetecek kadarını alır, sonra dönüp giderdi."[102]

İZAH

Bu hadîs, harpte ele geçirilen yiyecek cinsinden ganimet mallarından, hazine payı olan beşte birlik kısmın alınmayacağını ifade etmektedir. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, hadîsten anlaşılan bu hüküm mutlak değildir. Bu, müslüman askerlerin, bir düşman ülkesinde ele geçirdikleri ve orada kaldıkları sürece ihtiyaçları gereği yemek durumunda bulundukları yiyecek maddelerine mahsus bir hükümdür. Bu tür yiyecek maddelerinden hazine hissesi olan beşte bir alınmaz ve askerlerin ihtiyaçlarını gidermek için tükettikleri yiyeceklerin beşte birinin hazine hakkı gerekçesiyle tazmini cihetine gidilmez. Yine bu durumda olan askerlerin hayvanlarına yedirdikleri

---

[102] **Ebû Davud**, Cihâd, 138/2704.

şeyler hakkındaki hüküm de aynıdır. Şâz olarak değerlendiren bir görüş dışında, bu konuda herhangi bir ihtilaf da bilinmemektedir.[103]

١١٨٩- (د ــ عبد الله عمر رضي الله عنهما) : أن جيشا غنموا في زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم طعاما وعَسَلا ، فلم يؤخذْ منه الخُمس. أخرجه أبو داود.

1.189- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Hz. Peygamber (as.) zamanında (yapılan bir savaşta) ordu ganimet olarak yiyecek ve bal ele geçirmişti de, ondan beşte bir hazine payı alınmamıştı."[104]

İZAH

Bu hadîs de, bir önceki hadîsle aynı hükmü ifade etmektedir.Orada yapılan açıklamalar bura için de geçerlidir.Yani, kendisinden beşte birlik hazine payı ayrılmayan hadite bahsi geçen yiyecekleri, düşman ülkesinde bulunan askerler tarafından ihtiyaç gereği yenen yiyecekler şeklinde anlamak gerekmektedir.

١١٩٠- (د ــ القاسم مولى عبد الرحمن رحمه الله) عن بعض أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : كنّا نأكُل الجَزَرَ في الغَزْوِ ، ولا نَقْسِمُهُ ، حتى إن كنا لنرجعُ إلى رِحالنا وأخْرِجَتُنا منه مَمْلُوءةٌ. أخرجه أبو داود.

1.190- Abdurrahman'ın âzâtlısı Kasım[105], Rasûlullah'ın (as.) sahabîlerinin birinden naklediyor:

---

[103] Bkz., **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, X, 487-88; **Şevkânî**, VII, 311-12; **Câmiu'l-Usûl**, II, 689-690, dipnot 3; **Zuhaylî**, **el-Fıkhu'l-İslâmî**, VI, 458-459; Heyet, ***Sünen-i Ebû Davud Tercüme ve Şerhi***, X, 286-287.

[104] **Ebû Davud**, Cihad, 137/2701.

[105] **Ebû Abdurrahman, el-Kasım b. Abdurrahman eş-Şâmî**: ö. 112/730. Şamlı tâbiîlerdendir. **Bedir** ehlinden 40 sahabîye yetiştiği rivâyet edilir. Abdurrahman b. Halid b. Yezid b. Muâviye'nin âzâdlısıdır. İstanbul muhasarasına katılmıştı. Büyük sahabîlerden mürsel rivâyetleri vardır. Bazıları onu zayıf sayar. Ahmed b. Hanbel onun, sika râvîlerden münker

"Biz savaşta (ganimet malları arasında bulunan) kesilmiş koyun (ve deve) etlerinden yer, onları taksim tabi tutmazdık. Hatta konak yerlerimize, heybelerimiz bu etlerle dolu olarak dönerdik."[106]

İZAH

"Konak yeri" diye tercüme ettiğimiz ifadenin metinde geçen Arapçası *"rihâl"*dir. Bu kelime; mesken, ev, sığınak gibi manalara gelmektedir. Metindeki bu ifade ile savaş sırasında askerlerin konakladıkları yerlerin kasdedilmiş olması muhtemel bulunduğu gibi, **Medîne**'deki evlerinin kastedilmiş olması da muhtemeldir.

Şâyet bu ifade ile askerlerin savaş sırasında konakladıkları yerler anlatılmak istenmişse, bu takdirde askerlerin, ganimetler arasında bulunan bu etlerden ihtiyaçları kadar alıp konakladıkları yerde yedikleri anlaşılır. 1188 numaralı hadîsin izahında da ifade edildiği gibi bu uygulama câizdir.

Bu sözle eğer, askerlerin **Medîne**'deki evleri kastedilmiş ise -ki Ebû Davud şarihlerinden Azîmâbâdî, Ebû Davud'un bu hadîsi kaydettiği bâbın adını da dikkate alarak[107] bunu tercih eder- o zaman burada iki ihtimal düşünülebilir:

1- Hadîste sözü edilen etler, askerlerin kendi hisselerine düşen etler olabilir. Sahipleri bunda diledikleri gibi tasarrufta bulunabilirler. Ancak işaret etmeliyiz ki, bu ihtimal zayıf bir ihtimaldir. Hadîsin metni de bu yoruma uygun değildir. Zira metinde: **"onları taksime tabi tutmazdık"** ifadesi yer almaktadır. Ayrıca **Hanefîler**'e göre, ganimetlerin harp ülkesinde taksimi câiz değildir.[108]

2- Bu etler, askerlerin düşman ülkesinde iken aldıkları ve orada iken yemeyip yanlarında İslâm ülkesine getirdikleri etler olabilir. Daha sonra bunlar kendilerinden geri alınmamış ve onlar da evlerine

---

rivâyetleri olduğunu söyler. Tirmizî ve İbn Maîn de **"sikadır"** derler. Rivâyetleri *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

[106] **Ebû Davud**, Cihâd, 139/2706.

[107] **Ebû Davud**'un bu hadîsi kaydettiği babın adı, "Yiyecek maddelerinin düşman ülkesinden taşınması"dır.

[108] Bkz., **İbn Kudâme**, X, 466 : **Zuhaylî**, VI, 465.

götürmüş olabilirler. Bu yorum, **Şâfiî**'nin bir görüşü ile **Evzâî**'nin görüşüne uygundur. Onlara göre, yiyecek maddesi cinsinden bir malı düşman ülkesinde taksimden önce almış olan bir mücahid, İslâm ülkesine döndükten sonra da o mala sahip olur, onu geri vermesi gerekmez. Yalnız böyle bir malı satamaz. Satarsa parasını iade etmesi gerekir. Yiyecek maddesinin az olması şartıyla **İmam Mâlik** ve **Ahmed b. Hanbel**'in görüşleri de böyledir. **Ebû Hanîfe, Süfyân es-Sevrî** ve **Şâfiî**'nin bir görüşüne göre ise, harp bölgesinde böyle bir malı alan kimsenin, İslâm ülkesi topraklarına girer girmez onu komutana geri vermesi gerekir. Çünkü böyle bir malın yenmesi, harp ülkesinde bulunma zaruretine bağlıdır. İslâm ülkesine girilince bu zaruret ortadan kalkar.[109]

١١٩١- (د ــ عمرو بن عبسة رضي الله عنه) قال: صَلَّى بنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى بعيرٍ من المغنم فلمَّا صَلَّى أخذَ وبَرَةً من جَنْبِ البعيرِ ثم قال: **لا يَحلُّ لي من غنائمكم مثلُ هذا إلاَّ الخمسُ والْخمسُ مردودٌ فيكم.** أخرجه أبو داود.

1.191- Amr b. Abese anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) ganimet mallarından olan (ve kıble tarafında bulunan) bir deveye doğru (onu sütre edinerek) bize namaz kıldırmıştı. Selam verince devenin yan tarafından bir kıl aldı sonra şöyle buyurdu:

"Beşte bir dışında, bana sizin ganimetlerinizden şu kadarı bile helâl değildir. O beşte bir de yine size geri dönmektedir."[110]

İZAH

Bilindiği gibi ganimetlerin nasıl taksim edileceği Kur'ân-ı Kerîm'de açıklanmıştır. Buna göre ganimetler beş kısma ayrılır; dördü savaşa katılan gaziler arasında taksim edilir, geriye kalan beşte biri ise devlet hazinesine kalır. İşte bu kısım, ihtiyaç sahipleri ile

---

[109] **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 373-74; Heyet, ***Sünen-i Ebû Davut Tercüme ve Şerhi***, X, 293-294.

[110] **Ebû Davud**, Cihad, 161/2755.

kamu hizmetlerine sarfedilir. Yine bu beşte birlik kısımda Rasûlullah (as.) ile O'nun yakınlarının da payları vardır.[111]

Hz. Peygamber (as.) de bu hadîste, Kur'ân-ı Kerîm'deki bu taksim şekline işaret etmiş, içinde kendi hissesinin de bulunduğu beşte birlik kısmın ekserisinin de yine müslümanların ihtiyaçları ve kamu hizmetlerine harcanacağına dikkat çekerek **"o beşte bir de size geri dönecektir"** buyurmuştur.

Bu hadîse göre Hz. Peygamber'in (as.), beşte birin dışında bir payı yoktur. Ancak Rasûlullah'ın (as.) ganimetlerde *"safiy"* denen bir payının daha bulunduğunu ifade eden hadîsler vardır. Bunlar ve ilgili açıklamalar, bu konuyu takibeden **"Fey ve Rasûlullah'ın Hissesi"** bölümünde gelecektir.

١١٩٢- (س — **عبادة بن الصامت** رضي الله عنه) قال : أخذ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوم خَيْبَرَ وَبَرَةً من جَنْبِ بعيره. فقال : « **أيها الناس ، إنه لا يحلُّ لي ممّا أفاء الله عليكم قَدْرَ هذه ، إلا الخُمُسُ ، والخمسُ مَرْدُودٌ عليكم** ». أخرجه النسائي.

1.192- Ubâde b. es-Sâmit anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber günü devesinin yan tarafından bir kıl aldı ve şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Beşte bir dışında, Allah'ın size ihsan buyurduğu ganimetlerden bu kadarı bile bana helâl değildir. O, beşte bir de size geri dönmektedir."[112]

١١٩٣- (س — **عمرو بن شعيب** ، عن أبيه ، عن جده رضي الله عنهما) : أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم وذكره نحوه. أخرجه النسائي.

---

[111] Bkz., Enfâl, 41.

[112] **Nesaî,** Kasmu'l-Fey', 1.

1.193- Amr b. Şuayb'ın, babası kanalıyla dedesinden naklen, "Rasûlullah (as.)..." diye başlayıp bir önceki hadîsin benzeri ifadeleri ihtiva eden bir hadîs daha rivâyet edilmiştir.[113]

١١٩٤- (ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : لوفْد عبد القَيْسِ : « **آمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا خُمُسَ ما غَنِمْتُمْ** ».

قال الترمذي: وفي الحديث قِصَّةٌ، ولم يذكرها. والقِصَّةُ: هي حديث طويل قد ذُكِر بطوله في كتاب الإيمان من حرف الهمزة.

1.194- Abdullah b. Abbas anlatıyor: "Rasûlullah (as.) Abdülkays kabilesi heyetine;

"Ganimet olarak aldığınız şeylerin beşte birini (bana) vermenizi emrediyorum." buyurdu.[114]

RİVÂYETLER

Hadîsi tahric eden **Tirmizî**; "bu hadîsin bir hikâyesi vardır" demiş, fakat onu zikretmemiştir.

Bu hikâye, Kitâbu'l-İmân'da kaydedilen uzunca bir hadîste zikredilmektedir.[115]

١١٩٥- (خ د س ــ جبير بن مطعم رضي الله عنه) قال : مَشَيْتُ أنا وعثمان بنُ عفَّانَ إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فقلتُ : يا رسولَ الله ، أعطيتَ بني المطلب وتركْتَنا ، ونحنُ وهُمْ بمنزلةٍ واحدةٍ ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إنَّما بَنُو المطَّلِبِ وبنُو هاشمٍ شيءٌ واحدٌ** ».

وفي رواية ، فقلنا : أعطَيْتَ بني المطَّلِب من خُمُسِ خيبر وتركْتَنا – وزادَ : قال جبيرٌ – ولم يَقسِمِ النبيُّ صلى الله عليه وسلم لبني عبد شَمْسٍ ، ولا لبني نَوْفَلٍ شيئًا.

---

113 **Nesaî** Kasmu'l-Fey', 1.

114 **Tirmizî**, Siyer, 39/1599

115 Bkz., hadîs no, 8.

وقال ابن إسحاق : عبدُ شمسٍ وهاشمٌ والمطلب : إخوةٌ لأمٍّ ، وأمُّهُمْ : عاتكةُ بنتُ مُرَّة ،وكان نَوفلٌ أخاهُم لأبيهم. هذه رواية البخاري.

وفي رواية أبي داود، أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم لم يكُنْ يَقْسِمُ لِبَني عبد شمسٍ، ولا لبني نَوفَلٍ من الخُمسُ شيئا ، كما قَسَمَ لِبَني هاشم وبني المطَّلب، قال: وكان أبو بكر يقْسِمِ الخُمْس نحو قَسْم رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، غَيْرَ أنه لم يكُنْ يُعْطي منه قُرْبَى رسول الله صلى الله عليه وسلم، كما يُعْطيهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، وكان عمرُ يُعْطيهم ومن كان بعده منْهُ.

وفي أخرى له أن جُبَيْرَ بن مُطْعِم جاء هو وعثمانُ بنُ عفَّانَ يُكلِّمان رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فيما يَقْسِمُ من الخُمُس في بَني هاشمٍ وبين المطَّلب فقلتُ : يا رسولَ الله ، قسمتَ لإخْوَاننَا بَني المطلب ،ولم تُعْطنَا شيئا ، وقرابتُنا وقَرَابَتُهُمْ واحدةٌ ؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « **إنَّما بنُو هاشم وبنُو المطلب شيءٌ واحدٌ** »، قال جُبَيْرٌ : ولم يَقْسِمْ لبني عبد شمسٍ ،ولا لبني نوفَلٍ من ذلك الُخمْسَ، كما قَسَمَ لِبَني هاشم وبَني المطَّلب ،قال : وكان أبو بكر يَقْسِمُ الخُمُس نحو قَسْمِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، غَيْرَ أنه لم يكن يُعْطي قُرْبي رسول الله ، ما كان النَّبيُّ يُعْطيهمْ ، قال : وكان عمر يُعْطيهمْ منه ، وعثمانُ بعدَهُ.

وفي أخرى له وللنسائي قال : لَمَّا كان يومُ خَيْبَرَ ، وضَعَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سَهْمَ ذي الْقُرْبَى في بنى هاشم وبني المطَّلب ، وتَرَكَ بني نَوْفلٍ وبني عبد شَمْسٍ ، فَانْطَلَقْتُ أنا وعُثمانُ بن عفَّانَ ، حتى أتينا النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقلْنَا : يا رسولَ الله هَؤلاء بنو هاشمٍ لا نُنْكِرُ فَضْلَهُمْ لِلْمَوْضعِ الذي وَضَعَكَ الله به منهم فَما بَالُ إخْواننا بني المطَّلب أعْطَيْتَهُمْ وتركْتَنا، وقَرَابَتُنا واحدةٌ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إنَّا وبنُو المطلب لا نَفْتَرِقُ في جاهلية ولا إسلامٍ ، وإنما نحنُ وَهُمْ شيءٌ واحدٌ** » وشبَّكَ بين أصابعه. وأخرجه النسائي أيضا بنحو من هذه الروايات من طُرقٍ عدَّة بتغيير بعض ألفاظها، واتِّفاق المعنى.

1.195- Cübeyr b. Mut'im[116] anlatıyor:

---

[116] **Ebû Muhammed, Cübeyr b. Mut'im b. Adiy b. Nevfel el-Kuraşî en-Nevfel el-Medenî**: ö. 59/679. Sahabîdir. Bedir esirlerini kurtarmak için

"Ben ve Hz. Osman, Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştik. Ben kendisine;

-"Ey Allah'ın Rasûlü; (akrabalar payından) Muttalib oğullarına verdin, ama bize vermedin. Halbuki (size yakınlık itibariyle) biz ve onlar aynı durumdayız." dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (as.):

"Muttalib oğulları ile Hâşim oğulları aynı şeydir (yani aynı soydur)." buyurdu.[117]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette (şöyle geçmektedir):

"Hayber ganimetlerinin beşte birinden Muttalib oğullarına verdin ama bizi terk ettin" dedik.

(Râvî burada) şu ilaveyi yapmıştır: Cübeyr dedi ki: "Rasûlullah (as.) Abdüşems oğullarına da Nevfel oğullarına da (beşte birdeki yakınlar payından) bir şey vermedi."

İbn İshâk şöyle dedi: "Abdüşems, Hâşim ve Muttalib anne bir kardeştirler. Anneleri, Âtike binti Mürre'dir. Nevfel ise onların baba bir kardeşi idi."

Bunlar, **Buharî**'nin rivâyetleridir.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

"Rasûlullah (as.), Hâşimoğulları'na ve Muttaliboğulları'na pay verdiği gibi, Abdüşems oğulları ile Nevfeloğulları'na beşte birlik paydan bir şey ayırmazdı. Hz. Ebû Bekir de, beşte bir hisseyi Rasûlullah (s.a.v..) gibi dağıtırdı. Ancak o Hz. Peygamber'in (as.) yakınlarına, bizzat Rasûlullah'ın (as.) verdiği gibi vermezdi. Hz. Ömer ve ondan sonra yerine geçenler ise onlara da verirlerdi."

Yine **Ebû Davud**'a ait başka bir rivâyet şöyledir:

Hz. Peygamber'e fidyelerini getirmiş, sonra Hayber seferi sırasında müslüman olmulştu. **Medîne**'ye hicret etti ve orada vefat etti. Kureyş'in önde gelenlerindendi. Neseb bilginlerindendi. Hz. Peygamber'den 60 hadis rivâyet etti. Kendisinden oğlu Muhammed ve Süleyman b. surad rivâyet ettiler. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[117] **Buharî**, Humus, 17; Menâkıb, 2; Meğâzî,39; **Ebû Davud**, Harâc, 20/2978-80; **Nesâî**, Fey', 1.

"Humustan, Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları'na ayırdığı pay hakkında konuşmak üzere Cübeyr b. Mut'im, Hz. Osman ile birlikte Rasûlullah'a (as.) gelir. Cübeyr der ki:

- "Ey Allah'ın Rasûlü; kardeşlerimiz Muttaliboğulları'na beşte birden pay ayırdın, ama bize bir şey vermedin. Halbuki bizim size olan yakınlığımızla onların yakınlığı aynıdır." dedim. Hz. Peygamber;

-" **Hâşim oğullarıyla Muttalib oğulları aynı şeydir."** dedi.

Cübeyr sözlerine şöyle devam eder:

"Rasûlullah (as.), Haşimoğulları ile Muttaliboğulları'na verdiği gibi, Abdüşems oğulları ile Nevfeloğulları'na beşte birden pay vermedi. Hz. Ebû Bekir de humusu Peygamber'in (as.) taksim ettiği gibi taksim ederdi. Ancak o, Rasûlullah'ın (as.) vermiş olduğu akrabalarına vermezdi. Ama Hz. Ömer, humustan onlara da verirdi. Ondan sonra Hz. Osman da verirdi."

Ebû Davud ile **Nesâî**'ye ait bir başka rivâyette Cübeyr şöyle demiştir:

"Hayber fethi günü gelince Rasûlullah (as.) yakınlarının humustaki hissesini Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları'na verdi, fakat Nefveloğulları ile Abdüşemsoğulları'na vermedi. Ben ve Hz. Osman yola koyulup, Hz. Peygamber'in yanına vardık ve dedik ki:

-" Yüce Allah'ın seni onların soyundan getirmek suretiyle şu Haşimoğulları'nın sahip oldukları faziletlerini inkâr etmiyoruz. Fakat kardeşlerimiz Abdülmuttalib oğullarının durumu nedir ki, bize pay vermediğin halde onlara verdin? Onlarla bizim sana olan yakınlığımız aynıdır."

Bunun üzerine Allah'ın Rasûlü (as.);

-" **Muttaliboğulları ile biz cahiliyye döneminde de İslâmiyet döneminde de ayrılmadık. Biz ve onlar aynı şeyiz (aynı soydanız)."** buyurdu ve parmaklarını birbirine geçirdi."

Nesâî de, muhtelif kanallardan bazı lafızları değişik, fakat manaları bir olan bu rivâyetlere benzer rivâyetler nakletmiştir.

İZAH

1162 numaralı hadîsin izahında da ifade edildiği gibi ganimetlerin beşte birinde, Hz. Peygamber'le akrabalığı olan kimselerin de payı bulunmaktadır. Bu pay âyetle tesbit edildiği halde,[118] bunların kimlerden ibaret olduğu konusunda Kur'ân'da bir açıklama yer almamaktadır.

Bu yüzden, Kur'ân'da *"zî'l-kurbâ"* diye ifadelendirilen Hz. Peygamber'le akrabalığı bulunanların kimler olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Şâfiîler ve **Hanbelîler** bu hadîsi dikkate alarak, Hz. Peygamber'le (as.) akrabalığı bulunanlar, Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları'dır demişlerdir. Bu görüşe göre, Hz. Peygamber'in (as.) mensubu olduğu Hâşimoğulları'na aynı yakınlıkta bulunan Nevfeloğulları ile Abdüşemsoğulları'nın bunlardan sayılmamasını izahta güçlük ortaya çıkmaktadır. Çünkü metinde de geçtiği üzere, **Buharî**'nin **İbn İshâk**'tan nakline göre, adı geçen kabilelerin aslını teşkil eden **Hâşim, Muttalib, Abdüşems** ve **Nevfel** kardeş olup hepsi de **Abdümenâf**'ın oğullarıdırlar. Bu durumda **Hâşim** ve **Muttalib**'in neslini akraba sayıp da, onlarla kardeş olan **Abdüşems** ve **Nevfel**'in neslini saymamak izaha muhtaç bir konudur. Gerçi, ismi geçen dört kardeşten ilk üçü anne-baba bir öz kardeştirler, **Nevfel** ise onlarla sadece baba bir kardeştir, anneleri ayrıdır. Dolayısıyla Nevfeloğulları'nın ayrı mütalaa edilmesini bu durumun izah ettiği düşünülse bile Abdüşemsoğulları'nın ayrı değerlendirilmesini izah edemez. Nitekim Nevfeloğulları'ndan olan **Cübeyr b. Mut'ım** ile Abdüşemsoğulları'ından olan **Hz. Osman**'ın durumunun açıklığa kavuşturulması için Hz. Peygamber'e (as.) başvurmaları da bunu göstermektedir. İşte bunun içindir ki **Şâfiîler** konunun izahı sadedinde daha başka sebepler üzerinde durmuşlardır. En önemli sebep olarak da, Hz. Peygamber'in (as.) de işaret buyurduğu, gerek İslâm'dan önce ve gerekse İslâmiyet döneminde Muttaliboğulları'nın daima Hâşimoğulları yanında yer aldığı ve her türlü sıkıntıya ezâ ve cefaya birlikte göğüs gerdikleri gerçeği üzerinde durulmuştur.

---

[118] Bkz., Enfâl, 41.

Örneğin, Kureyşliler, **Mekke**'de müslümanlara boykot uyguladıkları zaman, Muttaliboğulları'nı da Haşimoğulları'na dahil ettikleri halde, Nevfeloğulları ile Abdüşemsoğulları'nı dahil etmemişlerdi. Zaten cahiliye döneminde de Kureyş, bu dört kardeşten ikisini bir, diğer ikisini de bir mütalaa ederdi. Mesela, **Hâşim** ve **Muttalib**'e *"el-Badrân"*, **Abdüşems** ve **Nevfel**'e ise *"el-Ebherân"* derlermiş. Yine İslâmiyet döneminde, Hâşimoğulları'na mensup olanlarla Muttaliboğulları'na mensup olanların inananları da inanmayanları da Hz. Peygamber'in yanında yer alarak, O'nu en zor döneminde müdafaa etmişlerdir. Bunların müslüman olanları imanları gereği, inanmayanları da aşiret ve akrabalık bağı gereği bunu yaptıkları halde Nevfel ve Abdüşemsoğulları, Hz. Peygamber'e karşı çıkan diğer Kureyşlilerin yanında yer almışlardı. İşte bunların İslâmiyet'e olan yardımları ve İslâm için maruz kaldıkları sıkıntılar, Rasûlullah'ın (as.) kendilerini tercihini de izah etmektedir.[119]

Bununla birlikte **Hanefîler**, **Şâfiîler**'in, Rasûlullah'a (as.) akrabalığı bulunanlar, yani *"zevî'l-kurbâ"* olanlar Haşimoğulları ile Muttaliboğulları'ndan ibarettir, görüşüne katılmamışlardır. Onlara göre bu ifadeyi, o kabilelerden herhangi birisine veya bir kaçına mahsus kabul etmek doğru değildir. Zira bu kelime, Rasûlullah'a (as.) akrabalığı bulunan bütün kabileleri, yani bütün Kureyşi kapsar. Ancak bu hadîs, *zevî'l-kurbâ*'ya ait olan payın, Hz. Peygamber'e bırakıldığını ve onlardan dilediğini tercih edebileceğini gösterir.

Ömer b. Abdülazîz, Zeyd b. Erkam ve bir kısım Kufeliler ise, *"zevî'l-kurbâ"* sadece Hâşimoğulları'dır, demişlerdir.

Burada tartışılan başka bir husus daha vardır: Acaba yakınlarının payı, Hz. Peygamber'in vefatından sonra da devam etmekte midir, yoksa O'nun vefatıyla düşmüş müdür? Bu hadîs, **Hz. Ebû Bekir** döneminde verilmeyen bu hissenin, **Hz. Ömer** ve ondan sonra gelenler tarafından verildiğini ifade etmekte ise de, bundan sonra gelen hadîs, **Hz. Ömer** devrinin sonuna doğru bu uygulamanın nihâyete erdiğini belirtmektedir. **Hanefîler** de bu hadîsin delâletiyle, yakınlarından istediğine vermek üzere Hz. Peygamber'e bırakılan bu

---

[119] **İbn Kudâme el-Makdisî**, X, 492; **İbn Hacer**, II, 283.; Canan, V, 213 vd.

pay da, Rasûlullah'm (as.) kendi payı da O'nun vefatıyla düşmüştür. Çünkü yakınlardan kime verileceği Hz. Peygamber'in (as.) tercihine bırakıldığına ve O'nun ölümüyle tercihi de son bulduğuna göre, bu pay da son bulmuştur demişlerdir.[120]

Diğer müctehidler ise, bu payın devam ettiğini, yine Rasûlullah'ın (as.) akrabalarına verilmesi gerektiğini, Hz. Peygamber'in (as.) kendi hissesinin ise müslümanların genel mesâlihine harcanacağını söylemişlerdir.[121]

Kendisinden sonra, Hz. Peygamber'in hissesinin devlet başkanına, yakınlarının hissesinin ise devlet başkanının yakınlarına verilmesi gerektiğini söyleyenler de vardır.[122]

١١٩٦- (د ـــ عبد الرحمن بن أبي ليلى رحمه الله) قال : سمعتُ عليّا يقولُ : ولأني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على خُمُسِ الخُمُسِ ، فوضعتُه مواضعَهُ حياتَهُ وحياةَ أبي بكرٍ ، وحياةَ عمر ، فأُتِيَ عمرُ بمالٍ آخرَ حياته ، فدعاني ، فقال : خُذه، فقلتُ : لا أُريدُهُ ، فقال : خُذْهُ ، فأنتم أحقُّ به، قلتُ: قد استَغْنَيْنا عنه ، فجعله في بيت المال.

وفي رواية قال : اجتمعتُ أنا والعباسُ وفَاطِمَةُ وزيدُ بنُ حارِثَةَ عندَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقلتُ : يا رسول الله ، إنْ رأيْتَ أنْ تُوَلِّيَنِي حَقَّنا من هذا الخُمُسِ في كتاب الله ، فأقْسِمَهُ في حياتك كَيْلا يُنازِعَنِي أحدٌ بعدَك فَافْعلْ. قال : فَفعَلَ ذلك قال : فقَسَمْتُه حياةَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم وَلاّنِيه أبو بكرٍ ، حتى إذا كانت آخرَ سنةٍ من سِنِيِّ عمر فإنه أتاه مالٌ كثيرٌ،فَعزلَ حقَّنا، ثم أرْسلَ إليَّ فقلتُ : بِنَا عَنْهُ العامَ غِنى ، وبالمسلمين إليه حاجةٌ ، فارْدُدْه عليهم فردَّهُ عليهم، ثم لم يَدْعُنِي إليه أحدٌ بعدَ عمر فلقيتُ العباسَ بعد ما خرَجْتُ من عند عمر فأخبرْتُهُ. فقال : لقد حرَمْتَنا الغَدَاةَ شيئا لا يُرَدُّ علينا أبدا ، وكان رجُلاً داهيا.
أخرجه أبو داود.

---

[120] **Tahâvî**, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 236-39.

[121] **İbn Rüşd**, *Bidâyetu'l-Müctehid*, I, 421; **İbn Kudâme el-Makdisî**, , X, 492-96.

[122] Bkz. **İbn Rüşd**, ay.

1.196- Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Hz. Ali'nin şöyle dediğini işittiğini naklediyor:

"Humusun beşte birini dağıtmada Rasûlullah (as.) beni yetkili kılmıştı. Ben de gerek Rasûlullah'ın (as.), gerekse Ebû Bekir ve Ömer'in sağlıklarında, verilmesi gereken yerlere onu verdim. Hayatının sonuna doğru bir gün Ömer'e bir sürü ganimet mal gelmişti. Hz. Ömer beni çağırdı ve;

"- Al bunu!" dedi. Ben ise;

"- İstemiyorum" dedim. O yine;

"- Bunu al, çünkü buna en fazla hak sahibi olan sizlersiniz" dedi. Ben de;

"- Bizim artık ona ihtiyacımız kalmadı" dedim. Bunun üzerine o da malı hazineye koydu."[123]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette Hz.Ali şunları söylemiştir:

"Bir gün ben, Abbâs, Fâtıma ve Zeyd b. Hârise, Rasûlulullah'ın (as.) yanında toplanmıştık." Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer uygun görürsen, Allah'ın kitabında zikri geçen şu humustan hakkımız olanını dağıtma görevini bana versen de, senin sağlığında onu dağıtma işlemini ben yapsam, senden sonra da bu konuda kimse benimle anlaşmazlığa düşmese..." dedim. O da dediğimi yaptı. Ben de Rasûlullah'ın (as.) sağlığında bu taksim işini yürüttüm. Ondan sonra Ebû Bekir de bu görevi bana verdi. Ömer devrinin son yılına kadar böyle devam etti. O yıl Ömer'e pek çok ganimet malı gelmişti. Rasûlullah'ın (as.) yakınları olarak bizim hakkımızı ayırmış ve sahiplerine dağıtmak üzere onu bana göndermişti. Ben;

"- Bu sene bizim ona ihtiyacımız yok. Ona diğer müslümanların ihtiyacı var, onlara ver!"dedim. Ömer'de malı onlara verdi. Ömer'den sonra da bir daha hiç kimse beni bunun için çağırmadı. Ömer'in

---

[123] **Ebû Davud**, Harâc, 20/2983-84.

yanından çıktıktan sonra Abbâs ile karşılaşmıştım. Olanları ona anlattığımda;

"- Bugün sen bizi öyle bir şeyden mahrum bıraktın ki, o, bir daha ebediyen bize verilmez" dedi. Abbas, ileri görüşlü (dâhî) bir adamdı.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Görülüyor ki bu hadîs, Hz. Peygamber'in yakınlarının hisselerinin **Hz. Ömer** devrinden sonra kendilerine verilmediğini ifade etmektedir. Halbuki bundan önceki hadîste **Hz. Ömer** zamanında da, ondan sonraki dönemlerde de bu hissenin verildiği, sadece **Hz. Ebû Bekir** devrinde verilmediği belirtilmekte idi. Hadîslerdeki bu çelişkili ifadeler, müctehidler arasında da bir takım tartışmalara neden olmuştur. Bu cümleden olarak ekseri âlimler, bu hadîslerde ifade edilen uygulamaların, uygulayanların kendi görüşleri olduğunu, dolayısıyla bağlayıcı olmadığını düşünerek, Hz. Peygamber'den sonra da bu pay ona yakınlığı bulunanlara ödenmeye devam edilir; bunların zengin veya fakir olması da neticeyi değiştirmez, çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle bu onlara tahsis edilmiş bir haktır. Nitekim **İbn Abbas** gibi bunu savunan sahabîler de vardır. Kitâb ve sünnet hükmüne daha uygun bulunduğu için bu görüşü tercih etmek gerekir.

Hanefîler, râşid halifelerin bu uygulamalarını da dikkate alarak, Hz. Peygamber'in (as.) vefatıyla gerek kendi hissesinin ve gerekse yakınlarının hissesinin düştüğünü, dolayısıyla ***"humus"*** denen hissenin, âyette zikri geçen diğer üç sınıfa, yani yetimlere, fakirlere ve yolculara verileceğini söylemişlerdir. Ancak bu, onlara beşte birden hiçbir şey verilmeyeceği anlamına gelmez. Çünkü **Hanefîler**'e göre, bu beşte birin sarf yerlerinden biri olan "**fakirler**" sınıfı bütün Müslümanları kapsar.Rasûlullah'ın (as.) akrabaları da bunadahildir. Dolayısıyla onlardan fakir olanları da, bu sınıf içerisinde beşte birden yararlandırılır. Hatta Hz. Peygamber'in akrabası olmaları hasebiyle kendilerine öncelik hakkı bile tanınır. **Hanefîler**'e göre bu beşte bir, âyette ismi geçen sınıfların her birine mutlaka paylaştırılması gereken bir hak değildir. Zekâtta olduğu gibi, onlar bu payın sadece sarf

yerleridirler. Yani bu beşte birlik kısım, bu sınıflardan sadece birisine verilse bile hak yerini bulmuş olur.[124]

Hanefîler'in bu anlayışları doğrultusunda hadîsleri değerlendirmeye tabi tutacak olursak, hadîsler arasında başta ifade edilen çelişkinin bulunmadığını söyleyebiliriz. Şöyle ki: Hz. Peygamber'in (as.) yakınları da olsa beşte birden hisse verilecek kimselerde fakirlik şartı arandığına göre, bu paydan onlara verilmediğini bildiren rivâyetleri bu şartı taşıyan yakınların bulunmaması ile izah edebiliriz. Nitekim **Hz. Ali** de, **Hz. Ömer**'in bu payı almaları konusundaki teklifini bu gerekçe ile geri çevirmiş, **"bu yıl bizim buna ihtiyacımız yok"** demiştir. Aksi takdirde **Hz. Ali**'nin bu teklifi hem kendi adına, hem de diğer yakınlar adına reddetmesi izah edilemez.

Hz. Ali'nin bu sözü aynı zamanda, âyette ismi geçenlerin sadece birer sarf yeri olduğunu da göstermektedir.[125]

١١٩٧- (س د ــ يزيد بن هرمز رحمه الله) : أنَّ نَجْدَةَ الحْرُوريَّ حين حجَّ في فتنة ابن الزُّبَيْر ، أرسل إلى ابن عباس يسأله عن سهم ذي الْقُرْبي ، ويقول : لِمَنْ تراهُ ؟ فقال ابن عباس: لِقُرْبَى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، قَسَمَهُ رسولُ الله لهم، وقد كان عمرُ عرضَ علينا من ذلك عَرْضا رَأَيْنَاهُ دون حقّنا، فَرَدَدْناهُ عليه، وأَبَيْنا أَنْ نقبَلَهُ.

هذه رواية أبي داود. وفي رواية النسائي قال : كتبَ نَجْدَةُ إلى ابنِ عباسٍ يسأله عن سهم ذى القُرْبي : لمن هو ؟ قال يزيدُ بنُ هرمز : فأنا كتبتُ كتابَ ابن عباسٍ إلي نَجْدَة ، كتبَ إليه كَتَبْتَ تسْأَلُنِي عن سهمِ ذي القُربى : لمن هو ؟ وهو لنا أهلَ الْبَيْت ، وقد كان عمرُ دَعانا إلى أنْ يُنْكِحَ منه أَيِّمَنا، ويَحْذِيَ منهُ عَائِلَنا، ويقضيَ منه عن غارِمنا، فأَبيْنَا إلا أنْ يُسَلِّمَهُ إلينا، وأبي ذلك ، فتركناه عليه.

وفي أخرى له مثل أبي داود ، وفيه : كان الذي عَرضَ عليهم : أنْ يُعِيَ ناكِحَهُمْ ، ويَقْضِيَ عَنْ غارمِهِمْ ، ويُعْطِيَ فقيرَهم ، وأبى أن يزيدَهُمْ ، على ذلك.

---

[124] Bkz. **Kâsânî**, ***Bedâi***, IX, 4363.

[125] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 204.

1.197- Yezid b. Hürmüz rivâyet ediyor:

"Necdet el-Harûrî,[126] İbnu'z-Zübeyr'in[127] başkaldırısı sırasında hacca gittiğinde İbn Abbâs'a birini göndererek; 'Hz. Peygamber'in (as.) yakınlarının payını ve şimdi bu payın kime ait olduğunu düşündüğünü' sorduğunda, İbn Abbas şu cevabı vermişti:

"- Bu pay, Hz. Peygamber'in (as.) (yaşarken) kendilerine verdiği yakınlarınındır. Nitekim Ömer de, bu hisseden bize bir miktar vermişti. Fakat biz onun verdiği bu payı hakkımızdan az bulmuş, onu kendisine iade etmiş ve kabul etmeye yanaşmamıştık."[128]

RİVÂYETLER

Bu, **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

Nesaî'nin rivâyetinde ise Yezîd b. Hürmüz şunları söylemişti:

"Necdet, İbn Abbas'a bir mektup yazarak, Hz. Peygamber'e yakınlığı bulunan kimselerin hisselerinin bugün kime ait olduğunu sormuştu. İbn Abbas'ın Necdet'e verdiği cevabı ben yazdım. O, şöyle demişti:

"Bir mektup yazıp, Hz. Peygamber'e yakınlığı bulunan kimselerin paylarının şimdi kime ait olduğunu bana sormuşsun. O, Ehl-i Beyt olan bize aittir. Ömer bize o paydan evli olmayanlarımızı evlendirmeyi, aile efradımıza (hediyeler) vermeyi, borçlarımızı ödemeyi teklif etti. Ama biz onu bizzat bize teslim etmesinden başkasını kabul etmedik. O da buna yanaşmadı. Biz de onu kendisine bıraktık."

Nesâî'nin bir başka rivâyeti de **Ebû Davud**'un rivâyetine benzemektedir. Yalnız bu rivâyette şu ifadeler de yer almaktadır:

---

[126] Bu şahıs Haricîlerin liderleridir. Bkz., **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 203.

[127] **Ebû Davud**, Harâc, 20/2982; **Nesaî**, Fey', 1.

[128] Bu zat Aşere-i Mübeşşere'den **Zübeyr b. Avvâm**'ın oğlu **Abdullah'**tır. **Muâviye**'nin oğlu **Yezîd**'in hilafetini kabul etmeyerek **Mekke**'ye gitti. Orada halifeliğini ilan etti. Hadîste, bu olayın onun zamanında geçtiği belirtilmektedir.

"(Ömer'in) onlara yaptığı teklif; evlenenlere yardımda bulunmak, borçlarını ödemek, fakirlerine ihsanda bulunmaktan ibaretti. Onlara bundan daha fazlasını vermeye yanaşmadı."

İZAH

Bu rivâyetler **Hz. Ömer**'in, Rasûlullah'ın (as.) yakınlarının beşte birdeki hisselerinin onlara tahsis edilmiş bir hak olmadığı, onların sadece bunun sarf yerlerinden biri olduğu ve ayrıca sadece fakirlerine verilebileceği görüşünde iken; **İbn Abbas**'ın zengin-fakir ayırmaksızın bu payın onların hakkı olduğu görüşünü savunduğunu göstermektedir.[129].

Hanefîler'in Hz. **Ömer**'in görüşünü benimsediklerini, ekseri ulemanın ise **İbn Abbas**'ın görüşünü tercih ettiklerini bir önceki hadîsi izahıda ifade etmiştik.

الفرع الرابع

في الفيء وسهم رسول الله صلى الله عليه وسلم

4- FEY' VE HZ. PEYGAMBER'İN ÖZEL HİSSESİ

١١٩٨- (د ــ عامر الشعبي رحمه الله) قال : كان لرسول الله صلى الله عليه وسلم سَهْمٌ يُدْعَى:الصَّفِيُّ ،إنْ شاء عبدا ، أو أمة ، أو فَرَسا ، يختارُه قبلَ الخُمُس. أخرجه أبو داود.

1.198- Âmir eş-Şa'bî anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.), (ganimetlerde) *'safiyy'* denen (özel) bir payı vardı. Bu pay bir köle, bir câriye veya bir at gibi, beşte birden (humustan) önce seçip aldığı bir şeydi."[130]

İZAH

---

[129] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 203.

[130] **Ebû Davud**, Harâc, 21/2991.

Bu başlıkta yer alan konulardan *fey'* hakkında daha önce açıklamalarda bulunmuştuk. Hz. Peygamber'in özel payı diyebileceğimiz ***safiyy*** hakkı ise bu bölümdeki hadîslerde yer almaktadır.

Safiyy: Hadîste de açıklandığı üzere, Hz. Peygamber'in (as.) ganimet mallarından kendisi için seçip aldığı şeydir. Bu, miktarı belli olan bir şey değildir. Tamamen Hz. Peygamber'in (as.) isteğine bırakılmış, O'nun ganimet hissesi dışında seçip aldığı bir köle, bir câriye, bir kılıç gibi bir şeydir. Örneğin, hanımlarından **Safiyye** ile **Zülfikâr** adlı kılıcının, O'nun bu yolla aldığı ganimetlerden olduğu rivâyet edilir.

Bu hadîs aynı zamöanda, **safiyy** denen özel payın, ganimetlerin tamamından yani beşte birlik hazine payı ayrılmadan önce verileceğine delalet etmektedir. **Hanefîlerin** görüşleri de böyledir.

İşaret etmek gerekir ki bu, sadece Hz. Peygamber'e tanınmış bir haktır. O'nun vefatından sonra uygulama alanı kalmamıştır. Onun içindir ki, kendisinden sonra Hulefâ-i Râşidînden hiçbiri böyle özel bir pay almamıştır. **Tahâvî**, bu hakkın sadece Hz. Peygamber'e (as.) mahsus olduğu, kendisinden sonra hiçbir devlet başkanına geçmeyeceği konusunda icmâ bulunduğunu söyler.[131]

Hanefî âlimlerinden **Serahsî**'nin tespitine göre, bu hakla birlikte Rasûlullah'ın (as.) ganimet mallarındaki hissesi üç grupta toplanmaktadır:

1- Kendisi için alabileceği özel pay (safiyy),

2- Ganimetlerin beşte birinin beşte biri,

3- Diğer gazilerle birlikte aldığı ganimet hissesi.[132]

---

[131] **Tahâvî**, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 239, 302, 309; **İbn Rüşd**, ***Bidâyetü'l-Müctehid***, I, 422; **Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr** II, 608; **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 180; **Bezlü'l-Mechûd** XIII, 311. Ayrıca bu kitabın 1200 ve 1201 nolu hadîslerine de bakınız

[132] **Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr**, II, 608; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 311.

١١٩٩- (**د** ــ **ابن عون** رحمه الله) قال : سألتُ محمدا - وهو ابنُ سيرين - عن سهم رسول الله صلى الله عليه وسلم الصَّفيِّ ؟ قال : كانَ يُضرَبُ له مع المسلمين بسهم ، وإن لم يَشْهَدْ ، والصَّفيُّ: يؤخَذُ له رأسٌ من الخُمْسِ ، قبل كلِّ شيء. أخرجه أبو داود.

1.199- İbn Avn anlatıyor:

"Muhammed b. Sîrîn'e, Hz. Peygamber'in (as.) ganimetlerdeki payını ve[133] *safiyy* hissesini sordum. Bana şu cevabı verdi:

"- Hz. Peygamber savaşa iştirak etmemiş olsa bile, kendisine savaşa katılan müslümanlarla beraber bir hisse verilirdi. *Safiyy* ise, diğer her şeyden önce ganimetin beşte birinden kendisine verilen (köle,cariye ve at gibi) bir şeydi."[134]

İZAH

Bir önceki hadîsin aksine bu hadîs, *safiyy* denilen özel payın, ganimetlerin beşte birinden verileceğine delâlet etmektedir. Gerek bir önceki hadîsin râvîsi **Şa'bî**'nin gerkse bu hadîsin râvîsi **İbn sîrîn**'nin , Hz. Peygamber'e yetişmemiş olması münasebetiyle bu iki rivayetin her ikisi de **Mürseldir.** Ancak, adları geçen her iki râvî de güvenilir ve sikadır. Bu münasebetle, bu hadîsler arasındaki çelikiyi, görünüşte bir çelişki olak değerlendirip, önceki hadîste geçen **"beşte birden önce..."** ifadesini, **"beşte bir taksim edilmeden önce"** şeklinde yorumlayarak gidermeye çalışanlar olmuşsa da[135] ; bir önceki hadîsin izahında da ifade olunduğu gibi **Hanefîler**, **Şa'bî**'nin rivayetini tercih ederek,*safiyy* denen payın ganimetin taksiminden önce, yani tamamından ayrılacağı görüşünü savunmuşlardır.[136]

---

[133] "**Ve**" bağlacı, **Ebû Davud**'un matbu müshasından alınmıştır, **Câmiu'l-Usûl**'de bulunmamaktadır.

[134] **Ebû Davud**, Harâc, 21/2992.

[135] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 219.

[136] **Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr,** II, 608; 0**Bezlü'l-Mechuûd**, XIII, 311.

١٢٠٠–(د ــ قتادة رحمه الله) قال: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا غزَا بنفسه كان له سهْمٌ صفيٌّ، يأخُذُه من حيث شاء فكانت صَفِيَّةُ من ذلك السَّهْم وكان إذا لم يَغْزُ بنفسه ضُرِبَ له بسهم ولم يُخيَّر. أخرجه أبو داود.

1200- Katâde anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) savaşa bizzat iştirak ettiği zaman, ganimetten dilediğini seçip alabileceği özel bir payı vardı. Zevcesi Safiyye (bint Huyey) de bu paydandı. Savaşa bizzat katılmadığı takdirde kendisine (sadece, savaşa katılan gazilerle birlikte almaya hak kazandığı ganimet) payı verilirdi, ama (safiyy denen özel payını almada) muhayyer olmazdı."[137]

İZAH

Hadîsteki; **"Hz. Peygamber savaşa bizzat iştirak ettiği zaman"** şeklindeki kayıt, O'nun savaşa bizzat katılmaması durumunda ***"safiyy"*** denen özel bir payının bulunmadığı anlamını ifade için konmamıştır. Savaşa bizzat katılsın veya katılmasın Hz. Peygamber'in (as.) böyle bir hakkı vardır. Ancak Rasûlullah'ın (as.) bizzat iştirak etmediği bazı savaşlarda askerler, elde edilen ganimeti **Medîne**'ye getirmeden önce, yine O'nun izni ile paylaşırlarsa, O'na bu payı vermeyebilirlerdi. Katılmadığı savaşlarda kendisine bu payın verilmemesi, O'nun hakkı olmadığından değil, yine kendi izni ile ganimetin paylaşılması sonucu alacağı bir şey kalmamasından dolayıdır. Zaten bu hak, tamamen kendi ihtiyarında olan bir haktı. İsterse alır, isterse almazdı. Hadîste anlatılmak istenen bu olmalıdır.

Bundan önceki iki hadîs gibi bu hadîs de mürseldir. Zira hadîsin râvîsi **Katâde,** Hz. Peygamber'e yetişmemiştir.[138]

١٢٠١– (د ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : كانت صَفِيَّةُ من الصَّفيِّ. أخرجه أبو داود.

---

[137] **Ebû Davud**, Harâc, 21/2993.

[138] **Bezlü'l-Mechud**, XIII, 312; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 219.

1201- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Safiye, Hz. Peygamber'in *safiyy* hissesinden kendisine düşmüştü."[139]

İZAH

Gerek bir önceki hadîste ve gerekse bu hadîste ismi geçen **Safiye,** Hz. Peygamber'in (as.) hanımlarından olan vâlidemizdir. Kendisi **Hayber** Yahudilerinin liderlerinden olan **Huyey b. Ahtab**'ın kızı idi. **Hayber** savaşı sırasında esir düşenler arasında bulunmakta idi. Hz. Peygamber (as.) *safiyy* olarak, yani özel payı olarak O'nu kendisine ayırmış, sonra kendisi ile evlenmiş ve hanımları arasına katmıştı.[140]

١٢٠٢- (خ م ت د س ــ مالك بن أوْس بن الحدثان رضي الله عنه) قال : أرسلَ إليَّ عُمَرُ ، فَجئتُهُ حين تعالَى النَّهارُ ، قال : فوجدتُهُ في بَيْته جالسا على سَرِير ، مُفْضِيا إلى رماله ، مُتَّكِئا على وِسادةٍ من أدَمٍ ، فقال لي : يا مَال ، إنَّهُ قَدْ دَفَّ أهلُ أبْيات من قومك ، وقد أمرْتُ فيهم برَضْخٍ ، فَخُذْهُ فاقْسِمْهُ بينهم ، قال : قلتُ : لو أمرتَ بهذا غيري ؟ قال : خُذْهُ يا مالِ ، قال : فجاء يَرْفا ، فقال : هل لك يا أمير المؤمنين في عثمانَ وعبد الرحمن بن عوف والزبير وسعد ؟ فقال عمر : نعم ، فَأذِنَ لهم فدخَلُوا ، ثم جاء ، فقال : هل لك في عباس وعلي ؟ قال : نعم ، فَأذِنَ لهما ، فقال العباسُ : يا أمير المؤمنين : اقض بيني وبين هذا، فقال القوم : أجَلْ ، يا أمير المؤمنين، فاقْضِ بينهم وأرِحْهُمْ ، قال مالك بنُ أوسٍ : فَخُيِّلَ إليَّ أنهم قد كانوا قَدَّمُوهُمْ لذلك ، فقال عمر : اتئدُوا ، أنْشُدُكم بالله الذي بإذنه تقوُم السماء والأرضُ ، أتَعْلَمُونَ أنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا نُورَثُ ما تركْنَا صدقة؟** » قالوا : نعم ، ثم أقْبَلَ على العبَّاسِ ، وعليّ ، فقال : أنْشُدُكما بالله الذي بإذْنه تَقومُ السماءُ والأرض ، أتَعْلَمَانِ أنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا نُورَثُ ، ما تركْنا صَدقَة ؟** » قالا : نعم، قال عمر: إنَّ الله كان خَصَّ رسولَهُ صلى الله عليه وسلم بخاصَّةٍ لم يَخْصُصْ بها

---

[139] **Ebû Davud**, Harâc, 21/2994.

[140] Tafsilât için bkz., **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 314 vd.

أحدا غيره ، فقال: **{ ما أفَاءَ اللهُ على رسولِهِ مِنْ أَهْلِ القُرَى: فَلِلَّهِ ولِلرَّسولِ }** (الحشر : ٧).

وفي رواية وقال : **{ وما أفاءَ اللهُ على رسوله منهم فما أَوْجَفْتُمْ عليه من خَيْلٍ ولا رِكاب}** (الحشر: ٩) ، قال : فَقَسَمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بينكم أموالَ بَنِي النَّضِير، فوالله ما استأْثَرَها عليكم، ولا أخَذها دُونكم حتى بَقيَ هذا المالُ ، فكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يأْخُذُ منه نَفَقة سنَة، ثم يجعلُ ما بقي أُسْوَةَ المال – وفي رواية : ثم يجعلُ ما بقي مَجْعَلَ مال الله – ثم قال: أنشُدُكمْ بالله الذي بإذْنه تَقومُ السموات والأرض ، أتَعْلَمُون ذلك ؟ قالوا : نعم ، ثم نَشدَ عَباسا وعليّا بمثل ما نَشَدَ به القومَ : أتَعْلَمَان ذلك ؟ قالا : نعم ، قال : فلما تُوفِّيَ رَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم قال أبو بكرٌ: أنا وَلِيُّ رَسُول اللَّه صلى الله عليه وسلم – زاد في رواية : فَجِئْتُمَا ، تَطْلُبُ أَنت ميراثَكَ من ابنِ أخيكَ ،ويطلبُ هذا ميراث امرأته من أبيها ؟ فقال أبو بكرٍ : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا نُورَثُ ، ما تركْنا صَدقَةٌ** ـــ ثم اتَّفقا – ثم تُوفِّيَ أَبو بكر ، وأنا وَلِيُّ رسول الله صلى الله عليه وسلم وَوَلِيُّ أبي بكرٍ ، فوَليتُها، ثم جئتني أنت وهذا، وأنْتما جميعٌ، وأمرُكما واحدٌ ، فَقُلْتُمْ : ادْفَعْها إلينا، فقلتُ: إنْ شئتُمْ دَفعتُها إليكم، على أنَّ عليكما عهدَ الله وأَنْ تَعْمَلا فيها بالذي كانَ يعملُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم. فأَخذْتُماها بذلك، أَكَذلكَ؟ قالا: نعم، قال: ثم جئتُماني لأقضيَ بينكما، ولا والله لا أَقْضي بينكما بغير ذلك حتى تقومَ الساعةُ، فإنْ عَجزْتُما عنها فَرُدَّا إليَّ.

وفي رواية: وأنَّ عمر قال: كانت أموالُ بني النضيرِ ممَّا أفاءَ الله على رسوله صلى الله عليه وسلم مما لم يُوجفْ عليه المسلمون بخيلٍ ولا ركابٍ فكانت للنبيِّ خاصة، فكان يُنفقُ على أهله نَفقةَ سَنة.

وفي رواية: ويَحْبِسُ لأهله قُوتَ سَنَتِهمْ ، وما بقِيَ جَعَلهُ في الكُراعِ والسلاح ، عُدَّة في سبيل الله.

هذه رواية البخاري ومسلم بموجب ما أخرجه الحميدي. وقال الحميدي : وقد تركْنا من قول عمر في مُعاتبتهما ومن قولهما ألفاظا ليست من المُسْنَد.

والذي وجدتُه في كتاب البخاري من تلك الألفاظ - زيادة على ما أخرجه الحميدي بعد قوله : اقْضِ بَيْني وبين هذا الظالم - اسْتَبَّا، قال : وهما يختصمان فيما أفاءَ الله على رسوله من بني النضير. فقال الرَّهطُ - عُثمانُ وأصحابه -: يا أمير المؤمنين ، اقْضِ بينهما ، وأرِحْ أحدهما من الآخر. وبعد قوله : فقال أبو بكرٍ : أنا وَلِيُّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقبضها فعمل فيها بما عمل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وأنتما حينئذ - وأقْبَلَ على عَلِيٍّ وعباس - تزْعُمَان : أن أبا بكر فيها كذا،والله يَعْلَمُ إنَّه فيها صادقٌ ، بارٌّ راشدٌ ، تابعٌ للحقِّ، وكذلك زاد في حق نفسه، قال: والله يعلم أنّي فيها صادق، بارٌّ راشد، تابع للحق.

وزادَ في آخر الحديث : فإنْ عَجزْتُمَا عنها ، فادْفَعَاهَا إليَّ ، فأنا أكْفيكُماهَا.

وفي كتاب مسلم : فقال عَبَّاسٌ : يا أميرَ المؤمنين : اقْضِ بيْني وبين هذَا الكاذِبِ الْغَادِرِ الخَائِنِ.

وفيه قال أبو بكرٍ : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا نُورَثُ ، ما تركْنَا صَدَقَةٌ**» فرأيْتماهُ كاذبا آثما ، غادرا خائنا ، والله يعلم إنَّهُ لصادقٌ ، بارٌّ ،راشدٌ ، تابعٌ للحقِّ ، ثم تُوفِّيَ أبو بكر، فقلتُ: أنا وليُّ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ووليُّ أبي بكرٍ، فرأيْتماني كاذبا آثما، غادرا خائنا، واللَّهُ يعلمُ إنِّي لصادقٌ، بَارٌّ راشدٌ، تابعٌ للحق، فَوليتُها.

وأخرجه الترمذي مختصرا ، وهذا لفظه : قال مالكُ بن أوس : دخلتُ على عمرَ بن الخطاب ، ودخل عليه عثمانُ بنُ عفّان ،والزبيرُ بنُ العوام ، وعبدُ الرّحمن بنُ عوفٍ ، وسعدُ بن أبي وقّاصٍ ، ثم جاء عليٌّ والعبَّاسُ يختصمان ، فقال عمر لهم: أنْشُدكم بالله الذي بإذنه تقوم السماء والأرض، أتَعْلمونَ أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا نُورَثُ، ما تركْنا صَدَقَةٌ؟** » قالوا : نعم ، قال عمر : فلمّا تُوفِّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال أبو بكرٍ : أنا وليُّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فجئتَ أنتَ وهذا إلى أبي بكر ، تطلبُ أنتَ ميراثك من ابن أخيك ، ويطلبُ هذا ميراثَ امرأته من أبيها ، فقال أبو بكر : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا نُورَثُ ، ما تركْنَا صَدَقَة**» والله يعلمُ إنه صادقٌ ، بارٌّ راشدٌ، تابع للحقِّ. قال الترمذي: وفي الحديث قصة طويلة، ولم يذكرها.

وأخرجه أبو داود بطوله ، زاد فيه : « والله يعلم إنه صادق ، بارٌّ راشدٌ ، تابعٌ للحق ».

ثم قال أبو داود: إنما سألا: أن يُصيِّره نصفين بينهما؟ لا أنهما جهلا عن ذلك أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**لا نورثُ، ما تركْنا صدقة**» فإنهما كانا لا يطلبان إلا الصواب، فقال عُمرُ: لا أوقعُ عليه اسم القسْم، أدعُهُ على ما هو.

وفي رواية أخرى له بهذه القصة : قال : « وهما - يعني عليّا والعباس - يختصمان فيما أفاءَ اللهُ على رسُولِه من أموالِ بني النضير ». وأخرجه النسائي بنحوٍ من هذه الرواية ، وهذه أتمُّ لفظا.

وزاد : ثم قال : { **واعلَمُوا : أنّما غَنِمتُمْ من شيءٍ فأنَّ للّه خُمُسَهُ ، وللرَّسُول،ولذي القُربى واليتامى ، والمساكين** } (الأنفال : ٤١) هذه لهؤلاء { **إنّما الصدقاتُ للفقراء والمساكين ، والعاملين عليها والمؤلَّفة قلوبهم ، وفي الرِّقاب والغارمين ، وفي سبيل الله وابن السبيل** } (التوبة : ٦٠) هذه لهؤلاء { **وما أفاءَ اللهُ على رسوله منهم فما أوْجَفْتُمْ عليه من خَيْلٍ ولا ركاب** } (الحشر : ٦) قال : قال الزهري : هذه لرسول الله صلى الله عليه وسلم خاصَّة ، قُرى عُرَيْنة.

قال : كذا وكذا { **ما أفاءَ اللّه على رسوله منْ أهْل القُرَى : فَللّه وللرَّسُولِ** } (الحشر : ٧) ،و {**للْفُقَراءِ المهاجرينَ الذين أُخرجُوا من ديارهم وأموالهم** } (الحشر : ٨) ، {**والذين تَبوّءوا الدَّارَ والإيمان من قبلهم** } (الحشر : ٩) ، { **والذين جاءو من بعدهم** } (الحشر : ١٠) ، فاستوعَبَتْ هذه الآيةُ النّاسَ ، فلم يبق رَجُلٌ من المسلمين إلا وله في هذا المال حقٌّ- أو قال : حظٌّ- إلا بعضَ منْ تَمْلكُونَ من أرقَّائكمْ ، ولَئنْ عشتُ - إن شاء اللهُ - لَيأْتينَّ على كلِّ مُسلمٍ حقُّهُ -أو قال : حظُّهُ.

وأخرج أبو داود عن الزهري قال: قال عمر: {**فما أوْجَفْتُمْ عليه من خَيْلٍ ولا ركاب** }. وذكر مثل ما قد ذكره النسائي في حديثه... إلى آخره.

وفي رواية أخرى لأبي داود. قال أبو البَخْتري : سمعتُ حديثا من رجلٍ ، فأعجبني.فقلت: اكتُبْه لي، فأتى به مكتوبا مُذَبَّرا : دَخلَ العباسُ وعليٌّ على عمرَ ، وعنده طلْحَةُ ، والزبيرُ ،وعبدُ الرحمن ،وسعدٌ ، وهما يختصمان ، فقالَ عمرُ لطلحةَ،والزبير،وعبد الرحمن ، وسعيد : ألم تعلموا : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**كلُّ مال النبيِّ**

صَدَقَةٌ ، إلا ما أطعمهُ أهْله ، أو كَسَاهُم ، إنا لا نُورَث؟» قالوا : بَلى ، قال : فكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُنْفِقُ من ماله على أهله ، ويتصدَّقُ بفضْله ، ثمَّ توفّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فوليها أبو بكرٍ سَنَتَيْنِ ، وكان يَصنعُ الذي كان يصنعُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم... ثم ذكر شيئا من حديث مالك بن أوس.

وفي رواية أخرى عن مالك بن أوس قال : كان فيما احْتَجَّ به عمر أنْ قال : كانتْ لرسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثُ صَفَايا : بَنُو النَّضير وخَيْبَر وفدكُ ، فأمَّا بَنُو النَّضير : فكانت حَبْسا لنَوائبه، وأما فدكُ :فكانَتْ حَبْسا لأبناء السبيل ، وأما خيبر فجزَّأها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثلاثَة أجزاء: جُزْئين بين المسلمين ، وجزءا نفقة لأهله ، فما فَضَلَ عن نَفَقَة أَهْلهِ ، جعله بين فُقراء المهاجرين.

قال الزهري : وكانت بنُو النَّضير لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، لم يَفْتَحُوهَا عَنْوة افتتحُوها على صُلح ، فَقَسَّمَها رسول الله صلى الله عليه وسلم بين المهاجرين ،ولم يُعْطِ الأنصارَ منها شيئا ، إلا رُجلَيْن كانت بهما حَاجَةٌ.

وفي رواية مختصرة للترمذي، وأبي داود، والنسائي، عن مالك بن أوس قال: سمعتُ عمرَ بن الخطاب يقولُ: كانت أموالُ بَني النضير، ممَّا أفَاء الله على رسولِه ، ممَّا لم يُوجفْ عليه المسلمونَ بخَيْلٍ ولا ركاب ،وكانت لرسولِ الله صلى الله عليه وسلم خالصا، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَعْزِلُ نَفَقَةَ أهله سنة، ثم يجعلُ ما بقَي في الكُراع ، والسِّلاح: عُدَّة في سبيلِ الله.

قال الحميديُّ في كتابه : زادَ البَرْقاني في روايته : قال : فَغَلَبَ على هذه الصدقة عليٌّ رضي الله عنه ، فكانت بيد عليٍّ ، ثم كانت بيد حسن بن عَليٍّ ، ثم كانت بيد حُسين ، ثم كانت بيد علي بن حسيْن، ثم كان بيد الحسنِ بن الحسن ، ثم كانت بيد زيد بن الحسن ، ثم كانت بيد عبد الله بن الحسن ، ثمَّ ولَيها بنُو العبَّاس.

1202- Mâlik b. Evs b. Hadesân anlatıyor:

"Hz. Ömer, birini gönderip beni çağırttı. Gün yükseldiği sırada kendisine gittim. Onu evinde, bir divanın hurma liflerinden yapılmış

şerit örgüleri üzerinde, deri bir yastığa dayanmış vaziyette otururken buldum. Beni görünce;

"- Mâlik; kavminden birkaç hane halkı geldiler (ve ihtiyaç arzettiler)ben de kendilerine bir miktar yardımda bulunulmasını emrettim. Onu al ve aralarında paylaştır!" dedi. Ben de;

"- Bu görevi benim dışımda birine verseniz" dedim.

"- Al onu, ey Mâlik!" dedi. Bu sırada kapıcı Yerfâ[141] gelip dedi ki:

"- Ey mü'minlerin Emîri; Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr ve Sa'd geldiler, içeri girmelerine müsaade ediyor musunuz?" dedi. Hz. Ömer;

"- Evet, buyursunlar" diyerek içeri girmelerine izin verdi. Onlar da girdiler. Biraz sonra kapıcı tekrar geldi ve;

"- Abbas ve Ali'ye de izin var mı?" dedi. Hz. Ömer;

"- Evet, buyursunlar" diye karşılık verdi ve onlara da izin verdi. İçeri girince Abbâs;

"- Ey mü'minlerin Emîri; benimle şu adam arasında bir hüküm ver!" dedi.

(Onlar, Rasûlullah'a (as.) Benû Nadîr Yahudilerinden verilen *fey'* üzerinde anlaşmazlığa düşmüş, birbirlerini dava edilorlardı.)

Orada bulunan herkes de;

"- Evet ey mü'minlerin Emîri; aralarında hükmet ve onları rahatlat!" dediler. Anlaşıldığı kadarıyla Ali ile Abbâs, onları Halife Ömer'in yanına bunun için (yani kendilerine yardımcı olsunlar diye) önceden göndermişlerdi. Hz. Ömer;

"- Acele etmeyin, sakin olun!" dedi ve şöyle devam etti:

"- Göğün ve yerin, izniyle ayakta durduğu Allah için söyleyin; Rasûlullah'ın (as.), **'bize mirasçı olunmaz, bıraktığımız her şey sadakadır'** buyurduğunu biliyor musunuz?" Ordakiler;

"- Evet" dediler. Hz. Ömer sonra Abbas ve Ali'ye dönerek;

---

[141] 1202- **Yerfâ**: Hz. Ömer'in hizmetlisidir. Câhiliye döneminde de yetişmişti. Hz. Ebû Bekir döneminde Hz. Ömer'le birlikte hacca gittiği rivâyet edilir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

"- Göğün ve yerin izni ile ayakta durduğu Allah için söyleyin; Rasûlullah'ın (as.), **'bize mirasçı olunmaz, bıraktığımız şey sadakadır'** buyurduğunu siz de biliyor musunuz?" dedi. Onlar da;

"- Evet" cevabını verdiler. Sonra Hz. Ömer dedi ki:

"- Şüphesiz Allah, Rasûlüne, kendisinden başka kimseye vermediği bazı imtiyazlar vermişti. Nitekim Yüce Mevlâ, ***'Allah'ın, fethedilen ülkeler halkının mallarından Peygamberine ayırdığı ganimetler, Allah ve Peygamber... içindir'***[142] buyurdu.

(Bir rivâyette, ***'Allah'ın, onların mallarından Peygamberine verdiği ganimetler için siz at ve deveye binip onları sürmüş değilsiniz...'***[143] buyurdu, dedi.)

Sonra Hz. Ömer sözlerine şöyle devam etti:

"- Rasûlullah (as.) Benû Nadîr mallarını aranızda taksim etmişti. Vallahi O, hiç kimseyi size tercih etmedi ve sizi bırakıp onu yalnız kendisi de almadı. (Sadece) bu mal kendisine kaldı. Allah'ın Rasûlü, bundan yıllık nafakasını alır, geri kalanını da ganimet malları arasına koyardı. -Bir rivâyette, sonra geri kalanını hazineye koyardı, dedi-."

Sonra dedi ki:

"- Göğün ve yerin, izniyle ayakta durduğu Allah için söyleyin; bunları da biliyormusunuz?" diye sordu. Ordakiler;

"- Evet" cevabını verdiler. Sonra aynı soruyu Abbas ile Ali'ye de sorarak;

"- Siz de bunları biliyor musunuz?" dedi. Onlar da;

"- Evet" dediler. Sonra Ömer şöyle devam etti:

"- Rasûlullah (as.) vefat edince, Ebû Bekir; *'Ben Rasûlullah'ın (as.) halifesiyim'* dedi.

(Bir rivâyette râvî şu ilâveyi yapmıştır: "İkiniz (Ebû Bekir'e) geldiniz. Sen kardeşinin oğlundan kalan mirâsını, bu da karısının babasından düşen mirasını istiyordunuz.[144] Ebû Bekir size,

---

[142] Haşr, 7.

[143] Haşr, 6.

[144] İkisi de Hz. Peygamber'in mirasını istemişlerdi. Zira, **Abbâs** Hz. Peygamber'in amcası, **Hz. Ali** de damadı idi.

Rasûlullah'ın (as.); **'bize mirasçı olunmaz, bıraktığımız her şey sadakadır'** buyurduğunu söyledi.)

Hz. Ömer şöyle devam etti:

"- Sonra Ebû Bekir vefat etti. Şimdi ben, Rasûlullah'ın (as.) ve Ebû Bekir'in halifesiyim. O işi ben üstlendim. Sonra sen ve bu adam (Abbâs ve Ali) bana geldiniz. İkiniz de birsiniz, işiniz aynıdır. Bana *'o malı bize ver!'* diyorsunuz. Ben de diyorum ki: O malda Rasûlullah'ın (as.) yaptığı gibi tasarrufta bulunacağınıza dair Allah'a söz vermeniz şartıyla, eğer isterseniz onu size veririm. Onu bu şartla aldınız mı? Öyle mi?"

Bunun üzerine Abbâs ve Ali;

"- Evet" dediler. Hz. Ömer sözlerini şöyle tamamladı:

"- Sonra siz gelmiş, aranızda hükmetmemi istiyorsunuz. Allah'a yemin olsun ki, kıyamete kadar da olsa, aranızda bunun dışındaki bir hükümle hükmetmem. Eğer siz o malı idare edemez duruma düşerseniz, o zaman bana geri verirsiniz."[145]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Hz. Ömer şunları söylemiştir:

"Benû Nadîr'in malları, Allah'ın, sadece Peygamberine tahsis ettiği ganimetlerdendi; müslümanlar onun için ne at, ne de deve sürmüşlerdi. O sadece Hz. Peygamber'e mahsustu. Hz. Peygamber (as.), ailesinin yıllık nafakasını ondan verirdi."

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) o maldan ailesinin yıllık nafakasını alıkor, geri kalanını Allah yolunda bir hazırlık olarak, at (vb. savaş alet ve edevatı) ile silaha yatırırdı."

Bu rivâyetler, **Humeydî**'nin tahricine uygun olarak **Buharî** ve **Müslim**'e aittir.

---

[145] **Buhârî** Cihâd, 80; Meğâzî, 14; Tefsir, 59/3; Nafakât, 3; Ferâiz, 3; İtisâm 5; **Müslim**, Cihâd, 15/48-50; **Ebû Davud**, Harâc, 19/2963-67; **Tirmizî**, Siyer, 44/1610; **Nesâî**, Fey'; 1.

Humeydî dedi ki: "Hz. Ömer'in; Ali ve Abbâs'ı kınayan bazı ifadeleri ile onların sözlerini almadık; çünkü bunlar müsned değildir."

Bazı ifadelerden, **Humeydî**'nin kitabına aldıklarına ilâve olarak, **Buharî**'nin kitabında rastladığım bazı ifadeler şunlardır:

Abbas'ın;

"- Benimle şu zâlim arasında bir hüküm ver!" sözünden sonrasını râvî şöyle anlatır:

"(Ali ve Abbâs) birbirlerine hakaret ettiler. Onlar, Allah'ın Benû Nadîr mallarından Rasûlüne verdiği ganimetler hakkında tartışıyorlardı. Diğerleri -Hz. Osman ve arkadaşları-;

"- Ey mü'minlerin Emîri, bu ikisi arasında bir hüküm ver ve bunları birbiriyle uğraşmaktan kurtar!" dediler.

Hz. Ebû Bekir'in; "Ben Rasûlullah'ın (as.) halifesiyim" sözünden sonra da şu ilâve vardır:

"Ebû Bekir o malın idaresini üstüne aldı ve onda, Rasûlullah'ın (as.) yaptığı gibi tasarrufta bulundu. Hz. Ömer, Ali ve Abbas'a dönerek;

"- O gün siz, Ebû Bekir bu konuda yalan söylüyor zannediyordunuz. Ama Allah, onun doğru söylediğini, itaatkâr ve doğru yolda olduğunu, hakka uymaya çalıştığını biliyordu" dedi. Sonra Hz. Ömer kendisi hakkında da şunları söyledi:

"- Yüce Allah biliyor ki, ben de bu konuda doğru söylemekteyim. Ben de Allah ve Rasûlüne itaatkârım ve doğru yoldayım. Ben de hakka tabi olmaya çalışmaktayım."

Hadîsin sonunda da Hz. Ömer'in şu sözü ilâve edilir:

"- Eğer siz, bu malları idare etmekten acze düşerseniz, onları bana geri verin, ben onları sizin adınıza idâre ederim."

Müslim'in kitabında da Abbas'ın;

"- Ey mü'minlerin Emîri, benimle şu yalancı, hilekâr ve hâin adam arasında bir hüküm ver!" dediği kaydedilir.

Yine aynı yerde (Hz. Ömer onlara);

"- Ebû Bekir, Rasûlullah'ın (as.); **'bize mirasçı olunmaz...'** buyurduğunu söyleyince siz onu yalancı, günahkâr, hilekâr, hâin

olarak değerlendirdiniz. Halbuki Allah da biliyor ki o doğru sözlüdür, itaatkârdır. Doğru yoldadır ve hakka tabi olan bir insandır. Sonra Ebû Bekir vefat etti. Ben, Rasûlullah'ın (as.) ve Ebû Bekir'in halifesi olduğumu söyledim. Siz beni de yalancı, günahkâr, hilekâr ve hain olarak değerlendirdiniz. Halbuki Allah da biliyor ki ben doğru söylüyorum, Allah ve Rasûlüne itaatkârım, doğru yoldayım ve hakka tabi olmaktayım. O malın idaresini ben yürütmekteyim."

Bu hadîsi **Tirmizî** de muhtasar bir şekilde tahrîc etmiştir. Onun rivâyetine göre Mâlik b. Evs şunları anlatmış:

"Hz. Ömer'in yanına gitmiştim. Osman b. Affân, Zübeyr b. el-Avvâm, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ebî Vakkas da oraya geldiler. Biraz sonra Ali ve Abbas da geldiler. (Benû Nadîr ganimetlerinden Hz. Peygamber'in hissesi konusunda) birbirlerini dava ediyorlardı. Ömer orada bulunanlara;

"- Göğün ve yerin, izni ile ayakta kaldığı Allah için söyleyin; Rasûlullah'ın (as.), **'bize mirasçı olunmaz, bıraktığımız şeyler sadakadır'** buyurduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar cevaben;

"- Evet" dediler. Ömer devamla;

"- Rasûlullah (as.) vefat ettiğinde Ebû Bekir, *'ben Rasûlullah'ın (as.) halifesiyim'* demişti. (Ey Abbas) sen ve bu (Ali) Ebû Bekir'e geldiniz. Sen kardeşinin oğlundan kalan mirasını istiyordun. Bu da karısının, babasından intikal eden mirasını istiyordu. Ebû Bekir size, Rasûlullah'ın (as.), **'bize mirasçı olunmaz, bıraktığımız şeyler sadakadır'** buyurduğunu söyledi. Allah biliyor ki o, doğru sözlüdür, itaatkârdır, doğru yoldadır ve hakka tâbi olan bir insandır" dedi.

Tirmizî bu hadîsin uzun bir hikâyesini olduğunu söyledi, ama onu anlatmadı.

Aynı hadîsi **Ebû Davud** da uzun uzun tahric etmiştir. Bu rivâyette o Hz. Ömer'in; " "Allah biliyor ki o doğru sözlüdür, itaatkârdır, doğru yoldadır ve hakka tâbi olan bir insandır" dediğini de ekler.

Sonra **Ebû Davud** şunları söyler: "(Abbas ve Ali, Ömer'den) o malı, kendi aralarında ikiye bölmesini (ve idaresinin kendilerine

bırakılmasını) istediler. Yoksa Onlar, Rasûlullah'ın (as.); **'bize mirasçı olunmaz, bıraktıklarımız sadakadır'** buyurduğunu bilmiyor değillerdi. Onlar da doğru olanın yapılmasından başka bir şey istemiyorlardı. Ömer ise; *'ben o mala paylaşılmış mal adını verdirtmem, olduğu gibi bırakırım'* diyordu."

Ebû Davud'un bu kıssayı da içine alan başka bir rivâyetinde şu cümle de yer almaktadır:

"O ikisi -yani Ali ile Abbâs- Allah'ın, Benû Nadîr mallarından, Rasûlüne verdiği ganimetler hakkında birbirlerini dava ediyorlardı."

Bu hadîsi, buradaki rivâyete benzer bir şekilde **Nesâî** de tahric etmiştir. Ancak buradaki rivâyet lâfız yönünden daha eksiksizdir. **Nesâî** şunları ilâve etmiştir:

"Sonra Hz. Ömer; ***'...bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri, Allah'a, Rasûlüne, O'nun akrabalarına, yetimlere, yoksullara... aittir"***[146] âyetini okudu ve *'işte bu âyette zikri geçen bu mal, onların (yani âyette isimleri geçen kimselerin) hakkıdır'* dedi.

Sonra; ***'sadakalar ancak yoksullara, düşkünlere, zekât memurlarına, gönülleri ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolculara mahsustur"***[147] âyetini okudu ve; *'burada bahsedilen mal da, onlara (yani âyette sayılan kişilere) aittir'* dedi.

Sonra; ***'Allah'ın, onların mallarından Peygamberine verdiği ganimetler için siz at ve deve sürmüş değilsiniz'***[148] âyetini okudu ve; *'burada sözü edilen mal ise, sadece Rasûlullah'ın (as.) hakkıdır. Bu da, Ureyne köyleri ile şu şu yerlerdir'* dedi.

Sonra; ***'Allah'ın fethedilen ülkeler halkının mallarından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler ve yoksullar... içindir'***[149] âyeti ile, ***'...yurtlarından ve mallarından çıkarılmış olan... fakir muhâcirlerindir'***[150] âyetini ve;

---

[146] Enfâl, 41.

[147] Tevbe, 60.

[148] Haşr, 6.

[149] Haşr, 7.

[150] Haşr, 8.

'daha önceden Medîne'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler... (Ensâr) içindir'[151] âyetini ve bir de; *'bunların arkasından gelenler... içindir'*[152] âyetini okudu. Sonra da; *'işte bu âyet bütün müslümanları kapsamaktadır. Sahip olduğunuz bazı köleler hariç, bu malda hakkı -veya payı- olmayan hiçbir müslüman yoktur. Eğer Allah izin verir de yaşarsam, her müslümana hakkı -yahut payı- verilecektir'* dedi."

Ebû Davud, Zührî kanalıyla naklettiği bir rivâyette, Hz. Ömer'in; ***"...siz at ve deve sürmüş değilsiniz..."*** âyetini okuduktan sonra **Nesâî**'nin hadîsinde anlattığı şeyleri kaydetmiştir.

Ebû Davud'un bir başka rivâyetinde de Ebû'l-Bahterî şunları söylemiştir:

"Adamın birinden, beni hayrete düşüren bir hadîs işittim ve *'onu bana yaz!'* dedim. Adam, onu okunaklı bir yazı ile yazarak bana verdi. (Muhtevası şöyle idi):

"Yanlarında Talha, Zübeyr, Abdurrahman ve Sa'd olduğu halde Abbas ile Ali, Hz. Ömer'in yanına geldiler. Bu ikisi (Rasûlullah'ın Benû Nadîr ganimetlerindeki payı konusunda) birbirlerini dava ediyorlarlardı. Halife Ömer, Talha, Zübeyr, Abdurrahman ve Sa'd'a;

"- Rasûlullah'ın (as.); **'kendi aile fartlerine yedirdiği ve onlara giydirdiği şeyler müstesna, Peygamber'in bütün malları sadakadır, biz mirasçı bırakmayız'** buyurduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar cevaben;

"- Evet" dediler. Ömer devamla;

"- Hz. Peygamber, malından ailesine infak ederdi. Fazlasını sadaka olarak dağıtırdı. Sonra Allah'ın Rasûlü ahirete intikal buyurunca, o malları iki sene süreyle Ebû Bekir idâre etti. O da, Rasûlullah'ın (as.) yaptığı gibi tasarrufta bulundu..." dedi. Sonra râvî Mâlik b. Evs hadîsinde geçen bazı bölümleri nakletmiştir.

---

[151] Haşr, 9.

[152] Haşr, 10.

Ebû Davud'un Mâlik b. Evs'ten yaptığı başka bir rivâyete göre; Hz. Ömer (fey' gelirinin Hz. Peygamber'in idaresine bırakıldığını) taksim edilmeyeceğini delillendirirken şöyle demişti:

"Rasûlullah'ın (as.) üç adet özel geliri vardı: Benû Nadîr arazileri, Hayber (topraklarının bir kısmı) ve Fedek arazileri. Benû Nadîr (topraklarından elde edilen gelirler), ani karşılaşılabilecek önemli ihtiyaçlar için; Fedek, yolcular için ayrılmıştı. Hayber'i ise Rasûlullah (as.) üç parçaya ayırmıştı. İki parçası müslümanlar arasında harcanmak, birisi de ailesinin nafakasını temin içindi. Ailesinin nafakasından arta kalanını da Muhâcirlerin fakirlerine harcardı."

Zührî demiştir ki: "Benû Nadîr arazileri, Hz. Peygamber'indi (as.). Çünkü müslümanlar orayı zorla değil, sulh yoluyla fethetmişlerdi. Rasûlullah (as.), ihtiyaç içerisinde bulunan iki kişi dışında, ondan Ensâr'a bir şey vermemişti."

Tirmizî, Ebû Davud ve **Nesâî**'nin, muhtasar bir rivâyetinde Mâlik b. Evs, Hz. Ömer'in şöyle dediğini işittim, dedi:

"Benû Nadîr malları, Allah'ın, Peygamber'ine verdiği ganimetlerdendir. Onlar için müslümanlar at ve deve sürmüş değillerdi. Dolayısıyla bu mal sadece Rasûlullah'ın (as.) hakkıdır. Rasûlullah (as.) bu mallardan ailesinin bir yıllık nafakasını ayırır, geri kalanını da Allah yolunda hazırlık olsun diye silah ve mühimmata yatırırdı."

Humeydî kitabında der ki:

"Berkânî kendi rivâyetinde şu ilâveyi yapmıştır: "Bilâhare bu sadakayı Ali ele geçirmiş ve (ölünceye kadar) onun elinde kalmıştır. Ondan sonra oğlu Hasan'ın eline, sonra Hüseyin'e, sonra Ali b. Hüseyin'e, sonra Hasan b. Hasan'a[153], sonra Zeyd b. Hasan'a[154], sonra

---

[153] **Ebû Muhammed, el-Hasan b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib el-Medenî**: ö. 97/716. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Hasan'ın oğludur. Babasından rivâyeti vardır, ancak rivâyeti azdır. Kendisinden oğlu İbrahim rivâyet etti. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

Abdullah b. Hasan'a[155] geçmiş, en sonunda da onun idaresini Abbâsoğulları ellerine geçirmişlerdir."

İZAH

Bu rivâyetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber'in (as.) amcası **Abbas** ile damadı **Hz. Ali** arasında anlaşmazlığa sebep olan mallar, Hz. Peygamber'in (as.) şahsî mallarıdır. Bu mallar, bir rivâyette Benû Nadîr'den kalan mallar olarak belirlenirken; bir rivâyette **Hz. Ömer, Fedek** ve **Hayber** topraklarının bir kısmının da bu kabilden olduğunu söylemiştir. Bu rivâyette Ömer bu mallara Rasûlullah'ın (as.) özel payı, yani ***safiyy*** adını kullanmışsa da, bu fıkıh literatüründe bilinen ve daha önce açıkladığımız anlamda değil, ***fey'*** anlamında kullanılmıştır.

Rivâyetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'in (as.) şahsî malları, kendisinden sonra kimseye miras olarak intikal etmiyeceğini, sadaka olarak kalacağını, **Abbas** ve **Hz. Ali** de bildikleri halde, daha önce **Hz. Ebû Bekir**'den, ondan sonra da **Hz. Ömer**'den bu malları istemeleri nasıl açıklanacaktır? Konuyla ilgili olarak iki yorum yapılmıştır:

1- Bazı rivâyetlerden anlaşıldığı ve bir rivâyette **Ebû Davud**'un da dediği gibi, **Abbas** ile **Hz. Ali, Hz. Ömer**'den bu malları miras olarak istememişler, sadece idaresinin tasarruflarına bırakılmasını istemişlerdi. **Hz. Ömer** de, bazı şartlarla bu malları kendilerine vermişti. Zamanla bu malların idaresinde **Abbas** ile **Hz. Ali**

---

[154] **Zeyd b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Medenî**: ö. 120/738. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Ali'nin torunu ve Hz. Hasan'ın oğludur. Babasından, Cabir b. Abdullah ve İbn Abbas'tan rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Hasan ve Abdülmelikl b. Zekeriye rivâyet etti. sikadır. **Medîne** yakınındaki **Bathâ**'da vefat etti.

[155] **Ebû Muhammed, Abdullah b. el-Hasan b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Medenî**: ö. 145/762. Hz. Hasan'ın torunudur. Annesi Fatıma bint Hüseyin ve Ebû Bekir b. Hazm'dan rivâyette bulunur. Kendisinden Mâlik ve Abdüaziz ed-Derâverdî rivâyet etti. Sikadır; Rivâyetleri ***Sünen***'lerde tahric edilmiştir. Son derece heybetli ve çok saygın biriydi. İbadetine olan düşkünlüğü ile maruftu.

anlaşmazlığa düştüler ve bunların ikiye bölünerek yarısının idaresinin birine, yarısının idaresinin de diğerine verilmesini istediler. **Hz. Ömer** ise, bu malların olduğu gibi korunması gerektiğini düşünüyor, bunlara bölünmüş mal adının ve görüntüsünün verilmesini istemiyordu. Zira zamanla insanların, bu malların miras olarak mülkiyetinin verildiği zannına düşmelerinden endişe ediyordu. Nitekim Hz. Peygamber'in (as.), kendisine varis olabilecek akrabaları, **Abbas** ve **Hz. Ali**'den ibaret olmadığı halde, sadece bu ikisinin böyle bir talepte bulunması da buna delâlet etmektedir.

2- **İbn Hacer** ise bu yoruma katılmaz. Ona göre **Nesaî**'nin rivâyeti bu konuda açıktır. Bu sebeble **Hz. Ali** ile **Abbas, "bize vâris olunmaz"** ifadesinin, bırakılan her mala değil, bir kısmına mahsus olduğu görüşünde idiler, yorumunu yapar.[156]

Daha önce de ifade edildiği gibi[157], **"düşmandan savaşsız alınan mallar"** şeklinde tarif edilen *fey'* tamamen Hz. Peygamber'in (as.) tasarrufunda olan bir gelir kaynağıdır. O da sağlığında, bu mallardan aile halkının yıllık nafakasını ayırdıktan sonra artanını yine müslümanların genel menfaati için harcardı. Nitekim bu hadîsin **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesâî**'nin müştereken yaptıkları rivâyette yer alan **Hz. Ömer**'in sözü, bu gerçeği açıkça ifade etmektedir. **Nevevî, Hz. Ömer**'in bu sözünün aynı zamanda fey'den beşte bir (*humus*) denen hazine payının alınmayacağına delâlet ettiğini söyler. Nitekim ekseri müctehidler de bu görüşü benimsemişlerdir. **İmam Şâfiî** ise ekseriyetin bu görüşüne katılmamıştır.

Hz. Peygamber'den (as.) sonra sadaka olarak kalacağını bildiğimiz fey'in sarf yerleri de müctehidler arasında tartışmalıdır. **İbn Hacer**'in ifadesine göre **İmam Mâlik**, ganimetlerden alınan beşte bir ile fey'in aynı hükme tabi olduğunu, bunların devlet hazinesine konulacağını, devlet başkanının uygun göreceği bir miktarı Hz. Peygamber'in akrabalarına vereceğini söyler. Ekseri müctehidler ise,

---

[156] Bkz., **İbn Hacer**, *Feth*, VI, 239; **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 185; **Bezlü'l-Mechud**, XIII, 258.

[157] Bkz. 1154 ve 1175 nolu hadîslerin izahları.

ganimetlerin beşte biriyle, fey'i birbirinden ayırırlar. Ganimetin beşte birinin sarf yerleri âyette belirlenmiştir.[158] Başka yerlere sarfedilemez. Fey'in tasarrufu ise tamamen devlet başkanına bırakılmıştır. O da müslümanların genel maslahatı doğrultusunda harcamada bulunur.[159]

Burada açıklığa kavuşturulması gereken konulardan biri de, **Abbas**'ın **Hz. Ali** hakkında söylediği rivâyet edilen ağır sözler ile, **Hz. Ömer**'in, **Abbas** ve **Hz. Ali**'nin, gerek **Hz. Ebû Bekir** ve gerekse kendisi hakkındaki düşüncelerini açıklarken sarfettiği; **"siz o gün onu yalancı, günahkâr, haksız/vefasız ve hâin zannediyordunuz. Bugün de beni zâlim, günahkar, vefasız ve hâin görüyorsunuz..."** şeklindeki sözlerdir. **Mâzirî**'nin de ifade ettiği gibi, Ehl-i Sünnet inancına göre, günahtan masum olma keyfiyeti sadece Peygamber'e (as.) has ise de sahabîler hakkında bu gibi sözlerin sarfedilmesi kolayca anlaşılacak bir husus değildir. Hele **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer** ve **Hz. Ali** gibi en seçkin sahabîlerde, zikri geçen bu tür vasıfların tamamı bir yana, bir kısmının bile bulunduğu düşünülemez. O halde bu tür ifadeler uygun bir şekilde tevil edilmelidir. Şayet bütün tevil yolları kapanır da, uygun bir tevil yapılamazsa, o takdirde bunların, bazı râvîlere ait yalan ve vehimden ibaret sözler olduğunu kabul etmek gerekecektir. Nitekim bazı âlimler, bu hadîsleri naklederken bu tür ifadeleri kitaplarına almamışlardır.

Eğer bu sözler, râvîlere ait bir vehimden ibaret değil de gerçekten vâki olmuş ise, o zaman söylenecek olan şudur: **Abbas** bu sözleri, oğlu yerindeki yeğenine, nazı geçtiği için, ileri derecede bir latife olarak söylemiştir. Yani yeğeninde bulunmadığını bildiği şeyleri, inanmadan söylemiştir. Belki bununla, hatalı olduğuna ve bunu isteyerek yapması durumunda gerçekten bu vasıfları hak edeceğine inandığı bir davranıştan onu vazgeçirmeyi düşünmüştür. Böyle bir tevil gereklidir. Çünkü **Abbas** gibi bir sahabînin, **Hz. Ali** gibi bir zat hakkındaki bu tür hakaretleri, **Hz. Ömer, Hz. Osman, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf** ve **Sa'd b. Ebî Vakkas** gibi sahabenin

---

[158] Bkz., Enfâl, 41.

[159] **İbn Hacer,** ***Feth,*** VI, 240; **Avnu'l Ma'bûd,** VIII, 186-187.

ileri gelenleri huzurunda yapması, onların da buna sessiz kalmaları düşünülemez. Onlar bu sözlerin itham maksadıyla söylenmediğini bildikleri için müdahalede bulunmamışlardır.[160]

Hz. Ömer'in yukarıda geçen ve onlara izafe ederek kendisi hakkında söylediği bu tür sözlerini de benzer şekilde yorumlanmak gerekir.[161]

BU HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

1-Gerektiğizaman kapıcı tutulabilir.

2-Devlet başkanı, vakfa nezaret etmek üzere kendi yerine bir başkasını görevlendirebilir.

3-Yıllık nafakanın biriktirilmesi caizdir. Bu, tevekküle de aykırı değildir.

4-Hakimin, bildiğine göre hükmetmesi caizdir.

5-Fakih ve alimlerin, başkasının bildiği bazı şeyleri bilmemesi ayıp değildir.[162]

١٢٠٣- (د ــ المغيرة بن حكيم رحمه الله) : أنَّ عُمَر بن عبد العزيز جمع بني مَرْوان حين استَخْلِفَ ، فقال :إنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم كانت لَهُ فَدَكٌ ، فكان يُنْفِقُ منها ، وَيَعُود منها على صَغِير بنِي هاشم ، وَيُزَوِّجُ منها أَيِّمَهُمْ ، وإنَّ فَاطِمَةَ رضي الله عنها سألته : أنْ يجعلها لها ، فَأَبى ، فكانت كذلك في حياةِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حتَّي مَضَى لسبيله ، فَلَمَّا أنْ وَلِيَ أبو بكرٍ ، عمل فيها بما عمل رسول الله صلى الله عليه وسلم في حياته ، حتى مضى لسبيله ، ثم أُقْطِعَهَا مَرْوانُ، ثم صارتْ لِعُمَرَ بنِ عَبدِ العزيز، فرأيتُ أمرا منعه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فاطمة ،ليسَ لي بِحَقٍّ ،وإنِّي أُشْهِدُكُم، أنِّي رَدَدْتُهَا على ما كانتْ – يعني: على عهد. رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر وعمر–. أخرجه أبو داود.

---

[160] **İbn Hacer**, *Feth*, VI, 143; **Aynî**, XV, 24; **Bezlü'l-Mechud**, XIII, 259.

[161] **Bezlü'l-Mechûd**, XII. 259.

[162] **İbn Hacer, Feth**, VI, 146 ; **Canan**, V, 225-225 ; **Heyet**, **Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi**, XI, 234.

1203- Muğîre b. Hakîm[163] anlatıyor:

"Ömer b. Abdülaziz hilâfet makamına getirildiği zaman Mervân oğullarını topladı ve şöyle dedi:

"Fedek arazisi Hz. Peygamber'indi (as.). Kendisi onun bir kısmını (ailesine) infâk eder, bir kısmını da Hâşim oğullarını küçüklerine ihsan ederdi. Bir kısmıyla da Hâşimoğullarının bekârlarını evlendirirdi. Kızı Fâtıma, bu arazinin kendisine verilmesini istemişti de Allah'ın Rasûlü buna yanaşmamıştı. Hz. Peygamber hayatta iken oranın durumu bu idi. Rasûlullah (as.) vefat edip de **Ebû Bekir** halife seçilince, o arazide, Hz. Peygamber hayatta iken yaptığı gibi tasarrufta bulundu. O da vefat edip yerine Hz. Ömer geçince, Ömer de orayı Hz. Peygamber'in ve Ebû Bekir'in kullandıkları gibi kullandı. O ölünceye kadar (böyle) devam etti. Sonra (dedem) Mervân (b. Hakem) onu ikta etti. Sonra burası Ömer b. Abdülaziz'in[164] eline geçti. Hz. Peygamber'in, kendi kızı Fatıma'ya bile vermediği bir yerde benim hakkımın olmadığını düşündüm. Sizler şahit olunuz ki, ben orasını, önceki haline, -yani Rasûlullah (as.), Ebû Bekir ve Ömer zamanlarındaki haline- iade ettim."[165]

İZÂH:

Bir önceki hadîste, savaşsız ele geçirildiği ve Rasûlullah'ın (as.) özel mülkü olduğu, O'ndan sonra da sadaka olarak kalması gerektiği ifade edilen **Fedek** arazisinin, daha sonraki devirlerde **Mervan b. Hakem** ve onun yakınlarına ikta edildiği bu rivâyetten anlaşılmaktadır.

---

[163] **el-Muğîre b. Hakîm es-San'ânî el-Yemanî**: Yemenli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Cerîr b. Hâzim ve Amr b. Şuayb rivâyet etti. Sikadır, rivâyetleri **Müslim, Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[164] Halife bu ifade ile kendisini kastetmektedir. Bu duruma râzı olmadığını hissettirmek için de "benim elime geçti" yerine ismini kullanmaktadır; bkz., **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 185.

[165] **Ebû Davud**, Harâc, 19/2972.

Ikta; devlete ait arazinin, kendisinin veya mefaatinin hazinede hakkı bulunan kimselere devlet başkanı tarafından verilmesi, demektir.

Münzirî'nin bildirdiğine göre, **Fedek**'in **Mervan b. Hakem**'e ıkta edilmesi, üçüncü halife **Hz Osman** zamanında gerçekleşmiş ve bu tasarruf **Hz. Osman**'a karşı meydana gelen başkaldırma hareketlerinde önemli bir sebep teşkil etmiştir. **Hz. Osman**'ın böyle bir tasarrufta bulunurken Hz. Peygamber'in; **"Allah bir Peygamber'e herhangi bir geçim kaynağı verdiğinde, bu kaynak kendisinden sonra yerine geçen kimsenindir."**[166] mealindeki hadîsine dayandığı tahmin edilmektedir. Buna göre, Hz. Peygamber'in halifesi olarak kendi tasarrufuna bırakıldığını düşündüğü bu yerleri **Hz. Osman**, kendisi zengin olduğu ve ihtiyacı bulunmadığı için akrabası olan **Mervan b. Hakem**'e vermiş, o da kendi yakınlarına aynı usulle intikal ettirmi olabilir. **Hasan el-Basrî** ile **Katâde**'nin konu hakkındaki görüşleri böyledir. Ancak Hz. Peygamber'in; **"bu kaynak kendisinden sonra yerine geçen kimsenindir"** ifadesini, mülkiyet açısından değil de tasarruf açısından değerlendirmek, dolayısıyla; "Peygamber onda nasıl tasarrufta bulunmuşsa, yerine geçen halife de öyle tasarrufta bulunur" şeklinde anlamak da mümkündür.[167]

Belki de bu anlayıştan dolayıdır ki İslâm tarihinde, âdilâne hareketleri itibariyle **Hz. Ömer**'e benzetilen ve bu yüzden **İkinci Ömer** diye de tanınan, hilâfeti döneminde râşid halifeler devrini ihya eden **Ömer b. Abdülazîz**, buna hakkı olmadığını düşünerek, onu Hz. Peygamber devri ile **Ebû Bekir** ve **Ömer** dönemlerindeki haline iade etmiştir. Daha önce de geçtiği gibi Hz. Peygamber bu toprakların gelirlerinden aile fertlerinin sadece bir yıllık nafakasını alır, kalanını müslümanların genel hizmetlerinde kullanırdı.

١٢٠٤– (د ــ مالك بن أوس رضي الله عنه) قال : ذَكَرَ عُمَرُ يَوْماً الْفَيْءَ ، فقال : مَا أَنَا أَحقُّ بهذا الْفَيْءِ منكم ، وما أَحَدٌ منَّا أحقُّ به منْ أَحَدٍ إلاّ أنّا على منازلنا من كتاب الله ،

[166] **Ebû Davud**, Harâc, 19/2973.

[167] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 196.

وقسْمَة رسوله ، والرَّجل وقدَمُهُ ، والرَّجُلُ وبلاؤُهُ ، والرَّجل وعيَالُهُ، والرَّجُلُ وحاجَتُهُ. أخرجه أبو داود.

1204- Mâlik b. Evs anlatıyor:

"Hz. Ömer birgün düşmandan harpsiz olarak alınan ganimetlerden (fey') bahsederken şöyle dedi:

"Ben şu fey'e sizden daha müstahak değilim. Bizden hiçbir kimse de, buna bir başkasından daha fazla hak sahibi değildir. Ancak bizim, Allah'ın kitabında ve Rasulü'nün taksimatında belirlenmiş olan bir yerimiz vardır. Bu da kişinin İslâmiyeti kabuldeki önceliği, Allah yolundaki çalışması, bu yolda maruz kaldığı meşakkatler, geçimini üstlendiği kimseler ve ihtiyaçları (gibi hususlara göre belirlenmektedir)."[168]

İZAH

Bu rivâyetten anlaşıldığına göre **Hz. Ömer**, düşmandan savaşsız alınan ganimetlerin, yani fey'in tamamının bütün müslümanlara ait olduğu, buna hak kazanmada, devlet başkanı da dahil olmak üzere hiç kimsenin diğerine karşı bir önceliğinin ve üstünlüğünün bulunmadığı, ancak bundan verilecek miktarı, Allah'ın kitabında belirlediği ve Rasûlullah'ın (as.) tatbikatında dikkate aldığı birtakım ölçü ve meziyetlere göre değişebileceği görüşündedir.[169] Nitekim hilâfeti döneminde divan teşkil edip de hazineden halka tahsisat bağladığında, hak sahiplerinin Hz. Peygamber'e yakınlığına, müslüman olmadaki önceliğine ve İslâm'a hizmetine göre farklı miktarlarda paylar verdiği ve; **"ben, Rasûlullah'la (s.a.v) birlikte düşmana karşı savaşanlarla, Allah'ın Rasûlüne karşı savaşanları bir tutamam"** dediği rivâyet edilmektedir.[170] Nitekim 1205 ve 1206 numaralı hadîslerde onun bu uygulamasının bazı örnekleri

---

[168] **Ebû Davud**, Harâc, 13/2950.

[169] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 167; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 240.

[170] Bkz., **Ebû Yusuf**, *el-Harâc,* 45 vd.; **İbn Sa'd**, III, 296 vd.; **Mâverdî**, ***el-Ahkâmu's-Sultâniyye***, 201.

görülmektedir. Hz. Ömer'in; **"bizim Allah'ın kitabında ve Rasûlünün tatbikatında belirlenmiş olan bir yerimiz vardır"** ifadesi ile kastettiği âyetler; *"(Bir de o mallar)* ***hicret eden fakirlere aittir..."***[171], ***"Muhacirlerden ve Ensardan (İslâm'a girmekte) öne geçenler ile bunlara güzelce tabi olanlar..."***[172] gibi âyetlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber'in de, İslâm'a daha önce girmesi, İslâm uğrundaki çaba ve gayretleri, ihtiyacının ve aile efradının çokluğu vb. sebeplerle bazı kimseleri takdim ve tafdîl ettiği rivâyet edilmektedir.[173]

١٢٠٥- (خ ـ **نافع** رضي الله عنه) أن عمر كان فَرَضَ للمهاجرِينَ الأولين: أرْبَعَةَ آلاف ، وفرضَ لابن عُمَرَ : ثَلاثَةَ آلافٍ وخمسمائة ، فقيل لهُ : هو من المهاجرين ، فلِمَ نَقَصْتَهُ من أربعةِ آلافٍ ؟ قال : إنَّما هَاجرَ به أبوهُ - يقول : ليس هو مِمَّنْ هاجَرَ بِنَفْسِهِ. أخرجه البخاري.

1205- Nâfi' anlatıyor:

"Hz. Ömer (hazineden halka tahsisât bağladığında) ilk Muhacirlere (senelik) 4000 dirhem, kendi oğluna da 3500 dirhem tahsis etmişti. Kendisine;

"- O da Muhâcirlerdendir, neden onun hissesini 4000 dirhemden daha az belirledin?" denildiğinde;

"- Çünkü onu anne ve babası hicret ettirmiştir. O, kendi başına hicret eden kimselerden değildir" cevabını vermişti.[174]

İZAH

Bir önceki hadîsin açıklamasında da geçtiği üzere **Hz. Ömer** halka yaptığı tahsisatta miktar belirlerken, değişik kriterlerden hareket etmiştir. Bu rivâyet de, **Medîne**'ye hicret esnasında henüz

---

[171] Haşr, 8-10

[172] Tevbe,100.

[173] Bkz., 1208 nolu hadîs. Ayrıca bkz., **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 167; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 235-240.

[174] **Buhârî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 45.

küçük yaşta olan, dolayısıyle anne ve babasının iradesiyle hareket eden oğlunu, kendi başına karar verebilen yetişkin olan kimselerle eşit tutmadığını ifade etmektedir. **İbn Hacer**'in tespitine göre **İbn Ömer**, hicret esnasında on bir yaşında idi.[175]

١٢٠٦- (خ ـ **قَيْسُ بن أبي حازم** رحمه الله) قال : كان عَطَاءُ البَدْرِيِّينَ: خمسة آلاف ، خَمْسَةَ آلافٍ، وقال عمر : لأُفَضِّلَنَّهُمْ على مَنْ بعدَهُمْ. أخرجه البخاري.

1206- Kays b. Ebî Hâzim şöyle dedi:

"Bedir savasına katılanların tahsisat miktarı (yıllık) beşbiner (dirhem) idi. Hz. Ömer bunlar için; *"Ben bunları, elbette kendilerinden sonra gelenlerden üstün tutacağım"* derdi.[176]

İZAH

Bu hadîs de bundan önce geçen iki hadîs gibi, hazineden yaptığı yardımlarda **Hz. Ömer**'in, insanların İslâmî açıdan sahip oldukları bazı üstün meziyetlerini ve İslâm'a olan hizmetlerini dikkate aldığına ve tahsisat miktarını da buna göre belirlediğine delâlet etmektedir.

١٢٠٧- (خ ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : أُتِيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بمال من البحرين، فقال : **انْثُرُوهُ في المسجد** - وكان أكثرَ مالٍ أُتِيَ به رسولُ الله - فخرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى الصلاة ، ولم يلتفت إليه ، فلما قضى الصلاةَ ، جاءَ فَجَلَسَ إليه ، فما كان يرى أحدا إلا أعطاه ، إذ جاءهُ العباسُ ، فقال : يا رسولَ الله ، **أَعْطِني** ، **فإني** فاديتُ نفسي وفاديتُ عقيلا ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **خُذْ** ، فَحَثَا في ثوبه ، ثم ذهب يُقِلُّه ، فلم يستطعْ. فقال : يا رسول الله صلى الله عليه وسلم : **مُرْ بعضَهم يَرْفعه إليَّ** ، قال : **لا** . **قال** : فارفعه أنت عليَّ ، قال : **لا** ، فنثر منه ثم ذهبَ يُقِلُّه ، فلم يستطع ، فقال : مُرْ بعضهم يرفعه عليَّ ، فقال : **لا** ، قال : : فارفعه أنت عليَّ، قال : **لا** ، فنثر منه ثم احتمله ،

---

[175] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 299.

[176] **Buhârî**, Megâzî, 12.

فألقاه على كاهله ، ثم انطلق ، فما زال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُتبِعُهُ بَصَرَهُ حتى خفيَ علينا ، عَجَبا من حِرْصِه ، فما قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وثَمَّ منها دِراهمٌ. أخرجه البخاري.

1207- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber'e Bahreyn'den (çok miktarda) mal getirilmişti.

"- Onu mescide dökün!" buyurdu. O mal, o güne kadar Rasûlullah'a (s.a.v) getirilen malların en fazla olanı idi. Sonra kendisi namaza gitti, mala dönüp bakmadı bile. Namazı bitirince gelip malın yanına oturdu ve gördüğü herkese dağıtmaya başladı. Bu sırada yanına amcası Abbas geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bana da ver, çünkü ben (Bedir savaşı sonrası) hem kendim için, hem de (yeğenim) Akîl için fidye ödemiştim" dedi. Hz. Peygamber;

"- Al!.." buyurdu. Abbas, ondan bohçasına iyice doldurdu. Sonra onu sırtlamaya çalıştı, fakat gücü yetmedi. Hz. Peygamber'e dönerek;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; birine emretseniz de şunu sırtıma kaldırsa" dedi. Rasûlullah (as.) ise;

"- Hayır!" buyurdu.

"- O halde siz kaldırsanız" deyince de yine;

"- Olmaz" dedi. Bunun üzerine Abbas, malın birazını boşalttı. Sonra sırtlamaya çalıştı, yine kaldıramadı. Tekrar Hz. Peygamber'e;

"- Birine emretseniz de şunu sırtıma kaldırsa" dedi. Hz. Peygamber yine;

"- Olmaz" buyurdu.

"- Siz kaldırsanız" deyince de, yine;

"- Olmaz" dedi. O zaman Abbas, malın bir kısmını daha boşalttıktan sonra kaldırıp sırtına vurdu ve çekip gitti. Rasûlullah da (as.) onun mal hırsına olan hayretinden dolayı, görünmez oluncaya kadar ondan gözünü ayırmadı. Hz. Peygamber (as.) o maldan tek dirhem bile kalmayıncaya kadar orayı terk etmedi."[177]

---

[177] **Buhârî**, Salât, 42; Cizye 4.

İZÂH:

Başka rivâyetlerde **Bahreyn**'den gelen bu malın, **Medîne**'ye taşradan gelen ilk haraç malı olduğu belirtilmektedir. Mal, **Bahreyn** valisi **Alâ el Hadramî** tarafından gönderilmişti. Bu malın miktarının 100 bin dirhem kadar olduğu rivâyet edilmiştir.

Abbas'ın verdiğini söylediği fidye, **Bedir** harbinden sonra alınan fidyedir. Bilindiği gibi, Medîneli müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında cereyan eden **Bedir** savaşından sonra Mekkeli müşriklerden 70 kadarı esir alınmıştı. **Abbas** ile yeğeni **Akîl b. Ebî Tâlib** de bu esirler arasında bulunmakta idi. Savaş sonrası esirler fidye karşılığında serbest bırakılmışlardı. **Abbas** zengin olduğu için Hz. Peygamber (as.) ondan hem kendi fidyesini, hem de yeğeni **Akîl**'in fidyesini almıştı. İşte bu rivâyette, **Abbas**'ın bu olayı hatırlatarak, Hz. Peygamber'den daha fazla mal almak istediği görülmektedir.[178]

Bu rivâyet Hz. Peygamber'in (as.), hazineye ait malları hiç bekletmeden hak sahiplerine dağıttığını göstermektedir.

١٢٠٨- (د ــ عوف بن مالك رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا أتاه الفيءُ قَسَمَهُ في يَوْمِه، فأعطَى الآهِلَ حَظَّيْنِ ، وأَعْطَى العَزَبَ حَظّا.

زاد في رواية : فَدُعِينَا - وكُنْتُ أُدْعى قَبْلَ عَمَّار - فدُعيتُ فأعطاني حظَّيْنِ،وكان لِيَ أهْلٌ ، ثم دُعِيَ بعدي عمَّارُ بنُ ياسرٍ ، فَأُعْطِيَ حظّا وَاحدا. أخرجه أبو داود.

1208- Avf b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) fey' malı getirilince, onu hemen o gün dağıtırdı; evli olana iki hisse, bekâr olana da bir hisse verirdi."[179]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şöyle bir ilave vardır:

"Rasûlullah'a (as.) mal geldiği zaman bizler çağrılırdık. Ben, Ammâr'dan önce çağrılırdım. Bir seferinde yine çağrıldım ve Hz.

---

[178] **İbn Hacer**, I, 616; VII, 374.

[179] **Ebû Davud**, Harâc, 14/2953.

Peygamber (as.) bana iki hisse verdi, çünkü benim hanımım vardı. Benden sonra Ammâr b. Yâsir çağırıldı, ona bir hisse verildi. (zira o evli değildi)."

Bunları **Ebû Davud** tahric emiştir.

İZÂH:

Bu hadîs, Hz. Peygamber'in (as.), fey'in de kapsamına dahil bulunduğu, hazineye ait malları dağıtırken nasıl hareket ettiğini göstermektedir:

Hz. Peygamber (as.) bu malları hak sahiplerine derhal dağıtmış, depolayıp saklama cihetine gitmemiştir. Nitekim bir önceki hadîste de O'nun bu hareket tarzına işaret edilmişti.

Bu tarz uygulama, **Hz. Ebû Bekir** devri ile **Hz. Ömer** devribnin ilk yıllarında da devam etmiştir. Fetihler sonucu, İslam devletinin sınırlarının genişlemesi ve **fey** gelirlerinin artması üzerine **Hz. Ömer** , yeni bir düzenleme ihtiyacı duymuş ve 1204 nolu hadîsin izahında da geçtiği üzere, divan kurumunu kurmuş, yani devletin gelirlerinin ve hak sahiplerinin kayıtlarının tutulmasını istemiş; hazine gelirlerini de bu divan esasına göre hak sahiplerine dağıtmıştır.

Yine Hz. Peygamber (as.) bu malları dağıtırken hak sahiplerinin bazı özel durumlarını dikkate almış ve farklı miktarlarda paylar vermiştir. **Hz. Ömer'in** de hilâfeti döneminde aynı şekilde hareket ettiğini daha önce kaydtmiştik.

Hz. Ebû Bekir ise, **Hz. Ömer** tarafından dikkate alınan; daha önce müslüman olmak, İslâm'a daha çok hizmet etmek vb. hasletleri, sevabı Allah'a ait olan hasletler olarak kabul ettiğinden, mal dağıtım işinde insanlar arasında bir fark gözetmeyip, herkese eşit miktarda pay vermiştir.[180]

١٢٠٩- (خ م د ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) قال : أَعْطَى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خَيْبَرَ بِشَطْرِ ما يَخْرُجُ منها من ثَمرٍ أو زَرْعٍ ، فكان يُعْطِي

[180] **Ebû Yusuf, el-Harâc,** 45 vd.; **İbn Sa'd,** III, 296; **Mâverdî, el-Ahkâmu's-Sultâniyye,** 201; **Mustafa Fayda. DİA,** XII, 513; **Canan,** V, 229.

أَزْوَاجَهُ كُلَّ سَنَةٍ مِائَةَ وَسْقٍ: ثَمَانِينَ وَسْقًا مِنْ تَمْرٍ ،وعشرين من شعير ، فَلَمَّا وَلِيَ عمر ، قسم خيبرَ حين أَجْلَى منها اليهود ، فَخَيَّرَ أَزْوَاجَ رسول الله صلى الله عليه وسلم أنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ من الماءِ والأَرْضِ ، أو يُمْضِيَ لهن الأوساقَ ، فَمِنْهُنَّ من اختار الأرضَ والماء - ومنهنَّ عائشة وحفصة - واختار بَعْضُهُنَّ الوَسْقَ.

هذه رواية البخاري ،ومسلم. وفي رواية أبي داود قال : لما فتحت خيبر سألت اليهودُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : أن يُقِرَّهُمْ على أن يَعْمَلُوا على النِّصفِ مِمَّا خرجَ منها. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **نُقِرُّكُمْ فيها على ذلك ما شئنا** ، فكانوا على ذلك ، وكان التَّمرُ يُقْسَمُ على السُّهْمَانِ من نصيبِ خيبر ، ويأخذُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الخُمُسَ ، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أطعمَ كلَّ امْرَأَةٍ من أزواجه من الخمسِ مائةَ وَسْقٍ شعيرٍ ، فلما أراد عمرُ إخراجَ اليهود ، أرسل إلى أزواجِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال لهن : مَنْ أَحَبَّ مِنْكُنَّ أَنْ أَقْسِمَ لَهُنَّ نخلا بِخَرْصِهَا مائة وسْق،فيكون لها أصلها وأَرْضها وماؤها ، ومن الزَّرْعِ مَزْرعة خَرْصِ عشرين وسقا ، فَعَلْنَا ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ نَعْزِلَ الذي لها في الخُمسِ كما هو ، فعلنا.

1209- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber topraklarını, ondan hasıl olacak meyve ve diğer ziraî mahsulün yarısı karşılığında (Yahudilere) vermişti. Bu gelirden hanımlarına her sene 80 vesk hurma, 20 vesk de arpa olmak üzere her sene toplam 100 vesk veriyordu. Hz. Ömer halife olup da Yahudileri sürünce Hayber'i taksim etti ve Rasûlullah'ın (as.) hanımlarını, oradaki suyu ve toprağı almak, veya eskisi gibi belli miktardaki ürünü almaya devam etmek hususunda muhayyer bıraktı. Onların bir kısmı toprağı ve suyu tercih etti, ki Hz. Âişe ve Hafsa bunlardandı, bazıları da ürünü almayı tercih etti."[181]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buharî** ve **Müslim**'indir.

---

[181] **Buharî,** Müzâraa, 8; İcâre, 22; Şerike, 11; Şurût 5; Mağâzî, 40; **Müslim,** Musâkât, 1/1-6; **Ebû Davud**, Harâc, 24/3008.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

"Hayber fethedildiği zaman Yahudiler, Hz. Peygamber'den (as.) meydana gelecek ürünün yarısı karşılığında toprağı işlemek üzere kendilerini orada iskân etmesini istediler. Rasûlullah da (as.); **'bu şartla, dilediğimiz zamana kadar sizi orada bırakıyorum'** buyurdu. Onlar, Hz.Ömer onları sürünceye kadar, araziyi bu şekilde kullandılar. Hayber payından düşen hurma iki kısma ayrılırdı; Rasûlullah (as.) beşte birini alır, bundan her bir hanımına yüz vesk [hurma yirmi vesk de][182] arpa verirdi. Hz. Ömer Yahudileri oradan çıkarmak isteyince Rasûlullah'ın (as.) hanımlarına şöyle dedi:

"İçinizden kim, ağacı, toprağı ve suyu ile birlikte arazi kendisine ait olmak üzere ve ayrıca tahmini yirmi vesk arpa verecek bir ekim alanını da kendisine vermemizi isterse öyle yaparız. Kim de eskiden olduğu gibi beşte birlik kısımdan mahsul vermemizi isterse ona da öyle veriz."

İZAH

Hadîste geçen "**vesk**", yaklaşık 200 kg. ağırlığa tekabul eden bir hacim ölçüsü birimidir.

Bu hadîsin **Buharî** ve **Müslim**'e ait rivâyetinde Rasûlullah'm (as.) hanımlarına senelik seksen vesk ürün verildiği ifade edilirken, **Ebû Davud**'un rivâyetinde bu miktarın yüz vesk olduğu belirtilmekte, dolayısıyla bu iki rivâyet arasında zâhiren bir çelişki görülmektedir. Bunun giderilmesi sadedinde değişik yorumlar yapılmıştır:

1- Râvîlerden bazıları bu miktarları tahminlerine dayanarak ve yaklaşık olarak vermiş, böylelikle ifadede bir farklılık meydana gelmiş olabilir.[183]

2- Hz. Peygamber'in (as.), hanımlarına önce seksen vesk hurma verdiği, ama bu miktarın yetmediğini görünce yüz veske çıkardığı düşünülebilir.

---

182 Köşeli parantez içerisindeki kısım, tercümesini yaptığımız metinde bulunmamakla birlikte **Ebû Davud**'un elimizdeki matbu nüshasında mevcuttur. Matbaa hatası olduğunu düşündüğümüz bu ifadeyi tercemeye almayı uygun gördük. Nitekim metnin devamı bu hata ihtimalini güçlendirmektedir.

183 **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 243; **Bezlü'l-Mechud**, XIII, 340.

3- **Hayber**'den elde edilen ürün bazı yıllar az, bazı yıllar da çok olabilir. Az olduğu zaman Rasûlullah'ın (as.) hanımlarına seksen vesk, çok olduğu zaman da yüz vesk verilmiş olabilir.[184]

Nevevî'nin ifadesine göre bu hadîs, **Hayber** topraklarının tamamının savaş yoluyla, zorla fethedildiğine delâlet etmektedir. Çünkü hadîsten Rasûlullah'ın (as.), müslümanlarm payına düşen kısımdan beşte birlik kısmı ayırıp ilgili yerlere dağıttığı, kendisinin ise bu beşte birin sadece beşte birini aldığı anlaşılmaktadır. Zorla elde edilen ganimetin dağıtım şekli de böyledir.

İbnu'l-Kayyım de **Nevevî**'nin bu görüşünü benimser ve hadîste geçen Hz. Peygamber'in (as.); **"...dilediğimiz zamana kadar..."** ifadesi ile **Hz. Ömer**'in hilâfeti döneminde Yahudileri **Hayber**'den sürmesini buna delil olarak gösterir. Aksi halde, onları kendi topraklarında Rasûlullah'ın (as.) geçici olarak iskân etmesi ve **Hz. Ömer**'in de onları kendi topraklarından kovması mümkün olmazdı der.[185]

---

[184] **Bezlü'l-mechud**, XIII, 340.

[185] **İbnu'l-Kayyim**, *Zâdü'l-Meâd*, III, 329.

الفرع الخامس

في الغُلول

5- GANİMET MALINI GİZLEMEK

١٢١٠- (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم :

«غزا نبيٌّ من الأنبياء ، فقال لقومه : لا يَتْبَعْني رَجُلٌ ملك بُضْعَ امرأة ، وهو يريدُ أنْ يَبْني بها ، ولَمَّا يَبْنِ بهَا ، ولا أَحَدٌ بَنى بُيُوتا ولم يَرْفَعْ سُقُوفَهَا ، ولا رجلٌ اشترى غَنما أو خَلفات وهو يَنْتظِرُ ولادَهَا ، فغَزا ، فدَنا من القريَة صلاة العصر ، أو قريبا من ذلك ، فقال للشَّمْس : إنَّك مَأمُورَةٌ ، وأنا مأمُورٌ اللهمَّ احْبِسْهَا علينَا ، فحُبِسَتْ حتَّى فَتَحَ الله عليه، فجمع الغنائم ، فجاءتْ - يعني النَّارَ - لتَأكلَها ، فلم تَطْعَمْها ، فقال: إنَّ فيكم غُلولاً: فلْيُبَايعْني من كلِّ قَبيلة رجلٌ ، فلَزِقَتْ يَدُ رجلٍ بيده، فقال : فيكم الغُلول ، فلْتُبايعْني قبيلَتُك فلَزِقَتْ يَدُ رجلينْ أو ثلاثة بيده، فقال: فيكم الغلول فجاءوا برأسٍ مِثْلِ رَأسِ بَقرة من الذَّهَب فَوَضَعَهَا فجاءت النَّارُ فأكلتها ».

زاد في رواية : فلم تَحِلَّ الغنائمُ لأحد قَبْلَنا ، ثم أَحَلَّ الله لنَا الغَنائمَ ، رأى ضَعْفَنَا ، وعَجْزَنا فأحَلَّهَا لنَا. أخرجه البخاري، ومسلم.

1210- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Geçmiş peygamberlerden biri bir gazaya çıkarken kavmine şunları söylemişti:

"Bir kadınla yeni evlenmiş ve onunla zifafa girmek istediği halde henüz girmemiş olan, evler inşa etmiş ve fakat henüz tavanlarını yapmamış olan, gebe koyunlar veya develer satın almış ve onların doğum yapmalarını beklemekte olan hiç kimse benimle birlikte gelmesin!"

Sonra yola koyuldu. İkindi namazı vaktinde veya buna yakın bir zamanda fethedeceği yere geldi. Güneşe; *'Sen de bir emir kulusun, ben de...'* **dedi ve ;** *'Allah'ım; bu güneşin batmasını biraz durdur!'* **diye**

dua etti. Allah bu peygambere fetih nasip edinceye kadar güneşin batması durduruldu. Fetihten sonra ganimetleri toplayınca, onu imha etmek üzere (gökten) bir ateş geldi, fakat ondan tatmadı bile. Peygamber;

"- Aranızda ganimet malını saklayan biri var, binâenaleyh her kabileden bir adam bana bîat etsin!" **dedi. Bîat sırasında bir adamın eli Peygamberin eline yapıştı. Peygamber;**

"- Ganimeti gizleyen sizin aranızda; binâenaleyh senin kabilen benimle bîat yapsın!" **dedi. O kabile bîat ederken iki veya üç adamın eli Peygamberin eline yapıştı. Peygamber;**

"- Ganimet malını gizleyen sizlersiniz" **dedi. Bunun üzerine adamlar sığır başına benzeyen altından yapılmış bir baş getirdiler. Peygamber onu ganimetlerin arasına koydu. Bunun üzerine ateş de gelip ganimetleri imha etti."**[186]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şöyle bir ilave vardır:

"Bizden öncekilerden hiç kimseye ganimetler helâl kılınmamıştı. Daha sonra Allah ganimetleri bize helâl kıldı. Allah bizim zayıflığımızı ve aczimizi gördü ve onu bize helâl kıldı."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Burada konu başlığı olarak kullanılan ve "Ganimet Malını Gizlemek" şeklinde tercüme ettiğimiz kelimenin Arapçası *"ğulûl"*dur. ***Ğulûl,*** hiyânet etmek, gizlice almak demektir. Kelime genellikle ganimet malları hakkında kullanılan ve askerin savaşta ele geçirdiği ganimeti komutana teslim etmeyip saklaması anlamına gelir.

Bu konu içerisinde yer alan hadîslerden de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (as.) bunu şiddetle yasaklamış ve bu şekilde yürütülen malların, âhirette ateş haline getirilerek, sahibine bununla azap edileceğini ifade etmiştir. **Nevevî**'nin nakline göre, ganimet malını

---

[186] **Buharî**, Humus, 8; Nikâh, 59; **Müslim** Cihâd, 11/32.

gizlemenin büyük günahlardan olduğunda ulemanın da icmâı bulunmaktadır. İşaret etmeliyiz ki, bu hüküm sadece ganimet malına ihanet etmeye mahsus değildir. Genelde devlet mallarında yapılan su-i istimal de aynı şekilde mütalaa edilmektedir.

Rivâyetlerden anlaşıldığına göre ganimet malı Hz. Peygamber'den (as.) önceki Peygamberlerin ümmetlerine helâl kılınmamıştı. Onlar harplerde ele geçirdikleri ganimetleri bir yere toplarlar ve o mallar Allah tarafından gönderilen bir ateşle yok edilirlermiş. Bu hadîste açıklandığı üzere ganimet mallarını imha için gönderilen ateşin bu işlevini görmemesi, ele geçirilen ganimetlerin tamamının teslim edilmemesine veya bu maldan çalındığına işaret sayılırmış.

Şârihler bu hadîste bahsi geçen Peygamber'in **Yûşa b. Nûn,** fethine gittiği yerin de **Erîhâ** şehri olduğunu söylerler.

Peygamberin güneşin durdurulmasına, yani günün uzamasına ilişkin duası ve bu duanın kabul edilmesi ise, peygamberlere ait mucizelerden sayılmıştır.

Yine Peygamberin yeni evlenmiş henüz zifafa girmemiş, yeni binalar yapmış ama henüz tamamlamamış ve sahip olduğu gebe hayvanların doğumunu bekleyen kimselerin bu savaşa katılmamasını istemesi de, cihad gibi önemli işlerin her şeyiyle kendini bu işe verecek olan kimselere tevdi edilebileceğine, kafası ve gönlü başka şeylerle meşgul olan insanların böyle önemli işlerde zafiyet gösterebileceğine işaret kabul edilmiştir.[187]

١٢١١- (خ م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قام فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ذاتَ يومٍ، فَذَكَرَ الْغُلولَ ، فعَظَّمَهُ و عَظَّمَ أمْرَهُ ، ثم قال : **لا أُلْفِيَنَّ أحدَكم يجيءُ يومَ القيامَةِ على رقَبَتِه بعيرٌ له رُغاءٌ ، يقول : يا رسولَ الله ، أَغِثْني ، فأقولُ : لا أملكُ لك شيئا ، قد أبْلَغْتُكَ ، لأ أُلْفِيَنَّ أَحدَكم يجيءُ يومَ القيامةِ على رقَبَتِه فَرَسٌ لَهُ حَمْحَمَةٌ، فيقول : يا رسول الله، اغِثْني، فأقول : لا أملك لك شيئا قد أبلَغْتُكَ، لا أُلْفِيَنَّ أحدَكم يجيءُ يومَ القيامَة**

[187] Bkz. **İbn Kİbudâme**, X, 532; **Nevevî**, XII, 51-52; **İbn Hacer**, VI, 154-157; **Aynî.** XV, 42- 44; **Şevkânî**, VII, 317; **Yazır**, II, 456.

على رقبته شاة لها ثغاء ، يقول : يا رسول الله ، أغثني، فأقول : لا أملك له شيئا ، قد أبلغتك ، لا أُلْفِيَنَّ أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته نفس لها صياح ، فيقول : يا رسول الله ، أغثني ، فأقول: لا أملك لك شيئا قد أبلغتك. لا أُلْفِيَنَّ أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته رقاع تخفق ، فيقول: يا رسول الله ، أغثني، فأقول: لا أملك لك شيئا ، قد أبلغتك. لا أُلْفِيَنَّ أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته صامت، فيقول: يا رسول الله ، أغثني ، فأقول ، لا أملك لك شيئا ، قد أبلغتك. أخرجه البخاري ومسلم. وهذا لفظ مسلم ، وهو أتم.

1.211- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Birgün Rasûlullah (as.), aramızda ayağa kalktı, ganimet malı hırsızlığından bahsetti, bunun sorumluluğunun çok büyük olduğunu belirtti, sonra şöyle buyurdu:

"Sakın sizden birini; kıyamet günü boyun kökünde böğüren bir deve olduğu halde gelip de; *'Ey Allah'ın Rasûlü, bana yardım et!'* diyen ve benim de kendisine; *'Sana bir şey yapamam, ben sana Allah'ın hükmünü tebliğ etmiştim'* diye cevap vereceğim kimse olarak bulmayayım.

Sakın birinizi kıyamet günü, boynunda homurdayan bir atla gelip; *'Ey Allah'ın Rasûlü, bana yardım et!'* diyen ve benim de kendisine; *'Sana bir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim'* şeklinde karşılık vereceğim kimselerden bulmayayım.

Sakın sizden birini kıyamet günü, boynunda meleyen bir koyun olduğu halde gelerek; *'Ey Allah'ın Rasûlü, bana yardım et!'* diyen ve benim de kendisine; *'Sana bir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim'* diyeceğim kimselerden bulmayayım.

Sakın sizden birini kıyamet günü, boynunda bağıran bir nefs (köle) **olduğu halde gelip de; *'Ey Allah'ın Rasûlü, bana yardım et!'* diyen ve benim de kendisine; *'Sana bir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim'* dediğim kimselerden bulmayayım.**

Sakın birinizi kıyâmet günü, boynunda kımıldayan bir kumaş olduğu halde gelip; *'Ey Allah'ın Rasûlü, bana yardım et!'* diyen ve benim de kendisine; *'Sana bir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim'* diye cevap verdiğim kimselerden bulmayayım.

Sakın sizden birini kıyâmet günü, boynunda altın-gümüş (gibi şeyler) **yüklü olduğu halde gelip; *'Ey Allah'ın Rasûlü, bana yardım et'* diyen ve benim de kendisine; *'Sana bir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim'* diye karşılık vereceğim kimselerden bulmayayım."**[188]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etmişlerdir. Yukarıdaki metin ise **Müslim**'e aittir ve bu rivâyet daha tafsilâtlıdır.

İZAH

Bir önceki hadîsin izâhında da ifade olunduğu gibi ganimet malını gizlemek veya devlete ait bir malı aşırmak, büyük günahlardandır ve haramdır. Bu ve benzeri hadîslerin yanında, Kur'ân-ı Kerîm'de de, böyle bir davranışta bulunan kimsenin kıyamet günü yürüttüğü şeyle birlikte geleceği ifade edilir. Bu cümleden olarak bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulur:

*"... Kim (devlet malına) **hiyânet ederse, kıyâmet günü hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılıe gelir."***[189]

١٢١٢- (د ــ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : أمَّا بعد ، فكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقول : من كَتَم غالاّ فإنه مثله. أخرجه أبو داود.

1.212- Semura b. Cündüb'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyururdu:

"Ganimet malından çalan bir kimseyi saklayan, onun gibidir."[190]

---

[188] **Buhârî**, Cihâd, 56/189; **Müslim**, İmâre, 6/24-25.

[189] Âl-i İmrân, 161.

[190] **Ebû Davud**, Cihâd, 146/2716.

İZAH

Hadîsin ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla, ganimet malını gizleyenin işlediği bu suçu bildiği halde, yetkililere haber vermeyen kimse de, onun bu suçuna ortak sayılmaktadır. Gerek dünyevî ve gerekse uhrevî ceza açısından aynı muameleye tabi tutulacaktır. Bu hadîse istinaden bazı âlimler de bu hükmü öngörmüşlerdir. Bazı âlimler ise, böyle bir kimsenin sadece uhrevî ceza açısından hırsız gibi işlem göreceğini, dünyada ise kendisine hırsız muâmelesi yapılmayacağını söylemişlerdir.

Bazı muhaddislere göre ise bu hadîs zayıftır ve hükme medâr olmaktan uzaktır.[191]

١٢١٣- (د ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا أصابَ غَنيمَةً أمَرَ بلالا ، فنادى في النَّاسِ ، فَيَجيئُونَ بغنائمهم ، فيُخمِّسُه ، ويُقَسِّمُهُ ، فجاء رجلٌ يوما بعد النِّداء بزمامٍ من شعَرٍ ، فقال: يا رسولَ الله، هذا كان فيما أصبْناهُ من الغنيمة ، فقال : أسمعتَ بلالا يُنادي ثلاثا ؟ قال : نعم ، قال : فما مَنَعَكَ أن تجيءَ به ، فاعْتَذَرَ إليه ، فقال : كلاَّ، أنتَ تجيءُ به يومَ القيامة ، فَلَنْ أقبلهُ عنك.

أخرجه أبو داود.

1.213- Abdullah b. Amr b. el-Âs anlatıyor:

"Rasullah (as.) bir ganimet alındığında, Bilâl'e, insanların yanlarında bulunan ganimet mallarını getirmelerini ilân etmesini emreder, onlar da yanlarında bulunan bu malları getirirlerdi. Sonra Hz. Peygamber (as.) o malın beşte birini ayırır, geri kalanını da gazilere dağıtırdı. Birgün Bilal'in ilânından sonra bir adam, kıldan yapılmış bir yularla geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; işte bu, bizim ganimet olarak ele geçirdiğimiz şeydir" dedi. Hz. Peygamber;

"- Sen Bilâl'in üç sefer ilân ettiğini duymadın mı?" dedi. Adam;

---

[191] **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 384-385; Heyet, ***Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme veŞşerhi***, X, 311.

"- Evet, duydum" dedi.

"- O halde neden daha önce getirmedin?" deyince, adam Rasûlullah'tan (as.) özür diledi. Fakat Rasûlullah (as.);

"- Hayır! Sen bunu kıyamet gününde getirirsin!.. Şimdi bunu senden asla kabul etmiyeceğim" buyurdu.[192]

İZAH

Bu hadîs-i şerîf de, savaşta ganimet olarak ele geçirilen malı ilgili yere teslim etmemenin ve ganimet malını çalmanın haramlığına, bu malın çok veya az olması arasında da hüküm bakımından bir fark bulunmadığına, ayrıca bu şekilde aşırılan bir malın, ganimetlerin taksiminden sonra yetkiliye teslim edilmesinin, bu fiilin günahını düşürmeyeceğine delâlet etmektedir. Bu hadîs ayrıca, ganimetten aşırılan bir malın, ganimetlerin hak sahiplerine dağıtılmasından sonra getirilmesi dolayısıyla, Hz. Peygamber tarafından kabul edilmediğini de göstermektedir. Elinde böyle bir mal bulunan kimsenin bu malı, ganimetler dağıtılmadan önce yetkiliye teslim etmesinin gerekli bulunduğunda görüş birliği içerisinde olan müctehidler, hırsızın bu malı ganimetlerin taksiminden sonra ne yapacağını tartışmışlardır: **Servî, Evzâî, Leys** ve **Mâlik "bunun beşte birini, devlet yetkilisine verir, geri kalanını da sadaka olarak fakirlere dağıtır "** demişlerdir. Ancak **İmam Şâfiî** bu görüşe itiraz etmiş ve **"şayet bu mal kendi mülkü ise, onu tasadduk etme zorunluluğu yoktur, kendi mülkü değilse başkasının malını tasadduk etmesinin bir anlamı yoktur. Kanaatimce onun yapması gereken, o malı, yitik mallar gibi yetkili mercie teslim etmesidir"** demiştir.

Bir rahmet Peygamberi olan Rasûlullah'ın (as.) böyle bir malı kabul etmeme şeklindeki davranışı, bu işin önemini vurgulamaya yönelik bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Hak sahipleriyle

---

[192] **Ebû Davud**, Cihâd, 144/2712.

helâlleşmek, tövbe edip bağışlanma dilemek yolu her zaman açıktır.[193]

١٢١٤- (خ م ط د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى خَيْبَرَ ، ففتح الله علينا ، فلم نَغْنَمْ ذهبا ولا وَرِقا ، غَنِمْنا المتاعَ ، والطَّعامَ والثِّيابَ ، ثُمَّ انْطَلَقْنا إلى الوادي - يعني : وادي القُرَى - ومَعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم عَبْدٌ له ، وهَبَهُ له رجُلٌ من جُذام يُدْعى رِفاعة بن زيد ، من بني الضُّبَيْب ، فلمَّا نزلنا الوادي قام عبدُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يَحُلُّ رَحْلَهُ ، فرُمِيَ بسَهْمٍ ، فكان فيه حَتْفُهُ ، فقُلْنَا : هنيئا له الشَّهادةُ يا رسولَ الله ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **كلاَّ ، والذي نَفْسُ محمد بيده ، إنَّ الشَّمْلَةَ لَتَلْتَهِبُ عليه نارا ، أخذَها من الغنائم يومَ خَيْبَر ، لم تُصِبْها المقاسِمُ** » قال : ففَزِعَ النَّاسُ ، فجاء رجُلٌ بشِراك ، أوْ شِراكَيْن ، فقال : أصبْتُهُ يوم خَيْبر ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **شِراكٌ من نار ، أو شِراكان من نار** ».

وفي رواية نحوه ، وفيه : ومعه عبْدٌ يُقالُ له : مِدْعَمٌ ، أهْدَاهُ له أحَدُ بني الضِّباب ، إذ جاءهُ سَهْمٌ عائرٌ. أخرجه الجماعة إلا الترمذي.

1.214- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) ile Hayber gazasına katılmıştık. Allah oranın fethini bize nasip buyurdu. Ganimet olarak altın ve gümüş ele geçirmedik. Başka eşya, yiyecek, elbise gibi şeyler alabildik. Sonra Vâdi'l-Kurâ'ya doğru yola çıktık. Rasûlullah'ın (as.) yanında, Cüzâm kabilesinin Dubeyb oğullarından Rifâa b. Zeyd'in[194] bağışladığı bir kölesi de bulumakta idi. Vâdi'l-Kurâ'da konakladığımızda Rasûlullah'ın (as.) kölesi, Hz. Peygamber'in yükünü indirirken atılan

---

[193] **Şevkânî**, VII, 317; **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 381; Heyet, ***Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi***, X, 303-305.

[194] **Rifâa b. Zeyd b. Vehb el-Cüzâmî ed-Dubeybî**: Sahabîdir. **Hayber**'den önce **Hudeybiye** sulhu döneminde Hz. Peygamber'e on kişilik bir heyetle gelip müslüman olmuştu, Hz. Peygamber ona bir mektup vererek kabilesinin İslâm'a girmesini sağladı. Rasûlullah'a (as.) Mid'am adlı kölesini hediye etmişti.

bir ok kendisine isabet etti ve köle öldü. Bizler; *'eriştiği şehidlik mertebesi ona hayırlı olsun ey Allah'ın Rasûlü'* deyince, Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hayır!.. Muhammed'in hayatı kudret elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, Hayber günü henüz paylaştırılmamış ganimetlerden aldığı bir hırka, şimdi onun üzerinde alev alev yanıyor."

Bu sözü duyan insanlar korkuya kapıldılar. Bunun üzerine bir adam, bir veya iki nalin tasması getirdi ve;

"- Bunları Hayber'in fethi günü ele geçirmiştim" dedi. Rasûlullah da (as.);

"- **Ateşten bir tasma** yahut ateşten iki tasma-!.." karşılığını verdi.[195]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de benzer ifadeler yer almaktadır. Yalnız onda şöyle bir ilâve bulunmaktadır:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında Mid'am[196] denen, Dıbâb oğullarından birinin kendisine hibe ettiği bir köle de bulunmakta idi. Birden kimin attığı belli olmayan bir ok kendisine isâbet etti."

Hadîsi **Tirmizî** dışında diğer kaynaklar tahrîc etmişlerdir.

İZAH

Bu hadîste de, az olsun çok olsun, ganimet malını veya devlete ait başka bir malı haksız yollarla zimmete geçirmenin büyük vebaline dikkat çekilmekte ve bunun ahirette azaba sebep olacağı ifade

---

[195] **Buhârî**, Megazî, 39; Eymân, 33; **Müslim**, İmân, 48/183; **Muvatta**; Cihâd, 13/25; **Ebû Davûd**, Cihâd, 143/2711; **Nesâî**, Eymân, 38.

[196] **Mid'am**: Sahabîlerden zenci bir köledir. Rifâa b. Zeyd'in kölesi idi ve o da Hz. Peygamber'e hediye etmişti. Hz. Peygamber'in onu âzâd edip etmediği kesin olarak bilinmemektedir. Her iki yönde de rivâyetler vardır. Hayber'de ganimet malından yaptığı hırsızlıkla bilinir. Bu savaşın sonunda şehid edilmiş, ancak Hz. Peygamber onun ganimet malını çalması yüzünden cayır cayır yandığını söylemişti.

edilmektedir. Bu hadîsi takip eden aşağıdaki hadîslerde de aynı konu vurgulanmaktadır.

١٢١٥- (خ ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: كان على ثَقَل النبي صلى الله عليه وسلم رَجُلٌ يُقَال له: كِرْكِرَةُ ، فماتَ ، فقال:رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :**«هو في النار»**. فذَهَبُوا يَنْظُرونَ إليه، فوَجَدُوا عَباءة قَد غَلَّهَا. أخرجه البخاري ،وقال : قال ابنُ سَلاَّمٍ: كَرْكَرَةُ.

1.215- Abdullah b. Amr b. el-Âs anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) yol eşyasına bakan Kirkire[197] denen bir adam vardı. Adam birgün vefat etti. Hz. Peygamber;

"- O cehennemdedir!" buyurdu. Bunun üzerine ashâb ona bakmaya gittiler, üzerinde ganimet malından çaldığı bir abâ buldular."[198]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** tahric etti ve şöyle dedi: "İbn Sellâm[199], bu ismi Kerkere diye telaffuz etti."

---

[197] **Kirkire**: Sahabîdir. Aslen Nûbeli bir köledir. Yemâme reisi Hevze b. Ali el-Hanefî onu Rasûlullah'a (as.) hediye etmiş ve Hz. Peygamber de kendisini âzâd etmişti. Hz. Peygamber'e hizmet ederdi; O'nun yüklerine ve hayvanlarına bakardı. Rasûlullah'ın (as.) sağlığında vefat ettiği rivâyet edilir.

[198] **Buhârî**, Cihâd, 190.

[199] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Sellâm es-Sülemî el-Bîkendî el-Buhârî**: 162-227/799-841. Meşhur muhaddislerdendir. Bütün Mâverâunnehir bölgesinin en ünlü muhaddisi idi. İmam Mâlik, Abdullah b. el-Mübarek ve İbn Uyeyne'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Buharî ve Dârimî rivâyet ettiler. İlme düşkünlüğü ile maruftur. Tahsil için 4o dinar, ilmi yaymak için de bir o kadar daha harcadığını söyler. İlmî ehliyeti açısından Horasan'ın hazinesi kabul edilirdi. Horasan bölgesinin ilk musannıflarındandır. Sikadır, hadîsleri **Buharî**'de tahric edilmiştir.

١٢١٦- (س ــ أبو رافع رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا صَلَّى الْعَصْرَ ذَهبَ إلى بني عبدِ الأُشهَل ، فيتحدثُ عندهم حتَّى ينْحَدرَ للمغرب ، قال أبورافع : فبينما النبيُّ صلى الله عليه وسلم مُسْرِعٌ إلى المغرب مَرَرْنا بالنَّقيع ، فقال : « أُفٍّ لك ، أُفٍّ لك، أُفٍّ لك» قال : فَكَبُرَ ذلك في ذَرْعِي ، فَاسْتَأْخَرْتُ وظَنَنْتُ أنهُ يُريدُني ، فقال : «مالك ؟ امْشِ» قلتُ : أَحَدَثَ حَدَثٌ ؟ فقال: « ما ذَاكَ ؟ » قلتُ : أَفَّفْتَ بي ، قال : «لا، ولٰكِنَّ هذا فُلانٌ ، بَعَثْتُهُ ساعيا على بني فُلانٍ ، فغَلَّ نَمِرَةً ، فَدُرِّعَ الآن مِثْلَهَا من نارٍ».

أخرجه النسائي.

1.216- Ebû Râfi' anlatıyor:

"Hz. Peygamber birgün ikindi namazını kıldıktan sonra Abdüleşhel oğullarının yanına gitti, akşam namazı vaktine yakın bir zamana kadar onlarla sohbet etti. Akşam namazı için acele bir şekilde geri dönerken Nekî' denen yerden geçerken;

"- Yazık sana!.. Yazık, yazık!.." dedi. Bu söz benim gücümü kırdı, bu yüzden biraz geri kaldım, çünkü Rasûlullah'ın bu sözü bana söylediğini zannetmiştim. Sonra Hz. Peygamber dedi ki:

"-Ne oluyor sana, yürüsene!"

"-Bana olan olmadı mı?" dedim. Rasulullah:

"-Ne oldu?" dedi.

"-**Bana yazıklar olsun dediniz.**"dedim.Rasulullah buyurdu ki.

"- Hayır, sana demedim. Ama şu falanca var ya, ben onu falan oğullarının zekâtını toplamaya göndermiştim, o bu maldan bir cübbe aşırmış. Şimdi ona o cübbe gibi ateşten bir elbise giydirilmiş durumda."[200]

١٢١٧- (ط و س ــ زيد بن خالد الجهني رضي الله عنه) أن رجلا من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم توفي بَخيْبر فذكروا ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : « صَلُّوا على صاحبكم» فتغيرت وجوه الناس لذلك ، فقال: « إن صاحبكم غلَّ في سبيل الله

---

[200] Nesâî, İmâmet, 58.

، ففتشنا في متاعه ، فوجدنا خرزا من خرز يهود ، لا يساوي درهمين». أخرجه الموطأ وأبوداود، والنسائي.

1.217- Zeyd b. Halid el-Cühenî[201] anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından bir adam Hayber'in fethi günü vefat etmişti. Bunu Hz. Peygamber'e haber verdiler. O da;

"- Gidin, onun namazını kılın! (Ben namazda bulunmayacağım.)" buyurdu. Bu sözden dolayı halkın yüzünün rengi değişti. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Arkadaşınız, Allah yolunda savaşırken ele geçirilen ganimet malından çaldı" dedi. Adamın eşyalarını araştırdık. Yahudilerden ele geçirilmiş, değeri iki dirheme bile ulaşmayan bir boncuk bulduk."[202]

١٢١٨- (ط ــ عبد الله بن المغيرة بن أبي بردة الكناني رحمه الله) بلغَهُ أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أتى النَّاسَ في قبائلهم يَدْعُو لهم ، وأنه نزلَ قبيلة من القَبائِلِ ، وأنَّ القَبيلَةَ وَجدُوا في بَرْذَعة رَجُلٍ منهم عقْدَ جزْعٍ غلولا ، فأتاهُمْ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فكبَّرَ عليهم كما يُكبِّرُ على الميت. أخرجه الموطأ.

1.218- Abdullah b. el-Muğîre b. Ebî Bürde el-Kinânî'ye[203] şöyle nakledilmiştir:

---

[201] **Ebû Talha, Zeyd b. Halid el-Cühenî**: ö. 78/697. Sahabîdir. Medînelidir, ama **Kûfe**'de ikâmet etti. **Mekke** fethinde Cüheyne kabilesinin sancaktarı idi. Hz. Peygamber'den 81 hadis rivâyet etti. Kendisinden Atâ b. Ebî Rebâh ve Ebû Seleme b. Abdurrahman rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi. **Medîne**'de vefat etti.

[202] **Muvatta**, Cihâd, 13/23; **Ebû Davûd**, Cihâd, 143/2710; **Nesâî**, Cenâiz, 66.

[203] **Ebû'l-Muğîre, Abdullah b. el-Muğîre b. Ebî Burde el-Kinânî el-İfrikî**: Mısırlı râvîlerdendir. Saîd b. Vehb ve Ziyâd b. En'um'dan rivâyette bulunur. Kendisinden Yahya b. Saîd el-Ensârî ve Abdurrahman b. Ziyâd b. En'um rivâyet etti. İbn Hibbân onu Sikat'ına almış ise de, İbn Yunus

"Rasûlullah (as.) bir kabile halkına uğradı ve onlara dua etti. Sonra başka bir kabileye de uğradı, bu kabileden bir adamın eğeri altında ganimet malından çalınmış bir kolye bulmuşlardı. Hz. Peygamber kabileye gitti ve onlara, ölüye tekbir getirir gibi tekbir getirdi."[204]

١٢١٩- (م ت) - عبد الله بن عباس رضي الله عنهما قال : حدَّثني عمرُ قال : لمَّا كان يومُ خَيْبَرَ أقبلَ نفرٌ من صحابة النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقالوا : فلانٌ شهيدٌ ، وفلانٌ شهيدٌ ، حتى مَرُّوا على رجُلٍ فقالوا : فلانٌ شهيدٌ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : كلاَّ ، إنِّي رأيتُهُ في النارِ في بُرْدَةٍ غَلَّها - أو عباءة - ثُمَّ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : يا ابْنَ الخطاب ، اذْهبْ فنادِ في الناس: أنَّهُ لا يدخلُ الجنَّةَ إلا المؤمنونَ - ثلاثاً - قال : فخرجتُ ، فناديتُ : ألا ، إنهُ لا يَدْخُلُ الجنَّةَ إلا المؤمنونَ ، ثلاثاً. أخرجه مسلم والترمذي.

1.219- Abdullah b. Abbâs, bana Hz. Ömer şöyle anlattı, diyor:

"Hayber'in fethi günü Rasûlullah'ın (as.) ashabından bir grup, (cenazeleri toplamaya) başladıklarında, *'bu falancadır şehittir, bu filancadır şehittir'* diyorlardı. Nihayet bir adamın yanına geldiler ve yine; *'bu falandır, şehittir'* dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Hayır!.. Ben onu, ganimet malından aşırdığı bir cübbe –veya abâ- içerisinde cehennemde görüyorum" buyurdu. Sonra da (Hz. Ömer'e);

"- Ey Hattâb'ın oğlu!.. Git ve insanlara –üç defa- mü'minlerden başkasının cennete giremeyeceğini ilân et!" dedi.

Hz. Ömer der ki: "Hemen çıktım ve üç kere; **'dikkat edin!.. Mü'minlerden başkası Cennete giremeyecektir'** diye ilân ettim."[205]

"münkeru'l-hadîs" olduğunu, Ukaylî de **"aslı olmayan şeyler rivâyet ettiğini"** söyler.

[204] **Muvatta,** Cihâd, 13/24.

[205] **Müslim,** İmân, 48/182; **Tirmizî,** Siyer, 21/1574.

١٢٢٠- (ت د ـ صالح بن محمد بن زائدة رحمه الله) قال : دخلتُ معَ مَسْلَمَة أرضَ الرُّوم ، فأُتِيَ برجلٍ قد غلَّ ، فسأله سالما عن ذلك ؟ فقال : إني سمعتُ أبي يُحدِّثُ عن أبيه عمر -رضي الله عنه- : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنْ غَلَّ فَأَحْرِقوا مَتاعَهُ واضرِبُوهُ**». قال : فوجَدْنَا في متاعه مُصْحَفا. فسألَ سالما عنه فقال: بيعوهُ وتَصدَّقوا بثمنه.

أخرجه أبو داود ، والترمذي.

1.220- Salih b. Muhammed b. Zâide'den[206] rivâyet edilmiştir:

"Mesleme ile birlikte Rum diyârına girmiştik. Ganimet malından çalan bir adam getirildi. Mesleme, Sâlim (b. Abdullah'a) bunun hükmünü sordu. Sâlim şöyle cevap verdi:

"Babamdan işittiğime göre, kendisine babası Hz. Ömer, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu söylemiş:

"Kim ganimet malını çalarsa, onun eşyasını yakın; kendisini de dövün!"

Râvî der ki:

"O adamın eşyaları arasında bir Mushaf bulduk, Mesleme, Sâlim'e bunun hükmünü sorduğunda, Sâlim; *'onu satın, parasını da tasadduk edin!'* dedi."[207]

İZAH

Bu rivâyette, ganimet malını saklayıp teslim etmeyene dünyevî bir ceza olarak eşyasının yakılması ve kendisinin de dövülmesi öngörülmektedir.

---

[206] **Ebû Vâkıd, Salih b. Muhammed b. Zâide el-Leysî el-Medenî**: ö. 145/762. Medîneli râvîlerdendir. İbn Müseyyeb ve Salim b. abdullah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Vüheyb ve Hâtim b. İsmail rivâyet etti. Rivâyeti **Tirmizî** ve **Ebû Davud**'da tahric edildi. Muhaddisler nazarında zayıf biridir. Buharî onun hakkında; **"münkerü'l-hadîstir"** der. Yahya b. Maîn ve Dârekutnî onun **"zayıf"** olduğunu, Nesaî, Ebû Hâtim ve İbn Hibbân da **"kavî olmadığını"** söylerler. İbn Hibbân onun senedleri kalbettiğini, mürselleri müsned hale getirdiğini, bu yüzden kendisinin terk edilmesi gerektiğini ilave eder.

[207] **Ebû Davûd**, Cihâd, 142/2713; **Tirmizî**, Hudûd, 28/1461.

Hattâbî'nin ifadesine göre, ganimet malı hırsızına devlet başkanının uygun gördüğü bedenî bir ceza verebileceğinde görüş birliği içerisinde bulunan âlimler, malının yakılması suretiyle cezalandırılmasında görüş ayrılığına düşmüşlerdir.[208]

İşte bu ve bundan sonraki hadîse istinaden **Hanbelîler**, **Hasan el-Basrî, Mekhül, Evzâî, Velîd b. Hişâm** ve **Yezîd b. Yezîd b. Câbir**, bu kimsenin, Kur'ân-ı Kerîm ve hayvanlarının dışındaki mallarının yakılacağını savunmuşlar, onun sahip olduğu Kur'ân-ı Kerîm hürmetine; canlı hayvanları da, Hz, Peygamber'in canlılara ateşle azap edilmesini yasaklamasına binâen yakılması gereken eşyanın kapsamı dışında tutulacağını söylemişlerdir. **Hanefîler, İmam Mâlik, Leys b. Sad** ve **Şâfiî** ise, böyle bir kimseye mal yakma cezası verilemeyeceği görüşündedirler. Bunlar, hem daha önce 1213 numara ile geçen **Abdullah b. Amr** hadîsinde Hz. Peygamber'in çalınan ganimet malını kabul etmemekle yetinip başka bir ceza vermemesini; hem de yine Hz. Peygamber'in, malı zayi etme yasağını dikkate almışlardır.[209]

İşaret etmeliyiz ki, şerhini yaptığımız bu hadîsin râvisi **Salih b. Muhammed b. Zâide** pek çok muhaddis tarafından tenkit edilmiş, **Buharî** tarafından münkeru'l-hadîs olarak değerlendirilmiştir.[210]

١٢٢١ – (د ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وأبا بكر وعمر حَرَّقوا متاع الغالّ وضربوه. زاد في رواية ومنعوه سَهْمَهُ. أخرجه أبو داود

1.221- Abdullah b. Amr b. el-Âs anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), Ebû Bekir ve Ömer, ganimet malından yürütenlerin eşyalarını yakarlar, kendisini de döverlerdi."[211]

---

[208] **İbnu'l-Esîr**, *Câmi*, II, 723.

[209] Bkz., **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, X, 532-533.

[210] **Şevkânî**, VII, 318-319; **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 382-383; **İbnu'l-Esîr, Câmi**; II, 722, dipnot 2.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "ganimet hissesini de vermezlerdi" ilâvesi de bulunmaktadır.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etmiştir.

İZAH

Bu hadîste, ganimet malı hırsızına, bir önceki hadîste ön görülen dövme ve malını yakma cezasına ilâveten, ganimetten kendisine düşecek hissenin verilmemesi cezâsı da yer almaktadır. **Ahmet b. Hanbel**'den yapılan iki rivâyetten biri de böyledir. **Evzâî** de, ganimet malı hırsızı çocuk ise, kendisine mal yakma cezası verilmez, ama ganimet payından mahrumiyet cezası verilir demiştir.[212]

Bir önceki hadîs gibi, bu hadîsin râvîleri arasında bulunan **Züheyr b. Muhammed** de tenkit edilmiş ve meçhûl biri olarak vasıflandırılmıştır.[213]

---

[211] **Ebû Davud**, Cihâd, 145/2715.

[212] **İbn Kudâme**, VII, 318.

[213] **Şevkânî**, VII, 318

الفرع السادس

في أحاديث متفرقة تتعلق بالغنائم والفيء

6- GANİMETLER VE FE'YE İLİŞKİN DİĞER BAZI HADÎSLER

١٢٢٢- (**د** ــ **عاصم بن كليب** رحمه الله) عن أبيه عن رَجُلٍ من الأنصار قال: خرجنا معَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في سفرٍ، فأصابَ الناسَ حاجةٌ شديدةٌ وجَهْدٌ، فأصابُوا غَنما فانْتَهَبُوها فإنَّ قُدُورَنا لَتَغْلي، إذْ جاءَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَمْشي على قوسه، فأكْفَأ قُدورَنا بقَوْسِه، ثم جعلَ يُرَمِّلُ اللَّحْمَ بالتُّراب، ثم قال: **إنَّ النُّهْبَةَ ليستْ بأحَلَّ من المَيْتَة**- أوإنَّ المَيتة ليست بأحلَّ من النُّهبَة -الشَّكُّ من هَنَّاد، وهو ابن السريِّ. أخرجه أبو داود.

1.222- Âsım b. Küleyb[214], babası[215] vasıtasıyla Ensârdan bir adamdan şunları naklediyor:

"Rasûlullah (as.) ile birlikte bir sefere çıkmıştık. Yolda halk şiddetli bir ihtiyaç ve güçlüğe maruz kaldı. Derken bir koyun sürüsüne rastladılar ve onu yağma ettiler. Artık tencerelerimiz kaynıyordu. Bu sırada Hz. Peygamber, yayına dayanarak çıkageldi

---

[214] **Âsım b. Küleyb b. Şihab el-Cermî el-Kûfî** : ö 137/754. Kûfeli muhaddislerdendir. Babasından ve Ebû Burde b. Ebî Musa'l-Eş'arî'den rivâyet eder. Kendisinden Süfyan es-Sevrî ve Şube rivâyet ettiler. İbadetine düşkünlüğü ile meşhurdur. Sikadır, Kûfelilerin en faziletli kişilerinde biriydi. Ali b. el-Medînî, onun münferit rivâyetlerinin de huccet olduğunu söyler. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Mürcie**'den olmakla müttehemdi.

[215] **Ebû Âsım, Küleyb b. Şihâb el-Cermî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir, Âsım b. Küleyb'in babasıdır. Bazıları onun sahabî olduğunu söylemişse de, bu doğru değildir. Muhtemelen Hz. Peygamber'den bazı mürsel rivâyetler yapması bu kanâate yol açmıştı. Hz. Ömer ve Hz. Ali'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Âsım ve Süfyan es-Sevrî rivâyet etti. sikadır; rivâyetleri *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

ve yayı ile tüm tencerelerimizi devirdi. Sonra (dökülen) etleri toprağa bulamaya başladı. Sonra da şöyle buyurdu:

"Yağmalanmış mal, murdar etten daha helâl değildir -yahut murdar et, yağmalanmış maldan daha helâl değildir-."

Buradaki tereddüt râvî Hennâd b. es-Seriyy'e aittir.[216]

İZAH

Bu hadîs, ele geçirilen ganimet malından, hak sahiplerine dağıtılmadan önce, yemek suretiyle bile olsa istifade edilemeyeceğine delâlet etmektedir. Nitekim bu ve benzeri hadîsleri dikkate alan bazı âlimler, ganimet olarak alınan hayvanların devlet başkanının izni olmadan kesilemeyeceğine ve ganimetlere ancak taksimden sonra hak kazanılabileceğine hükmetmişlerdir. Ancak daha önce de izah edildiği gibi dört mezhep imamının da aralarında bulunduğu ekseri âlimler, taksimden önce bile olsa ganimet malından yemek suretiyle yararlanmanın câiz olduğunu söylemişlerdir. Onlar bu hükme varırken ihtiyaç noktasından hareket etmişler ve ayrıca konuya ilişkin başka hadîslere dayanmışlardır. Bu hüküm muvâcehesinde bu hadîsi birkaç şekilde izah etmek mümkündür:

1- Hz. Peygamber'in (as.), bu etlerin yenmesine karşı çıkması, bunların taksimden önce istifadesi caiz olmayan müşterek bir ganimet olmasından değil, yağmalama söz konusu olduğu içindir. Nitekim hadîste bu durum açıkça ifade edilmektedir. Yağmacılığı ise Hz. Peygamber'in (as.) yasakladığı bundan sonra gelecek olan hadîslerde de zikredilmiştir. Zira yağma, herkesin ele geçirdiğini sahiplenmesi olduğuna göre, adaletli bir tevzi engellemektedir. Halbuki ganimetlerin taksiminde belli ölçüler bulunmaktadır. Bu da ancak yetkili makamın tevzii ile gerçekleşebilir.

Gerçi yiyecek maddesi cinsinden ganimetlerden taksimden önce itifade etmek câizse de, bu mutlak değil, herkesin ihtiyacı nispetiyle sınırlandırılmıştır. Yağmacılıkta bu ölçüyü tutturmak kolay değildir. Askerlerden bir kısmının hakkından ve ihtiyacından daha fazlasını alırken, bir kısmının hakkı ve ihtiyacı kadarını bile almaması söz

---

[216] **Ebû Davud**, Cihâd, 138/2705.

konusu olabilir.[217] Böyle bir adaletsizliğe yol açacağı için olmalıdır ki Hz. Peygamber (as.), yağma yoluyla ele geçirilen malın murdar et gibi haram olduğunu ifade etmiştir.

Burada şu hususa tekrar işaret etmeliyiz ki, taksimden önce alınmasına izin verilen ganimet malları, yiyecek cinsinden olan mallardır. Bunun haricindeki ganimet mallarını ise, hangi yolla olursa olsun taksimden önce alıp sahiplenmek câiz görülmemiştir.[218]

2- Hadîste sözü edilen hayvanların kesiminin, savaşın meydana geldiği yerde (dâru'l-harpte) değil, Dâru'l-İslâm'da gerçekleştirilmiş olma ihtimali vardır. Nitekim bir sonraki hadîste nakledilen buna benzer bir olayın, **Zü'l-Huleyfe**'de geçtiği rivâyet edilir. Dâru'l-İslâm'da ise taksimden önce ganimet malının yenmesi câiz değildir.

3- Bu tür mallardan ihtiyaç nispetinde faydalanmak mümkündür, ama ihtiyaç fazlasından istifadeye izin verilmemiştir. Bu hadîsede, bu kurala riâyet edilmemiş olabilir.

Burada şuna da işaret etmek lazımdır: Hz. Peygamber'in (as.) et dolu kazanları devirmesi malın telefine yönelik bir davranış değil, acelecilik göstererek ve kimseye danışmadan bu uygulamada bulunanları cezalandırmak amacıyla yapılmış bir eylemdir. Yoksa malın zayi edilmesini yasaklayan bizzat Hz. Peygamber'in (as.) kendisidir. Ayrıca bu malın bütün gazilere ait bir mal olduğunu, bu eylemi gerçekleştirenlerin ise gazilerden bir gurup olduğunu, dolayısıyla bunların malı ile birlikte, bu suça iştirak etmeyen kimselerin mallarının da imha edilmesine Hz. Peygamber'in (as.) razı olmayacağını da dikkatten uzak tutmamak gerekir. Hadîste bir sarahat bulunmamakla birlikte, Hz. Peygamber'in (as.), dökülen etlerin toplanarak hak sahiplerine dağıtılmak üzere diğer ganimetler arasına konmasını istemiş olması ihtimal dahilindedir.[219] Ancak Hz. Peygamber'in (as.) bu uygulamasını malî bir ceza olarak değerlendirenler, bu yoruma katılmamışlardır. Ayrıca böyle haksız

---

[217] **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 371,.

[218] **Bezlü'l-mechud**, XII, 270,

[219] **İbn Hacer**, IX, 541; **Şevkânî**, VII, 212-213; Heyet ***Sünün-i; Ebû Davud, Terceme ve Şerhi***, VII, 292-293.

olarak kesilen hayvanın murdar olduğuna hükmeden âlimler de vardır.[220]

١٢٢٣- (خ م ت ـ رافع بن خديج رضي الله عنه) قال : كُنَّا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في سفرٍ ، فَتَقَدَّمَ سَرعَانُ النَّاسِ ، فَتَعَجَّلوا من الغنائم فاطَّبَخُوا ، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم في أُخرى الناسِ ، فَمَرَّ بالقُدُور فأمَرَ بها فأُكْفِئَتْ ثمَّ قسَمَ بينهم ، فعدل بعيرا بِعشر شياهٍ. هذا لفظ الترمذي. وهو طَرفٌ من حديثٍ طويلٍ قد أخرجه البخاري ومسلم تاما.

وقد ذكرناه في كتاب الذبائح من حرف الذال ، وقد أخرج الترمذي الحديثَ جميعَه متفرّقا في ثلاثة مواضع ، كلُّ مَعْنِي منه في باب يَتعلّقُ به.

1.223- Râfi' b. Hadîc anlatıyor:

"Bir seferde Rasûlullah (as.) ile beraberdik. Ayağına çabuk olanlar ilerlediler ve acelece ganimetlerden bir şeyler alıp pişirmeğe başladılar. Hz. Peygamber (as.) en son kafilede idi. Bu kazanların yanına geldiğinde, onların devrilmesini emretti. Kazanlar derhal devrildi. Sonra Allah'ın Rasûlü (as.), ganimeti askerler aralarında paylaştırdı, bir deveyi on koyuna denk tuttu."[221]

RİVÂYETLER

Bu ifade **Tirmizî**'ye aittir.

Bu, tamamını **Buharî** ve **Müslim**'in naklettikleri uzunca bir hadîsin bir bölümüdür. Biz o rivâyeti, Zebâih bölümünde kaydettik. **Tirmizî** ise, hadîsin tamamını müteferrik bir şekilde, her bir parçasını, ilgili olduğu üç ayrı yerde rivâyet etmiştir.

---

220 **İbn Hacer**, VI, 218.

221 **Buharî**, Şerike, 3, 16; Cihâd, 191; Zebâih, 15, 18, 20, 23, 36, 37; **Müslim**, Edâhî, 4/20-23; **Tirmizî**, Siyer, 40/1600.

İZAH

Bir önceki hadîsin izahında ifade edildiği gibi, burada da Hz. Peygamber'in (as.), kazanların devrilmesini emretmesinin sebebi, hadîsenin Dâru'l-İslâm'da geçmiş olması, yağmacılık yoluyla gerçekleştirilmiş bulunması ve ihtiyacın dışına çıkılması olarak yorumlanmıştır. Aynı şekilde, devrilen kazanlardaki etlerin de imha edilmeyip, diğer ganimetler arasına konmuş olması kuvvetli bir ihtimal olarak değerlendirilmiştir.[222]

Hadîste geçen bir devenin on koyuna denk tutulduğu konusu ise daha önce açıklanmıştı.[223]

١٢٢٤– (ت – أنس بن مالك رضي الله عنه) : أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «مَنِ انْتَهَبَ فَلَيْسَ منّا.» أخرجه الترمذي.

1.224- Enes b Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Çapulculuk yapan bizden değildir."[224]

İZAH

Burada çapulculuk olarak terceme ettiğimiz ifadeden kastedilen, alınması câiz olmayan bir şeyi açıktan, zorla almaktır. Bu şekildeki bir davranış haramdır. Çünkü bu dokunulmaz olan bir malın izinsiz ve rızasız olarak alınmasıdır. Bundan dolayıdır ki, bunu yapanlar için Hz. Peygamber (as.) **"bizden değildir"** yani "emrimize itaat edenlerden değildir" buyurmuştur.[225]

١٢٢٥– (د – عبد الرحمن بن غنم رضي الله عنه) قال : رابطنا مدينة قِنَّسْرِين مع شُرَحْبِيل بن السِّمط ، فلمَّا فتحها أصاب فيها غنما وبقرا ، فقسَم فينا طائفة منها ، وجعل

---

[222] **İbn Hacer**, VI, 218; IX, 541; **Tühfetü'l-Ahvezî**, V, 225.

[223] Bkz., 1176 nolu hadîsin izahı.

[224] **Tirmizî**, Siyer, 40/1601.

[225] **Tühfetü'l-Ahvezî**, V, 226.

بَقِيَّتَهَا فِي الْمَغْنَم ، فَلَقِيتُ مُعَاذ بن جَبَل ، فَحَدَّثْتُهُ فقال مُعاذ : غَزَوْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم خيْبر ، فأصبنا فيها غنما ، فَقَسَمَ فينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم طائفة، وجَعَلَ بقيَّتَهَا في المغنم. أخرجه أبو داود.

1.225- Abdurrahman b. Ğanm'den[226] rivâyet edilmiştir:

"(Komutanımız) Şurahbil b. es-Simt[227] ile birlikte Kınnesrîn şehrine karşı (hucuma geçmek için) mevzilenmiştik. Şurahbil şehri fethedince bir miktar koyun ve sığır ele geçirdi. Bunların bir kısmını aramızda dağıttı, geri kalanını da ganimetlerin toplandığı yere koydu. Bir süre sonra Muâz b. Cebel'e rastladım ve durumu ona anlattım. Muâz şunları söyledi:

"Rasûlullah (as.) ile birlikte Hayber'in fethine iştirak etmiş ve orada bir miktar koyun ele geçirmiştik. Hz. Peygamber onlardan bir kısmını aramızda paylaştırmış, geri kalanını da ganimetler arasına koymuştu."[228]

---

[226] **Abdurrahman b. Ğanm el-Eş'arî eş-Şamî**: ö. 78/697. Hz. Peygamber'in sağlığında doğdu, ama O'nu göremedi. Aslen Yemenlidir. Muaz b. Cebel **Yemen**'e geldiğinde ondan ders aldı ve ölünceye kadar Muaz'dan ilgisini kesmedi. Sonra **Şam**'a yerleşti. **Şam** ehlinin âlim ve fakihi idi. İbn Sa'd, Hz. Ömer'in onu **Şam**'a öğretmen olarak gönderdiğini söyler. Hz. Ömer ve Muâz b. Cebel'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Şehr b. Havşeb ve Mekhûl eş-Şâmî rivâyet eder. Rivâyetleri **Müslim** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[227] **Ebû's-Simt, Şurahbîl b. es-Simt b. el-Esved el-Kindî**: ö. 42/662. Sahabî olup olmadığı ihtilaflıdır. İbn Sa'd, onun muhadramundan olduğunu, yani hem câhliyet ve hem de İslâm dönemini yaşadığını söyler. Hz. Peygamber, Hz. Ömer ve Ubâde b. Sâmit'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Bekr b. Sevâde, Mekhûl eş-Şamî ve Cübeyr b. Nüfeyr rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Kadisiye** savaşına katılmış, Muâviye'nin **Humus** valiliğini yapmıştır. **Humus**'ta vefat etti.

[228] **Ebû Davud**, Cihâd, 140/2707.

İZAH

Ganimet mallarının taksiminde usul, öncelikle hazine payı olan beşte birlik kısmın ayırılması geriye kalan beşte dördünün de savaşa katılan gaziler arasında dağıtılmasıdır. Beşte birlik hazine payı ayrılmadan ganimet malları gaziler arasında dağıtılamaz ve bunlardan herhangi bir yolla istifade edilemez. Fakat zaruretten dolayı yiyecek maddeleri bu hükmün dışındadır. 1188 nolu hadîsin izahında da geçtiği üzere, gerek gazilerin ve gerekse hayvanlarının yiyecek ihtiyaçları, ele geçirilen ganimetten karşılanabilir. Bu hadîsten anlaşılan da bu olmalıdır. Yani gerek **Şurahbil b. es-Simt**'in **Kınnesrîn** fethinde ele geçirdiği ganimetlerden, gerekse **Muâz b. Cebel**'in haberine göre Hz.Peygamber'in (as.) **Hayber**'de ele geçirdiği ganimetlerden beşte birlik kısmı ayırmadan önce askerlere dağıttığı şeyler, onların yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak üzere verdiği şeyler olmalıdır.[229]

١٢٢٦– (**د ــ أبو لبيد** رحمه الله) قال : كُنَّا مَعَ عبد الرحمن بنِ سَمُرَةَ بِكابُلَ ، فأصابَ النَّاسُ غَنيمَة ، فانْتَهَبُوها ، فقامَ خَطيبا ، فقال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يَنْهَى عن النُّهْبَى ، ، فَرَدُّوا ما أَخَذُوا ، فَقَسَمَهُ بَيْنَهُمْ. أخرجه أبو داود.

1.226- Ebû Lebîd[230] anlatıyor:

"Abdurrahman b. Semüre[231] ile birlikte Kâbil'in fethine iştirak etmiştik. Askerler, bir miktar ganimet ele geçirdiler ve onu

[229] Bkz., **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 375; **Bezlü'l-Mechud**, XII, 279.

[230] **Ebû Lebîd, Limâze b. Zebbâr el-Ezdî el-Cehdamî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Malik ve abdurrahman b. Semüre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Cerîr b. Hâzim ve Hammâd b. Zeyd rivâyet etti. Sika olmakla birlikte Nâsıbiyye'den olduğu söylenir. Hadîsleri **Ebû Davud, Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[231] **Ebû Saîd, Abdurrahman b. Semüre b. Habîb b. Abdişems b. Abdimenâf el-Kuraşî**: ö. 51/671. Sahabîdir. **Mekke** fethi sırasında müslüman oldu. Abdikilâb olan adını Hz. Peygamber Abdurrahman diye değiştirdi. **Sicistan** ve **Kâbil** fethini gerçekleştirdi. **Basra**'da ikamet etti ve orada

yağmaladılar. Bunun üzerine Abdurrahman ayağa kalktı ve; *'Rasûlullah'ın (as.) yağmacılığı yasakladığını işittim'* dedi. Bunun üzerine askerler aldıklarını geri verdiler. Abdurrahman da onları askerler arasında paylaştırdı."[232]

١٢٢٧– (**ط – عمرو بن شعيب**) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم حين صَدَرَ من حُنَيْنٍ، وهو يُرِيدُ الْجِعْرَانَةَ سأله النَّاسُ ؟ حتى دَنَتْ به نَاقَتُهُ من شَجَرَةٍ ، فَتَشَبَّكَتْ بردائه ، فَنَزَعَتْهُ عن ظَهْرِهِ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **رُدُّوا عَلَيَّ رِدَائي ، أتخافُونَ أنْ لا أقْسِمَ بينكمُ ما أفَاءَ اللهُ عليكُمْ ؟ والَّذِيَ نَفْسِي بِيَده ، لَوْ أفاءَ اللهُ عليكم مثْلَ سَمُرِ تهَامَةَ نَعَما لقَسَمْتُهُ بينكم ، ثم لا تَجِدُونِي بَخِيلا ولا جَبانا ولا كَذَّابا** » ، فلمَّا نزل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قام في الناس ، فقال : « **أَدُّوا الخائطَ والخَيْطَ ، فإن الغُلُولَ عارٌ وشَنَارٌ على أهْلِه يوم القِيامَةِ** ». قال : ثُمَّ تَنَاوَلَ مِنَ الأرضِ وَبَرَةً من بعير– أو شيئا– قال : « **والَّذي نَفْسِي بيدِه،مَاليَ ممَّا أفَاءَ اللهُ عليكم ولا مثْلُ هذه ، إلا الْخُمُسُ ، والْخُمُسُ مردودٌ عليكم** ». أخرجه الموطأ.

1.227- Amr b. Şuayb'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Cirâne'ye gitmek üzere Huneyn'den çıktığı zaman, orada bulunanlar, kendisinden ganimetlerin taksimini istediler. Bu sırada Hz. Peygamber'in devesi bir ağaca yaklaştı, ridası ağaca takılıp sırtından çıktı. Rasûlullah (as.);

"- Ridamı getirin! Allan'ın size ganimet olarak verdiği şeyleri aranızda taksim etmeyeceğimden mi korkuyorsunuz? Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer Allah size Tihâme ağaçları kadar nimet verse, yine onu aranızda paylaştırırdım. Siz beni ne cimri, ne korkak ve ne de yalancı olarak görebilirsiniz!.." dedi. Sonra Cirâne'de konakladığında, halkın arasında ayağa kalkarak;

öldü. Kendisinden Hasan el-Basrî, Muhammed b. Sîrîn ve İbn Müseyyeb rivâyet etti. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[232] **Ebû Davud**, Cihâd, 138/2703.

"- İğneden ipliğe ne varsa getirin! Çünkü ganimet malını gizlemek, kıyamet gününde bunu yapanlar için bir ayıp ve kusurdur" dedi. Daha sonra yerden bir deve tüyü –veya başka bir şey- alarak buyurdu ki:

"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın size ganimet olarak verdiğinin şu kadarı bile bana ait değildir. Yalnız bundan beşte birlik kısım müstesnadır. Bu beşte bir de yine size iade olunmuştur."[233]

İZAH

Hadîste bahsi geçen olay, hicretin sekizinci yılında Hevâzinlilerle **Huneyn** vadisinde yapılan savaştan sonra meydana gelmiştir. Bu savaşta müslümanlar düşmanlarını mağlup etmişler ve çok miktarda ganimet ele geçirmişlerdi. Bu ganimetler **Cirâne** vadisinde toplanıp orada muhafaza altına alınmıştı. Hz. Peygamber bu ganimetlerin taksimini, **Huneyn** savaşını müteakip gerçekleştirdiği **Tâif** kuşatmasından sonra yapmış ve bu taksim sırasında daha sonra tatlıya bağlanan bazı hoşnutsuzluklar meydana gelmişti.[234]

Bilindiği gibi savaşta ele geçirilen ganimetlerin nasıl taksim olunacağı Kur'ân âyetiyle belirlenmiş, Hz. Peygamber (as.) de uygulamalarında bu tespite uymuştur. Buna göre ganimetlerin beşte dördü savaşa katılan askerlere dağıtılır, beşte biri ise *"Allah'a, Rasûlüne, O'nun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya"* sarf olunmak üzere hazineye ayrılır.[235] Görülüyor ki, ganimetin beşte birlik kısmı da yine müslümanların menfaatleri doğrultusunda harcanmaktadır. Hz. Peygamber **"bu beşte bir de yine size iade olunmuştur"** derken, muhtemelen bunu ifade etmek istemiştir.

١٢٢٨- (د ــ رُوَيْفِعُ بن ثابت الأنصاري رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنْ كانَ يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يركبْ دَابَّة من فَيْءِ المسلمين، حتى**

---

233 **Muvatta,** Cihâd, 13/22.

234 Bkz., **Berki-Keskioğlu**, *Hâtemu'l-Enbiya*, 336-341.

235 Bkz., Enfâl, 41.

إذا أعجفها ، ردَّها فيه، ومَنْ كان يُؤمن بالله واليَوْمِ الآخر فلا يَلْبَسْ ثوْبا من فيْءِ المسلمين، حتى إذا أخْلقَهُ ،ردَّهُ فيه». أخرجه أبو داود.

1.228- Ruveyfi' b. Sâbit el-Ensârî'den[236] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden biri, zayıflayınca getirip ganimet malları arasına koymak üzere, müslümanlara ait ganimetlerden olan bir hayvana binmesin! Allah'a ve ahiret gününe iman eden biri, eskiyince getirip ganimet malaları arasına koymak üzere müslümanlara ait ganimetlerden olan bir elbiseyi giymesin!"[237]

İZAH

Henüz taksimi yapılmamış ve müslümanların müşterek malı durumunda olan ganimet malları kullanmanın hükmü ulema arasında tartışmalıdır. Bazı âlimler bu hadîsi de dikkate alarak, bunları kullanmanın câiz olmadığını söylemişlerdir. Bazı âlimlerse, hadîsteki yasağın, hayvanları zayıflatmaya ve elbiseleri eskitmeye yönelik bulunduğunu ileri sürerek, ganimetler arasında bulunan hayvanlara binmede, elbiseleri giymede ve silahları kullanmada bir sakıncanın bulunmadığını savunmuşlardır. Ancak bunlara göre bu cevâz, düşmanla savaş halinde iken ve buna ihtiyaç bulunması durumunda söz konusudur. İhtiyaç giderildikten sonra da ganimetler arasına iade edilmelidir. Bu cevâzı yetkili makamın iznine bağlayan

---

[236] **Ruveyfî' b. Sâbit b. Seken el-Belevî el-Ensarî en-Neccarî el-Medenî**: ö. 56/676. Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Mısır**'da ikâmet etti. Muâviye döneminde **Trablus** Emîri idi. **İfrikıye**'de savaştı. **Basra** Emîri iken orada vefat etti. Kendisinden Haneş b. Abdullah es-San'ânî ve Şeybân b. Ümeyye el-Kıtbânî rivâyet etti. Rivâyetleri **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[237] **Ebû Davud**, Cihâd, 141/2708.

âlimler bulunduğu gibi, sadece silahlara hasreden âlimler de vardır.[238]

Burada şu hususu hatırlatmalıyız ki, bu tartışma yiyecek maddeleri dışındaki ganimet mallarından istifade ile ilgilidir. Yiyecek maddelerinden istifade edilebileceğini ise daha önce ifade etmiştik.

١٢٢٩- (خ ط ــ أسلم مولى عمر رضي الله عنهما) أنَّ عُمرَ استَعْمَلَ مَوْلًى له يُدْعى : هُنَيًا، على الصدقَة ، فقال : يا هُنَيُّ ، ضُمَّ جَنَاحَك عن النَّاسِ ، واتَّقِ دَعوَةَ المظلوم، فإنَّها مُجَابةٌ ، وأَدْخِلْ رَبَّ الصُّرَيْمةِ ورَبَّ الْغُنَيْمة ،وإيَّاكَ ونَعَمَ ابْنِ عفَّان وابْنِ عوْفٍ ، فإنَّهما إنْ تَهْلِكْ مَوَاشِيهما يَرْجعَان إلى زَرْعٍ ونَخْلٍ ، وإنَّ ربَّ الصُّرَيْمة والْغُنَيْمة إنْ تَهْلِكْ ماشِيَتُهَما يأتيني بِبينةٍ ، فيقُول : يا أميرَ المؤمنين ، يا أمير المؤمنين ، أفَتَارِكُهُ أنا لا أبا لَكَ ؟ فالماءُ والكَلأُ أيْسَرُ عَليَّ من الذَّهَبِ والْفِضَّة ،وايْمُ الله ، إنَّهُمْ لَيَرَونَ أنّا قد ظَلَمْنَاهُمْ ، إنَّها لَبِلادُهُمْ ومياههم ، قاتلوا عليها في الجاهلية، وأسْلَمُوا عليها في الإسلام، والله ، لولا المالُ الذي أحْمَل عليه في سبيل الله ما حَمَيْتُ على النَّاسِ منَ بلادهم شبْرا. أخرجه البخاري ، والموطأ.

1.229- Hz. Ömer'in âzâdlısı Elsem anlatıyor:

"Hz. Ömer, Hüneyy[239] adında bir azatlısını zekât[240] memuru olarak görevlendirdiğinde, ona şunları söyledi:

"İnsanlara yumuşak davran ve mazlumun bedduasından sakın! Çünkü o, makbuldür. Az sayıda devesi ve az sayıda koyunu olanları meraya girmelerine müsaade eyle! Osman b. Affân'ın hayvanları ile Abdurrahman b. Avf'ın hayvanlarını ise meraya sokma! Çünkü (onlar zengindirler) onların hayvanları telef olursa, ziraat ve

---

[238] Bkz., **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, X, 556-557; **Şevkânî**, VII, 314; **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 376.

[239] **Hüneyy**: Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer'in âzâdlısıdır. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Umeyr rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Buharî**'de tahric edilmiştir.

[240] **Buharî**'nin ve **Muvatta**'nın elimizdeki matbu nüshalarında zekât diye tercüme ettiğimiz "**sadaka**" ifadesi yerinde " koruluk" anlamına gelen "***himâ***" kelimesi geçmektedir.

hurmalıklarına dönerler. Ama az sayıda devesi ve koyunu olanların hayvanları telef olursa, çocuklarıyla kapıma dayanıp; *'Ey mü'minlerin Emîri... Ey mü'minlerin Emîri...'* derler. Ben onları kendi hallerine mi bırakayım, ey babasız kalası!? Su ve ot (dağıtmak) bana göre altın ve gümüş (vermek)ten daha kolaydır. Allah'a yemin olsun ki onlar, bizim kendilerine zulmettiğimizi zannederler. Çünkü buralar, onların yerleri ve sularıdır. Cahiliyye döneminde onun uğruna savaşmışlar ve bu topraklar üzerinde müslüman olmuşlardır. Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda yapılan savaşlarda, biniti olmayanları bindirdiğim bu hayvanlar olmasaydı, onların beldelerinden bir karış yeri bile koruyamazdım."[241]

İZAH

Bu metinde, **Hz. Ömer**'in, **Hüneyy** adındaki âzâtlısını zekât memuru olarak görevlendirdiği ifade ediliyorsa da, metnin asıl kaynağını teşkil eden **Buharî** ve **Muvatta**'da, bu zatın koruluk muhafızı olarak görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Metnin muhtevası dikkate alındığında doğrusu da bu olmalıdır.

Tarihçilerin verdiği bilgiye göre **Hz. Ömer**, bilhassa savaşlarda kullanılmak üzere, atlar ve develer yetiştirilmesi için **Arabistan**'ın muhtelif yerlerinde, sahipsiz (mevât) arazileri ihya ve imar yoluyla, merâlar meydan getirmişti.[242] Bunlardan biri de **Medîne** yakınlarındaki **Rebeze** merâsı idi. İşte **Hz. Ömer** adı geçen âzâtlısını buranın muhafızlığına tayin etmiş ve kendisine yukarıda geçen tâlimatı vermişti. Aslında bu merâlar, devlete ait hayvanlar için meydana getirilmiş olmakla birlikte, diğer hayvan sahiplerine de buralardan istifade imkânı veriliyordu. Hadîsten anlaşıldığına göre, az sayıda hayvana sahip olup geçimlerini bu yolla temin eden kimselere öncelik hakkı tanınıyordu. Bu demek değildir ki, çok sayıda hayvana sahip olan ve başka geçim kaynakları da bulunan kimseler buralardan istifade edemiyorlardı... İmkânlar nispetinde

---

[241] **Buharî**, Cihad, 180; **Muvatta**, Davetü'l-mazlûm, 1/1.

[242] Bkz., **Mevlânâ Şiblî**, *Asr-ı Saadet* (İslâm Tarihi), terc. Ömer, Rıza Doğrul, sadeleştiren, Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul, 1978, s. Dipnot, 12.

herkese faydalanma hakkı tanınıyor, ancak imkânların kıt olup merâdaki otların hepsine yetmemesi durumunda fakirlere öncelik veriliyordu. Zira bunların hayvanlarına bir zarar gelmesi durumunda, başka geçim kaynakları bulunmadığı için, devlet bunlara bakmak zorunda kalacak ve bu maksatla hazineden harcama yapma zarureti doğacaktı. Böylece bunlardan esirgenen ot karşılığında, para harcama durumunda kalınacaktı. Bu ise devlete daha pahalıya mal olacak demektir. Nitekim **Hz. Ömer**; **"su ve ot vermek, altın ve gümüş harcamaktan daha kolaydır"** diyerek bu gerçeği dile getirmiştir. Hadîste sadece **Hz. Osman** ve **Abdurrahman**'ın isimlerin zikredilmesi ise, örnek kabilindendir. Yoksa imkânların el vermediği zamanlarda, hayvanlarını merâya sokmama yasağı, sadece bu iki zâta mahsus değildi.[243]

١٢٣٠- (خ د ـ أسلم مولى عمر رضي الله عنه) أنَّهُ سَمِعَ عمر يقول : أما والذي نفْسي بيده، لَوْلا أن أتْرُكَ آخِرَ النَّاس بَبَّانا ، ليس لهم من شيء ، ما فُتِحَتْ عليَّ قَرْيَةٌ إلاَّ قَسَمْتُها ، كما قسَم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خيبَرَ ، ولكني أتْرُكُها خزانة لهم يقْتَسِمُونَها. هذه رواية البخاري.

وفي رواية أبي داود قال : قال عمر : لولا آخِرُ النَّاسِ ، ما فتحْتُ قرية إلاَّ قسَمْتُها كما قسم رسول الله صلى الله عليه وسلم خيْبَرَ.

1.230- Hz. Ömer'in âzâtlısı Eslem, Hz. Ömer'in şöyle söylediğini işitmiş:

"Hayatım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, gelecek nesilleri, hiçbir şeyi bulunmayan aynı seviyedeki fakirler halinde bırakmayacak olsaydım, fethedilen her yeri, Rasûlullah'ın (as.) Hayber topraklarını dağıttığı gibi dağıtırdım."[244]

---

[243] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 204-205; **Aynî**, XIV, 304-305; **Kastalânî**, VI, 596-507.

[244] **Buharî**, Hars, 14, Humus, 9, Meğazî, 39; **Ebû Davud**, Harâc, 24/3020.

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin rivâyetidir.

Ebû Davud'a ait rivâyette ise Ömer şunları söylemiştir:

"Sonradan gelecek nesiller olmasaydı, fethettiğim her yeri, Rasûlullah'ın (as.) Hayber'i dağıttığı gibi dağıtırdım."

İZAH

Silah zoruyla fethedilen toprakların statüsü tartışmalıdır. **Şâfiîler**'e göre toprakların diğer mallardan farkı yoktur. Beşte dördünün gaziler arasında dağıtılması gerekir. **Mâlikîler**'e göre fethedilen topraklar dağıtılamaz, bütün müslümanlar lehine vakıftır. **Hanbelîler**'e göre ise, devlet başkanı müslümanların menfaatlerini gözetmek şartıyla, bütün müslümanlar lehine vakfetmek, dağıtmak, kısmen dağıtmak şıklarından birini tercih etmekte muhayyerdir. **Hanefîler**'e göre de, devlet başkanı fethedilen toprağı dağıtmak, eski sahiplerinin mülkiyetinde bırakıp haraç almak ve devlete mal edip başkalarını yerleştirmek hususlarında serbesttir.[245]

Bu hadîsten de anlaşıldığı üzere **Hz. Ömer** de, kendi zamanında fethettiği **Irak, Suriye** ve **Mısır** topraklarını dağıtmamış, eski sahiplerinin elinde bırakarak haraç almıştır. Bu uygulaması ile **Hz. Ömer**, devletin devamlı bir gelir kaynağına sahip olup bu gelirden hem o devirde yaşayanların, hem de daha sonra gelecek nesillerin istifadesini amaçlamıştır. Nitekim bu husus hadîste **Hz. Ömer** tarafından açıkça ifade edilmiştir. Fethedilen toprakların gaziler arasında dağıtılmasının gerekli olmadığını savunan müctehidler genellikle **Hz. Ömer**'in uygulamalarına dayanmışlardır. Dağıtılması zorunludur diyen **İmam Şâfiî** ise, Hz. Peygamber'in (as.) **Hayber** topraklarındaki uygulamasına istinat etmiştir. **Hz. Ömer**'in yukarıda geçen ifadesinin zahirinden, Hz. Peygamber'in (as.) **Hayber** topraklarının tamamını dağıttığı anlaşılmakta bu durum da **İmam Şâfiî**'nin görüşünü desteklemekte ise de, Hz. Peygamber'in **Hayber** topraklarındaki uygulaması tartışmalıdır. Bunların bir kısmının

---

[245] Bkz. **İbn Rüşd**, I, 432-434; **Şevkânî**, VII, 14-17; **Karaman**, ***İslâmın Işığında Günün Meseleleri***; I, 187.

dağıtılmadığı hususu daha önce geçmişti. Ayrıca **Hz. Ömer**'in, Hz. Peygamber'in (as.) uygulamalarının aksine bir uygulamada bulunamayacağı dikkate alınırsa, onun yukarıda geçen sözü ile, Hz. Peygamber'in **Hayber** topraklarının yarısı hakkındaki uygulamasını kastettiğini söyleyebiliriz. Nitekim **Tahâvî**'nin yorumu böyledir. **Hz. Ömer**'in bu sözü, topraklar konusunda devlet başkanına muhayyerlik tanınacağına, gerektiğinde bunları dağıtabileceğine delil olarak da kullanılmıştır.[246]

١٢٣١ - (خ م ت د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : أنَّ الصَّعْبَ ابن جَثَّامة قال: مرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالأَبْواءِ - أوْ بِودَّانَ - وسُئِلَ عن أَهْلِ الدار من المشركين يُبيَّتونَ ، فيُصابُ مِنْ نِسائِهمْ وذَرارِيِّهم ، قال: **هم منهم** ، وسمعتُه يقول : **لا حِمَى إلاَّ لله ولِرُسوله.**

وفي رواية : هم من آبائِهِمْ. هذه رواية البخاري ، ووافقَهُ مسلم على الفصل الأول ، ولم يذكر الْحِمَى. وفي رواية الترمذي قال: قلتُ : يا رسولَ الله، إنَّ خَيْلَنا أُوطِئَتْ من نساءِ المشركين وأولادهم؟ قال: **هُمْ من آبائِهم.**

وفي رواية أبي داود قال: سألتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الدَّارِ من المشركين يُبيَّتونَ، فَيصابُ من ذرارِيِّهمْ ونِسَائِهمْ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **هم منهم**. وفي رواية : **هم من آبائهم.**

قال الزهريُّ : ثم نهي رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم بعد ذلك عن قتل النساء والولدان.

1.231- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Sa'b b. Cessâme şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), Ebvâ[247] -yahut Veddân'a[248]- geldiğinde ve kendisine, üzerlerine gece baskını düzenlenen müşriklerin, isâbet

---

[246] Tafsilat için bkz., **Koçak Muhsin, İslâm Hukukunda Hükümlerin Değişmesi Açısından Hz. Ömer'in Bazı Uygulamalar**, Samsun 1997, s, 6-44.

[247] **"Ebvâ" Mekke-Medîne** arasında, **Medîne**'ye daha yakın bir yerleşim birimidir; bkz., **Yakût**, I, 79.

alan kadın ve çocuklarının durumunun sorulması üzerine; **'onlar da, onlardandır'** buyurdu. Yine Hz. Peygamber'in; **'bir yeri koru haline getirme hakkı, ancak Allah'a ve Rasûlüne aittir'** buyurduğunu işittim."[249]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette (onlar da, onlardandır ifadesi yerine); **"onlar da babalarındandır (yani babaları gibidir) "** ifadesi yer almaktadır.

Bu rivâyet, **Buharî**'ye aittir. Hadîsin ilk kısmında **Müslim** de **Buharî** ile ittifak eder. Yalnız **Müslim** hadîsin "himaye..." diye başlayan kısmını zikretmemiştir.

Tirmizî'nin rivâyetinde de Sa'b b. Cessâme şöyle der:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (savaş sırasında) atlarımız, bazı müşrik kadın ve çocuklarını da tepelemektedir (bunun hükmü nedir)" dedim. Hz. Peygamber;

"- Onlar da babalarındandır" buyurdu.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise aynı râvî şunları söylemektedir:

"Hz. Peygamber'e yurtlarına gece baskını düzenlenen müşriklerin isâbet alan kadın ve çocuklarının durumunu sorduğumda;

"- Onlar da, onlardandır -bir rivâyette, onlar da babalarındandır-" buyurdu.

(Bütün bunların ardından) Zührî demiştir ki:

"Daha sonra Rasûlullah (as.) kadınların ve çocukların öldürülmelerini yasakladı."

İZAH

İlk bakışta bu hadîsten, savaşta düşmanın kadın ve çocuklarının öldürülebileceği anlaşılıyor ve bazı âlimler buna dayanarak böyle bir

---

[248] **"Veddân"** yine **Mekke-Medîne** arasında **Ebvâ**'ya sekiz mil mesafede bir yerleşim birimidir.

[249] **Buharî**, Cihâd, 146; **Müslim**, Cihâd, 9/26-28; **Ebû Davud**, Cihâd, 121/2672; **Tirmizî**, Siyer, 19/1570.

görüş ileri sürüyorlarsa da, hadîsin ifade ettiği hüküm mutlak değildir. Bu hüküm ancak zaruret hali için geçerlidir. Zira, Hz. Peygamber'in müşrik kadın ve çocuklarının öldürülmesini yasakladığına dair pek çok sahih hadîs bulunmaktadır. Hatta bu hadîsleri dikkate alan **Mâlik** ve **Evzâî** gibi bazı âlimler, hiçbir durumda buna cevâz vermemişlerdir. Bunlara göre, kadın ve çocuklarını siper edinen düşmana atış yapılmaz; kadın ve çocuklarıyla birlikte bir kaleye kapanan düşmana saldırılmaz; kadın ve çocuklarıyla birlikte bir gemiye binen düşmanın o gemisi batırılmaz. Yine bunlar, kadın ve çocukların isâbet almayacağından emin olunmadıkça düşmana saldırılmaz, gece baskını da yapılmaz demişlerdir. Ancak, **Ebû Hanîfe, Servî, Ebû Yusuf, Muhammed, Şâfiî, İshak** ve **Ahmed b. Hanbel** gibi ekseri âlimler, düşmanı öldürmek için kadın ve çocukların öldürülmesinden başka çare yoksa, bunda bir sakınca da yoktur demişlerdir. Yani bunlar, düşman kadın ve çocuklarının öldürülebileceğini ifade eden hadîsleri, mecbur kalınarak veya elde olmayan sebeplerle öldürmeye; kadın ve çocukların öldürülmesini yasaklayan hadîsleri de, onları kasıtlı olarak öldürmeye hamlederek iki ayrı hüküm ifade eden bu hadîsleri birlikte değerlendirme cihetine gitmişlerdir.[250]

Yukarıdaki rivâyetin koru ilan etmeyle ilgili bölümüne dair açıklama bir sonraki hadîsin izahında gelecektir.

١٢٣٢ – (خ د — **الصعب بن جثامة** رضي الله عنه): أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**لا حِمَى إلا للَّه ولِرَسوله**». قال: وبَلَغَنا أَنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم حَمَى النَّقِيعَ وأَنَّ عُمرَ حَمَى سَرِفَ والرَّبَذَةَ. هذه رواية البخاري.

وعند أبي داود: أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « **لا حِمَى إلا للَّه ولرسوله** ».

قال ابنُ شِهابٍ : وبَلَغَني : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حَمَى النَّقِيعَ.

---

[250] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 171-172; **Aynî**, XIV, 261-262; **Şevkânî**, VII, 259-262.

وفي رواية : أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم حَمَى النَّقيعَ ، وقال : « لا حِمَى إلاَّ للّٰه ».

1.232- Sa'b b. Cessâme'den[251] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Bir yeri koru (merâ) **haline getirme hakkı, ancak Allah'a ve Rasûlüne aittir"** dedi. Bize haber verildiğine göre, Hz. Peygamber Nekî'[252] denen yeri bizzat kendisi; Serif ile Rebeze'yi[253] de Hz. Ömer koru haline getirmişti."[254]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin rivâyetidir.

Ebû Davud'un rivâyetine göre ise Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bir yeri koru haline getirme hakkı, sadece Allah ve Rasulüne aittir."

İbn Şihâb ez-Zührî der ki: "Bana ulaştığına göre Nekî'i Hz. Peygamber koru haline getirmişti."

Bir rivâyette de şöyle geçmektedir:

"Rasûlullah (as.) Nekî'i koru haline getirdi ve; **'Bir yeri koru haline getirme yetkisi, ancak Allah'a aittir'** buyurdu."

İZAH

"Bir yeri koru haline getirmek" diye tercüme ettiğimiz kelimenin Arapçası *"Himâ"*dır. ***Himâ*** lügatte korumak, uzaklaştırmak, menetmek manalarına gelir. Terim olarak ise, devlete

---

[251] **es-Sa'b b. Cessâme b. Kays el-Leysî**: ö. 25/646? Sahabîdir. Ebû Süfyan'ın kızkardeşinin oğludur. **Istahr** ve **Faris** fethine katıldığı rivâyet edilir. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[252] **Nakî'**, **Medîne**'ye 20 fersah mesafede bir yer adıdır; bkz., ***Mu'cemu'l-Buldân***, V, 301.

[253] **Rebeze** ve **Serif**, **Medîne** köylerinin adıdır; bkz., **Yakût**, III, 212; V, 301.

[254] **Buharî**, Musâkât, 11; Cihâd, 146; **Ebû Davud**, Harâc, 39/3083-84.

veya bir kasaba halkına ait hayvanların otlatılması için ayrılan ve koruma altına alınan sahipsiz araziler, merâlar anlamında kullanılar.

Hadîsin zâhirinden, Hz. Peygamber'den (as.) başka hiçbir kimsenin, bir yeri müslümanlar için koru haline getirmeye, merâ ihdas etmeye hakkı bulunmadığı ve O'nun tayin ettiği merâlardan başka da merâ olmayacağı anlaşılıyorsa da, ekseri hadîs şarihleri, hadîsin ifadesinden **"fertlerin kendi şahısları için merâlar icat ederek, başkalarını buralara girmekten alıkoyma hakkı yoktur"** anlamını çıkardıklarından, Hz. Peygamber'den (as.) sonraki devlet başkanlarının da buna hakları bulunduğunu söylemişlerdir. Doğrusu da bu olmalıdır. Nitekim bu hadîsin değişik rivâyetlerinden de anlaşıldığı ve 1229 nolu hadîsin izahında da ifade edildiği gibi, kendi zamanında **Hz. Ömer** de **Arabistan**'ın çeşitli yerlerinde merâlar meydana getirmişti. Hatta bazı âlimler bu yetkiyi sadece devlet başkanına tanımakla da kalmamış, âmme menfaatini gözetmek kaydı ile mülkî âmirlerin de buna yetkili bulunduklarını söylemişlerdir.[255]

١٢٣٣- (ط د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : كلُّ قَسْمٍ قُسِمَ في الجاهلية فهو على ما قُسِمَ ، وكلّ قَسْمٍ أدْرَكَهُ الإسلامُ و لم يُقْسَمِ فهو على قَسْمِ الإسلامِ.

أخرجه أبو داود.

وأخرجه الموطأ موسلا عن ثور بن يزيد الديلي قال : بلغني : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إيما دارٍ أو أرضٍ قُسِمَتْ في الجاهلية فهي على قَسْمِ الجاهلية ، وأيُّما دارٍ أو أرضٍ أدركها الإسلام ولم تُقسَم فهي على قسم الإسلام».

1.233- Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet edildiğine göre (Hz. Peygamber (as.) şöyle buyurdu)[256]:

---

[255] Bkz., **İbn Hacer**, V, 54-55; **Kastalânî**, V, 404-406.

[256] Parantez içerisindeki ifade **Ebû Davud**'un elimizdeki matbu nüshasından ilave edilmiştir.

"Cahiliye döneminde yapılan bütün (miras) **taksimleri, olduğu gibi geçerlidir. Taksimi yapılmayıp İslâm dönemine kalmış olanlar, İslâmî usûle göre taksim edilir."**[257]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud**'undur.

Aynı hadîsi **Muvatta** da Sevr b. Zeyd ed-Deylemî'den[258] mürsel olarak şöyle nakletmektedir:

"Bana ulaştığına göre Hz. Peygamber; **'Cahiliye döneminde taksim edilmiş olan her ev veya arazi, o devirdeki taksim üzere kalır. Taksim edilmeyip İslâmî döneme kalmış olan bütün ev veya araziler ise İslâm esaslarına göre taksim olunur'** buyurmuştur."

İZAH

Bu hadîs-i şerif, cahiliyye döneminde icra edilen hükümlerin icra edildiği şekliyle geçerliliğine; İslâm'ın zuhurundan sonra o hükmün İslâmî kurallara uydurulmasına gerek bulunmadığına; İslâm döneminde ise hükümlerin İslâmî kurallara göre verileceğine delâlet etmektedir.

İbnu'l-Kayyim'in beyanına göre bu hususa; *"Ey iman edenler; Allah'tan korkun! Eğer inanıyorsanız, fâizden (henüz alınmayıp) geri kalan kısmı bırakın!"*[259] âyet-i kerîmesi de işaret etmektedir. Görülüyor ki bu âyette Allah Teâla, henüz alınmamış faizin bırakılmasını, alınmamasını emrettiği halde, fâiz yasağından önce alınmış faizlere müdahale etmemiştir.

Nikâh konusundaki durum da böyledir. Geçmişte bu nikâhın nasıl kıyıldığına, akdin icra ediliş şeklinin İslâmî kurallara uyup

---

[257] **Muvatta**, Akdiyye, 27/35; **Ebû Davud**, Ferâiz, 11/2914.

[258] **Sevr b. Zeyd ed-Dîlî (Deylemî?) el-Medenî**: ö. 153/770. Medîneli sika muhaddislerdendir. Hasan el-Basrî ve İkrime'den rivâyet eder. Kendisinden Mâlik ve İbn Aclân rivâyette bulunur. İmâm Mâlik'in hopcasıdır. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Kaderiye ve Hariciye'ye meyyâl olmakla müttehemdi.

[259] Bakara, 278.

uymadığına bakılmadan o nikâhın geçerliliğine hükmedilmiş; ancak, aynı anda dörtten fazla kadınla evli olmak, iki kız kardeşin aynı anda tek erkeğin nikâhı altında bulunması gibi, İslâm devrinde de İslâmî kuralları ihlâle devam eden durumlar bundan müstesnâ sayılmış ve sadece bunlara müdahale edilmiştir.

Mallar konusundaki hükümler de aynıdır. Rasûlullah (as.) hiçbir kimseyi cahiliye dönemindeki malından, onu nasıl kazandığından hesaba çekmemiş, herkesin müslüman olduğu sırada sahip bulunduğu malları, onun olarak kabul etmiştir.

Bu uygulama, İslâm dininde bir usûldür, bu ilkenin üzerine daha pek çok hüküm bina edilmiştir.

Burada bu hadîsin de delil olarak kullanıldığı tartışmalı bir meseleye daha temas edelim: Bir yakınının ölümü anında gayr-i müslim olan bir insanın, o mal henüz paylaşılmadan önce müslüman olması halinde, o yakınına vâris olabileceğini kabul eden **Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdullah b. Mesûd, Hasan b. Ali, Câbir b. Zeyd, Hasan el-Basrî, Mekhûl, Katâde, İlyâs b. Muâviye, İshâk b. Râhavey** ve bir rivâyette **Ahmed b. Hanbel**, bu hadîsi de delilleri arasında saymışlardır. Ancak **Hz. Ali** ve üç mezhep imamının da aralarında bulunduğu ekseri âlimler ise bu hükme karşı çıkmış ve vefat anında gayr-i müslim iken, mal taksiminden önce müslüman olanın, ölen o müslüman yakınına vâris olamayacağını savunmuşlardır. Bunlar ölüm anındaki durumu; muhalif görüştekiler ise malın taksimi anındaki durumu dikkate almışlardır.[260]

١٢٣٤- (خ ط د ــ نافع رحمه الله) عن ابن عمر رضي الله عنهما: أنَّ عبدا لابنِ عمرَ أبقَ فلحِقَ بالرُّوم، فظهر عليهم خالدٌ، فردَّهُ إلى عبد الله وأنَّ فرَسا لعبدِ الله عارَ، فظهَرُوا عليه فردَّهُ إلى عبد الله. قال البُخَارِيُّ : وقال في رواية : في الفرَسِ عَلى عَهْدِ رسُولُ الله صلى الله عليه وسلم.

---

[260] Bkz., **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 124-125; **Bezlü'l-Mechud**, XIII, 193-194.

وفي أخرى أنَّ خالدَ بنَ الْوَليد حين بعَثَهُ أبو بكرٍ أخذ غُلاما كان فرَّ من ابن عمر إلى أرض الروم، فأخذه خالدٌ فردَّه عليه.

وفي رواية الموطأ : أنَّ عبدا لابن عمر أبقَ ، وأن فرسا له عَارَ فأصابهما المشركون، ثُمَّ غنمهُما المسلمون ، فرُدَّ على عبد الله بن عمر ، وذلك قبل أنْ تُصيبَهما المقاسمُ. وأخرج أبو داود الحديث بطوله مثل البخاري. وأخرج من رواية أخرى حديث العبد، وقال فيه : فردَّه عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولم يقسم.

1.234- Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer'in bir kölesi kaçıp Rumlara iltihak etmişti. (Bizanslılarla yapılan savaşlar sonunda müslümanlar) galip gelip de (ganimetler arasında) o köleyi de ele geçirince, komutan Halid, onu Abdullah'a iade etmişti. Keza Abdullah'ın bir de atı kaçıp (düşman ülkesine geçmişti) ve İslâm ordusu onları mağlup edince komutan onu Abdullah'a geri vermişti."[261]

RİVÂYETLER

Buharî der ki: "Bir rivâyete göre, bu iki olaydan at konusunda olanı Rasûlullah (as.) döneminde meydana gelmişti."

Başka bir rivâyette şöyledir:

"Hz. Ebû Bekir, Halid b. Velid'i (Bizans üzerine) gönderdiğinde, Hâlid, İbn Ömer'den Bizans ülkesine kaçmış olan bir köle ele geçirmiş ve onu İbn Ömer'e geri vermişti."

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

"İbn Ömer'in bir kölesi ile bir atı kaçmış; müşrikler bunları ele geçirmişlerdi. Sonra müslümanlar bunları onlardan ganimet olarak almışlar ve Abdullah b. Ömer'e geri verilmişti. Bu geri verme işlemi, onların taksiminden önce gerçekleşmiştir."

Bu hadîsi **Ebû Davud** da, **Buharî** gibi uzun olarak rivâyet etmiştir.

---

[261] **Buharî**, Cihâd, 187; **Muvatta**; Cihâd, 9/17; **Ebû Davud**, Cihâd, 135/2698-99.

Ebû Davud bir başka rivâyette de sadece köle ile ilgili hadîsi nakletmiş ve o rivâyette şöyle demiştir:

"Rasûlullah (as.) onu taksime tabi tutmadı. Abdullah'a verdi."

İZAH

Düşman eline geçen bir müslüman malının, müslümanlar tarafından geri alınması durumunda ne yapılacağı konusu müctehidler arasında tartışılmıştır: **İmam Şâfiî** ve **Zâhirîler**'e göre bu mal, askerler arasında dağıtılmış olsun veya olmasın her halükârda sahibine geri verilir. Bu görüşün delili, izâh etmekte olduğumuz bu hadîs-i şeriftir. **Hz. Ali, Zührî, Hasan el-Basrî** ve **Amr b. Dinâr**, hiçbir halde sahibine iade edilmez, askerler arasında paylaştırılır, demişlerdir. **Ebû Hanîfe, Mâlik, Sevrî** ve **Evzâî** ve bir rivâyette **Ahmed b. Hanbel** ise, bu mal gazilere taksim edilmeden önce sahibi yetişirse meccânen ona verilir, fakat taksimden sonra yetişirse, ancak o malın değerini ödeyerek alabilir, demişlerdir. Bu görüş aynı zamanda, **Hz. Ömer, Zeyd b. Sâbit, Saîd b. el-Müseyyeb, Atâ', Kasım b. Muhammed** ve **Urve b. Zübeyr**'in görüşleridir.[262]

Aslında bu tartışma, müctehidler arasındaki bir usûl tartışmasına dayanmaktadır. O da; gayr-i müslimlerin, harp neticesinde ele geçirdikleri müslüman mallarına mâlik olup olamayacakları konusudur. Ekseri müctehidlere göre, mâlik olurlar. Ancak **Hanefîler**, bunun için, o malı kendi yurtlarına götürmüş olmaları şartını da ilave etmişlerdir.

İmam Şâfiî ve **Zâhirîler** ise, gayr-i müslimlerin istila yoluyla müslüman mallarına asla mâlik olamayacaklarını söylemişlerdir.

Gayr-i müslimlerin savaş sonucu ele geçirdikleri müslüman esirlere mâlik olamayacaklarında ise ittifak vardır.[263]

---

262 **Aynî**, XV,2; **İbn kudâme, el-Muğnî**, X, 478-79; **Avnu'l Ma'bûd**, VII, 367; **Bezlü'l-Mechud**, XII, 261.

263 Bkz., **Bezlü'l-Mechud**, XII, 261; **Bilmen**, *Kamus*, III, 404-405.

١٢٣٥- (خ ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : كنّا نُصيبُ في مغازينا العَسَلَ والعنَبَ فنأكُلُهُ ، ولا نرفعهُ. أخرجه البخاري.

1.235- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb anlatıyor:

"Biz yaptığımız savaşlarda bal, üzüm, gibi yiyecek şeyler ele geçirdiğimizde onu (orada iken) yer, (ganimetlerin biriktirildiği yere) götürmezdik.[264]

İZAH

Bu hadîs, gazilerin, harp sahasında yiyecek cinsinden olan ganimetlerden yararlanabileceklerini göstermektedir ki bunun câiz olduğu daha önce açıklanmıştı.[265]

١٢٣٦- (د ـ زيد بن أسلم رحمه الله) : أنّ ابْنَ عُمرَ دخلَ على معاوية ، فقال : ما حاجتُكَ يا أبا عبدَ الرحمن ؟ قال: عطاءُ المُحَرَّرين ، فإني رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم أوّل ما جاءه شيءٌ بدأ بالمحَرَّرين. أخرجه أبو داود.

1.236- Zeyd b. Eslem'den rivâyet edildiğine göre; Abdullah b. Ömer bir gün Muâviye'nin yanına girdiğinde, Muâviye;

"- Ey Ebû Abdurrahman; bir isteğin mi var?" diye sormuş, o da şu cevabı vermişti:

"- Hürriyetlerine yeni kavuşmuş olanlara yapılacak yardımlar konusu için geldim. Ben Rasûlullah'ın (as.), kendisine gelen şeyleri dağıtmaya ilk defa onlardan başladığını gördüm."[266]

İZAH

"Hürriyetlerine yeni kavuşmuş olanlar" diye tercüme ettiğimiz *"muharrarûn"* ifadesini, "hürriyetine kavuşmak üzere, bir mal

---

264 **Buharî**, Humus, 20.

265 Bkz., 1188 nolu hadîsin izahı. Ayrıca bkz., **İbn Hacer**, VI, 294.

266 **Ebû Davud**, Harâc, 14/2951.

karşılığında efendisi ile anlaşma yapmış köleler (mükateb)" olarak anlayanlar da olmuştur.

Hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın, bunların toplumda en yoksul kimseler oldukları anlaşılmaktadır. **Abdullah b. Ömer** de, hazineden halka yapılacak yardımlarda bunlara öncelik tanımasını Emevî Halifesi **Muâviye**'den istemiş, Rasûlullah'ın (as.) da böyle yaptığını bildirmiştir. Bu, **Abdullah b. Ömer**'in ihtiyaç içerisinde olan bu gibi kimselere duyduğu şefkatin bir ifadesidir.[267]

١٢٣٧- (د ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : أُتِيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بِظَبْيَةٍ فيها خَرَزٌ، فَقَسَمَهَا لِلْحُرَّةِ ، والأمة ، قالت عائشةُ : كان أبي يَقْسِمُ للحرِّ والعبد. أخرجه أبو داود.

1.237- Hz. Âişe anlatıyor:

"Birgün Rasûlullah'a (as.), içinde boncuklar bulunan küçük bir torba getirilmişti. Hz. Peygamber de onu, hür kadınlara ve câriyelere dağıtmıştı. Babam da hür erkeklere ve kölelere dağıtırdı."[268]

İZAH

Bu hadîste dağıtıldığı ifade edilen malların, düşmandan savaşsız ele geçirilen mallar (fey) olduğu ifade edilmiştir. Aslında bu mallar, bütün müslümanların hak sahibi olduğu mallardır. Hz. Peygamber'in (as.), o boncukları sadece kadınlara dağıtması, bunlarda erkeklerin hakları bulunmamasından değil, bu tür şeylerin genellikle kadınlar tarafından kullanılmasındandır. **Hz. Ebû Bekir** de Rasûlullah'ın (as.) bu uygulamasını böyle değerlendirmiş olmalı ki, bu tür malları hür erkeklere ve kölelere de dağıtmıştır.

Hadîs şarihlerin ifadelerine göre, burada sözü edilen köle ve cariyeler, hürriyetlerine yeni kavuşmuş olanlarla mükâteb bulunanlar olmalıdır. Zira, mutlak manada köle olanın malı, sahibinin

---

[267] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 168.

[268] **Ebû Davud**, Harâc, 14/2952.

sayıldığından ve onun ihtiyaçlarının da sahibi tarafından karşılandığından, onlara hazineden yardım yapmanın kendilerine bir faydası yoktur.[269]

١٢٣٨- (خ م ت ــ المسور بن مخرمة رضي الله عنه) : أنّ عمرو بنَ عوْف أخبَرَهُ أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم بعثَ أبا عُبَيْدَةَ بنَ الجَرَّاحِ إلى البَحْرَيْن يأتي بجزيتها ،وكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم صالَحَ أهلَ البحرين ، وأمَّر عليهم العلاءَ بنَ الْحَضْرَمِيِّ ،فقدم أبو عبيدة بمال من البحْرين ، فسمعت الأنصارُ بقُدوم أبي عُبيدةَ ، فوافوْا صلاةَ الفجر مع رسول الله صلى الله عليه وسلم، فلمَّا صلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم انصرفَ ، فتعرَّضوا له ، فتَبسَّمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حين رآهم ، ثم قال: «أظُنُّكُمْ سمعتم أنّ أبا عُبَيْدَةَ قدم بشيء من البحرين؟» فقالوا: أجلْ يا رسولَ الله، فقال: «أبْشِرُوا وأمِّلُوا ما يَسُرُّكُمْ ، فو الله مَا الفقْرَ أخشى عليكم، ولكني أخشي أنْ تُبْسَطَ الدُّنيا عليكم كما بُسِطَتْ على من كان قبلكم فتَنافَسُوها كما تَنافسوها وتُهْلِكَكُمْ كما أهْلَكَتْهُمْ».

أخرجه البخاري ، ومسلم ، والترمذي. إلا أنّ الترمذي لم يذكر الصلحَ ،وتأمير العلاء.

1.238- Misver b. Mahreme kendisine Amr b. Avf'ın[270] şunları söylediğini nakleder:

"Rasûlullah (as.), Bahreyn'in cizyesini getirmek üzere Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'ı oraya göndermişti. Hz. Peygamber (as.), daha önce Bahreynlilerle bir cizye antlaşması yapmış ve Alâ' b. el-Hadramî'yi[271] onlara idareci tayin etmişti. Ebû Ubeyde, Bahreyn'den

---

[269269] **Avnu'l Ma'bûd**, VIII, 169.

[270] **Amr b. Avf el-Ensarî**: Sahabîdir. **Bedîr** ehlindendir. **Medîne**'de ikâmet etti. Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği bir hadisi bilinmektedir. Bunu da kendisinden Misver b. Mahreme rivâyet etti. Hz. Ömer döneminde vefat etti, cenazesini de Hz. Ömer kıldırdı.

[271] **el-Alâ b. Abdullah b. İmâd el-Hadramî**: ö. 21/642. Sahabîdir. Aslen Hadramutludur. Babası **Mekke**'ye yerleşmiş ve el-Alâ **Mekke**'de dünyaya gelmişti. Okur yazardı, bundan dolayı zaman zaman Hz. Peygamber'e kâtiplik yapardı. Hz. Peygamber'in **Bahreyn** valiliğini

mallarla döndüğünde, Ensâr onun döndüğünü duymuş ve Hz. Peygamber'le (as.) birlikte sabah namazına iştirak etmişlerdi. Hz. Peygamber (as.) namazı tamamlayıp ayrılınca, onun önüne çıktılar. Rasûlullah (as.) onların bu halini görünce gülümsedi. Sonra;

"- **Zannediyorum, Ebû Ubeyde'nin Bayreyn'den bir şeyler getirdiğini duydunuz"** dedi. Onlar da;

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (as.) şöyle söyledi:

"- **Öyle ise sevinin!.. Sizi sevindirecek olan şeyi de ümit edin! Allah'a yemin olsun ki, ben sizin üzerinize fakirliğin çökmesinden korkmuyorum; ama ben dünya nimetlerinin sizden önceliklerin önüne serildiği gibi sizin önünüze de serilmesinden ve onların bu dünyalıklar için birbirleriyle yarışa giriştikleri gibi, sizin de girmenizden ve bu rekabetin onları helâk ettiği gibi, sizi de helâk etmesinden korkuyorum."**[272]

RİVÂYETLER

Hadîsi, **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahrîc etmişlerdir. Ancak **Tirmizî**, Rasûlullah'ın (as.) Bayreynlilerle yaptığı antlaşma ile Alâ b. el-Hadramî'nin onlara idareci tayin edilmesi konusunu zikretmemiştir.

---

yaptı. Hz. Peygamber'in **Bahreyn** emîri Münzir b. Sâvâ'ya yazdığı mektubu götürmüş ve onun İslâm'ı kabul etmesine vesile olmuştu. Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer dönemlerinde de Bahreyn valiliği görevinde kaldı. Hz. Ebû Bekir döneminde **Bahreyn**'de baş gösteren irtidat hareketlerini bastırmakta önemli rol oynadı. Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği dört hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[272] **Buharî**, Cizye, 1; **Meğâzî**, 11; Rikak, 7; **Müslim**, Zühd, 6; **Tirmizî**, Sıfatü'l-Kıyâme, 28/2462.

İZAH

Bahreyn, Irak'ta **Basra** yakınlarında bir yerin adıdır. İslâmiyet'in zuhuru sırasında, **İran** Kisrasına bağlı idi. Halkının çoğu da Mecûsî idi.

Tarihçilerin verdiği bilgiye göre, senetü'l-vüfûd, yani elçiler yılı denilen hicretin dokuzuncu yılında, Rasûlullah (as.) **Alâ b. el-Hadramî**'yi, o zamanın **Bahreyn** hükümdarı **Münzir b. Sâvâ**'yı İslâm'a davete göndermiş, o da müslüman olmuştu.İşte bu gidişinde Alâ b. Hadramî oradaki Mecûsîlerle cizye ödeme konusunda antlaşma yapmıştı. Bu hâdise aynı zamanda, Mecûsîlerden cizye kabul edilmesi konusunda temel teşkil etmektedir.[273]

Yapılan bu antlaşma uyarınca toplanan cizyeyi **Medîne**'ye getirmek üzere görevlendirilen **Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh**, buradan döndüğünde Hz. Peygamber'le Ensâr arasında metinde geçen konuşma cereyan etmişti. Bu olayın seyrinden, Ensâr'ın herhangi bir işi olmadıkça cemaate gitmedikleri anlaşılmamalıdır. O dönemde her kabilenin kendi mescidi bulunmakta idi ve halk namazlarını genellikle kendi mahallelerindeki mescitlerde kılarlardı.

Bu hadîste Hz. Peygamber, dünya malına aşırı düşkünlük göstermenin, onun hep kendisinin olması için başkaları ile adeta yarışa girişmenin, ihtirasla çıkar peşinde koşmanın felaketine dikkat çekmiş, bunun insanlar arasında kıskançlık, haset ve düşmanlıklara yol açacabileceğini ve uzun vadede onların maddî ve manevî helâkine sebebiyet verebileceğini ifade buyurmuştur.[274]

Bu gün insanlar arasındaki anlaşmazlıkların, kavgaların ve kıtallerin genellikle mal yüzünden meydana geldiği bilinen bir vakıadır.

١٢٣٩- (خ ــ **ثعلبة بن أبي مالك** رضي الله عنه): أنَّ عُمَرَ قَسَمَ مُرُوطا بين نِساء أهل المدينَةِ فَبَقِيَ منها مِرْطٌ جَيِّدٌ فقال له بعضُ مَنْ عنده: يا أمير المؤمنين أعْطِ هذا ابنةَ رسولِ

---

[273] Konuya ilişkin görüş ve tartışmalar için bkz., 1147 nolu hadîsin izahı.

[274] **İbn Hacer**, VI, 303-304; **Aynî**, XV, 81, **Kastalânî**, VII. 85.

اللهِ التي عندك– يُرِيدُون: أُمَّ كُلْثُوم بنتَ عليَ فقال: أُمُّ سَلِيطٍ أحقُّ به فإنها مِمَّنْ بايعَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كانت تَزْفِرُ لنا الْقِرَبَ يومَ أُحُدٍ. أخرجه البخاري.

1.239- Sa'lebe b. Ebî Mâlik[275] anlatıyor:

"Birgün Hz. Ömer, Medînelilerin hanımlarına elbise dağıtmış, geriye iyi bir elbise kalmıştı. Yanındakilerden bazıları;

"- Ey mü'minlerin Emîri, bunu da, senin hanımın olan Rasûlullah'ın kızına (yani torununa) versen..." dediler. –Onlar bununla, Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'ü[276] kastediyorlardı-. Hz. Ömer; şu cevabı verdi:

"- Buna Ümmü Selît[277] daha layıktır; çünkü o, Rasûlullah'a (as.) bîat edenlerdendir. Ayrıca o, Uhud harbinde bize kırbalarla su taşırdı."[278]

---

[275] **Ebû Malik, Sa'lebe b. Ebî Mâlik el-Kurazî el-Medenî**: Sahabîliği ihtilaflıdır. Hz. Peygamber'i gördüğü, ama O'ndan hadîs dinlemediği rivâyet edilir. Ekseri ulemaya göre tâbiîlerdendir. Babası **Yemen**'den gelip museviliği kabul etmiş, Benû Kurayza'dan bir kadınla evlenmişti. Sa'lebe, Benû Kurayza mescidinin imamı idi. Kendisinden Zührî ve Safvân b. Süleym rivâyet etti. Rivâyetleri **Buharî, Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[276] **Ümmü Gülsüm bint Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimiyye**: ö. 42/662. Rasûlullah'ın (as.) torunu VE Hz. Fatıma'nın kızıdır. Hz. Peygamber'in vefatından önce, hicrî 6 yılında dünyaya gelmişti. Hz. Ömer'le evlendiği ve ondan Zeyd ve Rukıye adlı iki çocuğu olduğu rivâyet edilir. Oğlu Zeyd'le aynı günde vefat etti. Cenazesini **Medîne** valisi Saîd b. el-Âs kıldırdı.

[277] **Ümmü Selît (Süleyt?) en-Neccâriyye**: Rasûlullah'a (as.) bîat eden hanım sahabîlerdendir. Medîneli Ensâr'dandır. **Uhud, Hayber** ve **Huneyn** savaşlarına katılmıştı. Ubeyd b. Ziyâd'ın kızı, meşhur sahabî Ebû Saîd el-Hudrî'nin annesidir. Önce Ebû Selît b. Ebî Hârise ile evli idi. Kocasının ölümü üzerine Mâlik b. Sinân el-Hudrî ile evlendi ve ondan Ebû Saîd el-Hudrî dünyaya geldi. İslâm'a yaptığı hizmetlerle ünlü bir hanımdır.

[278] **Buharî**, Cihâd, 66; Meğâzî, 33.

İZAH

Metinden de anlaşılacağı üzere **Hz. Ömer**'in yanında bulunanlardan bazılarının, **Hz. Ömer**'e, kalan elbiseyi vermesini teklif ettikleri hanım, **Hz. Ömer**'in hanımı **Ümmü Gülsüm**'dür. Bu hanım, **Hz. Ali**'nin, **Hz. Fatıma**'dan doğma kızıdır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in torunudur. **Hz. Ömer** bu hanımla hilafeti döneminde evlenmişti.

Metinde ismi geçen **Ümmü Selît** ise, Ensâr'dan meşhur sahabî **Ebû Saîd el-Hudrî**'nin annesidir. **Hz. Ömer, Ümmü Selît'**in İslâm için yapmış olduğu fedakârlıkları dikkate alarak, onu kendi hanımına tercih etmiştir. Zaten **Hz. Ömer**'in âdeti, menfaat dağıtmada başkalarını kendisine ve yakınlarına tercih etmekti.[279]

---

[279] **İbn Hacer**, VI, 93; **Kastalânî** VI, 413; IX, 133.

الفصل الرابع

من الباب الثاني من كتاب الجهاد

في الشهداء

IV- ŞEHÎDLER

١٢٤٠ - (م ط ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **ما تَعُدُّونَ الشهيدَ فيكم؟** قالوا : يا رسول الله ، مَنْ قُتِلَ في سبيل الله فهو شهيدٌ ، قال : **إنَّ شُهدَاءَ أُمَّتي إذا لَقليلٌ** ، قالوا: فَمن هُمْ يا رسولَ الله ؟ قال : **من قُتلَ في سبيل الله فهو شهيدٌ، ومن مات في سبيل الله فهو شهيد ، ومن مات في الطاعون فهو شهيد ،ومن مات في البَطْنِ فهو شهيد** ، قال ابنُ مِقْسَمٍ : أشهدُ على أبيك- يعني أبا صالح- أنَّهُ قال : **والغريق شهيدٌ** ». هذه رواية مسلم.

وفي رواية الموطأ ، والترمذي : أَنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **الشهداءُ خَمْسَةٌ : الْمَطْعُونُ ، والْمَبْطُونُ ،والغَرِقُ ،وصاحبُ الهَدْمِ ، والشهيدُ في سبيل الله** ».

1.240-Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle sordu:

"-İçinizde kimleri şehîd sayıyorsunuz?"

Dediler ki:

"-Ey Allah'ın Rasûlü; kim Allah yolunda öldürülürse şehîd sayılır."

"-O takdirde ümmetimin şehîdleri çok az olur."

"-Öyleyse kimler şehîd sayılır, ey Allah'ın Rasûlü?"

"-Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda ölen şehittir. Vebadan ölen şehittir. Mide hastalığından ölen şehittir."

Râvî İbn Miksem, (Süheyl b. Ebî Salih'e hitaben) dedi ki:

"Baban, yani Ebû Salih üzerine şehadet ederim ki, O; **"Suda boğulan da şehittir"** dedi.[1]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Müslim**'indir.

Muvatta ve **Tirmizî**'nin rivâyetinde Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şehîdler beş kişidir: Vebadan (ölen), **mide** (hastalığından) **ölen, boğulan, enkaz altında kalan ve Allah yolunda şehîd olan."**

İZAH

Şehîd; Allah yolunda öldürülen insandır. Ona bu ismin verilmesi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

a) Şehîdin ölümünde rahmet melekleri hazır bulunduğu için, meleklerin bu duruma şahitlik etmeleri anlamında **şehîd** denmiştir.

b) Veya cennete gidecekleri hususunda kendilerine şahitlik edileceği anlamında kullanılmıştır.

c) Yahut da Allah katında canlı ve hazır olduğu ve Allah tarafından rızıklandırıldığı için **şehîd** denmiştir.

Bu hususta başka izahlar da yapılmıştır.[2]

Bu kelime **"şâhit olan"** veya **"kendisine şâhitlik yapılan"** anlamında ism-i fâil veya ism-i mef'ûldur.

Hüküm itibariyle şehîdler üçe ayrılır:

1- Şehîd-i Kâmil: Hem dünya ve hem de âhiret ahkâmına göre şehîd sayılır. Buna göre âkıl, bâliğ olduğu halde savaş meydanında öldürülen Müslüman, kâmil şehittir. Bunlara **hakiki şehîd, dünya ve âhiret şehîdi** de denir. Bunların cenazesi yıkanmaz, kefenlenmez, kanlı elbiseleriyle defnedilirler. **Ebû Hanîfe**'ye göre bunların namazları kılınır, ancak diğer üç mezhebe göre namazları da kılınmaz.

---

[1] **Müslim**, İmâret, 51/165; **Muvatta**, Salâtu'l-Cemâat, 2/6; **Tirmizî**, Cenâiz, 65/1063. Müellif işaret etmemekle birlikte hadîs, **Buharî**, Cihâd, 30'da da vardır.

[2] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 127.

2- Şehîd-i Dünya: Dünya ahkâmı itibariyle kendisine şehîd muamelesi yapılan, ama Allah katında şehîd sayılmayan insandır. Bunlara **hükmî şehîd** de denir. Dünya şehîdi olan mevtâya, dünyada aynen kâmil şehîd muamelesi yapılır. Çünkü Müslümanlarla birlikte savaşırken öldürülmüştür. Allah katında şehîd sayılmamasının, yani âhirette şehîd muamelesi görmemesinin sebebi, ise zâhiren Müslüman görünmesi, ama hakikatte Müslüman olmaması, yani münâfık olmasıdır.

3- Şehîd-i Âhiret: Sadece âhiret ahkâmı itibariyle şehîd sayılan Müslüman'dır. Bunlara **manevî şehîd, hükmî şehîd** de denir. Bunlarda kâmil şehîdde bulunması gereken hususlardan biri eksik olduğu için kendilerine dünyada şehîd muamelesi yapılmaz; yıkanır, kefenlenir, namazları kılınır.

Hadîslerde kimlerin şehîd sayılacağı konusunda, 5, 7, 8 gibi farklı sayıda insan gurupları zikredilmektedir. Bu, hadîsler arasında tenakuza değil, gelen vahye ve görülen ihtiyaca hamledilmiştir. Bu rivâyetlerin hepsini toparlarsak, âhiret şehîdini tespit mümkün olur:

1- **Allah yolunda ölen:** Bu ifadeden, savaşta öldürülen Müslüman anlaşılmamalıdır. Çünkü o, kâmil şehîddir. Bu cümleden maksat; Allah yolunda çalışıp didinirken, mücadele ederken vefat eden insandır.

2- **Mide hastalığından ölen**: Günümüzde pek çok midevî rahatsızlıklar tespit edildiği için, bu ifadeden neyin murad edildiğini tam olarak anlamak mümkün değildir. Bundan maksadın kolera, ishal vb. hastalıklardan ölenler gibi genel bir ifade olduğu düşünülebilir.

3- Vebadan ölen.

4- Suda boğulan.

5- Enkaz altında kalarak ölen.

6- Nifâs halinde iken ölen kadınlar.

7- Hamile iken ölen kadınlar.

8- Yanarak ölen.

9- Zatülcenbden ölen.

10- Malını müdafaa ederken öldürülen.

11- Canını müdafaa ederken öldürülen.
12- Ailesini ve namusunu müdafaa ederken öldürülen.
13- Dinini müdafaa ederken öldürülen.[3]
Bunlar, inşallah âhirette şehîd gibi sevap alırlar.

١٢٤١- (س ـ عقبة بن عامر رضي الله عنه) قال : إنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «خَمسٌ مَنْ قُبِضَ في شيءٍ منهنَّ فهو شهيد : المقتولُ في سبيل الله شهيدٌ ، والْغَرِقُ في سبيل الله شهيد ، والمبطونُ في سبيل الله شهيدٌ، والمطعونُ في سبيل الله شهيد، والنُّفَساءُ في سبيل الله شهيدٌ ». أخرجه النسائي.

1.241- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şu beş şeyden biri yüzünden ölen şehittir: Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda suda boğulan şehittir. Allah yolunda mide rahatsızlığından ölen şehittir. Allah yolunda vebadan ölen şehittir.[4]

١٢٤٢- (س ـ صفوان بن أمية رضي الله عنه) قال : الطَّاعُونُ ، والمبطونُ، والغريقُ ، والنُّفَساءُ، شَهادَةٌ. قال: وحدَّثنا أبو عثمان مِرارا، ورفعه مَرَّةً إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم. أخرجه النسائي.

1.242- Safvân b. Ümeyye'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"Vebadan, mide rahatsızlığından ölen, boğulan, lohusa iken ölen şehittir."[5]

---

[3] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 127-129; **Bezlu'l-Mechûd**, XIV, 5.

[4] **Nesaî**, Cihad, 36.

[5] **Nesaî**, Cenaiz, 110.

RİVÂYETLER

Hadîsin râvîsi (Süleyman et-Teymî) şöyle dedi: "Ebû Osman (en-Nehdî)[6] bize bu hadîsi birkaç defa tahdis etti, bir seferinde de Hz. Peygamber'e ref' etti." Hadîsi **Nesaî** tahdis etti.

١٢٤٣- (جابر [بن عتيك] رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «الشهداء سبعةٌ ، سوى القتل في سبيل الله : المطعونُ، والمبطونُ ، والغرِقُ ، والحَرِقُ ، وصاحبُ ذات الجنْب ، والذي يموتُ تحت الهَدْم، والمرأةُ تموتُ بجُمْع شهيدةٌ ».
أخرجه...

1.243- Cabir b. Atîk'den[7] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah yolunda öldürülenler dışında şehîdler yedidir:
1- Vebadan ölen.
2- Mide rahatsızlığından ölen.
3- Boğularak ölen.
4- Yanarak ölen.
5- Zatürreden ölen.

---

[6] **Ebû Osman en-Nehdî, Abdurrahman b. Mill b. Amr el-Basrî**: ö. 100/718. Muhadramundandır. Hz. Peygamber döneminde müslüman olmuş, ama O'nu görememişti. Hz. Ebû Bekir'in vefatında **Medîne**'ye gitti ve Hz. Ömer'in hilafete başlamasına şahit oldu. Oradan **Kûfe**'ye göçtü. Hz. Hüseyin şehîd edilince **Kûfe**'den ayrılıp **Basra**'ya yerleşti. **Kadisiye, Celûlâ** ve **Yermük** savaşlarına, **Tüster, Nîhâvend, Âzerbeycan** ve **Mehrân** fetihlerine katıldı. Çok dindar biriydi; geceyi kaim, gündüzü sâim geçirirdi. el-Mu'temir b. Süleyman; "**onun herhangi bir günah işlediğinî sanmıyorum**" der. 60 defa hac yaptığı rivâyet edilir. Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebû Hureyre gibi ileri gelen ashâba yetişti. Kendisinden Katâde, Süleyman et-Teymî ve Âsım el-Ahvel rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. 130 yıl yaşadığı rivâyet edilir.

[7] **Ebû Abdullah, Câbir b. Atîk b. Kays el-Ensarî:** ö. 61/710. Sahabîdir. **Medîne**'lidir. **Bedir** savaşına katılıp katılmadığı konusu ihtilaflıdır, ama ondan sonra yapılan bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında yer aldı. **Mekke** fethinde kabilesinin sancaktarlığını yaptı. **Medîne**'de vefat etti. Hadîsleri **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

6- Enkaz altında kalıp ölen.
7- Hamile iken ölen kadın."[8]

١٢٤٤- (عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) مثله - وزاد : **ومَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِه فهو شهيد.** أخرجه...

1.244-Abdullah b. Ömer de yukarıdaki hadîsin benzerini rivâyet etti, yalnız o; **"Kim malı uğrunda ölürse, o şehittir"** cümlesini ziyade etti.[9]

١٢٤٥- (د ـ أم حرام رضي الله عنهما): أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال:« **المائدُ في البحر، الذي يُصيبُهُ القيءُ له أجر شهيد،والغرق لَهُ أجْرُ شهيدَيْن**». أخرجه أبو داود.

1.245- Ümmü Haram'dan[10] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[8] Hadîsi **Rezîn** tahric etti. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîs, **Muvatta**, Cenaiz, 12/36; **Ebû Davud**, Cenaiz, 15/3111; **Nesaî**, Cenaiz, 14; **İbn Mâce**, Cihad, 17/2803'de de rivâyet edilmiştir;

[9] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs için bkz., **Keşfu'l-Hafâ**, II, 353, hadîs no; 2559.

[10] **Ümmü Haram bint Milhân el-Ensâriyye en-Neccâriye:** ö. 28/648. Hanım sahabîlerdendir. Künyesiyle meşhurdur; isminin Rumeysâ veya Gumeysâ olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'e bîat etmişti. Rasûlullah (as.) öğle uykusuna onun evinde yatardı. Ubâde b. Sâmit'in zevcesi, Ümmü Süleym'in kızkardeşi, Enes b. Mâlik'in teyzesi idi. **Kıbrıs** seferine çıkmış ve **Kıbrıs**'ta vefat etmiştir. Kabri halen **Kıbrıs**'tadır. Hz. Peygamber, rüyasında onun evinden deniz seferine çıkan ümmetinden bir gurup insanı gördüğünü sevinçle anlatmış, Ümmü Haram da O'ndan, kendisine de bu sefere katılmanın nasip olması için dua etmesini rica etmiş, Rasûlullah (as.) da dua etmişti. Salih bir hanımdı; Suriyeliler onu vesile kılarak Allah'tan yağmur isterlerdi. Tarih boyunca gayr-i müslimlerin de onun kabrini ziyaret ettikleri rivâyet edilir. Kendisinden yeğeni Enes b. Mâlik ve Atâ b. Yesâr rivâyet etmiş, rivâyetler, **Tirmizî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"(Allah için sefere çıkıp) **kendisini deniz tutan ve kusan insana bir şehîd sevabı, denizde boğulana da iki şehîd sevabı verilir.**"[11]

١٢٤٦- (خ ت د س ـ **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَنْ قُتِلَ دُونَ ماله فهو شهيد** ».

أخرجه البخاري والترمذي والنسائي. وللنسائي في رواية: **مَنْ قُتل دون ماله مظلوما فهو شهيد**

وفي رواية للترمذي وأبي داود والنسائي قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**مَنْ أُريدَ مالُه بغير حقّ، فقاتَلَ فقُتِلَ ، فهو شهيد** ».

1.246- Abdullah b. Amr b. Âs'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Malı uğrunda öldürülen şehittir."[12]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî, Tirmizî** ve **Nesaî** rivâyet etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de; **"Malı uğrunda zulmen öldürülen şehittir"** şeklindedir.

Tirmizî, Ebû Davud ve **Nesaî**'nin baka bir rivâyeti de şöyledir:

"Haksız yere kimin malına kastedilir, o da karşı çıkar ve sonunda öldürülürse, şehîd olur."

١٢٤٧- (س ـ **بُريدَة الأسلمي** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**من قتل دون ماله فهو شهيدٌ** ». أخرجه النسائي.

---

[11] **Ebû Davud**, Cihad, 10/2493.

[12] **Buharî**, Mezâlim, 33; **Tirmizî**, Diyât, 22/1419-1420; **Ebû Davud**, Sünnet, 32/4771; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 22.

1.247- Bureyde el-Eslemî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Malı uğruna öldürülen şehittir."[13]

١٢٤٨- (ت د س ـ سعيد بن زيد رضي الله عنه) قال سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « مَنْ قُتِلَ دُونَ مالِه فهو شهيد ، ومَنْ قُتِلَ دُونَ دَمه فهو شهيد ، ومن قُتِلَ دون دينه فهو شهيد ، ومن قُتِلَ دُونَ أَهْله فهو شهيد ». أخرجه الترمذي ، وأبو داود.

وفي أخرى للترمذي قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « مَنْ قُتِلَ دونَ ماله فهو شهيدٌ ،ومن سَرَق من الأرض شبرا طُوِّقَهُ يومَ القيامَة من سَبْع أرضين ».

وفي رواية للنسائي : مَنْ قُتِلَ دُونَ ماله فهو شهيد.

وفي أخرى له: مَنْ قاتَلَ دُونَ ماله فَقُتِلَ فهو شهيد ، ومن قاتلَ دون دمه فهو شهيدٌ ، ومن قاتل دون أهله فهو شهيد. زاد في أخرى : ومن قاتَلَ دُونَ دينه فهو شهيد.

1.248-Saîd b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Malı uğruna öldürülen şehittir. Canı uğruna öldürülen şehittir. Dini uğruna öldürülen şehittir. Âilesi uğruna öldürülen şehittir."[14]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** rivâyet etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Malı uğruna öldürülen şehittir. Herkim (başkasına âit) **bir karış toprağı çalarsa, yedi kat yerin dibine kadar o toprak onun boynuna dolanır."**

---

[13] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 23.

[14] **Tirmizî**, Diyât, 22/1418; **Ebû Davud**, Sünnet, 32/4772; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 23. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîs **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 2'de de kısmen rivâyet edilmiştir.

Nesaî'nin rivâyeti; **"Malı uğruna öldürülen şehittir."** şeklindedir. Diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Kim malı uğruna savaşır da öldürülürse, şehittir. Canı uğruna savaşıp da öldürülen şehittir. Âilesi uğruna savaşıp öldürülen de şehittir."

Diğer bir rivâyetinde de; **"Dini uğruna savaşıp öldürülen şehittir"** ziyadesi yer alır.

İZAH

Bu hadîslerin, özellikle günümüzde dikkatle ele alınıp incelenmesi gerekir. Bugün bütün dünya insanlarının en çok önem verdiği husus, **İnsan Hakları** meselesidir. Asla dokunulamayan en tabiî insan haklarının başında da, canın, malın, namusun ve inancın korunmasıdır. Önemi ancak günümüzde anlaşılan bu hakları Hz. Peygamber, binlerce yıl önce hükme bağlamış, bunlara asla dokunulamayacağını ifâde etmiştir. Bu hakları elde etmek ve korumak için canı pahasına mücadele etmek gerektiğini belirtmiştir. Bu uğurda can verenleri, en kutsal ölüm olan şehitlikle müjdelemiştir. Bu hakları kimsenin sınırlamaya ve engellemeye hakkı olmadığını söylemiştir. Bu hakların, hiç kimsenin lütfu olmadığını, herhangi bir yasanın ikrâmı olmadığını, doğrudan doğruya yüce Allah'ın hediyesi olduğunu ifâde etmiştir. Üstelik bunların kâğıt üzerinde kalan ve müeyyidesi olmayan güzel temennilerden ibaret olmadığını, aynı zamanda da hiçbir ayırım yapmadan yeryüzündeki bütün insan cinsi için geçerli ve bağlayıcı olduğunu göstermiştir.

١٢٤٩ (س ـــ سويد بن مُقَرِّن رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَظْلَمَته فهو شهيد ». أخرجه النسائي

1.249-Süveyd b. Mukarrin'den[15] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[15] **Ebû Amr, Süveyd b. Mukarrin el-Müzenî:** Sahabîdir. Numan b. Mukarrin'in kardeşidir. Kendisinden Hilâl b. Yesâf ve Hilâl b. Yezîd rivâyet etti. Rivâyetleri

"Saldırıya uğrayıp kendini müdafaa ederken öldürülen şehittir."[16]

١٢٥٠ - (م س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: جاء رجلٌ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسول الله، أرأيتَ إنْ جاء رجلٌ يريدُ أخْذَ مَالي؟ قال: «**فلا تُعْطه مالَكَ**»، قال: أرأيتَ إنْ قاتَلني؟ قال: «**قاتِلْهُ**»، قال: أرأيتَ إنْ قتَلني؟ قال: «**فأنتَ شهيدٌ**»، قال: أرأيتَ إنْ قتلتُهُ؟ قال «**هو في النار**». أخرجه مسلم. وفي رواية النسائي قال: جاء رجلٌ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: يا رسولَ الله، أرأيتَ إنْ عُدِيَ على مالي؟ قال: « **فانشُدْ بالله** »، قال: فإنْ أَبَوْا عليَّ؟ قال: « **فانْشُد بالله** »، قال: فإن أبوا عليّ؟ قال: « **فانشد بالله** »، قال: فإن أبواْ على؟ قال: «**فقَاتِلْ، فإنْ قُتلت ففي الجنة، وإنْ قَتلتَ ففي النار**».

وفي أخرى له قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ قاتلَ دُونَ مَاله فَقُتلَ فهو شهيد**».

1.250- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) gelip dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biri gelip malımı almak istese ne yapmalıyım?"

"- Ona malını verme!"

"- Eğer benimle savaşırsa? Beni öldürmeye kalkışırsa?"

"- Sen de onunla savaş! Sen de onu öldürmeye çalış!"

"- Ama, ya o beni öldürürse?"

"- Şehîd olursun."

"- Peki, ben onu öldürürsem?"

"- O, cehenneme girer."[17]

Müslim, **Ebû Davud**, **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi. **Kûfe**'de ikâmet etti ve orada vefat etti.

[16] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 25. Hadîs, sened açısından zayıftır.

[17] **Müslim**, İman, 62/225; Nesaî, Tahrîmu'd-Dem, 21.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** rivâyet etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber'e bir adam geldi ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şayet malıma tecavüz edilirse ne yapmalıyım?"

"- Ona Allah'ı hatırlat, Allah'ın adını ver!"

"- Ya adamlar laf anlamazlarsa?"

"- Ona Allah'ı hatırlat."

"- Ya söz dinlemezlerse?"

"- Allah'ı hatırlat!"

"- Ama yine de laf anlamazlarsa ne yapayım?"

"- Dövüş! Eğer sen öldürülürsen cennete girersin. Ama sen onu öldürürsen, o cehenneme girer."

Yine **Nesaî**'nin diğer bir rivâyetinde Rasûlullah (as.); **"Herkim malı uğruna savaşır ve öldürülürse, şehittir"** buyurdu.

١٢٥١- (م ــ ثابت مولى عمر بن عبد الرحمن رحمه الله) قال : لَمَّا كانَ بين عبد الله بنِ عَمْرو ، وعَنْبَسَةَ بن أبي سفيان ما كان تَيَسَّرا ، للْقتال ، فركبَ خالدُ ابنُ العاصِ إلى ابنِ عَمْرٍو ، فوعَظَهُ ، فقال له عبد الله بن عمرو : أمَا علمتَ أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ قُتلَ دُونَ ماله فهو شهيد** ؟». أخرجه مسلم.

1.251- Ömer b. Abdurrahman'ın âzâdlısı Sâbit[18] anlatıyor:

"Abdullah b. Amr ile Anbese b. Ebî Süfyan[19] arasında olan oldu; her ikisi de (birbirlerini) öldürmeye hazırlandılar. Halid b. el-Âs[20]

---

[18] Muhtemelen burada kastedilen kişi, Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattâb'ın âzâdlısı olan **Sâbit b. İyâd el-Ahnef el-Adevî el-A'rac**'dır. Kendisi Medîneli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre ve Enes'ten rivâyeti vardır. Kendisindern İmam Malik ve Amr b. Dînâr rivâyet Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[19] **Ebû Osman, Anbese b. Ebî Süfyan b. Harb el-Emevî el-Kuraşî**: Hz. Peygamber'in kaynı, Ümmü Habîbe ve Muâviye'nin kardeşi, Ebû Süfyan'ın oğludur. Kendisi

hemen (atına) bindi, Abdullah'a gitti ve ona nasihat etti. Abdullah b. Amr şöyle dedi:

"Sen de bilirsin ki, Rasûlullah (as.); **'Malı uğruna öldürülen şehittir'** buyurmuştu."[21]

١٢٥٢- (د ـــ أبو سلام الحبشي رحمه الله) عَنْ رجُلٍ من أصْحَاب رسولِ الله صلى الله عليه وسلم قال : أغَرْنا على حَيٍّ من جُهَيْنَةَ ، فَطَلَبَ رجلٌ من المسلمين رجلا منهم ، فضربَهُ فأخطأهُ ، وأصابَ نفْسَهُ بالسيف فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **أخوكم يا مَعْشَرَ المسلمين**» فابْتدَرَهُ النَّاسُ ، فوجَدُوهُ قد ماتَ ، فَلَفَّهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بثيابه ودمائِه ، وصلَّى عليه ودَفَنه ، فقالوا: يا رسولَ الله ، أشهيدٌ هو ؟ قال : «**نعم** ، **وأنا له شهيدٌ**». أخرجه أبو داود.

1.252- Ebû Sellâm el-Habeşî[22], Rasûlullah'ın (as.) bir sahabîsinden naklen şöyle dedi:

"Biz, Cüheyne kabilesinin bir koluna baskın yapmıştık. Müslümanlar tarafından bir adam, onlardan birini istedi. Kılıcı ile ona vurdu, ama kılıç onu sıyırdı ve kendi vücuduna battı. Hz. Peygamber;

---

tâbiîlerdendir, Hz. Peygamber'e yetişememiştir. Ablası Ümmü Habîbe'den rivâyeti vardır. Kendisinden Mekhûl rivâyet etti. Sikadır; **Müslim**'de rivâyeti vardır. Hicrî 47'de Hac emîrliği yapmıştı.

[20] **Ebû İkrime, Halid b. el-Âs b. Hişâm b. el-Muğîre el-Mahzûmî el-Mekkî**: Sahabîdir, **Mekke** fethinde İslâm'ı kabul etmişti. Babası **Bedir**'de Hz. Ömer tarafından öldürülmüştü. Halid b. el-Âs, Hz. Ömer döneminde **Mekke** valiliği yaptı. Muâviye döneminde vefat etti.

[21] **Müslim**, İman, 62/226.

[22] **Ebû Sellâm, Memtûr el-A'rac (el-Esved) el-Hubşî ed-Dımaşkî el-A'rac:** ö. 103/721? **Şam** ulemasındandır. Tâbiîlerdendir. Sevbân ve Ebû Ümâme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Mekhûl ve Yahya b. Ebî Kesîr rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri Buharî hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Bazen mürsel rivâyette bulunurdu.

"- Ey müslümanlar, kardeşiniz!..." diye seslendi. İnsanlar ona geldiğinde onu ölmüş buldular. Rasûlullah (as.) onu kanlı elbisesiyle kefenledi ve namazını kılıp defnetti. Dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o şehîd midir?"

"- Evet, ben de buna şâhidim" buyurdu.[23]

١٢٥٣- (س ـــ **العرباض بن سارية** رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «**يختصم الشهداء والمتوفَّوْنَ على فُرُشهِمْ إلى رَبِّنا في الذين يُتوَفَّوْنَ من الطَّاعُون ، فيقول الشهداء: قُتِلُوا كما قُتِلْنا ،ويقول المُتوَفَّوْنَ على فُرشهم : إخوانُنا ، ماتُوا على فرشهم كما متْنا ، فيقول ربنا : انظرُوا إلى جراحهم ، فإنْ أشْبَهَتْ جراحَ المقتولين فإنهم منهم معهم ، فإذا جراحُهم قد أشْبهتْ جراحَهم** ». أخرجه النسائي.

1.253- el-İrbâd b. Sâriye, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Şehitlerle yataklarında ölenler, taûndan ölenler hakkında münakaşa ederler. Şehitler der ki:

"- Onlar[24] da bizim gibi öldürüldüler."

Yataklarında ölenler de derler ki:

"- **Asıl bizim kardeşlerimizdir, çünkü onlar da bizim gibi yataklarında öldüler."**

Rabbimiz buyurur ki:

*"**Onların yaralarına bakın; eğer** (Allah yolunda) **öldürülenlerin yaralarına benziyorsa, onlardandır ve onlarla beraber olurlar."***

Bakarlar ki yaraları, onların yarasına benziyor."[25]

١٢٥٤- (أنس بن **مالك** رضي الله عنه) قال : قُتِلَ رجُلٌ في المعركَة ، وعاش بعدُ، ثم مات ، ومات آخرُ موتَه ، فحضرتُ الصلاةَ عليهما ، فمال أكثرُ الناس إلى الصلاة على المقتول

---

[23] **Ebû Davud**, Cihad, 40/2539. Hadîs zayıftır.

[24] **Nesaî**'nin matbû nüshasında; **"...Onlar bizim kardeşlerimizdir..."** diye başlar.

[25] **Nesaî**, Cihad, 36.

، فقال رجل منهم: ما أبالي من أيهما بُعثتُ ؛ لأني أسمع الله تعالى يقول: {والذين هاجروا في سبيل الله ، ثم قُتِلوا أو ماتوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ الله رزقا حسنا } (الحج : ٥٨). أخرجه...

1.254- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam savaşta vuruldu, bir müddet yaşadı, sonra öldü. O sırada bir başkası da ölmüştü. Ben, her ikisinin de cenaze namazında hazır bulundum. İnsanların ekserisi, öldürülen insanın cenazesine gitmişti. Onlardan biri şöyle dedi:

"Bu iki cenazeden hangisine gitsem fark etmez.[26] Çünkü ben, Yüce Mevlâ'nın; *'Allah yolunda hicret edip de sonra öldürülenleri veya ölenleri elbette Allah güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır'*[27] buyurduğunu işitiyorum."[28]

١٢٥٥- (ط ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) أنَّ عُمَرَ بن الخطاب-رضي الله عنه- غُسِّلَ وكُفِّنَ وصُلِّيَ عليه ، وكان شهيدا يرحمهُ الله. أخرجه الموطأ.

1.255- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre; **Hz. Ömer** şehîd olduğu halde yıkandı, kefenlendi ve namazı kılındı."[29]

---

26 Bu ibare; "**Bu iki cenazeden hangisi ile haşrolsam fark etmez**" şeklinde anlaşılmaya da müsaittir.

27 Hacc, 58.

28 Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

29 **Muvatta**, Cihad, 16/36.

(ج) "cim" harfi:

الكتاب الثاني

من حرف الجيم

في الجدال والمراء

2. KİTAB: **CEDEL VE MÜNAKAŞA: 1.256-1.264**

الكتاب الثاني

في الجدال والمراء

24- CEDEL VE MÜNAKAŞA

١٢٥٦- (ت ـــ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ما ضَلَّ قَوْمٌ بعد هُدى كانوا عليه إلا أُوتوا الجَدَال ، ثم تَلاَ { ما ضَرَبُوهُ لَكَ إلا جَدَلاً ، بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ } (الزخرف : ٥٨)». أخرجه الترمذي.

1.256-Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Hidâyete eren hiçbir millet, birbirleriyle cedelleşmedikçe sapıklığa düşmez."

Hz. Peygamber sonra; ***"Bunu sana sırf bir mücadele olsun diye söylüyorlar. Onlar, çok mücadeleci insanlardır"***[1] âyetini okudu.[2]

İZAH

Cedel; sözle yapılan münakaşa, tartışma, münazara, mücadele anlamına gelir. Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de müteaddit âyetlerde geçer. Bunlardan biri de hadîste zikredilmiştir.

Hadîste yasaklanan cedel ve münakaşa; hakkı ve doğruyu bulmak için ilmî usûllere uygun olarak yapılan fikir teâtisi ve münazara değildir. Aksine inadına, körü körüne, muhatabını susturmak ve yenmek amacıyla yapılan tartışmadır. Kendi düşüncesine uygun düşmeyen delilleri eğip bükmek, çarpıtmaktır. Keyfî yorumdur. Şahsının veya üstadının fikrini, Allah ve Peygamberinin üstüne çıkarmaktır.

Böyle bir tartışma ortamında muhatabını horlamak, fikirleri bulandırmak, hakkı bâtıl gibi göstermek gayreti vardır. Üstelik böyle bir mücadele, bâtıl bir gâye uğruna düşmanlığı da körükler.

---

[1] Zuhruf, 58.

[2] **Tirmizî**, Tefsir, 44/3253.

İşte yasak olan budur. Yoksa ilmî tartışma yasaklanmış değildir. Aksine bilimsel tartışma, farzdır. **Nahl** sûresindeki; ***"Onlarla en güzel yolla mücadele et"***[3] âyeti de, hakkı ve doğruyu bulmak gayesiyle yapılacak tartışmanın gerekli olduğunu ifade eder. ***"En güzel yolla"*** kaydı; körü körüne inatlaşmaktan sakınıp deliller ortaya koymayı ve muhatabına karşı nazik olmayı, husûmete ve kırgınlığa yol açacak tavır ve davranışlardan kaçınmayı ifade eder.[4]

١٢٥٧- (ت ـ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ ترك المِراء وهو مُبْطِلٌ، بُنِيَ له بَيْتٌ في رَبَضِ الجنة ، ومَنْ تركَهُ وهو مُحِقٌّ، بُنِيَ له في وسَطِها، ومَنْ حَسُنَ خُلُقُهُ بني له في أعلاها». أخرجه الترمذي.

1.257-Ebû Ümâme el-Bâhilî, Rasûlullah'dan (as.) şöyle rivâyet ediyor:

"Haksız iken münakaşayı terk eden insana, cennetin kenarında bir saray yapılır. Haklı olduğu halde münakaşayı terk edene ise, cennetin ortasında bir saray yapılır. Ahlâkını güzelleştirene de, cennetin en üstünde bir saray yapılır."[5]

İZAH

Bu hadîste üç hususa işaret edilmektedir:

1- Haksız olduğunu anlayıp münakaşayı terk eden sevap kazanır. Çünkü bu, hakka teslimiyeti ifade eder.

2- Haklı olduğu halde yine münakaşayı terk eden ise, birincisinden daha büyük mükâfat alır. Çünkü insan, haklı iken

---

[3] Nahl, 125.

[4] Bkz., **Ârıza**, XII, 133; **Tuhfe**, IX, 130.

[5] Musannıf, hadîsi **Tirmizî**'nin tahric ettiğini kaydetmektedir. **Tirmizî**'nin, Birr, 58/1993'de tahric ettiği hadîs, **Enes b. Mâlik**'den rivâyet edilmiştir ve orada; **"Bâtıl olduğu halde yalanı terkeden... Haklı olduğu halde münakaşayı terk eden..."** diye devam eder. **Ebû Ümâme** hadîsi ise **Ebû Davud**, Edeb, 8/4800'dedir ve; **"Haklı olduğu halde münakaşayı terk eden..."** diye başlar. **Câmiu'l-Usûl**'un M. H. el-Fıkî tarafından yapılan baskısında da ibare, **Tirmizî**'deki kayda uygundur.

kendine daha çok güvenir. Bu yüzden daha saldırgan olabilir. Buna rağmen olgunluk gösterip mücadeleye girişmemek, gereksiz yere husumet ve kırgınlıklara yol açmamak, büyük bir fazilettir.

3- Güzel ahlâk sahibi ise, bu ikisinden de büyük mükâfat alır. Çünkü güzel ahlâk, mezkür iki vasfın dışında, daha pek çok güzellikleri de kapsamaktadır.[6]

١٢٥٨- (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «المِرَاءُ فِي القرآن كُفْرٌ». أخرجه أبو داود.

1.258- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kur'ân üzerinde mücadele küfürdür."[7]

İZAH

Kur'ân-ı Kerim hakkında münakaşadan maksadın ne olduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Özetleyecek olursak;

1- Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğu konusunda şüphe uyandırmak.

2- Kur'ân'ın hâdis mi, kadîm mi olduğunu tartışmak.

3- Müteşâbih âyetler üzerinde tartışmak.

4- Kadere dair âyetler üzerinde tartışmak.

5- Kur'ân âyetlerinin birbirini nakzettiğini ileri sürmek.

6- Kur'ân'ın kırâat farklılıkları üzerinde tartışmak.

Hadîste **"küfür"** diye ifade edilen olay, Kur'ân'daki bazı meseleler hakkında fikir yürütmek değildir. Bundan maksat; Kur'ân üzerinde şüphe uyandıracak, onun Allah kelâmı olduğu konusunda tereddütler doğuracak sözlerdir. Hiç şüphesiz ki bu, küfürdür. Kur'ân âyetlerini birbirini nakzeder gibi göstermek de inançsızlığın işaretidir. Bir mü'min, Kur'ân'da izahını yapamadığı, aklının alamayacağı bazı şeylerin olabileceğini peşinen kabul eder ve bunun

[6] Bkz., **Ârıza**, VIII, 159; **Tuhfe**, VI, 128.

[7] **Ebû Davud**, Sünnet, 5/4603.

mahiyetini de Allah'a havale eder. Gaybe imanın manası da budur. Kader, müteşâbih âyetler vb. konularda, yine Kur'ân üzerinde şüphe uyandırmak gayesiyle serdedilen fikirlerin de insanı küfre götüreceği muhakkaktır. Kur'ân- Kerîm'de, mü'minlere, bu tür tartışmaların yapıldığı meclislerde oturmaları da yasaklanmaktadır:

"إذا رأيتَ الّذين يَخوضُونَ في آياتنا فأعْرِضْ عَنْهُمْ حتّي يَخُوضُوا في حَديثٍ غَيْرِه"

"Âyetlerimiz üzerinde çekişmeye dalanları gördüğün zaman, onlardan yüz çevir. Ta ki, başka bir konuya geçinceye kadar.[8]

Sahîhayn'da rivâyet edilen bir hadîste de Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"إقْرَأوا القُرآنَ ما إئْتَلَفَتْ عليه قلوبُكم فاذا اختَلَفْتُمْ فقومُوا"

"Kur'ân üzerinde gönülleriniz birleştikçe onu okuyun. İhtilafa düştüğünüzde ise, kalkıp dağılın."[9]

Kur'ân üzerinde yasaklanan tartışmayı tek bir hususa indirgemek, doğru olmasa gerektir. Bundan gaye, Kur'ân'ın asıl amacını çarpıtmak düşüncesiyle yapılan tartışmalar olmalıdır.[10]

١٢٥٩- (خ م ت س ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**إنَّ أبغض الرجالِ إلى اللّه تَعَالَى :الأَلَدُّ الْخَصِمُ** ». أخرجه الجماعةُ إلا الموطأ ، وأبا داود.

1.259- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İnsanların Allah'a en sevimsizi, husûmeti şiddetli olan kişidir."[11]

---

[8] En'âm, 68.

[9] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 37; İ'tisâm, 26; **Müslim**, İlim, 3, 4.

[10] **Ârıza**, VIII, 160; **Avnu'l-Ma'bûd**, XII, 353; **Bezlu'l-Mechûd**, XVIII, 125.

[11] **Buharî**, Ahkâm, 34; Mezalim, 15; Tefsir, 2/37; **Müslim**, İlim, 275; **Tirmizî**, Tefsir, 3/2976; **Nesaî**, Kudât, 34.

İZAH

Hadîste geçen "الألدّ الخصم" ibaresi, münafıklar hakkında, bir rivâyete göre de **Ahnes b. Şüreyk** hakkında nâzil olan bir âyette geçmektedir:

"و منَ النّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُه في الْحياة الدّنيا و يُشْهِدُ الله علي ما في قَلْبِه و هُوَ اَلَدُّ الْخصام"

"İnsanlardan öylesi var ki, onun dünya hayatına dair söyledikleri hoşuna gider. Üstelik o, kalbinde olana da Allah'ı şahit gösterir. Halbuki o, husûmeti pek şiddetli biridir."[12]

"Eledd"; inatçı, mücadeleci, münakaşacı, kaypak, sert gibi manalara gelir.

"Hasm" da; husûmette usta, mücadelede mâhir kişiye denir.

İşte bu iki kelime birleşerek bir terkip oluşturmuştur. Bu vasfa sahip olan insan; yalan söyler, iftira eder, meseleleri çarpıtır, saptırır. Daima kaypaklık gösterir, belli bir standarda uymaz, hakka yanaşmaz, son derece katıdır. Bütün bu vasıflar da Allah'ın buğz ve nefret ettiği şeylerdir.

Bu vasıfların öncelikle kâfirlere ve münafıklara ait olduğu düşünülebilir. Zira Allah'ın bildirdiği hakkı kabule yanaşmamak, daha çok onlara ait bir özelliktir. Ancak inatçı, mücadeleci ve kavgacı mü'minlerin varlığı da bir gerçektir. Binâenaleyh hadîsin hükmü mü'min, münafık ve kâfiri içine alır.[13]

١٢٦٠- (ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : خَرَجَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ونحن نتنازَعُ في القَدَرِ فغَضِبَ حتى كأنّما فُقِيءَ في وجهه حَبُّ الرُّمّان حُمْرَةً من الغَضَب فقال: أبهَذا أُمرتُم؟ أمْ بِهذا أُرسلتُ إليكم؟ إنّما أهْلَكَ من كان قبلكم كَثْرَةُ التّنازُعِ في أمْرِ دينهِمْ واْختلافُهمْ على أنبيائهم.

---

[12] Bakara, 204.

[13] Bkz., **İbn Hacer**, XV, 88; **Aynî**, XIII, 4; **Ârıza**, XI, 99; **Tuhfe**, VIII, 318.

وفي رواية : إنّما هَلَكَ مَنْ كان قبلَكُمْ حين تنازعوا في هذا الأمْرِ ، عزَمْتُ عليكم ، عزَمْتُ عليكم : أن لا تَنازَعُوا فيه. أخرجه الترمذي.

1.260- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Bizler kader konusunda münakaşa ederken Rasûlullah (as.) yanımıza geldi. Öyle kızdı ki, yüzü kıpkırmızı olmuştu. Sanki yanaklarına nar (suyu) sürülmüş gibiydi. Şunları söyledi:

"Siz, bununla mı emrolundunuz? Yoksa ben size bunun için mi gönderildim? Sizden öncekileri, ancak dinî meselelerde çok çekişmeleri ve Peygamberlerine muhalefet etmeleri helâk etmiştir."[14]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Sizden öncekiler, bu meselede çekiştikleri için helâk oldular. Binâenaleyh bu meselede tartışmamanız için size yemin veriyorum, yemin!.."

Hadîsi **Tirmizî** rivâyet etti.

İZAH

Kader konusu, daha sonra gelecektir. Bu bakımdan burada kader konusuna girmeyeceğiz. Burada bizi ilgilendiren husus, Hz. Peygamber'in kader hakkındaki tartışmaları yasaklamasıdır. Çünkü kader, Allah'a ait sırlardan biridir. Bu konuda yapılacak mücadele ve münakaşa, insanı bir yere götürmez, meselenin gerçek yüzünü öğrenmesine de imkân vermez. Aksine fikirleri bulandırır, sapıklıklara yol açar.

١٢٦١- (م ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : هَجَّرْتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم يوما ، فَسَمِعَ أصواتَ رجلين اختَلَفا في آية فخرج رسولُ الله

---

[14] **Tirmizî**, Kader, 1/2133. Hadîsin râvîlerinden **Salih b. Beşir** zayıftır, ancak **İbn Mâce**'de şevâhidi bulunmaktadır.

صلى الله عليه وسلم يُعْرَفُ في وجهه الغَضَبُ ، فقال : إنَّما هَلَكَ مَنْ كان قبلكم باختلافهم في الكتاب. أخرجه مسلم.

1.261- Abdullah b. Amr b. Âs anlatıyor:

"Bir gün erkence Rasûlullah'ın (as.) yanına gittim. Bir ara Hz. Peygamber, bir âyet hakkında ihtilafa düşen iki adamın sesini işitti. Dışarı çıktı, kızgınlığı yüzünden belli oluyordu. Buyurdu ki:

"Sizden öncekiler, ancak Kitâb hakkında ihtilafları sebebiyle helâk oldu."[15]

١٢٦٢- (عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : لا تُمارِ أخاكَ فإنّ الْمِراءَ لا تُفهَمُ حِكْمَتُهُ، ولا تُؤمَنُ غائلتُه ، ولا تَعِدْ وعْدا فتُخلِفَهُ. أخرجه...

1.262- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Kardeşinle mücadele etme! Zira münakaşa (ile meselenin) hikmeti anlaşılmaz. Tartışmanın doğuracağı (sıkıntı ve) gâileden de emin olunamaz. Yerine getiremeyeceğin bir vaadde de bulunma!"[16]

١٢٦٣- (ت ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إنَّ الشَّيْطانَ قد أيسَ أنْ يَعْبُدَهُ المصلُّونَ ،ولكن في التحريش بينهم ». أخرجه الترمذي.

1.263- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz şeytan, namaz kılanların artık kendisine ibadet etmelerinden ümidini kesmiştir. Ama onları birbirine düşürebilmektedir."[17]

---

[15] **Müslim,** İlim, 1/2.

[16] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

[17] **Tirmizî,** Birr, 25/1937.

İZAH

"**Namaz kılanlar**"dan maksat, mü'minlerdir. Zira namaz, mü'minin en bariz vasfıdır. Mü'minlerin yeniden küfre dönmeleri, putlara tapmaları artık söz konusu değildir.

Ama şeytan yine de onları tahrik eder, birbirine düşürmeye çalışır. Zira her ne kadar onları tekrar küfre döndürmekten ümidini kesmişse de, birbirlerine düşürmekten ümidini kesmemiştir. Fitne ve fesattan ümidini kesmemiştir.

Nevevî, bu hadîsin büyük bir mucize olduğunu söyler.[18]

١٢٦٤- (د ـ سعيد بن المسيب رحمه الله) قال : بينما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم جالسٌ، ومعَهُ أصْحَابُهُ، وقعَ رجلٌ بأبي بكرٍ فآذاهُ ، فَصَمَتَ عنه أبوبكرٍ، ثم آذاه الثانية، فَصَمَتَ عنه أبو بكر، ثم آذاه الثالثة ، فانْتصرَ أبو بكرٍ ، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقال : أوَجَدْتَ عَليَّ يارسولَ الله ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **نَزَلَ مَلَكٌ من السَّماءِ يُكَذِّبُهُ بما قالَ لَكَ ، فلمّا انتصَرْت ذَهبَ المَلكُ، وقَعدَ الشّيْطانُ ، فلم أكُنْ لأجْلِسَ إذْ وقعَ الشَّيطانُ.**

أخرجه أبو داود. وأخرج أبو داود أيضا، عن أبي هريرة : أنَّ رجلا كان يَسُبُّ أبا بكر رضي الله عنه... وساق نحوه.

1.264- Saîd b. Müseyyeb anlatıyor:

"Hz. Peygamber, ashâbı ile birlikte otururken bir adam Hz. Ebû Bekir'e sataştı ve onu üzdü. Hz. Ebû Bekir cevap vermedi. Adam ikinci defa ona dil uzattı, Hz. Ebû Bekir yine sustu. Sonra üçüncü defa laf atınca, Hz. Ebû Bekir de mukabele etti. O zaman da Rasûlullah (as.) ayağa kalktı. Hz. Ebû Bekir;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bana kızdınız mı?" dedi. Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

"- Gökten bir melek inmiş, o adamın sana söylediklerini yalanlıyordu. Ama sen adama mukabele edince melek gitti, şeytan gelip oturdu. Şeytanın oturduğu yerde ben durmam."[19]

---

[18] Bkz., **Tuhfe**, VI, 67.

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud, Ebû Hureyre'den tahric ettiği başka bir senedle; *"Bir adam Hz. Ebû Bekir'e küfretti..."* diyerek aynı hadîsi tekrar rivâyet eder.

İZAH

Burada bir ahlakî ölçü getirilmektedir. Her şeyden önce İslâm, realist bir dindir. Her konuda karşılıklılık ilkesini benimser. Zaten insan fıtratına uygun olanı da budur. Hiç kimse, kendisine küfreden birine, **"ağzına sağlık"** demez.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır:

"وجزاء سيّئة سيّئة مثلها" ; ***"Bir kötülüğün karşılığı, aynı şekilde bir kötülüktür."***[20]

"فإن عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به" ; ***"Eğer ceza vermek isterseniz, size yapılanın aynıyle mukabele edin!"***[21]

Binâenaleyh herkes, kendisine yapılana, yasal sınırlar dahilinde mukabele hakkına sahiptir. Kaide budur ve insan fıtratına uygun olanı da budur. Ancak her iki âyetin devamında; ***"Sabrederseniz, bu çok daha iyidir...", "Kim bağışlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir"*** buyurulmaktadır.

İzahına çalıştığımız hadîste Rasûlullah'ın (as.) tavrını şöyle izah etmek mümkündür:

Rasûlullah (as.), **Hz. Ebû Bekir** gibi şahsiyetten normal ve uygun olanı değil, en iyi, en fâzıl, en ahlakî olan davranışı beklemektedir. Çünkü havâssa, büyük ve faziletli adamlara yakışanı budur.[22]

---

[19] **Ebû Davud**, Edeb, 49/4896-4897. Hadîsin râvîlerinden **Muhammed b. Aclân** sadûk olmakla birlikte, özellikle **Ebû Hureyre**'den rivâyetlerinde hata ettiği bilinmektedir.

[20] Şûra, 40.

[21] Nahl, 126.

[22] Bkz., **Avnu'l-Ma'bûd**, XIII, 239; **Bezlu'l-Mechûd**, XIX, 135.

ترجمة الأبواب التي أولها جيم ، ولم ترد في حرف الجيم

(الجار) : في كتاب الصحبة

(الجلود) : في كتاب الطهارة

(الجنابة) : في كتاب الطهارة

(الجنة) : في كتاب القيامة

(الجنازة) : في كتاب الموت

"CİM" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUĞU YERLER

Konunun Adı:	Bulunduğu Kitâb:	Hadîs No:
Câr (komşuluk)	**Sohbet**	**4.913**
Cülûd (deriler)	**Tahâret**	**5.080**
Cenâbet	**Tahâret**	**5.300**
Cennet	**Kıyâmet**	**8.026**
Cenâze	**Mevt**	**8.550**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الحاء

ويشتمل على ستة كتب:

كتاب الحج والعمرة ، كتاب الحدود ، كتاب الحضانة ، كتاب الحياء ، كتاب الحسد ، كتاب الحرص.

(ح) "ha" harfi:

(ح) *"ha" harfi:*

الكتاب الأول

في الحج والعمرة

1. KİTAB : **HAC VE UMRE: 1.265-1.798**

بسم الله الرحمن الرحيم

الكتاب الأول

في الحج والعمرة

وفيه أربعة عشر بابا:

الباب الأول

في وجوبه ، والحثّ عليه

25- HAC VE UMRE

A- HACCIN FARZİYETİ VE HACCA TEŞVİK

١٢٦٥- (م س — **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : خطبنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقال: **"يا أيها الناس ، قد فرض عليكم الحج ، فحجوا"** ، فقال رجل : أ في كل عام يا رسول الله ؟ فسكت حتى قالها ثلاثا ، ثم قال : **"ذروني ما تركتكم ، و لو قلت : نعم ، لوجبت ، و لما استطعتم ، و إنما أهلك من كان قبلكم كثرة سؤالهم ، و إختلافهم على أنبيائهم ، فإذا أمرتكم بشيء فائتوا منه ما استطعتم ، و إذا نهيتكم عن شيء فاجتنبوه"** أخرجه مسلم والنسائي.

1.265- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bize hitap ederek şöyle buyurdu:

"- Ey insanlar; hac size farz kılındı, binâenaleyh hac farîzasını edâ ediniz!"

Bir adam dedi ki:

"- Her yıl mı, ey Allah'ın Rasûlü?"

Adam, üç defa tekrar etti, Hz. Peygamber önce cevap vermedi sonra dedi ki:

"- **Ben sizi** (kendi halinize) **bıraktığım sürece, siz de beni** (kendi halime) **bırakınız.** (Fazla soru sormayın. Çünkü) **şayet** *'evet!'* **desem,** (her yıl hac yapmanız) **mutlaka farz olurdu; ama buna da gücünüz yetmezdi. Sizden önceki insanları, ancak Peygamberlerine çok soru sormaları ve ihtilafa düşmeleri helâk etmiştir. Ben, size bir şey emrettiğimde, gücünüz yettiği kadar onu yapın! Sizi bir şeyden men ettiğimde de ondan sakının!"**[1]

İZAH

Hadîste, çok soru sormak hakkında getirilen yasak konusunda, daha önce geçen 4 ve 606 nolu hadîsere ve izahlarına bakılmalıdır.

Hz. Peygamber'e yukarıdaki soruyu soran zat, **Akra' b. Hâbis**'tir.

Nevevî, bu hadîs vesilesiyle mutlak emrin, tekrar tekrar ifâyı gerektirip gerektirmediği konusuna temas eder. Mesele, bir usûl-u fıkıh konusu olduğu için, oraya bakılmalıdır.

HAC

Hac kelimesi lügatte; bir şeye yönelmek, kasdetmek anlamındadır. **İbn Sikkît;** büyük ve saygıya değer bir şeye yönelip kasdetmek anlamındadır diye tahsis eder.

Istılahta ise; ihrâma girerek muayyen günlerde Kâbe'yi ziyaret etmek ve Arafat'ta vakfe yapmaktır. Bu terim, eski tabirle; zaman-ı mahsusta, mekân-ı mahsusu, fiil-i mahsus ile ziyarettir diye açıklanır.[2]

Haccın farziyeti; Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir. Kur'ân'dan delili, farklı görüşlere göre **Âl-i İmrân** sûresinin 97, **Bakara** sûresinin 196 veya **Hac** sûresinin 27. âyetleridir.

Sünnetten delili de, bu konudaki hadîslerdir.

Haccın ne zaman farz kılındığı konusunda çok farklı görüşler vardır; Hicrî 5. yıldan başlayıp 10. yıla kadar muhtelif tarihler

---

[1] **Müslim,** Hac, 73/412; Fedâil, 37/130; **Nesaî,** Hac, 1. Hadîsin ilk kısmı, **Buharî**'de de rivâyet edilmektedir: bkz., İ'tisâm, 4.

[2] Bkz., **İbn Hacer,** III, 442; **Aynî,** IX, 121; **Avnu'l-Ma'bûd,** V, 144.

zikredilir. Bunların en kuvvetli görüleni de, hicrî 6 veya 9. yılda farz kılındığına dair olan rivâyettir.[3]

١٢٦٦- (ت - **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « لما نزلت : **{ولله على الناس حج البيت من استطاع إليه سبيلا}** [آل عمران: ٩٧] ، قالوا: يا رسول الله ، كل عام ؟ فسكت، فقالوا: يا رسول الله أفي كل عام؟ قال: **لا ولو قلت: نعم لوجبت** فأنزل الله تعالى: **{ يا أيها الذين آمنوا لا تسألوا عن أشياء إن تبد لكم تسؤكم...}** الآية [المائدة: ١٠١] ». أخرجه الترمذي.

1.266- Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi:

"Yoluna gücü yeten her mü'minin Kâbe'yi haccetmesi, insanlar üzerinde Allah'ın hakkıdır"[4] âyeti nâzil olunca, insanlar dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, her yıl mı?"

Rasûlullah (as.) sustu. Tekrar dediler ki:

"- Her yıl mı, ey Allah'ın Rasûlü ?"

O zaman Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Hayır! Ama şayet *'evet!'* deseydim, mutlaka farz olurdu."

Bunun üzerine Yüce Allah; ***"Ey iman edenler, açıklandığında fenanıza gidecek şeylerden sormayın"***[5] âyetini indirdi.[6]

١٢٦٧- (د س - **عبد الله بن عباس** رضي الله عنه) أن الأقرع بن حابس سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : الحج في كل سنة ، أو مرة واحدة؟ قال : " **بل مرة واحدة ، فمن زاد فتطوع**". هذه رواية أبي داود.

---

[3] Bkz., **İbn Hacer**, III, 442; **Aynî**, IX, 122; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 144.

[4] Âl-i İmrân, 97.

[5] Mâide, 101.

[6] **Tirmizî**, Hac, 5/814; Tefsir, 6/3054. Bu rivâyet, sened açısından munkatıdır.

وفي رواية النسائي : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : "**إن الله كتب عليكم الحج**" فقال الأقرع بن حابس التميمي: كُلَّ عام يا رسول الله؟ ، فقال :" **ولو قُلتُ : نَعَمْ لَوَجَبَتْ ، ثم إذا لا تسمعون ولا تطيعون ، ولكنه حجة واحدة.**"

1.267- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

Akra' b. Hâbis, Rasûlullah'a (as.) sordu:

"- Hac her yıl mı, yoksa sadece bir defa mı (farzdır)?"

Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

"- Sadece bir defadır. Daha çok yapan, nafile olarak haccetmiş olur."[7]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud**'undur.

Nesaî'nin rivâyetinde Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah, size haccı farz kıldı."

Akra' b. Hâbis et-Temîmî dedi ki:

"- Her yıl mı, ey Allahın Rasûlü?"

"- Şayet *'evet'* desem, mutlaka farz olurdu. Sonra da dinlemez ve itâat etmezdiniz. Ama farz olan hac, bir defa yapılandır."

١٢٦٨- (ت ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) قال : جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : ما يوجب الحج ؟ قال : "**الزاد والراحلة.**" أخرجه الترمذي.

1.268- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

Bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve dedi ki:

"- Haccı farz kılan nedir?" Rasûlullah (as.);

"- Azık ve binek" buyurdu.[8]

---

[7] **Ebû Davud**, Menâsik, 1/1721; **Nesaî**, Hac, 1.

[8] **Tirmizî**, Hac, 4/813; Tefsir, 4/2998.

İZAH

Bu hadîs, zayıf bir senedle rivâyet edilmiştir. Ancak muhtelif kaynaklarda muhtelif senedlerle rivâyet edilen bu hadîs hakkında **Şevkânî**; rivâyetlerin birbirini doğruladığını ve kuvvetlendirdiğini söylemektedir.[9]

Hadîsi **İbn Mâce, Dârekutnî, Hâkim** ve **Beyhakî** de rivâyet etmişlerdir.

Hadîse göre hac âyetinde geçen *"gücü yeten"* ifâdesinden maksat iki şeydir: 1- Azık, 2- Binek.

Azıktan gâye, hacca gidip gelinceye kadar hem kendisine, hem de bakmakla yükümlü olduğu âile efradına yetecek miktarda erzaktır.

Binek de; kendisini hacca götürüp getirecek olan vasıtadır.

İmam Mâlik, *"gücü yeten"* ifâdesinden maksadın, vücut sağlığı olduğu kanâatindedir.[10]

١٢٦٩- (ت ــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ مَلَكَ راحلة ، وزادا يُبَلِّغُهُ إلى بيت الله الحرام ، ولم يَحُجَّ ، فلا عليه أن يموت يَهُوديا أو نصرانيا ، وذلك أن الله تعالى يقول : { ولله على الناس حِجُّ البيت من استطاعَ إليه سبيلاً }** [آل عمران:٩٧]». أخرجه الترمذي.

1.269- Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Her kim, kendisini Allah'ın Beytulharam'ına götürecek binek ve azığa sahip olur da haccetmezse, Yahudi veya Hıristiyan olmaktan başka bir şekilde ölmez. Çünkü yüce Allah; *'Yoluna gücü yeten herkesin Kâbe'yi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır'*[11] buyurmaktadır."[12]

---

[9] **Neylu'l-Evtar**, IV, 322.

[10] **Tuhfe**, III, 542.

[11] Âl-i İmrân, 97.

[12] **Tirmizî**, Hac, 4/812.

İZAH

Bu hadîs muhtelif kaynaklarda değişik senedlerle rivâyet edilmiştir. Ancak bunların hepsi de zayıftır. Bununla birlikte **İbn Hacer,** bu senedlerin birbirini takviye edip hadîsi kuvvetlendirdiğini söylemektedir. **İbn Cevzî** hadîsin mevzû olduğuna hükmetmiş, **İbn Hacer** ise bu iddiaya karşı çıkmıştır. **İbnu'l-Cevzî, Tirmizî**'nin isnâdında yer alan râvîlerden **Hilâl b. Rabîa b. Amr**'ın meçhûl, **el-Hâris el-A'ver**'in de kezzâb olduğunu iddia etmektedir.[13]

"Yahudi veya Hristiyan olarak ölür" cümlesi, şüphesiz ki bir tehdit ifâdesidir. Hac farîzasını ihmal edenleri korkutma amacını gütmektedir. Ancak bu farîzayı edâ etmeyenlerin, eğer Allah affetmezse, uhrevî cezaya uğratılmaları da söz konusudur. Kaldı ki, üzerine farz olduğu halde haccın farziyetini inkâr ederek edâ etmemek de küfrü gerektirir.[14]

١٢٧٠- (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **«لاَ صَرُورَةَ في الإسلام »**. أخرجه أبو داود.

1.270- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İslamda *sarûret* yoktur."[15]

İZAH

"Sarûret" lügatte; mani olmak, hapsetmek demektir. Hacca gidebilecek durumda olduğu halde bu farzı edâ etmeyen, kendisine pek çok hayrın gelmesine mani olmuş olur. Daha çok hiç hac yapmamak, haccı terk etmek anlamında kullanılan bu kelime; ruhbanlar gibi, kadınlardan uzak durma manasına da gelir.

Bazı âlimler bu hadîsten, Harem dahilinde cinayet işleyen birinin cezalandırılacağı anlamını çıkarmışlardır. O anda suçlunun; **"Ben hac**

---

[13] Bkz., *Fevâidu'l-Mecmûa*, Şevkânî, 102.

[14] **Tuhfe**, III, 541.

[15] **Ebû Davud**, Menâsik, 3/1729.

yapmıyorum" şeklindeki sözüne itibar edilmez. Câhiliye döneminde, suç işleyenler **Kâbe**'ye sığınır ve kimse de onları cezalandıramazdı. Davacıya; **"O adam sarûret halindedir"** diye cevap verilirdi.

Hadîs, öngörülen şartlara sahip olan insanın, haccı tehir etmesinin câiz olmadığına da delildir. Ancak hadîsin râvîlerinden **Ömer b. Atâ**'nın güvenilirliği konusunda ihtilaf vardır, bu itibarla hadîs zayıf görülmüştür.

Şâfiî, Evzâî ve **Ahmed b Hanbel,** bu hadîse dayanarak; haccetmemiş insanın, başka birinin yerine gidemeyeceğini söylerler. Buna karşılık **Mâlik, Sevrî** ve **Hanefîler**'e göre esas olan niyettir.[16]

Bununla birlikte hadîsin zayıf bir senede sahip olduğunu, senedindeki ricâl hakkında laf edildiğini de bilmek gerekir.

١٢٧١– (د ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ أرادَ الحجَّ ، **فَلْيَتَعَجَّلْ**». أخرجه أبو داود.

1.271- Abdullah b. Abbas'dan, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

"Haccetmek isteyen, acele etsin!.."[17]

İZAH

Hac bir insana farz olduğunda hemen hacca gitmesinin gerekliliği ile tehir ederek gelecek yıllarda hac yapmasının mümkün olup olmadığı konusu fukaha arasında tartışmalıdır. Bu konuda iki görüş vardır:

1- Fevrî Hac: Kendisine hac farz olan insanın, hemen o yıl hacca gitmesine fevrî hac denir. İzahına çalıştığımız hadîs, üzerine hac farz olan insanın, bu ibâdeti hemen edâ etmesi gerektiğine, geciktirmesinin câiz olmadığına delâlet etmektedir. **Hz. Ömer, Ebû Hanîfe, Mâlik, Ebû Yusuf, Ahmed b. Hanbel** ve bazı **Şâfiîler** de bu

---

[16] **Menhel**, X, 268.

[17] **Ebû Davud**, Menâsik, 5/1732.

hükmü benimserler. Hadîsin muhtelif kaynaklardaki rivâyeti de bu hükmü te'yid etmektedir. Ayrıca; *"Haccı da, umreyi de tam yapın"*[18] âyeti de, bu farîzanın fevrî olarak derhal edâsı gerektiğine delâlet eder. Bir kısım fukahaya göre hac farizasını fevrî saymamak, haccı farz olmaktan çıkarır; çünkü hac fevrî değilse, insan bu farîzayı hayatının sonuna kadar tehir edebilir; bu esnada da hastalanabilir, imkânlarını kaybedebilir, hatta vefât edebilir. Bu takdirde de hac yapmadığı için günahkâr sayılmaması gerekir. Halbuki 1.269 nolu hadîste görüldüğü üzere hac görevini edâ etmeden ölen insan için çok ağır bir tehdit ifâdesi kullanılmaktadır. Hatta **Hz. Ömer,** kendisine hac farz olduğu halde haccetmeyenlere cizye koymakla tehdit eder ve onları müslüman saymayacağını söyler.[19]

2- Terâhî Hac: Hac farz olduğu halde hemen hacca gitmeyip gelecek yıllara tehir ederek hac yapmaktır. **Şâfiî, Evzâî, Sevrî** ve **İmam Muhammed** de, haccın terâhî üzerine farz kılındığı, binâenaleyh geciktirmenin günah olmadığı kanâatindedirler. Sahâbeden de bu görüşü benimseyenler vardır. Bu görüşü benimseyenlerin delili şudur:

Hac, hicrî 6. yılda farz kılınmış, Rasûlullah(as.) **Mekke**'yi hicrî 8. yıl Ramazan ayında fethetmiş, aynı yıl Şevval ayında **Mekke**'de bulunanlara haccetmelerini emrederek **Medîne**'ye dönmüştü. Hicrî 9. yılda Rasûlullah (as.), **Hz. Ebû Bekîr**'i Hac Emîri olarak görevlendirmiş, kendisi yine hacca gitmemiş, ancak ertesi yıl hac farîzasını edâ etmişti. İşte bu tarihî durum, haccı geciktirmenin günah olmadığını gösterir.

Nevevî; "Bir emrin fevrî olduğunu gösteren bir karîne yoksa, o emrin terâhî ifâde ettiği kabul edilir. Hacla ilgili emirlerin fevrî olduğunu gösteren bir karîne yoktur" der.

Bu görüşü benimseyen âlimler, birinci gruptaki fakîhlerin delilleri hakkında şöyle derler:

1- Bu husustaki hadîsler zayıftır.

2- Hadîsteki acele etme emri, mendûb ifâdesidir.

---

[18] Bakara, 196.

[19] **Neylu'l-Evtâr**, IV, 317.

3- Geciktirilerek yapılan hacca, **"kaza"** değil, **"edâ"** adı verilmektedir. Bu konuda ittifak vardır. Geciktirilmesi câiz olmasaydı, **"edâ"** değil, **"kaza"** denmesi gerekirdi.

Netice itibariyle ikinci görüşü benimseyen âlimler, müslümanlar için bir genişlik ve rahatlık meydana getirmişlerdir. Ancak ilk görüş de ihtiyata daha uygundur.[20]

Bu rivâyet muhtelif kaynaklarda yer almıştır. Ancak râvîlerden **Mihrân Ebû Safvân**'ı **İbn Hibbân Sikat**'ında zikretmiş olmasına rağmen bazı âlimler onu meçhul sayarlar. **Ahmed b. Hanbel**'in *Müsned*'in'de, **İbn Mâce**'de, *Müstedrek*'te ve **Beyhakî**'nin *Sünen*'indeki rivâyetler de zayıf senedlerle nakledilmiştir. Zayıf olmakla birlikte bu farklı rivâyetlerin birbirini kuvvetlendirdiği düşünülebilir.

١٢٧٢- (ت ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم سُئِلَ عن العمرة : واجبةٌ هي ؟ قال: لا ، وأن تَعْتَمِرُوا هو أفْضَلُ ». أخرجه الترمذي.

1.272- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah'a (as.) Umre'den soruldu:

"- Umre farz mıdır?"

Şu cevabı verdi:

"- Hayır, ama umre çok faziletli bir ibâdettir."[21]

İZAH

U m r e; lügâtte ziyaret anlamına gelir. Dinî terminolojide ise, belli şartlarla Kâbe'yi ziyaret etmektir.

Umre'nin hac'dan farkı, yılın her ayında yapılabilmesidir. Ayrıca umrede, Arafat'ta vakfe ve şeytan taşlama gibi ameller de şart değildir. Umre; ihrâm, tavaf ve sa'y'den ibarettir.

---

[20] **Menhel**, X, 272; **Neylu'l-Evtâr**, IV, 317.

[21] **Tirmizî**, Hac, 88/931.

Umre'nin hükmü, müctehidler arasında ihtilaflıdır. **Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, Sevrî, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel** ve **Buharî** vücûbuna kaildirler. Buna karşılık,**Hanefîler** ve **Mâlikîler,** nâfile bir ibâdet sayarlar.

İzahına çalıştığımız hadîs, nâfile olduğunun delilidir, ancak hadîs zayıftır; çünkü senedinde **Haccâc b. Ertât** adında zayıf bir râvî bulunmaktadır.

"وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰه" *"Hac ve Umre'yi Allah için tamamlayın"*[22] âyetinde hac ve umrenin yanyana zikredilmesi de, umrenin vücûbuna delil sayılır.[23]

١٢٧٣– (ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: «العُمْرَةُ وَاجِبَةٌ. أخرجه الترمذي.

1.273- Abdullah b. Abbas;
"Umre vâcibdir" dedi.[24]

İZAH

Bu hadîs, **Tirmizî**'de **İmam Şâfiî**'nin sözleri arasında zikredilmektedir. Orada **Şâfiî**; "İbn Abbas, umreyi vacib sayıyordu" demektedir. Hadîsin isnâdı zayıftır.

١٢٧٤– (عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) كان يقرأ : { وأتمُّوا الحجَّ والعمرة إلى البيت}، وكان يقول : لولا التَّحرُّج ، وأني لم أسمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم في ذلك شيئا ، لقلت : «إن العمرة واجبة ». أخرجه...

1.274- Abdullah b. Mes'ûd, âyeti; "وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ اِلَى الْبَيْت", yani *"Kâbe'ye doğru hac ve umreyi tam yapın!"*[25] şeklinde okur ve şöyle

---

[22] Bakara, 196.

[23] **Neylu'l-Evtâr**, IV, 313; **Tuhfe**, III, 679.

[24] **Tirmizî**, Hac, 88/931.

derdi: "Eğer günah olmasaydı, bu konuda Rasûlullah'dan (as.) bir şey duymadığım halde *'Umre vâcibdir'* derdim."[26]

İZAH

İbn Mes'ud'un âyeti; "إِلَى الْبَيْتِ"; **"Kâbe'ye doğru"** lafzını ekleyerek okumasını, âyetin tefsiri şeklinde anlamalıdır.

[25] Bakara, 196.

[26] Musannıf, bu hadîsin kaynağını göstermedi. Hadîs **Taberî**, II, 209 ve **Beyhakî**, ***Sünenu'l-Kübrâ***, IV, 351, hadîs no 8549'da aynı lafızlarla rivâyet edilmiştir.

الباب الثاني

في المواقيت ولإحرام

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في المواقيت

و فيه فرعان:

الفرع الأول

في الزمان

B- MÎKATLAR VE İHRÂM

I- MÎKATLAR

1- ZAMANI

١٢٧٥- (خ ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : « أَشْهُرُ الحجِّ : شَوَّالٌ، وَذُو القَعدة ، وعَشْرٌ من ذي الحجَّة ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

1.275- Abdullah b. Ömer;
"Hac ayları; Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin on günüdür" dedi.[1]

İZAH

Hac Ayları: Hadîste, hac ibâdetinin hangi aylarda yapılabileceği beyan edilmektedir. Bu aylar **Şevval** ve **Zilkade** ayı ile **Zîlhicce'**nin ilk on günüdür. Hac farîzası, ancak bu aylarda ifâ edilebilir. " **اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَات**" *"Hac, belli aylardır"*[2] âyet-i kerimesiyle de, haccm ancak belli günlerde yapılabileceği ifâde edilmektedir.

---

[1] **Buharî**, Hac, 33, bâb başlığında muallak olarak.

[2] Bakara, 197.

İhrâm: Lügat anlamı; terk etmek, menetmektir. İnsan, normal zamanlarda yapabildiği bazı fiilleri ihrâmlı iken terk etmek zorundadır.

Istılahî anlamı ise, hac veya umre için telbiye getirerek ihrâm elbisesine bürünmek ve dinin öngördüğü bazı fiillerden kaçınmaktır.[3]

١٢٧٦- (ط ـ هشام بن عروة بن الزبير رضي الله عنهم) أن عبد الله بن الزبير: « أقام بمكة تسع سنين يُهلّ بالحج لهلال ذي الحجة ، وعُروةُ معه يَفعل ذلك ». أخرجه الموطأ.

1.276- Hişâm b. Urve'den rivâyet edildiğine göre; "Abdullah b. Zübeyr Mekke'de dokuz yıl kaldı, Zilhicce'nin hilâlini gördüğünde hac için telbiye getirirdi. (Kardeşi) Urve (b. Zübeyr) de onunla birlikte aynı şeyi yapardı".[4]

İZAH

T e l b i y e; yüksek sesle **"lebbeyk"** duâsını okumaktır. Telbiyeye, ihrâma girildiği andan itibaren başlanır, ihrâmdan çıkıncaya kadar devam eder. Telbiyeye, **i h l â l** de denir.

Mekke'de oturanlar, bulundukları yerde ihrâma girip telbiye getirirler, tavafı ve sa'yi **Mina**'dan sonraya bırakırlardı.

Abdullah b. Zübeyr'in **Mekke**'de kaldığı dokuz yıldan maksat, orada dokuz yıl halifelik yapmasıdır.[5]

١٢٧٧- (ط ـ القاسم بن محمد رحمه الله) أن عمر قال : « يا أهل مَكّةَ : ما شأنُ النّاس يأتُونَ شُعْثا ، وأنتم مُدَّهِنُونَ ؟ أهلُّوا إذا رأيتم الهلال ». أخرجه الموطأ.

1.277- Kasım b. Muhammed'den rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle dedi:

---

[3] Bkz., **İbn Hacer**, III, 490; **Aynî**, IX, 192.

[4] **Muvatta**, Hac, 14/50.

[5] Bkz., **Münteka**, II, 219; **Zürkanî**, III, 34.

"- Ey Mekkeliler! Uzaktan gelen insanların saçı başı dağınık iken sizler yağlanıyorsunuz. (Zilhicce) **hilâlini gördüğünüzde siz de telbiye getirin!"**[6]

İZAH

Mekke dışından gelenlerin saçlarının dağınık olmasından maksat, onların ihrâmlı olmalarıdır. Mekkelilerin saçlarını yağlamaları ise, onların hâla ihrâma girmediklerini ifâde etmektedir.

Hz. Ömer, Mekkelilere ikazda bulunuyor; uzaklardan gelenler ihrâmlarına büründükleri halde **Mekke**'de oturanların hâla ihrâma girmeyip günlük hayatlarını sürdürmelerini doğru bulmuyor. Onlara, Zilhicce hilâlini gördüklerinde ihrâma girmelerini emrediyor.

Buna karşılık **İbn Ömer,** Mekkelilerin terviye günü, yani Zilhicce'nin 8. günü ihrâma girip telbiye getirmelerini yeterli görür.[7]

Hadîsin râvîsi **Kasım b. Muhammed, Hz. Ömer**'e yetişmemiştir, bu itibarla rivâyet munkatıdır.

١٢٧٨- (خ ــ عطاء بن أبي رباح رحمه الله) سئل عن المحاور: متى يلبي بالحج ؟ فقال: «كان ابن عمر إذا أتى مُتَمتَّعا يُلبِّي بالحجَّ يوم التَّروية ، إذا صلَّى الظُّهرَ واستَوى على راحلته».

أخرجه البخاري في ترجمة باب.

1.278- Atâ b. Ebî Rebâh'a; **Mekke**'de mücâvir kalan birinin hac için ne zaman telbiye getirmesi gerektiği soruldu. Şöyle cevap verdi:

"- İbn Ömer, temettu haccı için geldiğinde (Zilhicce'nin 8.) **terviye günü, öğle namazını kılıp** (Mina'ya gitmek üzere) **devesine binince, hac için telbiye getirirdi."**[8]

---

[6] **Muvatta,** Hac, 14/49.

[7] Bkz., **Münteka,** II, 219; **Zürkanî,** III, 58.

[8] **Buharî,** Hac, 82, ta'lîkan.

İZAH

Bilindiği üzere hac ibâdeti farklı şekillerde edâ edilebilir. Bu rivâyet münasebetiyle bu farklı şekilleri kısaca açıklamak uygun olacaktır.

HACCIN ÇEŞİTLERİ

Hac, üç çeşittir:

1- Hacc-ı İfrâd: Umresiz yapılan hacdır. Mîkatta hac için niyet edilerek ihrâma girilir ve hac menasiki edâ edilir. **Şâfiî** ve **Mâlikîler**'e göre en faziletli hac budur.

2- Hacc-ı Kıran: Hac ve umreyi tek bir ihrâmla edâ etmektir. Mîkatta hac ve umre için niyet edilerek ihrâma girilir, **Mekke**'de önce umre yapılır, sonra ihrâmlı olarak beklenir, hac zamanı gelince de aynı ihrâmla hac yapılır. **Hanefîler**'e göre haccın en faziletli olanı, **Hacc-ı Kıran**'dır. Sonra **temettu**, sonra **ifrâd** haccı gelir.

3- Hacc-ı Temettu: Hac ve umreyi ayrı ayrı niyet ve ihrâmla edâ etmektir. Mîkatta önce umre için ihrâma girilir ve umre yapılır. Sonra ihrâmdan çıkılır, Zilhicce'nin 8. günü, yani terviye günü, hac niyetiyle **Mekke**'de yeniden ihrâma girilir ve hac menâsiki edâ edilir. **Hanbelîler**'e göre de en faziletli hac budur.

Bu konu için ayrıca 1.384 nolu hadîse ve devamına bakılmalıdır.

Bu hadîsi **Buharî,** bâb başlığında muallak olarak rivâyet etmiştir.

Bir önceki hadîsin izahında da söylendiği gibi **İbn Ömer,** Zilhicce'nin 8. terviye günü ihrâma girip telbiye getirirdi. **Buharî** de bu hadîsin devamında, **İbn Ömer**'in Rasûlullah'ın (as.) böyle yaptığını bizzat gördüğünü kaydeder.[9]

١٢٧٩- (خ ـ ابن عباس رضي الله عنهما) قال : « من السُّنَّة أن لا يُحرم بالحجِّ إلا في أشهُرِ الحجِّ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

1.279- İbn Abbas şöyle dedi:

---

[9] Bkz., **İbn Hacer,** III, 591; **Aynî,** X, 295.

"Hac ayları dışında hac için ihrâma girilmemesi, sünnettendir."[10]

İZAH

Buharî bu hadîsi de bâb başlığında ta'lîkan zikretmiştir.

Bu hadîste hac ibâdeti için sadece hac aylarında ihrâma girilmesinin sünnet olduğu ifâde edilmektedir.

Buradaki **"sünnet"** ifâdesini; bazıları vücûba hamlederken, bazı âlimler de bilinen anlamıyla sünnete hamlederler. Bu anlayış farkı da, farklı ictihadlara yol açmıştır. **İmam Şâfiî,** hac menâsikinin sadece hac aylarında edâ edilmesi halinde sahih olacağını söyler.

Buna karşılık bazı âlimler de, hac aylarından önce ihrâma girmenin sadece mekruh olduğunu ifâde ederler.[11]

الفرع الثاني

في المكان

2- MEKÂNI

١٢٨٠- (خ م ط ت د س ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **يُهِلُّ أهلُ المدينة : من ذي الحليفة ، ويُهِلُّ أهلُ الشام : من الْجُحْفَة ، ويُهل أهل نَجْد : منْ قَرْن** ». قال ابن عمر : وذكر لي ، ولم أسمع : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **ويُهِلُّ أهلُ اليمن : من يَلَمْلَم** ». هذه رواية البخاري ومسلم. وللبخاري أيضا عن ابن عمر رضي الله عنهما أن رجلا قام في المسجد ، فقال : « يا رسول الله منْ أيْنَ تأمرُنا أنْ نُهِلَّ ؟ قال: **يُهِلُّ أهلُ المدينة : من ذي الْحُلَيْفَة** »... وذكر نحوه.

---

[10] **Buharî**, Hac, 33.

[11] Bkz., **İbn Hacer**, III, 490; **Aynî**, IX, 192.

وفي أخرى له ، أن رجلا سأله : من أين يجوز لي أن اعتمر ؟ قال : فرضها رسول الله صلى الله عليه وسلم لأهل نجد : قرنا ، ولأهل المدينة : ذا الحليفة ولأهل الشام : الجحفة ، لم يزد.

وأخرجه الباقون بمثل ذلك ، إلا أن الترمذي قال: إن رجلا قال: « من أين نُهل يا رسول الله ؟» فذكر الحديث..

1.280- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Medîneliler Zülhuleyfe'den, Şamlılar Cuhfe'den, Necidliler Karn'dan ihrâma girerler."

İbn Ömer şunu da söyledi:

"Ben duymadım, ama Rasûlullah'ın (as.); **'Yemenliler Yelemlem'den ihrâma girer'** buyurduğu bana söylendi."[12]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî** ve **Müslim** rivâyet ettiler.

Buharî'nin İbn Ömer'den yaptığı diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir adam, mescidde kalkıp şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, ihrâma nereden girmemizi emredersiniz?"

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Medîneliler Zülhuleyfe'den... ihrâma girer."

Yine **Buharî**'nin diğer bir rivâyetine göre İbn Ömer'e, bir adam sordu:

- Nereden umre yapmam câiz olur?"

İbn Ömer;

"- Rasûlullah (as.) Necidlilere Karn'ı, Medînelilere Zülhuleyfe'yi, Şamlılara Cuhfe'yi (ihrâma girme yeri) gösterdi" dedi ve başka bir ziyâde yapmadı.

Diğer kaynaklar da hadîsi, aynı şekilde rivâyet ettiler. Yalnız **Tirmizî**'nin şöyle farklı bir lafzı vardır.

---

[12] **Buharî**, Hac, 5, 8, 10; İlim, 52; **Müslim**, Hac, 2/12-13; **Muvatta**, Hac, 8/22; **Tirmizî**, Hac, 17/831; **Ebû Davud**, Menâsik, 9/1737; **Nesaî**, Hac, 17, 18, 21.

Bir adam şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, nereden ihrâma girelim?.."

İZAH

Önceki bölümde hac ibâdetinin zamanı, ne zaman başlayıp ne zaman biteceği anlatılmıştı. Bu bölümde de hac ibâdetinin nerede başlayacağı, nerelerde ihrâma girileceği anlatılmaktadır.

MÎKAT

Hac için **Mekke** dışından gelenlerin ihrâma girmeleri gereken yerlerden her birine **Mîkat** adı verildiği gibi, ihrâm giyme vaktine de **Mîkat** denir. Bu lafızla, hacı adayının ihrâma gireceği zaman ve mekân murad edilmektedir.

İhrâma girilmesi gereken **Mîkat** mahalleri, **Mekke**'ye geliş istikametine göre 5 ayrı yerdir:

1- ZÜLHULEYFE: Medîne istikametinden gelenlerin mîkat yeridir. **Mekke**'ye 450 km. mesafededir ve Beytullah'a en uzak olan mîkat yeridir. Hz. Peygamber, veda haccında burada ihrâma girdi.

2- CUHFE: Mısır ve **Suriye** yönünden gelenlerin mîkat yeridir. **Mekke**'ye 187 km'dir. Buraya **Mehyea** adı da verilir.

3- YELEMLEM: Yemen tarafından gelip **Tihâme** yolunu takip edenlerin mîkatıdır. **Mekke**'ye 54 km'dir.

4- KARN-I MENÂZİL: Necid bölgesinden gelenler, burada ihrâma girerler. **Mekke**'nin kuzeydoğusunda ve Beytullah'a 94 km'dir.

5- ZÂT-İ IRK: Mekke'nin kuzeybatısına düşen bir tepenin adıdır. **Irak** tarafından gelenlerin mîkatıdır.

Mekkelilerin mîkatı ise **Harem** bölgesidir.

Umre için genellikle Kâbe'ye 6 km mesafedeki **Ten'im**'e gidilip, orada ihrâma girilir.

Hac veya umre maksadıyla **Mekke**'ye gelenler, mutlaka bu yerlerde ihrâma girmelidirler. Bu yerlerde ihrâma girmeden

Mekke'ye giren bir hacı adayı, geri dönerek mîkattan ihrâma girer. Aksi halde bir kurban kesmesi gerekir.

Mîkattan önce bir yerde ihrâma girmek ise câiz, hatta daha faziletlidir. Ancak **İmam Mâlik**, bunu mekruh görür. **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** da bunu hoş görmezler. **Zâhirîler** ise haram sayarlar.

Hac veya umre gayesi dışında **Mekke'**ye gitmek isteyenin de ihrâma girmesini **Hanefîler** vâcib görür. Çünkü ihrâm, **Harem**'e hürmeti ifâde eder. **Şâfiîler** ise hac veya umre gayesi yoksa ihrâmsız **Mekke'**ye girmenin câiz olduğunu söylerler.

Harem ile mîkat sınırları arasındaki ***Hill*** denilen bölgede oturanlar, hac veya umre gayesi dışında **Mekke'**ye ihrâmsız girip çıkabilirler. Hac veya umre için ise, bulundukları yerde ihrâma girerler.[13]

١٢٨١- (خ م د س ــ عبد اللّٰه بن عباس رضي الله عنهما) قال : « وَقَّتَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لأهل المدينة : ذَا الحُلَيْفَةَ ، ولأهل الشام : الْجُحْفَةَ ، ولأَهلِ نَجْدٍ : قَرْنَ الْمَنازِلِ ، ولأهل اليمن : يَلَمْلَمَ ، قال : فَهُنَّ لَهُنَّ ، ولِمنْ أتى عليهنَّ من غير أهلهنَّ ، لمن كان يُرِيدُ الحجَّ والعُمْرَةَ ، فمنْ كانَ دُونَهُنَّ ، فمُهَلُّهُ مِنْ أهلِهِ ، وكذلك ، حتى أهلُ مكة يُهِلُّونَ منها ».

وفي رواية : « ومن كان دونَ ذلك فمن حيثُ أنشأ ، حتى أهلُ مَكَةَ من مكة ».

أخرجه الجماعة، إلا الموطأ والترمذي.

1.281- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Medînelilere Zülhuleyfe'yi, Şamlılara Cuhfe'yi, Necidlilere Karnu'l-Menâzil'i, Yemenlilere Yelemlem'i mîkat yeri tayin etti ve şöyle buyurdu:

"Bu yerler, hac ve umre niyetiyle oralardan gelen insanlar ve oralı olmadığı halde o yoldan gelen insanlar için mîkattır. Bu

---

[13] Bkz., **İbn Hacer**, III, 450; **Aynî**, IX, 137; **Zürkanî**, III, 28; **Menhel**, X, 278-289; **Neylu'l-Evtar**, IV, 330.

yerlerin berisinde oturanların ihrâm yeri, bulundukları mahaldir. Mekkeliler de Mekke'den ihrâma girerler."[14]

RİVÂYETLER

Hadîsin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"...Bu yerlerin berisinde bulunanlar, diledikleri yerden ihrâma girerler. Nihayet Mekkeliler de Mekke'den ihrâma girerler."

Hadîs, **Muvatta** ve **Tirmizî** hariç Kütüb –ü Sitte'de tahric edilmiştir.

١٢٨٢– (م ــ أبو الزبير رحمه الله) أن جابرا رضي الله عنه سئل عن المهل؟ فقال : «سَمِعْتُ ــ أحسبه رَفع إلى النبي صلى الله عليه وسلم – قال : مُهَلُّ أهل المدينة : من ذي الحُلَيْفَة ، والطريق الآخر : الجُحفَةُ ، ومُهَلُّ أهلِ العراق ذاتُ عِرقٍ، ومُهلُّ أهلِ نجدٍ : من قَرْنٍ ، ومُهلُّ أهلِ اليمن : من يَلَمْلَمَ ». أخرجه مسلم.

1.282- Ebu'z-Zübeyr'den[15] rivâyet edildiğine göre Câbir'e ihrâma girilecek yerler hakkında soruldu. **Câbir;**

"Ben duydum ki..." diye söze başladı. Râvî Ebû'z-Zübeyr; "Zannediyorum Câbir, hadîsi Rasûlullah'a (as.) ref' etti" diyerek şunu rivâyet etti:

"Medîneliler Zülhuleyfe'den, öbür yoldan gelenler Cuhfe'den, Iraklılar Zât-i Irk'tan, Necidliler Karn'dan, Yemenliler Yelemlem'dem ihrâma girer."[16]

---

[14] **Buhari**, Hac, 7, 9, 11, 12; Cezâu's-Sayd, 18; **Müslim**, Hac, 2/11; **Ebû Davud**, Menâsik, 9/1737-1738; **Nesaî**, Hac, 20, 23.

[15] **Ebû'z-Zübeyr, Muhammed b. Müslim b. Tedrüs el-Kuraşî el-Esedî el-Mekkî:** ö. 128/746. Hakîm b. Hizâm'ın âzâdlısıdır. Mekkeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer, İbn Abbas, Câbir b. Abdullah'tan rivâyetleri vardır. Özellikle Câbir'in talebesi olarak tanınır. İmâm Mâlik ve İbn Cüreyc'in hocasıdır. Son derece zeki, akıllı ve hafızası güçlü biriydi. Ekseriyet onu sika sayar, yalnız Ahmed b. Hanbel'e göre zayıftır. Ebû Hâtim; **"hadîsi yazılır, ama delil olarak kullanılmaz"** der. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[16] **Müslim**, Hac, 2/18.

١٢٨٣- (خ ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : لما فتح هذان المصران ، أتوا عمر فقالوا : يا أمير المؤمنين : « إن رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم حدَّ لأهل نَجد قَرْنا ، وُهوَ جَوْرٌ عَن طَرِيقنا ، وإنَّا إن أرَدْنا أنْ نَأتِيَ قَرْنا شَقَّ علينا؟ قال : فْانظُروا حَذْوَها من طَرِيقكم ، فَحَدَّ لهم ذات عِرْق ». أخرجه البخاري.

1.283- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Bu iki şehir fethedilince halk Ömer'e gelip dediler ki:

"- Ey mü'minlerin Emîri; Rasûlullah (as.) Necidliler için Karn'ı mîkat tayin etti. Ama orası, bizim yolumuza uzak düşüyor. Eğer biz Karn'da ihrâma girecek olursak, bu bize çok sıkıntı verecek."

Hz. Ömer şu cevabı verdi:

"- Geliş yolunuzda Karn'ın hizasına gelen yere dikkat edin, orayı mîkat edinin!"

Hz. Ömer onlara, Zât-i Irk'ı mîkat tayin etti.[17]

İZAH

"Bu iki şehir"den maksat, **Hz. Ömer** döneminde kurulan **Basra** ve **Kûfe'**dir. Fetihten maksat da, bu şehirlerin kurulduğu arazinin ele geçirilmesidir.

Hadîsten anlaşıldığına göre, ihrâma, zikredilen mîkatların hizasında başka yerlerde de girilebilir.

Bu hadîste **Zât-i Irk**'ın, Iraklıların mîkatı olarak **Hz. Ömer** tarafından belirlendiği ifâde ediliyorsa da, az önce geçen hadîs ile 1.284 ve 1.285 numara ile gelecek olan hadîserde, bunun Hz. Peygamber tarafından tespit edildiği tasrih edilmektedir.[18]

١٢٨٤- (د س ـ عائشة رضي الله عنها) « أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم وَقَّتَ لأهل العراق : ذات عِرْق ». هذه رواية أبي داود ، لم يزد.

---

[17] **Buharî**, Hac, 13.

[18] Bkz., **İbn Hacer**, III, 455; **Aynî**, IX, 144.

وفي رواية النسائي : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم وقّت لأهل المدينة :« ذا الحُلَيْفَة ، ولأهلِ الشامِ ومصر : الجحْفة، ولأهل العراق : ذات عِرقٍ ، ولأهل اليمن : يَلَمْلَم».

1.284- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.) Iraklılar için Zât-i Irk'ı mîkat yaptı.[19]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud**'undur.

Nesaî'nin rivâyetinde; "Rasûlullah (as.) Medîneliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar ve Mısırlılar için Cuhfe'yi, Iraklılar için Zât-i Irk'ı, Yemenliler için de Yelemlem'i mîkat yaptı."

١٢٨٥- (د ـــ الحارث بن عمرو السهمي رحمه الله) قال : « أتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وهو بمنى -أو بعرفات - وقد أطاف به الناس ، فتجيءُ الأعرابُ ، فإذا رأوْا وجهَهُ قالوا : هذا وجهٌ مُبارَكٌ ، قال : ووَقّتَ ذات عِرقٍ لأهل العراق». أخرجه أبو داود.

1.285- el-Hâris b. Amr es-Sehmî[20] anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) yanına gittim. O, Mina'da -veya Arafat'ta-idi. İnsanlar O'nun etrafını sarmışlardı. Bedevîler gelip O'nun yüzünü gördüklerinde; 'Bu, mübarek bir yüz' diyorlardı"

Hâris şunu da ekledi:

"Rasûlullah (as.) Iraklılar için Zât-i Irk'ı mîkat yaptı."[21]

---

[19] **Ebû Davud**, Menâsik, 9/1739; **Nesaî**, Hac, 22.

[20] **Ebû Mesbeka, el-Hâris b. Amr es-Sehmî el-Bâhilî:** Sahabîdir, Hz. Peygamber'le birlikte veda haccına katıldı. Hz. Peygamber onun yanaklarını okşamıştı, bu yüzden ölünceye kadar yanaklarında parlaklığın kaybolmadığı rivâyet edilir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'ya yerleşti. Rasûlullah'tan (as.) sadece **bir** hadîs rivâyet etti.

[21] **Ebû Davud**, Menâsik, 9/1742. Bu hadîsin râvîlerinden **Utbe b. Abdülmelik es-Sehmî** meçhûldür. Diğer râvî **Zürâre b. Kerîm es-Sehmî** için de sadece **İbn Hibbân** sika demiştir. Ancak bu hadîsi, bundan önceki **Hz. Âişe** rivâyeti te'yîd etmektedir.

١٢٨٦- (ت د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « وقَّتَ رسولُ الله ، لأهل المشرق : العقيق ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

1.286- Abdullah b. Abbas; "Rasûlullah (as.), doğudan gelenler için Akîk'i mîkat yeri yaptı" dedi.[22]

İZAH

Daha önce geçen hadîslerde, **Irak**'tan gelenlerin mikat yeri olarak **Zât-i Irk** zikredilmiş, bu hadîste de doğudan gelenlerin mîkatı olarak **Akîk** gösterilmiştir.

Akîk: Vâdi anlamına gelen bir kelimedir. Arap ülkelerinde pek çok yer **Akîk** adı ile bilinmektedir. Burada **Akîk**'ten maksat, **Zât-i Irk**'a yakın olan yerdir.

Birbirine zıt gibi görünen **Akîk** ile **Zât-ı Irk** rivâyetleri çeşitli şekillerde te'vîl edilmiştir:

a) Bir rivâyete göre **Akîk** ile **Zât-ı Irk** aynı yerin adıdır.

b) Diğer bir rivâyete göre **Akîk, Irak**'ın **Medâyin** cihetinden gelenlerin mîkatı, **Zât-i Irk** da diğer taraflardan gelenlerin mîkatıdır.

c) Bir kavle göre de **Zât-ı Irk**'tan ihrâma girmek vâcib, ondan biraz daha geride olan **Akîk**'ten ihrâma girmek müstehaptır.

Muhtemelen bu bölgenin **Irak**'a bakan yüzüne **Akîk, Hicaz**'a bakan yüzüne de **Zât-i Irk** denmekte idi. Bu iki kelime, aynı yerin başlangıç ve bitiş noktalarının isimleri gibidir.

Şunu da kaydetmek gerekir ki, izahına çalıştığımız hadîsin râvîsi **Yezid b. Ebî Ziyâd** zayıftır ve bu rivâyetinde de teferrüd etmiştir.[23]

١٢٨٧- (ط ــ نافع رحمه الله) « أن ابن عمر أهل من الفرع ». أخرجه الموطأ.

1.287- Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; "İbn Ömer, el-Fur'dan ihrâma girdi."[24]

---

[22] **Tirmizî**, Hac, 17/832; **Ebû Davud**, Menâsik, 9/1740.

[23] Bkz., **Menhel**, X, 285.

İZAH

Fur'; **Medîne**'de bir köyün adıdır, **Mekke** yolu üzerinde bulunmaktadır.[25]

İbn Ömer, mîkat mahallinden önceki **Fur'** mevkiinde ihrâma girmiştir. Bu, onun, mîkat yerinden önce ihrâma girmeyi câiz gördüğünü ifâde eder.[26]

١٢٨٨- (ط ـــ مالك رحمه الله) بلغه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أهلَّ من الجِعْرانة بِعُمْرةٍ». أخرجه الموطأ.

1.288- Mâlik'e ulaşan habere göre; "Rasûlullah (as.) umre için Ci'râne'de ihrâma girdi."[27]

İZAH

Bu rivâyetin isnadı munkatı'dır. Ancak hadîsin mevsûl bir rivâyeti, daha uzun bir metin halinde **Ebû Davud, Tırmizî** ve **Nesaî**'de verilmiştir.[28] Fakat bu rivâyetin râvîsi olan **Müzâhim b. Ebî Müzâhim**'i de **İbn Hibban**'dan başkası sika görmemiştir. **Tirmizî,** hadîsin hasen-garib olduğunu söyler.

Ci'râne; **Müzdelife** ile **Arafat** arasında bir yerdir. **Harem** sınırındadır. Hz. Peygamber, hicrî 8. yıldaki **Huneyn** savaşının ganimetlerini burada toplayıp taksim etmiş, sonra da buradan umre yapmıştır.[29]

---

24 **Muvatta**, Hac, 8/25.

25 **Mu'cemu'l-Buldan**, IV, 252.

26 Bkz., **Münteka**, II, 206; **Zürkanî**, III, 32.

27 **Muvatta**, Hac, 8/27.

28 **Ebû Davud**, Menâsik, 81/1996; **Tirmizî**, Hac, 92/935; **Nesaî**, Hac, 104.

29 Bkz., **Münteka**, II,206; **Zürkanî**, III, 33.

١٢٨٩- (ط ـ مالك رحمه الله) عن الثقة عنده : « أن ابنَ عُمرَ أهلَّ بحَجَّتِه من إيلياء». أخرجه الموطأ.

1.289- Mâlik'in, kendince sika olan birinden rivâyet ettiğine göre; "İbn Ömer, hac için İlîyâ'da ihrâma girdi."[30]

İZAH

Mâlik'in nazarında sika olan râvîden maksat, **Nâfi'**dir.

İlîyâ; Kudüs'tür.

Bu hac, **Ebû Musa'l-Eş'arî** ile **Amr b. Âs** arasındaki hakem olayının akabinde yapılmıştır. **İbn Ömer,** bu olaydan sonra **Kudüs**'e gitmiş ve orada ihrâma girerek haccetmiştir.

Daha önce geçen ve mîkat yerlerini bildiren hadîslerin râvîlerinden biri de **İbn Ömer**'dir. Bu mîkat yerleri arasında da **Kudüs** yoktur. Buna rağmen bu hadîste, **İbn Ömer**'in, **Kudüs**'te ihrâma girdiği ifâde edilmektedir.

1.280 nolu hadîsin izahında temas ettiğimiz üzere bu husus, **İbn Ömer**'in, mîkattan önce herhangi bir yerde ihrâma girmeyi câiz gördüğünü göstermektedir. Câiz olmayan, mîkat mahallini ihrâmsız geçmektir. Kaldı ki, Mescid-i Aksa'da ihrâma girip haccetmenin büyük sevap ve fazilet olduğunu belirten hadîsler[31] de vardır.[32]

١٢٩٠- (خ ـ عثمان بن عفان رضي الله عنه) كره : « أن يُحرمَ الرَّجُلُ مِنْ خُراسان وكرْمَان ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

1.290- Osman b. Affân; "bir hacı adayının Horasan ve Kirman'dan ihrâma girmesini hoş görmedi."[33]

---

[30] **Muvatta**, Hac, 8/26.

[31] **İbn Mâce**, Menâsik, 49/3001.

[32] Bkz., **Münteka**, II, 206; **Zürkanî**, III, 32.

[33] **Buharî**, Hac, 33.

İZAH

Bu hadîs de, **Buharî**'nin bâb başlığında zikrettiği muallak rivâyetlerdendir.

Rivâyete göre **Horasan** fatihi **Abdullah b. Âmir,** fetih nimetine şükür için **Nisabur**'dan **Medîne**'ye kadar ihrâmlı gitmeye karar verir. **Medîne**'ye varınca da, **Hz. Osman** bunu hoş karşılamaz. Hoş görmemesinin sebebi de üç şekilde izah edilebilir:

1- Bu uzun mesafe boyunca insanın, ihrâmın yasakladığı bazı fiilleri işleyebileceği endişesi.

2- Mîkat yerlerinden önce ihrâma girmeyi, sünnete uygun bulmayıp hoş görmemesi.

3- İhrâma, hac aylarından önce girmiş olması. **Mekke** ile **Nisabur** arasındaki mesafe çok uzun olduğu için, **Mekke**'ye zamanında varabilmek gayesiyle hac aylarından önce ihrâma girerek yola çıkması.[34]

---

[34] Bkz., **İbn Hacer**, III, 492; **Aynî**, IX, 192.

الفصل الثاني

في الإحرام

و فيه ثلاثة فروع:

الفرع الأول

فيما يحل للمحرم ، ويحرم عليه

وهو أحد عشر نوعا:

النوع الأول

في اللباس

II- İHRÂM

1- İHRÂMLIYA HELAL VE HARAM OLAN ŞEYLER

a- ELBİSE

١٢٩١– (خ م ط ت د س ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) قال : سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم ما يلبس المحرم ؟ قال : « **لا يلبس المحرم القميص ، ولا العمامة ولا البُرنسَ، ولا السراويل ، ولا ثوبا مسه وَرْسٌ ولا زَعفَران. ولا الخفين ، إلا أن لا يجد نعلين فَليقْطعْهما حتى يكونا أسفَلَ من الكعْبَين** ».

هذه رواية البخاري ومسلم. وللبخاري أيضا قال : قام رجل فقال : « يا رسول الله ، ماذا تَأمُرنا أنْ تَلْبس من الثياب في الإحرام؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **لا تَلْبَسُوا القُمُص ، ولا السَّراويلات ، ولا العمائم ، ولا البَرانسَ ، ولا الخفاف ، إلا أن يكون أحدٌ لَيْسَتْ له نَعْلان ، فَليلْبَس الخُفَّين ، ولْيَقْطَعْهُما أَسْفلَ من الكعبين ولا تلبسُوا شيئا مَسَّهُ الزَّعْفرانُ والوَرْسُ ، ولا تنتَقبُ المرأةُ المُحرمةُ ولا تَلْبَس القُفَّازَين** ».

وفي أخرى لهما قال : نهى النبيُّ صلى الله عليه وسلم : أنْ يَلْبَسَ المُحرِمُ ثوبا مَصْبُوغا بزعفرانٍ أو وَرسٍ، وقال : « **من لم يَجِدْ نعلينِ ، فليلبس خُفين ، وليقطعهما أسفل من الكعبين** ».

وأخرج الموطأ الرواية الثانية والثالثة. وأخرج أبو داود الأولى والثانية. وأخرج الترمذي الثانية. وأخرج النسائي الأولى والثانية. وله بمعناه في أخرى ، ولم يذكر : « **النقاب والقُفَّازين** ».

وقد أخرج الموطأ أيضا عن نافع عن ابن عمر: أنه كان يقول «**لا تَنتقبُ المرأةُ المحرمُ ولا تلبسُ القفَّازَيْن**». فجعل هذا الفصل وحده موقوفا على ابن عمر. وقد جاء في البخاري أيضا كذلك.

وقال أبو داود : وقد روي موقوفا على ابن عمر نحوه. ورفعه من طريق أخرى.

1.291- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

Rasûlullah'a (as.) soruldu:

"- İhrâmlı ne giyer?"

"- Gömlek, sarık, bornoz ve don giyemez. Vers ve za'feran sürülmüş bir örtü de taşıyamaz. Ayağına da mest giyemez. Yalnız (dikişsiz) **ayakkabı bulamazsa, mestleri topuklardan aşağıya keserek** (giyebilir)."[1]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

Bir adam kalkıp dedi ki:

"-Ey Allah'ın Rasûlü; ihrâmda nasıl bir elbise giymemizi emredersiniz?"

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Gömlekler, şalvarlar, sarıklar, bornozlar, mestler giymeyin! Ama bir insan terlik bulamazsa, mest giysin; yalnız mestleri

---

[1] **Buharî**, Hac, 21; Cezâu's-Sayd, 13, 15; İlim, 53; Salât, 9; **Müslim**, Hac, 1/1; **Muvatta**, Hac, 3/8; **Tirmizî**, Hac, 18/833; **Ebû Davud**, Menâsik, 32/1824-26; **Nesaî**, Hac, 28.

topuğunun altından kessin! Za'feran ve vers sürülmüş bir şey de giymeyin! İhrâmlı bir kadın, yüzüne peçe takmasın, eldiven de giymesin!"

Buharî ve **Müslim**'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, ihrâmlının za'feran veya vers sürülmüş elbise giymesini yasakladı. (Sonra) dedi ki:

"Kim ayakkabı (terlik) **bulamazsa, mest giysin, ama onları topuklarının altından kessin!"**

Bu hadîsi **Muvatta,** 2. ve 3. rivâyetteki gibi; **Ebû Davud,** ilk ve 2. rivâyetteki gibi; **Tirmizî,** 2. rivâyetteki gibi; **Nesaî** de ilk ve 2. rivâyetteki gibi tahric ettiler.

Nesaî'nin aynı meâldeki diğer bir rivâyetinde **"Peçe ve eldiveni"** zikretmedi.

Muvatta'da da, Nâfi' tarîkıyla İbn Ömer'in şöyle dediği rivâyet edilir:

"İhrâmlı kadın, peçe takmasın, eldiven giymesin!"

Muvatta, hadîsin sadece bu kısmını, İbn Ömer'de kalan mevkûf bir rivâyet olarak nakletti.

Buharî'de de aynı rivâyet vardır.

Ebû Davud da şöyle dedi:

"İbn Ömer'den mevkûf olarak buna benzer bir hadîs rivâyet edildi."

Ebû Davud ayrıca, bu hadîsi başka bir tarikten de merfû olarak rivâyet etti.

İZAH

Hadîs, ihrâmlı birinin giyemeyeceği elbise ve ayakkabı şeklini açıklamaktadır.

Hadîste geçen **Vers**; **Yemen**'de yetişen ve elbise boyamakta kullanılan sarı renkte bir çiçektir.

İHRÂM

1.275 nolu hadîsin izahında ifâde ettiğimiz üzere **ihrâm,** terk etmek, men etmek anlamına gelir. Normal zamanlarda yapılması câiz olan bazı işler ihrâmlıya yasaklandığı için bu ismi almıştır.

Dinî manada ihrâm; hac veya umre için telbiye getirerek ihrâm elbisesine bürünmek ve dinin yasakladığı bazı fiillerden kaçınmaktır.[2]

Hadîste de beyan buyurulduğu üzere ihrâmlı kişi, normal elbise giyemeyeceği gibi, ayakkabı da giyemez, başını da örtemez. Yalnız ayağın altını, zeminin zararlarından koruyacak terlik gibi üstü açık şeyler giyebilir. Uygun bir şey bulunamazsa, ayakkabının üstü kesilerek giyilir.

İhrâmlının koku kullanması da hadîste yasaklanmıştır.

١٢٩٢- (د ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم : «ينهى النساء في إحرامهنّ عن القفّازَيْن والنّقاب ، ومَا مَسّ الوَرْسُ والزعفرانُ من الثياب، ولْتَلْبَسْ بعدَ ذلكَ ما أحبّتْ من ألوان الثياب : من مُعصْفرٍ ، أو خزٍ أو حلي ، أو سَراويل ، أو قَميص ، أو خُفٍ ». وفي رواية مختصرا إلى قوله : « من الثياب ». أخرجه أبو داود.

1.292- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) kadınların ihrâma girdiklerinde eldiven ve peçe takmalarını, vers ve zaferân sürülmüş elbise giymelerini yasakladı. Sonra şöyle buyurdu:

"Onlar, bunların dışında kalan giysilerden hoşlarına gidenleri giyinsinler; giysiler ister usfurla boyanmış, ister ipekli, ister zinetli, ister don, ister gömlek, ister mest olsun fark etmez."[3]

---

[2] **İbn Hacer**, III, 490.

[3] **Ebû Davud**, Menâsik, 31/1827.

İZAH

Hadîs, ihrâmlı kadınların giyebilecekleri şeyleri zikretmektedir. Buna göre, ihrâma giren bir kadın, her çeşit zineti takabilir ve her nevi elbiseyi giyebilir. Yalnız bu elbiseler, boyası çıkan cinsten olmamalıdır. Ayrıca elini ve yüzünü örtmemelidir.

١٢٩٣- (د ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) كان يصنع ذلك ، يعني : «يقطع الخفين للمرأة المحرمة، ثم حدثته صفية بنت أبي عبيد : أن عائشة حدثتها : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد كان رخص للنساء في الخفين ، فترك ذلك ». أخرجه أبو داود.

1.293- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre; o, ihrâmlı kadının mestlerini kesermiş. Sonra (hanımı) Safiyye bint Ebî Ubeyd, Hz. Âişe'nin kendisine şöyle söylediğini Abdullah'a anlattı:

"Şüphesiz Rasûlullah (as.), mestler konusunda kadınlara izin vermişti."

Bunun üzerine İbn Ömer, o görüşünü terk etti.[4]

İZAH

Bu hadîste, ayağa giyilecek şeyler konusunda kadınlara, erkeklerden farklı olarak tanınan bir kolaylığa işaret edilmektedir. Buna göre erkekler, mest ve ayakkabı gibi şeyleri ancak topuktan kesmek şartıyla giyebilirler, fakat kadınlar için böyle bir zorunluluk yoktur.

١٢٩٤- (خ م ت د س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ لَمْ يَجِدْ إزارا فَلْيَلْبَسْ سَراويلَ ، ومَنْ لَم يجدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ** ».
وفي رواية : سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يخطب بعرفات ، وهو يقول... الحديث
أخرجه الجماعة إلا الموطأ. إلا أن لفظ الترمذي قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **المحرم إذا لم يجد الإزار فَلْيَلْبَس السَّراويلَ ، وإذا لم يَجد النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَس الخُفَّيْنِ** ».

---

[4] **Ebû Davud**, Menâsik, 31/1831.

وفي رواية أبي داود قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « السَّراويل لمن لا يجد الإزار، والخُفُّ : لمن لا يجد النَّعْلَيْن ». وفي رواية النسائي مثل الترمذي.

1.294- Abdullah b. Abbas, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Kim eteklik bulamazsa, şalvar giysin. Kim de nalin (terlik) **bulamazsa, mest giysin."**[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette İbn Abbas, "Rasûlullah'ı (as.), Arafat'ta halka hitap ederken dinledim." diyerek hadîsi nakleder.

Hadîs, **Muvatta** hariç Kütüb-ü Sitte'de tahric edilmiştir.

Tirmizî'nin lafzı şöyledir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"İhrâmlı, etek bulamazsa şalvar giysin. Nalin bulamazsa mest giysin!"

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

"Şalvar, eteklik bulamayanlar içindir. Mest de, nalin bulamayanlar içindir."

Nesaî'nin rivâyeti de **Tirmizî**'nin rivâyeti gibidir.

İZAH

"Eteklik" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı ***"İzâr"***dır ***İzâr***; belden aşağı kısmı örtmek için giyilen örtüdür. İzâr bulunamadığı takdirde giyilmesine izin verilen şalvar konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:

1- **Ebû Hanîfe** ve **İmam Mâlik,** mutlak olarak şalvara izin vermezler. 1.296 numara ile gelecek olan hadîste **İmam Mâlik,** bu hadîsi bilmediğini söylemektedir.

---

[5] **Buharî**, Libas, 14, 17; Hac, 132; Cezâu's-Sayd, 15, 16; **Müslim**, Hac, ¼; **Tirmizî**, Hac, 19/834; **Ebû Davud**, Menâsik, 31/1829; **Nesaî**, Hac, 32.

2- **Ahmed b. Hanbel,** izâr ve nalin bulamayanların şalvar ve mest giyebileceklerini söyler. **Şâfiîler** de bu görüştedirler.

3- Cumhur; mesti topuktan kesmek, şalvarı da yırtmak şartıyla câiz görür, bunları olduğu gibi giyenin fidye vermesi gerektiğini söyler. 1.291 numaralı **İbn Ömer** hadîsindeki; **"...mestleri topuklardan aşağı kessin!.."** cümlesini de delil gösterirler. **İmam Muhammed** ve **İmamu'l-Haremeyn** de şalvarın yırtılması gerektiğini belirtirler.[6]

١٢٩٥- (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **من لم يَجدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ ، ومن لم يجد إزارا فَلْيَلْبَسْ سَراويلَ** ». أخرجه مسلم.

1.295- Câbir b. Abdullah'ın rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"(Bağsız) **ayakkabı bulamayan mest, eteklik bulamayan da şalvar giysin!"**[7]

١٢٩٦- (ط ــ يحيى بن يحيى رحمه الله) سمعت مالكا وقد سئل: عما ذكر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال: «**فمن لم يَجِدْ إزارا فَلْيَلْبَسْ سَراويلَ**». يقول لم أسمع بهذا ولا أرى أن يلبس المحرم سراويل لأن رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن لبس السراويلات فيما نهى عنه من لبس الثياب التي لا ينبغي للمحرم أن يلبسها ولم يستثن فيها كما استثنى في الخفين. أخرجه الموطأ.

1.296- Yahya b. Yahya[8] anlatıyor:

---

[6] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 69; **Aynî**, X, 203; **Zürkanî**, III, 13; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 180.

[7] **Müslim**, Hac, 1/5.

[8] **Ebû Zekeriya, Yahya b. Yahya en-Nisabûrî**: 142-226/759-840. Nisaburlu meşhur muhaddislerdendir. Cerîr b. Abdülhamîd, Hammâd b. Zeyd ve Mâlik b. Enes'ten rivâyetleri vardır. Kendisinden Ahmed b. Seleme en-Nisâbûrî, Zühlî ve İshak b. Râhûye gibi büyük muhaddisler rivâyet etti. Sika olduğunda ittifak vardır. İbn

"İmam Mâlik'i duydum; kendisine Rasûlullah'dan (as.) rivâyet edilen **'eteklik bulamayan şalvar giysin'** hadîsinden sorulmuştu. Dedi ki:

"- Ben, bunu duymadım. İhrâmlının şalvar giymesini de câiz görmüyorum. Çünkü Rasûlullah (as.) ihrâmlının giymesini uygun görmeyip yasakladığı giyeceklerden bahsettiği hadîsinde şalvarı da yasakladı. Bu hususta, mestler konusundaki gibi bir istisna da getirmedi."[9]

İZAH

Görüldüğü gibi **Mâlik,** eteklik bulamayanın şalvar giymesini uygun bulmamaktadır. Ona göre giyilirse fidye gerekir.

١٢٩٧-(د ــ نافع مولى عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهم) أن ابن عمر وجد القر فقال : ألقِ عليَّ ثوبا يا نافع ، فألقيت عليه بُرْنسا ، فقال : « تُلقي عليَّ هذا وقد نَهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أنْ يلْبَسَهُ المحرم؟». أخرجه أبو داود.

1.297- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; İbn Ömer üşümüş ve;

"- Ey Nâfi', üstüme bir örtü ört!" demişti. Ben de üzerine bir bornoz attım. Bunun üzerine dedi ki:

"- Rasûlullah (as.), ihrâmlıya bunu yasakladığı halde, sen, onu bana nasıl örtersin?"[10]

İZAH

Bornoz gibi dikişli giysilerin giyilmesi, şüphesiz ki ihrâmlıya yasaktır. Ancak bunların örtünmek gayesiyle kullanılması yasak

---

Mehdî onun için "**dünya imamıdır**" der. Yezîd b. Zurey' de; "**Horasan'ın reyhânesi idi**" diye söyler. Âbid, zâhid, fâzıl ve âkıl bir şahsiyetti. Rivâyetleri **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî'**de tahric edildi.

[9] **Muvatta,** Hac, 3/8.

[10] **Ebû Davud,** Menâsik, 31/1828.

değildir. **İbn Ömer**'in sözü, onun bu konudaki titizliğine hamledilmelidir.

١٢٩٨- (ط ـــ نافع مولى عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهم) سمع أسلم مولى عمر يقول لابن عمر : « رأى عمر رضي الله عنه على طلحة ثوبا مصبوغا ، وهو محرم ، فقال : ماهذا ؟ قال : إنما هو مدر ، قال : إنكم أيها الرهط أئمة يقتدى بكم الناسُ ، فلو أنَّ رجلاً جاهلا رأى هذا الثوب لقال إن طلحة بن عبيد الله كان يلبس الثياب المصبغة في الإحرام ، فلا تلبسوا أيها الرهط من هذه الثياب المصبغة ». أخرجه الموطأ.

1.298- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"Nâfi', Hz. Ömer'in âzâdlısı Eslem'in, İbn Ömer'e şöyle dediğini işitti:

"Ömer, ihrâmlı olan Talha'nın üzerinde boyalı bir elbise görmüştü. Ona dedi ki:

"- Bu da ne?!.."

Talha şöyle cevap verdi:

"- Bu, sadece kırmızı toprakla boyanmıştır."

Bunun üzerine Hz. Ömer, yanındakilere hitaben şöyle dedi:

"- Efendiler; sizler insanların önderisiniz, halk size bakar. Eğer câhil biri, bu elbiseyi görürse; *'Talha b. Ubeydullah, ihrâmlı olduğu halde boyalı elbise giyiyordu'* der. Bundan dolayı ey cemaat, bu boyalı elbiseleri giymeyin."[11]

İZAH

Burada **Hz. Ömer**, ileri gelen insanların, câhil kişileri yanlış yapmaktan korumak gayesiyle dikkatli olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Câhil biri, **Talha'**nın, ihrâmda boyalı bir elbise giydiğine hükmedebilir. Bu yüzden **Hz. Ömer** ondan, bu insanın yanlış bir hükme varmaması için titiz davranmasını istemektedir.

---

[11] **Muvatta**, Hac, 4/10.

١٢٩٩- (ط ـــ **عروة بن الزبير** رضي الله عنه) قال : «كانت أسماء بنت أبي بكر تلبس المعصفرات المشبعات ، وهي محرمة ، ليس فيها زعفران ». أخرجه الموطأ.

1.299- Urve b. Zübeyr şöyle dedi:

"Hz Ebû Bekir'in kızı Esmâ, ihrâmlı iken boyası çıkmayan sarı renkli bir elbise giymişti, ancak bu elbisede za'ferân yoktu."[12]

İZAH

Islanınca boyası dağılan bir kumaşın, ihrâmda giyilmesi câiz değildir. Beyaz olanı efdâl olmakla birlikte sabit renkte kumaşların kullanılmasında ise sakınca yoktur.

١٣٠٠- (خ م ط ت د س ـــ **يعلى بن أمية** رضي الله عنه) قال : إن رجلا أتى النبي صلى الله عليه وسلم ، وهو في الجعرانة ، قد أهل بعمرة ، وهو مصفر لحيته ورأسه وعليه جبة فقال : « يا رسول الله أحرمت بعمرة ، وأنا كما ترى ؟» فقال : « **انزع عنك الجبة واغسل عنك الصفرة** ».

هذه رواية البخاري ومسلم. وأخرجه الموطأ عن عطاء بن أبي رباح أنا عرابيا جاء إلى النبي صلى الله عليه وسلم وهو بحنين... وذكر الحديث بنحوه. وأخرجه الترمذي مختصرا قال: رأى رسول الله صلى الله عليه وسلم أعرابيا قد أحرم عليه جبه فأمره أن ينزعها. قال الترمذي، وفي الحديث قصة. وأخرجه أبو داود ، وفيه قال : اغسل عنك أثر الخلوق - أو قال : أثر الصفرة ـــ واخلع الجبة، واصنع في عُمْرتك ما صنعت في حجتك.

وفي أخرى له قال : وأمره أن ينزعها نزعا ، ويغسل ، مرتين أو ثلاثة. و في أخرى : مثل الرواية الأولى. وأخرج النسائي نحوا من ذلك.

وقد أخرج البخاري ومسلم والنسائي هذا الحديث أطول من هذا ، بزيادة في أوله ، أوجبت ذكره في كتاب « **النبوة** » من حرف النون.

---

[12] **Muvatta**, Hac, 4/11.

1.300- Ya'lâ b. Ümeyye anlatıyor:

"Hz. Peygamber **Ci'râne**'de bulunduğu sırada, umre yapmak için ihrâma giren bir adam geldi. Adam, saçını ve sakalını sarıya boyamıştı. Üzerinde de bir cübbe vardı. Dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü (as.), gördüğün gibi ben umre için ihrâma girdim."

Rasûlulah (as.) şöyle buyurdu:

"- Cübbeyi çıkar ve sarı boyayı da yıka!"[13]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Bu hadîsi **Muvatta,** Atâ b. Ebî Rebâh'dan tahric eder. Buna göre Rasûlullah (as.) Huneyn'de iken, kendisine bir bedevî geliyor...

Tirmizî de hadîsi muhtasar olarak rivâyet eder:

"Rasûlullah (as.), sırtında cübbesiyle ihrâma giren bir bedevîyi gördü, onu üzerinden çıkarmasını emretti."

Tirmizî, hadîste olayın hikâyesini de hatırlattı.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise Rasûlullah (as.) şöyle der:

"Üzerindeki halûk kokusunu -veya sarılığı- **yıka, cübbeni çıkar ve hacda yaptığını umrede de yap!"**

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de; "Rasûlullah (as.) ona cübbeyi çıkarmasını ve vücûdunu iki veya üç defa yıkamasını emretti" şeklindedir.

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti de ilk rivâyete benzemektedir.

Nesâî'nin rivâyeti de bunun gibidir.

Bu hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesâî,** baş tarafı daha uzun bir metin halinde de rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyet, **Kitabu'n-Nübüvvet**'te gelecektir.[14]

---

[13] **Buharî**, Umre, 10; Cezâu's-Sayd, 16, 17; Megazî, 56; Fedâilu'l-Kur'ân, 2; **Müslim**, Hac, 1/6; **Muvatta**, Hac, 7/18; **Ebû Davud**, Menâsik, 30/1819-22; **Tirmizî**, Hac, 20/835; **Nesaî**, Hac, 43.

[14] Bkz., Hadîs no: 8850.

İZAH

Ci'râne; **Arafat**'la **Müzdelife** arasında ve **Harem** sınırları üzerinde bir yerdir. **Mekke**'nin 1.6 km doğusunda bulunmaktadır.

Halûk; safran, za'ferân vb. den yapılan bir çeşit esanstır.

İzahına çalıştığımız hadîste Hz. Peygamber, adama cübbesini çıkarmasını ve vücûduna bulaşan boyayı gidermek için yıkanmasını emretmektedir. Üzerindeki kokuyu da yıkamasını istemesi, o kokunun za'ferân vb. maddelerden yapıldığı için özellikle o maddeleri izâle gayesini taşır. Yoksa ihrâma girerken koku sürünmek yasak değildir. Nitekim Hz. Peygamber'in, Veda Haccı esnasında ihrâma girerken koku süründüğü rivâyet edilir.[15]

Yanlışlıkla dikişli elbise giyen ve koku sürünen biri, farkına varınca derhal bunları çıkarırsa, kendisine fidye gerekmez. İhrâmlıya yasak olan bir fiili bilmeyerek yapanın durumu da aynıdır. Bu görüş **İmam Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**'indir.

Hanefîler ve **Malikîler** ise; bilmemenin veya unutmanın mazeret sayılamayacağını ve fidyeyi de düşürmeyeceğini söylerler. Konumuz olan hadîsi de, ihrâm yasaklarından önce vuku bulan bir olaydır diye te'vil ederler.[16]

١٣٠١–(ط ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) « كان يكْرَهُ لُبس المنطقة للمحرم ». أخرجه الموطأ.

1.301- Abdullah b. Ömer; "ihrâmlının kuşak takmasını mekruh görürdü."[17]

İZAH

Hadîste geçen **"Mıntaka"** kelimesi, elbisenin üzerinden bele takılan **"Kuşak"** manasına gelir.

---

[15] **Müslim**, Hac, 31, 45; **Nesaî**, Menâsik, 41.

[16] Bkz., **Aynî**, X, 126; **İbn Hacer**, III, 719; **Zürkanî**, III, 24; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 204; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 265.

[17] **Muvatta**, Hac, 5/12.

İbn Ömer, kuşak takmayı önceleri mekruh görürdü, ancak sonra bu görüşünden dönmüştü.

İhtiyaca binâen kuşak takmanın hiçbir sakıncası yoktur.[18]

١٣٠٢-(ط ـ القاسم بن محمد رحمه الله) قال : « أخبرني الفرافصة بن عمير الحنفي : أنه رأى عثمان بن عفّان بالعَرْج يغطي وجهه، وهو محرم ». أخرجه الموطأ.

1.302- Kasım b. Muhammed şöyle dedi:

"Bana, Furâfisa b. Umeyr el-Hanefî[19] haber verdi; ki o, Hz. Osman'ı Arc mevkiinde, ihrâmlı iken yüzünü örtmüş olduğu halde gördü."[20]

İZAH

Arc; Medîne'ye üç merhale uzaklıkta bir yerdir.

Hz. Osman'ın ihrâmlı olduğu halde yüzünü örtmesi, ihrâmlının yüzünü örtmesini câiz görmesinden dolayıdır. Nitekim **el-Bâcî;** ya yüz örtmeyi mübah gördüğü için, ya da bir ihtiyaca mebni olarak örtmüş olabileceğini ifâde eder. *Evcezu'l-Mesâlik*'de de; gözündeki bir rahatsızlıktan dolayı **Hz. Osman**'a Rasûlullah (as.) tarafından izin verilmiş olduğuna işaret edilir.

Hanefî fukahası, bir gün ve gece yüzün tamamını örtmenin fidye olarak bir kurbanı gerektirdiğini, bir tam günden daha az örtülmesi halinde ise sadaka vermenin yeterli olacağını kaydederler.[21]

١٣٠٣-(ط ـ نافع رحمه الله) أن ابن عمر رضي الله عنهما كان يقول «ما فوق الذقن من الرأس ، فلا يخمره المحرم». أخرجه الموطأ.

---

[18] **Zürkanî,** III, 18; **Evcezu'l-Mesâlik,** VI, 188.

[19] **el-Furâfisa b. Umeyr el-Hanefî el-Medenî:** Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer ve Hz. Osman'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Kasım b. Muhammed ve Abdullah b. Ebî Bekir rivâyet ettiler. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ında zikreder.

[20] **Muvatta,** Hac, 6/13.

[21] **Evcezu'l-Mesâlik,** VI, 191; **Zürkanî,** III, 19.

1.303- Nâfi'den rivâyet edildiğine göre İbn Ömer şöyle diyordu: "İhrâmlı biri, başının çeneden yukarı olan kısmını örtmesin!"[22]

١٣٠٤- (د ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « كان الرُّكْبانُ يَمُرُّونَ بنا ، ونحنُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم مُحرمات ، فإذا حاذوا بنا سَدَلَتْ إحْدانَا جلْبابها من رأسها على وجهها ، فإذا جاوَزونا كشَفْناهُ ». أخرجه أبو داود.

1.304- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bizler ihrâmlı olarak Rasûlullah'ın (as.) yanında iken, atlılar gelir geçerlerdi. Tam karşımıza geldiklerinde, hepimiz çarşafını başından yüzüne indirir, geçip gittikleri zaman da açardık."[23]

İZAH

Daha önce de geçtiği üzere, kadınların, yüzün tamamını örtecek şekilde peçe kullanmaları yasaktır. Ancak özellikle nâmahremden sakınmak gibi bir ihtiyaca mebni olarak başın üstünden yüze değmeyecek şekilde bir örtünün sarkıtılması meşru görülmüştür. Bu hadîs de, onun delilidir. Yüze değer ve kadın da onu kaldırmazsa kurban kesmesi gerekir. Mamafih, farklı görüşte olan fukaha da vardır.[24]

Bu hadîsin râvîlerinden **Yezîd b. Ebî Ziyâd el-Kuraşî,** muhaddisler nazarında zayıf biridir, ancak bunu te'yîd eden başka rivâyetler de bulunmaktadır.

١٣٠٥- (ط ـ **فاطمة بنت المنذر** رحمها الله) قالت : «كنا نُخمِّرُ وُجُوهنا ونحنُ مُحْرِماتٌ مع أسماء بنتِ أبي بكر». أخرجه الموطأ.

---

[22] **Muvatta**, Hac, 6/13.

[23] **Ebû Davud**, Menâsik, 33/1833.

[24] **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 287.

1.305- Fatıma bint el-Münzir[25] şöyle dedi:

"Bizler ihrâmlı iken, yanımızda da Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ olduğu halde yüzümüzü örterdik."[26]

İZAH

Bu rivâyet, daha önce geçen hadîslere ters düşmektedir. Öncelikle ihrâmlı kadının yüzünü ve ellerini örtmesi câiz değildir. Ancak nâmahremden ve fitneden korunmak gibi bir ihtiyaca mebni olarak erkeklere karşı ve bazı şartlarla yüzünü kapatmasını câiz görenler varsa da, kadınlara karşı da kapatmasını izah mümkün değildir.

النوع الثاني

في الطيب

b- KOKU SÜRÜNMEK

١٣٠٦- (خ م ط ت د س ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « طَيَّبْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم بِيَدَيَّ هاتَيْنِ حين أحْرَمَ ، ولِحلِّه حين أحلَّ قَبْلَ أن يَطُوفَ ، وبَسَطتْ يدَيها».

وفي رواية نحوه ، وفيه : « قَبْلَ أن يُفيضَ بمنى ».

وفي أخرى : « كنتُ أُطيِّب النبيَّ ، قبل أن يُحْرِمَ ، ويومَ النَّحْرِ ، قبل أن يطوف بالبيْت بطيب فيه مِسكٌ ».

---

[25] **Fâtıma bint el-Münzir b. Zübeyr b. Avvâm el-Kureşiyye el-Adeviyye:** Tâbiûn hanımlarındandır. Medînelidir. Aşere-i mübeşşereden meşhûr sahabî Zübeyr b. Avvâm'ın torunudur. Hişâm b. Urve'nin zevcesidir. Baba annesi Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'dan ve Ümmü Seleme'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden Muhammed b. İshak ve kocası Hişâm b. Urve rivâyet ederler. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[26] **Muvatta,** Hac, 6/1.6.

وفي أخرى قالت: «طَيَّبْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم بيدَيَّ بذريرة في حَجَّةِ الوداع للْحلِّ والإحرام».

وفي أخرى قالت : « كنتُ أطيِّبُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم عند إحرامه بأطيب ما أجدُ».

وفي أخرى قال : « سألتُ عائشةَ: بأيِّ شيء طَيَّبْت رسول الله صلى الله عليه وسلم عند إحرامه؟ قالت: بأطيب الطِّيب».

وفي أخرى : « كنتُ أطيِّبُ رسول الله صلى الله عليه وسلم بأطيب ما أقدرُ عليه قبل أن يُحرِم ثم يحرم ».

وفي أخرى : « بأطيب ما أجدُ ، حتى أجدُ وبيصَ الطيِّب في رأسه ولْحيته ».

وفي أخرى قالت : « كأني أنظرُ إلى وبَيص الطِّيب في مفارق رسول الله ، وهو مُحرِم».

وفي أخرى قال : كان ابنُ عمر يَدَّهِنُ بالزَّيت ، فذكرتُه لإبراهيم [النخعي]، فقال : ما تَصنَعُ بقوله : حدثني الأسود عن عائشة : « كأني أنظُرُ إلى وبَيص الطِّيب في مفارق رسول الله -صلى الله عليه وسلم- وهو محرم ». زاد في رواية : « وذلك طيبُ إحرامه ».

وفي أخرى : قال محمد بن المنتشر « سألتُ عبد الله بن عمر : عن الرجل يتطيَّبُ ، ثم يُصبحُ محرما ؟ فقال : ما أحبُ أن أصبح محرما أنضحُ طيبا ، لأن أُطَّلي بقطران أحبُّ إليَّ من أن أفعل ذلك. فدخلتُ على عائشة فأخبرتُها أن ابن عمر قال : ما أحِبُّ أن أصبح محرما أنضحُ طيبا ، لأن أُطَّلِيَ بقطران أحبُّ إليَّ من أن أفعل ذلك ، فقالت عائشة : أنا طَيَّبتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم عند إحرامه ، ثم طاف في نسائه ، ثم أصبح مُحرما ».

زاد في رواية : « ينْضَحُ طيبا ». هذه روايات البخاري ومسلم.

ولمسلم : « طَيَّبْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم لِحُرمِه ، حين أحرم ولحِلِّه قَبْلَ أن يطوفَ بالبيت بيدَيَّ».

وفي أخرى :« طَيَّبْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم لِحلِّه وحُرمِه ».

وفي أخرى: «كأني انظرُ إلى وبيص الطِّيب في مفارق رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو يُلبِّي».

وأخرج الموطأ قالت: «كنتُ أطيِّبُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لإحرامه ، حين يُحرِمُ ، ولحلِّه قبلَ أن يطوف بالبيْت».

وأخرج الترمذي الرواية الثالثة. وأخرج أبو داود الرواية الأولى والثامنة والتاسعة. وأخرج النسائي : الرواية الأولى والثالثة والسادسة والثامنة والتاسعة والحادية عشرة وهي رواية ابن المنتشر.

وله في أخرى : «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أرادَ أن يحرمَ ادَّهن بأطيَبِ دهنٍ يجدُ، حتى أرى وبيصهُ في رأسه ولحيته ».

وفي أخرى «لقد رأيتُ وبيصَ الطِّيب في مفارق رسول اللهصلى الله عليه وسلم بعد ثلاث».

وفي أخرى : « كنت، أطيِّب رسول الله صلى الله عليه وسلم عند إحرامه بأطيب ما أجدُ ».

زاد في أخرى : « لحلِّه وحُرمه ، وحين يريدُ أن يَزور البيت ».

وفي أخرى: «طيَّبْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم لِحُرمه حين أحرَمَ ولحلّه بعد ما رمى العقبة ، قبل أن يطوف بالبيت».

وفي أخرى : « طيبتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم لإحلاله ، وطيَّبْتُهُ لإحرامه طيبا لا يشبهُ طيبَكم هذا- تعني : ليس له بقاء ».

وفي أخرى: « كنتُ أطيِّبُ رسول الله صلى الله عليه وسلم فيطوفُ في نسائه، ثم يصبحُ محرما، ينضَخُ طيبا». وأخرج أيضا الروايات التي انفرد بها مسلم.

1.306- Hz. Âişe;

"Rasûlullah'a (as.), ihrâma girmek istediği ve ihrâmdan çıkacağı sırada Kâbe'yi tavaftan önce şu iki elimle koku sürdüm" diyerek ellerini gösterdi.[27]

---

[27] **Buhârî**, Hac, 18, 143; Libâs, 73, 89, 91; **Müslim**, Hac, 7/31; **Muvatta**, Hac, 7/17; **Tirmizî**, Hac, 77/917; **Ebû Davud**, Menâsik, 11/1745 ;**Nesaî**, Hac, 11.

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette ifâde; "Mina'da ve ifâza tarafından önce" şeklindedir.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ben, Hz. Peygamber'e ihrâmdan önce ve nahir günü Kâbe'yi tavaftan önce, içinde misk bulunan bir koku sürerdim."

Başka bir rivâyet:

"Ben, Vedâ haccında, Rasûlullah'ın (as.) ihrâma girmesi ve ihrâmdan çıkması için ellerimle O'na *Zerîre* adlı kokuyu sürdüm."

Diğer bir rivâyet:

"Ben, Hz. Peygamber ihrâma girerken, bulabildiğim kokuların en güzeli ile O'nu kokulardım."

Başka bir rivâyette de Urve, Hz. Âişe'ye şöyle sordu:

"- İhrâma gireceği sırada Rasûlullah'a (as.) hangi kokuyu sürerdin?"

"- Kokuların en güzelini."

Diğer bir rivâyet ise şöyledir:

"İhrâma girmeden önce Rasûlullah'a (as.), bulabildiğim en güzel kokuları sürerdim, sonra ihrâma girerdi."

Başka bir rivâyet de şu şekildedir:

"Bulduğum en güzel koku ile... Hatta saçlarında ve sakalında kokunun parıltısını görürdüm."

Diğer bir rivâyet ise şöyledir:

"Rasûlullah (as.) ihrâmlı olduğu halde, saçlarının ayrım yerlerindeki kokunun parıltısını sanki görür gibiyim."

Başka bir rivâyette Saîd b. Cübeyr şöyle der:

"İbn Ömer (ihrâma gireceği sırada) zeytinyağı ile yağlanırdı."

Hadîsin râvîsi Mansur; "Ben, bunu (İbn Ömer'in koku sürmekten çekinmesini) İbrahim en-Nehaî'ye sordum, o şöyle dedi:

"- İbn Ömer'in sözünü ne yapacaksın? Bana Esved, Hz. Ali'nin şöyle söylediğini haber verdi:

"Rasûlullah (as.) ihrâmlı olduğu halde, ben, O'nun saçlarının ayırım yerlerindeki kokunun parıltısını sanki görür gibiyim."

Diğer bir rivâyette de; "Bu, O'nun ihrâmının kokusu idi" ziyâdesi vardır.

Başka bir rivâyette Muhammed b. el-Münteşîr[28] şöyle dedi:

"Abdullah b. Ömer'e, koku sürünen ve sonra da ihrâmlı olarak sabahlayan bir adamın durumunu sordum. Dedi ki:

"- Ben, ihrâmlı olduğum halde etrafa koku saçmayı sevmiyorum. Hatta katrana bulanmam, bana onu yapmaktan daha güzel gelir."

Bunun üzerine Hz. Âişe'ye gittim ve İbn Ömer'in; "Ben ihrâmlı olduğum halde etrafa koku saçmayı sevmiyorum. Hatta katrana bulanmam, bana ondan daha hoş gelir" dediğini söyledim. Hz. Âişe dedi ki:

"- Ben, ihrâma gireceği sırada Rasûlullah'a (as.) koku sürdüm. Sonra O, hanımlarına uğradı, sonra da ihrâmlı olarak sabahladı."

Diğer bir rivâyette; "Rasûlullah (as.) etrafa koku saçıyordu" ziyâdesi vardır.

Bütün bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"İhrâma gireceği sırada ihrâmı için, Kâbe'yi tavaf etmeden önce de ihrâmdan çıkması için Rasûlullah'a (as.), kendi ellerimle koku sürdüm."

Başka bir rivâyet:

"Rasûlullah (as.) telbiye getirirken, saçlarının ayırım yerlerindeki güzel kokunun parıltısını sanki görür gibiyim."

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

---

[28] **Ebû İbrahim, Muhammed b. el-Münteşir b. el-Ecda' el-Hemdânî el-Vâdiî el-Kûfî:** Kûfeli tâbiîlerdendir; Hz. Âişe ve Abdullah b. Ömer'den rivâyette bulunmuştur. Mesrûk b. el-Ecda'ın kardeşinin oğludur. Kendisinden oğlu İbrahim ve simâk b. Harb rivâyet ederler. Sika râvîlerdendir; hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir, ancak rivâyeti azdır.

"İhrâma gireceği sırada ihrâmı için, Kâbe'yi tavaf etmeden önce de ihrâmdan çıkması için Rasûlullah'a (as.) koku sürerdim."

Bu hadîsin üçüncü rivâyetini **Tirmizî;** birinci, sekizinci ve dokuzuncu rivâyetlerini **Ebû Davud;** birinci, üçüncü, altıncı, sekizinci, dokuzuncu ve onbirinci İbnu'l-Münteşir rivâyetlerini **Nesaî** tahric ettiler.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) ihrâma girmek istediği sırada, bulabildiği en güzel yağları sürer, hatta ben başında ve sakalında onun parıltısını görürdüm."

Nesaî'nin başka bir rivâyeti:

"Rasûlulah'ın (as.) saçlarının ayırım yerlerinde, üç gün sonra bile güzel kokunun parıltısını görmüştüm."

Başka bir rivâyeti:

"Rasûlullah (as.) ihrâma gireceği zaman, bulabildiğim en güzel koku ile O'nu kokulardım."

Diğer bir rivâyette de şu fazlalık vardır:

"...İhrâma girmesi ve ihrâmdan çıkması için... Ve Kâbe'yi ziyaret etmek istediği zaman..."

Başka bir rivâyet: "İhrâma gireceği zaman ihrâmı için, Akabe'yi taşladıktan sonra ve Kâbe'yi tavaftan önce de ihrâmdan çıkması için Rasûlullah'a (as.) koku sürdüm."

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"İhrâmdan çıkması için Rasûlullah'a (as.) koku sürdüm. İhrâma girmesi için de koku sürmüştüm, ama bu koku, sizin kullandığınız kokulara benzemiyordu." Yani kalıcı değil demek istiyor.

Nihayet başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ben, Rasûlulah'a (as.) koku sürdüm. Sonra bu haliyle O, hanımlarını dolaştı, sonra ihrâmlı olarak sabahladı; etrafa koku saçıyordu."

Nesaî, Müslim'in münferid rivâyetlerini de tahric etti.

İZAH

Bu hadîs, ihrâmlı birinin koku sürünmesi ile ilgili yasağın başlangıç ve bitiş zamanını belirtmektedir. Buna göre söz konusu koku sürme yasağı; niyet edip ihrâma girildiği anda başlar, cemreler taşlanıp saçlar kesilerek ihrâmdan çıkma anına kadar devam eder. Bu süre içersinde her nevi koku yasaktır. Bilindiği üzere cemreleri atıp kurban kestikten ve traş olduktan sonra, henüz ziyaret tavafını yapmadan önce cinsî münasebet hariç hacla ilgili bütün yasaklar kalkar.

İhrâma girerken koku sürünmek konusunda **Hz. Âişe** ile **İbn Ömer,** farklı kanâattedirler. Muhtemelen **İbn Ömer,** Rasûlullah'ı (as.) bir seferinde ihrâmlı iken kokusuz gördüğü, hatta zeytinyağı süründüğünü gördüğü için bu kanâate varmıştır. Ancak **İbn Ömer**'in bilâhare **Hz. Âişe**'nin rivâyetine karşı çıkmadığı ve sükût ettiği de kaydedilir. **İbn Ömer**'in bu konuda babasına uyduğu, ancak oğlu **Salim**'in ise **Hz. Âişe**'nin rivâyetine uyduğu da nakledilir.[29]

Fukahanın cumhuru da ihrâmdan önce koku sürünmeyi müstehab görür.

Ancak **Malikîler, İbn Ömer**'in rivâyetini tercih ederler. **Hz. Âişe**'nin rivâyetindeki; **"Koku süründükten sonra Rasûlullah (as.) hanımlarına uğrardı"** cümlesinden hareketle, Hz. Peygamber'in kokudan sonra hemen ihrâma girmediğini, çünkü hanımlarına uğramasından maksadın cima olduğunu, saç ve sakalında sonradan görülen parıltıların ise yıkandıktan sonra kalan kokusu gitmiş misk lekeleri olduğunu söylerler.[30]

Hadîs, âilevî münasebetlerde güzel koku sürünmenin müstehab olduğuna delildir.[31]

---

[29] **İbn Hacer,** III, 465.

[30] **Zürkanî,** III, 22.

[31] Bkz., **İbn Hacer,** III, 466-67; **Aynî,** IX, 153-158; **Zürkanî,** III, 22-24; **Kastalânî,** IV, 34-35; **Evcezu'l-Mesâlik,** VI, 198-203.

١٣٠٧- (د ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « كُنَّا نَخْرُجُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى مكة ، فَنُضَمِّدُ جباهنا بالسُّكِّ المُطَيَّبِ عند الإحرام فإذا عَرِقَتْ إحدانا سال على وَجْهِها، فيراهُ رسولُه صلى الله عليه وسلم ، فلا ينهانا ». أخرجه أبو داود.

1.307- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Biz, Allah'ın Rasûlü ile Mekke'ye doğru yola çıkmıştık. İhrâma gireceğimiz sırada, alınlarımıza kokulu maddeler sürdük. İçimizden biri terlediği zaman, bu kokulu maddeler yüzüne akardı. Rasûlullah (as.) bu hali görür, yine de bizi bundan menetmezdi."[32]

İZAH

Bu rivâyet de, bundan önce geçen **Hz. Âişe** rivâyetini teyid etmektedir. Hz. Peygamber, ihrâmlı oldukları halde, önceden sürdükleri koku maddelerinin yüzlerine akmasını görmesine rağmen karşı çıkmamıştır. Buna göre ihrâmdan önce sürülen bir kokunun tesirinin, ihrâmdan sonra da devam etmesinde bir sakınca yoktur.[33]

١٣٠٨- (ط ـ الصلت بن زبير رحمه الله) عن غير واحد من أهله : أن عُمَرَ وجدَ رِيحَ طِيبٍ، وهو بالشجرة فقال: «ممَّن هذا الطيبُ؟ قال كَثِيرُ بن الصلت: منِّي، لَبَّدْتُ رأسي، وأرَدْتُ أن أحلق. قال عمر: اذهبْ إلى شَرَبَةٍ من الشَّرَبات فَادْلُكْ رَأسكَ حتَّى تُنْقِيَهُ ففعل كثير بن الصلت». أخرجه الموطأ.

1.308- Salt b. Zübeyd[34], âilesinden bazı kişilerden şöyle rivâyet eder:

"Hz. Ömer, Şecere'de iken güzel bir koku hissetti:

---

[32] **Ebû Davud**, Menâsik, 31/1830.

[33] **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 276.

[34] **es-Salt b. Zübeyd b. es-Salt el-Kindî el-Medenî:** Medîneli râvîlerdendir. Kesîr b. es-Salt'ın kardeşinin oğludur. Süleyman b. Yesâr'dan rivâyette bulunmuş, kendisinden de İmâm Mâlik ve Abdülaziz b. Ebî Seleme el-Mâceşûn rivâyet etmiştir.

"- Bu güzel koku kimden?" diye sordu.

Kesîr b. es-Salt cevaben dedi ki:

"- Benden!.. Saçımın dağılmaması için sürdüm ve saçlarımı kesmeye karar verdim."

Hz. Ömer dedi ki:

"- Suya git ve başını, temizleninceye kadar yıka!"

Kesîr b. es-Salt da söyleneni yaptı.[35]

İZAH

Şecere; **Medîne**'ye altı mil mesafede **Zülhuleyfe**'de bir mevkidir.

Hz. Ömer de, ihrâmlıda koku bulunmasını câiz görmezdi. Nitekim daha önce de geçtiği üzere **İbn Ömer,** babasının bu kanâatini benimseyerek **Hz. Âişe**'nin rivâyetine karşı çıkmıştı.

Mâlikîler de, **Hz. Ömer**'in bu davranışına, orada bulunan birçok büyük sahâbe ve tâbiîlerin karşı çıkmamasını da delil göstererek, **Hz. Âişe**'nin rivâyetinin te'vil edilmesi gerektiğini ileri sürerler.

Hadîste geçen; **"...saçlarımı kesmeye karar verdim"** cümlesi, **Muvatta**'nın Hind nüshalarında ve bazı şerhlerinde bu şekilde geçmektedir. Bu durumda mana; saçlar gür ve sıktı, hac menâsikinden sonra rahat traş edilebilmesi için birleştirildi şeklinde olur.

Ancak **Muvatta**'nın özellikle **Mısır** nüshalarında ve bazı şerhlerde de cümle; **"...saçlarımı kesmemeye karar verdim"** şeklindedir. Buna göre de mana; ihrâma girerken saçlarımı kesmemeye karar verdiğim için onları topladım, şeklinde olur.[36]

Bu hadîsin râvîsi **Salt b. Züyeyd**, bunu âile efrâdından pek çok kişiden naklettiğini söylemektedir, ama kimlerden rivâyet ettiğini açıkça belirtmemektedir. Bu itibarla hadîsin senedinde meçhul kalan râvîler bulunmaktadır. Ancak aynı meâlde olan bundan sonraki hadîs, bunu desteklemektedir.

---

[35] **Muvatta**, Hac, 7/20.

[36] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 209; **Zürkanî**, III, 26.

١٣٠٩- (ط ــ أسلم مولى عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : إن عمر ابن الخطاب وجد ريح طيب وهو بالشجرة ، فقال : « مِمَّنْ ريحُ هذا الطيب ؟ فقال معاويةُ بنُ أبي سفيان : منّي يا أمير المؤمنين ، قال عمر : منْكَ لَعَمْرُ الله !! فقال معاويةُ : إنما طَيَّبَتْني أمّ حبيبة يا أمير المؤمنين ، قال عمر : عزمتُ عليك لَتَرْجِعَنَّ فلْتَغْسِلَنَّهُ ». أخرجه الموطأ.

1.309- Hz. Ömer'in âzâdlısı Eslem anlatıyor:

"Ömer b. el-Hattab Şecere'de iken güzel bir koku aldı:

"- Bu güzel koku kimden?" diye sordu. Muâviye b. Ebî Süfyan:

"- Benden, ey mü'minlerin Emîri!" dedi. Hz.Ömer hayretle:

"- Allah Allah!.. Gerçekten senden mi?" diye üsteleyince, Muâviye:

"- Ey mü'minlerin Emîri, bana bu kokuyu Ümmü Habîbe sürdü" dedi. Hz. Ömer de:

"- Mutlaka geri dönüp onu yıkamalısın!" dedi.[37]

İZAH

Bilindiği üzere Rasûlullah'ın (as.) hanımı **Ümmü Habîbe** ile **Muâviye** kardeştirler.

Bu rivâyette **Hz. Ömer**'le tartışanın **Muâviye** olduğu kaydedilirken, önceki rivâyette **Kesîr b. es-Salt** olduğu nakledilmektedir. Muhtemelen bu olay, iki ayrı seferde cereyan etmiş ve birinde **Muâviye,** diğerinde **Kesîr** olaya konu olmuşlardır. Veya aynı seferde **Muâviye** ve **Kesîr,** aynı durumda görülmüşlerdir.

Hadîsin bazı rivâyetlerinde **Hz. Muâviye**'nin dönüp başını yıkadığı ve tekrar kafileye yetiştiği kaydedilmektedir.[38]

١٣١٠- (ط ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) « كَفَّنَ ابنَهُ واقدا ، ومات بالجُحْفَةِ مُحرما ، وخَمَّرَ رأسَهُ ووجْهَهُ ، وقال لولا أنا حُرُمٌ لطيَّبناهُ ». أخرجه الموطأ.

---

[37] **Muvatta**, Hac, 7/19.

[38] Bkz., **Zürkanî**, III, 26; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 208.

1.310- Abdullah b.Ömer, Cuhfe'de ihrâmlı iken ölen oğlu Vâkıd'ı kefenledi, başını ve yüzünü örttü ve; "Eğer ihrâmlı olmasaydık ona koku da sürerdik" dedi.[39]

İZAH

İbn Ömer ihrâmlı iken ölen oğlunun başını ve yüzünü örtüyor. Halbuki ihrâmlının başı ve yüzü açık olmalıdır. Ancak ölen insandan teklif düşer. Gerçi *Sahîhayn*'da **İbn Abbas**'ın rivâyet ettiği bir hadîste; ihrâmlı bir adamın devesinden düşüp öldüğü, Hz. Peygamber'in de: **"Onu yıkayın, kefenleyin, ama yüzünü örtmeyin ve koku da sürmeyin; çünkü o kıyâmette telbiye getirerek diriltilecektir"** buyurmuş ise de, bu rivâyet, **Ebû Hanîfe** ve **İmam Mâlik** tarafından o zata has bir hüküm kabul edilir.

İmam Şâfiî ile **Ahmed b. Hanbel** ve **Zahirîler** ise *Sahîhayn*'daki rivâyeti esas alarak ihrâmlı iken ölenin, öldükten sonra da ihrâmlı sayılacağını söylerler.

Mâlik ve **Ebû Hanîfe** ise; ihrâmın bir ibâdet olduğunu, ölümle bütün dinî mükellefiyetlerin son bulduğunu, şayet ölüm halinde de ihrâm devam edecek olsa cenazeye tavaf yaptırılması ve diğer menâsikin de edâ ettirilmesi gerektiğini söyleyerek buna karşı çıkarlar.

İbn Ömer'in, oğluna koku sürmemesi ise, onu öldükten sonra da ihrâmlı saydığından değil, kokunun ihrâmlı oldukları halde kendilerine de bulaşacağı endişesindendir.[40]

١٣١١- (خ ــ **نافع مولى ابن عمر** رضي الله عنهما) قال: «كان ابنُ عمر إذا أرادَ الخروج إلى مكةَ ادَّهَنَ بدهنٍ لَيْستْ له رائحةٌ طيِّبةٌ ثم يأتي مسجد ذا الحليفة فيصلي، ثم يركب، فإذا استوت به راحلته قائمَةً أحرمَ وكان يقول: هكذا رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يَفْعلُ». أخرجه البخاري.

---

[39] **Muvatta,** Hac, 6/14.

[40] Bkz., **Zürkanî,** III, 20; **Evcezu'l-Mesâlik,** VI, 191.

1.311- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi anlatıyor:

"İbn Ömer, Mekke'ye doğru sefere çıktığında kokusuz bir yağla yağlanır, sonra Zülhuleyfe mescidine gelir, namaz kılar, sonra da devesine binerdi. Devesi ayağa kalkıp doğrulduğunda telbiye getirir, sonra şöyle derdi:

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) böyle yaptığını gördüm."[41]

١٣١٢-(ت ـ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يدَّهِنُ بدُهْنٍ غيرِ مُقَتَّتٍ ، يعني : غيْرَ مُطَيَّبٍ ، والقَتُّ : تَطْييبُ الدُّهنِ بالرَّيْحان ».

وفي رواية : كان يدَّهن بالزيت - وهو محرم - غير المقتت.

أخرج الترمذي الرواية الثانية. والأولى ذكرها رزين و لم أجدها في الأصول.

1.312- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.), reyhan katılmamış, yani kokulandırılmamış bir yağ sürünürdü."[42]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de; "Hz. Peygamber ihrâmlı iken kokulandırılmamış zeytinyağı sürünürdü" şeklindedir.

Bu ikinci rivâyeti **Tirmizî** tahric etti.[43]

İlk rivâyeti ise **Rezîn** zikretti, ama onu **Kütüb-i Sitte**'de bulamadım.

١٣١٣- (خ ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « يشُمُّ المحرِمُ الرَّيْحانَ ، وينْظُرُ في المرآة ، ويتداوى بما يأكُلُ : الزَّيتَ والسَّمْنَ ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

---

[41] **Buhârî**, nHac, 28; **Muvatta**, Hac, 9/32 muhtasar olarak.

[42] **Tirmizî**, Hac, 114/962.

[43] **Tirmizî**'nin senedinde yer alan **Ferkad b. Yakub es-Sebehî** zayıf bir râvîdir. Nitekim **Tirmizî** de bunu belirtmiş ve bu hadîsi de sadece ondan rivâyet edildiğini söylemiştir.

1.313- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"İhrâmlı, reyhan koklayabilir, aynaya bakabilir, yediği zeytinyağı ve tereyağı ile tedavi olabilir."[44]

İZAH

İbn Abbas reyhan koklamayı câiz görürken, **Hanefîler** mekruh, **İmam Şâfiî** de haram sayar. İhtilafın sebebi, koku elde edilen her şeyin haram sayılmasıdır.

Aynaya bakmak ve yağla tedavi ise yasak değildir.[45]

النوع الثالث

في الغسل

c- YIKANMAK

١٣١٤- (خ م ط د س ــ **عبد الله بن حنين** رحمه الله) « أنَّ ابن عباس والمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ اْختلفا بالأبواء ، فقال ابن عباس : يغُسلُ المحرمُ رأْسَهُ ، وقال الْمِسْوَرُ : لا يغْسِلُ رأسَهُ ، قال: فأرسَلَني ابنُ عباس إلى أبي أيّوب الأنصاري، فوجدتهُ يغْتَسِلُ بين الْقَرْنَيْنِ – وهو يُستَرُ بثوبٍ – فسلَّمتَ عليه، فقال : مَنْ هذا ؟ قلتُ : أنا عبد الله بنُ حُنَيْنٍ أرسلني إليك ابنُ عباس يسألك : فكيف كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يغْسِلُ رأسَهُ وهو محرمٌ ؟ فوضع أبو أيوبَ يدَهُ في الثوب فطأطأهُ ، حتى بدا لي رأسُهُ ، ثم قال لأنسان يصُبُّ عليه : اصْبُبْ ، فَصَبَّ على رأسه، ثم حرَّكَ رأسَهُ بيدَيْه ، فأقْبَلَ بهما وأدْبَرَ ، فقال : هكذا رأيْتُهُ صلى الله عليه وسلم يفْعلُ ».

زاد في رواية : فقال المسور لابن عباس : لا أماريك أبدا. أخرجه الجماعة إلا الترمذي ، ولم يخرج الموطأ الزيادة.

---

[44] **Buhârî**, Hac, 18 ta'lîkan.

[45] **İbn Hacer**, III, 464.

1.314- Abdullah b. Huneyn'den[46] rivâyet edildiğine göre; "İbn Abbas ve el-Misver b. Mahreme, Ebvâ'da ihtilafa düştüler. İbn Abbas:

"- İhrâmlı biri, başını yıkayabilir" derken, Misver:

"- Hayır, muhrim başını yıkayamaz" diyordu.

İbn Abbas, (bu hususu sormam için) beni Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye gönderdi. Ben, Ebû Eyyûb'u, su kuyusunun iki direği arasında başını yıkarken buldum; o sırada kendisini bir elbise ile perdeliyordu. Selâm verdim:

"- Kim o?" dedi.

"- Huneyn'in oğlu Abdullah; beni İbn Abbas gönderdi, sana Rasûlullah'ın (as.) ihrâmlı iken başını nasıl yıkadığını soruyor" dedim.

Bunun üzerine Ebû Eyyûb, elini, kendisini perdeleyen örtüye koydu, onu aşağıya doğru çekti. Ebû Eyyûb'un başı göründü, sonra üzerine su döken adama:

"- Dök!" dedi.

Adam da başına su döktü. Sonra Ebû Eyyûb başını elleriyle ovaladı, saçlarını ileri geri götürdü ve dedi ki:

"- İşte ben, Rasûlullah'ın (as.) böyle yaptığını gördüm."[47]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şu ziyade vardır:

Misver, İbn Abbas'a;

"- Bir daha seninle asla tartışmayacağım" dedi.

Bu ziyâdeyi, kaynaklardan sadece **Muvatta** tahric etmedi.

Hadîs **Tirmizî** hariç Kütüb-ü Sitte'de tahric edilmiştir.

---

[46] **Abdullah b. Huneyn (Hanîn?) b. Esed b. Hâşim el-Hâşimî el-Medenî:** ö. 102/720. Medînelidir, meşhur tâbiîlerdendir. Abbas b. Abdülmuttalib'in âzâdlısıdır. Hz. Ali'nin âzâdlısı olduğu da söylenmiştir. Hz. Ali, İbn b. Ömer ve İbn Abbas'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden Halid b. Ma'dân ve Muhammed b. el-Münkedir rivâyet ettiler. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Medîne**'de vefat etti.

[47] **Buhârî**, Cezâu's-Sayd, 14; **Müslim**, Hac, 13/91; **Muvatta**, Hac, 2/4; **Ebû Davud**, Menâsik, 37/1840; **Nesaî**, Hac, 27.

İZAH

Ebvâ, Cuhfe'ye 23 mil mesafede bir köydür. Peygamberimiz'in annesi **Âmine,** burada medfundur.

İhrâmlı kişinin, cünüplükten dolayı yıkanması gerektiği konusunda âlimler ittifak ederler. Bunun dışındaki sebeplerle yıkanmayı **Hz. Âişe** meşru görürken, **İbn Abbas** ve **İmam Mâlik** mekruh sayarlar.

Özellikle başın yıkanması konusundaki tartışmaların ana sebebi, yıkanırken ve saçları ovalarken saçların dökülebileceği endişesidir. Saçının dökülmeyeceğinden emin olanın başını yıkamasında bir sakınca yoktur. Saçı dökülenlerin başını yıkaması konusunda ise ihtilaf vardır. Bu hadîs, mutlak olarak başın yıkanabileceğinin delilidir.

Misver'in, **İbn Abbas**'a; **"Bir daha seninle asla tartışmayacağım"** demesi, onun faziletini ve ilmî ehliyetini kabul etmesinden dolayıdır.[48]

١٣١٥- (ط ـــ عطاء بن أبي رباح) : أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال ليعلى بن منية ، ـــ وهو يصبُّ على عمر ماء ، وهو يغتسل ـــ : « اصْبُبْ على رأسي ، فقال يعلى : أتريدُ أن تجعلها بي ؟ إن أمرتني صَبَبْتُ ، قال عمر : اصْبُبْ ، فلا يزيده الماء إلا شَعَثًا ».
أخرجه الموطأ.

1.315- Atâ b. Ebî Rebah'dan rivâyet edildiğine göre; Ömer el-Hattab (ihrâmlı olduğu halde) yıkanırken, üzerine su döken Ya'lâ b. Ümeyye'ye şöyle der:

"- Suyu başıma dök!"

Ya'lâ der ki:

"- Sorumluluğu bana mı yüklemek istiyorsun? Ama eğer emrediyorsan, dökerim."

"- Dök!.. Su ancak saçların dağınıklığını arttırır."[49]

---

[48] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 67; **Aynî**, X, 201; **Zürkanî**, III, 6; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 166.

١٣١٦ – (ت ــ خارجة بن زيد رضى الله عنهما) عن أبيه : « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم تَجرَّد لإهلاله واغتسل ». هذه رواية الترمذي. وذكر رزين رواية أن رسول الله صلى الله عليه وسلم اغتسل لإحرامه ولطوافه بالبيت ولوقوفه بعرفة.

1.316- Hârice b. Zeyd'in, babasından rivâyet ettiğine göre; "Hz. Peygamber, ihrâma girmek için soyundu ve yıkandı."[50]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'nindir.

Rezîn'in rivâyetinde ise ibare şöyledir:

"Rasûlullah (as.), ihrâma girmek, Kâbe'yi tavaf etmek ve Arafat'ta vakfe yapmak için yıkanırdı."

İZAH

Hadîs, ihrâma girerken yıkanmanın müstehab olduğuna delildir. Hatta **Rezîn**'in rivâyetine göre Hz. Peygamber, tavaf ve vakfe için de yıkanmıştı. Buna göre de, ihrâmlı birinin yıkanması câizdir.

Bu hadîsin râvîlerinden **Abdullah b. Yakub el-Medenî**, güvenilirliği net olarak bilinmeyen biridir. Bu yüzden **Tirmizî** hadîs için hasen-garîb demiştir.

١٣١٧ –(ط ــ نافع مولى عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهم) « أنَّ عبد الله بن عمر كان يَغتسلُ لإحرامِهِ قبل أن يُحرِمَ ، ولدخول مكة ، ولوقوفه عَشيَّةَ بعرفَةَ ». أخرجه الموطأ.

---

[49] **Muvatta**, Hac, 2/5. Hadîsin râvîsi **Atâ b. Ebî Rebâh, Hz. Ömer**'e yetişmemiştir, bu itibarla hadîs sened açısından munkatıdır.

[50] **Tirmizî**, Hac, 16/830.

1.317- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; "İbn Ömer, ihrâma girmeden önce ihrâm için, Mekke'ye girmek için ve akşamleyin Arafat'ta vakfe için yıkanırdı."[51]

İZAH

Az önce geçen hadîsteki **Rezîn**'in rivâyetinde Hz. Peygamber'in yaptığı gibi, bu hadîste **İbn Ömer**'in de ihrâm, tavaf ve vakfe için yıkandığı rivâyet edilmektedir. Hatta **Buharî**'deki rivâyette; **"Hz. Peygamber'in de böyle yaptığı"** ziyâdesi de vardır. Bu rivâyette **İbn Ömer**'in **Mekke**'ye en yakın yeri olan **Zû Tuvâ**'da gecelediği ve yıkandığı kaydedilmektedir.[52]

١٣١٨-(ط ــ **نافع** مولى عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهم) « أنَّ ابن عمر كان إذا أحْرَمَ لا يَغسِلُ رأسهُ إلا من احتلام ». أخرجه الموطأ.

1.318- Nâfi'nin rivâyetine göre; "İbn Ömer, ihrâmlı iken başını yıkamazdı, ancak ihtilâm olduğu zaman müstesna."[53]

İZAH

Bir önceki hadîste **İbn Ömer**'in ihrâmlı iken yıkandığı halde, bu hadîste başını yıkamadığı ifâde edilmektedir. Bu çelişki çeşitli şekillerde izah edilir. **Bâcî** ve **İbn Habîb, İbn Ömer**'in **Mekke**'ye girmek için vücûdunu yıkadığını, ama başını yıkamadığını söylerler. Başını ovalamayıp sadece su akıtmakla yetindiği de rivâyet edilir.[54]

١٣١٩- (د س ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) «أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم لَبدَ رَأسَهُ بالغسلِ». وفي رواية: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يهل ملبدا. أخرجه أبو داود. وأخرج النسائي الثانية.

---

[51] **Muvatta,** Hac, 1/3.

[52] Bkz., **İbn Hacer,** III, 509; **Aynî,** IX, 207; **Zürkanî,** III, 6; **Evcezu'l-Mesâlik,** VI, 164.

[53] **Muvatta,** Hac, 2/7.

[54] **Zürkanî,** III, 11; **Evcezu'l-Mesâlik,** VI, 172.

1.319- İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.), ğisl (denen bir temizlik maddesi) ile saçlarını (yıkayıp) topladı."[55]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette hadîs; "Saçlarını toplamış olduğu halde Rasûlullah'ın (as.) yüksek sesle telbiye getirdiğini duydum" şeklindedir.

Her iki rivâyeti de **Ebû Davud** tahric etmiş, ikincisini **Nesaî** de rivâyet etmiştir.

İZAH

Saçları toplamak, onların dağılıp toza-toprağa bulanmasını önlemek ve düzügün görünüm sağlamak gayesine matuftur.

١٣٢٠- (خ ــ قيس بن سعد الأنصاري رضي الله عنه) « وكان صاحب لواءِ رسول الله صلى الله عليه وسلم أرادَ الحجَّ فَرجَّلَ ». أخرجه البخاري.

1.320- Rasûlullah'ın (as.) sancaktarı Kays b. Sa'd el-Ensârî[56], haccetmek istedi de saçlarını güzelce taradı.[57]

---

[55] **Ebû Davud**, Menâsik, 11/1748; **Nesaî**, Hac, 40.

[56] **Ebû Abdullah, Kays b. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî:** ö. 60/680. Âlim, fâzıl sahabîlerdendir. Babası da büyük sahabîdir. Babası ve kendisi, Hazrec kabilesinin reisi idiler. Arab'ın dâhîlerinden kabul edilirdi. Son derece cömertti. Uzun yıllar Hz. Peygamber'e hizmette bulundu, hatta O'nun koruması gibi idi. **Mekke** fethinde Ensâr'ın sancaktarı idi. Hz. Peygamber'den sonra **Mısır** fethine katılmış, bir müddet Hz. Ali'nin **Mısır** valiliğini yapmıştı. Hz. Ali ile birlikte **Kûfe**'ye yerleşmişti. Hz. Ali taraftarıydı; **Cemel** ve **Sıffîn** savaşlarında onunla beraberdi. **Kûfe, Suriye** ve **Mısır**'da rivâyette bulundu. Hz. Peygamber'den 16 hadîs rivâyet etti. Kendisinden Şa'bî ve Abdurrahman b. Ebî Leylâ rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi. Uzun boylu, iri cüsseli biriydi; o kadar ki merkebe bindiğinde ayakları yere değerdi. Muâviye'nin takibinden kurtulmak için 58/678 yılında **Tiflis**'e kaçtığı ve 85/704 yılında orada vefat ettiği rivâyeti bulunmakla birlikte, 60/680 yılında **Medîne**'de vefat ettiği rivâyeti daha sahih görülmüştür.

[57] **Buhârî**, Cihâd, 121.

İZAH

Hz. Peygamber'in sancaktarı olan **Kays, Hazrec** kabilesinin reisi **Sa'd b. Ubâde**'nin oğludur.

Kays, henüz ihrâma girmeden saçlarını taramıştı. **Buharî**'nin sadece bir kısmını zikrettiği bu rivâyetin tamamında; **Kays**'ın, ihrâmdan önce saçlarını dağıtıp bir tarafını taradığı, bu esnada hizmetçisinin kalkıp kurbanlık hayvana nişanlarını taktığı ve kurbanlarına nişanlarının takılmış olduğunu gören **Kays**'ın, saçlarının diğer yarısını taramaktan vazgeçip telbiye getirdiği ifâde edilir.[58]

١٣٢١-(خ ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « يدْخُلُ الْمحْرِمُ الْحمَّام ».

أخرجه البخاري في ترجمة باب.

1.321- İbn Abbas şöyle dedi:

"İhrâmlı, hamama girebilir."[59]

İZAH

Buharî'nin muallak bir metin halinde verdiği bu ibareyi, **Darekutnî** ve **Beyhakî** mevsûl bir senedle daha geniş olarak kaydederler. Buna göre **İbn Abbas**; "İhrâmlı hamama girebilir, dişini çekebilir, kırılan tırnağını atabilir" dedi. **Beyhakî**, bizzat **İbn Abbas**'ın, **Cuhfe**'de hamama girdiğini de kaydeder.[60]

---

[58] **Kastalânî**, VI, 503.

[59] **Buhârî**, Cezâu's-Sayd, 14 ta'lîkan.

[60] **Aynî**, X, 201.

النوع الرابع

في الحجامة والتداوي

d- TEDAVİ OLMAK VE KAN ALDIRMAK

١٣٢٢- (خ م د ت س ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « أُحتَجَمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم وهو مُحْرِمٌ». هذه رواية البخاري ومسلم.

وللبخاري أيضا أن النبي صلى الله عليه وسلم « احتَجَمَ وهو مُحرمٌ ، واْحتجمَ وهو صائم ».

وله في أخرى قال: «احتجم النبي صلى الله عليه وسلم في رأسه وهو مُحْرِمٌ من وَجع كان به، بماءٍ يُقالُ له: لَحْيُ جَمَلٍ». وفي أخرى من شقيقة كانت به.

وأخرج الترمذي الرواية الأولى. وأخرج أبو داود الأولى والثالثة إلى قوله : كان به. وأخرج النسائي الأولى.

1.322- İbn Abbas şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.), ihrâmlı olduğu halde kan aldırdı."[61]

RİVÂYETLER
Bu rivâyet, **Buharî** ve **Müslim**'indir.
Buharî'nin diğer bir rivâyeti; "Rasûlullah (as.), ihrâmlı olduğu halde kan aldırdı, oruçlu iken de kan aldırdı" şeklindedir.

Yine **Buharî**'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:
"Hz. Peygamber ihrâmlı iken Lahy-ı Cemel denilen mevkide, baş ağrısından dolayı başından kan aldırdı."

Başka bir rivâyet de; "Yarım baş ağrısında dolayı" şeklindedir.
Birinci rivâyeti **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric etmişlerdir. **Ebû Davud** ayrıca üçüncü rivâyeti de kaydetmiştir.

---

[61] **Buhârî**, Cezâu's-Sayd, 11; Tıp, 12, 15; **Müslim**, Hac, 11/88; **Ebû Davud**, Menâsik, 36/1835; **Tirmizî**, Hac, 22/839; **Nesaî**, Hac, 92.

İZAH

Lahy-ı Cemel; Mekke ile **Medîne** arasında bir mevkidir.

Hadîste Hz. Peygamber'in ihrâmlı iken de, oruçlu iken de kan aldırdığı ifâde edilmektedir. Buradan kan aldırma ve benzeri tedavi usullerinin sakıncalı olmadığı anlaşılmaktadır. Kaldı ki zarûret halinde hiçbir şeyin sakıncası olmaz. Yalnız zarûret olmadığı halde kan aldırılır ve bunun için de saçın kesilmesi gerekirse, saç kesilmesinden dolayı fidye ödemek gerekir.

Bu konuda fukaha arasında farklı görüşler vardır.[62]

Hadîste ayrıca baş ağrısından ve yarım baş ağrısından dolayı kan aldırdığı ifâde edilmektedir ki, bu hususun tıbbî açıdan ayrıca ele alınıp incelenmesi gerekir.

١٣٢٣-(خ م ط س ــ **عبد الله بن مالك بن بحينة** رضي الله عنه) قال: «احتَجَمَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم وهو محرِمٌ بِلَحي جَمَلٍ من طريق مَكَّةَ، في وسط رأسه». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي. وأخرج الموطأ عن سليمان بن يسار مرسلا «أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم احتَجمَ وهو محرِمٌ، فَوْقَ رأسِهِ وهو يومئذٍ بلَحْيِ جَمَلٍ مكان بطريق مكةَ». وفي نسخة: «بلحَيَيْ جَمَلٍ».

1.323- Abdullah b. Mâlik b. Buhayne[63] şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), ihrâmlı iken Mekke yolunda Lahy-ı Cemel denilen yerde başının ortasından kan aldırdı."[64]

---

[62] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 61; X, 157, 162; **Aynî**, X, 193; **Kastalânî**, IV, 428; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 289.

[63] **Ebû Muhammed, Abdullah b. Mâlik b. Buhayne el-Ezdî:** ö. 56/676. Hâris b. Abdülmuttalib'in kızı Buhayne'nin oğludur. Ezdi Şenûe kabilesindendir. Kendisinden Atâ b. Yesâr ve Hafs b. Âsım rivâyet ettiler. Kendisi de babası da sahabîdirler. İbadetine düşkünlüğü ile tanınan biridir. Dehir orucu tutardı. **Medîne**'de vefat etti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[64] **Buhârî**, Cezâu's-Sayd, 11; Tıb, 14; **Müslim**, Hac, 11/88; **Muvatta**, Hac, 23/73; **Nesaî**, Hac, 95.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî, Müslim** ve **Nesaî**'nindir.

Muvatta bu hadîsi, Süleyman b. Yesar'dan mürsel olarak rivâyet eder. Bu ibâre şu şekildedir:

"Rasûlullah (as.) ihrâmlı iken, başının üstünden kan aldırdı. O sırada O, Mekke yolunda, Lahy-ı Cemel mevkiinde idi."

Diğer bir nüshada da "Lahyey Cemel" şeklindedir.

١٣٢٤– (س ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، احْتَجَمَ وهو مُحْرِمٌ من داء كان به». أخرجه النسائي.

1.324- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre; "Hz. Peygamber, ihrâmlı olduğu halde, bir rahatsızlığından dolayı kan aldırdı."[65]

١٣٢٥–(د س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) « أنَّ رسول اللَّه ، احْتَجَمَ وهو مُحرِمٌ على ظهْرِ القدَم ، مِنْ وَجَعٍ كان به». أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي : « مِنْ وَثْءٍ كان به ».

1.325- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) ihrâmlı iken, bir ağrı yüzünden ayağından kan aldırdı."[66]

RİVÂYETLER

Nesaî'nin rivâyetinde hadîs, "Bir incinme yüzünden" şeklindedir.

---

[65] **Nesaî**, Hac, 93.

[66] **Ebû Davud**, Menâsik,3 6/1837; **Nesaî**, Hac, 94.

١٣٢٦- (ط ـ نافع) أن عمر رضي الله عنه كان يقول : «لا يَحْتَجِمُ المحرِمُ، إلا أنْ يُضْطَرَّ إليه مِمَّا لا بُد منه». أخرجه الموطأ.

1.326- Nâfi'den rivâyet edildiğine göre İbn Ömer şöyle dedi: "İhrâmlı biri, zarûrî bir sebepten dolayı mecbur kalmadıkça kan aldıramaz."[67]

١٣٢٧- (م د ت س ـ نبيه بن وهب رحمه الله) : « أنَّ عمر بنَ عُبَيْد الله بنِ مَعْمَر اشتكى عينَهُ ، وهو محرِمٌ ، فأراد أنْ يَكْحَلها ، فَنهاهُ أبانُ بنُ عثمان ، وأَمَرَهُ أن يُضَمِّدَها بالصَّبِر وحدَّثَهُ عن عثمان عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم : أنهُ كان يَفْعلُهُ ». أخرجه مسلم والترمذي.

وفي رواية المسلم قال : « خرجنا مع أبانَ بنِ عثمانَ ، حتى إذا كُنَّا بِمَلَلٍ اشتكى عمرُ بنُ عُبيد الله عينَيْه ، فلما كان بالرَّوْحاء اشْتَدَّ وجعُهُ ، فأرسل إلى أبانَ بن عثمانَ يسأله ؟ فأرسل إليه : أنْ اضْمِدْهُما بالصَّبِر ، فإن عثمانَ حدَّثَ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في الرَّجُل إذا اشتكى عَيْنَيْه وهو محرِمٌ : ضَمَّدَهُما بالصَّبِر ».

وفي رواية أبي داود قال: «اشتكى عَيْنَيه فأرسل إلى أبانَ بن عثمانَ وهو أميرُ المَوسم ما يصنعُ بهما؟ قال: اضْمِدْهما بالصَّبِر فإني سمعتُ عثمانَ يُحدِّثُ ذلك عن رسول الله صلى الله عليه وسلم».

وأخرج النسائي منه المسند فقط ، فقال : « للمحرم إذا اشتكى عَيْنَيْه، أن يُضَمِّدَهُما بالصَّبر».

1.327- Nübeyh b. Vehb'den[68] rivâyet edilmiştir:

---

[67] **Muvatta,** Hac, 23/75.

[68] **Nübeyh b. Vehb b. Osman el-Kâ'bî el-Hacebî el-Abderî el-Mekkî:** ö. 126/744. Mekkeli etbâu't-tâbiîndendir. Ebû Hureyre'den rivâyetleri varsa da, bu rivâyetler mürseldir. Muhammed b. el-Hanefiyye ve Ebân b. Osman'dan rivâyet eder, kendisinden Ebû'z-Zinâd ve Nâfi Mevlâ b. Ömer rivâyette bulunur. Şeybe b.

"Ömer b. Ubeydullah b. Ma'mer, ihrâmlı iken gözü sancılandı. Gözlerine sürme çekmek istedi. Ebân b. Osman[69], ona mani oldu ve gözlerine sabır otu basmasını tavsiye etti. Ona ayrıca, Hz. Osman'ın, Rasûlullah'ın (as.) böyle yaptığını söylediğini de ekledi."[70]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Müslim** ve **Tirmizî**'nindir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Ebân b. Osman'la birlikte sefere çıktık. Melel denilen yere vardığımızda, Ömer b. Ubeydullah gözlerinden rahatsızlandı. Revha'ya vardığımızda ise ağrısı şiddetlendi. Ebân b. Osman'a haber gönderip ne yapması gerektiğini sordu. Ebân da ona; 'Gözlerine sabır otu bas!' diye haber gönderdi. Çünkü Hz. Osman; "ihrâmlı iken gözleri ağrıyan bir insanın gözlerine sabır otu basması" hadîsini Rasûlullah'dan (as.) rivâyet etti."

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Gözleri rahatsızlandı; hac Emîri Ebân b. Osman'a ne yapması gerektiğini sordu. O da; 'Gözlerine sabır bağla; çünkü ben, Hz. Osman'ın, Rasûlullah'dan (as.) böyle rivâyet ettiğini işittim' diye haber gönderdi."

Nesaî ise, hadîsin sadece müsned olan kısmını rivâyet etti:

"İhrâmlının gözleri ağrıyınca, sabır bağlasın!"

Osman'ın kardeşinin oğludur. Sika râvîlerdendir, ancak hadîsi azdır. Rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[69] **Ebû Saîd, Ebân b. Osman b. Affân b. Ebî'l-Âs el-Kuraşî el-Emevî el-Medenî:** ö. 107/725. Hz. Osman'ın oğludur. Medîneli büyük tâbiîlerdendir ve **Medîne**'nin önde gelen on fakîhinden biridir. Büyük âlimlerindendir. Amr b. Şuayb; "**hadîsi ve fıkhı ondan iyi bilen birini görmedim**" der. Babasından, Zeyd b. Sâbit ve Üsâme b. Zeyd'den rivâyet eder. Kendisinden Zührî ve Ömer b. Abdülaziz rivâyette bulunur. **Medîne**'de yedi yıl valilik yapmış, askerî birliklere komutanlık görevinde de bulunmuştur. Sikadır, rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir, ancak hadîsi azdır.

[70] **Müslim**, Hac, 12/89; **Ebû Davud**, Menâsik, 37/1838; **Tirmizî**, Hac, 106/952; **Nesaî**, Hac, 45.

İZAH

Fukaha, göze sabır otu vb. kokusuz şeyler bağlamanın câiz olduğunda ittifak ederler. İhtiyaç varsa, kokulu şey de bağlıyabilir, ancak o zaman fidye ödemesi gerekir.

Kezâ, kokusuz sürme çekmek de câizdir; ancak ihtiyaç olmadığı halde süslenmek gayesiyle sürme çekilmesini **Şâfiîler** mekruh sayar, bazıları da câiz görmez. **Mâlikîler** bunu haram sayar ve fidye gerektiğini söylerler. **Hanefîler** ise, üç defa kokulu sürme çekenin kurban kesmesi gerektiği, bir veya iki defa çekenin ise fidye vermesi gerektiği kanâatindedirler.[71]

١٣٢٨- (ط ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) : «نظرَ في مرآة لشكْوىَ بعيْنَيْهِ وهو محرمٌ». أخرجه الموطأ.

1.328- İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre; "O, ihrâmlı iken gözü ağrıdığı için aynaya baktı."[72]

İZAH

İhrâmlı birinin aynaya bakması yasak değildir. Ancak saçını taramak ve düzeltmek gayesiyle aynaya bakmak câiz görülmez. Bu rivâyet, **İbn Ömer**'in, başka bir gaye için değil, sadece gözü ağrıdığı için aynaya baktığını tahsisen belirtmektedir.

---

[71] Bkz., **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 291; **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 150.

[72] **Muvatta**, Hac, 29/94. Bu rivâyetin senedi munkatıdır, çünkü hadîsin râvîsi **Eyyub b. Musa**, **İbn Ömer**'i dinlememiştir, ancak **Nâfi** vasıtasıyla ondan rivâyet etmiştir.

النوع الخامس
في النكاح

e- NİKÂH

١٣٢٩- (خ م ت د س ـــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) : أن رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم « تَزوَّجَ ميمونةَ وهو مُحرمٌ ». أخرجه الجماعة إلا الموطأ

وفي راوية للبخاري قال : « تزوج مَيْمُونَة في عُمْرَة القضاء ».

وفي أخرى له قال : «تَزَوَّجَ مَيْمُونَة وهو مُحْرِمٌ ، وبَنَى بها وهو حَلَالٌ ، ومَاتَتْ بِسَرِف ».

قال أبو داود : قال ابن المسيب : « وَهَمِ ابنُ عباس في تَزْويج ميمونَةَ وهو مُحْرِمٌ».

وفي رواية للنسائي قال : « تَزَوَّجَ نبيُّ الله -صلى الله عليه وسلم- ميمونَةَ وهما مُحْرِمان ».

وفي أخرى له قال: «تَزَوَّجَ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم وهو مُحْرِمٌ ولم يذْكُرْ مَيْمُونَة».

وفي أخرى : « أنَّ رسولَ الله - صلى الله عليه وسلم - نَكَحَ حَرَاما ».

وزاد أيضا في أخرى : « جَعلَتْ أمْرَها إلى الْعبَّاسِ ، فأنْكَحَها إيّاه ».

1.329- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah (as.) ihrâmlı iken, Hz. Meymûne ile nikâhlandı."[73]

RİVÂYETLER

Bu hadîs, **Muvatta** hariç Kütüb-ü Sitte'de rivâyet edilmiştir.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti; "Meymûne, Umretu'l-Kaza'da evlendi" şeklindedir.

Diğer bir rivâyeti de şöyledir:

---

[73] **Buhârî**, Cezâu's-Sayd, 12; Megâzî, 43; Nikâh, 30; **Müslim**, Nikâh, 5/46; **Ebû Davud**, Menâsik, 39/1844; **Tirmizî**, Hac, 24/842; **Nesaî**, Hac, 90

"Rasûlullah (as.) ihrâmlı olduğu halde, Meymûne ile nikâhlandı. İhrâmdan çıkınca da gerdeğe girdi. Meymûne, Serif'te vefat etti."

Ebû Davud, İbnu'l-Müseyyeb'in şöyle dediğini rivâyet eder:

"Rasûlullah'ın (as.) ihrâmlı iken, Hz. Meymûne ile evlenmesi meselesinde İbn Abbas vehme düşmüştür."

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ın elçisi, Hz. Meymûne ile nikâhlandığında her ikisi de ihrâmlı idiler."

Diğer bir rivâyette de; "Rasûlullah (as.) ihrâmlı iken nikâhlandı" der, Meymûne'yi zikretmez.

Başka bir rivâyet de; "Rasûlullah (as.), ihrâmlı iken evlendi" şeklindedir.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde de şu fazlalık vardır:

"Hz. Meymûne, vekâletini İbn Abbas'a verdi, İbn Abbas da onu Hz. Peygamber'le evlendirdi."

İZAH

İhrâmlı birinin, nikâhlanması ve gerdeğe girmesi iki ayrı konudur. Gerdeğe girmesi kesinlikle câiz değildir. Nikâhlanması konusunda da iki temel görüş vardır:

1- İhrâmlı birinin sadece nikâhlanması câizdir. Başta **Ebû Hanîfe** olmak üzere **Hanefî** imamları ve **Kûfe** ekolü bu görüştedir. Delilleri de izahına çalıştığımız hadîstir.

2- Bazıları da ihrâmlı birinin değil nikâhlanması, başkasının nikâhını kıymasının bile câiz olmadığı görüşündedirler. **İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed b. Hanbel** ve ulemânın cumhuru da bu kanaâttedir. **Hz. Ömer** ve **Hz. Ali** de bu görüştedir. Onlara göre kıyılan nikâh da batıldır.

Bunların delili de 1.333 numara ile gelecek olan ve **Hz. Osman**'ın rivâyet ettiği; **"İhrâmlı biri evlenemez, başkasını da evlendiremez, hatta dünürlük de yapamaz"** hadîsidir. Bu görüşü benimseyenlere göre, izahına çalıştığımız hadîste, **İbnu'l-Müseyyeb**'in de söylediği gibi; **"İbn Abbas yanılmıştır."** Bundan sonra gelecek olan bazı

rivâyetlerde de Hz. Peygamber'in Meymûne ile ihrâmsız iken evlendiği ifâde edilmektedir.

İbn Hacer, İbn Abbas'ın; "**ihramlı iken evlendi**" şeklindeki rivâyetini Hz. Peygamber'e mahsus bir iş, 1333 numara ile gelecek olan **Hz. Osman**'ın rivâyetini de mü'minler için genel bir hüküm kabul etmekle her iki rivâyetin telif edilebileceğini söyler. Kaldı ki **Meymûne**'den de; **"Rasûlullah'la (as.) evlendiğimizde ikimiz de ihrâmsız idik"** dediği de rivâyet edilmiştir.[74]

Bu meselede her iki görüşü benimseyenler, kendi delillerini ileri sürerken karşı delilleri de çürütmek için hayli yoğun çaba harcarlar.[75]

١٣٣٠ -(ت ــ أبو رافع رضي الله عنه) قال : « تَزَوَّجَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم مَيْمُونَةَ وهو حَلالٌ ، وبَنَى بها وهو حَلالٌ ، وكُنْتُ أنا الرَّسُولَ فيما بينهما ». أخرجه الترمذي.

1.330- Ebû Râfi' şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), ihrâmsız iken Hz. Meymûne ile evlendi, ihrâmsız iken onunla gerdeğe girdi. Ben ikisinin arasında elçi idim."[76]

١٣٣١-(م د ت ــ ميمونة بنت الحارث رضي الله عنها) قالت : « تَزَوَّجَني رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ونحن حَلالانِ بِسَرِفَ ». هذه رواية أبي داود.

وفي رواية مسلم أن النبي صلى الله عليه وسلم : « تزوجَها وهو حلالٌ ». قال الراوي- وهو زيد بن الأصم- ، وكانت خالتي وخالة ابن عباس.

وفي رواية الترمذي : « أن النبي صلى الله عليه وسلم تَزَوَّجها وهو حَلالٌ ، وبَنَى بها حلالاً، وماتت بسرف ، ودفنّاها في الظُّلّة التي بنى بها فيها ».

[74] **Müslim**, Nikâh, 5/48; **Ebû Davud**, Menâsik, 39/1943; **Tirmizî**, Hac, 24/845.

[75] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 62; VII, 83; IX, 70; **Aynî**, X, 195; XX, 110; **Kastalanî**, IV, 429; XI, 455; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 293; **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 155; **Zürkanî**, III, 80; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 340.

[76] **Tirmizî**, Hac, 23/841. Senedinde çok hata etmesiyle tanınan **Matar el-Verrâk** bulunması sebebiyle hadîs zayıftır, ama müteâkıp iki hadîs onu te'yîd etmektedir.

1.331- Hâris'in kızı Meymûne[77] anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) beni, Serif'de nikâhladı; o sırada ikimiz de ihrâmsız idik."[78]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Ebû Davud**'undur.

Müslim'in rivâyeti; "Hz. Peygamber, ihrâmsız iken onunla evlendi" şeklindedir.

Bu rivâyette râvî Zeyd[79] b. el-Esamm[80]; "Meymûne, hem benim, hem de İbn Abbas'ın teyzesidir" diye ilave eder.

---

[77] **Meymûne bint el-Hâris b. Hazn b. Büceyr el-Âmiriyye el-Hilâliyye:** ö. 51/671. Hz. Peygamber'in onuncu eşidir. Rasûlullah'la (as.) evlenmeden önce iki kocadan dul kalmıştı. Önce Mes'ûd b. Amr es-Sekafî ile evlenmiş, sonra ondan ayrılarak Ebû Ruhm b. Abdüluzzâ ile evlenmişti ve ikinci kocası da kısa zaman sonra ölmüştü. Hz. Peygamber'le evlendiğinde 36 yaşında idi. Ümmehâtul'-mü'minîn'den Zeynep bint Huzeyme'nin üvey kızkardeşidir. Abbas'ın karısı Ümmü'l-Fadl'ın da kızkardeşidir. Halid b. Velid ve İbn Abbas'ın teyzesidir. Meymûne'nin dokuz kızkardeşi vardı ve her biri de büyük kabile başkanları ile evli idiler. Hz. Peygamber Meymûne ile evlenmekle, hem Meymûne'nin kabilesi ile ve hem de baldızlarının evli olduğu diğer kabilelerle iyi münasebetler tesis etme imkânını bulmuştu. Hz. Peygamber'le hicrî 7. yılda Umretu'l-kazâ dönüşü **Mekke**'ye on mil mesafedeki **Serif** mevkiinde evlendi. Bu, Hz. Peygamber'in yaptığı son evlilik idi. Kur'ân-ı Kerîm'deki; *"...Eğer mü'min bir kadın kendisini Peygamber'e hibe eder ve Peygamber de onu nikâhlamak isterse..."* âyetinin (Ahzâb, 50) Meymûne hakkında nâzil olduğu rivâyet edilir. Kendisinden 76 hadîs rivâyet edilmiştir; bunlardan 7 tanesi muttefekun aleyh, bir tanesi sadece **Buharî**'de, 5 tanesi de yalnız **Müslim**'dedir. Meymûne'nin ismi önceleri Berre iken Hz. Peygamber Meymûne diye değiştirmişti. 51/671 yılında **Mekke** yakınındaki **Serif** mevkiinde, Hz. Peygamber'le gerdeğe girdiği çardakta vefat etti ve orada defnedildi.

[78] **Müslim**, Hikâh, 5/48; **Ebû Davud**, Menâsik, 39/1843; **Tirmizî**, Hac, 24/845.

[79] **Câmiu'l-Usûl**'de râvînin ismi her ne kadar Zeyd diye yazılmış ise de, bu yanlıştır. Ricâl kaynaklarında Zeyd b. el-Esamm diye biri bulunmamaktadır. Hadîsin **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî**'deki rivâyetinde de Yezîd b. el-Esamm diye geçmektedir.

[80] **Ebû Avf, Yezîd b. el-Esamm (Amr) b. Ubeyd el-Âmirî el-Bekkâî el-Kûfî**: ö. 103/721. Kûfeli tâbiîlerdendir, babası sahabîdir. Bilâhare **Kûfe**'den **Rakka**'ya göçtü ve oraya yerleşti. Hz. Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin kızkardeşi Berze

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber ihrâmsız iken Meymûne ile evlendi, ihrâmsız iken onunla gerdeğe girdi. Meymûne, Serif'de vefat etti; onu gerdeğe girdiği gölgelikte defnettik."

١٣٣٢-(ط ـ **سليمان بن يسار** رحمه الله) : « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم بَعثَ أبا رافعٍ مولاهُ ، ورَجلا من الأنصار ، فزوَّجاهُ ميمونَةَ بنْت الحارث ، ورسول الله صلى الله عليه وسلم بالمدينَة قَبلَ أن يَخرُجَ ». أخرجه الموطأ.

1.332- Süleyman b. Yesar'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), âzâdlısı Ebû Râfi' ile Ensâr'dan bir adamı (Meymûne'ye) gönderdi; onlar da Rasûlullah'ı (as.) Hâris'in kızı Meymûne ile evlendirdiler. Bu sırada Hz. Peygamber Medîne'de idi, henüz yola çıkmamıştı."[81]

İZAH

Hadîste sözü edilen ikinci kişi, Ensardan **Evs b. Havlâ**'dır.

Hz. Meymûne, Rasûlullah'ın (as.) son evlendiği hanımıdır. Burada **Ebû Râfi'** ile **Evs**'in, **Meymûne** ile Hz. Peygamber'i evlendirmelerinden maksat, dünürlüktür; **Meymûne**'yi Hz. Peygamber'e istemeleridir.

"Hz. Peygamber, henüz Medîne'den çıkmamıştı" sözünden gaye de; kaza umresi için yola çıkmamış olmasıdır.[82]

١٣٣٣-(م ط ت د س ـ **عثمان بن عفان** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يَنكِحُ المحرِمُ ولا يُنكِحُ ولا يَخطُبُ** ». هذه رواية مسلم.

---

bint el-Hâris'in oğludur. Meymûne, İbn Abbas ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî ve Meymûn b. Mihrân rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[81] **Muvatta**, Hac, 22/69.

[82] **Zürkanî**, III, 80; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 341.

وفي رواية له وللموطأ وأبي داود: أن نبيه بن وهب، أخا بني عبد الدار، قال: إن عمر بن عبيد الله أرسل إلى أبان بن عثمان وأبان يومئذ أمير الحاج وهما محرمان: إني قد أردْتُ أنْ أنكحَ طلحةَ بن عمرَ بنْتَ شَيبةَ بن جُبَيْر، وأردْتُ أنْ تَحْضُر، فأنكرَ ذلك عليه وقال: سمعت عثمان بن عفانَ يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لا يَنْكِحُ الْمحْرِمُ ، ولا يُنْكِحُ ولا يَخْطُبُ** ».

ولأبي داود أيضا مثله ، وأسقط منه « **ولا يخطبُ** ».

وفي رواية الترمذي : قال نبيه : « أرادَ ابنُ معْمَر : أنْ يُنْكحَ ابْنَهُ ، فَبعَثَني إلى أبان بن عثمان، وهو أميرُ الموسم ، فقلتُ: إنَّ أخاكَ يريدُ : أنْ يُنْكحَ ابنه فأحب أن يُشهدك ذلك ، قال: لا أراه إلا أعرابيا جافيا إن المحرمِ لا ينكح [ولايُنْكحَ] أو كما قال ، ثمَّ حدَّثَ عن عثمانَ مثْلَهُ ، يرفعهُ ».

وفي رواية النسائي قال : « أرسل عمرُ بنُ عُبيْد الله إلى أبان بن عثمان يسألهُ : أيَنْكحُ المحْرِمُ ؟ قال أبانُ : حدَّثَ عثمانُ : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: **لا يَنْكحُ المحرمُ ولا يَخطُبُ**».

وفي أخرى مختصرا مثل مسلم.

1.333- Osman b. Affan'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İhrâmlı biri evlenemez, başkasını da evlendiremez, dünürlük de yapamaz."[83]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Müslim**'indir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti ile **Muvatta** ve **Ebû Davud**'un rivâyetleri şöyledir:

"Abduddar oğullarının kardeşi Nübeyh b. Vehb anlattı:

---

[83] **Müslim**, Nikâh, 5/41; **Muvatta**, Hac, 22/70; **Ebû Davud**, Menâsik, 37/1841; **Tirmizî**, Hac, 23/840; **Nesaî**, Hac, 91.

"Ömer b. Ubeydullah, Ebân b. Osman'a haber gönderdi. O zaman Ebân, hac Emîri idi. İkisi de ihrâmlı idi. Dedi ki:

"- Ben, (oğlum) Talha b. Ömer'i, Şeybe b. Cübeyr'in kızı ile evlendirmek istiyorum. Senin de nikâhta bulunmanı arzu ediyorum."

Ebân, bunu kabul etmedi ve dedi ki:

"- İhrâmlı kişi ne kendisi evlenebilir, ne başkasını evlendirebilir, ne de dünürlük yapabilir!.."

Ebû Davud'un başka bir rivâyetinde "dünürlük de yapamaz" ibaresi yoktur.

Tirmizî'nin rivâyetinde de Nübeyh şöyle dedi:

"İbn Ma'mer, oğlunu evlendirmek istedi. Beni hac Emîri Ebân b. Osman'a yolladı. Ebân'a dedim ki:

"- Kardeşin (İbn Ma'mer), oğlunu evlendirmek istiyor. Senin de nikâhta hazır bulunmanı arzu etti."

"- Bence o, kaba bir bedevîden başka bir şey değildir. Zira ihrâmlı biri, ne kendisi evlenebilir, ne de başkasını evlendirebilir."

Ebân, bu veya buna yakın bir söz söyledi, sonra da Hz. Osman'dan bu husustaki hadîsi merfû olarak rivâyet etti.

Nübeyh, **Nesaî**'nin rivâyetine göre de şöyle dedi:

"Ömer b. Ubeydullah, Ebân b. Osman'a adam gönderip; "İhrâmlı biri evlenebilir mi?" diye sordu. Ebân şöyle dedi:

Hz. Osman, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"İhrâmlı evlenemez, dünürlük de yapamaz."

Nesaî'nin muhtasar diğer bir rivâyeti de, **Müslim**'in rivâyeti gibidir.

İZAH

Tirmizî'nin rivâyetinde sözü edilen **İbn Ma'mer**'den maksat, **Ömer b. Ubeydullah**'dır. **Ma'mer** sahabîdir, **Hz. Ebû Bekir**'in babası **Ebû Kuhâfe**'nin amcazâdesidir.

Ebân da, **Hz. Osman**'ın oğludur. **Ebân, Abdülmelik b. Mervan**'ın hilafeti döneminde Hac Emîri idi.

1.329 nolu hadîs münasebetiyle de söylendiği gibi bu konu üzerinde şârîhler, fukahanın tartışmalarını geniş şekilde kaydederler.[84]

١٣٣٤- (ط ـ نافع) أن ابن عمر رضي الله عنهما كان يقول : « لا يَنْكِحُ المحرم ولا يُنكِحَ، ولا يَخطُبُ على نَفْسِه ، ولا على غيره ». أخرجه الموطأ.

1.334- Nâfi'den rivâyet edildiğine göre İbn Ömer şöyle diyordu:

"İhrâmlı biri ne evlenebilir, ne evlendirebilir, ne kendisi ve ne de başkası için kız isteyebilir!.."[85]

١٣٣٥- (ط - أبوغطفان المري رحمه الله) : « أنّ أباهُ طريفا تَزَوَّجَ امرأةً وهو مُحرِمٌ ، فردّ عمرُ نكاحَهُ». أخرجه الموطأ.

1.335- Ebû Ğatafân el-Mürrî'den[86] rivâyet edildiğine göre; "babası **Tarîf** ihrâmlı iken bir kadınla evlenmiş, ama **Hz. Ömer** bu nikâhı kabul etmemişti."[87]

İZAH

Hz. Ömer, muhtemelen ihrâmlı iken kıyılan nikâhın münfesih olduğu kanâatini taşıdığı için bu nikâhı kabul etmemişti.

---

[84] Bkz., **Zürkanî,** III, 81; **Evcezu'l-Mesâlik,** VI, 343.

[85] **Muvatta,** Hac, 22/72.

[86] **Ebû Ğatafân b. Tarîf el-Murrî el-Medenî:** İsminin Sa'd, baba adının Mâlik olduğu da rivâyet edilir. Medîneli tâbiîlerdendir; İbn Abbas'tan ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden İsmail b. Ümeyye ve Davud b. Hasîn rivâyet eder. Hz. Osman'ın ve Mervân'ın kâtipliğini yapmıştır. Dârekutnî onun meçhûl olduğunu söylerse de, Zehebî bunu doğru bulmaz ve sika biri olduğunu kaydeder. Yahya b. Maîn, Nesaî, İbn Hibbân ve İbn Hacer'e göre de sikadır. Hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[87] **Muvatta,** Hac, 22/71.

النوع السادس

في الصيد

f- AVLANMAK

١٣٣٦- (خ م ط ت د س ــ **أبو قتادة** رضي الله عنه) قال : « كنتُ يوما جالسا معَ رجال من أصحاب النبي ، في منزل في طريق مكة ، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم أمامَنا ، والقومُ مُحْرِمونَ، وأنَا غيرُ محرم ، عامَ الحُدَيْبية ،فأَبْصَروُا حمارا وحشيا ، وأنا مَشْغُول، أخْصِفُ نَعلي ، فلم يُؤْذِنُوني ،وأحبُّوا لو أنّي أبصَرْتُه ، والتفَتُّ فأبصرتهُ ، فقُمتُ إلى الفرس فأسْرَجْتُهُ ، ثم ركبتُ ونسيتُ السَّوْطَ والرُّمْحَ ، فقلتُ لهم : ناولُوني السَّوط والرُّمح قالوا : لا ، والله لا نُعينُكَ عليه ، فغضبتُ ، فنزلتُ فأخَذْتُهما ، ثم ركبتُ فَشَدَدْتُ على الحمار ، فَعَقَرْتُهُ ، ثم جئتُ به وقد ماتَ، فوقَعُوا فيه يأكلُونَهُ، ثمَّ إنهم شَكُّوا في أكْلِهم إيَّاهُ وهُمْ حُرُمٌ ، فَرُحْنا وخبأتُ العَضُدَ معي ، فأدْرَكْنا رسول اللّه صلى الله عليه وسلم فسألناهُ عن ذلك فقال: **هل معكم منه شيءٌ؟** فقلتُ: نعم فَناولْتُهُ العَضُدَ ، فأكَلَها وهو محرِمٌ».

زاد في رواية: «أن النبي صلى الله عليه وسلم ، قال لهم : **إنما هي طُعْمَةٌ أطْعَمَكُمُوها اللّه**».

وفي أخرى : « **هو حلالٌ فكُلوهُ** ».

وفي أخرى عن عبد اللّه بن أبي قتادة قال : انطلق أبي عام الحديبية فأحرم أصحابُهُ ولم يُحْرِم ، وحُدِّث النبيَّ صلى الله عليه وسلم أنَّ عدُوّا يُغزُوهُ ، فانطلق النبي صلى الله عليه وسلم ، فبينما أنا مع أصحابه يَضْحَكُ بعضُهم إلى بعضٍ فنظرتُ فإذا أنا بحمارِ وحشٍ ، فحملتُ عليه، فطعنْتُه فأثبتُّه، واستعنت بهم ، فأبَوا أن يُعينوني ، فأكلْنا من لَحْمه ، وخشينا أنْ نُقتَطعَ ، فطلبتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم : أُرفِّعُ فرَسِي شأوا ، وأسيرُ شأوآ ، فلَقيتُ رَجُلا من بني غفارٍ في جَوْفِ الليل فقلت: أين تركتَ النبي صلى الله عليه وسلم ؟ قال : تركته بتعهن ، وهو قائيل السقيا ،[فلحقته] ، فقُلتُ : يارسول اللّه، إنَّ أهْلَكَ.. وفي رواية : أصحابَكَ، يقرؤونَ عليك السلام ورحمة اللّه ، إنهم قد خَشُوا أنْ يقتطعُوا دُونك، فانْتظِرْهُمْ ، ففعل ، قلتُ : يا

رسول اللّه ،إني أصبْتُ حمارَ وْحشٍ ، وعندي منه فَاضلَةٌ ، فقال للقوم : « **كُلوا ، وهم محرمُونَ** ».

وفي أخرى قال : « كُنّا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم بالْقَاحة على ثَلاثٍ ،ومنَّا الْمحْرِم ومنَّا غير المحرم، فرأيتُ أصحابي يَتراءوْن شيئا ، فنظرتُ فإذا حمارُ وحشٍ »... الحديث.

وفي أخرى قال : « إنَّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم خَرجَ حاجا ، فخرجُوا معه ، فَصرَف طَائفَة منهم ، فيهم أبو قَتادَةَ ، قال : خُذُوا ساحِلَ الْبحْرِ ، حتَّى نلْتَقي ، فأخذُوا ساحل البحر ، فلما أنصرَفُوا أحرمُوا كلُّهمْ ، إلا أبا قَتادةَ لم يُحْرِمْ ، فَبَيْنا هم يسيرُون، إذْ رأوا حُمُرَ وحشٍ، فحمل أبو قتادة على الْحُمُر ، فَعَقَر منها أتانا »... وذكر الحديث. وفيه : فقال لهم النبي صلى الله عليه وسلم : « **أمنكُمْ أحدٌ أمرَهُ أنْ يَحْمِلَ عليها ، أو أشارَ إليها؟** » ، قالوا :لا ، قال : « **فَكُلُوا ما بقي من لحمها** ».

هذه رواية البخاري ومسلم. ولمسلم [عن أبي قتادة] قال : « انطَلَقَ أبي مع رسول اللّه صلى الله عليه وسلم عام الْحُدَيْبِيَة، فأحْرَمَ أصحابُهُ ولم يُحْرِمْ ، وحُدِّثَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم: أَنَّ عَدُوا بغَيْقَه ، فانطلَقَ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم... وذكر نحو الرواية التي فيها : وهو قائلُ السُّقْيا ،... وفي آخرها : فقال للقوم : **كلُوا وهم مُحْرِمُون** ».

وفي أخرى له قال : «**أمنكُمْ أحدُ أمَرَهُ أنْ يَحْمِلَ عليها أو أشارَ إليها** ».

وفي أخرى قال: «**أشرْتُم أو أعَنْتمْ أو أصدتُمْ؟** قال شعبةُ: لا أدري قال: **أعنتُم، أو أصدتُم**».

وفي رواية الموطأ والترمذي وأبي داود والنسائي نحو من إحدى هذه الروايات.

وللنسائي أيضا مثلُ رواية عبد الله بن أبي قتادة.

1.336- Ebû Katâde anlatıyor:

"Bir gün Mekke yolu üzerindeki bir konak yerinde, Hz. Peygamber'in ashâbından bazıları ile birlikte oturuyordum. Rasûlullah (as.) bizden daha önde idi. Benim dışımda herkes ihrâmlı idi. Bu yolculuk Hudeybiye yılında yapılmıştı. O esnada insanlar, bir yaban eşeği görmüşlerdi; ben ise ayakkabımın tamiri ile uğraşıyordum. Halk, gördükleri hayvandan beni haberdar etmediler,

benim kendiliğimden görmemi istiyorlardı. Bir ara başımı kaldırınca hayvanı gördüm; hemen kalktım, atımı eğerledim, sonra da atıma bindim, ancak bu esnada kamçımı ve mızrağımı almayı unutmuşum. Oradakilere seslendim:

"- Bana kamçımı ve mızrağımı verin!" Onlar da:

"- Hayır, vallahi sana yardım edemeyiz" dediler.

Kızdım, atımdan indim, kamçımı ve mızrağımı aldım, sonra bindim ve eşeğe doğru sürdüm. Eşeği avladım, onu alıp getirdim. Bu arada eşek, ölmüştü. Halk, bu eşeğin etinden yedi. Ama sonradan, ihrâmlı oldukları halde onu yemenin cevazı hakkında şüpheye düştüler. Sonra tekrar yola koyulduk. Ben, eşeğin etinden bir parça ayırmıştım. Rasûlullah'a (as.) yetişince, bu hususu O'na sorduk. Buyurdu ki:

"- Yanınızda ondan bir parça var mı?"

"- Evet var" dedim ve parçayı O'na verdim. O da ihrâmlı olduğu halde bunu yedi."[88]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Rasûlullah (as.) halka şöyle buyurdu:

"Bu bir rızıktır, Allah onu size ikram etmiştir."

Diğer bir tarîkte de; **"O helâldir, yiyiniz"** ifâdesi yer alır.

Başka bir rivâyette ise, Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah[89], babasından naklen şöyle anlatır:

"Hudeybiye yılında babam (Mekke'ye doğru) yola çıktı. Arkadaşları ihrâma girmiş, ama kendisi girmemişti. Yolda

---

[88] **Buhârî**, Cezâu's-Sayd, 2-5; Hibe, 3; Cihâd, 46, 88; Megâzî, 55; Et'ıme, 19; Zebâih, 10, 11; **Müslim**, Hac, 8/56; **Muvatta**, Hac, 24/76; **Tirmizî**, Hac, 25/847; **Ebû Davud**, Menâsik, 41/1852; **Nesaî**, Hac, 78.

[89] **Ebû Yahya, Abdullah b. Ebî Katâde (el-Hâris) b. Rib'î el-Ensârî es-Sülemî el-Medenî:** ö. 99/717. Medîneli meşhur tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi ve Rasûlullah'ın (as.) süvarisi idi. Babasından ve Cabir b. Abdullah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya b. Ebî Kesîr ve Bükleyr el-Eşecc rivâyet ederler. Sikadır, ancak hadîsi azdır. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Medîne**'de vefat etmiştir.

Rasûlullah'a (as.), düşmanın kendisiyle savaşacağı haberi verildi. Hz. Peygamber devam etti."

(Babam şöyle söyledi):

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) ashâbıyla beraber iken, onlar gülüşmeye başladılar. Baktım ki karşımda bir yaban eşeği... Ona doğru hamle yaptım, onu yaraladım ve çökerttim. (Hayvanı taşımak için) arkadaşlarımdan yardım istedim, ama onlar bana yardım etmekten kaçındılar. Sonra, hepimiz onun etinden yedik. Sonra, (düşmanın) önümüzü keseceğinden korktuk. Ben, Rasûlullah'a (as.) doğru yol aldım. Bazen rahvan gidiyor, bazen atımı şahlandırıyordum. Gece karanlığında Ğifâr oğullarından bir adama rastladım. Ona dedim ki:

"- Peygamber'i nerede bıraktın?"

"- Ta'hin'de bıraktım, Sükyâ'da mola verip uyumak istiyordu" dedi

Neticede Rasûlullah'a (as.) yetiştim, O'na dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; âilen -bir rivâyette ashâbın- sana selam ediyor ve Allah'ın rahmetini diliyorlar. Onlar, senin arkandan, (düşman tarafından) önlerinin kesilmesinden korkuyorlar, onları bekle!.."

Hz. Peygamber de bekledi. Sonra dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben bir yaban eşeği avladım. Yanımda da ondan bir parça et var..."

Hz. Peygamber, ihrâmlı olduklarını bildiği halde insanlara şöyle dedi:

"Yiyiniz!.."

Diğer bir rivâyette Ebû Katâde şöyle dedi:

"Biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte (Medîne'ye) üç merhale uzaklıktaki Kâha mevkiinde bulunuyorduk. Kimimiz ihrâmlı, kimimiz ihrâmsızdı. Birden arkadaşlarımın bir şeye dikkatle baktıklarını gördüm. Ben de baktım ki bir yaban eşeği..."

Sonra olayı yukarıdaki gibi nakleder.

Başka bir rivâyette de şöyle der:

"Rasûlullah (as.) hac niyetiyle Medîne'den çıktı. İnsanlar da O'nunla birlikte çıktılar. Hz. Peygamber (düşmanın saldıracağı

haberini alınca) arkadaşlarından bir gurubu ayırdı; bunların içinde Ebû Katâde de vardı. Onlara dedi ki:

"- İlerde benimle buluşuncaya kadar deniz sahiline doğru gidin!.."

Onlar da sahile doğru yöneldiler. Hz. Peygamber'den ayrılınca da, Ebû Katâde hariç hepsi ihrâma girdi. Yolda giderlerken birden yaban eşekleri ile karşılaştılar. Ebû Katâde hücuma geçti ve bir dişi eşeği avladı..."

Ve olayı, yine yukarıdaki gibi anlatır. Bu rivâyette Hz. Peygamber'in onlara şöyle dediği de kaydedilir:

"- Sizlerden biri, Ebû Katâde'ye eşeğe saldırmasını söyledi veya işaret etti mi?"

"- Hayır!" dediler. O zaman Rasûlullah (as.);

"- **Öyleyse etin kalanını da yiyin!"** buyurdu.

Bu rivâyetler, **Buharî** ve **Müslim'**indir.

Müslim'in, Ebû Katâde'nin oğlundan yaptığı diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hudeybiye yılında babam, Rasûlulah'la (as.) birlikte yola çıktı. Arkadaşları ihrâma girmiş, ama Ebû Katâde girmemişti. Rasûlulah'a (as.) Ğayka'da düşmanın beklediği söylendi. Hz. Peygamber o tarafa doğru gitti..."

Sonra da olayı, yukarıda Sükya'nın zikredildiği rivâyetteki gibi naklettti.

Müslim'in diğer bir rivâyetinde de şu lafız yer alır:

"- Ona, eşeğe saldırmasını içinizden biri emretti veya işarette bulundu mu?"

Yine **Müslim**'in başka bir rivâyetinde şöyle bir ibare vardır:

"- Sizler işaret ettiniz, veya yardım ettiniz, veya avladınız mı?"

Şu'be, Hz. Peygamber; "**Yardım ettiniz mi, yoksa avladınız mı** dedi bilemiyorum" der.

Muvatta, Tirmizî, Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyetleri de, yukarıdaki rivâyetlerden biri ile uyuşmaktadır.

Nesaî ayrıca, Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'ın rivâyetini de kaydeder.

İZAH

el-Kâha; Medîne'ye üç merhale mesafede **Mekke** yolu üzerinde bir vadidir.

Ta'hin; yine **Mekke** yolu üzerinde **Medîne'**ye yakın bir su kaynağının bulunduğu yerdir.

Sükyâ; Ta'hin'e üç mil mesafede bir grup köy adıdır.

Ğayka da; **Ğifar** kabilesinin yurdudur.

Bu olay, **Hudeybiye** umresinde cereyan etmiştir. Her ne kadar bir rivâyette; **"Rasûlullah (as.) hac niyetiyle yola çıkmıştı"** deniyorsa da, maksat umredir, "**Hac"** lafzı râvînin bir hatasıdır.

Bu rivâyetlerin hepsi, aynı olayı muhtelif yönleriyle anlatmaktadır. Asıl konu, ihrâmlının avlanması veya avlanan hayvanın etinden yemesidir.

İhrâmlı birinin, bir hayvanı avlaması âyet-i kerime ile yasaklanmıştır. **Mâide** sûresinin 95. ve 96. âyetlerinde şöyle buyurulur:

"Ey iman edenler; ihrâmlı iken av hayvanını öldürmeyin. Kim kasten avlanırsa, ceza olarak onun, öldürdüğü hayvanın benzeri bir hayvanı kurban etmesi gerekir. Bu; içinizden iki âdil kişinin karar vereceği Kâbe'ye ulaşmış bir kurbanlık, yahut keffâret olarak yoksulları doyurmak veya buna karşılık oruç tutmaktır. Böylece yaptığının cezasını tatmış olsun!.. Allah, geçmişi bağışladı; ama kim tekrar yaparsa, Allah ondan intikamını alır. Allah azîzdir, intikam sahibidir. Size ve yolculara bir azık olsun diye, deniz avı yapmak ve ondan yemek size helâl kılındı. Kara avı ise, ihrâmlı olduğunuz müddetçe size haram edilmiştir."

İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu, ister kasten, ister hatâen olsun ihrâmlı birisinin avlanmasının cezayı gerektireceğinde ittifak ederler. Yalnız kasten öldüren günahkâr olur, hatâen öldüren kınanmaz. Ancak **Zâhirîler** ve diğer bazı fakihlere göre, hatâen avlanmak cezayı gerektirmez.

Ayette söz konusu edilen ceza; ya âdil iki hakemin, öldürülen hayvana denk olduğuna karar vereceği, Kâbe'de kesilecek bir kurban, ya yoksulları doyurmak, ya da buna karşılık oruç tutmaktır.

Ebû Hanîfe'ye göre; avlanan hayvanın dengini değil, değerini vermek gerekir. Buna göre;

a) Ya biçilen değerle kurban alınıp Harem'de kesilir,

b) Yahut biçilen değerle yiyecek alınıp fakirlere dağıtılır,

c) Yahut da biçilen değerin her yarım sa' (1,5 kg) için bir gün oruç tutulur.

Şayet avlanan hayvanın değeri, bir kurban değerine ulaşmazsa, ya fakirlere yemek yedirilir, ya oruç tutulur.

Avlanan hayvan, başkasının malı ise, ceza ikiye katlanır. Biri ihrâmlı iken avlanmanın cezası, diğeri de av sahibine ödenen tazminattır.

Avlanan bir hayvanı, ihrâmlı biri yiyebilir; ama kendisi için avlanmamış olması, kendisinin avlanmaya hiçbir şekilde yardımcı olmaması, hatta böyle bir istekte de bulunmaması şarttır.

Harem bölgesinde avlanan hayvan ise ölü hükmündedir, eti yenmez.

Müfessirler, âyette yasaklanan av hayvanının, eti yenilen hayvanlar olduğunu kaydederler. Fukahanın çoğunluğuna göre, hadîste öldürülmesine cevaz verilen beş hayvanın dışındaki hayvanları öldürmek haramdır. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Şu beş bozguncu hem ihrâmda, hem ihrâm dışında öldürülür: Karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan-kuduz köpek."[90]

Buna yırtıcı ve parçalayıcı hayvanlar da ilave edilir.[91]

---

[90] **Buhârî**, Cezâu's-Sayd, 7.

[91] Bu konu için bkz., **İbn Hacer**, IV, 26-38; **Aynî**, X, 1.60-1.73; **Kastalanî**, IV, 394-408; **Zürkanî**, III, 85; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 350; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 303; **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 170.

١٣٣٧- (خ م ط ت س ـ الصعب بن جثامة رضي الله عنه) : « أنه أهدى إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم حمارا وَحشيا ، وهو بالأبواء أوْ بوَدَّانَ - فَرَدَّهُ عليه ، فلمَّا رأى مَا في وَجهه، قال: إنّا لم نَرُدَّهُ عَلَيْكَ ، إلاَّ أنَّا حُرُمٌ ».

وفي رواية قال : فلما رأى رسول الله صلى الله عليه وسلم ما في وجهي قال : إنا لم نرده عليك، إلا أنا حُرُمٌ.

ومن الرواة من قال : عن ابن عباس : « أنَّ الصَّعْبَ بنَ جَثَّامَةَ أهدى إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم حِمارَ وحشٍ وهو محرم ». فجعله من مسند ابن عباس . هذه رواية البخاري ومسلم. وأخرج الموطأ والترمذي والنسائي : الرواية الأولى.

وفي أخرى للنسائي : قال ابن عباس : إن الصعب بن جثامة أهدى إلى النبي صلى الله عليه وسلم رجل حمار وحش تقطر دما ، وهو محرم ، وهو بقديد ، فردها عليه.

1.337- es-Sa'b b. Cessâme'den[92] rivâyet edildiğine göre; "o, Rasûlullah'a (as.) Ebvâ'da veya Veddân'da bir yaban eşeği hediye etmiş, ama O bunu kabul etmemiş, ancak Sa'b'ın yüzündeki üzüntü hâlini görünce de şöyle buyurmuş:

"- Hediyeni sadece ihrâmlı olduğumuz için geri çeviriyoruz."[93]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette ibare şöyledir:

"Rasûlullah (as.), yüzümdeki ifâdeyi görünce;

"- Hediyeni, sadece ihrâmlı olduğumuz için geri çeviriyoruz" dedi.

İbn Abbas'dan gelen bir rivâyette de; "Rasûlullah (as.) ihrâmlı iken, Sa'b b. Cessâme O'na bir yaban eşeği hediye etti" denir.

---

[92] **es-Sa'b b. Cessâme b. Kays b. Abdullah el-Leysî**: Sahabîdir. Annesi Ebû Süfyan'ın kızkardeşi Fâhite'dir. Ebvâ ve Veddân'da otururdu. Kendisinden İbn Abbas rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi. Bir rivâyete göre Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde, diğer bir rivâyete göre de Hz. Ömer döneminin sonunda vefat etti.

[93] **Buhârî**, Cezâu's-Sayd, 6; Hibe, 5, 17; **Müslim**, Hac, 8/50; **Muvatta**, Hac, 25/83; **Tirmizî**, Hac, 26/849; **Nesaî**, Hac, 75.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Muvatta, Tirmizî ve **Nesaî** de hadîsi, ilk rivâyetteki gibi tahric ettiler.

Nesaî'nin İbn Abbas'dan gelen diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) ihrâmlı olarak Kudeyd'de bulunduğu sırada, Sa'b b. Cessâme kendisine, henüz kanı damlayan bir yaban eşeği budu hediye etmiş, ama Hz. Peygamber kabul etmemişti."

İZAH

Ebvâ ve **Veddân, Medîne-Mekke** yolu üzerinde **Cuhfe** yakınlarında iki yer adıdır.

Bu hadîste, **Sa'b**'ın avladığı hayvanı, Rasûlullah'ın (as.) ihrâmlı olduğu için kabul etmediği görülmektedir. Bir önceki hadîste ise, bunda bir sakınca olmadığı ifâde ediliyordu.

Hz. Peygamber'in **Sa'b**'ın hediyesini kabul etmemesi, muhtemelen avın kendisi için avlandığından dolayıdır. Zira ihrâmlı, kendisi için avlanan hayvanı yiyemez.

Bununla birlikte bu hadîsi zâhir şekliyle kabul edip ihrâmlının, hiçbir şekilde av etini yiyemeyeceğini söyleyenler de vardır. **Hz. Ali, İbn Abbas** ve **İbn Ömer** bu kanâattedirler. Bu hadîs de onların delilidir.

Buna karşılık ashâb ve tâbiûn ulemasının ekserisi, bu iki hususu birbirinden ayırarak; ihrâmlı birinin, kendisi için avlanan hayvanın etini yiyemeyeceğini, ama herhangi biri tarafından avlanmış hayvanın etini yiyebileceğini belirtirler. **Sa'b** hadîsini de, yukarıda kaydettiğimiz gibi tevil ederler. Böylece birbirine zıt gibi görünen bu hadîsle **Ebû Katâde** hadîsini de te'lif ederler.[94]

١٣٣٨- (م د س ـــ طاووس) قال: قَدِم زَيْدُ بنُ أرقَمَ فقال له عبد اللّه بنُ عباس رضي الله عنهما يستَذْكِرُهُ: كيْفَ أخْبَرْتَني عن لحم صَيْدٍ أُهْدِيَ لرسُول اللّه صلى الله عليه

[94] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 38; **Aynî**, X, 174; **Kastalânî**, IV, 409; **Zürkanî**, III, 93; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 372.

وسلم وهو حرامٌ؟ قال: أُهْدِيَ له عُضْوٌ من لحم صَيْد فردَّهُ وقال: « إِنَّا لا نَأْكُلُهُ، إِنَّا حُرُمٌ ».

أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.

وللنسائي أيضا ، قال ابن عباس لزيد بن أرقم : « هل عَلِمْتَ أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم أُهْدِيَ إليه عُضْوُ صَيْد فلم يقبَلْهُ ، وقال : إِنَّا حُرُمٌ ؟ قال : نعم ».

1.338- Tavus anlatıyor:

"Zeyd b. Erkam geldi; Abdullah b. Abbas ona, müzakere maksadıyla;

"- İhrâmlı iken Rasûlullah'a (as.) hediye edilen av eti hakkında bana nasıl haber vermiştin" diye sordu. Zeyd, şöyle cevap dedi:

"Rasûlullah'a (as.) av etinden bir parça hediye edilmiş, ama O kabul etmemiş ve şöyle demişti:

"- Biz bunu yiyemeyiz, çünkü ihrâmlıyız."[95]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'nindir.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde, İbn Abbas'ın, Zeyd b. Erkam'a şöyle dediği kaydedilir:

"- Rasûlullah'a (as.) av eti hediye edildiği halde kabul etmediğini biliyor musun?"

Zeyd:

"- Evet!" dedi.

İZAH

Bu hadîs de bir önceki hadîs gibi, ihrâmlı birinin, başkası tarafından avlanan hayvanın etinden yiyemeyeceğini ifâde etmektedir. Bu konudaki iki farklı görüşten, **"yiyemez"** hükmünü benimseyenlerin delillerinden biri de bu hadîstir. Ancak fukahanın büyük çoğunluğu, ihrâmlının hiçbir katkısı, işareti, ve isteği olmaksızın, onun adına da avlanmamak şartıyla ihrâmsız biri

---

[95] **Müslim**, Hac, 8/55; **Ebû Davud**, Menâsik, 40/1850; **Nesaî**, Hac, 79.

tarafından avlanan hayvanın etinden yiyebileceği kanâatindedirler. **Hanefîler,** ihrâmlı için avlanmış olmasında da sakınca görmezler.

Bu konu için 1.336 nolu hadîse ve izahına, ayrıca işaret edilen kaynaklara da bakılmalıdır.

١٣٣٩– (د ــ عبد الله بن الحارث) : وكان الحارث خليفة عثمان رضي الله عنه على الطائف: «فَصَنَع لعثمانَ طعاما من الْحَجَل والْيَعاقِيب ، ولُحُوم الوحش ، فبعث عثمانُ إلى علي ، فجاءهُ الرَّسُولُ وهو يَخْبِطُ لأباعِرٍ له ، وهو ينفُضُ الْخَبطَ عن يده، فقالوا له : كُلْ ، فقال : أطْعِموهُ قوْما حلالا، فإنَّا حرُم، ثم قال عليٌّ: أنشُدُ اللّٰه من كان ها هنا من أشْجَعَ ، أتعلمونَ أنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم أهْدي له رِجْلُ حِمارِ وحشٍ وهو مُحْرِمٌ، فأبى أن يأكُلَهُ؟». قالوا: نعم. أخرجه أبو داود.

1.339- Abdullah b. Hâris'den[96] rivâyet edilmiştir:

"(Babam) Hâris[97], halife Hz. Osman'ın Tâif'teki memuru idi. Hz. Osman için keklik ve yaban eşeği etinden bir yemek hazırlanmıştı. Hz. Osman da, Hz. Ali'ye haber gönderdi. Haberci gittiğinde Hz. Ali, develeri için ağaçların yapraklarını topluyordu. Ellerindeki yaprakları silkeledi (ve yemeğe geldi). Ona;

---

[96] **Ebû Muhammed, Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel b. Abdulmuttalib el-Hâşimî el-Medenî:** ö. 84/703. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber'in vefatından iki yıl önce dünyaya gelmiş, Rasûlullah (as.) ona tahnîk yapmış ve duâ etmişti. Babası, Hz. Peygamber'in amcası Hâris'in oğludur. Annesi **Hind, Ebû Süfyan**'ın kızı ve Hz. Peygamber'in baldızıdır. Babası ve dedesi sahabîdir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra **Basra**'ya yerleşti. **Abdullah b. Zübeyr**'in hilâfetinde **Basra** valisi oldu, ama sonra azledildi. **Haccâc** fitnesinde **Basra**'dan **Umân**'a kaçtı ve orada vefat etti. Sikadır. Kütüb-ü sitte'de rivâyetleri vardır. Mürsel rivâyetleri de bulunmaktadır.

[97] **el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib el-Hâşimî el-Kuraşî el-Mekkî:** ö. 35/655? Sahabîdir, babası da sahabî idi ve Hz. Peygamber'in amcazâdesi idi. Baba-oğul birlikte müslüman oldular. Hâris, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde **Mekke** valiliği yaptı. Hayatının sonlarına doğru **Basra**'ya göçtü ve oraya yerleşti. Kendisinden oğlu Abdullah ve torunu Hâris rivâyet etti. Tahâretle ilgili bir hadîsi **Nesaî**'de tahric edildi. Hz. Osman döneminin sonlarında **Basra**'da vefat etti.

"- Buyur ye!" dediler.

"- Biz ihrâmlıyız, siz bunu ihrâmsız olanlara yedirin" karşılığını verdi. Sonra da şöyle devam etti:

"- Burada bulunan Eşca' kabilesi mensuplarına soruyorum; Allah aşkına sizler, Rasûlullah'a (as.) ihrâmlı iken bir yaban eşeği budunun hediye edildiğini, ama O'nun yemediğini biliyor musunuz?"

"- Evet!" dediler.[98]

١٣٤٠- (ت د س ـ جابر عبد الله رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «صَيْدُ البَرِّ لكم حلالٌ وأنتم حُرُمٌ ما لم تصيدُوهُ أو يُصادَ لكم». أخرجه الترمذي وأبو داود والنسائي.

1.340- Câbir b. Abdullah, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Sizler ihrâmlı iken bizzat avlamadığınız veya başkaları sizin için avlamadığı takdirde kara avının eti size helâldir."[99]

İZAH

Görüldüğü üzere bu hadîs, yasağı ifâde eden hadîsleri tahsis etmekte ve bazı şartlara bağlamaktadır. Bu şartlara uyulduğu takdirde ihrâmlı, av etinden yiyebilir.

١٣٤١- (م س ـ عبد الرحمن بن عثمان رضي الله عنهما) قال : « كُنَّا مع طلحة ونحنُ حُرُمٌ، فأُهْدِيَ لنا طيرٌ ، وطلحة راقدٌ ، فمنَّا من أكلَ ، ومنَّا من تورَّعَ و لم يأكُلْ ، فلما استَيْقظ طلحةُ ، وَفَّقَ مَنْ أكلَ ، وقال ، أكلْناهُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه مسلم والنسائي.

1.341- Abdurrahman b. Osman[100] şöyle dedi:

[98] **Ebû Davud**, Menâsik, 40/1849.

[99] **Ebû Davud**, Menâsik, 40/1851; **Tirmizî**, Hac, 25/846; **Nesaî**, Hac, 81.

"Bizler, ihrâmlı olduğumuz halde Talha (b. Ubeydullah) ile beraber bulunuyorduk. Bize bir kuş hediye edilmişti, o sırada Talha uyuyordu; içimizden bazıları kuşun etinden yedi, bazıları da çekindi, yemedi. Sonra Talha uyanınca yiyenleri tasvip etti ve;

"- Biz de Rasûlullah (as.) ile beraber onu yemiştik" dedi.[101]

١٣٤٢ - (ط — عبد الله بن عامر بن ربيعة) قال : « رأيتُ عُثمانَ رضي الله عنه بالعَرْجِ في يومٍ صائفٍ وهو مُحرِمٌ ، وقد غطّى وَجهَه بِقَطيفة أُرْجُوان ، ثم أُتيَ بلحم صَيْدٍ ، فقال لأصحابه : كُلوا، فقالوا : أوَ لا تأكُلُ أنت ؟ فقال : إني لستُ كهيئتكم، إنَّما صِيدَ من أجلي». أخرجه الموطأ.

1.342- Abdullah b. Âmir b. Rabîa[102] anlatıyor:

"Sıcak bir yaz gününde Hz. Osman, ihrâmlı olduğu halde Arc mevkiinde iken ve yüzünü kıpkırmızı bir kadife örtü ile örttüğü sırada, bir av eti getirilmişti. Arkadaşlarına;

"- Yiyin!.." dedi. Onlar da;

"- Siz yemeyecek misiniz?" diye sorduklarında;

"- Ben sizin gibi değilim; bu, benim için avlandı" cevabını verdi."[103]

---

[100] **Abdurrahman b. Osman b. Ubeydullah b. Osman et-Teymî el-Kuraşî:** ö. 73/692. Sahabîdir, Talha b. Ubeydullah'ın kardeşinin oğludur. **Hudeybiye**'de müslüman oldu. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'la birlikte **Yermük** savaşına katıldı. Kendisinden İbn Müseyyeb ve Muhammed b. el-Münkedir rivâyet etti. Hadîsi **Müslim**, **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi. Abdullah b. Zübeyr'le birlikte Mescid-i Haram'da öldürüldü. Mescid-i Haram'ın kenarında defnedilmişti; bilâhare mescid genişletildiğinde, kabri Mescid-i Haram'ın içinde kaldı.

[101] **Müslim**, Hac, 8/65; **Nesaî**, Hac, 78.

[102] **Ebû Muhammed, Abdullah b. Âmir b. Rabîa el-Adevî el-Anezî el-Medenî:** ö. 85/704. Medîneli büyük tâbiîlerdendir. Bazıları onu sahabî sayar; Hz. Peygamber'i kendi evlerine geldiğinde görmüştü, o sırada henüz dört yaşında bir bebekti. Babası **Bedir** ehlinden ve büyük sahabîlerdendir. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Âişe'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî ve Yahya b. Saîd el-Ensârî rivâyet eder. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir; ancak hadîsi azdır.

[103] **Muvatta**, Hac, 25/84.

١٣٤٣- (ط ــ عروة بن الزبير رضي الله عنهما) أن عائشة قالت له : « وقد سألها عن لحم صَيْد لم يُصَدْ من أجله ؟ : يا ابنَ أختيَ ، إنما هيَ عشْرُ ليالٍ ، فإن تخلَّج في نفسك شيءٌ فدَعْهُ». أخرجه الموطأ.

1.343- Urve b. ez-Zübeyr, Hz. Âişe'ye; kendisi için avlanmayan bir av etinin ihrâmlıya helâl olup olmadığını sormuş, Hz. Âişe şu cevabı vermiş:

"- Yeğenim; ihrâmın süresi on gündür, eğer içinde bir şüphe duyuyorsan, bırak, yeme!.."[104]

İZAH

Urve, Mekke'de ikâmet ediyor ve Zilhicce hilâlini görünce ihrâma giriyor, bayram günü de ihrâmdan çıkıyordu; bu aradaki süre de on gündü.

Hz. Âişe'nin bunu hatırlatması, on gün et yemeden durulabilir, büyük bir meşakkat değildir, azıcık sabret anlamına matuftur.

"Şüpheleniyorsan yeme!" sözü de; ihrâmlının av etinden yemesi konusunda farklı deliller olduğu için şüpheli bir durum söz konusudur, eğer kalbin mutmain olmadı ise şüpheli olan hususu bırak, ihtiyata uygun olanı yap demektir.[105]

١٣٤٤- (ط ــ سعيد بن المسيب) قال : عن أبي هريرة رضي الله عنه : « أنَّهُ أقبلَ من البحرين ، حتى إذا كان بالرَّبَذَة وجدَ رَكبًا من أهل العراق مُحْرِمينَ ، فسألُوه عن صيد وجَدُوهُ عندَ أهلِ الرَّبَذَة ؟ فأمرَ هُمْ بأكله ، قال : ثم إني شككتُ فيما أمرتُهُمْ به ، فلمَّا قدمْتُ المدينة ، ذَكرتُ ذلك لعمر بن الخطاب ، فقال عمر: ماذا أمرتَهُمْ به ؟ فقلتُ : أمرتُهُمْ بأكله ، فقال عمر بن الخطاب: لو أمرتَهُمْ بغير ذلك لفعلتُ بك ، يتواعَدُهُ ».

---

[104] **Muvatta**, Hac, 25/85.

[105] Bkz., **Zürkanî**, III, 97; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 378.

وفي رواية عن سالم بن عبد الله : « أنَّهُ سمعَ أبا هُريرةَ يُحَدِّثُ عبدَ اللَّهِ ابن عُمر : أنَّهُ مرَّ به قومٌ مُحْرِمُونَ بالرَّبذَة ، فاستَفْتَوْهُ »... وذكر نحوه.

وفي آخره قال : « لو أفْتَيْتَهُمْ بغير ذلك ، لأوْجَعْتُكَ ». أخرجه الموطأ.

1.344- Saîd b. el-Müseyyeb, Ebû Hureyre'den rivâyet ediyor:

"Ebû Hureyre, Bahreyn'den geliyordu. Rebze'ye varınca, Iraklı ihrâmlı bir hacı kafilesi ile karşılaştı. Kafiledekiler ona, Rebzelilerden aldıkları av etinden (yenip yenmiyeceğini) sordular. Onlara yemelerini söyledi.

Bilahâre Ebû Hureyre durumu şöyle anlatıyor:

"Onlara yemelerini söylediğim av eti konusunda şüpheye düşmüştüm; Medîne'ye varınca bu konuyu Hz. Ömer'e anlattım, Hz. Ömer;

"- Onlara ne dedin?" diye sordu,

"- Yemelerini söyledim" deyice Hz. Ömer;

"- Eğer başka bir şey söylemiş olsaydın, ben sana yapacağımı bilirdim!.." diyerek onu tehdit etti."[106]

RİVÂYETLER

Sâlim b. Abdullah'dan gelen diğer bir rivâyete göre; o, Ebû Hureyre'nin Abdullah b. Ömer'e şöyle tahdîs ettiğini işitti:

"Rebze'de, ihrâmlı bir grup insan kendisine rastladı ve fetvâ sordu..." diyerek yukarıdaki hadîsin benzerini rivâyet eder. Sonunda ise Hz. Ömer'in;

"- Eğer onlara başka türlü bir fetvâ verseydin, senin canını yakardım" dediği kaydedilir.

Hadîsi **Muvatta** tahric etti.

١٣٤٥-(ط س ـ **البهزي** رضي الله عنه) : أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم : خرجَ يُريدُ مكةَ وهو محرم ، حتى إذا كان بالرَّوحاء ، إذا حمارٌ وحشيٌّ عقيرٌ ، فذُكرَ ذلك

---

[106] **Muvatta**, Hac, 24/80.

لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال :« **دَعوهُ ، فإنه يُوشكُ أنْ يأتيَ صاحبُه**» ، فجاء البَهْزيُّ ، وهو صاحبُهُ ، إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسول الله شأنُكُمْ بهذا الحمار ؟ فأمرَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم أبا بكْرٍ ، فقَسَمَهُ بينَ الرِّفاق.ثم مضى ، حتى إذا كان بالأُثَايَةِ بينَ الرُّوَيْثَةِ والعَرْجِ ، إذا ظَبْيٌ حَاقِفٌ في ظلٍ ، وفيه سَهْمٌ ، فزعَمَ أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أمر رجلا [أنْ] يقفَ عنْدَهُ ، لا يَريبُهُ أحدٌ من النّاس ، حتى يُجاوزوهُ. أخرجه الموطأ والنسائي.

وفي أخرى للنسائي قال : « بينا نحن نسير مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بين أُثَايةِ والرَّوْحاءِ ، وهم حُرُمٌ ، إذا حمارٌ وحشيٌّ مَعقورٌ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **دَعوهُ ، فيُوشكُ صاحبُهُ أنْ يأتيَهُ** ، فجاء رجل من بهز ، هو الذي عقرَ الحمارَ ، فقال : يا رسول الله ، شأنَكُم هذا الحمارُ ، فأمرَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ، فقَسَمَهُ بينَ النّاس ».

1.345- el-Behzî'den[107] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Mekke'ye gitmek içi ihrâmlı olarak yola çıkmıştı. Ravha'ya geldiğinde, kesilmiş bir yaban eşeği gördü. Kendisine bunun mâhiyeti anlatıldı, buyurdu ki:

"- Bırakın onu, her an sahibi gelebilir."

O sırada hayvanın sahibi Behzî çıkageldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü (as.), bu hayvanın tasarrufunu size bıraktım" dedi.

Rasûlullah (as.), Hz. Ebû Bekir'e emretti, o da hayvanı arkadaşlarına taksim etti.

Sonra yola devam etti, Rüveyse ile Arc arasındaki Üsâye mevkiine gelince, bir gölgelikte kıvrılmış yatan, oklanmış, ama canlı bir ceylan gördü. Rasûlullah (as.), bir adama, herkes geçip gidinceye

---

[107] **Mürre b. Kâ'b el-Behzî es-Sülemî:** ö. 57/677. Sahabîdir. İsminin Mürre b. Kâ'b veya Kâ'b b. Mürre olduğuna dair farklı rivâyetler vardır. Hz. Peygamber'den sonra bir müddet Basra'da oturdu, sonra **Suriye**'ye göçtü. Kendisinden Cübeyr b. Nüfeyr ve Abdullah b. Şekîk rivâyet etti. Rivâyetleri *Sünen*'lerde tahric edildi. **Ürdün**'de vefat etti.

kadar bu hayvanın başında durmasını ve insanlardan hiçbirinin ona dokunmaması için beklemesini emretti."[108]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Muvatta** ve **Nesaî**'nindir.

Nesaî'nin (Umeyr b. Seleme'den tahric ettiği) diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte Üsâye ile Ravha arasında gidiyorduk. Halk, ihrâmlı idi. Birden kesilmiş bir yaban eşeği bulduk. Rasûlullah (as.):

"- **Bırakın onu, sahibi her an gelebilir"** dedi.

Derken Behz'den bir adam çıkageldi. Eşeği kesen bu adamdı. Dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bu eşeğin tasarrufu size aittir."

Bunu üzerine Hz. Peygamber emir verdi ve onu insanlara taksim ettiler."

İZAH

Râvî **Behzî,** sahabîdir, ismi **Zeyd b. Kâ'b'**dır.

Ravha, **Medîne-Mekke** yolu üzerinde, **Medîne**'ye 30 mil kadar mesafede bir yerdir.

Hadîsteki olay, Veda Haccı'nda vuku bulmuştur.

Üsâye; Cuhfe yolu üzerinde, **Medîne'**ye 75 mil mesafede bir yer adıdır.

Arc ve **Rüveyse** de, **Medîne-Mekke** yolu üzerinde iki yer adıdır. **Medîne**'ye yaklaşık 120 km uzaklıktadır.

Hadîste iki ayrı olaydan söz edilmektedir. İlk bölümde avcısı ve sahibi belli bir yaban eşeğinden bahsedilmektedir. Hz. Peygamber, eşeğin kesilmiş ve canının çıkmış olduğunu görüyor, avcının da hayvanı kendisine bırakması üzerine arkadaşlarına etinin taksimini emrediyor. Arkadaşları ihrâmlı oldukları halde ondan yemelerine izin veriyor.

---

[108] **Muvatta**, Hac, 24/79; **Nesaî**, Hac, 78; Sayd, 32.

İkinci olayda ise, oklanmış, ama henüz canı çıkmamış bir ceylanla karşılaşmışlardır. Hz. Peygamber ona dokunulmamasını istiyor, ayrıca başına bir de nöbetçi dikerek kimsenin onu öldürmemesini ve etini almamasını emrediyor. Çünkü her şeyden önce ceylan oklanmış, ama henüz canı çıkmamıştı. İhrâmlının birinin, yaralı da olsa bir hayvanı kesmesi câiz değildir. Ayrıca avlayan kişi de ortada değildir. Avcının izni olmadan hayvana dokunulmaz, zira o artık avcının mülkü olmuştur.[109]

١٣٤٦- (ط ـ عروة بن الزبير): أن الزبير رضي الله عنه «كان يَتَزَوَّدُ صَفِيفَ قَدِيدِ الظِّبَاءِ وهو محرم». أخرجه الموطأ.

1.346- Urve b. Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre; "(bâbası) Zübeyr, ihrâmlı olduğu halde güneşte kurutulmuş ceylan eti pastırmasını (yolda) azık yapıyordu."[110]

١٣٤٧- (د ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « خرجْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في حَجّ أَوْعُمْرةٍ فاستقبلَنا رِجْلٌ من جراد ، فجعلنا نضرِبُهُ بأسْياطنا وقِسِيِّنا ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **كُلُوُه، فإنه من صَيْد البَحْرِ** ». هذه رواية الترمذي.

وفي رواية أبي داود ، قال أبو هريرة رضي الله عنه : « أصبنا ضربا من جَراد فكان الرَّجُلُ مِنَّا يضْرِبُ بِسَوْطه وهو مُحْرِمٌ ، فقيل له : إنَّ هذا لا يصلُحُ ، فذُكِرَ ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم ، فقال: **إنما هو من صَيْد الْبحْرِ**».

وفي أخرى له : قال النبي صلى الله عليه وسلم : « **الْجَرادُ من صيدالبحر** » ، لم يزدْ.

1.347- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte hac -veya umre- için sefere çıktık. Yolda çekirge sürüsüne rastladık. Kamçılarımızla ve sopalarımızla onları vurup öldürüyorduk. Hz. Peygamber:

---

[109] Bkz., **Zürkanî**, III, 89; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 360.

[110] **Muvatta**, Hac, 24/77.

"- Onları yeyin; çünkü o, deniz avıdır" buyurdu.[111]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'nindir.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Bizler, bir çekirge sürüsüne rastlamıştık. İçimizden biri, ihrâmlı olduğu halde kamçısıyla onları vurup öldürüyordu. Ona bunun doğru bir hareket olmadığı söylendi. Mesele Hz. Ebû Bekir'e anlatıldı:

"- O, sadece bir deniz avıdır" dedi.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de; **"Çekirge, deniz avı sayılır"** şeklindedir.

İZAH

Âyet-i kerîmeye göre, ihrâmlıya deniz avı helâldir.[112] Çekirge de deniz avı hükmünde görüldüğü için ihrâmlının çekirge avlaması câizdir.

İslâm hukukçularının ekserisi çekirgeyi avlayıp yemenin câiz olduğunu söylerler. Ancak çekirgenin kara veya deniz hayvanı sayılacağı, ihrâmlının onu avlaması halinde ceza verilip verilmeyeceği konusunda farklı görüşler serdederler.

Şunu da kaydedelim ki, bu hadîsin senedlerinden birindeki **Ebu'l-Mühezzim** ile diğerindeki **Meymûn b. Câbân** zayıftırlar. **Tirmizî** de onun garîb olduğunu söylemektedir.[113]

١٣٤٨- (ط ــ **عطاء بن يسار** رحمه الله) « أنْ كعبَ الأحْبارِ أقْبلَ من الشَّامِ في ركْب مُحْرِمين ، حتى إذا كانُوا ببعْضِ الطريق ، وجَدْوا لَحْمَ صيْدٍ ، فأفْتاهُمْ كعْبٌ بأكله ، قال : فلما قَدِمُوا على عمر رضي الله عنه ذكروا وذلك له، فقال من أفتاكم بهذا؟ قالوا : كعب، قال : فإني قد أمرته عليكم حتى ترجعوا ، ثم لما كانوا ببعض طريق مكة مرت بهم ،

---

[111] **Ebû Davud**, Menâsik, 41/1854; **Tirmizî**, Hac, 27/850.

[112] Mâide, 96.

[113] Bkz., **Tuhfe**, III, 586; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 307.

رجل من جراد ،فأفتاهم كعب، أن يأخذوه ويأكلوه ، قال فلما قدموا على عمر بن الخطاب ذكرُوا ذلك له ، فقال : ما حملك على أنْ تُفْتِيَهُمْ بهذا ؟ قال: هو من صيد البحر ، قال : وما يُدْرِيكَ ؟ قال : يا أمير المؤمنين ، والذي نفسي بيده، إن هي إلا نَثْرَةُ حوتٍ ينثرُهُ في كل عامٍ مرتين ».

أخرجه الموطأ. وأخرج أبو داود عن كعب قال : الجرادُ من صيد البحر.

1.348- Atâ b. Yesar'dan rivâyet edildiğine göre; "Kâbu'l-Ahbar[114], ihrâmlı olarak Şam'dan gelen bir kafilede bulunuyordu. Yolda bir av eti gördüler. Kâ'b, arkadaşlarına, onu yemeleri için fetvâ verdi. Sonra (Medîne'ye varıp) Hz. Ömer'in yanına gelince, bunu ona anlattılar. Hz. Ömer:

"- Size bu fetvâyı kim verdi?" diye sordu.

"- Kâ'b" dediler. Hz. Ömer:

"- Ben Kâ'b'ı, hacdan dönünceye kadar size Emîr tayin ettim" dedi.

Sonra oradan Mekke'ye doğru bir miktar yol alınca, bir çekirge sürüsü gördüler. Kâ'b, onlara, çekirgeleri yakalayıp yemelerine dair fetvâ verdi. Dönüşte tekrar Hz. Ömer'e uğradıklarında, bu durumu da söylediler. Hz. Ömer Kâ'b'a:

"- (Halk ihrâmlı olduğu halde) bu fetvâyı neye dayanarak verdin?" diye sordu. Kâ'b da:

"- O, bir deniz avıdır" dedi.

"- Nereden biliyorsun?"

---

[114] **Ebû İshak, Kâ'b b. Mâti' el-Himyerî el-Yemanî:** ö. 32/653. Tâbiûn ulemasındandır. Aslen Yemenlidir. Engin bilgisinden dolayı **Kâ'bu'l-Ahbâr** lakabı verilmişti. Her alanda geniş bilgi sahibi idi. Hz. Peygamber dönemine yetişti, ama Rasûlullah'ı (as.) göremedi. Hz. Ebû Bekir veya Hz. Ömer döneminde müslüman olduğu rivâyet edilir. Önce **Medîne**'de ikamet etti, sonra **Humus**'a yerleşti. İslamî literatüre yansıyan israilî rivâyetlerin ana kaynağı kabul edilir. Hadîsleri **Buharî, Ebû Davud**, **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- Ey mü'minlerin Emîri, hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, çekirge, balığın saçtığı bir yaratıktan başka bir şey değildir. Balık yılda iki defa onu aksırıp saçar."[115]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Muvatta** tahric etti.

Ebû Davud da Kâ'b'ın şöyle dediğini kaydetti:

"Çekirge, deniz avlarındandır."

İZAH

Daha önce de işaret edildiği üzere, çekirgenin deniz avı sayılıp sayılmayacağı fukaha nezdinde ihtilaflıdır. Hadîse rağmen, deniz avı sayılamayacağını söyleyenler, hadîste **Hz. Peygamber**'in çekirgeyi deniz avı türünden kabul etmesi, ölüsünün yenmesinin helâl kılınması açısından aralarındaki benzerlik dolayısıyladır diye tevil ederler.[116]

Hanefîler, çekirgenin kara hayvanı olduğu kanâatindedirler.

Beyhakî'nin rivâyetine göre **Kâbu'l-Ahbar,** ihrâmlı iken öldürdüğü iki çekirge yüzünden, **Hz. Ömer** kendisine ceza vermiştir.[117] Bunun üzerine **Kâ'b** ilk görüşünden döndü.

İzahına çalıştığımız hadîs de zayıf hadîslerdendir, tek başına delil olmaz. Hadîsin **Kâ'b**'a kadar olan senedi sahîh ise de, ondan sonrası meçhuldür, çünkü **Kâ'b**'ın hadîsi kimden aldığı bilinmemektedir.

---

[115] **Muvatta**, Hac, 24/82.

[116] Bkz., **Avn**, V, 307; **Zürkanî**, III, 92; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 365.

[117] **Sünenu'l-Kübrâ**, V, 206.

النوع السابع

في حكم الحائض والنفساء

g- HAYIZLI VE LOHUSA KADINLARIN HÜKMÜ

١٣٤٩- (م د ـ عائشة رضي الله عنها): «أنّ أسماء بنت عُميس نُفست بمُحمَّد بن أبي بكر بالشجرة فأمر النبيّ صلى الله عليه وسلم أبا بكر أن يأمُرها أن تغتسل وتُهل». أخرجه مسلم وأبو داود

1.349- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; "Esmâ bint Umeys[118], Şecere mevkiinde Muhammed b. Ebî Bekir'i[119] doğurması sebebiyle lohusa idi. Hz. Peygamber, yıkanıp ihrâma girmesini Esmâ'ya söylemesini Hz. Ebû Bekir'e emretti."[120]

---

118 **Esmâ bint Umeys el-Has'amiyye:** ö. 40/660 ds. Hanım sahabîlerdendir. Hz. Peygamber henüz Dârulerkam'a girmeden müslüman olmuştu. Hz. Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin anne bir kızkardeşi idi. Cafer b. Ebî Tâlib'le evli idi ve onunla birlikte **Habeşistan**'a hicret etmişti. Orada Muhammed, Abdullah ve Avn adlı çocukları doğdu. Sonra oradan hicretin yedinci yılında **Medîne**'ye hicret etti. Cafer, **Mûte**'de şehid olunca Ebû Bekir'le evlenmiş ve ondan da Muhammed b. Ebî Bekir dünyaya gelmişti. Hz. Ebû Bekir vefat edince, kocasının cenazesini kendisi yıkadı. Onun vefatından sonra da Hz. Ali ile evlenmiş, ondan da Yahya adlı bir çocuğu olmuştu. Hz. Ali'nin şehid edilmesinden sonra vefat etti. Hz. Peygamber'den rivâyetleri vardır. Kendisinden İbn Abbas, Urve b. Zübeyr ve İbn Müseyyeb rivâyet etti. Rivâyeti **Buharî**'de tahric edildi. Hz. Ömer ona rüya tabirlerini sorardı. (Ayrıca 9209 nolu hadîse ve izahına da bakınız).

119 **Ebû'l-Kasım, Muhammed b. Ebî Bekir es-Sıddîk et-Teymî el-Kuraşî el-Medenî:** ö. 38/658. Hz. Ebû Bekir'in oğludur. Veda haccı sırasında **Zülhuleyfe**'de dünyaya geldi. Aynı zamanda Hz. Ali'nin de üvey oğludur. Hz. Ali'nin **Mısır** valiliğini yaptı. Annesi Esmâ bint Umeys'ten rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Kasım rivâyet etti. Hadîsi **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi. **Mısır**'da Muâviye'nin adamları tarafından merkep ahırında yakılarak öldürüldü.

120 **Müslim**, Hac, 1.6/109; **Ebû Davud**, Menâsik, 10/1743.

İZAH

Şecere; Medîne'ye altı mil mesafede **Zülhuleyfe** mescidinin bulunduğu yerdir. Oradaki bir ağaçtan dolayı bu ismi almıştır.[121] Hz. Peygamber, **Medîne**'den **Mekke'**ye giderken o yolu takip ederdi.[122]

Esmâ, Hz. Ebû Bekir'in hanımıdır.

Hadîs, hayızlı ve nifaslı kadınların ihrâma girebileceklerine delildir. İhrâm için yıkanmaları da cumhura göre müstehaptır. **Zâhirîler**'ce de vâciptir.

Hayızlı ve nifaslı kadınlar, tavafta iki rekât tavaf namazı dışında bütün hac menâsikini yapabilirler.[123]

Bu olay Veda Haccı'nda vukû bulmuştur.

Bu hadîsin senedindeki râvîlerden **Meymûn b. Câbân** zayıf biridir ve onun tek başına rivâyeti delil olarak kullanılmaz.

١٣٥٠- (ط س ـ **أسماء بنت عميس** رضي الله عنها) أنّها وَلَدتْ محمدا بالبيداء ، فَذكرَ أبو بكرٍ ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : « **مُرها فَلتَغْتسِلْ ، ثم تُهِلّ** ».
وفي رواية : « أنها ولَدَتْ محمدا بذي الحليفة فأمرها أبو بكرٍ أن تَغتسِلْ ثم تُهلّ». أخرجه الموطأ وأخرج النسائي الأولى.

1.350- Esmâ bint Umeys'den rivâyet edildiğine göre; "o, oğlu Muhammed'i Beydâ'da doğurdu. Hz. Ebû Bekir, doğumu Rasûlullah'a (as.) haber verdi. Hz. Peygamber de ona şöyle dedi:

"- Esmâ'ya yıkanmasını, sonra da ihrâma girmesini emret!"[124]

---

[121] **Mu'cemu'l-Bûldan**, III, 369.

[122] **Buharî**, Hac, 15.

[123] Bkz., **Avn**, V, 167; **Menhel**, X, 289; **Zürkanî**, III, 4; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 162.

[124] **Muvatta**, Hac, V, 167; Nesaî, Hac, 26.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Esmâ, Muhammed'i Zülhuleyfe'de doğurdu. Hz. Ebû Bekir de kendisine yıkanmasını, sonra da ihrâma girmesini emretti."

Bunu **Muvatta**, ilkini **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Şecere, Zülhuleyfe ve **Beydâ,** aynı yerdir. Hz. Peygamber, **Zülhuleyfe**'de konakladı. **Esmâ** da doğum sırasında hemen oradaki **Beydâ** noktasına giderek ağacın altında doğum yaptı.

Bu hadîs de mürsel bir rivâyettir; çünkü râvîlerden **Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekir, Esmâ bint Umeys**'e yetişmemiştir. Ancak **Müslim, Ebû Davud** ve **İbn Mâce** başka tarîklerle muttasıl olarak rivâyet etmektedirler.

١٣٥١- (س ــ **أبو بكر الصديق** رضي الله عنه) أنهُ خَرَجَ حاجًا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم حجة الوداع ومعه امرأته أسماء بنت عميس الخثعمية فلما كانوا بذي الحليفة ولدت أسماء محمد بن أبي بكر فأتى أبو بكر رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخبره، فأمره رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أن يأمُرَها أن تَغتسل ثم تُهِل بالحج، وتصنع ما يصنعُ الناس إلا أنها لا تطوف بالبيت». أخرجه النسائي.

1.351- Ebû Bekir es-Sıddîk, Veda Haccı'nda Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıkmıştı. Yanında da karısı Esmâ bint Umeys el-Has'amiyye vardı. Zülhuleyfe'ye geldiklerinde Esmâ, oğlu Muhammed'i dünyaya getirdi. Hz. Ebû Bekir, Rasûlullah'a (as.) gidip doğumu haber verdi. Rasûlullah (as.) ona şöyle dedi:

"- Esmâ'ya söyle; yıkansın, sonra hac için ihrâma girsin ve insanların yaptıkları her şeyi yapsın! Yalnız Kâbe'yi tavaf etmesin!"[125]

---

[125] **Nesaî,** Hac, 26.

١٣٥٢- (م د س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنه) قال في حديث أسماء بنت عُمَيْس حين نفست بذي الحليفة: «إنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لأبي بكر : **مُرْها أنْ تَغْتَسِل وتُهِلَّ**».

وفي رواية ، قال جعفر بن محمد عن أبيه : « أتينا جابر بن عبد الله فسألناه عن حجة النبي صلى الله عليه وسلم ؟ فحدَّثنا أن رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم خرَج لخمس بَقِينَ من ذي القعدة ، وخرجنا معه ، حتى إذا أتى ذا الحلَيْفَة ولدتْ أسماءُ بنتُ عُمَيْسٍ محمد بن أبي بكرٍ ، فأرسلتْ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم: كيف أصنعُ ؟ فقال: « **اغتسلي واستثفري ، ثُمَّ أهلّي**».

أخرجه النسائي، وهو طرف من حديث طويل قد أخرجه مسلم وأبو داود ، يتضمن حجة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وهو مذكور في الباب الرابع العاشر من كتاب الحج.

وأخرج مسلم الرواية الأولى مختصرا أيضا مثل النسائي.

1.352- Esmâ bint Umeys'in Zülhuleyfe'de doğum yapıp lohusa olduğu olay hakkında Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Hz. Ebû Bekir'e;

"- Esmâ'ya yıkanmasını ve ihrâma girmesini söyle!" dedi.[126]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Câfer b. Muhammed, babasından naklen olayı şöyle anlatır:

"Câbir b. Abdulllah'a gittik, Hz. Peygamber'in Veda Haccı'nı sorduk. O, bize şöyle tahdis etti:

"Rasûlullah (as.), Zilkade'nin bitmesine beş gün kala Medîne'den yola çıktı. Biz de O'nunla birlikte çıktık. Zülhuleyfe'ye gelince, Esmâ bint Umeys, Muhammed b. Ebî Bekir'i dünyaya getirdi. Esmâ, Hz. Peygamber'e adam gönderdi ve;

"- Ne yapmalıyım?" diye sordu. Hz. Peygamber:

[126] **Müslim**, Hac, 16/110; 19/147; **Ebû Davud**, Menâsik, 57/1905; **Nesaî**, Taharet, 136.

"- Yıkan, hayız bezinin üstüne bir de kuşak sar, sonra ihrâma gir!"

Nesaî'nin kaydettiği bu rivâyet, **Müslim** ve **Ebû Davud'**un müştereken tahric ettikleri ve Rasûlullah'ın (as.) haccını da tafsilatıyla anlatan uzun bir hadîsin bir parçasıdır.[127]

Yukarıdaki ilk rivâyeti de **Müslim,** muhtasaran kaydeder.

١٣٥٣- (ط ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) كان يقول : «المرأةُ الحائضُ التي تُهلُّ بالحجِّ أو العمرةِ : إنَّها تُهلُّ بحجّها أو عُمرتها إذا أرادتْ ، ولكن لا تطوف بالبيت ، ولا بين الصَّفا والمروة ، وهي تشهد المناسك كلَّها مع الناس ، غير أنها لا تطوف بالبيت ولا بين الصفا والمروة ، ولا تقْرَبُ المسجدَ حتى تطْهُرَ». أخرجه الموطأ

1.353- İbn Ömer hac veya umre niyetiyle ihrâma giren hayızlı kadın hakkında şöyle derdi:

"O, hac veya umre için istediği zaman ihrâma girebilir, ancak (hayızlı iken) Kâbe'yi tavaf edemez. Safa ile Merve arasında da sa'y yapamaz. Tavaf ve sa'yın dışında kalan bütün hac menâsikini, diğer insanlarla birlikte edâ eder. Yalnız temizlenmeden Mescid-i Haram'a yaklaşamaz."[128]

İZAH

Kâbe'yi tavaf edebilmenin şartı temizliktir. Temizlenmeden tavaf yapılamaz. **Sa'y** da yapılamaz, çünkü sa'y tavafa bağlı bir olaydır. Tavaf yapılamayınca, sa'yın yapılması da mümkün olmaz. Temizlenmekten maksat da kan tamamen kesildikten sonra yıkanmaktır.[129]

---

[127] Bkz., Hadîs no: 1796.

[128] **Muvatta**, Hac, 15/54.

[129] **Zürkanî**, III, 64; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 292.

١٣٥٤ - (ت د ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «النّفساءُ والحائضُ - إذا أتتا على الميقات - تغتسلان وتحرمان ، وتقضيان المناسك كلّها ، غير الطواف بالبيت». وفي رواية مثله ، وأسقط : كلّها ، أخرجه أبو داود والترمذي.

1.354- İbn Abbas Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Hayızlı ve nifaslı kadınlar, mîkata geldiklerinde yıkanırlar, ihrâma girerler ve Kâbe'yi tavaf hariç bütün hac menâsikini edâ ederler."[130]

RİVÂYETLER

Bu hadîsin benzer bir rivâyetinde "**bütün**" lafzı yoktur.

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

Hayızlı ve nifaslı kadınlar, her ne kadar temizlenemeseler de guslederek ihrâma girip tavaf ile sa'y ve namaz hariç bütün hac ibâdetlerini yapabilirler. Buradaki gusûl, temizlik için değil, ihrâm içindir.

Tirmizî'nin garîb diye nitelediği bu rivâyet de zayıftır; çünkü râvîlerden **Ebû Avn el-Müzenî**, hafızası kötü ve hayatının sonlarına doğru da aklı karışan bir idi.

---

[130] **Ebû Davud**, Menâsik, 10/1744; **Tirmizî**, Hac, 100/945.

النوع الثامن

فيما يقتله المحرم من الدواب

h- İHRAMLININ ÖLDÜREBİLECEĞİ HAYVANLAR

١٣٥٥- (خ م) ـ زيد بن جبير رحمه الله: « أنَّ رجلا سألَ ابن عمر عما يَقْتُلُ المحرِمُ من الدواب؟ فقال: أخبرتني إحدى نسوة رسول الله صلى الله عليه وسلم: أنه أمر - أو أمرَ - أن تُقْتَلَ الفأرةُ، والعقْرَبُ، والحِدأةُ، والكلبُ العَقُور والغراب.» هذه رواية البخاري ومسلم.

ولمسلم: أنه كان يأمر بقتل الكلب العقور، والفأرة، والعقرب والحُديَّا، والغراب، والحيَّة، قال: «وفي الصلاة أيضا».

1.355- Zeyd b. Cübeyr[131] anlatıyor:

"Bir adam, ihrâmlı birinin hangi hayvanı öldürmesinin câiz olduğunu İbn Ömer'e sordu. İbn Ömer dedi ki:

"- Bana, Rasûlullah'ın (as.) hanımlarından biri (Hz. Hafsa) şöyle haber verdi:

"Rasûlullah (as.) fare, akrep, çaylak, yırtıcı hayvan ve karganın öldürülmesini emretti -veya bunların öldürülmesi kendisine emredildi-."[132]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti ise; "Rasûlullah (as.) yırtıcı köpek, fare, akrep, çaylak, karga ve yılanın öldürülmesini emrediyordu"

---

[131] **Zeyd b. Cübeyr el-Cüşemî et-Tâî el-Kûfî:** Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden Şu'be, Sevrî ve Haccâc b. Ertât rivâyet ettiler. Sikadır, rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir, ancak hadîsi azdır.

[132] **Buharî**, Cezâu's-Sayd, 7; **Müslim**, Hac, 9/74.

şeklindedir. İbn Ömer; "Bunu namazda iken bile emrediyordu" diye ekler.

İZAH

Bu hayvanların öldürülmesine izin verilmesi, onların hem insanlara, hem de diğer canlılara zarar verdikleri içindir. Bu zararlı hayvanları öldürmek, ihrâmlıya bile câiz olunca, ihrâmsıza öncelikle câiz olur. Şüphesiz ki bu öldürme işi bir emir değil, cevazdır.

Burada birkaç tanesi zikredilip verilen öldürme emrini, asıl gerekçesine bağlayarak, zararlı hayvanları öldürmenin câiz olduğu şeklinde genel bir hüküm çıkarılabilir.[133]

١٣٥٦- (ت د ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال سُئِلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: عما يَقْتُلُ المحرِمُ ؟ قال:« الحيةُ ، والفُوَيْسِقَةُ ، والكلبُ العقُورُ ، والسَّبُعُ العادي ، ويَرْمَى الغُرابُ ولا يَقتل ، والحِدأة ».

وفي أخرى: «الحَيَّةُ والعقربُ والحدأةُ والفارةُ والكلبُ العقورُ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

1.356- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.), ihrâmlı birinin hangi hayvanları öldürebileceği soruldu. Buyurdu ki:

"Yılan, fare, yırtıcı köpek, saldırgan ve yırtıcı hayvanlar öldürülür. Kargaya atış yapılır, ama öldürülmez. Çaylak da öldürülür."[134]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Yılan, akrep, çaylak, fare, yırtıcı hayvan öldürülür."

Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

---

133 Bkz., **Kastalanî**, IV, 413; **İbn Hacer**, IV, 43; **Aynî**, X, 178.

134 **Tirmizî**, Hac, 21/838; **Ebû Davud**, Menâsik, 40/1848.

İZAH

Hadîsin senedinde yer alan **Yezid b. Ebî Ziyad el-Kuraşî,** yaşlanınca hafızası bozulmuştu, bu yüzden bu hadîs zayıf görülmüştür. İkinci rivâyetin senedindeki **Muhammed b. Aclân** da zayıf biridir. Buna rağmen bunu destekler mâhiyetteki bazı rivâyetlerin varlığı yüzünden fukaha bunu amel edilebilir nitelikte bulmuşlardır.

Daha önceki hadîste karganın öldürüleceği ifâde edilirken, burada öldürülmemesi belirtilmektedir. Bazıları bu hadîste kastedilen karganın, zararlı olmayan ekin kargası olduğunu söylerken, bazıları da râvînin zayıflığına işaret ederek buradaki "**öldürülmez**" ifâdesini ihtiyatla karşılamaktadırlar.

İhrâmlının öldürebileceği hayvanların **"beş tanedir"** diye adet olarak belirtilmesini bazı şârihler bağlayıcı görür ve bunların dışındaki hayvanların öldürülemeyeceğini söylerler. Ancak bu rakam bazı rivâyetlerde altıya çıkarken, bazılarında dörde inmektedir. Rivâyetler toplanınca sayı dokuza kadar çıkmaktadır. Bu husus göz önüne alınırsa, bu hayvanların benzerlerinin de o hükümde olduğu düşünülebilir. Nitekim bu hadîste geçen **"Saldırgan ve yırtıcı hayvan"** sözü de belli bir hayvanı değil bir hayvan çeşidini ifâde etmektedir.[135]

١٣٥٧- (خ م ط د س ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) «أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: **خَمْسٌ من الدَّوابِّ، ليس على المحرِمِ في قَتْلِهِنَّ جُنَاحٌ: الغُرابُ، والحِدأةُ، والعقربُ، والفأرةُ، والكلبُ العَقُورُ**». وفي رواية: خمسٌ لا جُناحَ على من قَتَلَهُنَّ في الحرم والإحرام.

هذه رواية البخاري ومسلم والموطأ والنسائي. وفي رواية أبي داود قال: «سُئِلَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم عما يَقْتُلُ المحرِمُ من الدَّوابِّ؟ قال: **خَمْسٌ، لا جُنَاحَ في قَتْلِهِنَّ على من قَتَلَهُنَّ في الحلِّ والحرَمِ**...». الحديث. وأخرج النسائي أيضا رواية أبي داود.

وسيجيءُ لما يجوزُ قتْلُه من الدوابِّ بابٌ في كتاب القتل من حرف القاف.

---

135 Bkz., **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 162; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 298; **İbn Hacer**, IV, 43.

1.357- İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şu beş çeşit hayvanı öldürmek ihrâmlıya haram değildir: karga, çaylak, akrep, fare, yırtıcı hayvan."[136]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; **"Harem dahilinde de olsa bu beş hayvanı öldürmek günah değildir"** denir.

Bu rivâyetler **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Nesaî**'nindir.

Ebû Davud'un rivayeti şöyledir: "Rasûlullah'a (as.), ihrâmlı birinin hangi hayvanları öldürebileceği soruldu. Buyurdu ki:

"Beş hayvanı gerek haremde, gerek harem dışında öldürmekte günah yoktur..."

Nesaî de **Ebû Davud**'un rivâyetine benzer bir hadîs kaydeder.

Öldürülmesi câiz olan hayvanlar konusu, ileride Kitabu'l-Katl bölümünde gelecektir.[137]

---

[136] **Buharî**, Sayd, 7; **Müslim**, Hac, 9/76; **Muvatta**, Hac, 28/88; **Ebû Davud**, Menâsik, 40/1846; **Nesaî**, Hac, 82-88.

[137] Bkz., Hadîs no: 7742-7764.

النوع التاسع

في حك الجسد

i- VÜCUDUNU KAŞIMAK

١٣٥٨- (ط ــ علقمة أبي علقمة) عن أمه قالت : « سمعتُ عائشة رضي الله عنها زوْجَ النبي صلى الله عليه وسلم تُسْأَلُ عن المحرِم يَحُكُّ جسَدَهُ ؟ قالت : نعم فلْيحكُكْهُ ولَيشْدُدْ ، قالت عائشةُ : لو رُبِطَتْ يدَايَ ، ولم أجدْ إلاَّ رِجْلَيَّ لَحَكَكْتُ ». أخرجه الموطأ.

1.358- Alkame b. Ebî Alkame[138], annesinin[139] şöyle dediğini rivâyet eder:

"Rasûlullah'ın (as.) zevcesi Hz. Âişe'yi dinledim. Ona ihrâmlı birinin vücûdunu kaşımasının (câiz olup olmadığı) sorulmuştu. Şöyle dedi:

"- Evet, câizdir. İhrâmlı vücûdunu kaşısın, hem de şiddetle kaşısın!"

Hz. Âişe; "Şayet ellerim bağlansa ve sadece ayaklarım serbest kalsa bile, ayaklarımla da vücûdumu kaşırdım" diye ilave etti.[140]

İZAH

İhrâmlını vücûdunu kaşımasında bir sakınca yoksa da, başından vb. kıllı uzuvlarından saçların dökülmesine yol açacak şekilde kaşınmamaya itina göstermesi gerekir.

---

[138] **Alkame b. Ebî Alkame (Bilâl) el-Medenî:** ö. 137/754. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Âişe'nin âzâdlısıdır. Enes b. Mâlik ve İbn Müseyyeb'den rivâyeti vardır. Kendisinden Abdülaziz ed-Derâverdî ve Abdurrahman b. Ebî'z-Zinâd rivâyet ederler. Sika râvîlerdendir. Aynı zamanda edîp, şâir ve nahivci idi.

[139] **Ümmü Alkame, Mercâne:** Hanım tâbiîlerdendir. Hz. Âişe'nin âzâdlısıdır. Hz. Âişe ve Muâviye'den rivâyet eder, kendisinden de oğlu Alkame rivâyette bulunur. Hadîsi **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de bulunmaktadır. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almıştır.

[140] **Muvatta,** Hac, 29/93.

النوع العاشر
في الضرب

j- DÖVMEK

١٣٥٩- (د ـــ **أسماء بنت أبي بكر الصديق** رضي الله عنها) قالت : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم حُجَّاجاً ، حتَّى إذا كُنَّا بالعَرْجِ نَزلَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ونَزَلنا ، فَجَلَستْ عائشةُ إلى جنْبِ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم ، وجلَسْتُ إلى جَنْبِ أبي ، وكانت زمالَةُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وزمالَةُ أبي بكرٍ واحدَةً ، مع غُلامٍ لأبي بكرٍ ، فجلس أبو بكرٍ ، ينتَظِرُ أن يطْلُعَ عليه ، فطلعَ عليه وليس معَهُ بعيرُهُ ، فقال أبو بكرٍ ، أينَ بعيرُكَ ؟ قال :أضْلَلْتُهُ البارحةَ، قال أبو بكرٍ : بعيرٌ واحدٌ تُضِلُّهُ ؟ وطَفِقَ يضْرِبُهُ ، ورسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم يتبَسَّمُ ، ويقولُ : **انظُرُوا إلى هذا المحرِمِ ما يصنعُ** ؟ وما يَزيد على ذلك ، ويتبَسَّمُ». أخرجه أبو داود.

1.359- Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ anlatıyor:

"Hacca gitmek üzere Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıktık. Arc mevkiine geldiğimizde Hz. Peygamber devesinden indi, biz de inip mola verdik. Hz. Âişe, Rasûlullah'ın (as.) yanına, ben de babamın yanına oturmuştum. Rasûlullah'la (as.) Hz. Ebû Bekir'in yükünü taşıyan deve tekti ve bu deveyi de Ebû Bekir'in hizmetçisi sevk ediyordu. Hz. Ebû Bekir, oturup hizmetçinin gelmesini beklemeye başladı. Derken hizmetçi geldi, ama yanında deve yoktu. Hz. Ebû Bekir;

"- Deven nerede?" diye sordu.

"- Dün gece onu kaybettim" dedi.

Hz. Ebû Bekir;

"- Tek bir deve vardı, onu da kayıp mı ettin?" diyerek hizmetçiye vurmaya başladı. Rasûlullah (as.) gülümseyerek;

"- Şu ihrâmlıya bakın, ne yapıyor?!" dedi.

Hz. Peygamber, bu sözden ve o gülümsemeden başka bir tepki göstermedi.[141]

İZAH

Arc; **Medîne-Mekke** yolu üzerinde **Medîne**'ye yaklaşık 120 km uzaklıkta bir yerdir.

Hz. Ebû Bekir'in hizmetçiyi dövmesi şüphesiz uygun bir davranış değildi, özellikle de ihrâmlı olduğu için. Nitekim Hz. Peygamber'in tarizkâr ifâdeleri de bu davranışın uygun olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte Rasûlullah (as.) **Hz. Ebû Bekir**'e herhangi bir ceza vermemiştir. Bu durum da, bu fiilin, âyetteki[142] hac yasakları kapsamına girmediğini göstermektedir.[143]

النوع الحادي عشرة

في تقريد البعير

k- HAYVANI TIMAR ETMEK

١٣٦٠- (ط ــ ربيعة بن عبد اللّٰه) أنه رأى عمر بن الخطاب رضي الله عنه «يُقَرِّدُ بَعيرا له في طين بالسُّقْيا ، وهو محرمٌ». أخرجه الموطأ.

1.360- Rabîa b. Abdullah[144]; Hz. Ömer'in ihrâmlı olduğu halde Sükyâ denen yerde devesini tımar ettiğini gördü.[145]

---

[141] **Ebû Davud**, Menâsik, 30/1818.

[142] Bakara, 197.

[143] Bkz., **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 121.

[144] **Ebû Abdullah, Rabîa b. Abdullah b. el-Hüdeyr et-Teymî el-Medenî:** ö. 93/712. Medîneli büyük tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber döneminde dünyaya geldiği için İbn Abdülberr onu sahabî sayar. Hz. Ömer ve Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyette bulunmuş, kendisinden de İbn Ebî Müleyke ve yeğeni İbnu'l-Münkedir rivâyet etmiştir. Sikadır, hadîsi **Buharî** ve **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir, ancak rivâyeti azdır.

[145] **Muvatta**, Hac, 29/92.

İZAH

Sükyâ; **Mekke** ile **Medîne** arasında bir gurup köydür.

"Tımar etmek" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "**التَّقْرِيد**" dir. **Takrîd,** lûgatte büyükbaş hayvanların üzerlerinde görülen bit vb. haşereleri atmak, hayvanı bunlardan temizlemek demektir.

Hz. Ömer, ihrâmlı birinin, hayvanların sırtlarındaki haşereleri temizlemesinin câiz olduğu kanâatinde idi. **Hz. Ali, İbn Abbas, Câbir, Mücahid, Ebû Hanîfe** ve **İmam Şâfiî** de bu kanâattedirler. Ancak **İmam Mâlik**'le **İbn Ömer**'in bunu mekruh gördükleri rivâyet edilir. Bu konuyu fukaha, haşeratların durumu açısından daha da detaylandırarak çeşitli hükümler serdetmişlerdir.[146]

١٣٦١- (ط ـ نافع مولى ابن عمر) قال : « كَانَ ابنُ عمر رضي الله عنهما يكْرَهُ أنْ يَنْزِعَ المحرِمُ حلَمَةً أو قُرادا عن بعيره ». أخرجه الموطأ.

1.361- Nâfi' şöyle dedi:

"İbn Ömer, ihrâmlı birinin devesinin, sırtındaki bit, kene gibi haşereleri izâlesini mekruh sayardı."[147]

---

146 Bkz., **Zürkanî**, III, 106; **Evcezu'l-Mesâlik**, VII, 35.

147 **Muvatta**, Hac, 29/95.

الفرع الثاني

من الفصل الثاني:

في التلبية والإهلال

و فيه نوعان:

النوع الأول

في وقتهما و مكانهما

2- TELBİYE VE İHLÂL

a- ZAMANI VE YERİ

١٣٦٢- (خ م ط ت د س ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال: «بَيْدَاؤُكُمْ هذه، التي تُكَذِّبُون على رسول الله صلى الله عليه وسلم فيها، ما أهلَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلاَّ من عند المسجد، يعني: مَسجدَ ذي الحُلَيْفَة».

وفي رواية: «ما أهَلَّ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم إلاَّ من عندِ الشَّجَرَة حين قامَ به بعيرُهُ».

وفي أخرى قال: «كان رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم إذا وضَعَ رِجْلَهُ في الغَرز، واستَوَت به راحلَتَهُ قائمَةً، أهلَّ من عند مَسْجد ذي الحُلَيْفَة».

وفي أخرى: «رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يَرْكبُ راحلتهُ بذي الحُلَيْفَة، ثم يُهلُّ، حين تَستَوي به قائمَةً». هذه روايات البخاري ومسلم. وأخرج الباقون الرواية الأوى وزاد فيها الترمذي: «من عند الشجرة» وأخرج النسائي أيضا الرواية الآخرة.

وفي أخرى للنسائي قال: «قلتُ لابن عمر: رأيتُكَ تُهِلُّ إذا استوتْ بك ناقَتُك؟ قال: إنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يُهِلُّ إذا استوتْ به نَاقَتُهُ وانْبَعَثَتْ».

1.362- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hakkında Rasûlullah'a (as.) yanlış şeyler nispet ettiğiniz Beydâ'nız işte şurasıdır. Hakikatte Hz. Peygamber, ancak mescidin, yani Zülhuleyfe mescidinin yanında telbiye getirdi."[148]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.), ancak (mescidin bahçesindeki) ağacın yanında, bindiği devesi kalktığı zaman telbiye getirdi."

Başka bir rivâyet:

"Rasûlullah (as.), Zülhuleyfe'deki mescidin yanında, ayağını üzengiye koyduğu ve hayvan da doğrulup kalktığı sırada telbiye getirdi."

Bir diğer rivâyet:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) Zülhuleyfe'de hayvanına bindiğini, sonra da hayvan doğrulup kalktığında telbiye getirdiğini gördüm."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Diğer kaynaklar, yalnız ilk rivâyeti tahric ettiler. Ancak **Tirmizî**'nin rivâyetinde; "...ağacın dibinde telbiye getirdi" ziyâdesi vardır.

Nesaî, aynı zamanda son rivâyeti de tahric eder.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"İbn Ömer'e dedim ki:

"- Görüyorum ki sen, bindiğin deven kalktığında telbiye getiriyorsun."

Şu cevabı verdi:

"- Muhakkak ki Rasûlullah (as.) da, bindiği devesi kalktığı ve hareket ettiği sırada telbiye getiriyordu."

İZAH

Beydâ; Zülhuleyfe'nin **Mekke**'ye bakan yamacındaki bir tepedir. Kıraç bir yer olduğu için çöl anlamına gelen **Beydâ** ismi

---

[148] **Buharî**, Hac, 20; **Müslim**, Hac, 4/23; **Muvatta**, Hac, 9/30; **Tirmizî**, Hac, 8/818; **Ebû Davud**, Menâsik, 21/1771; **Nesaî**, Hac, 56.

verilmiştir. **Zülhuleyfe, Medîne** istikametinden gelenlerin mîkât yeridir.

"Rasûlullah'a (as.) yanlış şeyler nispet ettiğiniz Beydâ..." cümlesinden maksat, bazı kişilerin; "Hz. Peygamber Beydâ'da ihrâma girip telbiye getirdi" şeklindeki iddialarının yanlışlığına işaret etmektedir.

Hz. Peygamber **Zülhuleyfe** mescidinde bulunan bir ağacın altında ihrâma girip telbiye getirdi, **Beydâ**'ya gidince de yine telbiye getirdi.

1.364 numara ile gelecek olan **Saîd b. Cübeyr** hadîsinde, bu ihtilafın sebebi de anlatılacaktır.

Telbiye; **"Lebbeyk..."** cümlesini söylemektir. Bu cümle, ihrâma girildiği andan, **Akabe** cemresine ilk taş atılıncaya kadar söylenir. Her başlayışta üç kere tekrarlanır.

İhlâl de; telbiyeyi yüksek sesle söylemektir. Yalnız kadınlar, seslerini fazla yükseltmezler.[149]

١٣٦٣– (د س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم صلَّى الظهْرَ ، ثم ركبَ راحِلَتهُ ، فَلمَّا عَلا على جَبَلِ البَيْدَاءِ أهَلَّ ». أخرجه أبو داود والنسائي.

وفي أخرى للنسائي : « أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم صلى الظُّهْرَ بالبَيْداءِ ، ثم رَكبَ وصَعِدَ جبلَ البيداءِ ، وأهلَّ بالحجَّ والعُمرَةِ حين صلى الظُّهرَ ».

1.363- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) öğle namazını kıldı, sonra hayvanına bindi. Beydâ tepesine çıkınca telbiye getirdi."[150]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud** ve **Nesaî**'nindir.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

---

[149] Bkz., **İbn Hacer**, III, 468; **Aynî**, IX, 159; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 237.

[150] **Ebû Davud**, Menâsik, 21/1774; **Nesaî**, Hac, 25, 56.

"Rasûlullah (as.) Beydâ'da öğleyi kıldı, sonra hayvanına bindi, Beydâ tepesine çıktı. Öğleyi kıldığında da hac ve umre için telbiye getirdi."

İZAH

Muhtemelen **Enes,** Hz. Peygamber'in **Zülhuleyfe** mescidinde telbiye getirdiğini duymayıp **Beydâ** tepesine çıktığında telbiye getirdiğini işitmiştir. Bu itibarla rivâyeti doğru, ama eksiktir. Çünkü Hz. Peygamber hem **Zülhuleyfe** mescidinde, hem de **Beydâ** tepesinde telbiye getirmiştir.

١٣٦٤- (د ــ سعيد بن جبير) قال : « قلت لابن عباسٍ رضي الله عنهما يا أبا العَباسِ ، عَجِبْتُ لاختِلافِ أصحاب رسول اللّه صلى الله عليه وسلم في إهلالِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم حين أوجبَ ، فقال : إني لأعْلمُ الناس بذلك ، إنّها إنما كانت من رَسُول اللّه صلى الله عليه وسلم حَجّةٌ واحدةٌ ، فمِنْ هناكَ اخْتَلَفُوا : خَرجَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم حاجًا ، فلما صلى في مسجده بذي الحُلَيفة ركْعَتَيْه ، أوجبَهُ في مَجْلسه ، فأهلَّ بالحجِّ حين فَرَغَ من ركعتيه ، فسمعَ ذلك منه أقوامٌ ، فحَفظْتُهُ عنه، ثم ركبَ ، فلَمَّا استَقلّتْ به ناقتهُ أهلَّ ، وأدْركَ ذلك منه أقوامٌ ، وذلك : أنَّ النّاسَ إنما كانُوا يأتُون أرْسالا ، فسمعوهُ حين استَقلّتْ به نَاقَتُهُ يُهِلُّ ، فقالوا : إنّما أهَلَّ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم حين استقلّت به ناقَتُهُ ، ثم مضى رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ، فلمّا علا على شرَفِ البيْداءِ أهلَّ ، وأدْرَكَ ذلك منه أقوامٌ ، فقالوا : إنّما أهلَّ حين علا على شرف البيداء ، وايْمُ اللّه ، لقد أوجبَ في مُصَلاَّهُ، وأهلَّ حين استقَلّتْ به ناقتهُ ، وأهلَّ حين عَلا على شرفِ البيداءِ ». قال سعيد بن جُبير : « فَمنْ أخذَ بِقولِ عبدِ اللّه بن عبّاس : أهلَّ في مُصَلاَّه ، إذا فرَغَ من ركْعتَيْه». أخرجه أبو داود.

1.364- Saîd b. Cübeyr anlatıyor:

"İbn Abbas'a dedim ki:

"- Ey Ebû'l-Abbas! Rasûlullah'ın (as.), telbiye getirmeyi ne zaman gerekli gördüğü hakkında sahâbelerin ihtilaf etmelerine hayret ediyorum."

İbn Abbas da dedi ki:

"- Ben, bu meseleyi insanlar arasında en iyi bilenim. Malûmdur ki Rasûlullah (as.), sadece bir defa hac yaptı. İşte ashâb, bundan dolayı ihtilafa düştü. Mesele şöyledir:

Hz. Peygamber, hac niyetiyle yola çıktı. Zülhuleyfe'deki mescidinde iki rekât namaz kıldığı anda, bulunduğu o noktada haccı başlattı. İki rekât namazını bitirince, hac için (niyet edip) telbiye getirdi. Bu telbiyeyi O'ndan bazı sahâbe işitti ve ezberledi. Sonra devesine bindi, devesi O'nu yerden kaldırınca tekrar telbiye getirdi. Sahâbelerden bazıları da bu (ikinci) telbiyeyi işittiler. Bunun sebebi de şudur:

İnsanlar bölük bölük geliyorlardı. Hz. Peygamber'in devesi kalkınca, Rasûlullah'ın (as.) getirdiği telbiyeyi işitenler; 'Rasûlullah (as.), ancak devesi doğrulduğu sırada telbiye getirdi' dediler.

Sonra Hz. Peygamber yoluna devam etti. Beydâ tepesine çıkınca yine telbiye getirdi. Bunu da duyanlar oldu. Onlar 'Rasûlullah (as.), ancak Beydâ'nın zirvesine çıkınca telbiye getirdi' dediler.

Vallahi hakikatte Rasûlullah (as.), Zülhuleyfe'deki namazgâhında telbiye getirerek haccı başlattı. Devesi doğrulduğu zaman tekrar telbiye getirdi. Beydâ'nın tepesine çıkınca da yine telbiye getirdi."

Saîd b. Cübeyr dedi ki:

"İbn Abbas'ın sözünü esas alanlar, Zülhuleyfe'deki namazgâhta iki rekât namaz kılıp selâm verince telbiye getiriyorlardı."[151]

İZAH

Görüldüğü üzere hadîs, bu konudaki ihtilafları neticeye bağlayan bir tafsilatı ihtiva etmektedir. Buna göre Rasûlullah (as.), her üç yerde de telbiye getirdi, ashâb da duyduğu ve gördüğü kadarını rivâyet etti.

Bu hadîsin râvîlerinden **Hasîf b. Abdurrahman**, doğru sözlü biri olmakla birlikte hafızası kötü olarak bilinmektedir, ayrıca yaşlanınca da aklı karışmıştı.

---

[151] **Ebû Davud**, Menâsik, 21/1770.

١٣٦٥- (د ــ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) : « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كانَ إذا أَخذَ طريقَ الفُرْعِ أهلَّ إذا اسْتقَلَّتْ به راحلتهُ ، وإذا أخذَ طَريقَ أُحُد ، أهلَّ إذا أشرف على جبل البيداء ». أخرجه أبو داود.

1.365- Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) hacca Fur' yolundan giderse, bindiği hayvan kalkınca telbiye getirirdi. Uhud yolundan giderken ise Beydâ tepesine çıktığında telbiye getirirdi."[152]

İZAH

Fur'; Mekke ile **Medîne** arasında, **Rebze** civarında **Medîne**'ye 178 km uzaklıkta büyük bir köydür.

Medîne'den kalkıp **Uhud** yolunu takip ederek hacca gitmek mümkün değildir. Çünkü **Uhud, Medîne**'nin kuzeyinde, **Mekke** ise güneyinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu cümlede bir yanlışlık vardır. Bu yanlışlık da, râvî **Muhammed b. Beşşâr**'dan kaynaklanmaktadır. Rivâyetin doğrusunu **Beyhakî** kaydetmektedir. Buna göre; **"...şayet hacca başka bir yoldan giderse, Beydâ tepesinde telbiye getirirdi."**[153]

١٣٦٦- (خ ت ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) : « أنَّ إهلالَ رسول الله صلى الله عليه وسلم من ذي الحُليفة ، حين استوتْ به راحلته ».

وفي رواية: «أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم لما أرادَ الحجَّ أذَّنَ في النَّاسِ ، فاجتمَعُوا، فلما أتى البيداءَ أحرمَ ». أخرجه البخاري والترمذي.

1.366- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) telbiyesi, Zülhuleyfe'de, bindiği hayvanı ayağa kalktığında başlardı."[154]

---

[152] **Ebû Davud**, Menâsik, 21/1775.

[153] Bkz., **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 39.

[154] **Buharî**, Hac, 2; **Tirmizî**, Hac, 8/817.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) hacca gitmek isteyince, halka ilan etti. Halk da toplandı. Beydâ'ya gelince de ihrâma girdi."

Hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî** rivâyet etti.

İZAH

Bu rivâyetlerden ilki **Buharî**'nindir. **Buharî** de hadîsi, **"Yaya olarak hacca gitmek efdâldir"** diyenlere reddiye gayesiyle vermiştir. Nitekim hadîste, Hz. Peygamber'in hayvana binip telbiye getirdiği belirtilmektedir.[155]

١٣٦٧- (ط ــ **عروة بن الزبير** رضي اللّه عنهما) « أنّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم كان يُصلّي في مسجد ذي الْحُلَيْفَة رَكْعَتَيْن ، فإذا اسْتَوَتْ به رَاحِلَتُهُ أَهلّ ». أخرجه الموطأ.

1.367- Urve b. Zübeyr'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Zülhuleyfe mescidinde iki rekât namaz kılar, bindiği deve kalktığı zaman da telbiye getirirdi."[156]

١٣٦٨- (ت ــ س **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) : « أنّ النبي صلى الله عليه وسلم أَهَلّ في دُبُر الصَّلاة ». أخرجه الترمذي والنسائي.

1.368- İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), telbiyeyi namazın akabinde getirirdi."[157]

---

155 **İbn Hacer**, III, 444.

156 **Muvatta**, Hac, 9/29. Bu rivâyet sened açısından munkatıdır, çünkü **Urve**, Hz. Peygamber'e yetişmemiştir.

157 **Tirmizî**, Hac, 9/819; **Nesaî**, Hac, 56. Bu rivâyetin senedinde de, az önce zayıf olduğuna işaret ettiğimiz **Hasîf b. Abdurrahman** bulunmaktadır.

١٣٦٩- (خ م ط ــ نافع مولى ابن عمر) قال : « كان ابنُ عمر رضي الله عنهما إذا دخَلَ أدْنَى الْحَرَم : أمْسَكَ عن التَّلبية، ثم يبيت بذي طُوًى ثم يُصَلِّي بها الصُّبْحَ ويغْتَسِلُ، ويحدِّثُ: أنّ نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم كان يفعلُ ذلك».

وفي رواية، كان إذا صلى الغداة بذي الحليفة أمرَ براحلته فرُحلتْ ثم ركب ، حتى إذا استوتْ به، استقبلَ القبْلَة قائما ، ثم يلبي ، حتى إذا بلَغَ الحرَمَ أمْسَكَ ، حتى إذا أتى ذا طُوًى باتَ به ، فيُصلِّي به الغَداةَ ، ثم يغْتسِلُ ، وزعَمَ : « أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم فعلَ ذلك ».

أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرجه الموطأ مختصرا ،أن ابن عمر: « كان يُصلِّي في مسْجد ذي الْحُلَيْفة ، ثم يخرج فيركبُ، فإذا استوت به رَاحلتُهُ أحرَمَ ».

1.369- Nâfi anlatıyor:

"İbn Ömer, Harem sınırının en yakınına gelince telbiyeyi keser, sonra Zü Tuvâ'da geceyi geçirirdi. Sabah namazını orada kılar ve yıkanırdı. Ve şöyle derdi:

"Muhakkak ki Allah'ın elçisi de böyle yapardı."[158]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"İbn Ömer, Zülhuleyfe'de sabah namazını kılınca, bineğinin hazırlanmasını emrederdi. Hayvanı hazırlanınca biner, hayvan doğrulunca da kalkıp kıbleye yönelir ve telbiye getirirdi. Harem sınırına varınca da telbiyeyi keserdi. Zü Tuvâ'ya varınca, geceyi orada geçirir, sabahleyin namazını kılar, sonra yıkanır ve şöyle söylerdi:

"Şüphesiz ki Hz. Peygamber de böyle yapmıştı."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Muvatta'nın muhtasar bir rivâyetine göre; "İbn Ömer, Zülhuleyfe mescidinde namaz kılar, sonra çıkıp hayvanına biner, hayvan kalkınca da (telbiye getirerek) ihrâma girmeyi (tamamlardı)."

---

[158] **Buharî**, Hac, 29, 38; **Müslim**, Hac, 38/226; **Muvatta**, Hac, 9/32.

İZAH

Zü Tuvâ; **Mekke** yakınında meşhur bir vâdidir.

İbn Ömer'in **Mekke**'ye yaklaşınca telbiyeyi kesmesi, orada telbiyeyi kesmek gerektiğinden değil, meşguliyetinden dolayıdır.

İbn Ömer'in Harem'e girerken yıkanması da; bazı hadîs şarihleri tarafından müstehap amellerden telâkki edilmiş, bazıları da ihrâmlı birinin zarûret olmadıkça yıkanmasını doğru görmemiştir. Orada yıkanan veya yıkanmayana herhangi bir ceza terettüp etmez.[159]

Ayrıca 1727 numaralı hadîse de bakınız.

١٣٧٠ – (د ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «يُلَبِّي المقيم أو المعتمر حتى يستلم الحجر.

هذه رواية ابي داود. قال : وروى موقوفا على ابن عباس. وفي رواية الترمذي عن ابن عباس يرفع الحديث ، أنه كان يُمسكُ عن التلبية في العمرة ، حين يستلم الحجر.

1.370- İbn Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Mukîm olan veya umre yapan, Hacer-i Esved'i istilâm edinceye kadar telbiye getirir."[160]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Ebû Davud**'undur.

Bu hadîs, İbn Abbas'dan merfû olarak da rivâyet edilmiştir.

Tirmizî'nin İbn Abbas'dan merfû rivâyetine göre; "Rasûlullah (as.), umrede, Hacer-i Esved'i istilâm edince telbiyeyi keserdi."

İZAH

İstilâm; **Hacer-i Esved**'i selamlamak demektir. Tavafa başlarken, tavaf esnasında her şavtı tamamlayıp **Hacer-i Esved**'in hizasına gelince ve sa'ye başlanacağı zaman istilâm sünnettir. Bunun şekli de

---

[159] Bkz., **İbn Hacer**, III, 483, 509; **Aynî**, IX, 179, 207; **Kastalânî**, IV, 53, 92.

[160] **Ebû Davud**, Menâsik, 29/1817; **Tirmizî**, Hac, 79/919.

şöyledir: Namaza durur gibi **Hacer-i Esved**'e dönülür, eller kulak hizasına kaldırılır, **"Bismillahi Allahü Ekber"** denilerek eller **Hacer-i Esved**'in üzerine konulur ve öpülür. İzdiham sebebiyle yaklaşılamazsa, avuç içleri **Kâbe**'ye doğru çevrilerek kaldırılır, aynı şeyler uzaktan işaretle yapılarak selamlanır ve sağ elin içi öpülür.

İhrâma girerken telbiye getirmek farzdır. Daha sonra telbiye getirmek ise sünnet ve müstehabdır. hadîsimiz, umre yapan birinin istilâma başlayınca telbiyeyi kesmesini âmirdir. **Hanefî** ve **Şâfiî** fukahası da bu görüştedir. **İmam Mâlik** ve **Ahmed b. Hanbel**'den farklı görüşler rivâyet edilmiştir.

Hadîsin **Ebû Davud**'daki rivâyetinde **"mukîm olan"** ibaresi yoktur.[161]

النوع الثاني

في كيفيتها

b- TELBİYENİN MÂHİYETİ

١٣٧١ - (خ م ط ت د س ـــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يُهِلُّ ملبدا يقول « **لَبَّيكَ اللَّهُمَّ لبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لا شريك لك لبَّيْكَ ، إنَّ الحمدَ والنِّعْمَةَ لكَ والمُلْكَ ، لا شريكَ لَكَ** ». لا يزيد على هذه الكلمات.

زاد في رواية : « وأنَّ عبد اللَّه بن عمر كان يقول : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يَركعُ بذي الْحُلَيْفَة ركْعَتَيْنِ ، ثم إذا استوتْ به النَّاقةُ قائمة، عند مسجد ذي الحلَيْفَة : أهَلَّ هؤلاء الكلمات ، وكان عبدُ الله بنُ عمر يقولُ : كان عمرُ بنُ الخطاب رضي الله عنه يُهِلُّ بإهْلال رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم من هؤلاء الكلمات ، ويقول : **لبّيْك اللهمَّ لبّيْكَ ، لبّيْكَ وسَعْديْكَ ، والخيرُ في يديْكَ لبّيْكَ ، والرَّغْباءُ إليكَ والعملُ** ».

---

[161] Bkz., **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 119; **Avn**, V, 263.

وفي رواية قال : تَلَقَّفْتُ التَّلْبِيةَ من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فَذَكر نحوه مع الزِّيادة.

هذه رواية البخاري ومسلم. وفي رواية الموطأ والترمذي وأبي داود والنسائي : « أنَّ تَلْبِيَةَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، لَبَّيك اللَّهُمَّ لَبَّيْك ،لَبَّيْك لا شريكَ لك لَبَّيْك ، إنَّ الحمدَ والنِّعْمَةَ لَكَ والملك ، لا شريك لك ». قال: وكان ابنُ عمر يزيدُ فيها: «لَبَّيْكَ لبيك وسعْدَيْكَ ، والخيرُ بيديْك ، لَبَّيْكَ والرَّغْباءُ إليك والعملُ».

إلاَّ أنَّ في رواية الموطأ وأبي داود : لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ ، ثلاثَ مرات في زيادة ابن عمر.

وفي رواية للنسائي مثل رواية البخاري ومسلم بالزيادة إلى قوله : « بِهَؤلاءِ الكَلِمات».

1.371- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir.:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) saçları taranmış olduğu halde şöyle telbiye getirdiğini duydum:

"لَبَّيْكَ اللّهمَّ لَبَّيْك إنَّ الْحَمْدَ والنِّعْمَةَ لَكَ والْمُلْكَ لا شَرِيكَ لَكَ"

"Davetine uydum, bütün varlığımla sana yöneldim, huzuruna geldim Allah'ım!.. Her emrine âmâdeyim... Hamd sanadır!.. Nimet senindir! Mülk de senindir! Bütün bunlarda senin eşin-ortağın yoktur!"

Hz. Peygamber bunlara başka bir söz ilave etmezdi.[162]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette şu fazlalıklar vardır:

Abdullah b. Ömer; "Rasûlullah (as.), Zülhuleyfe'de iki rekât namaz kılardı. Sonra Zülhuleyfe mescidinin yanında yatan devesine biner, deve kalkınca da şu sözlerle telbiye getirirdi..." diyordu.

Abdullah; "Hz. Ömer de Rasûlullah'ın (as.) şu sözleriyle telbiye getirirdi" diyordu:

"لَبَّيْكَ اللّهمَّ لَبَّيْك وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ لَبَّيْكَ والرَّغْباءُ إلَيْكَ والعَمَلُ"

---

162 **Buharî**, Hac, 26; Libas, 89; **Müslim**, Hac, 3/19; **Muvatta**, Hac, 9/28; **Tirmizî**, Hac, 13/825; **Ebû Davud**, Menâsik, 27/1812; **Nesaî**, Hac, 54.

Diğer bir rivâyette; "Ben telbiyeyi bizzat Rasûlullah'dan (as.) öğrendim" diyerek az önceki ziyâdeli metni kaydeder.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Muvatta, Tirmizî, Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir: "Rasûlullah'ın (as.) telbiyesi şöyle idi:

"لَبَّيْكَ اللّهمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ والنِّعْمَةَ لَكَ والْمُلْكَ لا شَرِيكَ لَكَ"

İbn Ömer'in buna şu sözleri de eklediği kaydedilir:

"لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ لَبَّيْكَ والرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ والْعَمَلُ"

Muvatta ve **Ebû Davud**'un rivâyetinde ise, İbn Ömer'in ziyâdeli metninde; "Lebbeyk" lafzı üst üste üç defa zikredilir.

Nesaî'nin rivâyeti de **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyeti gibidir.

İZAH

Telbiye: Davete icâbeti ifâde eden bir lafızdır. Yüce Allah, **Hac** sûresinde; ***"İnsanlara haccı ilan et; yaya olarak veya uzaklardan gelen yorgun develer üzerine sana gelsinler!"***[163] buyurarak insanları hacca davet etmektedir. İşte telbiye, bu davete icâbeti ifâde etmektedir. ***"Lebbeyk"*** lafzının tesniye olarak kullanılması da, tekrar tekrar icâbet etmek manasını taşımaktadır.

İbn Hacer ve **Aynî**'nin kaydettiğine göre; **Hz. İbrahim Kâbe**'yi bina ettikten sonra, Allah kendisine; **"İnsanları hacca davet et!"** emrini verince, **"Sesim insanlara ulaşmaz ki..."** diye mazeret göstermiş, Allah da; **"Sen davet et, ulaştırmak bizden!.."** buyurmuş. Bunun üzerine **Hz. İbrahim, Ebû Kubeys** dağına çıkıp; **"Ey insanlar, bu beyt-i atîki haccetmek size farz kılındı"** diye seslenmiş ve bu ses, yeryüzünün her tarafına ulaşmış.[164]

---

[163] Hac, 27.

[164] Bkz., **İbn Hacer**, III, 478; **Aynî**, IX, 172.

Telbiye cümlesinin bazı rivâyetlerinde geçen *"Sa'deyk"* kelimesi de *"Lebbeyk"* lafzına yakın bir manaya sahiptir. Bu kelime de; senin hudutsuz yardımların sayesinde tâatına icâbet ettim, manasına gelir.

Hükmü: Hanefî fukahasına göre telbiye, ihrâmın şartıdır. Telbiye getirilmezse, ihrâm sahih olmaz. Yalnız telbiyenin, mutlaka hadîste geçtiği lafızlarla yapılması şart değildir. Türkçe telbiye yapılabileceği gibi, her türlü tesbîh, hamd, tahmîd, tehlîl ve tekbîr , **Kâbe**'ye kurban göndermek de telbiye yerine geçer. Telbiyeye başlandığında birden fazla tekrar etmek sünnettir. Oturup kalkarken, insanlarla karşılaştığında, tepelere çıkıldığında, vâdiye inildiğinde, hülâsa bir halden başka bir hale intikal edilen her seferinde telbiye getirmek müstehabdır.

Mâlikîlere göre telbiye vâcibdir. Terki halinde kurban kesmek gerekir.

İmam Şâfiî ve **Ahmed b. Hanbel**'e göre sünnettir.

Bu konuda fukaha arasında çok farklı görüşler vardır.[165]

Hadîste geçen ***"telbîd"*** lafzını, **"saçları taranmış"** diye tercüme ettik. Bundan maksat,saçları toplamaktır; yapışkan bir madde sürerek saç tellerini birbirine yapıştırmak, dağılmalarını önlemektir.

١٣٧٢- (د ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : أهلَّ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم فذكر التلبية مثل حديث ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « والناس يزيدون :ذا المعارج، ونحوه من الكلام ، والنبيُّ صلى الله عليه وسلم يسمَعُ ، ولا يقول شيئا ».

أخرجه أبو داود هكذا عُقَيْبَ حديث ابن عمر.

1.372- Câbir b. Abdullah; "Rasûlullah (as.) yüksek sesle telbiye getirdi" diyerek, İbn Ömer hadîsinde geçen (ilave lafızları hâvî) telbiye cümlesini zikretti, sonra dedi ki:

"Halk, bu telbiyeye; ***'Ey yüce dereceler sahibi Rabbim!'*** gibi cümleler ilave ediyordu. Hz. Peygamber de bunu duyduğu halde bir şey demiyordu."[166]

---

[165] Bkz., **İbn Hacer**, III, 480; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 227 vdv.

١٣٧٣- (خ ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « إنِّي لأعلمُ كيفَ كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُلَبِّي : لَبَّيكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ الاهم لبيْكَ ، إنَّ الحمدَ والنِّعْمة لك ».

زاد في مسند ابن عمر « والملكَ لا شريكَ لك » ، هكذا قاله الحميدي. أخرجه البخاري.

1.373- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) nasıl telbiye getirdiğini biliyorum. O, şöyle diyordu:

"لَبَّيْكَ اللّهمَّ لَبَّيْك إنَّ الْحَمدَ والنِّعْمَةَ لَكَ"[167]

RİVÂYETLER

Hadîsin İbn Ömer'den gelen rivâyetinde "والْمُلكَ لاشَرِيكَ لَكَ" ziyâdesi de vardır. **Humeydî,** bu şekilde kaydetti.

١٣٧٤- (س ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال: كان من تلبية رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ . لَبَّيْكَ لا شريكَ لك لَبَّيْكَ ، إنَّ الحمدَ والنِّعْمةَ لك ». أخرجه النسائي.

1.374- İbn Mes'ûd şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) telbiyesi şöyle idi:

لَبَّيْكَ اللّهمَّ لَبَّيْك لا شَرِيكَ لَك لَبَّيْك إنَّ الْحَمْدَ والنِّعْمَةَلك" [168]

---

[166] **Ebû Davud**, Menâsik, 27/1813.

[167] **Buharî**, Hac, 26.

[168] **Nesaî**, Hac, 54.

١٣٧٥- (س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: «كان من تَلْبية رسول الله صلى الله عليه وسلم: لَبَّيْكَ إلهَ الحَقِّ». أخرجه النسائي وقال: هذا مرسل ولا أعلم أحدا أسنده إلا عبد العزيز بن أبي سلمة.

1.375- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) telbiyesi, "لَبَّيْكَ إلهَ الْحَقِّ" yani 'Hak ilâh olan Allah'ım, buyur, emrine geldim' şeklinde idi."[169]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti kaydeden **Nesaî,** hadîsin mürsel olduğunu, Abdülaziz b. Ebî Seleme'den başka hiç kimsenin onu müsned olarak rivâyet ettiğini bilmediğini kaydetti.

١٣٧٦- (ط ت د س ـ السائب بن خلاد الأنصاري رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « إنَّ جبريلَ أتاني فأمرني أنْ آمُرَ أصحابي، أو مَنْ معي، أنْ يَرْفَعُوا أصْواتَهُمْ بالتَّلْبِيَة أو بالإهلال، يُريدُ أحَدَهما ».

هذه رواية الموطأ والترمذي وأبي داود. وفي رواية النسائي قال: « جاءني جبريلُ، فقال لي يا محمّد، مُرْ اصْحابَكَ: أنْ يرفَعُوا أصواتَهُمْ بالتّلبية».

1.376- es-Sâib b. Hallâd el-Ensarî'den[170] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cebrâîl bana geldi ve ashâbıma veya yanımda bulunanlara, telbiye veya ihlâlde (yani bu iki kelimeden birini söylediğine işaret ediyor) **seslerini yükseltmelerini emretmemi istedi."**[171]

---

169 **Nesaî,** Hac, 54.

170 **Ebû Sehle, es-Sâib b. Hallâd b. Süveyd el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî:** ö. 71/690. Sahabîdir. Hz. Ömer döneminde **Yemen** valiliği yapmıştır. Kendisinden oğlu Hallâd ve Atâ b. Yesâr rivâyet etmiştir. Rivâyetleri *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Muvatta, Tirmizî** ve **Ebû Davud**'undur.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Cibrîl bana geldi ve dedi ki:

"- Ya Muhammed, ashâbına emret, telbiye getirirken seslerini yükseltsinler!.."

İZAH

Hadîste geçen **"ihlâl ve telbiye"** kelimeleri aynı manayı ifâde ederler.

Hanefî fukahası, ihrâma girenin telbiye getirmesini farz görür. Çünkü hadîsteki **Cibrîl**'in emri farziyet ifâde eder. Telbiye esnasında sesin yükseltilmesi ise müstehab görülmüştür.

١٣٧٧- (م ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : «كان المشركون يقولون : **لَبَّيْكَ لا شريك لك** ، فيقول رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ويلكم قدْ ، قدْ** ، **فيقولون** : **إلاَّ شريكا هو لك ، تَمْلِكُهُ وما مَلَك** ، يقولون هذا وهم يطوفون بالبيت». أخرجه مسلم.

1.377- İbn Abbas şöyle dedi:

"Müşrikler "**لَبَّيْكَ لا شريك لك**" diye telbiye getiriyorlardı ki, Rasûlullah (as.) araya girip:

"- Yazık size!.. Bu kadarı yeter, alt tarafını söylemeyin!" diye ikaz etti. Ama onlar devam ettiler:

"**إلاَّ شريكًا هُولَكَ تَمْلِكُهُ وَما مَلَكَ**" ; **Yalnız senin bir tek ortağın vardır; sen ona da onun mülküne de mâliksin..."**

Müşrikler **Kâbe**'yi tavaf ederlerken böyle söylüyorlardı.[172]

---

[171] **Muvatta**, Hac, 11/36; **Ebû Davud**, Menâsik, 27/1814; **Tirmizî**, Hac, 15/829; **Nesaî**, Hac, 55.

[172] **Müslim**, Hac, 3/22.

İZAH

Rasûlullah'ın (as.), **"artık yeter, gerisini söylemeyin"** diyerek müşriklere müdâhale etmesi, onların telbiye esnasında söyledikleri ve Allah'a şirk koşmayı ihtiva eden cümleyi söylememeleri gayesini taşımaktadır. Müşrikler, telbiye getirirken de şirk koşmayı âdet haline getirmişlerdi.

الفرع الثالث

فيمن أفسد إحرامه

C- İHRÂMI BOZAN ŞEYLER

١٣٧٨- (ط ـ مالك بن أنس رحمه الله) قال : « بلغني أنَّ عُمَرَ وعَلِيًّا وأبا هريرة رضي الله عنهم سُئلوا عن رَجُلٍ أصاب أهْلَه وهو محرمٌ بالحج ؟ فقالوا : يَنْفُذان لوَجْهِهِما ، حتى يقضيا حَجَّهُما ، ثم عليهما حَجٌّ من قابل ، والْهَدْيُ ، قال : وقال عليٌّ : وإذا أهَلَّا بالحج من عامٍ قابلٍ تفرَّقا ، حتى يقضيا حجَّهُما ». أخرجه الموطأ.

1.378- Mâlik b. Enes şöyle dedi:

"Bana ulaştığına göre Hz. Ömer, Hz. Ali ve Ebû Hureyre'ye;

"- Hac niyetiyle ihrâma giren biri, hanımıyla temasta bulunursa ne gerekir?" diye soruldu. Dediler ki:

"- Başladıkları ibâdete devam edip haclarını tamamlarlar. Sonra ertesi yıl tekrar haccederler ve hedy kurbanı keserler."

Hz. Ali şunu ilave etti:

"- Bunlar, ertesi yıl hac için ihrâma girdiklerinde birbirlerinden ayrılırlar ve haclarını tamamlayıncaya kadar bir araya gelmezler."[173]

---

[173] **Muvatta,** Hac, 48/151. Bu rivâyetin de senedi munkatıdır.

İZAH

Ulemanın çoğunluğuna göre; ibâdetler içerisinde sadece hac ibâdetinin, ifsâd edici bir iş yapıldığı halde dahi tamamlanması gerekmektedir. Bu hadîs, bu hükme delil olduğu gibi, **"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın!"**[174] âyet-i kerîmesi de buna delâlet etmektedir. Buna göre hac ibâdetini ifsâd edici bir iş yapılsa dahi, normal olarak haccın tamamlanması ve ertesi yıl tekrar haccedilmesi ve ceza olarak da bir kurban kesilmesi gerekir.

Bu konudaki farklı görüşler ve daha detaylı bilgi için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

Hz. Ali'nin, ertesi yıl hacca geldiklerinde eşlerin birbirlerinden uzak durmaları şeklindeki hükmü de fukaha tarafından tartışılmış ve değişik görüşler serdedilmiştir.[175]

HAC CİNÂYETLERİ

Hac veya umrede yapılması gereken ibâdetlerden birinin terk edilmesine, zamanında yapılmamasına veya ihrâmlı iken yasak edilen fiil ve davranışlarda bulunulmasına **cinâyet** denir.

Hac veya umrede işlenen her cinâyet bir cezayı gerektirir. Bunların cinâyet olduğunu bilmemek, yanılarak, unutarak veya zorla yapmak, bu hükmü değiştirmez.

CEZA ÇEŞİTLERİ

Hacda işlenen suçun durumuna göre cezası da değişir. Bu cezalar yedi maddede toplanır:

1- Sadaka: Fıtır sadakasından az bile olsa bir miktar sadaka vermektir. İhrâmsız olan birinin tırnağını veya bıyığını kesmek ve vucûdundan kıl koparmak gibi suçların cezasıdır.

2- Fitre: Fıtır sadakası miktarında sadaka vermektir. Az bir süre başını örtmek, cemrelere eksik taş atmak, üstü kapalı ayakkabı giymek vb. suçların cezasıdır.

---

[174] Bakara, 196.

[175] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VII, 217-225.

3- Oruç Tutmak: Her fıtır sadakası karşılığında bir gün oruç tutmaktır. Bazı ihrâm yasaklarına özür sebebiyle uyulamazsa üç gün oruç tutulur.

4- Bedelini Ödemek: Av hayvanları ile ilgili cinâyetler karşılığında bu hayvanların bedelini ödemektir.

5- Dem: Koyun veya keçi kurban etmektir. Haccın vâciblerinden birini terk etmek veya zamanında yapmamak, eşini öpmek, sakalını traş etmek gibi bazı ihrâm yasaklarına uymayanlar için öngörülen cezadır.

6- Bedene: Deve veya sığır kesmektir. Ziyaret tavafını cünüp olarak yapmak, Arafat vakfesinden sonra ilişkide bulunmak gibi suçların cezasıdır.

7- Kaza: Haccı fâsid olmak ve gelecek yıl tekrar hac yapmaktır. Arafat vakfesinden önce cinsî temasta bulunanlar için öngörülen cezadır.

Bu cezalardan oruç, sadaka ve bedel ödeme, istenen yer ve zamanda edâ edilir. Ceza kurbanları ise Harem bölgesinde kesilir.

١٣٧٩- (ط ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) سُئِلَ عن رجلٍ وقَعَ بأهْلِهِ، وهو بِمِنًى، قبلَ أنْ يُفيض ؟ - فأمَرَهُ : « أن ينحرَ بَدَنَة ». أخرجه الموطأ.

وفي رواية له عن عكرمة قال: لا أظنّه إلا عن ابن عباس أنه قال: «الذي يصيب أهله قبل أن يفيض: يعتمر ويهدي»

1.379- İbn Abbas'a; "ifâza tavafından önce Mina'da hanımı ile temasta bulunan bir adamın durumu soruldu. Şu cevabı verdi:

"- Ceza olarak bir bedene keser."[176]

RİVÂYETLER

Muvatta'da İkrime'den yapılan diğer bir rivâyet şöyledir:

---

[176] **Muvatta**, Hac, 50/155. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû'z-Zübeyr**, sadûk olmakla birlikte tedlis yapan biriydi. Diğer râvî **Atâ b. Ebî Rebâh** da sika olmakla birlikte mürsel rivâyette bulunurdu.

"İfâza tavafından önce hanımıyla temasta bulunan birinin, ayrıca bir de umre yapması ve hedy kesmesi gerektiğini, İbn Abbas'dan başka birinin söylediğini zannetmiyorum."

İZAH

Bedene; deve, sığır gibi büyükbaş hayvandır. Hac yasaklarından bazılarının ihlâli sebebiyle konulan bir ceza kurbanıdır.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi haccı ifsâd eden cinsî temasın yapıldığı yer ve zamanın tespiti ve bunun cezaya tesiri konusu uzun tartışmalara yol açmış ve çok değişik görüşler ortaya konmuştur. Bu husustaki tartışmalar ve ileri sürülen görüşler daha çok fıkıh kitaplarının konusudur.[177]

١٣٨٠- (ط ـــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن عمر رضي الله عنه « قَضَى فِي الضَّبُعِ بكَبشٍ ، وفي الغزال بعنزٍ ، وفي الأرنب بعناقٍ ، وفي اليَرْبُوعِ بجفْرةٍ». أخرجه الموطأ مرسلا عن أبي الزبير ، أن عمر قضى.

1.380- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre; "Hz. Ömer, sırtlan öldürene (ceza olarak) bir koç; geyik öldürene bir keçi; tavşan öldürene erkek bir keçi yavrusu kesmesi gerektiğine hükmetti."[178]

İZAH

Bu hadîs, **İmam Mâlik**'in, **Ebû'z-Zübeyr**'den mürsel olarak tahric ettiği rivâyetlerdendir. **Ebû'z-Zübeyr** (Muhammed b. Müslim b. Tedrüs), **Hz. Ömer**'e yetişmemiştir.

Ancak **Mâlik,** özellikle son bölümdeki **"keçi yavrusunu kurban etmek"** hükmüne katılmaz. Çünkü bunların henüz kurban için elverişli olmadığını söyler.

---

[177] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VII, 242 vdv.

[178] **Muvatta**, Hac, 76/230.

١٣٨١- (ط ـ مالك بن أنس رضي الله عنهما) قال في الجراد : « إن مَنْ عَقَرَهُ عليه جَزاؤُهُ بِحُكْمِ حَكَمَيْن ، لما روي عن زيد بن أسلم : أنَّ رجلا قال لعمر رضي الله عنه : ياأمير المؤمنين إني أصبتُ جَرادَةً بِسَوطي وأنا محرمٌ فقال له عمر: أَطْعِمْ قُبْضَةً من طعام». أخرجه الموطأ.

وفي رواية له : « أنَّ يَحْيَى بن سَعِي قال : إنَّ رُجلا جاءَ إلى عمر فسألَهُ عن جرادَةٍ قتلها وهو محرمٌ ، فقال عمر لكعب: تعال حتى نحكم ، فقال كعب: درهم، فقال عمر لكعب: إنك لَتجدُ الدَّراهِمَ ، لتَمْرَةٌ خيرٌ من جَرادَةٍ».

1.381- Mâlik b. Enes, çekirge hakkında şöyle dedi:

"Çekirge öldüren, iki hakemin hükmüne göre ceza görür. Çünkü Zeyd b. Eslem'den rivâyet edildiğine göre; bir adam, Hz. Ömer'e şöyle demiş:

"- Ey mü'minlerin Emîri; ben ihrâmlı iken kamçı ile bir çekirge öldürdüm."

Hz. Ömer de cevaben:

"- Bir avuç yiyecek tasadduk et!" demiş.[179]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Muvatta** tahric etti.

Diğer bir rivâyette Yahya b. Saîd şöyle dedi:

"Bir adam Hz. Ömer'e gelerek, ihrâmlı iken öldürdüğü çekirge hakkında sordu. Hz. Ömer, Kâ'bu'l-Ahbar'a hitâben;

"- Gel, beraber hüküm verelim" dedi. Kâ'b;

"- Bir dirhem tasadduk etmeli" diye söyler. Hz. Ömer de Kâ'b'a;

"- Şüphesiz sen, dirhemleri bol bol buluyordun. Ama bir hurma, çekirgeden daha hayırlıdır" der."

İZAH

Bu hadîsin senedi munkatıdır. Çünkü gerek ilk rivâyetteki **Zeyd b. Eslem**'le, gerek ikinci rivâyetteki **Yahya b. Saîd**'le **Hz. Ömer**

---

[179] **Muvatta**, Hac, 77/235-236.

arasındaki râvî meçhûldür, **Zeyd** de, **Yahya** da **Hz. Ömer**'i görmemişlerdir.

Muvatta'nın matbu nüshalarında ve şerhlerinde ilk rivâyetin; **"Çekirge öldüren, iki hakemin hükmüne göre ceza görür"** şeklindeki ilk cümlesi de yer almamaktadır. Muhtemelen bu cümle, müellifin elinde bulunan **Muvatta** nüshalarından birinde bulunmakta idi.

Hadîs, çekirge öldürenin vermesi gereken ceza konusunda **Hz. Ömer**'in hükmünü göstermektedir. **Hz. Ömer**'in, **Kâ'b'**a verdiği cevap, **Kâ'b'**ın; **"Bir dirhem tasadduk etmeli"** sözünü red gayesini taşımaktadır. Ayrıca hadîs; **"Çekirge deniz avıdır, ihrâmlının yemesi câizdir"** diyen **Kâ'b'**ın, bu görüşünden döndüğünü de göstermektedir.[180]

١٣٨٢- (ط ـــ محمد بن سيرين) قال : قال رجلٌ لعمر رضي الله عنه : « [إنّي] أجْرَيْتُ أنا وصَاحِبٌ لي فَرَسين ، نَستَبِقُ إلى ثُغْرة ثَنِيَّة ، فَأصَبنا ظَبيا ، ونحن مُحرِمان، فما ترى ؟ فقال عمرُ لرجلٍ إلى جَنْبِه : تعال نَحْكُم ، قال : فحَكَما عليه بعَنْزٍ ، فولَّى الرَّجُلُ ، وهو يقولُ : هذا أميرُ المؤمنين ، لا يستطيعُ أنْ يَحكُمَ في ظبيٍ ، حتى دعا رجلاً [يحكم معه ، فسمع عمر قول الرجل] ، فدَعاهُ عمر ، فقال : هل تقرأ الْمائدةَ؟ قال : لا ، قال : فهل تعرفُ هذا الرجل الذي حكم ؟ قال : لا ، قال: لو أخبَرْتني أنكَ تقْرَؤُها لأوجعْتُكَ ضرْبا ، ثم قال : إنّ الله قال في كتابه { **يَحْكُمُ بِهِ ذَوا عدْلٍ منكُمْ ، هدْيا بالغ الْكَعْبَة** } [المائدة :٩٥] وهذا عبدُ الرحمن بن عوف ». أخرجه الموطأ.

1.382- Muhammed b. Sîrîn anlatıyor:

"Bir adam, Hz. Ömer'e şöyle dedi:

"- Ben ve bir arkadaşım, atlarımızla Seniyye geçidine doğru yarış yapıyorduk. İkimiz de ihrâmlı idik. (Yolda) bir ceylan öldürdük. Ne dersin bu işe?"

Hz. Ömer, yanında oturan adama:

"- Gel, beraber hüküm verelim" dedi.

---

[180] **Zürkanî**, III, 245; **Evcezu'l-Mesâlik**, VIII, 115.

Hz. Ömer ve yanındaki adam, ceza olarak bir keçi kurban edilmesine hükmettiler. Adam döndü, giderken de şöyle mırıldanıyordu:

"- Mü'minlerin Emîri bir ceylan hakkında tek başına hüküm veremiyor, kendisi ile birlikte hüküm vermesi için sıradan bir adamı (yardıma) çağırıyor."

Hz. Ömer, adamın sözünü duydu, geri çağırdı ve dedi ki:

"-Sen, Mâide sûresini okudun mu?"

"-Hayır!"

"-Eğer Mâide sûresini okuduğunu söyleseydin, sana dayak attırırdım. Çünkü Yüce Allah, kitabında; ***'...içinizden âdil iki adam, hüküm verir...'***[181] buyurdu. Tanımadığın bu adam da, Abdurrahman b. Avf'dır."[182]

İZAH

Bu hadîs de munkatıdır. Çünkü **Muhammed b. Sîrîn, Hz. Ömer**'e yetişmemiştir, aralarındaki râvî de bilinmemektedir.

Hz. Ömer'e gelip soruyu soran kişi, **Cerir b. Abdullah el-Becelî**'dir.

Hz. Ömer'in; **"...dayak attırırdım"** demesi; muhtemelen Kur'ân-ı Kerîm'deki hükmü bildiği halde ona muhalefet etmek istediğini düşünerek cezalandırmak gayesini taşımaktadır.[183]

١٣٨٣- (ط ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « مَنْ نَسِيَ شيئا مِنْ نُسُكِه أو تَرَكَهُ، مِمَّا بعدَ الْفرائضِ ، فَلْيُهْرِقْ دَما ، قال أيوب : لا أدْرِي ، قال: تَرَكَ أم نَسِيَ». أخرجه الموطأ.

1.383- İbn Abbas şöyle dedi:

"Her kim, hac menâsikinden, farzların dışındaki birini unutur veya terk ederse kan akıtsın!"[184]

---

[181] Mâide, 95.

[182] **Muvatta**, Hac, 76/231.

[183] Bkz., **Zürkanî**, III, 243; **Evcezu'l-Mesâlik**, VIII, 103.

RİVÂYETLER

Râvî Eyyub es-Sahtiyanî; "terk eder veya unutursa" şeklinde mi söyledi hatırlamıyorum, der.

Hadîsi **Muvatta** tahric etti.

İZAH

Hadîsteki "**veya**" sözü râvînin tereddüdünü ifâde etmektedir.

Hadîs, haccın vâciblerinden birini terk etmek veya zamanında yapmamak, bir koyun veya keçi kurban etmeyi gerektirir diyen cumhurun delilidir.

Hac menâsiki üç kısma ayrılır:

I- HACCIN RÜKÜNLERİ

Haccın tamam ve muteber olabilmesi için yapılması şart olan şeylerdir. **Hanefî** mezhebine göre haccın iki rüknü vardır:

1- Arafat'ta Vakfe,

2- Ziyaret tavafı.

Diğer mezhepler, bu iki rükne; **ihrâm, sa'y, şeytan taşlamak, traş olmak, tertibe uymak** gibi hususları da ilave ederler.

İşte haccın muteber olabilmesi için, rükünlerin, şartlarına uygun olarak edâ edilmesi gerekir. Bunlardan biri yapılmazsa, ceza ve keffaret ödemekle dahi hac tamam olmaz.

II- HACCIN VACİPLERİ

Haccın vâciplerinin de mazeretsiz terki haramdır. Ancak ister mazeretsiz olsun, ister mazerete binaen olsun vâciplerden birini terk etmekle hac fâsid olmaz, terk edilen her vâcib için keffâret ödenmesi gerekir. Bunun için genelde öngörülen ceza da, küçükbaş hayvanlardan birini kurban etmektir. **Hanefî** mezhebine göre haccın vâcipleri de ikiye ayrılır:

1- Aslî Vâcipler: Başlı başına müstakil bir ibâdet olan vâciplerdir. Bunlar da;

a) Sa'y,

b) Müzdelife'de vakfe,

---

[184] **Muvatta**, Hac, 79/240.

c) Şeytan taşlamak,

d) Saçları kesmek veya kısaltmak,

e) Veda tavafı olmak üzere beş tanedir.

2- Fer'î Vâcipler: Müstakil bir ibâdet olmayıp farz ve vâcip olan diğer bir hac menâsikine bağlı bulunan vâciplerdir. Bunlar da;

a) İhrâmın vâcipleri,

b) Tavafın vâcipleri,

c) Sa'yın vâcipleri,

d) Arafat vakfesinin vâcipleri,

e) Müzdelife'nin vâcipleri,

f) Mina'nın vâcipleri olarak altı kısma ayrılır.

III- HACCIN SÜNNETLERİ

Hac menâsikinin üçüncü kısmı da sünnetleridir. Bunların kasten terki mekruhtur, fakat cezayı gerektirmez. Bu da ikiye ayrılır:

1- Aslî Sünnetler: Haccın aslî sünnetleri şunlardır;

a) Kudûm tavafı,

b) Mekke, Arafat veMina'da hutbe okumak,

c) Arafat'a giderken Mina'da gecelemek,

d) Arafat dönüşü Müzdelife'de gecelemek,

e) Bayram günlerinde Mina'da kalmak,

f) Mina dönüşü Muhassab vadisinde dinlenmek.

2- Fer'î Sünnetler: Bunlar da;

a) İhrâmla ilgili sünnetler,

b) Mekke ve Kâbe ile ilgili sünnetler,

c) Tavafla ilgili sünnetler,

d) Sa'y ile ilgili sünnetler,

e) Arafat ve vakfe ile ilgili sünnetler,

f) Müzdelife ve vakfesi ile ilgili sünnetler,

g) Mina ve şeytan taşlamakla ilgili sünnetler,

h) Zemzemle ilgili sünnetlerdir.[185]

---

[185] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VIII, 133.

الباب الثالث

في الإفراد ، والقران ، والتمتع ، و أحكامها

و فيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في الإفراد

Ç- HACCIN ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ

I- HACC-I İFRÂD

١٣٨٤- (م ط ت د س ــ **عائشة** رضي الله عنها) « أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم أفْرَدَ الحجَّ». أخرجه مسلم والموطأ وأبو داود والترمذي والنسائي.

وفي أخرى للنسائي : « أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم ، أهلَّ بالْحَجِّ ».

1.384- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.) ifrâd haccı yaptı."[1]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Müslim, Muvatta, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'nindir.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti; "Hz. Peygamber, (müfred) hac için ihrâma girdi" şeklindedir.

İZAH

1278 numaralı hadîsin izahında da söylediğimiz gibi **Hacc- ı İfrâd;** umresiz yapılan hacdır. İfrâd haccı yapanların, Harem'de şükür kurbanı kesmeleri vâcib değildir, isterlerse nafile olarak kesebilirler.

---

[1] **Müslim**, Hac, 17/122; **Muvatta**, Hac, 11/38; **Tirmizî**, Hac, 10/820; **Ebû Davud**, Menâsik, 23/1777; **Nesaî**, Hac, 48.

Hanefîlere göre haccın en faziletli olanı, **Hacc-ı Kıran**'dır, sonra **Hacc-ı Temettu,** sonra da **Hacc-ı İfrâd**'dır.

Şâfiî ve **Mâlikîler** ise, **Hacc-ı İfrâd**'ı en faziletli hac sayarlar, sonra **Hacc-ı Kıran**, sonra **Hacc-ı Temettu** gelir.

Hanbelîler de **Hacc-ı Temettu**'yu en faziletli hac sayarlar. Sonra **ifrâd**, sonra **kıran** gelir.

Hacc-ı Kıran; hac ve umreye birlikte niyet ederek aynı ihrâmla edâ etmektir. Bunlar önce umre, sonra hac yaparlar ve şükür kurbanı keserler.

Hacc-ı Temettu; hac ve umreyi ayrı ayrı niyetler ve ihrâmlarla edâ etmektir. Bunlar da önce umre yapar, sonra ihrâmdan çıkar, terviye günü hac niyetiyle tekrar ihrâma girip haccı edâ ederler. Bunların da şükür kurbanı kesmeleri vâcibtir.

Haccın en faziletlisinin hangisi olduğu konusundaki ihtilaf; Hz. Peygamber'in yaptığı haccın, hangi nevi hacdan olduğunu tespitteki ihtilaftan kaynaklanmaktadır. Tespitteki ihtilaf da, rivâyetlerin farklılığından ileri gelmektedir. Rivâyetlerin farklılığı ise, oldukça uzun zaman ve değişik mekânlarda icrâ edilen hac ibâdetinden, râvîlerden her birinin gördüğü ve işittiği kadarını rivâyet etmesinden dolayı olmalıdır. İslâm hukukçuları da bu rivâyetleri kendilerine göre makul ölçülerle te'vîl ve izah ederek tercihlerini belirtirler.[2]

١٣٨٥- (م ت ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : «أهَلَلْنا مع رسول اللّه صلى الله عليه وسلم بالحجّ مُفْرَدا ».

وفي رواية «أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم أهلّ بالحجّ مُفْرَدا». أخرجه مسلم والترمذي.

1.385- İbn Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah'la (as.) beraber müfred hac için ihrâma girdik."[3]

---

[2] Bkz., **Zürkanî**, III, 47; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 249; **Tekmiletü'l-Menhel**, I, 43; **Avn**, V, 195; **Tuhfe**, III, 551.

[3] **Müslim**, Hac, 27/184; **Tirmizî**, Hac, 10/820.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "Rasûlullah (as.) müfred hac için ihrâma girdi" şeklindedir.

Hadîsi **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

١٣٨٦- (ط ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) [أنَّ عمر بن الخطاب رضي الله عنه] قال : « افصلوا بينَ حَجِّكُم وعُمْرَتِكُم ، فإنَّ ذلكَ أتَمُّ لِحَجِّ أحَدِكُم ، وأتَمُّ لِعُمْرَتِه : أنْ يَعْتَمِرَ في غيرِ أشهرِ الحجِّ». أخرجه الموطأ.

1.386- İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle dedi:

"Haccınızla umrenizin arasını ayırın! Zira bu, haccınızın daha mükemmel olmasını sağlar. Umrenin daha mükemmel olması da, hac ayları dışında yapılması ile sağlanır."[4]

İZAH

Hz. Ömer temettu haccını hoş görmezdi, ifrâdı en faziletli hac sayardı. Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"Hac ve umreyi tam yapın"***[5] buyurulmaktadır. **Hz. Ömer**'e göre, hac ve umrenin tam ve mükemmel edâsı, ancak bunların birbirinden tefriki ile, ayrı zamanlarda yapılması ile mümkün olur.[6]

١٣٨٧- (د ـ معاوية بن أبي سفيان رضي الله عنهما) قال : « يا أصحاب النبيِّ، هل تعلمون: أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عن كذا [وكذا] وعن رُكوب جُلُود النِّمار؟ قالوا: نعم ، قال: فتعلمون أنه نهى أنْ يُقرَنَ بين الحجِّ والعمرة ؟ قالوا: أمَّا هذه فلا ، قال: أمَا إنها مَعَهُنَّ ، ولكنَّكم نَسِيتُمْ ». أخرجه أبو داود.

---

[4] **Muvatta**, Hac, 21/67.

[5] Bakara, 196.

[6] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 331.

1.387- Muâviye b. Ebî Süfyan şöyle dedi:

"- Ey Peygamber'in ashâbı!.. Hz. Peygamber'in şunu, şunu ve kaplan derisine oturmayı yasakladığını biliyor musunuz?"

"- Evet!"

"- Peki, hac ile umreyi birleştirmeyi (hacc-ı kıranı) yasakladığını da biliyor musunuz?"

"- Bunu bilmiyoruz."

"- Öyleyse bilin ki, bu da yasakladığı şeylerdendir. Fakat siz unutmuş olmalısınız."[7]

İZAH

Hadîsin râvîsi **Ebû Şeyh** ve onun rivâyette bulunduğu râvîler hakkında laf edilmiştir.

Kaplan derisinden mamul eyer ve koltuklara oturmak, bu tür elbiseleri giymek, insanı kibre ve gurura sevk edeceği endişesiyle yasaklanmış olmalıdır.

Ancak temettu ve kıran haclarını Hz. Peygamber'in yasaklamış olduğu iddiası, bu konudaki rivâyetlere ters düşmektedir. Nitekim ashâb da, **Muâviye**'ye böyle bir yasağı bilmediklerini söylemişlerdir. Burada mut'a yasağı ile temettu'un karıştırılmış olması da muhtemeldir.

Hattabî der ki: "Hacc-ı kıranın câiz olduğu konusunda ümmetin icmâı vardır. Hz. Peygamber tarafından yasak kılınan bir şeyin câiz olduğu konusunda ümmetin ittifak etmesi câiz değildir."

Sahâbelerden hiçbiri de, **Muâviye**'nin bu hükmüne iltifat etmemiştir.[8]

١٣٨٨- (م ــ جابر بن عبد اللّٰه وأبو سعيد الخدري رضي الله عنهما) قالا : «قَدِمْنا مع النبي صلى الله عليه وسلم، ونحن نَصْرُخُ بالحجِّ صُرَاخا ». أخرجه مسلم.

1.388- Câbir b. Abdullah ve Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dediler:

---

[7] **Ebû Davud**, Menasik, 23/1794.

[8] Bkz., **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 73; **Avn**, V, 220.

"Biz, Hz. Peygamber'le birlikte (müfred) hac için yüksek sesle telbiye getirerek (Mekke'ye) geldik."[9]

الفصل الثاني

في القران

II- HACC-I KIRAN

١٣٨٩- (خ م د ت س ـــ أنس بن مالك رضي اللّٰه عنه) قال بكرُ بنُ عبد اللّٰه المزنيُّ : قال أنسٌ : سمعتُ النبيَّ صلى اللّٰه عليه وسلم يُلَبِّي بالحجِّ والعمرةِ جميعا ، قال بكرٌ : فحدَّثتُ بذلك ابنَ عمر ، فقال : لَبَّى بالحجِّ وحده ، فلَقِيتُ أنسا فحَدَّثتُه ، فقال أنسٌ : ما تَعُدُّونا إلا صبيانا ، سمعتُ رسولَ اللّٰه صلى اللّٰه عليه وسلم يقول :« **لَبَّيْكَ عُمرَة وحَجا** ». هذه رواية البخاري ومسلم.

ولمسلم أيضا قال: «سمعتُ رسول اللّٰه صلى اللّٰه عليه وسلم: أهلَّ بهما : **لَبَّيْكَ عُمْرَةَ وحجا**».

وفي رواية : **لَبَّيْكَ بِعُمْرةٍ وحجٍ**. وأخرج أبو داود والنسائي : رواية مسلم المفردة.

وفي رواية الترمذي قال: « سمعتُ النبيَّ صلى اللّٰه عليه وسلم يقول : **لَبَيكَ بحجَّةٍ وعُمْرَةٍ** ».

1.389- Bekir b. Abdullah el-Müzenî[10], Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini rivâyet etti:

---

[9] **Müslim**, Hac, 33/212.

[10] **Ebû Abdullah, Bekir b. Abdullah b. Amr el-Müzenî el-Basrî:** ö. 108/726. Basralı tâbiûn ulemasından ve fakîh muhaddislerdendir. Enes b. Mâlik ve İbn Ömer'i dinlemiştir. Kendisinden de Sâbit el-Bünânî, Katâde ve Âsım el-Ahvel gibi büyük muhaddisler rivâyet etmiştir. Âbid ve zâhid biridir. Sikadır; hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"Ben, Hz. Peygamber'in, hac ve umrenin ikisine birden niyetlenip telbiye getirdiğini duydum."

Bekir dedi ki:

"Ben bunu İbn Ömer'e söyledim, İbn Ömer;

"- Rasûlullah (as.) sadece hac için telbiye getirdi" dedi.

Sonra Enes'i gördüm, İbn Ömer'in sözünü ona naklettim. Bu sefer de Enes;

"- Bizi çocuk mu zannediyorsunuz?!.. Ben, Rasûlullah'ın (as.); *'Umre ve hac için Lebbeyk...'* dediğini duydum" dedi.[11]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buharî** ve **Müslim'**indir.

Müslim'in diğer bir rivâyetinde de İbn Abbas şöyle dedi:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.); **'Umre ve hac için Lebbeyk...'** diyerek her ikisine birden telbiye getirdiğini işittim."

Ebû Davud ve **Nesaî** de **Müslim**'in rivâyeti gibi tahric ettiler.

Tirmizî'nin rivâyeti; "Rasûlullah'ın (as.); **'Hac ve umreye Lebbeyk...'** dediğini duydum" şeklindedir.

İZAH

Daha önce söylediğimiz gibi **Hacc-ı Kıran;** hac ve umreyi müşterek bir niyet ve ihrâmla edâ etmektir. **Hanefîler**'ce en faziletli olan hac, kıran haccıdır.

Bu hadîste **İbn Ömer**'le **Enes'**in farklı ifâdeleri yer almaktadır. Bu farklılığı; **İbn Ömer**'in sözü, Hz. Peygamber'in ihrâma girerkenki hâlini, **Enes**'in sözü de daha sonraki halini yansıtmaktadır diye telif edilebilir. Buna göre Hz. Peygamber, ihrâma girerken ifrâd haccına niyetlenmiş, ama hemen sonra umreyi de hacca katarak hacc-ı kıran yapmıştır. **İbn Ömer,** Hz. Peygamber'in ilk hâlini, **Enes** de daha sonraki hâlini nakletmektedir.

Nevevî; "Enes hadîsinin, diğer rivâyetlerin ekserisine uygun olması için böyle bir te'vîl gereklidir" der.[12]

---

[11] **Buharî**, Hac, 119; Cihâd, 1.26; **Müslim**, Hac, 27/185; **Ebû Davud**, Menâsik, 24/1795; **Tirmizî**, Hac, 11/821; **Nesaî**, Hac, 49.

İbnu'l-Esîr, hadîsin **Buharî**'de geçtiğini kaydetmesine rağmen, hadîsi aynı ibarelerle **Buharî**'de bulamadık. Yalnız hac ve umre için birlikte niyetlendiğini gösteren ifâdeler **Kitâbu'l-Hac** ve **Kitâbu'l-Cihâd**'da geçer.[13]

١٣٩٠– (**د س** ـ **أبو وائل** رحمه الله) قال : « قال الصُّبَيُّ بنُ مَعْبَد : كنتُ رجلا أعرابيا نَصْرانيًا ، فأسلمتُ ، فأتيتُ رجلا من عشيرتي يقال له : هُذَيم بْنُ ثُرْمُلَة، فقلتُ : يا هَناهُ ، إنّي حريصٌ على الجهاد ، وإنّي وجدتُ الحجَّ والعمرة مَكْتُوبَيْنِ عليَّ ، فكيف لِي بأنْ أجمع بينهما؟ فقال: اجْمَعْهُما ، واذْبحْ ما استَيْسَرَ من الهَدْي ، فأهللتُ بهما ، فلما أتيْتُ العُذَيبَ لَقيني سَلمانُ بنُ ربيعةَ ، وزيدُ بنُ صُوحان، وأنا أهُلُّ بهما معا ، فقال أحدهما للآخر: ما هذا بأفقه من بعيره ، قال : فكأنما أُلقيَ عليَّ جَبَلٌ ، حتى أتيتُ عمرَ بنَ الخطاب ، فقلتُ له : يا أمير المؤمنين ، إنّي كنتُ رجلا أعرابيا نصرانيا ، وإني أسلمتُ ، وأنا حريصٌ على الجهاد ، وإني وجَدْتُ الحجَّ والعمرةَ مكْتُوبين عليَّ ، فأتيتُ رجلا من قومي ، فقال لي : اجمَعْهُما واذبح ما استَيْسَرَ من الهَدْيِ ، وإني أهللتُ بهما معا ، فقال عمر : هُديتَ لسُنَّةِ نبيِّكَ صلى الله عليه وسلم». أخرجه أبو داود والنسائي.

إلا أنَّ النَّسائي قال : لما قال لعمر – وأعاد عليه قولَ الرَّجُل – أعادَ عليه أيضا قول الرُّجلين له، سَمَّاهُما ، وأعاد اسمَهُما.

1.390- Ebû Vâil'in rivâyetine göre, es-Subeyy b. Ma'bed[14] şöyle demiş:

"Ben, hıristiyan bir bedevî iken müslüman olmuştum. Kabilemden Hüzeym b. Sürmüle[15] adında birine gidip dedim ki:

---

[12] Bkz., **Avn**, V, 222; **Temiletu'l-Menhel**, I, 75; **Tuhfe**, III, 554.

[13] **Hacc-ı Kıran** hakkında bkz., **Kastalanî**, IV, 71; **Zürkanî**, III, 52; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 262.

[14] **Subeyy b. Ma'bed et-Tağlibî el-Kûfî:** Kûfeli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden Şekîk b. Seleme ve Mesrûk rivâyet ettiler. Sika kabul edilen râvîlerdendir. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- Efendim, ben cihada gitmeyi çok arzu ediyorum. Hac ve umreye gitmek de üzerime farz olmuştur. Bu ikisini (hac ve umreyi) nasıl birleştirebilirim?"

"- Hac ve umreyi aynı ihrâmla yap ve kolayına gelen bir hayvanı da kurban et!"

Bunun üzerine ben, hac ve umre niyetiyle ihrâma girdim. Uzeyb denilen yere gelince Selmân b. Rabîa[16] ve Zeyd b. Sûhân[17] ile karşılaştım. Ben, hac ve umrenin ikisine birden ihrâma girmiştim. Onlardan biri diğerine dedi ki:

"- Bu adam devesinden daha bilgili değil!.."

Bunu duyunca, sanki üzerime dağ yıkıldı sandım. Hz. Ömer'e gidip dedim ki:

"- Ey mü'milerin Emîri; ben hıristiyan bir bedevî idim, müslüman oldum. Cihada çok düşkün biriyim. Hac ve umre de bana farz oldu. Kabilemden bir adama gittim. Bana; ***'Hac ve umreyi birlikte yap ve kolayına gelen bir de kurban kes!'*** dedi. Ben de hac ve umrenin ikisine birden niyet ederek ihrâma girdim."

Hz. Ömer şu cevabı verdi:

"- Sen, Peygamber'inin sünnetine uymuşsun."[18]

---

[15] **Hüdeym (Hüzeym?) b. Sürmüle (Abdullah) et-Tağlibî:** Hayatı ve yaşadığı fazla bilgi bulunmamaktadır. Muhadramundan olduğu rivâyet edilir. **Nesaî** ve **Ebû Davud**'da rivâyetleri bulunan râvîlerdendir.

[16] **Ebû Abdullah, Selmân b. Rabîa b. Yezîd el-Bâhilî el-Kûfî:** ö. 30/651. Kûfelidir. Sahabî olduğuna dair bazı rivâyetler varsa da sahih olan, tâbiîlerden olduğudur. **Kûfe**'nin ilk kadısıdır. **Hz. Ömer** tarafından tayin edildiği kadılık görevinde, kırk gün boyunca hiç dava gelmeyince görevden ayrılıp **Horasan** taraflarında cihâda çıktı. Salih, fazıl biriydi. Bir yıl hacca, bir yıl gazaya çıkardı. **Suriye** fethine katıldı. **Ermeniye**'de şehid düştü. Sika râvîlerdendir, bilinen tek rivâyeti **Müslim**'de tahric edilmiştir, ancak hadîsi azdır.

[17] **Ebû Âişe, Zeyd b. Sûhân b. Hucr el-Abdî el-Kûfî:** ö. 36/656. Sahabî olup olmadığı ihtilaflıdır, Hz. Peygamber döneminde İslâm'ı kabul ettiği rivâyet edilir. İbâdetine düşkünlüğü ile tanınan râvîlerdendir, ancak hadîsi azdır. Hz. Ömer, kendisine büyük değer verirdi. Selmân-ı Fârisî'nin komutanlık yaptığı orduda imamlık yapıyordu. **Kadisiye** savaşında kolu kopmuştu. **Cemel**'de Hz. Ali ile beraberdi ve orada şehid edildi.

[18] **Ebû Davud**, Menâsik, 24/1799; **Nesaî**, Hac, 49.

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Ancak **Nesaî**'nin rivâyetinde; Subeyy, Hz. Ömer'e, Selmân ve Zeyd'in kendisi hakkındaki sözlerini de söyledi.

İZAH

Selmân ve **Zeyd**'in, **Sübeyy** hakkındaki sözleri; **Hz. Ömer**'in hacla umreyi birleştirmeyi yasakladığı ve bunu da herkesin bildiği halde **Sübeyy**'in bilmemesinden dolayı duyulan hayretin ifâdesidir. Ancak hadîsin devamında da görüldüğü üzere **Hz. Ömer**, hacc-ı kıranı yasaklamış değildir; onlar öyle zannediyorlardı.

Bununla birlikte **Hz. Ömer**, hacıların gevşemelerine, işi ciddi tutmamalarına yol açabileceği endişesiyle temettu haccını uygun bulmaz, ifrâdı tercih ederdi.

Sübeyy'in; **"Hac ve umre bana farz oldu"** sözü, muhtemelen, ***"Haccı ve umreyi tamamlayın!"***[19] âyet-i kerimesinde hac ve umrenin yanyana zikredilmesinden mülhemdir.

Hadîste geçen **Uzeyb**, **Kûfe**'ye yakın ve **Temim** kabilesine ait bir su kuyusunun adıdır.[20]

١٣٩١- (ط ــ **جعفر بن محمد** رحمه الله) عن أبيه : « أنَّ المقدادَ بْنَ الأسود دَخَلَ على علي بن أبي طالب بالسُقْيا وهو يَنْجَعُ بكَرَات له دقيقا وخَبَطا ، فقال : هذا عثمان بنُ عفان ينْهى : أنْ يُقْرَن بَيْنَ الحجَّ والعمرة ، فَخرجَ عليٌّ ، وعلى يدَيْه أثرُ الدَّقيق والخَبَط ، فما أنسى الخَبَطَ والدقيقَ عن ذِراعيْه حتى دخلَ على عثمانَ بن عفان فقال: أنتَ تَنْهى عن أنْ يُقْرَن بَينَ الحجَّ والعمرةِ؟ فقال عثمان: ذلك رأْيي فخرج عليٌّ مُغضَبا وهو يقول: **لَبَّيْكَ اللهم لَبَّيك بحجَّةٍ وعُمرةٍ معا**». أخرجه الموطأ.

1.391- Cafer b. Muhammed, babasından naklediyor:

---

[19] Bakara, 196.

[20] Bkz., **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 81; **Avn**, V, 230

"Mikdâd b. Esved, Sükyâ'da Hz. Ali'nin yanına gitti. O sırada Hz. Ali, develerine, un ve yaprak karışımı yiyeceklerini veriyordu. Dedi ki:

"- Şu Osman b. Affân, hac ile umrenin arasını birleştirmeyi yasaklıyor."

Hz. Ali, ellerinde un ve yaprak bulaşığı olduğu halde dışarı çıktı. Ben, onun ellerindeki un ve yaprak bulaşığını unutamam. Hz. Osman'ın yanına gitti ve dedi ki:

"- Sen, hac ile umreyi birleştirmeyi yasaklıyor musun?"

Hz. Osman;

"- Bu, benim fikrimdir" dedi.

Hz. Ali kızarak dışarı çıktı, o sırada da şöyle diyordu:

"Hac ve umrenin ikisine birden Lebbeyk!.."[21]

İZAH

Mikdâd b. Esved, Bedir savaşına katılmış meşhur sahâbelerdendir.

Sükyâ; Mekke yolu üzerinde bir gurup köydür.

Hadîsteki olay, **Hz. Osman**'ın halifelik döneminde vukû bulmuştur. **Hz. Osman**, hacc-ı kıranı yasaklamış, bunu duyan **Hz. Ali** de, Rasûlullah'ın (as.) mübah kıldığı bir şeyi halifenin yasaklamasına kızarak, ellerini bile yıkamadan gidip **Hz. Osman**'a çıkışmıştı.

Hz. Osman'ın yasaklaması, ifrâd haccını daha faziletli gördüğündendir.[22]

Hadîsin râvîsi **CaFer**'in babası **Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin,** ne **Mikdâd b. Evsed**'e ve ne de **Hz. Ali**'ye yetişmiştir; bu itibarla hadîsin senedi munkatıdır. Ancak 1389 numara ile geçen ***Sahîhayn*** hadîsi, mana itibariyle bu rivâyeti te'yîd etmektedir.

١٣٩٢ – (ت س ـــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم: قرنَ الحجَّ والعُمرةَ ، فطاف لهما طوافا واحدا ». أخرجه الترمذي والنسائي.

---

[21] **Muvatta,** Hac, 12/40.

[22] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik,** VI, 262; **Zürkanî,** III, 52.

1.392- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.) hac ve umreyi birleştirdi ve her ikisi için tek bir tavaf yaptı."[23]

İZAH

Hadîs, hacc-ı kıran yapanlara tek tavafın kâfi olduğuna, hac için ayrı, umre için ayrı tavaf gerekmediğine delildir. Cumhurun kavlî de böyledir.

١٣٩٣- (خ م ت س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «**مَنْ أحْرَمَ بالحجّ والعمرةِ أجزَاهُ طوافٌ واحدٌ وسَعْيٌ واحدٌ عنهما حتى يحلَّ منهما جميعا**». هذه رواية الترمذي. وفي رواية النسائي « أنَّ ابن عمر : قَرَنَ الحجَّ والعمرةَ ، فطافَ طوافا واحدا ، وقال هكذا رأيتُ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم يَفْعَلُهُ ».

وفي رواية البخاري ومسلم: أنَّ ابنَ عمر كان يقولُ: «مَنْ جمعَ بين الحجِّ والعمرةِ كفاهُ طوافٌ واحدٌ ولم يَحِلَّ حتى يَحِلَّ منهما جميعا». وقد أخرجا هذا المعنى في جُملةِ حديثٍ طويلٍ يُذْكَر آنفا.

1.393- İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim hac ve umre için ihrâma girerse, ona tek bir tavaf kâfidir. Her ikisi için tek bir sa'y yapar. Nihayet her ikisi için (aynı anda) **ihrâmdan çıkar."**[24]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'nindir.

Nesaî'nin rivâyetine göre; "İbn Ömer, hac ve umreyi birleştirip tek bir tavaf yaptı ve; "Rasûlullah'ın (as.) böyle yaptığını gördüm" dedi.

Buharî ve **Müslim**'in rivâyetine göre de İbn Ömer şöyle diyordu:

---

[23] **Tirmizî**, Hac, 102/947; **Nesaî**, Hac, 1.44.

[24] **Buharî**, Hac, 77, 105; Muhsar, 1, 3, 4; Megazî, 35; **Müslim**, Hac, 26/181; **Tirmizî**, Hac, 102/947; **Nesaî**, Hac, 1.44.

"Kim hac ve umreyi cem ederse, ona tek bir tavaf yeter. Her ikisinin ihrâmından aynı anda çıkar."

İZAH

Hadîs-i şerîf, hacc-ı kıran için bir tavafla bir sa'yin kâfi geleceğini söyleyenlerin delilini teşkil etmektedir.

Hz. Âişe'nin **Veda Haccı** hakkında söylemiş olduğu şu söz de aynı konunun delilidir:

"وأمَّاالَّذينَ جَمَعواالحَجَّ والعُمْرةَ فإنَّماطافوا طَوافاًواحِدًا"

"...Hac ile umreyi cem edenler sadece bir tavaf yaptılar."[25]

İmam Şâfiî, Mâlik ve **Ahmed b. Hanbel**'in görüşleri de böyledir.

Yalnız **Hanefîler** buna karşı çıkarlar ve hacc-ı kıran yapan kişiye hac için ayrı, umre için ayrı tavaf ve sa'y yapması gerektiğini söylerler. Delilleri de **Hz. Ali**'nin; "Hac ile umreyi cem ettiği, onlar için ayrı ayrı iki tavaf ve iki sa'y yaptığı ve sonra da Rasûlullah'dan (as.) böyle gördüğünü söylediği" rivâyetidir

Her iki tarafın görüşlerine delil teşkil edebilecek başka rivâyetlerin de bulunması, bu husustaki tartışmayı uzatmış ve rivâyetlerin karşılıklı olarak tevili ile hadîslerin telifine çalışılmıştır.[26]

Hanefîler'in tercihi, ihtiyat açısından daha uygun kabul edilebilir. Ancak cumhurun delilleri daha güçlüdür.

١٣٩٤- (خ م ط س ــ نافع) : أنْ عبدَ اللهِ بنَ عبدِ اللهِ ، وسالمَ بنَ عبدِ اللهِ ، كلَّما عبدَ اللهِ بنَ عمرَ - رضي اللهُ عنهما - ، حينَ نَزلَ الحَجَّاجُ لقتالِ ابنِ الزُّبيرِ ، قالا: لا يَضُرُّكَ أن لا تَحُجَّ العامَ ، فإنّا نَخْشى أنْ يكونَ بينَ الناسِ قتالٌ ، يُحالُ بَيْنَكَ وبينَ البيتِ ، قال : إن حِيلَ بيني وبَيْنَهُ فعلتُ كما فَعَلَ رسولُ اللهِ صلى اللهُ عليه وسلم وأنا معهُ حينَ حالتْ قريشٌ بَينهُ وبيْنَ البَيْتِ : أُشْهِدُكم أنّي قد أوجَبْتُ عُمْرَةً ، فانْطَلَقَ حتى إذا أتى ذا الحُلَيْفَةِ ، فَلَبّى بالعمرةِ ، ثم قال : إنْ خُلِّي سَبيلي قَضَيْتُ عُمرتي ، وإنْ حِيلَ بَيني وبينهُ فَعَلتُ كما فعلَ رسولُ اللهِ صلى

---

[25] **Buharî**, Hac, 77.

[26] Bkz., **İbn Hacer**, III, 578; **Aynî**, IX, 279; **Kastalanî**, IV, 1.76; **Tuhfe**, IV, 18.

الله عليه وسلم ثم تلا : {لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة} [الأحزاب : ٢١] ثم سار ، حتى إذا كان بظهر البيداء قال : « ما أمرهما إلا واحد ، إن حيل بيني وبين العمرة حيل بيني وبين الحج ، أشهدكم : أني قد أوجبت حجة مع عمرتي ، فانطلق ، حتى ابتاع بقديد هديا ، ثم طاف لهما طوافا واحدا ».

زاد في رواية: «وكان ابن عمر يقول: من جمع بين الحج والعمرة كفاه طواف واحد، ولم يحل حتى يحل منهما جميعا ».

وفي أخرى نحوه ، وفيه : « ثم انطلق يهل بهما جميعا ، حتى قدم مكة ، فطاف بالبيت وبالصفا والمروة ، ولم يزد على ذلك ، ولم ينحر ، ولم يحلق ، ولم يقصر ، ولم يحلل من شيء حرم عليه ، حتى كان يوم النحر ، فنحر وحلق ، ورأى: أن قد قضى طواف الحج والعمرة بطوافه الأول وقال ابن عمر : كذلك فعل رسول الله صلى الله عليه وسلم ».

وفي أخرى بنحوه ، وقال: «فطاف لهما طوافا واحدا ، ورأى أن ذلك مجزيء عنه وأهدى».

أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي.

1.394- Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; "Haccac[27], İbn Zübeyr'le savaşmak üzere Mekke'ye gelince, İbn Ömer'in iki oğlu Abdullah[28] ve Sâlim gelip babalarıyla konuştular. İki kardeş dediler ki:

---

[27] **Ebû Muhammed, Haccâc b. Yusuf b. el-Hakem es-Sekafî**: 41-95/661-714. Zulmü ile meşhur valilerdendir. Bu yüzden Haccâc-ı Zâlim lakabını almıştı. **Tâif**'te doğdu. Okur-yazardı, Kur'ân'ı ezberlemişti. Önce **Abdülmelik b. Mervân**'ın, sonra da oğlu Velid'in **Irak** ve **Horasan** valiliğini yaptı. Yirmi yıl boyunca valilik yaptı. Emevîler'e sadakatle bağlı olduğu için kendisine *Küleyb*, yani köpek yavrusu denirdi. Kâbe'yi mancınıkla dövmüş, Abdullah b. Zübeyr'i öldürmüştü. Emevîler'e muhalif her hareketi kanla bastırdı. Hz. Ali'nin amansız düşmanıydı. **Vasıt** şehrini kurmuştu, kurmuş olduğu bu şehirde öldü.

[28] **Ebû Abdurrahman, Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî el-Medenî:** ö. 105/723. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer'in torunu ve Abdullah b. Ömer'in en büyük oğludur. Sika râvîlerdendir, ancak hadîsi azdır. Rivâyetleri **İbn Mâce** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Medîne**'de vefat etti.

"- Bu yıl hacca gitmezsen sana zararı olmaz. Çünkü biz, halk arasında bir savaş çıkıp Kâbe ile senin arana engel konulacağından endişe ediyoruz."

İbn Ömer şu cevabı verdi:

"- Eğer bana engel olunursa, ben de Rasûlullah'ın (as.) yaptığı gibi yaparım. Kureyş, Hz. Peygamber'le Kâbe arasına engel koyduğunda, ben de O'nunla beraberdim. Sizler şahit olun ki, ben, umreye karar verdim."

İbn Ömer böyle diyerek yola çıktı, Zülhuleyfe'ye geldi, umre için ihrâma girdi, sonra dedi ki:

"- Eğer yolum açılırsa umremi edâ ederim, engel olunursa, Rasûlullah'ın (as.) yaptığı gibi yaparım."

Sonra ***'Sizler için Allah'ın Rasûlü'nde pek güzel bir örnek vardır'***[29] âyetini okudu. Sonra yoluna devam etti, Beydâ sırtına ulaştı, orada dedi ki:

"- İkisinin de hükmü aynıdır. Eğer umreye engel olunursa, hacca da engel olunur. Sizler şahit olun ki, ben, umre ile birlikte hacca da niyet ettim."

Yine yoluna devam etti, Kudeyd'e (gelince) bir kurbanlık satın aldı. Sonra da hac ve umre için tek bir tavaf yaptı."[30]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette İbn Ömer'in şu sözü ziyâde edilir:

"Kim hac ve umreyi cem ederse, ona tek bir tavaf kâfidir. Her ikisi için birden ihrâmdan çıkar."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"...Sonra yoluna devam etti, hac ve umre için ihrâma girdi. Nihayet **Mekke**'ye ulaştı, Kâbe'yi tavaf etti, Safa ile Merve 'de sa'y yaptı, başka da bir şey yapmadı. Ne kurban kesti, ne traş oldu, ne saçlarını kısalttı, ne de ihrâmla kendine haram kıldığı şeylerden birini yaptı!.. Nihayet kurban günü geldi, kurban kesti ve traş oldu. İlk

---

[29] Ahzab, 21.

[30] **Buharî**, Hac, 77, 105; Muhsar, 1, 3, 4; Megazî, 35; **Müslim**, Hac, 26/180-183; **Muvatta**, Hac, 12/42; **Nesaî**, Hac, 53, 144.

yaptığı tavafla, hac ve umrenin tavafını edâ ettiği kanâatinde idi. Sonra da; *'Rasûlullah (as.) böyle yaptı'* dedi."

Buna benzer başka bir rivâyet de;

"Hac ve umre için tek bir tavaf yaptı, bunu yeterli gördü ve hedy kurbanını kesti" şeklindedir.

Bunları **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Nesaî** tahric ettiler

İZAH

Emevî halifesi **Abdülmelik b. Mervan** döneminde, **Abdullah b. Zübeyr** halifeye bîat etmeyip **Mekke**'de kendisinin halifeliğini ilan edince, **Abdülmelik, Haccac** komutasındaki bir orduyu üzerine sevk eder. **Haccac,** ordusunu **Mekke**'ye hâkim tepeler üzerine yerleştirerek yaklaşık altı ay boyunca **Mekke**'yi ve **Kâbe**'yi macınıklarla döver.

Hicrî 73 yılında cereyan eden bu savaş esnasında, can emniyetinin sağlanamayacağı endişesiyle **Abdullah** ile **Sâlim,** bâbaları **İbn Ömer**'den, bu yıl hacca gitmemesini isterler. **İbn Ömer** de yukarıda geçen cevabı verir.

Bu hadîs de, daha önce geçen hadîs gibi hac ve umreyi birlikte edâ eden, yani hacc-ı kıran yapanlar için bir defa tavaf ve sa'y yapmanın yeterli olduğunu söyleyenlerin delilidir.

١٣٩٥- (خ م س ـــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال سعيد ابنُ المُسَيَّبُ : « اجتمعَ عليٌّ وعثمان بعُسفانَ ، فكان عثمان ينهىَ عن المتعة ، أو العمرة ، فقال له علي: ما تُريدُ إلى أمرٍ فعَلَه النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، تنهَى النَّاسَ عنه؟ فقال له عثمانَ: دَعْنا عنك، قال: إني لا أستطيعُ أنْ أدَعكَ، فمَّا رأى ذلك [عليٌّ] أهلَّ بهما جميعا». هذه رواية البخاري ومسلم.

وفي رواية للبخاري: «قال مروانُ بنُ الحكم: إنَّه شَهِدَ عثمان وعليا بيْنَ مكَّةَ والمدينة وعُثمانُ ينهَى عن المُتعةِ، وأنْ يجمع بينهُما فلمَّا رأى ذلك عليٌّ أهلَّ بهما: لَبَّيكَ بعمرةٍ وحجَّةٍ

فقال عثمانُ: تَراني أنهى الناسَ وأنت تفعلُهُ؟ فقال: ما كنتُ لأدَعَ سُنَّةَ رسول الله صلى الله عليه وسلم لقولِ أحدٍ».

وفي رواية النسائي ، قال مروان : « كنتُ جالسا عند عثمان ، فسمع عليا يُلبِّي بحَجَّة وعُمْرَة، فقال : ألم تكُنْ تنهَى عن هذا ؟ قال : بلى ، ولكنِّي سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يُلبِّي بهما جميعا ، فلم أدَعْ قوْلَ رسول الله -صلى الله عليه وسلم- لقولك ».

وفي أخرى ، أنَّ عثمان كان يَنْهَى عن المتعة ، وأن يُجمع بيْنَ الحجِّ والعُمْرَة ، فقال عليٌّ : لبَّيْكَ بحَجَّة وعمرة معا ، فقال عثمانُ : أتفْعَلُها وأنا أنْهى عنها ؟ فقال عليٌّ : « لم أكُنْ لأدَعَ سُنَّةَ رسول الله صلى الله عليه وسلم لأحَدٍ من النَّاس ».

1.395- Saîd b. el-Müseyyeb anlatıyor:

"Hz. Ali ve Hz. Osman, Usfân'da bir araya geldiler. Hz. Osman temettu haccına veya (hac mevsiminde) umre yapmaya karşı çıkıyor, Hz. Ali de;

"- Hz. Peygamber'in yaptığı bir şeyden insanları men ederek ne yapmak istiyorsun?" diye çıkışır. Hz. Osman;

"- Beni rahat bırak!" der. Hz Ali de:

"- Seni kendi haline bırakamam" karşılığını verir.

Hz. Ali, bunun câiz olduğunu düşündüğü için, hac ve umrenin ikisine birden niyet ederek ihrâma girdi."[31]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Mervan b. el-Hakem, Hz. Osman'ı ve Hz. Ali'yi Mekke ile Medîne arasında bir yerde gördü. Hz. Osman temettu haccını ve hac ile umreyi (bir ihrâmla) cem etmeyi yasaklıyordu. Hz. Ali bunu görünce; "Hac ve umreye Lebbeyk..." diyerek her ikisine birden ihrâma girdi. Hz. Osman dedi ki:

"- Benim, insanları bundan men ettiğimi gördüğün halde sen ne yapıyorsun?"

---

[31] **Buharî**, Hac, 34; **Müslim**, Hac, 23/158; **Nesaî**, Hac, 49.

Hz. Ali cevaben şöyle der:

"- Ben, bir insanın sözünden dolayı Rasûlullah'ın (as.) sünnetini terk edemem."

Nesaî'nin rivâyetinde Mervan şöyle dedi:

"Ben, Hz. Osman'ın yanında oturuyordum. Hz. Osman, Hz. Ali'nin hac ve umre için telbiye getirdiğini duyunca, ona;

"- Sen bundan men edilmiş değil miydin?" diye çıkışır.

Hz. Ali de;

"- Evet, fakat ben, Rasûlullah'ın (as.) hac ve umreye birlikte niyet edip telbiye getirdiğini duydum. Senin sözünden dolayı da, Rasûlullah'ın (as.) sözünü terk edemem."

Diğer bir rivâyette de; Hz. Osman temettu haccını ve umreyi cem etmeyi yasaklıyordu, Hz. Ali;

"- Hac ve umreye birlikte Lebbeyk..." deyince,

"- Ben bunu yasakladığım halde, sen ne yapıyorsun?" diye çıkışmış, Hz. Ali de;

"- Ben, herhangi bir insanın sözünden dolayı Rasûlullah'ın (as.) sünnetini terk edemem" cevabını vermiş.

İZAH

Daha önce de ifâde edildiği üzere hac; ifrâd, kıran ve temettu olmak üzere üç çeşittir. Ulemâ, bunların en faziletlisinin hangisi olduğu konusunda ihtilaf etmiştir. **Hz. Osman** ve **Hz. Ömer**, hacc-ı ifrâdı daha faziletli görürler. **Hz. Ali** de hacc-ı kıranı faziletli sayar.

Bu hadîste, bu konudaki bir tartışmaya temas edilmektedir.

الفصل الثالث

في التَّمَتُّع و فَسْخ الحج

III- HACC-I TEMETTU VE HACCIN FESHİ

١٣٩٦- (م س ــ **علي** رضي الله عنه) قال عبد الله بن شقيق : كان عثمان ينهى عن المتعة ، وكان علي يأمر بها ، فقال عثمان لعلي كلمة ، فقال علي : لقد علمت أنا تمتعنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم. فقال: أجل ، ولكنا كنا خائفين. هذه رواية مسلم.

وفي رواية النسائي قال ابن المُسَيَّبُ: حج علي و عثمان ، فلما كان ببعض الطريق : نهى عثمان عن التمتع ، فقال: إذا رأيتموه قد ارتحل فارتحلوا ، فلبى علي وأصحابه بالعمرة ، فلم ينههم عثمان ، فقال علي: ألم أخبر أنك تنهى عن التمتع؟ قال: بلى ، قال له علي : ألم تسمع رسول الله صلى الله عليه وسلم تمتع؟ قال بلى.

1.396- Abdullah b. Şekîk[32] anlatıyor:

"Hz. Osman temettu haccını men ediyor, Hz. Ali ise onu emrediyordu. Hz. Osman, Hz. Ali'ye bir şey söyledi, Hz. Ali cevaben dedi ki:

"- Mutlaka sen de bilirsin ki biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte temettu haccı yaptık."

Hz. Osman da;

"- Evet, ama (o zaman) biz korkuyorduk" der.[33]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Müslim**'indir.

Nesaî'nin rivâyetinde İbnu'l-Müseyyeb şöyle dedi:

---

[32] **Ebû Abdurrahman, Abdullah b. Şekîk el-Ukaylî el-Basrî:** ö. 108/726. Basralı meşhur tâbiîlerdendir; Hz. Ali, Hz. Osman ve Hz. Âişe'yi dinlemiştir. Kendisinden Katâde ve Yahya b. Ebî Kesîr rivâyet etti. Genelde sika kabul edilir, ancak Süleyman et-Teymî onun zayıf olduğunu söyler. Hadîsi **Müslim** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir. Hz. Osman taraftarı idi ve Hz. Ali'ye şiddetle karşı idi.

[33] **Müslim**, Hac, 23/1.58; **Nesaî**, Hac, 50.

"Hz. Ali ve Hz. Osman, hac için yola çıktılar. Yolda iken Hz. Osman, temettu haccını yasakladı.

(Hz. Ali arkadaşlarına) dedi ki:

"- Onun yola çıktığını gördüğünüzde, siz de yolunuza devam edin!"

Böylece Hz. Ali ve arkadaşları, umreye niyet edip telbiye getirdiler. Hz. Osman da onlara mani olmadı. Sonra Hz. Ali dedi ki:

"- Temettu haccını yasakladığını duydum, doğru mu?"

"- Evet."

"- Peki, Rasûlullah'ın (as.) temettu haccı yaptığını duymadın mı?"

"- Evet, duydum."

İZAH

Daha önce de söylediğimiz üzere **Temettu Haccı;** hac ve umreyi ayrı ayrı niyetler ve ihrâmlarla edâ etmektir. Önce umre yapılıp ihrâmdan çıkılır. Sonra terviye günü hac niyetiyle tekrar ihrâma girilir.

Hadîste açıkça ifâde edildiği üzere Hz. Peygamber temettu haccı da yapmıştır. Bu hususu, ifrâd haccını daha faziletli gören ve bu yüzden temettu haccını yasaklayan **Hz. Osman** da kabul etmektedir. Zâten **Hz. Osman**'ın yasaklaması, temettu haccının câiz olmadığından değil, **ifrâd**'ı daha faziletli gördüğündendir.

Hz. Osman'ın; **"O zaman biz korkuyorduk"** sözü, hicretin yedinci yılı yapılan umre dönemi ile ilgilidir.

Nesaî'nin rivâyetinde **Hz. Ali**'nin; **"O yola çıktığında siz de yolunuza devam edin!"** sözünden maksat; **Hz. Osman** yola koyulunca, siz de onunla birlikte, ama umreye niyetlenerek yolunuza devam edin demektir.[34]

---

[34] **Temettu** haccı ile ilgili görüşler için bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 307; **Zürkanî**, III, 68; **İbn Hacer**, III, 492 vdv.; **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 52; **Kastalânî**, IV, 71.

١٣٩٧- (م — أبو نضرة) قال : كان ابن عباس رضي الله عنه يأمرُ بالْمُتْعَة ، وكان ابنُ الزبيْر يَنْهى عنها ، قال : فذكرتُهُ لجابر ، فقال : عَلَى يَديَّ دارَ الحديثُ : تَمتَّعْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما قام عمر قال : « إنَّ اللّه كان يُحلُّ لرسوله ما شاءَ بما شاءَ ، وإنَّ القُرْآنَ قد نَزَلَ مَنازلَهُ ، فَأتمُّوا الحجَّ والعمرةَ لله كما أمركم اللّه ، وأبتُّوا نكاحَ هذه النساء ، فلن أُوتَى برَجُلٍ نكح امرأة إلى أجلٍ إلاَّ رجَمْتُهُ بالحجارة ».

وفي أخرى« : فافصلُوا حجَّكم من عُمرتكمْ فأنَّهُ أتمُّ لحجِّكمْ ، وأتمُّ لعُمْرتكُمْ». أخرجه مسلم.

قال الحميدي : وقد أخرج مسلم في كتاب النكاح قال : قدم جابرٌ ، فجئناهُ في منزله، فسألهُ القومُ عن أشياء – ثم ذكروا المتعة– ؟ فقال : [نعم] استمتعْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكرٍ وعمر. وظاهرُ هذا الحديث : أنّهُ عنى مُتْعَةَ الحجِّ. وقد تأول ذلك مسلم على متعة النِّساء.

1.397- Ebû Nadra anlatıyor:

"İbn Abbas müt'aya izin veriyor, İbn Zübeyr ise yasaklıyordu. Ben, bu hâli Câbir'e anlattım. Câbir dedi ki:

"- Bu olay, benim önümde vuku buldu. Biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte iken müt'a yaptık. Hz. Ömer halife olunca dedi ki:

"- Şüphesiz Yüce Allah, Rasûlü için dilediği şeyi dilediği şekilde helâl kılardı. Muhakkak Kur'ân da yerli yerince inmiştir. Binâenaleyh siz, hac ve umreyi Allah'ın size emrettiği şekilde tamamlayın! Şu kadınlarla müt'a nikâhı lafını da kesin! Eğer bana, muvakkat bir müddet için bir kadını nikâhlayan bir erkek getirilirse, onu mutlaka taşlarla recm ederim."[35]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu fazlalık vardır:

"...Haccmızı umrenizden ayırın! Zira bu hem haccmız için, hem de umreniz için daha mükemmel olur."

---

[35] **Müslim**, Hac, 18/145; Nikâh, 3/13.

Bu hadîsi **Müslim** tahric etti.

el-Humeydî dedi ki:

"**Müslim** Kitâbu'n-Nikâh'ta şu rivâyeti kaydetti:

"Câbir b. Abdullah geldi, biz de onun evine gittik. İnsanlar ona çeşitli şeyler sordular. Sonra müt'adan söz açtılar Dedi ki:

"- Evet, biz, Rasûlullah (as.), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le birlikte müt'a yaptık."

Bu hadîsin zâhirinden anlaşıldığına göre Câbir, müt'a kelimesiyle hacc-ı temettu'u kastediyordu. Müslim ise bunu, kadınlarla yapılan müt'a nikâhı şeklinde anladı.

İZAH

Müt'a ve **temettu,** aynı kökten gelen iki kelimedir. Genelde yararlanmak anlamına gelir. **Temettu**, hac günlerinden önce **Mekke'**ye gelmişken, bu fırsatı değerlendirerek umre yapmak, sonra günü gelince de hac yapmaktır. **Müt'a** kelimesi, temettu haccı anlamında da kullanılır. Bununla birlikte terim olarak **müt'a;** muvakkat bir süre ile bir kadından yararlanmaktır.

Hadîslerde, muvakkat nikâh anlamındaki müt'anın câhiliye döneminde ve İslâm'ın ilk yıllarında yapıldığı, hicrî 7. yılda vukû bulan **Hayber** vakasında yasaklandığı, sonra **Mekke'**nin fethi sırasında ilelebet ve kesin olarak yasak olduğunun tekrar ilan edildiği şeklinde oldukça detaylı rivâyetler vardır.

İzahına çalıştığımız hadîsteki müt'a kelimesinin muvakkat nikâh için değil, temettu haccı anlamında kullanılmış olması, uzak bir ihtimal değildir. Nitekim **el-Humeydî,** buna işaret etmekte ve bir yanlış anlamanın varlığına dikkat çekmektedir.

Hz. Ömer, en faziletli hac olarak **ifrâd'**ı görür, **temettu'**u hoş görmezdi. Ona göre, yüce Allah; ***"Hac ve umreyi tam yapmamızı"***[36] emretmektedir. Hac ve umrenin tam ve mükemmel şekilde yapılabilmesi de ancak bunların tefriki ve ayrı ayrı zamanlarda yapılması ile mümkün olur.

---

[36] Bakara, 196.

Buna mukabil **Câbir** de, hadîste görüldüğü üzere **Hz. Peygamber,** hatta **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer**'le birlikte iken bile temettu haccı yaptıklarını ifâde etmektedir.

Hz. Ömer'in temettu'u hoş görmemesi ise; müslümanları gevşekliğe, lâkaydiliğe, işin ciddiyetini anlamamaya sevk edebileceği endişesi yüzündendir.

Bazı hadîs şârihleri de; **Hz. Ömer**'in yasakladığı müt'anın, haccı bozup da umre yapmak şeklindeki müt'a olduğuna veya hac aylarında yapılan umreyi kastettiğine işaret ederler.

١٣٩٨- (ت س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « تَمتَّعَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر وعمر وعثمان، وأوَّلُ من نَهى عنها : معاوية ». أخرجه الترمذي

وفي رواية النَّسائي عن طاوسٍ قال : « قال معاويةُ لابن عباس : أعَلِمْتَ أنّي قَصَّرتُ من رأسِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم عند المروة ؟ قالَ: لا يَقُولُ ابْنُ عبَّاسٍ: هذه على مُعَاوِيَة، يَنْهَى النَّاسَ عن الْمُتْعَة ، وقَدْ تَمتَّعَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم».

1.398- İbn Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman temettu yaptılar. Onu ilk yasaklayan, Muâviye'dir."[37]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'nindir.

Nesaî'nin Tavus'tan rivâyetinde Muâviye, İbn Abbas'a şöyle der:

"- Merve tepesinin yanında Rasûlullah'ın (as.) saçını, benim kısalttığımı biliyor musun?"

"- Hayır!"

İbn Abbas bilahare şöyle dedi:

"- Şu Muâviye'ye bakın!.. Rasûlullah (as.) temettu haccı yaptığı halde, o, insanları temettudan men ediyor!.."

---

[37] **Tirmizî**, Hac, 12/822; **Nesaî**, Hac, 50.

İZAH

Bu hadîs, bundan önce geçen **Müslim**'in rivâyetleriyle çelişmektedir. Çünkü bundan önce geçen iki hadîste **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman'**ın temettu haccını yasakladıkları ifâde edilirken, burada her ikisinin de temettu yaptıkları belirtilmektedir. Bu tearuz, şöyle telif edilebilir: **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman**'ın **temettu**'u yasaklaması, tahrimî değil tenzihî bir yasaktır. Ayrıca önceleri yasak kılmalarına rağmen bilahare temettu'un câiz olduğunu göstermek için de, bu hadîste ifâde edildiği üzere temettu yapmış olmaları da muhtemeldir.

Bu hadîsin **Tirmizî**'deki râvîlerden **Leys** son dönemlerinde aklının karışmasıyla, ve hem de **Nesaî**'deki râvîlerden **Hişâm** da evhamlı olmakla tenkit edilmişlerdir.

Hz. Ali, Hz. Osman ve **Câbir**'in dışında, **Sa'd b. Ebî Vakkas, İmrân b. Husayn, İbn Ömer** ve **Hz. Ebû Bekir**'in kızı **Esmâ'**dan da temettu haccının cevâzına dair rivâyetler vardır. Bu rivâyetlerin bir kısmı aşağıda gelecektir.

١٣٩٩- (م ط ت س ــ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال: «لَقَدْ تَمَتَّعنَا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم وهذا يعني: معاوية كافِرٌ بالْعُرُشِ». يعني بالْعُرُشِ: بُيُوتَ مَكَّةَ في الجاهلِيَّة.

هذه رواية مسلم. وفي رواية الموطأ والترمذي والنسائي : عن محمد بن عبد الله بن الحارث بن نوفل بن الْمُطَّلب : أَنَّهُ سَمِعَ سَعْدَ بنَ أبِي وقَّاصٍ ، والضَّحَّاكَ ابنَ قَيْسٍ ، عَامَ حَجَّ مُعَاوِيَةُ ، يَذْكُرَانِ التَّمَتُّعَ بالعمرة إلى الحجِّ ، فقال الضَّحَّاكُ : لا يصنع ذلك إلا مَنْ جَهِلَ أمْرَ اللّه ، فقال له سعد : بِئْسَ ما قُلْتَ يا ابْنَ أخي ، فقال الضَّحَّاكُ : إنَّ عمر قد نهى عن ذلك ، فقال سعدٌ : قد صنعناها مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بأمره ، وصنعها هو صلى الله عليه وسلم.

ليس عند الترمذي ، « عَامَ حَجَّ معاويةُ ».

1.399- Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle dedi:

"Biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte temetu haccı yaptık. Bu adam -yani Muâviye- ise, Uruş'ta hala kâfir olarak yaşıyordu."

Uruş sözcüğü ile, cahiliye dönemindeki Mekke evlerini kastediyor.[38]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Müslîm**'indir. **Muvatta, Tirmizî** ve **Nesaî**'nin rivâyetine göre; "Muhammed b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Muttalib[39], Muâviye'nin hac (emirliği) yılında Sa'd b. Ebî Vakkas ile Dahhâk b. Kays'ın[40] temettu haccını müzakere ettiklerini işitti. Dahhâk;

"- Bunu ancak Allah'ın emrini bilmeyenler yapar" dedi. Sa'd da;

"- Ne kötü söz söyledin yeğenim!.." dedi.

"- Ama Hz. Ömer de temettu'u yasaklamıştı."

"- Fakat biz, Rasûlullah'ın (as.) emriyle ve O'nunla birlikte temettu haccı yaptık, bizzat Rasûlullah (as.) da yaptı."

Tirmizî'nin rivâyetinde; "Muâviye'nin hac Emîrliği yılında" cümlesi yoktur.

İZAH

Hadîsteki tartışmayı yapan **Sa'd b. Ebî Vakkas** ile **Dahhâk b. Kays** meşhur sahâbelerdendirler.

Muâviye'nin hac emirliği yılından maksat, halife seçildikten sonraki ilk haccıdır, ki bu da hicrî 44 yılına tesadüf etmektedir.

---

[38] **Müslim**, Hac, 23/164; **Muvatta**, Hac, 19/60; **Tirmizî**, Hac, 12/823; **Nesaî**, Hac, 50.

[39] **Muhammed b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Muttalib en-Nevfelî el-Hâşimî el-Medenî:** Medîneli tâbiîlerdendir. Sa'd b. Ebî Vakkas ve Üsâme b. Zeyd'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî ve Ömer b. Abdülaziz rivâyet etti. Sikadır, ancak hadîsi azdır. Rivâyetleri **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[40] **Ebû Üneys, Dahhâk b. Kays b. Hâlid el-Fihrî el-Kuraşî:** ö. 64/684. Fâtıma bint Kays'ın kardeşidir. Hz. Peygamber'in vefatı sırasında yedi yaşında idi. Rasûlullah'tan (as.) semâı sâbit değildir. Sahabîliği ihtilaflıdır. **Suriye** fethine katıldı, ölünceye kadar da **Dımaşk**'ta ikamet etti. **Sıffîn** savaşında Muâviye'nin yanında idi. Muâviye'nin **Kûfe** valiliğini yaptı. **Nesaî**'de bir hadîsi bulunmaktadır.

Buradaki tartışmanın konusu; ya haccı feshedip umreye çevirmek, veya bilinen manasıyla hac ve umreyi birleştirmek, yani kıran ve temettu haccıdır.

Dahhâk'ın; **"Bunu ancak Allah'ın emrini bilmeyenler yapar"** sözü, *"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın!"*[41] âyetini hatırlatmaktadır. Buradaki "**tamamlayın!**" emrine aykırı düşen iş, feshetmektir. Yani haccı feshedip umreye çevirmektir. İşte bu ihtimal, tartışma konusunun "**fesih**" olduğunu te'yid eder mahiyettedir. Ancak onların hac ve umrenin birbirinden ayrılarak ayrı ayrı zamanlarda yapılmasını tartışmış olmaları da muhtemeldir. Çünkü tam ve kâmil manada edâ, ancak hac ve umrenin ayrı ayrı zamanlarda müstakillen yapılmasıyla mümkün olur.

Hz. Ömer'in yasakladığı ifâde edilen temettu, daha önce de işaret edildiği üzere ya haccı feshedip umre yapmak veya hac aylarında umre yapmaktır.

Mekke evlerine **Uruş** denilmesi, evlerin dikili ağaçlardan yapılması ve içlerinde gölgelenilmesi yüzündendir.

"**O gün kâfirdi**" diye işaret edilen zat, **Muâviye**'dir. Bundan maksat da; **"Biz temettu yaparken, Muâviye henüz müslüman olmamıştı, Mekke'de yaşıyordu"** demektir. Bilindiği üzere burada işaret edilen husus, hicrî 7. yılda yapılan kaza umresidir. O sırada **Muâviye** henüz müslüman olmamıştı, o yıl veya ertesi yıl müslüman oldu.

Bazıları bu cümleyi; **"Muâviye o zaman Mekke'de yaşıyordu"** diye te'vil etmiş, küfrü zâhirî manasına hamletmemişlerdir.[42]

١٤٠٠- (س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « سمعتُ عمر يقول : والله لا أنهاكُم عن المتعة ، فإنها لفي كتاب الله ، ولقد فعلها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعني : العمرةَ في الحجِّ ». أخرجه النسائي.

---

[41] Bakara, 196.

[42] Bkz., **Zürkanî**, III, 68; **Evcezu'l-Mesâlik**, VI, 311.

1.400- İbn Abbas dedi ki: "Hz. Ömer'in şöyle söylediğini işittim:

"Vallahi ben sizi müt'adan, yani hac esnasında umreyi de yapmaktan men etmiyorum. Çünkü o, Allah'ın kitabında vardır. Allah'ın Rasûlü de onu yapmıştır."[43]

İZAH

Camiu'l-Usul'de "**...sizi müt'adan men etmiyorum**" şeklinde tespit edilen ibare **Nesaî**'nin matbu nüshasında "**...sizi men ediyorum**" şeklindedir. Hadîsin devamına baktığımızda "**men etmiyorum**" lafzının daha uygun olduğunu görüyoruz.

Hadîse göre **Hz. Ömer**'in temettu haccını yasaklamış olması câiz olmadığından değil, ifrâd haccını daha faziletli gördüğündendir.

١٤٠١- (ت ــ سالم بن عبد الله رحمه الله) : سمع رجلا من أَهل الشام وهو يَسْأَلُ عبدَ الله بنَ عمر عن التمتع بالعمرةِ إلى الحجِّ ؟ فقال : عبد الله بن عمر : «أرأيتَ إنْ كانَ أبِي نَهَى عنها ، وَصَنَعَهَا رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم : أَأَمْرُ أبي يُتَّبَعُ ، أَمْ أَمْرُ رسولِ اللَّه صلى الله عليه وسلم ؟ فقال الرجل : بل أَمْرُ رسولِ اللَّه صلى الله عليه وسلم ، فقال : لقد صَنَعَهَا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه الترمذي.

1.401- Sâlim b. Abdullah, Şamlı birinin, babası İbn Ömer'e temettu haccını sorduğunu duydu. İbn Ömer şöyle dedi:

["- O, helâldir."

Şamlı zat;

"- Ama baban onu yasaklamıştı" deyince İbn Ömer şu cevabı verdi]:[44]

"- Babam onu yasaklasa bile, eğer Allah'ın Rasûlü yapmış ise, babamın emrine mi uyulmalı, yoksa Rasûlullah'ın (as.) emrine mi?"

"- Rasûlullah'ın (as.) emrine uyulmalı."

"- Öyleyse bil ki, Rasûlullah (as.) temettu haccını yaptı."[45]

---

[43] **Nesaî**, Hac, 50.

[44] Köşeli parantez içindeki cümleler, **Camiu'l-Usûl**'de olmadığı halde, manayı tamamlayıcı özelliği gözönüne alınarak **Tirmizî**'den alınmıştır.

١٤٠٢ - (خ م س ـ عمران بن حصين رضي اللّهُ عنه) قال : « أُنْزِلَتْ آيَةُ الْمُتعَةِ في كتَاب الله ، فَفَعَلْنَاهَا مع رسول اللّه صلى الله عليه وسلم ، ولم يَنْزِلْ قُرآنٌ يُحرِّمُهُ ، ولم يَنْهَ عنها حتَّى ماتَ ، قال رُجلٌ برأْيه ما شاء ». قال البخاري، يقال : إنه عمر.

وفي رواية « نزلَتْ آيةَ المتعة في كتاب الله - يعني : مُتْعَةَ الحجِّ ،وأمرنا بها رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ثم لم تَنْزِلْ آيةُ تَنْسَخُ آيَةَ مُتْعة الحجِّ ، ولم يَنْهَ عنها حتى مات ».

وفي أخرى قال : « جَمَعَ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم بين الحجِّ والعمرة ، وتَمَتَّعَ نبيُّ اللّه صلى الله عليه وسلم ، وتَمَتَّعْنا مَعَه ، وإن رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قد أَعْمَرَ طائفة من أهله في الْعشْر ، فلم تَنْزِلْ آيةٌ تَنْسَخُ ذلك ، ولم يَنْهَ عنه حتَّى مَضَى لوجهه ».

وفيها : « وقد كان يُسلَّمُ عَلَيَّ ، حتى اكْتَوَيتُ ، فتَركْت ، ثم تَركْتُ الْكَي فعادَ ». هذه رواياتُ البخاري ومسلم.

وفي رواية النسائي قال : « جَمَعَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم بين حجَّة وعُمرة ، ثم تُوُفِّي قبل أنْ يَنهى عنها ، وقبل أنَّ يَنْزِلَ الْقُرْآنُ بتَحْرِيمه ».

وفي أخرى « جَمَعَ بين حَجَّة وعُمْرَة ، ثم لم ينزلْ فيهما كتَابٌ ، ولم يَنْهَ عنهما النبي صلى الله عليه وسلم ، قال قائلٌ فيهما برأيه ما شاء ».

وفي أخرى «أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قد تَمَتَّعَ وتَمَتَّعْنا معه ، قال فيها قائلٌ برأيه».

1.402- İmran b. Husayn anlatıyor:

"Allah'ın Kitabında temettu haccı ile ilgili âyet nâzil oldu; biz de Rasûlullah'la (as.) birlikte hacc-ı temettu yaptık. Daha sonra Kur'ân, onu yasaklayan bir âyet de getirmedi. Hz. Peygamber de ölünceye kadar onu yasaklamadı. Ama adamın biri, kendi kafasından istediğini söyledi."[46]

RİVÂYETLER

---

[45] **Tirmizî**, Hac, 12/824.

[46] **Buharî**, Hac, 36; Tefsir, 2/33; **Müslim**, Hac, 23/165-173; **Nesaî**, Hac, 49-50.

Hadîsi **Buharî** rivâyet etti ve; "...adamın biri..." sözü ile Hz. Ömer'in kastedildiğini kaydetti.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Allah'ın Kitabında müt'a âyeti -yani temettu haccı ile ilgili âyet- nâzil oldu; Rasûlullah (as.) da onu bize emretti. Daha sonra temettu haccı âyetini nesh eden bir âyet de gelmedi. Hz. Peygamber de ölünceye kadar onu yasaklamadı."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) hac ve umreyi cem etti; Allah'ın elçisi bizzat temettu haccı yaptı. Biz de O'nunla birlikte temettu yaptık. Şüphesiz ki Hz. Peygamber (Zilhicce'nin ilk) on günü içinde âilesinden bir guruba umre yaptırdı. Sonra da bunu nesh eden bir âyet gelmedi. Kendisi de ölünceye kadar onu yasaklamadı."

Başka bir rivâyette **İmrân**'ın şu sözü ifâde edilir:

"Bazen (hatiften) selâm verilirdi. Ben, kendime dağlama tedavisi uygulayınca selâm kesildi. Dağlamayı bıraktım, selâm tekrar başladı."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) hac ve umreyi cem etti; sonra da bu cem işini yasaklamadan ve onun haram kılındığını bildiren bir âyet de gelmeden vefat etti."

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber hac ve umreyi cem etti; sonra bu konuda ne bir âyet geldi, ne de Hz. Peygamber onu yasakladı. Ama bu konuda kendi kafasından istediği gibi konuşan konuştu."

Başka bir rivâyette de; "Rasûlullah (as.) temettu yaptı, biz de O'nunla birlikte temettu yaptık. Ama bu hususta kendi kafasından konuşan konuştu" denir.

İZAH

Hadîste sözü edilen ve hükmünü nesh eden başka bir âyetin de gelmediği özellikle vurgulanan temettu haccı ile ilgili âyet şudur:

"...Her kim, hac** (vaktine) **kadar umre yaparak faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurbanı kesmesi vâcib olur. Kesecek

kurban bulamazsa, hac günlerinde üç, vatanına döndüğü zaman da yedi gün oruç tutması vâcib olur. Bu hüküm, Mescid-i Haram'da oturmayanlar içindir."[47]

Hadîsin muhtelif varyantlarında da görüldüğü üzere Hz. Peygamber temettu haccına kendisi bir yasak getirmediği gibi, Kur'ân da onu yasaklamadı. Burada temetu'un, faydalanmak manasına geldiğini de özellikle vurgulamak gerekir.

Hadîs, nesih olayının sahâbe tarafından bilinip kabul edildiğine de dalâlet etmektedir.

İmrân b. Husayn'ın; "**...bana selâm verildi...**" sözünden maksadı; Melekler tarafından kendisine bir ses halinde selâm verildiğini belirtmektir. Rivâyete göre **İmrân,** rahatsızlığını sabır ve tevekülle karşıladığında kendisine hatiften selâm verilirmiş. Ama dağlama yaparak tedavi cihetine gidince selâm kesilmiş, dağlamayı bırakınca selâm tekrar başlamış. **Müslim**'in rivâyetinde **İmrân**'ın, bu hususu özellikle gizli tutmak istediğine, ancak ölümü ile neticelenen hastalığı sırasında talebesi **Mutarrıf**'a söylediğine dikkat çekilir. **İmrân**, **Mutarrıf**'a; "**Şayet ben yaşarsam bu sırrı sakla, ama ölürsem arzu ettiğin taktirde söyleyebilirsin**" demeyi de unutmaz.

"**...Adamın biri...**" sözünden maksat **Hz. Ömer** olabileceği gibi, **Hz. Osman** da olabilir. Çünkü ikisi de temettu haccını yasaklıyorlardı. Ama ilk yasaklayan **Hz. Ömer** olduğu için, onun kastedilmiş olması muhtemeldir.[48]

١٤٠٣- (خ م د س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « تَمَتَّعَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في حجَّةِ الوداعِ بالْعُمرَةِ إلى الحجِّ وأهْدَى ، فَسَاقَ معه الهديَ من ذي الْحُلَيْفَةِ، وبدَأ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم فأهلَّ بالعمرةِ ثم أهلَّ بالحجِّ وتَمتَّعَ النَّاسُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بالعمرةِ إلى الحجِّ، فكانَ مِنَ النَّاس مِن أهْدَى. [فساق الهدي] ومنهم مَنْ لَمْ يُهْدِ، فلمَّا قَدِمَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم مَكَّةَ قال للنَّاس: **مَنْ كانَ منكُمْ.**

---

[47] Bakara, 196.

[48] Bkz., **Kastalânî**, IV, 88; X, 61; **İbn Hacer**, III, 505; **Aynî**, IX, 204.

أهْدَى فإنَّهُ لا يَحِلُّ من شيء حَرُمَ منه، حتى يَقْضِيَ حَجَّهُ، ومن لم يكن منكم أهدى فَلْيَطُفْ بالبيت وبالصَّفَا والمروة، ولْيُقَصِّرْ ولْيَحْلِلْ، ثم لْيُهِلَّ بالحجِّ ولْيُهْد ، فمن لم يَجِدْ هَدْيًا فَلْيَصُمْ ثَلاَثَةَ أيَّامٍ في الحجِّ وسَبْعَة إذا رجع إلى أهْلِه ، وطافَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم حين قَدِمَ مَكَّةَ ، فاسْتَلَمَ الرُّكْنَ أوَّلَ شيءٍ ، ثم خَبَّ ثَلاَثَةَ أطوافٍ من السَّبْع ، ومَشَى أرْبَعَةَ أطْوافٍ ، ثم رَكَعَ حين قَضَى طوَافَهُ بالْبَيْت عندَ المَقامِ ركعتين ، ثم سَلَّمَ ، فانصرَفَ فأتى الصَّفا فطاف بالصفا والمرْوَة سبعَةَ أطْوافٍ ، ثم لم يَحْلِل من شيءٍ حَرُمَ منه حتى قَضَى حَجَّه ونَحَرَ هَدْيَه يوم النحر ، وأفاضَ فطاف بالبيت ، ثم حَلَّ من كلِّ شيءٍ حرم منه ، وفَعَلَ مثْلَ ما فَعَلَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم ، مَنْ أهْدى فَساقَ الهَدْيَ من النَّاس ». أخرجه الجماعة إلا الموطأ والترمذي.

1.403- İbn Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) vedâ haccında, hac zamanına kadar umre yaparak faydalanmak (sevap kazanmak) istedi. Bir de kurbanlık getirmişti; onu Zülhuleyfe'den sevk etmişti. Allah'ın Rasûlü, önce umre için sonra da hac için ihrâma girerek telbiye getirdi. İnsanlar da, Rasûlullah'la (as.) birlikte hac zamanına kadar umre yaparak faydalandılar; ama onlardan bazısı kurbanlık getirmiş, bazısı getirmemişti. Hz. Peygamber Mekke'ye gelince halka dedi ki:

"- İçinizden kim kurbanlık getirmişse, haccını tamamlamadan ihrâmdan çıkması, ona helâl olmaz. Kurbanlık getirmeyenler ise, Kâbe'yi tavaf etsin, Safa ile Merve'de sa'y yapsın, saçlarını kısaltsın ve ihrâmdan çıksın! Sonra da hac için ihrâma girsin ve kurban kessin! Kurbanlık bulamayan da hac günleri boyunca üç, âilesine döndüğünde de yedi gün oruç tutsun!"

Rasûlullah (as.) Mekke'ye gelince Kâbe'yi tavaf etmiş ve ilk olarak da Haceru'l-Esved'i selâmlamıştı. Yedi tavafın üçünü seri, dördünü de normal yürüyüşle yaptı. Tavaf bitince Makam-ı İbrahim'in karşısında iki rekât namaz kıldı; sonra selâm verdi, kalktı, Safâ tepesine gitti. Safâ ile Merve arasında yedi defa sa'y yaptı. Sonra hac menâsikini tamamlayıp kurban (bayramının ilk) günü kurbanını kesinceye kadar, ihrâmlıya haram olan şeylerin hiç birini yapmadı.

Sonra farz olan ifâza tavafını yaptı. Sonra da ihrâmdan çıktı ve ihrâmlıya haram olan şeyler, artık kendisine helâl oldu. Sahabîlerden kurbanlık getirenler de Rasûlullah'ın (as.) yaptığı gibi yaptılar."[49]

İZAH

Hadîsin baş tarafında; "**...umre yaparak faydalanmak istedi**" cümlesinin iki hususa dalâleti muhtemeldir:

1- Buradaki temettu kelimesi, sözlük anlamında kullanılmıştır, yani faydalanmak demektir. Buna göre Rasûlullah (as.) hakikatte hacca, yani ifrâd haccına niyetlenmiş, ama sonra umreye de niyetlenerek hacc-ı kıran yapmış, hac ve umreyi birleştirmiştir.

2- Hz. Peygamber önce umre yaptı, sonra ihrâmdan çıktı, bu esnada ihrâm yasaklarının kalkmasından istifâde etti, sonra da terviye günü hac için yeniden ihrâma girdi.

Bu konudaki farklı rivâyetleri telif açısından ilk te'vili tercih uygun görünmektedir.

"Önce umre, sonra hac için telbiye getirdi" cümlesini de; Hz. Peygamber önce ifrâd haccı için telbiye getirmişti, sonra hacca umreyi de ilave etmek isteyince onu feshederek önce umre için arkasından da hac için niyetlenip telbiye getirdi diye izah etmek, rivâyetlerin telifi açısından uygun düşmektedir.[50]

١٤٠٤ – (خ ــ عكرمة) قال : « إنَّ ابْنَ عبَّاس رضي الله عنهما سُئل عن مُتْعَة الحجِّ ؟ فقال: أهَلَّ المهاجِرُون والأنصَارُ ، وأزواجُ رسول الله صلى الله عليه وسلم في حجَّة الْوَدَاعِ ، وأهْلَلْنَا ، فَلَمَّا قَدمنا مكة قال رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم : **اجْعَلُوا إهلالَكُمْ بالحجِّ عُمْرَة ، إلا من قَلَّدَ الْهَدْيَ.** طُفْنَا بالبَيْت وبالصَّفَا والمروة ، وأتينا النِّساءَ ، ولَبِسْنَا الثِّيابَ ، وقال: **مَنْ قلَّدَ الْهدْيَ فإنَّهُ لا يَحلُّ حتَّى يَبْلُغَ الهدْيُ مَحلَّهُ** ، ثم أمَرَنَا عَشيَّةَ التَّرْوِيَة : أنَّ نُهِلَّ بالحجِّ ، فإذا فَرَغْنَا من الْمَنَاسك جئْنَا فَطُفْنا بالبيْت، وبالصَّفا والمروة ، وقد تَمَّ حجّنا ، وعلينا الهديُ ، كما

[49] **Buharî**, Hac, 104; **Müslim**, Hac, 24/174; **Ebû Davud**, Hac, 24/1805; **Nesaî**, Hac, 50.

[50] Bu Hadîs ve konu üzerinde yapılan tatışmalar içi bkz., **Aynî**, X, 31; **İbn Hacer**, III, 499, 630; **Avn**, V, 237; **Kastalânî**, IV, 240; **Temiletu'l-Menhel**, I, 91.

قال تعالى : { فما استيسر من الهدي ، فإن لم تجدوا ، فصيام ثلاثة أيام في الحج ، وسبعة إذا رجعتم } إلى أمصاركم. الشاة تجزيء ، فجمعوا نسكين في عام بين الحج والعمرة ، فإن الله أنزله في كتابه ، وسنة نبيه صلى الله عليه وسلم ، وأباحه للناس ، غير أهل مكة ، قال الله تعالى : { ذلك لمن لم يكن أهله حاضري المسجد الحرام } وأشهر الحج التي ذكر الله : شوال ، وذو القعدة ، وذو الحجة ، فمن تمتع في هذه الأشهر : فعليه دم ، أو صوم والرفث : الجماع ، والفسوق : المعاصي ، والجدال : المراء».

أخرجه البخاري تعليقا فقال: وقال أبو كامل عن أبي معشر عن عثمان بن عياث عن عكرمة.

قال الحميدي : قال أبو مسعود الدمشقي ، هذا حديث عزيز. ولم أره إلا عن مسلم بن الحجاج ، ولم يخرجه مسلم في صحيحه من أجل عكرمة ، فإنه لم يرو عنه في صحيحه ، وعندي أن البخاري أخذه عن مسلم. والله أعلم.

قلت : ويشبه أن يكون البخاري إنما علق هذا الحديث حيث كان قد أخذه عن مسلم ، فيما قاله أبو مسعود ، والحميدي. والله أعلم.

1.404- İkrime'den rivâyet edildiğine göre; "İbn Abbas'a temettu haccından sorulunca şu cevabı vermiş:

"- Vedâ haccında Muhacirler, Ensâr ve Rasûlullah'ın (as.) hanımları ihrâma girdiler, biz de ihrâma girdik. Mekke'ye geldiğimizde Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kurbanlıklarını işaretleyenler hariç, hepiniz hac için yaptığınız niyetinizi umreye çevirin!"

Biz de Kâbe'yi tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y ettik, sonra hanımlarımızın yanına geldik ve mutad elbiselerimizi giyindik. Rasûlullah (as.);

"- Kurbanlıklarını nişanlayanlar, kurban kesme mahalline varıncaya kadar ihrâmdan çıkmasın!" buyurmuştu.

Sonra Zilhicce'nin sekizinci terviye günü akşama doğru, hac için ihrâma girmemizi emretti. Bizler hac menâsikini tamamlayınca

Mekke'ye gelip Kâbe'yi tavaf ettik, Safa ile Merve arasında da sa'y yaptık. Böylece haccımız tamamlanmış oldu.

Artık *"...Hac zamanına kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kurbanlıklardan kolayına geleni keser; kurbanlık bulamayan da üç gün hac esnasında, yedi gün de dönünce olmak üzere tam on gün oruç tutar"*[51] âyet-i kerimesine göre, kurban kesmemiz vâcib olmuştu. Ayetteki "**dönünce**" sözü; memleketinize dönünce demektir. Kurban olarak da bir davar kâfi idi. Böyle yapanlar, aynı yılda iki büyük ibâdeti, yani hac ile umreyi cem etmiş olurlar. Çünkü Yüce Allah, hac ile umreyi cem etmeyi, Kitab'ında inzâl buyurmuş, Peygamber'i de onu sünnet yapmış, Mekkelilerden gayrısı için mübah kılmıştır. Yüce Allah; *"Bu, âilesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir"*[52] buyurdu. Yüce Mevlâ'nın, **Kitab**'ında zikretmiş olduğu hac ayları[53]; Şevval, Zilkade ve Zilhicce'dir. Her kim bu aylarda umre ile faydalanırsa, kurban kesmek veya oruç tutmak ona vâcib olur. Âyetteki "*Refes*" kelimesi; cinsî temas, "*Füsûk*" kelimesi; masiyetler, "*Cidâl*" de; kavga demektir."[54]

RİVÂYETLER

Bu Hadîsi **Buharî**, ta'lîkan rivâyet etmiş ve şöyle demiştir:

"Ebû Kâmil[55], bu hadîsi Ebû Ma'şer'den[56], o Osman b. Ğiyâs'tan[57], o da İkrime'den naklen rivâyet etti."

---

[51] Bakara, 196.

[52] Bakara, 196.

[53] Bkz., Bakara, 197.

[54] **Buharî**, Hac, 37.

[55] **Ebû Kâmil, Fudayl b. Hüseyin b. Talha el-Cahderî el-Basrî**: 145-237/762-851. Basralı muhaddislerdendir. Ebû Ma'şer, Hammâd b. Zeyd ve Hammâd b. Seleme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Buharî, Müslim ve Bakî b. Mahled rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[56] **Ebû Ma'şer, Yusuf b. Yezîd el-Berrâ' el-Attâr el-Basrî:** ö. 170/786. Basralı muhaddislerdendir. Ebû Hâzim b. Dînâr, Osman b. Ğiyâs ve Musa b. Dihkân'dan rivâyette bulunur. Kendisinden Lüveyn, Ebû Kâmil ve Zeyd b. el-Hattâb rivâyet etti. Yahya b. Maîn onun için "**zayıftır**" der. Ebû Hâtim ise; "**hadîsi yazılır**" diye

Humeydî şöyle der:

"Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî[58] dedi ki:

"Bu, azîz hadîstir. Onu **Müslim**'den başka bir yerde görmedim. **Müslim** de, İkrime'den dolayı onu *Sahîh*'ine almadı. Zira o, *Sahîh*'inde İkrime'den rivâyette bulunmamıştır. Bence **Buharî** bu hadîsi **Müslim**'den aldı."

Buharî'nin bu hadîsi muallak olarak kaydetmesi, **Ebû Mes'ûd** ve **el-Humeydî**'nin dediği gibi, bence de **Müslim**'den aldığını te'yid etmektedir.

İZAH

Kurbanları nişanlamak, hayvanın boynuna nal vb. bir şey takmaktır. Buna **kılâde** denir ve o hayvanın kurbanlık olarak belirlendiğini gösterir. **Hedy** adı verilen bu kurban, deve, sığır ve davardan olur. "حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ" ; *"Kurban, (kesim) yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin!"*[59] âyet-i kerimesi mucibince, bu kurban **Mina**'da kesilmeden, sahibi traş olup ihrâmdan çıkamaz. Temettu haccına niyet etmiş dahi olsa hüküm budur. Bu bakımdan **hedy** sevki bir sıkıntı yaratmaktadır, bu yüzden bu sevk işi büyük ölçüde terkedilmiştir.

Hadîsin son bölümünde, **Bakara** sûresinin 197. âyetine işaret edilmektedir:

---

söyler. İbn Hacer de saduk olmakla birlikte bazen hata ettiğini kaydeder. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına almıştır. Rivâyetleri **Buharî** ve **Müslim**'de tahric edilmiştir.

[57] **Osman b. Ğiyâs er-Râsibî el-Basrî**: Basralı râvîlerdendir. İkrime ve Ebû Osman en-Nehdî'den rivâyette bulunur. Kendisinden Yahya'l-Kattân ve Ali b. Âsım rivâyet eder. Sikadır; hadîsleri **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir. **Mürcie**'den olduğu rivâyet edilir.

[58] **Ebû Mes'ûd İbrahim b. Muhammed b. Ubeyd ed-Dımaşkî**; ö. 401/1010. Meşhur muhaddistir. Şamlı hadîs hafızlarındandır. Tahsil seyahati için İslâm âleminin her tarafını dolaşmış, zengin bir hadîs kültürüne sahip olmuş, ancak genç yaşta vefat ettiği için ilminden gereği gibi istifâde edilememiştir. **Bağdat**'ta ikamet etmiş ve orada vefat etmiştir. Cenazesini Ebû Hâmid el-İsferâyinî kıldırdı. **Buharî** ile **Müslim**'i *Kitabu'l-cem' beyne's-Sahîhayn* adlı eserinde bir araya getirmişti. Bu eseriyle tanınır.

[59] Bakara, 196.

"Hac, bilinen aylardır. Kim o aylarda haccı kendine farz kılarsa, bilsin ki, hacda cinsî temas, günah işlemek ve kavga etmek yoktur..."

١٤٠٥ - (م ــ مسلمة القري) قال : « سألتُ ابنَ عبَّاسٍ رضي الله عنهما مُتعة الحجِّ ؟ فرخَّصَ فيها ، وكان ابنُ الزُّبَيْرِ يَنهى عنها ، فقال : هذه أمُّ ابنِ الزُّبيْر تُحدِّثُ : أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم فخَّصَ فيها ، فادْخُلوا عليها فاسْألُوهَا ، قال : فدَخلْنَا عليها ، فإذا هي امرأةٌ ضَخْمَةٌ عَمْيَاءُ ، فقالت : قد رَخَّصَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم فيها ».

وفي رواية « عن المتعة » ولم يقل : « عن مُتْعَةِ الحجِّ ».

وفي أخرى « لا أدْرِي : متعة الحج ، أو متعة النِّساء ؟ ». أخرجه مسلم.

1.405- Müslim el-Kurrî[60] anlatıyor:

"İbn Abbas'a hac müt'asından sordum. O, buna izin verdi. İbn Zübeyr ise, onu yasaklıyordu. İbn Abbas dedi ki:

"- İşte İbn Zübeyr'in annesi!.. O kadın, Rasûlullah'ın (as.) bu konuda ruhsat verdiğini söylüyor. Gidin, ona sorun!"

Biz de gittik, baktık ki o, şişman ve âmâ bir kadınmış. Bize;

"- Rasûlullah (as.) bu konuda ruhsat verdi" dedi.[61]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"hac müt'asını"** değil de, sadece **"müt'ayı"** şeklinde geçer.

Başka bir rivâyette; "Hac müt'ası mı, kadınlarla yapılan müt'a mı bilmiyorum" denir.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

---

[60] **Ebû'l-Esved, Müslim b. Mihrâk el-Abdî el-Kurrî el-Basrî el-Attâr:** Basralı tâbiîlerdendir; Abdullah b. Ömer ve İbn Abbas'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be ve İbn Avn rivâyet etti. Sika râvîlerdendir, hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[61] **Müslim**, Hac, 30/194.

١٤٠٦ – (م د س – أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : « كانت لنا رُخصة « يعني المُتْعَة في الحجَّ ».

وفي رواية قال : « كانت المتعة في الحجِّ لأصحاب محمد صلى الله عليه وسلم خاصة ».

وفي أُخرى قال أبو ذر «لا تَصْلُحُ الْمتْعَتان إلا لَنا خَاصَّةً يعني: مُتْعَةَ النِّسَاء ، ومُتعَةَ الحجِّ».

وفي أخرى نحو الأولى قال : « إنَّما كانتْ لَنَا رُخصَة دُونَكُمْ ». هذه رواية مسلم.

وفي رواية أبي داود « أنَّ أبا ذَرٍّ كانَ يقولُ فِيمَنْ حَجَّ ، ثم فَسَخَهَا بِعُمْرَة : لم يكن ذلك إلا للرَّكْبِ الذين كانوا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ».

وفي رواية النسائي ، قال في مُتْعَة الحجِّ : ليستْ لكم ، ولستُمْ منها في شيء. إنما كانتْ رُخْصَةً لَنَا أصحابَ مُحمَّدٍ صلى الله عليه وسلم ».

وفي أخرى مختصرا قال : « كانت الْمُتْعَةُ رُخْصَةً لَنَا ».

1.406- Ebû Zer el-Ğifarî şöyle dedi:
"Hacda müt'a (faydalanma) bize verilmiş bir ruhsattır."[62]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de; "Hacda müt'a, Muhammed ümmetine mahsus idi" şeklindedir.

Başka bir rivâyette de şöyle dedi.

"İki müt'a vardır ki, bunlar sadece bizim için câiz idi: Kadınlarla yapılan müt'a ve hac müt'ası."

Başka bir rivâyette de; "O sadece bize mahsustu, size değil!" der.

Bunlar **Müslim**'in rivâyetleridir.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise **Ebû Zer,** hacca niyetlendiği halde sonra onu feshedip umreye çeviren kişi hakkında; "Bu ruhsat, sadece Rasûlullah'la (as.) birlikte (vedâ haccında) bulunanlar içindi" dedi.

---

[62] **Müslim**, Hac, 23/161; **Ebû Davud**, Menâsik, 25/1807; **Nesaî**, Hac, 77.

Nesaî'nin rivâyetinde, hac müt'ası hakkında; "Bu, sizin için değildir, sizin bunda hiçbir hisseniz yoktur. Bu ancak bize, Hz. Muhammed'in (as.) ashâbına mahsus bir ruhsattı" der.

Diğer muhtasar bir rivâyette de; "Müt'a, bize mahsus bir ruhsattı" der.

İZAH

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanefî** fukahasının büyük ekseriyetine göre, niyet edilen bir haccı feshedip umreye çevirmek câiz değildir. Bu, sadece vedâ haccında bulunanlara mahsus bir ruhsattı. Hikmeti de; cahiliye döneminin, "hac aylarında umre yapmak câiz değildir" şeklindeki inancı yıkmaktı.

Ahmed b. Hanbel ise, bu ruhsatın kıyâmete kadar geçerli olduğunu söyler.

١٤٠٧- (خ م ــ أبو جمرة) قال : « سألْتُ ابْنَ عَبّاسٍ رضي الله عنهما عن الْمُتْعَةِ ؟ فأَمَرَنِي بِهَا. وسألْتُهُ عن الهدْيِ ؟ فقال : فيها جَزُورٌ ، أو بقَرَةٌ. أوْ شاةٌ ، أو شِرْكٌ في دمٍ ، قال : وكان ناسٌ كرِهُوهَا ، فَنِمْتُ ، فرأَيْتُ في المنام : كَأَنَّ إِنْسَانا يُنادي : حَجٌّ مبرورٌ ومُتْعةٌ مُتقَبَّلَةٌ ، فأتيْتُ ابنَ عباسٍ، فحدَّثْتُهُ فقال: الله اكبرْ، الله اكبر، سُنَّةُ أبي القاسم صلى الله عليه وسلم». هذه رواية البخاري.

وفي رواية مسلم : قال أبو جمرة « تَمَتَّعْتُ ، فَنَهاني ناسٌ عَنْ ذلكَ ، فأَتيْتُ ابنَ عباس [فسألته عن ذلك]. فأمرني بها ، قال : ثم انْطلقْتُ إلى الْبَيْت فنمتُ، فأتاني آتٍ في مَنامي، فقال : عُمرة متقبلة، وحَجٌّ مبرور، فأتيت ابن عباس فأخبرته، فقال: الله اكبر سُنَّةُ أبي القاسم صلى الله عليه وسلم».

1.407- Ebû Cemre[63] şöyle dedi:

---

[63] **Ebû Cemre, Nasr b. İmrân ed-Dubbeî el-Basrî:** ö. 128/746. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik, İbn Ömer ve İbn Abbas'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be, Hammâd b. Zeyd ve Hammâd b. Seleme gibi büyük muhaddisler rivâyet eder. Sika olduğunda ittifak vardır. Aynı zamanda büyük bir mücâhitti. Bu yüzden bir

"İbn Abbas 'a; temettu'yu sordum. Dedi ki:

"- Deve, sığır veya davar kesmektir. Veya deve ve sığırı ortak olarak kesmektir."

Ebû Cemre dedi ki:

"Bazı insanlar temettuyu mekruh görürlerdi. Ben bir gün rüyamda şunu gördüm: Bir adam;

"- Temettu mebrûr bir hac ve kabul edilmiş bir umredir" diyordu. İbn Abbas'a gidip anlattım. Dedi ki:

"- Allâhu ekber!.. Allâhu ekber!.. Bu, Ebû'l-Kasım'ın sünnetidir."[64]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buhari'**nindir.

Müslim'in rivâyetinde de Ebû Cemre şöyle dedi :

"Temettû yapıyordum. Bazıları beni bundan menetti. İbn Abbas'a gittim, bu konuyu sordum. Bana onu yapmamı emretti. Sonra eve gittim. Uyudum, rüyamda biri geldi ve ;

"- Makbûl bir umre mebrûr bir hac!.." dedi.

Gidip İbn Abbas'a anlattım ;

"- Allâhu Ekber !.. Bu, Ebû'l-Kasım'ın sünnetidir" dedi.

١٤٠٨- (ط ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) كان يقول : « مَنِ اعْتَمرَ في أشْهُر الحجِّ، في شوال ، أو ذي القَعدة ، أو ذي الحجة ، قبل الحج ، ثم أقام بمكة حتَّى يدركَهُ الحجُّ، فهو متمتع إنْ حَجَّ ، وعليه ما اسْتَيْسَرَ من الْهَدْيِ ، فإنْ لم يَجدْ، فَصِيامُ ثَلاثَةِ أيَّام في الحجِّ وسبعة إذا رجع». قال مالك: «وذلك إذا قام حتى الحج ثم حج [من عامه]». أخرجه الموطأ.

وفي رواية له قال: « واللّه ، لأنْ أعْتَمرَ قَبْلَ الحجِّ وأهْدِيَ : أحبُّ إليَّ مِنْ أنْ أعْتَمرَ بعد الحجِّ، في ذي الحجَّة ».

1.408- İbn Ömer şöyle diyordu:

---

müddet **Nisabur**'da oturdu, sonra **Merv**'e, oradan da **Serahs**'a gitti ve **Serahs**'ta vefat etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[64] **Buharî**, Hac, 102; **Müslim**, Hac, 32/204.

"Hac ayları olan Şevval, Zilkade veya Zilhicce'de kim hacdan önce umre yapar, sonra da hac zamanı gelinceye kadar Mekke'de kalır ve haccını da edâ ederse, temettu yapmış sayılır. Bunun üzerine de kolayına gelen bir hayvanı kurban etmesi gerekir. Şayet hayvan bulamazsa, hacda üç gün, dönünce de yedi gün oruç tutar."

Mâlik dedi ki:

"Bu hüküm, hac zamanına kadar (Mekke'de) kalan, sonra da aynı yıl hacceden kişi içindir."[65]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Muvatta** tahric etti.

Muvatta'nın diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Vallahi hacdan önce umre yapıp kurban kesmek, Zilhicce ayında hacdan sonra umre yapmaktan daha hoşuma gider."

İZAH

Bu son cümle **İbn Ömer**'e aittir ve temettu haccının cevâzı konusunda bir mübalağa ifâdesidir. Onun bu ifâdesi, babasının ve **Hz. Osman**'ın da temettuyu yasaklamalarına karşı bir fikri ortaya koymaktadır.

Temettu haccı yapan kimsenin kesmesi gereken kurban, **Hanefîler**'e göre şükür kurbanıdır; hac ve umreyi birlikte edâ imkânını verdiği için Allah'a şükür gayesiyle kesilir. **Şâfiî** ve **Mâlikîler**'e göre ise, hac ve umrenin birlikte yapıldığı zaman zarfında yapılan hataları gidermek için kesilen cinâyet kurbanıdır.

Kurbanı veya parasını bulamayanın oruç tutması ise, âyet-i kerîmede emredilmektedir.[66]

---

[65] **Muvatta,** Hac, 19/62.

[66] Bkz., Bakara, 196.

١٤٠٩- (ط ـ عبد الرحمن بن حرملة الاسلمي رحمه الله) أنَّ رجلا سأل سعيد بن المُسيَّب، قال : «أعْتَمِرُ قبْلَ أنْ أحجَّ ؟ فقال سعيدٌ : نعم ، قد اعتمَرَ رسولُ الله -صلى الله عليه وسلم- قبلَ أنْ يَحُجَّ ». أخرجه الموطأ.

1.409- Abdurrahman b. Harmele el-Eslemî'den[67] rivâyet edildiğine göre; bir adam, Saîd b. el-Müseyyeb'e sordu:

"- Hacdan önce umre yapabilir miyim?"

"- Evet, Rasûlullah (as.) hacdan önce umre yapmıştı."[68]

١٤١٠- (ط ـ سعيد بن المسيب) : « أنَّ عمر بْنَ أبي سَلَمَةَ استأذَنَ عُمَرَ بن الخطَّاب رضي الله عنه أنْ يَعْتَمر في شوَّال ، فأذنَ لَهُ ، فاعْتَمرَ ثم قَفَلَ إلى أهله ، ولم يَحُجَّ ». أخرجه الموطأ.

1.410- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre; "Ömer b. Ebî Seleme, Şevval ayında umre yapmak için Hz. Ömer'den izin istedi. Hz. Ömer izin verdi, o da umre yaptı ve hac yapmadan âilesine geri döndü."[69]

١٤١١- (ط ـ عائشة رضي الله عنها) كانت تقول: « الصِّيام لِمن تمتَّعَ بالْعُمرة إلى الحجِّ لمن لم يَجِدْ هَدياً: ما بيْنَ أنْ يُهلَّ بالحجِّ إلى يوْم عَرَفَة فإنْ لم يَصُمْ صام أيامَ منًى». أخرجه الموطأ.

---

[67] **Ebû Harmele, Abdurrahman b. Harmele b. Amr el-Eslemî el-Medînî:** ö. 145/762. Medîneli muhaddislerdendir. Sika olup olmadığı tartışmalıdır. Zekeriya es-Sâcî; **"sadûktur, ama hadîste vehmeder"** diye kaydeder. Ebû Hâtim; **"hadîsi yazılır, ama delil olarak kullanılmaz"** derken, Yahya b. Saîd telkine marûz kaldığını belirtir. Yahya el-Kattân da onu zayıf sayar. Buna karşılık İbn Hibbân onu ***Sikat***'ına alır, ama hatâ eden biri olduğunu kaydeder. Nesaî de; **"onda beis yoktur"** der. İbn Adiy; **"onun münker bir hadîsini görmedim"** derken, İbn Nümeyr de sika olduğunu kaydeder. **Müslim**'de bir hadîsi bulunmaktadır.

[68] **Muvatta**, Hac, 17/57.

[69] **Muvatta**, Hac, 17/58.

1.411- Hz. Âişe şöyle diyordu:

"Oruç, hac zamanına kadar umre ile faydalanmak isteyen, ama kurbanlık bulamayan insana gerekir. O, hac için ihrâma girmesinden itibaren Arafa gününe kadar oruç tutar. Şayet bu sürede oruç tutamazsa, Mina günlerinde tutar."[70]

İZAH

Mina günleri, kurban bayramını takip eden üç gündür. Arafa gününe kadar tutulması evlâ olmakla birlikte, tutamayan, mina günlerindeki üç gün boyunca oruç tutabilir. **Mina** günlerinde oruç tutulması, zarurete binaen meşrudur.

١٤١٢-(ط ــ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) « أنه كان يقول في ذلك مثل قول عائشة ». أخرجه الموطأ.

1.412- İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre; "o da, bu konuda Hz. Âişe gibi söylüyordu."[71]

١٤١٣- (خ م د س ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « أهلَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم وأصحابُهُ بالحجِّ، وليس مع أحد منهم هديٌ غير النبيِّ وطَلْحة ، فقدم عليٌّ من اليمن مَعَهُ هديٌ ، فقال : أهللتُ بما أهلَّ به النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فأمَرَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم أصحابَه: أن يَجْعَلُوهَا عمرة وَيَطُوفُوا ، ثم يُقَصِّروا وَيَحِلُّوا ، إلاَّ مَنْ كانَ مَعَهُ الهَدْيُ ، فقالُوا : نَنْطَلِقُ إلى مِنًى وذَكَرُ أحدنا يَقْطُرُ ، فَبَلَغَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : **لو أَسْتَقْبَلْتُ من أَمْرِي ما اسْتَدْبَرتُ ما أهدَيْتُ ، ولولاَ أنَّ مَعِي الهدي لأحلَلْتُ**. وحاضَتْ عائشَةُ ، فَنَسَكَت المْنَاسِكَ كُلَّها ، غيرَ أنْ لم تَطُّف بالْبَيت ، فلما طافَتْ بالبيْت ، قالت : يا رسول الله، تَنْطَلِقُونَ بحجَّة وعمرة ، وأَنْطَلِقُ بحج ؟ فأمَرَ عَبْدَ الرَّحمن بن أبي بكر : أن يَخْرُجَ معها إلى التَّنْعيم ، فاعْتَمَرتْ بعد الحجِّ ». هذه رواية البخاري ومسلم.

---

[70] **Muvatta**, Hac, 17/58.

[71] **Muvatta**, Hac, 83/255.

وفي رواية للبخاري « أَنَّهُ حَجَّ مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم يوم ساقَ الهديَ معه ، وقد أَهلُّوا بالحجِّ مُفْردا ، فقال لهم : **أحلُّوا من إحْرامكم ، واجْعَلُوا التّي قدمتُمْ بها مُتْعة** ، فقالوا : كيفَ نجْعَلُها مُتْعة وقد سمّيْنا الحج ؟ فقال : **افْعَلُوا ما أقولُ لكم ، فلولا أنّي سُقْتُ الهدْيَ لفعلْتُ مثْلَ الذي أمرتُكُمْ ، ولكن لا يحلُّ مني حَرَامٌ حَتّى يَبْلغَ الهديُ مَحلّهُ. ففعَلُوا** ».

وفي رواية له نحوه ،وفيه « وقدمْنا مكّة لأرْبَع خلَوْنَ مِنْ ذي الحجّة، فأمَرَنا النبيُّ صلى الله عليه وسلم : أنَّ نَطُوفَ بالْبيْت وبالصَّفا والمروة ، ونَجْعَلَها عمْرة ونَحلَّ، إلاَّ مَنْ معه هديُ ».

وفيه « ولَقيَهُ سُراقةُ بنُ مالك وهو يرمي الْجَمْرةَ بالْعقَبة ، فقال : يا رسولَ اللَّه ، ألنا هذه خاصة؟ قال : **بل للأبد** - وذكر قصة عائشة ، واعتمارها من التّنْعيم».

وفي أخرى له قال: « أهْلَلْنا -أصحابَ محمد صلى الله عليه وسلم - بالحجِّ خالصا وحْدَهُ. فقَدم النبيُّ صلى الله عليه وسلم صُبْحَ رَابعة مَضَتْ منْ ذي الْحجَّة ، فأمَرَنا : أنْ نَحلَّ ».

وذكر نحوه ، وقول سراقة ، ولم يذكر قصة عائشة ،

وفي أخرى له : قال « أَهْلَلْنا مع رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم بالحجِّ. فلما قدمنا مكة : أمرَنا أن نحلَّ ونَجْعلَها عُمْرَةً ، فكَبُرَ ذَلكَ علَيْنا ، وضاقَتْ به صُدُورُنا ، فبلَغَ ذَلكَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فما نَدْري أشيءٌ بلَغَهُ من السَّماء ، أمْ شيءٌ من قبَلَ الناس ؟ فقال : **يا أيها الناسُ أحلُّوا ، فلولا الهدْيُ الذي مُعي فعلتُ كما فَعَلْتُمْ** ، قال : فأحْلَلْنا ، حتَّى وَطئْنا النِّسَاءَ، وفعَلْنا ما يَفْعَلُ الْحَلالُ. حتى إذا كان يومُ التَّرْويَة ، وجَعَلْنا مَكّة بظَهْر: أهْلَلْنا بالحجِّ ».

وفي أخرى للبخاري ومسلم مختصرا ، قال : « قَدمْنا مَعَ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم ، ونحن نقول :لَبَّيكَ بالحجِّ، فأمرَنا رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم فَجَعلْناها عُمْرَةً ».

وفي رواية لمسلم : قال : «أَقْبَلْنا مُهلِّينَ مَعَ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم بحجٍّ مُفْرَد ، وأقْبَلَت عائشَةُ بعُمْرة ، حتى إذا كُنَّا بسَرِفَ عَركت ، حتى إذا قَدمْنا طُفْنا بالْكَعْبة والصّفَا والمروة ، فأمرنا رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم : **أنْ يَحلَّ منّا منْ لم يَكُنْ معه هَدْيٌ** ، قال : فَقُلْنا : حلُّ ماذا ؟ قال : **الحلُّ كلُّهُ** ، فَوَاقَعْنا النِّساءَ ، وتَطيَّبنا بالطِّيب ، ولَبِسْنا ثيابا، وليس بَيْننا وبَيْنَ عَرَفَةَ إلا أربَعُ ليال، ثم أَهْلَلْنا يَوْمَ التَّرْوية ، ثم دخلَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم

على عائشة ، فوجَدَها تَبْكي ، فقال : **ما شأْنك ؟** قالت : شأني أنّي قد حضتُ، وقد حَلّ الناسُ ، ولم أحْلِلْ ، ولم أطُفْ بالبَيْت، والنّاس يَذْهَبُونَ إلى الحجّ الآنَ. فقال : **إنّ هذا أمْرٌ كتبَهُ اللّه على بَنَات آدم ، فاغْتَسلي ، ثم أهلّي بالحجّ.** ففعلتْ ، ووقَفَت المواقف كلّها ، حتّى إذا طَهُرَتْ طافَتْ بالكعبة والصّفا والمروة ، ثم قال : **قد حللْت من حجّك وعُمْرَتك جميعا** ، فقالت : يا رسول اللّه ، إنّي أجدُ في نفسي : أنّي لم أطُفْ بالبيت حينَ حجَجْتُ ، قال: **فاذْهَبْ بها يا عبدَ الرحمن ، فأعْمِرْها من التّنعيم** ، وذلك لَيْلَةَ الْحَصبَة ».

زاد في رواية «وكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم رَجُلا سَهْلا، إذا هَوِيَت الشَّيء تابَعَهَا عليه».

وفي أخرى لمسلم نحوه وقال: «فَلَمّا كانَ يَوْمُ التَّرْوِيَة أهْلَلْنا بالحج وكَفَانا الطَّواف الأولُ بين الصفا والمروةِ وأمرَنا رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم أن نشْتَرِكَ في الإبلِ والبقرِ: كُلُّ سَبْعة منّا في بَدَنَة».

وفي أخرى له عن عطاء قال : سمعت جابر بن عبد الله في ناس معي ، قال : «أهْلَلْنا- أصحابَ محمدٍ صلى الله عليه وسلم -بالحج خالصا وحده ، قال عطاء : قال جابر : فقَدم النبيُّ صلى الله عليه وسلم صُبْحَ رابِعَةٍ من ذي الحجَّة ، فأمرنا أن نَحِلَّ - قال عطاء- : قال : **حِلُّوا وأصَيبوا النساء.** قال عطاء : ولم يَعْزِم عليهم ، ولكن أحَلَّهُنَّ لهم. فقلنا : لَمَّا لم يكن بيننا وبين عرفةَ إلا خمسٌ، أمرَنا أن نفضى إلى نسائنا ، فنأتي عرفة تَقْطُرُ مذاكيرُنا الْمَنيَّ - قال : يقول جابرٌ بيده - كأنّي أنظر إلى قوله بيده يُحَرِّكُها - قال : فقام النبيُّ صلى الله عليه وسلم فينا ، فقال : **قد علمتُمْ : أنّي أتقاكُمْ للّه عز وجلّ ، وأصدقُكُم وأبرُكُمْ ، ولَوْلا هَدْيي لَحَلَلْتُ كما تَحِلُّونَ ، ولو استقبلتُ من أمري ما استَدْبَرْتُ لم أسُقِ الْهَدي ، فَحِلُّوا** ، فَحَلَلْنا ، وسَمِعْنا وأطعنا ، [قال عطاء :] قال جابرٌ : فَقَدِمَ عليٌّ من سعايته فقال : **بم أهْلَلْتَ ؟** قال : بما أَهلَّ به النبيّ صلى الله عليه وسلم ، فقال له رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم : **فأهد ، وامْكُثْ حَرَاما** ، [قال] وأهدي له عليٌّ هَديا ، فقال سُراقةُ بْنُ مالك بن جُعْشُم يا رسول اللّه، لعامنا هذا ، أم لِلأَبَد ؟ قال : **للأبد** ».

وفي أخرى له قال : « أمرنا رَسُولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ، لمَّا أَحْلَلْنا : أنْ نُحْرِمَ إذا توّجهْنا إلى منى، قال : فأهْلَلْنا من الأبطحِ ».

وفي أخرى له قال : « لم يَطُف النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، ولا أصحابُهُ بين الصفا والمروة، إلا طوافا واحدا : طَوافَهُ الأول ».

وأخرج أبو داود الرواية الأولى ، إلا إأنه لم يذكر حيض عائشة وعُمرتَها. وأخرج أيضا الرواية الأولى والثانية من أفراد مسلم.

وأخرج أيضا أخرى. قال : « أهْلَلْنا مع رسول اللّه صلى الله عليه وسلم بالحج خالصا ، لايُخالطُهُ شيءٌ. فقَدِمْنا مكَّةَ لأربع ليال خَلَوْنَ من ذي الحجَّة. فطُفنا وسعينا، فأمرنا رسول اللّه صلى الله عليه وسلم أنْ نَحِلَّ، وقال: **لولا الهديُ لحَلَلْتُ**، فقامَ سُراقةُ بنُ مالك، فقال: يارسول اللّه، أرأيتَ مُتعتنا هذه: ألِعامنا، أم للأبد؟ فقال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم: **بل هي للأبد**».

وأخرج النسائي الرواية الثالثة والرابعة من أفراد البخاري. والأولى من أفراد مسلم.

وله في أخرى مختصرا قال : قال سراقةُ : « يا رسولَ اللّه ، أرأيتَ عُمرتنا هذه، لعامنا ، أم للأبد ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **للأبد** ».

وفي أخرى له قال : « تَمتَّعَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ، وتَمتَّعنا معه ، فقُلْنَا : ألنا خاصَّة، أم للأبد ؟ قال : **بل للأبد** ».

1.413- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) ve ashâbı, (vedâ haccında) hac niyetiyle ihrâma girdiler. Hz. Peygamber ve Talha hariç, hiçbirinin yanında kurbanlık yoktu. Hz. Ali, yanında kurbanlığı olduğu halde Yemen'den geldi ve;

"- Rasûlullah'ın (as.) niyetlendiği hacca niyet ederek ihrâma girdim" dedi.

Hz. Peygamber, ashâbına bu haccı umreye çevirmelerini, tavaf (ve sa'y) yapmalarını, sonra saçlarını kısaltmalarını ve ihrâmdan çıkmalarını emretti. Yalnız yanında kurbanlık getirenleri istisnâ etti. (Onlar ihrâmdan çıkmayıp hac yapacaklardı. Haclarını umreye çevirmekle emrolunan) sahâbelerden bazısı;

"- Yani tenasül organımız meni damlatırken Mina'ya gideceğiz öyle mi?" dediler.

Bu söz Rasûlullah'a (as.) ulaşınca buyurdu ki:

"- Eğer işimi önceden düşünseydim, ben de kurbanlık getirmezdim. Yanımda kurbanlık olmasaydı, ben de ihrâmdan çıkacaktım."

Bu sırada Hz. Âişe âdet gördü. Bu hâliyle Kâbe'yi tavaf hariç, bütün hac menâsikini yerine getirdi. Temizlenince de Kâbe'yi tavaf etti. Sonra dedi ki:

"-Ey Allah'ın Rasûlü; sizler hac ve umreyi yapmış olarak buradan gidiyorsunuz, ben sadece hac ile mi yetineceğim?"

Bunun üzerine Rasûlullah (as.), Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman'a, Âişe'yi Ten'im'e götürmesini emretti. Böylece Hz. Âişe de hacdan sonra umre yapmış oldu."[72]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Mekke'ye kurbanlık develerin gönderildiği gündü; Câbir Hz. Peygamber'le birlikte hac ediyordu. Ashâb, ifrâd haccı niyetiyle ihrâma girmişti. Hz. Peygamber onlara dedi ki:

"- İhrâmdan çıkın ve haccınızı umreye çevirin!" (Böylece temettu haccını yapmış olursunuz.)

"- Bizler, ifrâd haccına niyetlenmiştik, umreye nasıl çevirebiliriz?" dediler.

"- Size söylediğimi yapın! Şayet kurbanlık getirmeseydim, size emrettiğim şeyi ben de yapardım. Ama artık kurbanlığım, (Mina'daki kurban kesme) **yerine ulaşıncaya kadar, ihrâmlıya haram olan şeylerin hiç biri bana helâl olmaz."**

Bunun üzerine onlar da söyleneni yaptılar."

Buharî'nin benzer bir rivâyetinde de şu lafızlar yer alır:

---

[72] **Buharî**, Hac, 32, 34, 35, 81; Umre, 6; Şerike, 1.5; Megazî, 61; Temennî, 3; İ'tisâm, 27; **Müslim**, Hac, 17/136-144; **Ebû Davud**, Menâsik, 23/1785-1789; **Nesaî**, Hac, 77.

"...Zilhicce'nin dördüncü günü Mekke'ye geldik. Hz. Peygamber bize; Kâbe'yi tavaf etmemizi, Safâ ile Merve arasında sa'y yapmamızı ve bu tavafı umre sayıp ihrâmdan çıkmamızı emretti. Yalnız, yanında kurbanlık getirenleri bundan müstesna tuttu..."

Bir rivâyette de şöyle bir fazlalık vardır:

"Sürakâ b. Mâlik[73], Hz. Peygamber'e, Akabe'de şeytan taşlamayı yaparken rastladı ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu (hac aylarında umre yapmak) sadece bize mi mahsustur?"

"- Hayır, kıyâmete kadar herkes için geçerlidir."

Bu rivâyette, Hz. Âişe'nin Ten'im'de ihrâma girip umre yapması da anlatılır.

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Biz Muhammed'in ashâbı, sadece hac için ihrâma girmiştik. Hz. Peygamber, Zilhicce'nin dördüncü günü sabahı geldi ve bize, ihrâmdan çıkmamızı emretti."

Bu rivâyette hadîs, Süraka'nın az önce geçen sözleri ile birlikte nakledilir, ancak Hz. Âişe olayı zikredilmez.

Yine **Buharî**'nin başka bir rivâyetinde Câbir şöyle der:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte hac için ihrâma girmiştik. Mekke'ye gelince, bize, ihrâmdan çıkmamızı ve hac yerine umre yapmamızı emretti. Bu, bize ağır geldi, içimiz daraldı. Bizim bu tavrımız Hz. Peygamber'e ulaştı. O'na, Allah tarafından mı, yoksa insanlar tarafından mı haber verildi, bilmiyorum. Buyurdu ki:

---

[73] **Ebû Süfyan, Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum el-Müdlicî el-Kinânî:** ö. 24/645. Meşhur sahabîdir. Hicret sırasında Hz. Peygamber'i yakalamak üzere takibe koyulmuş, kendisini tam yakalayacağı sırada atı kuma saplanmış ve ancak Hz. Peygamber'in duâsıyla kurtulmuştu. Bu sırada Rasûlullah (as.) kendisine; **"Kisrâ'nın bileziklerini takınca ne hissedeceksin ey Sürâka?"** demişti. O zaman bu sözden bir şey anlamayan Sürâka, bilâhare Hz. Ömer döneminde **Kisrâ**'nın bileziklerini ve tâcını giyince, Rasûlullah'ın (as.) sözünün ne anlama geldiğini anlamıştı. Rivâyetleri **Müslim** hariç kütüb-ü sitede tahric edilmiştir. (Sürâka hakkında ayrıca 9203 nolu hadîse ve izahına da bakılmalıdır).

"-Ey insanlar; ihrâmdan çıkın! Eğer kurbanlık getirmemiş olsaydım, ben de sizin yaptığınızı yapardım."

Bunun üzerine biz de ihrâmdan çıktık, hatta hanımlarımızla da yattık ve ihrâmlı olmayan bir insanın yaptığı her şeyi yaptık. Nihayet terviye (8 Zilhicce) günü gelince, Mekke'de öğleyi kıldık ve hac için ihrâma girdik."

Buharî'nin başka bir rivâyeti ile **Müslim**'in muhtasaran kaydettiği bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte geldik. Bizler hac için telbiye getiriyorduk; Rasûlullah (as.), bunu umreye çevirmemizi emretti."

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Bizler, Rasûlullah'la (as.) birlikte ifrâd haccı için ihrâma girerek (Mekke'ye) gidiyorduk. Hz. Âişe ise umreye niyet ederek gidiyordu. Serif mevkiine vardığımızda Hz. Âişe âdet gördü. Mekke'ye ulaşınca biz, Kâbe'yi tavaf, Safâ ile Merve'yi de sa'y ettik. Hz. Peygamber bize (hitap ederek), yanında hedy kurbanı bulunmayanların ihrâmdan çıkmasını emretti. Biz dedik ki:

"- (İhrâmdan çıkmakla) ne yapacağız?"

"- Her şeyi yaparsınız!.."

Bunun üzerine biz de hanımlarımızla yattık, güzel kokular süründük, elbiselerimizi giyindik. Arafa gününe de sadece dört gün vardı. Sonra terviye günü tekrar hac niyetiyle ihrâma girdik. Sonra Rasûlullah (as.), Hz. Âişe'nin yanına gitti; Âişe ağlıyordu:

"- Neyin var?" buyurdu.

"- Adet gördüm. Herkes ihrâmdan çıktı, ben çıkamadım. Kâbe'yi de tavaf edemedim. Şimdi de herkes haccını edâya gidiyor."

"- Şüphesiz ki bu hal, Yüce Allah'ın, Hz. Âdem'in kızlarına takdir buyurduğu bir şeydir. Sen yıkan, sonra da hacca niyetlen!"

Hz. Âişe de öyle yaptı. Bütün vakfe yerlerinde durdu. Temizlenince Kâbe'yi tavaf, Safâ ile Merve'yi de sa'y etti. Sonra Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- Hac ve umreni birlikte tamamladın."

Hz. Âişe ise şöyle söyledi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben içimde, hac yaptığımda, Kâbe'yi tavaf etmediğimi hissediyorum."

O zaman Rasûlullah (as.), Hz. Âişe'nin kardeşi Abdurrahman'a şu emri verdi:

"- Ey Abdurrahman, Âişe'yi al, Ten'im'de ihrâma sok ve umre yaptır!"

Bu olay, Hasbe gecesi oldu."

Aynı hadîsin başka bir rivâyetinde de şu fazlalık vardır:

"Hz. Peygamber yumuşak tabiatlıydı; Âişe bir şey arzu ettiğinde, onu yerine getirirdi."

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Terviye günü gelince, hac niyetiyle ihrâma girdik, Safâ ile Merve arasındaki ilk sa'yimizi yeterli saydık. Hz. Peygamber bize, kurbanlık sığır ve deveye yedi kişinin ortak olarak katılmasını emretti."

Yine **Müslim**'in kaydettiği Atâ'dan gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Ben, yanımda bazı insanlar olduğu halde Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini duydum:

"Biz, Muhammed'in ashâbı, ifrâd haccı niyetiyle ihrâma girmiştik. Hz. Peygamber, Zilhicce'nin dördüncü günü sabahı geldi ve bize, ihrâmdan çıkmamızı emretti. Buyurdu ki:

"- İhrâmdan çıkıp hanımlarınızla yatabilirsiniz!.."

Atâ şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) onlara hanımlarını sadece helâl kılmıştır, yoksa mutlaka yatmaları gerektiğini söylemedi."

Câbir şöyle devam etti:

"Biz, aramızda dedik ki: Şurada Arafaya beş gün kalmışken, Rasûlullah (as.) hanımlarımızla yatmamızı ve tenâsül organlarımız meni damlatır olduğu halde Arafat'a çıkmamızı bize nasıl emretti?.."

Bu sırada Câbir eliyle işaret etti; onun elini hareket ettirerek yaptığı işareti hala görür gibiyim. Sonra dedi ki:

"Rasûlullah (as.) ayağa kalktı ve şöyle buyurdu:

"- Biliyorsunuz ki, sizin Allah'tan en çok korkanınız, en doğru ve en itâatkâr olanınız benim. eğer hedy getirmemiş olsaydım, mutlaka ben de sizin gibi ihrâmdan çıkardım. İşimi önceden bilseydim, hedy getirmezdim. Binâenaleyh siz, ihrâmdan çıkın!"

Biz de Rasûlullah'ın (as.) emrine itâat ederek hemen ihrâmdan çıktık. Sonra Hz. Ali, zekât toplamaktan dönüp geldi. Hz. Peygamber ona da;

"- Neye niyet ettin?" diye sordu.

"- Rasûlullah (as.) neye niyet etti ise ona, diye niyet ettim."

"- Öyleyse kurban hazırla ve ihrâmlı olarak bekle!"

Hz. Ali, O'na da bir hedy verdi. Sonra Süraka b. Mâlik b. Cu'şum dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu iş, yalnız bu seneye mi mahsustur, yoksa kıyâmete kadar geçerli midir?"

"- Kıyâmete kadar!.."

Müslim'in başka bir rivâyetinde **Câbir** şöyle dedi:

"İhrâmdan çıktıktan sonra Mina'ya doğru gitmek üzere yola koyulurken Rasûlullah (as.) bize tekrar ihrâma girmemizi emretti. Biz de Ebtah'da ihrâma girdik."

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Gerek Hz. Peygamber, gerekse ashâbı, Safâ ile Merve arasında tek bir tavaftan, yani ilk tavaftan başka tavaf yapmadılar."

Ebû Davud, bu hadîsin ilk rivâyetini tahric etti; ancak orada Hz. Âişe'nin âdet görmesini ve umre yapmasını zikretmedi. **Ebû Davud** ayrıca, **Müslim**'in münferid rivâyetlerinden ilkini ve ikincisini de tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlulah'la (as.) birlikte sadece hac için ihrâma girmiştik; bu hacca başka bir şey aklenmeyecekti. Zilhicce'nin dördünde Mekke'ye geldik; tavafı ve sa'yi yaptık. Sonra Rasûlullah (as.) ihrâmdan çıkmamızı emretti ve;

"- Eğer kurban getirmeseydim ben de ihrâmdan çıkardım" dedi.

Süraka b. Mâlik kalkıp dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu faydalanmamız sadece bu yıla mı mahsus, yoksa ebediyete kadar geçerli midir?"

"- Bilâkis ebediyete kadar..." buyurdu.

Nesaî de **Buharî**'nin müfred rivâyetlerinden üç ve dördüncüsünü, **Müslim**'in müfred rivâyetlerinden ilkini tahric etti.

Nesaî'nin muhtasar bir rivâyetinde de Süraka şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizim bu umremiz, sadece bu yıla mı mahsus, yoksa ebediyen böyle midir?"

"- Ebediyete kadar böyledir" buyurdu.

Yine **Nesaî**'nin diğer bir rivâyetinde de şu ifâde yer alır:

"Rasûlullah (as.) haccı feshedip umre ile temettu yaptı, biz de O'nunla birlikte temettu yaptık:

"- Bu sadece, bize mi mahsus, yoksa ebediyete kadar geçerli midir?" dedik.

"- Ebediyete kadar geçerlidir" buyurdu.

İZAH

"**Tenâsül organımız meni damlatırken nasıl Mina'ya gideriz?!**" cümlesinin anlamı şudur: **Zilhicce**'nin dördünde **Mekke**'ye gelip umre yapan ashâb-ı kirâma, ihrâmdan çıkıp âilevî hayata dönebilecekleri emredilmişti. Halbuki arafa gününe de sadece dört gün kalmıştı. bu kadar kısa bir süre için ihrâmdan çıkmak, hanımı ile cinsî hayatı yaşamak, hemen sonra da tekrar ihrâma girip **Arafat**'a, **Mina**'ya gitmek, sahâbe tarafından yadırganmış ve hayretlerini bu cümle ile ifâde etmişlerdi.

Nitekim **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman**'ın temettu haccını yasaklamalarının sebebi de, sırf ibâdetle geçirilmesi gereken o günlerin başka işlerle kaybedilmesini doğru bulmamalarıdır.

"**Şayet işimi önceden düşünseydim, kurbanlık getirmezdim"** cümlesinin de anlamı şudur:

Bilindiği üzere hedy kurbanını hazırlayan, onu işaretleyip **Harem**'e sevk eden bir hacı adayı, kurbanını kesmeden ihrâmdan çıkamaz. Kurban da ancak bayramın ilk günü kesilebilir. Bu

durumda onun, hac niyetini feshedip umre yapması sahih olmaz. Hedy getirmeyenin ise böyle bir bağımlılığı yoktur, o haccını feshedebilir. Hz. Peygamber de umre yapmayı önceden düşünmediği için yanında hedy getirmiş, bu yüzden haccı feshedip umre yapamamıştı.

Hattabî, Hz. Peygamber'in bu sözü, ashâb-ı kirâmın duyduğu rahatsızlığı izâle etmek, gönüllerini almak gayesiyle söylediğine işaret eder. Böyle bir yorum, temettu haccının, ifrâd ve kıran'a efdâl olduğuna delâlet eder.

Hz. Peygamber, **"...kıyâmete kadar geçerlidir"** sözüyle temettu haccının meşrûiyetini belirtmiştir. Böylece, **"hac aylarında umre yapılamayacağı"** şeklindeki cahiliye inancını da yıkmıştır.

"Terviye günü"nden maksat, Zilhicce'nin sekizinci günüdür.

"Hasbe gecesi"; Hz. Peygamber'in teşrik gecelerinden sonra **Mina**'dan dönerken uğradığı **Muhassab**'da geçirdiği Zilhicce'nin 14. gecesidir.

Hadîste Hz. Peygamber'in, hanımlarına karşı nâzik tavrı, Hz. Âişe'nin isteği üzerine kafileyi bekletip kendisine umre yaptırması dikkate değer bir husustur. İslâm dininde hanımların konumu ve kişilikleri açısından da önemli ip uçları vermektedir.

Haccı feshedip umreye çevirme konusu, uzun tartışmalara yol açmıştır. 1.406 nolu hadîste de geçtiği üzere bu, sadece vedâ haccına katılanlara mahsustu. İslâm hukukçularının ekserisi de böyle söyler.[74]

١٤١٤- (خ م د س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « كانوا يَرَوْن العمرةَ في أشهر الحجِّ من أفْجرِ الْفُجُورِ في الأَرض ، وكانوا يُسَمُّونَ الْمُحَرَّمْ صفَر، ويقولون : إذا بَرَأ الدَّبَرْ ، وعَفَا الأَثَرْ ، وانْسَلَخَ صَفَرْ : حَلَّت العمرةُ لمن اعتَمَرْ، قال : فقَدِمَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم وأصحابُهُ صَبِيحَةَ رابعَةٍ ، مُهِلِّينَ بالحجِّ ، فأمرَهُمْ النبيُّ صلى الله عليه

---

[74] Hadîs hakkında serdedilen hükümler ve farklı ictihadlar için bkz., **İbn Hacer**, III, 494 vdv., 589, 109; **Aynî**, IX, 185 vdv., 196 vdv.; X, 120 vdv.

وسلم: أن يَجْعَلُوها عُمْرَةً ، فَتَعَاظَمَ ذلك عندهم ، فقالوا : يا رسول اللَّه ، أيُّ الْحلِّ ؟ قال : **الحلُّ كُلُّهُ** ».

قال البخاري: قال ابن المديني: قال لنا سفيان: «كان عُمْرو يقول : إنَّ هذا الحديث له شأنٌ».

وفي أخرى قال : « قَدِمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم وأصحابُهُ لِصُبْحِ رابعَة يُلَبُّونَ بالحجِّ ، فأمرهم : أن يجعلوها عمرةً، إلا من معه هَدْيٌ ».

وفي أخرى قال : « أَهلَّ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم الحج ، فقدِمَ لأربَعٍ مَضَيْنَ من ذي الحجَّة ، فَصَلَّى الصُّبْحَ ، وقال –حين صلى – : **مَنْ شاء أن يَجْعلها عمرةً فليجعلها عمرةً** ».

ومنهم من قال: «فصلَّى الصبحَ بالْبَطْحاء». ومنهم من قال : « بذي طُوَىً ». هذه روايات البخاري ومسلم.

وعند مسلم أيضا قال : قال رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم : « **هذه عمرة استَمْتَعْنا بها ، فمن لم يكنْ معه الهديُ فَلْيَحلَّ الْحلَّ كُلَّهُ ، فَإنَّ العمرةَ قد دخلتْ في الحجِّ إلى يوم القيامة**».

وأخرج أبو داود الرواية الأولى من الْمُتَّفق ، وأخرج الرواية التي انفرد بها مسلم.

وأخرج أخرى قال : « واللَّه ، ما أعْمَرَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم عائشة في ذي الحجَّة إلاَّ لِيَقطَعْ بذلك أمْرَ أهْل الشِّرك ، فإنَّ هذا الحيَّ من قُرَيشٍ ومَن دَانَ بدينهم ، ، كانُوا يقولُونَ : إذَا عَفَا الْوَبَرْ ، وبَرَأَ الدَّبَرْ، ودَخَلَ صَفَرْ ، فقد حَلَّت العمرةُ لمن اعْتَمَرْ ، فكانُوا يُحَرِّمُونَ العمرةَ ، حتَّى يَنْسَلِخَ ذُو الحجة والمحرم ».

وله في أخرى قال: « أَهَلَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم [بالحج] فلما قدِمَ طاف بالبَيْت، وبين الصفا والمروة – قال ابن شوكر: ولم يُقَصِّرْ، ثم اتَّفَقا – قال: ولم يَحلَّ من أجْلِ الهدْي، وأمرَ مَنْ لَمْ يكن ساقَ الْهَدْيَ: أنْ يَطُوفَ ويَسْعَى، ويُقَصِّرَ، ثم يَحلَّ– قال ابن منيع في حديثه: أو يحْلق ، ثُمَّ يحلَّ».

وأخرج النَّسائيُّ الرِّوَايَةَ الأولى ، وقال : « عَفَا الْوَبَرْ ». بَدَلَ الأثر. وزاد بعد قوله: «وانْسَلَخَ صَفَر» أو قال: «دخَلَ صفر». وأخرج الرواية التي انفرد بها مسلم.

وفي أخرى للنسائي قال: «أهَلَّ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم بالعمرة وأهَلَّ أصْحَابُهُ بالحجِّ، وأمر من لم يَكُنْ معه الهديُ: أن يَحِلَّ وكان فيمن لم يكن معه الهديُ : طَلْحةُ بنُ عُبيد اللّه، ورجلُ آخر، فَأَحَلاَّ ».

وفي أخرى له قال : « قَدِمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم وأصحابُهُ اصبْح رابعة ، وهم يُلَبُّون بالحجِّ ، فأمرهم رسول اللّه صلى الله عليه وسلم أن يَحِلُّوا ».

وفي أخرى له « لأربعٍ مَضَيْنَ من ذي الحجَّة ، وقد أهَلَّ بالحج وصلَّى الصبحَ بالبَطْحاء، وقال : **مَنْ شاءَ أن يَجْعَلها عمرةً فَلْيَفْعَلْ** ».

وأخرج الترمذيُّ من هذا الحديث طرفا يسيرا : أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **دخلتَ العمرةُ في الحج إلى يوم الْقِيامَة** . وحيث اقْتصَرَ على هذا القدر منه لم أُثبت له علامة ، وقنعتُ بالتنبية عليه في المتن.

1.414- İbn Abbas anlatıyor:

"(Cahiliye insanları) hac aylarında umre yapmayı, yeryüzünde işlenen en büyük günahlardan sayarlardı. Muharrem ayındaki haramlığı da Safer ayına naklederlerdi. Derlerdi ki:

"(Hac yolculuğu sırasında develerin sırtında meydana gelen) yaralar iyileştiği, dökülen tüyler tekrar çıktığı ve Safer ayı da bittiği zaman, isteyene umre yapmak helâl olur."

Rasûlullah (as.) ve ashâbı (Zilhicce'nin) 4. günü sabahı hac için telbiye getirerek (Mekke'ye) geldiler. Sonra Hz. Peygamber, arkadaşlarına bu haccı umreye çevirmelerini emretti. Bu emir ashâba ağır geldi. Dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu ihrâmdan çıkış, hangi şeyi helâl kılmaktadır?"

"- Her şeyi!" buyurdu.[75]

---

[75] **Buharî**, Hac, 34; Menâkıbu'l-Ensâr, 26; **Müslim**, Hac, 31/198-203; **Ebû Davud**, Menâsik, 23/1.792; 79/1987; **Nesaî**, Hac, 77.

RİVÂYETLER

Buharî, Ali b. el-Medînî[76] tarîkıyla, Süfyan b. Uyeyne'den naklen Amr b. Dinar'ın;

"Bu, hikâyesi meşhur bir hadîstir" dediğini rivâyet eder.

Hadîsin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) ve ashâbı, (Zilhicce'nin) 4. günü sabahı hac için telbiye getirerek (Mekke'ye) geldiler. Hz. ,Peygamber, kurbanlık getirenlerin dışındakilere, bu haccı umreye çevirmelerini emretti."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) hac için ihrâma girdi. Zilhicce'nin 4. günü (Mekke'ye) geldi. Sabah namazını kıldı. Namazını bitirince dedi ki:

"- Kim, bu haccı umreye çevirmek istiyorsa, çevirsin!"

Râvîlerden bazısı; "Sabah namazını **Batha**'da kıldı" derken, bazısı; "Zü Tuvâ'da kıldı" der.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

---

[76] **Ebû'l-Hasan Ali b. Abdullah b. Cafer b. Necîh es-Sa'dî el-Medînî el-Basrî:** 161-234/777-849. Aslen Medînelidir, ancak **Basra**'da doğmuş ve orada ikâmet etmiştir. Hadîs ve özellikle İlel ilminin en büyük imamlarından olan Ali b. el-Medînî, tahsil için İslâm âleminin çeşitli şehirlerini dolaştı, muazzam bir hadîs kültürü topladı. Şöhretli muhaddis, hafız, fakîh, tarihçi, usûlcü, neseb ve dil âlimi idi. Hadîsi, özellikle İbn Uyeyne'nin hadîslerini insanların en iyi bileni idi. Yahya'l-Kattân'ın en meşhur talebesi olup ondan 10.000 kadar hadîs almıştır. eş-Şâfiî'nin kitaplarından yazmadık tek harf bırakmadığını söyler. Devrinin en velûd muhaddisidir; 200 civarında eser te'lif etmiştir. Akranları arasında en çok hadîs rivâyet edendir. Sadece el-Buhârî, ondan eserine 303 hadîs almıştır. Henüz genç yaşta iken dahi, Yahya'l-Kattân'ın takdirine mazhar olmuş ve hocası kendisine, **"senin benden öğrendiğinden daha çok, ben senden istifâde ettim"** demişti. Buharî; **"Ali'den istifâde ettiğim kadar kimseden faydalanmadım. Onun yanında olduğu kadar kimsenin yanında kendimi küçük görmezdim"** der. Nesâî de; **"Yüce Allah, Ali'yi sanki bu iş için yaratmış"** der. İbnu'l-Medinî, hadîs ilminin hemen her dalında otorite idi; asrının hafızı ve muhaddislerin önderi kabul edilirdi. İhtilâfu'l-hadîs'i ve özellikle İlelu'l hadîs'i zamanının en iyi bileni idi. İlel'deki üstün maharetine izafeten, kendisine; **"vadinin yılanı"** lakabı verilmişti. Hadîs ve İlel'de, insanlar arasında bayraklaşmıştı. Nakd-i ricâl konusunda da kâmil bilgi sahibi idi. Aynı zamanda fakîh olan Ali b. el-Medînî, Ahmet b. Hanbel'le yakın dostluğu olmakla beraber, mezhebi Şâfiî'ye meyyâldi. **Samarra**'da vefat etti.

Müslim'in başka bir rivâyetinde Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bu, umredir; biz ondan faydalandık. Şimdi kimin yanında kurbanlık yoksa, bütünüyle ihrâmdan çıksın! Çünkü umre, kıyâmet gününe kadar hacca dahil edilmiştir."

Ebû Davud ise bu hadîsin ilk rivâyetini ve **Müslim**'in az önce geçen rivâyetini tahric etmiştir. Onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Vallahi Rasûlullah (as.), sadece müşriklerin tatbikatlarını kaldırmak gayesiyle **Hz. Âişe**'ye Zilhicce ayında umre yaptırdı. Çünkü şu Kureyş kabilesi ve onların dinine uyan insanlar derlerdi ki:

"(Hac yolculuğu sırasında develerin sırtında meydana gelen) **yaralar iyileşip dökülen tüyleri yeniden çıktığı ve Safer ayı girdiğinde isteyene umre yapmak helâl olur."**

Onlar, Zilhicce ve Muharrem ayı geçmeden umre yapmayı haram sayarlardı."

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber hac için ihrâma girdi. Mekke'ye gelince de Kâbe'yi tavaf, Safâ ile Merve'yi de sa'y etti."

Hadîsin diğer râvîsi İbn Şevker[77], burada; "Rasûlullah (as.) traş olmadı" cümlesini ekledi. Sonra her iki râvî, yine müşterek lafızlarla şöyle dediler:

"Hz. Peygamber yanında kurbanlık olduğu için ihrâmdan çıkmadı, ama kurbanlık getirmeyenlere tavaf ve sa'ydan sonra saçlarını kısaltmalarını, sonra da ihrâmdan çıkmalarını emretti."

İbn Manî'[78] ise rivâyetinde; "Yahut traş olmalarını, sonra da ihrâmdan çıkmalarını emretti" der.

---

[77] **Ebû Ali, el-Hasan b. Şevker el-Bağdadî**: ö. 230/844 civarı. Bağdatlı muhaddislerdendir. İsmail b. Uleyye ve Hüşeym b. Beşîr'den rivâyet etmiş, kendisinden de Ebû Davud ve İbnu'l-Münâdî rivâyette bulunmuştur. Sikadır, İbn Hibbân *Sikat*'ına almıştır. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[78] **Ebû Cafer, Ahmed b. Manî' b. Abdurrahman el-Beğavî el-Bağdadî el-Esamm**: 160-244/777-859. Meşhur muhaddislerdendir, hafızdır. Aslen **Merv** ile **Herat** arasında küçük bir kasaba olan **Bağşûr** ehlindendir. Ancak **Bağdat**'a göçmüş ve oraya yerleşmişti. Abdullah b. Mübarek, İbn Uyeyne ve Hüşeym b. Beşîr'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Buharî, Müslim ve Tirmizî gibi büyük

Nesaî de hadîsi ilk rivâyetteki gibi tahric etmiş, ayrıca **Müslim**'in münferid rivâyeti gibi bir rivâyet de kaydetmiştir.**Nesaî'**nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) umre için, ashâbı da hac için ihrâma girdi. Yanında kurbanlık getirmeyenlere, ihrâmdan çıkmalarını emretti. Talha b. Ubeydullah ve bir başkası daha kurbanlık getirmemişler ve derhal ihrâmdan çıkmışlardı."

Nesaî'nin başka bir rivâyeti ise şu şekildedir:

"Hz. Peygamber ve ashâbı, (Zilhicce'nin) 4. günü sabahı, hac için telbiye getirerek (Mekke'ye) geldiler. Rasûlullah (as.) onlara ihrâmdan çıkmalarını emretti."

Başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Zilhicce'nin 4. günü geldi. Hac için ihrâma girmişti. Batha'da sabah namazını kıldı ve dedi ki:

"- Bu haccı umreye çevirmek isteyen çevirsin!"

Tirmizî ise bu hadîsin çok kısa bir bölümünü aldı:

"Rasûlullah (as.):

"- Umre, kıyâmet gününe kadar hacca dahil edilmiştir" buyurdu.

Bu kısa ibareden dolayı, hadîsin başına **Tirmizî**'yi gösteren işareti koymadım, sadece burada belirtmekle yetindim.

İZAH

"Muharrem ayındaki haramlığı Safer'e nakletmek...", câhiliye Araplarının âdetidir. Buna *Nesî'* adı verilir. Onlar, haram aylardan olan **Muharrem** ayına **Safer** adını veriyor ve o ayda soygunculuğu, talânı ve kıtâli helâl sayıyorlardı. Muharrem ayının haramlığını da asıl Safer ayına naklediyorlardı. Böylece üç haram ayın ard arda gelmesinden kurtuluyorlardı. Zira yağma ve soygunculuğu meslek

---

muhaddisler rivâyet ettiler. Çok fakir olmasına rağmen tahsil için çeşitli yerleri gezmiş, zamanının meşhur muhaddislerinden biri olarak temâyüz etmiş, ilimde Ahmed b. Hanbel ve akranlarına eş bir seviyeye yükselmişti. Bir *Müsned* tasnif ettiği bilinmektedir. Bağdat'ta vefat etti.

haline getiren o insanlar için yasaklı üç ay çok uzun bir süre idi. Kur'ân-ı Kerîm, onların bu tatbikatına şu âyette temas eder:

"(Haram ayını başka bir aya) ***ertelemek, küfürde daha ileri gitmektir. Kâfirler, onunla saptırılır. O*** *(haram ayını)* ***bir yıl helâl sayarlar, bir yıl haram. Böylece Allah'ın haram kıldığının sayısını denk getirerek Allah'ın haram kıldığını helâl sayarlar. Yaptıkları işin kötülüğü, kendilerine süslü gösterildi. Allah, kâfirlere doğru yolu göstermez."***[79]

Araplar, bu "**nesî**" işini, hac aylarının çok sıcak yaz veya çok soğuk kış aylarına çatmaması, mutedil bir mevsime denk gelmesi gayesiyle de yaparlardı.

İşte onlar, hac aylarında umre yapmayı câiz görmezler, ancak öne alınıp Muharrem'in yerine geçirilen Safer ayı çıkınca veya hakiki Safer ayı başlayınca yaparlardı.

Hadîste, Hz. Peygamber'in, özellikle müşriklerin bu tatbikatını kaldırmak için hac aylarında umre yaptırdığı bilhassa kaydedilmektedir.

"**Umre hacca dahil edilmiştir**" sözü üzerinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları bunu, umrenin hac aylarına dahil edildiği şeklinde yorumlarken, rey ehli, bu cümleden umrenin vâcib olmadığı, hacca dahil edilmekle farziyetinin düşürüldüğü neticesini çıkarmışlardır. **Şâfiîler** ise, bilâkis hacca dahil edildiği, binâenaleyh onun da farz olduğu hükmüne vardılar.

Hz. Peygamber, vedâ haccı sırasında, 10 Zilhicce Cumartesi günü ziyaret tavafını yaptıktan sonra, aynı gün **Mina'**ya dönmüş ve 13 Zilhicce Salı gününe kadar **Mina'**da kalmıştır. O gün **Muhassab** Vâdisine gitmiş, geceyi orada geçirmiş ve Salıyı Çarşambaya bağlayan gecede Hz. Âişe'ye umre yapma iznini vermiştir.[80]

---

[79] Tevbe, 37.

[80] Bkz., **İbn Hacer**, III, 498; **Aynî**, IX, 199; **Kastalanî**, IV, 78; **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 67; II, 154; **Avn**, V, 216, 459.

١٤١٥-(خ م ط د س ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في أشهر الحج ، وليالي الحج ، وحُرُم الحج. فنزلْنا بسَرِفَ ، قالت : فخرج إلى أصحابه ، فقال : **من لم يكن منكُم مَعَهُ هَدْيُ فأحبَّ أنْ يجْعلَها عُمْرة فليفعلْ ، ومن كان مَعَهُ الهدي فلا**، قالت: فالآخذُ بها، والتَّاركُ لها من أصحابه ، قالت : فأمَّا رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم ورجالٌ من أصحابه ، فكانُوا أهْلَ قُوَّة ، وكان معهم الهديُ ، فلم يَقْدِروا على العمرة ، فَدَخَلَ عليَّ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم وأنا أبكي ، فقال : **ما يُبْكيك يا هَنَتَاهُ** ؟ قُلْتُ : سمعتُ قولَك لأصحابك : فمُنِعْتُ العمرةَ، قال : **وما شأنك** ؟ قُلْتُ : لا أُصلِّي ، قال : **فلا يَضُرُّك ، إنما أنت امرأةٌ من بنات آدَمَ ، كَتَبَ اللَّه عليك ما كتبَ عليهنَّ ، فكُوني في حَجَّك، فعَسَى اللَّه أن يرْزُقكيها** ، قالت : فخرجْنا في حَجَّته ».

وفي رواية : « فخرجت في حَجَّتي ، حتَّى قدْمنا منى ، فطَهُرْتُ ، ثم خرَجْت من منى، فأفضْت بالبيَت ، قالت : ثم خرجت معه في النَّفْر الآخر ، حتَّى نَزَل الْمُحَصَّبَ ، ونزلنا معه ، فدعا عبدَ الرحمن بن أبي بَكْرٍ ، فقال : **اخرُج بأُختكَ من الحرَمِ ،فلْتُهلَّ بعُمْرَة ، ثم افْرُغا ، ثم ائْتيا هاهُنا ، فإني أنظرُكما حتى تأتيا** ، قالت : فخرجنا ، حتَّى إذا فرغْتُ من الطواف جئتُهُ بسَحَرٍ ، فقال : **هل فرَغتُمْ** ؟ قلت : نَعَمْ ، فأذَّنَ بالرحيل في أصحابه ، فارتحلَ الناسُ ، فمرَّ متوجها إلى المدينة ».

وفي أخرى نحوه ، وفي آخره : « فأذَّنَ في أصحابه بالرحيلِ ، فَخرج ، فمرَّ بالبيت، فطافَ به قَبْلَ صلاة الصُّبْحِ ، ثم خرج إلى المدينةَ ».

وفي أخرى قالت : « خرجْنا مع رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم لا نذكُرُ إلا الحج ، حتَّى جئْنا سَرِفَ ، فَطَمثْتُ ، فدخلَ عليَّ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم وأنا أبكي ، فقال : **مايُبْكيك** ؟ فقلتُ: واللَّه لَوددتُ: أنِّي لم أكُنْ خَرجْتُ العامَ ، فقال : **مالَك ، لعَلَّك نفسْت** ؟ قلت : نعم. قال : **هذا شيءٌ كَتَبَهُ اللَّه على بَنَات آدمَ. افْعَلي ما يفعلُ الحاجُّ ، غَيْرَ أنْ لا تَطُوفي بالبيْت حتى تَطْهري** ، قالت: فلما قدمتُ مَكَّةَ ، قال رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم : **اجْعَلُوها عُمْرَةَ** ، فأحَلَّ النَّاسُ ، إلاَّ من كان معه الهدْي. قالت : فكان الهدْيُ مع رسول الله وأبي بكرٍ وعمرَ ، وذَوي الْيَسارَة ، ثم أَهَلُّوا حين أراحُوا ، قالت : فلما كان يوم النَّحر طهُرت

فأمرني رسول الله صلى الله عليه وسلم فأفضْتُ. قالت : فأُتينا بلحم بقر. فقلتُ : ما هذا ؟ فقالوا : أَهْدَى رسولُ اللَّه عن نسائه بالبقر، فلما كانتْ لَيْلَةُ الحصبَة قُلْتُ : يا رسول اللّه ، أيرجع النّاسُ بحَجَّةٍ وعمرة ، وأرجع بحَجَّة ؟ قالت : فأمَرَ عبدَ الرحمنِ بنَ أبي بكرٍ ، فأرْدَفَني على جَمَله ، قالت : فإني لأذكُرُ ، وأنا حديثةُ السِّنّ أَنْعَسُ فيصيبُ وُجْهي مُؤخّرَةَ الرَّحْلِ حتَّى جئنا إلى التَّنعيم ، فأَهْلَلْنا منها بعُمْرَة، جزاء بعُمْرَة النّاس الّتي اعْتَمَرُوا».

وفي أخرى قالت : « خرجنا مع النبي صلى الله عليه وسلم في حجَّة الوداع ، فمنّا مَنْ أَهَلَّ بعمرة،ومنّا مَنْ أهلَّ بحج. فَقَدِمْنا مَكَّةَ ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **من أحرمَ بعمرة ، ولم يُهْد، فَلْيَحلِلْ، ومن أحرم بِعُمْرة وأهْدَى ، فلا يَحْلِلْ حتَّى يَحلَّ نَحْرُ هدْيه ، ومن أهل بحج فلْيتمَّ حجَّهُ** ، قالَتْ : فحضْتُ ، فلم أزلْ حائضا حتَّى كان يومُ عرفةَ ، ولم أُهْلِلْ إلاَّ بعمرَة ، فأمَرَني رسولُ اللَّه -صلى الله عليه وسلم- : أنْ أَنْقُضَ رَأْسي ، وأَمْتَشط وأُهلَّ بالحج وأترك العمرةَ. ففعلتُ ذلك ، حتَّى قضيتُ حَجَّي ، فبعثَ معي عبد الرحمن بن أبي بكر ، فأمرني: أن أعتمرَ مكانَ عمرتي من التنعيم ».

وفي أخرى قالت : « خرجنا مع رسول اللّه صلى الله عليه وسلم في حجَّة الوداع ، فأَهْلَلْنا بعُمرَة ، ثم قال رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم : **من كانَ معه هدْي فَلْيُهلَّ بالحج مع العمرة ، ثم لا يَحلُّ حتى يَحلَّ منهما جَميعا**. فقدْمتُ مكّة - وأنا حائض- ولم أُطُفْ بالبيت ، ولا بين الصفا والمروة ، فشكوتُ ذلك إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : **انْقُضي رأْسَك وامْتَشطي ، وأهلّي بالحجة ، ودعي العمرةَ** ، قالت : ففعلتُ. فلما قَضَيْنا الحج ، أرْسلَني رسولُ اللّه مع عبد الرحمن بن أبي بكرٍ إلى التَّنعيم فاعتمرتُ ، فقال : **هذه مكانَ عمرتك** ، قالت : فطاف الذين كانوا أهلُّوا بالعمرة بالبيت وبين الصَّفا والمروة ، ثم حَلُّوا ، ثم طافُوا طوافا آخر ، بعد أنْ رَجعوا من منى لحجِّهم. وأمَّا الذين جمعوا الحج والعمرةَ. طافوا طوافا واحدا ».

وفي أخرى قالت : « خرجنا مع رسول اللّه صلى الله عليه وسلم ، فقال : **مَنْ أراد منكم أن يُهلَّ بحج وعمرةٍ فليفعل، ومن أراد أن يُهلَّ بحج فَلْيُهلَّ** ، ومن أراد **أن يُهلَّ بعمرة**

فليُهل ، قالتْ عائشةُ : فأهلَّ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم بحج ، وأهلَّ به ناسٌ مَعَهُ ، وأهَلَّ معه ناس بالعمرة والحج ، وأهلَّ ناسٌ بعمرةٍ ، وكُنْت فيمن أهلَّ بعمرةٍ ».

وفي أخرى قالت : خرجنا مع رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم مُوافين لهلال ذي الحجَّة ، فقال رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم : **من أحبَّ أنْ يُهلَّ بعُمْرة فليُهلَّ ، ومن أحبَّ أن يُهلَّ بحَجَّة فليهل ، فلولا أنِّي أهْدَيْت لأهللت بعُمرةٍ** ، فمنهم من أهلَّ بعمرةٍ ، ومنهم من أهلَّ بحج ، وكنت فيمن أهلَّ بعمرة ، فَحضْت قبل أن أدْخُل مكة فأدركني يومُ عَرفةَ وأنا حائض ، فشكوتُ ذلك إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، وذكر نحوَ ما سبق. وقال في آخره: « فَقَضَى اللَّهُ حَجَّها وعُمرتَها ، ولم يكن في شيء من ذلك هدىً ولا صدقة، ولا صومٌ ».

وفي أخرى قالت : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فمنا من أَهَلَّ بعمرةٍ ، ومنَّا مَنْ أهَلَّ بحج وعمرة ، ومنَّا من أهل بحج وأهلَّ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم بالحج فأمَّا من أهَلَّ بعمرة : فَحَلَّ. وأما من أهل بحج ، أو جَمَعَ الحج والعمرة : فلم يَحلُّوا حتى كان يومُ النحر ».

وفي أخرى قالت : « خرجنا مع رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم ، لا نَرَى إلا أنهُ الحجُّ ، فلما قَدمنا [مَكَّةَ] تطوَّفْنا بالبيت ، فأمر رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم من لم يكن ساق الْهَدي أن يَحلَّ، قالت : فَحَلَّ من لم يكن ساقَ الهديَ ، ونساؤه لم يَسُقْنَ الهَدْيَ فأَحْلَلْنَ. قالت عائشةُ : فَحضْت فلم أطُف بالبيت ، فلَمَّا كانت ليلةُ الحَصْبَة ، قلت : يا رسول اللَّه يرجعُ النَّاس بحجَّة وعمرة ، وأرجعُ أنا بحَجَّة؟ قال : **أوَ ما كُنْت طُفْت لَيَاليَ قدمنا مَكَّةَ ؟** قلت : لا. قال : **فَاذْهبي مع أخيك إلى التَّنعيم فأهلِّي بعُمرةٍ ، ثُمَّ موْعدُك مكان كذا وكذا** ، قالت صفيَّةُ : ما أرَاني إلاَّ حابسَتَكُمْ ، قال : **عَقْرَى حَلْقى ، أو ما كُنْت طُفْت يوم النَّحرِ ؟** قالت بَلَى ، قال : **لا بأس عليك ، انْفِري**. قالت عائشة : فَلَقِيَني رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم، وهو مُصْعِدٌ من مَكَّة، وأنا مُنهَبطَةٌ عليها أو أنا مُصْعدة ، وهو مُنْهَبطٌ منها».

وفي أخرى قالت: «خرجنا مع رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم نُلبِّي لاَ نَذْكُرُ حجًا ولا عُمْرة..» وذكر الحديث بمعناه.

وفي أخرى قالت : « قالت : يا رسولَ اللّه ، يصْدُرُ النّاسُ بنُسُكين ، وأصْدُرُ بنُسُك واحد ؟ قال: **انتَظِري ، فإذا طَهُرْتِ فاخرُجي إلى التّنعيم ، فأهلّي منْهُ ، ثمّ ائتيا بمكان كذا ، ولكنها على قدر نفقتك، أو نَصَبك** ».

وفي أخرى قالت : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم لخمسٍ بقينَ من ذي القَعدة ، ولا نُرى إلا أنّه الحجُّ فلما كُنّا بسَرِفَ حِضْت حتّى إذا دَنَوْنا من مَكّة : أمرَ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم مَنْ لَمْ يَكن معه هَدْيٌ - إذا طَافَ بالبَيْت وبين الصّفا والمروة - أنْ يَحلّ قالت عائشةُ: فُدخِلَ علينا يومَ النّحْرِ بلَحمِ بَقَرٍ فقلت: ما هذا؟ فقيل: ذَبَح رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم عَنْ أزْواجه».

وفي أخرى قالت : « خرجنا لا نُرى إلا الحجّ ، فلما كُنّا بسَرِفَ أو قريبا منها حِضْت ، فدخَلَ عليَّ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم وأنا أبكي، فقال: **مَالَك، أنَفِسْتِ؟** قلت: نعم، قال: **إنَّ هذا أمرٌ كَتَبَهُ اللّهُ على بنات آدَمَ، فَاقْضي ما يَقْضي الحاجُّ، غيْرَ أنْ لا تطُوفي بالبيت** قالت: وَضَحّى رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم عن نسائه بالبقر» هذه رواياتُ البخاري ومسلم.

وللبخاري أطرافٌ من هذا الحديث، قالت عائشةُ : « منّا مَنْ أهَلَّ بالحج مُفْردا ، ومنّا مَنْ قرَنَ ، ومنّا من تَمتَّعَ ». وفي رواية قال : « جاءتْ عائشةُ حاجَّة » لم يزدْ.

وفي رواية قالت : قال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم « **لو استَقبَلْتُ من أمري ما استَدْبَرْتُ، ما سُقْتُ الهديَ ، ولَحَلَلْتُ مع النّاسِ حيثُ حَلُّوا** ».

وفي رواية أنها قالت : « يا رسولَ اللّه ، اعْتَمَرتَمْ ولم أعتَمرْ ؟ فقال : **يا عبدَ الرحْمن، اذهب بأُخْتِكَ ، فَأعْمِرْها من التَّنعيم** ، فأحقَبها على نَاقَة فاعْتَمرَتْ ».

وفي رواية: «أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم بعثَ معها أخَاها عبدَ الرحمن، فأعمرها من التنعيم، وحملها على قَتَب».

وفي أخرى زيادة « وانتظرها رسول اللّه صلى الله عليه وسلم بأعلى مَكّة حتى جاءتْ ».

ولمسلم أيضا أطراف من هذا الحديث ، قالت : « قدم رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم لأَرْبعٍ مَضَيْنَ من ذي الحجَّة – أو خمسٍ – فدخلَ عليَّ وهو غَضْبَانُ ، فقلت : مَنْ أغضَبَكَ ؟ -أدْخَلَهُ اللّهُ النَّار – قال : **أوَ مَا شعَرْتَ : أنّي أمرتُ النّاس بأمْرٍ، فإذا هم يَتَرَدَّدُونَ ، ولو أني استقبلتُ من أمري ما استدبرتُ ما سُقتُ الهديَ معي ، حتى أشتريَه ، ثم أحلّ كما حَلُّوا**».

وفي رواية « أنها أهَلَّتْ بعمرةٍ فقَدمتْ ، فلم تَطُفْ بالبَيْت ، حتَّى حاضَتْ ، فَنَسَكَت الْمَناسِكَ كُلَّها، وقد أهلَّت بالحج ، فقال لها النبي صلى الله عليه وسلم يَوْمَ النَّحْرِ : **يَسَعُكِ طوافُكِ لحَجِّكِ وعُمْرَتكِ**؟ فأبَت ، فَبَعَثَ بها مع عبد الرحمن إلى التَّنعيم، فاعتمرتْ بعد الحج ».

وفي رواية : أنها قالت : « يا رسول الله ، أيَرْجِعُ النّاسُ بأجْرَيْنِ وأرجع بأجر ؟ فأمَرَ عبدَ الرحمن بنَ أبي بكرٍ : أن يَنْطلِقَ بها إلى التَّنعيم ، قالت : فأرْدَفَني خلْفَهُ على جَمَلٍ له ، قالت : فجعَلْتُ أرفعُ خماري ، أحْسِرُهُ عَنْ عُنُقي ، فيَضْرِبُ رِجْلي بعلَّة الرَّاحلَة ، فقلت : له وهل ترى من أحد ؟ قالت : فأهللتُ بعمرةٍ ، ثم أقبَلْنا حتى أنتهَينا إلى رسول اللّه –صلى الله عليه وسلم– وهو بالْحَصْبَة ».

وأخرج الموطأ من هذه الروايات : الرواية الخامسة والثامنةَ والثانيةَ عشرةَ من المتفق بين البخاري ومسلم. وله في أخرى قالت: «قدمت مَكَّة وأنا حائضٌ، فلم أطُفْ بالبيت، ولا بين الصفا والمروة، فشكوتُ ذلك إلى رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم، فقال: **افْعلي مَا يَفْعَلُ الحاجُّ ، غيرَ أن لا تَطُوفي بالبيت ، ولا بين الصفا والمروة ، حتى تطهري** ».

وأخرج أبو داود من هذه الروايات : الرواية الأولى من أفراد مسلم ، والثالثة والخامسة السابعة والثَّامنةَ من المتفق بين البخاري ومسلم. وله في أخرى قالت : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا نَرى إلا أنَّهُ الحج ، فلما قدمنا طُفْنا بالبيت ، فأمرَ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم : **من لم يَكُنْ ساقَ الهديَ : أن يَحلَّ، فَحَلَّ من لم يكن ساقَ الهديَ** ».

وفي أخرى مثل الثامنة ، وأسقط منها : « **فَأمَّا مَنْ أهَلَّ بعُمْرَةٍ فحلَّ** ».

وفي أخرى : أنَّ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « **لو استقبلتُ من أمري ما استدبرْتُ : لما سُقتُ الهدي** - قال أحدُ رواته : أحْسبُه قال : ولَحللْتُ مع الذي أحلُّوا من العمرة - قال: أراد أنْ يكون أمْرُ النَّاس وَاحدا».

وأخرج النسائي من هذه الروايات: الرواية الرابعة والخامسة ، وأخرج من السابعة طرفا ، إلا قوله : «**أنْ يُهلَّ بحَجَّة فَلْيُهلَّ**». وأخرج الرواية التاسعة، ومن الثانية عشرة طرفا، إلى قوله: «**إذا طاف بالبيت أن يحلَّ**». وأخرج الرواية الثالثة عشرة.

وأما الترمذي : فإنه لم يُخرج من هذا الحديث شيئا إلا طرفا واحدا قالت : «حضْت ، فأمرني رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم : **أن أقضي المناسك كلّها ، إلا الطواف بالبيت** ».

وحيث اقتصر على هذا الطرف لم أثبت علامته على الحديث وقنعت بالتنبيه على ما ذكر منه.

1.415- Hz. Âişe anlatıyor:

"Hac aylarında ve hac günlerinde, hac gayesiyle Rasûlullah'la (as.) birlikte (Medîne'den yola) çıktık. Serif mevkiinde konakladık. Hz. Peygamber, ashâbına dedi ki:

"- Yanında kurbanlık olmayan ve bu haccını da umreye çevirmek isteyen, umre yapsın! Yanında kurbanlığı olanlar ise, böyle yapmasın!"

Bunun üzerine (yanında kurbanlığı olmayan) sahâbelerden bazıları buna uydu, bazısı uymadı. Hz. Peygamber'in ve hali vakti yerinde olan bazı sahâbelerin ise kurbanlıkları vardı, bu yüzden onlar umre yapmadılar.

Sonra Rasûlullah (as.) benim yanıma geldi. Ben, ağlıyordum. Buyurdu ki:

"- Niye ağlıyorsun hanım?"

"- Ashâbına söylediklerini duydum; bu sözlerle ben, umre yapmaktan men edilmiş oldum."

"- Bir durum mu var?"

"- Namaz kılamıyorum."

"- Bu sana zarar vermez. Sen, Âdem'in kızlarından birisin; Allah bütün kadınlar için takdir ettiği bir şeyi senin için de yazdı. Sen, haccına devam et! Allah, belki umreyi de nasip eder!.."

Bunun üzerine haccıma devam ettim Mina'ya vardığımızda (âdetten) temizlenmiştim. Sonra Mina'dan çıktım, (Mekke'ye gidip) Kâbe'de ifâza tavafını yaptım. Nihayet (bayramın 3. günü şeytan taşladıktan sonraki) son nefirde, Rasûlullah'la (as.) birlikte Mina'dan çıktım. Hz. Peygamber, el-Muhassab'da konakladı, biz de O'nunla birlikte konakladık. Sonra kardeşim Abdurrahman'ı çağırıp dedi ki:

"- Kızkardeşini Harem bölgesinin dışına çıkar, umre için ihrâma gîrsin! Sonra tavafı ve sa'yi de yapıp umreyi tamamlayın, sonra da buraya gelin; sizi burada bekliyorum."

Oradan ayrıldık. Umreyi yaptıktan sonra seher vaktinde Rasûlullah'ın (as.) yanına vardım:

"- Umreyî yaptın mı?" diye sordu.

"- Evet" dedim.

Bunun üzerine ashâbına hareket emrini verdi, halk da yola koyuldu. Hz. Peygamber de **Medîne**'ye yöneldi."[81]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette hadîsin sonu şöyledir:

"Rasûlullah (as.), ashâbına hareket emrini verdi; yola çıkınca Kâbe'ye gelip sabah namazından önce tavaf yaptı, sonra Medîne'ye yöneldi."

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle der:

"Hacdan başka bir şey düşünmeden Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıktık. Serif'e geldiğimizde ben âdet gördüm. (Üzüntümden) ağlarken Hz. Peygamber yanıma geldi:

"- Niye ağlıyorsun?" dedi.

"- Vallahi bu sene yola çıkmamış olmayı isterdim" dedim.

"- Ne oldu? Yoksa âdet mi gördün?" deyince;

---

[81] **Buharî**, Hayz, 1, 7; Hac, 3, 33, 34, 81; Umre, 8, 9; Edahî, 3, 10; **Müslim**, Hac, 17/111-134; **Muvatta**, Hac, 74/223-225; **Ebû Davud**, Menâsik, 23/1778-1783; **Nesaî**, Hac, 77.

"- Evet" dedim.

"- Bu, Allah'ın, Âdem'in bütün kızları için takdir buyurduğu bir şeydir. Hacıların yaptığı her şeyi sen de yap; yalnız temizlenmedikçe Kâbe'yi tavaf etme" buyurdu.

Mekke'ye gelince de insanlara;

"- Bu haccınızı umreye çevirin" dedi.

Bunun üzerine, yanında kurbanlığı olanlar hariç herkes ihrâmdan çıktı. Rasûlullah (as.), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve bazı varlıklı insanların yanında kurbanlıkları vardı.(İhrâmdan çıkanlar) Mina'ya vardıklarında hacca niyetlendiler. Bayram günü gelince ben de temizlendim; Hz. Peygamber emir verdi, ben de ifâza tavafını yaptım.

Sonra bize sığır eti getirildi:

"- Bu nedir?" dedim.

"- Rasûlullah (as.), hanımları için sığır kurban etti" dediler.

Hasbe gecesinde dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; herkes hac ve umre yapmış olarak (evine) dönüyor, ama ben sadece hac ile dönüyorum..."

Bunun üzerine kardeşim Abdurrahman'a emir verdi; o da beni devesinin terkisine alıp götürdü. Ben, genç bir kadındım; çok iyi hatırlıyorum, uyuklardım da yüzüm semerin arka ağacına çarpardı.

Nihayet Ten'im'e geldik. İnsanların yaptığı umreye mukabil, ben de orada umre için ihrâma girdim."

Başka bir rivâyette de şöyle dedi:

"Vedâ haccında Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıktık. Bazımız umreye, bazımız hacca niyetlenmiştik. Mekke'ye geldik, Rasûlullah (as.) buyurdu ki:

"- Kim umreye niyetlendi de kurbanlık getirmedi ise, ihrâmdan çıksın! Kurbanlık getirdiği halde umreye niyetlenenler ise, kurban kesme günü gelmeden ihrâmdan çıkmasınlar! Hacca niyetlenen de, haccını tamamlasın!"

Ben , âdet görmüştüm, âdet hâlim de Arafa gününe kadar devam etti. Yalnız umre için niyetlenmiştim; Hz. Peygamber saçımı çözmemi, taramamı ve umreyi bırakıp hacca niyetlenmemi emretti.

Ben de öyle yaptım. Nihayet haccımı tamamladım. Hz. Peygamber, kardeşim Abdurrahman'ı benimle yola koydu ve bana, daha önce yapamadığım umrenin yerine Ten'im'de ihrâma girip umre yapmamı emretti."

Diğer bir rivâyette de şöyle anlatır:

"Vedâ haccında Rasûlulah'la (as.) birlikte yola çıktık. Umreye niyetlenmiştik. Sonra Hz. Peygamber dedi ki:

"- Yanında kurbanlığı olan hacca, umre ile birlikte niyetlensin! Sonra her ikisinin ihrâmından beraberce çıkana kadar ihrâmda kalsın!"

Ben, hayız halinde Mekke'ye gelmiştim; bu yüzden Kâbe'yi tavaf edemedim, sa'y da yapamadım. Bunu Hz. Peygamber'e arz edince buyurdu ki:

"- Saçlarını çöz ve tara! Sonra da umreyi bırak, hacca niyetlen!"

Ben de öyle yaptım. Haccı tamamlayınca Rasûlulah (as.) beni, kardeşim Abdurrahman'la birlikte Ten'im'e gönderdi, ben oradan umre yaptım. Sonra Hz. Peygamber bana dedi ki:

"- Bu, senin daha önce yapamadığın umrenin yerine geçer."

Umreye niyetlenenler, tavaf ve sa'yi yapıp ihrâmdan çıkmışlar, **Mina**'dan döndükten sonra da hac için son bir tavaf daha yapmışlardı. Hac ve umreye birlikte niyetlenenler ise tek bir tavaf yaptılar."

Başka bir rivâyette de şunları söyler:

"Rasûlulah'la (as.) birlikte yola çıktık, buyurdu ki:

"- Sizden kim hac ve umreye birlikte niyetlenmek isterse niyetlensin! Sadece hacca niyetlenmek isteyen de yalnız hac için niyet yapsın! Yalnız uımreye niyetlenmek isteyen de umre için niyetlensin!"

Rasûlullah (as.) ve yanındakilerin bir kısmı sadece hacca, bir kısmı ise hac ve umreye birlikte, bazıları da sadece umreye niyetlendiler. Ben, umreye niyetlenenler arasındaydım."

Diğer bir rivâyette de şöyle der:

"Zilhicce hilâline yakın bir zamanda (25 Zilkade'de) Hz. Peygamber'le birlikte yola çıktık. Rasûlullah (as.) buyurdu ki:

"- Kim umreye niyetlenmek isterse, niyetlensin! Kim hacca niyetlenmek isterse, niyetlensin! Şayet kurbanlık getirmeseydim, ben de umreye niyetlenirdim."

Bunun üzerine bazıları umreye, bazıları hacca niyetlendiler. Ben, umreye niyet edenlerdendim. Mekke'ye girmeden âdet gördüm. Bu halde arafa gününe ulaştım. Durumu Hz. Peygamber'e arz ettim..."

Râvî Urve, hadîsi, az önce geçen rivâyetteki gibi anlatır, sonunda da şöyle der:

"Yüce Allah, Âişe'nin hac ve umre yapmasını takdir buyurmuştu; bu hacda ne kurban, ne sadaka ne de oruç vardı..."

Başka bir rivâyette de Hz. Âişe şöyle söyler:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıktık; bazımız umreye, bazımız hac ve umreye, bazımız da hacca niyetlenmiştik. Hz. Peygamber, hacca niyetlenmişti. Umreye niyetlenenler ihrâmdan çıktılar, ama hac ve umreye birlikte niyetlenenler, kurban gününe kadar ihrâmdan çıkmadılar."

Diğer bir rivâyette de şöyle dedi:

"Sadece haccı düşünerek Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıktık. Mekke'ye gelince de Kâbe'yi tavaf ettik. Rasûlulah (as.), kurbanlık getirmeyenlerin ihrâmdan çıkmalarını emretti; onlar da ihrâmdan çıktılar. Hz. Peygamber'in hanımları da kurbanlık getirmemişlerdi, bu yüzden onlar da ihrâmdan çıktılar. Ben o sırada âdet görmüş ve Kâbe'yi tavaf edememiştim. Hasbe gecesinde dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, herkes hem haccını hem de umresini yapmış olarak evine dönüyor, ben ise sadece hacla dönüyorum."

"- Sen, Mekke'ye geldiğimizde Kâbe'yi tavaf etmemiş miydin?"

"- Hayır!"

"- Öyleyse kardeşinle birlikte Ten'im'e git ve umre için ihrâma gir! Sonra falan yerde buluşalım."

O sırada Safiyye;

"- Zannederim sizi ben alıkoyacağım" dedi.

Hz. Peygamber de;

"- Allah iyiliğini versin; sen bayram günü tavaf etmemiş miydin?"

"- Evet."

"- Öyleyse zararı yok, dön git!"

Hz. Âişe;

"Sonra Rasûlullah (as.) Mekke'ye girerken, ben de oradan çıkarken, yahut O çıkarken ben girerken kendisine rastladım" dedi.

Başka bir rivâyette de şöyle dedi:

"Telbiye getirerek Rasûlulah'la (as.) birlikte yola çıktık; ne haccı, ne de umreyi zikretmedik..."

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanlar iki hac ibâdetini (hac ve umreyi) yapmış olarak evlerine dönüyorlar, ben ise bir hac ibâdetiyle..."

"- Bekle! Temizlenince Ten'im'e gider, orada ihrâma girersin! Sonra da şuraya gelirsin. Umre, yapacağın harcamaya veya katlanacağın yorgunluğa göre ecir kazandırır."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Zilkade'nin bitimine beş gün kala Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıktık. Hacdan başka bir şey düşünmüyorduk. Serif'e geldiğimizde ben hayız gördüm. Mekke'ye yaklaşınca Rasûlullah (as.), kurbanlık getirmeyenlerin tavafı ve sa'yi yaptıktan sonra ihrâmdan çıkmalarını emretti. Kurban günü gelince, bize sığır eti getirildi.:

"- Bu nedir?" dedim.

"- Rasûlullah (as.), hanımları adına sığır kesti" dendi.

Bir diğer rivâyet de şöyledir:

"Sadece haccı düşünerek yola çıktık. **Serif**'e veya oraya yakın bir yere gelince ben âdet gördüm. Ağlamaya başladım; O sırada Rasûlullah (as.) yanıma geldi:

"- Neyin var? Yoksa âdet mi gördün?" dedi.

"- Evet" dedim.

"- Bu Yüce Allah'ın, Adem'in kızları için takdir buyurduğu bir şeydir. Sen, Kâbe'yi tavaf hariç, hacıların yaptığı her şeyi yap!"

Rasûlullah (as.) o gün, hanımları adına bir sığır kurban etmişti."

Bütün bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Buharî'nin bazı müfred rivâyetlerinde farklı lafızlar da kaydedilir:

"Hz. Âişe dedi ki:

"Bazımız ifrâd, bazımız kıran, bazımız da temettu haccına niyetlenmiştik."

Bir rivâyette de; **"Âişe** hac için geldi" dedi, ayrıntı vermedi.

Rivâyetlerin birinde Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Eğer işimi önceden bilseydim kurbanlık getirmezdim ve ben de herkesle birlikte ihrâmdan çıkardım."

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe, Rasûlullah'a (as.) şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, sen umre yaptın, ama ben yapmadım."

Hz. Peygamber de;

"- Abdurrahman! Kızkardeşini Ten'im'e götür, oradan umre yaptır!"

Abdurrahman da Âişe'yi terkisine alıp götürdü. Böylece Âişe de umre yapmış oldu."

Başka bir rivâyette ifâde; "Rasûlullah (as.) Âişe ile birlikte kardeşi Abdurrahman'ı da gönderdi, onu deveye bindirdi ve Ten'im'den umre yaptırdı" şeklindedir.

Diğer bir rivâyette de şu ziyâdelik görülür:

"Hz. Peygamber, Âişe'yi Mekke'nin üst tarafında bekledi, nihayet Âişe geldi..."

Müslim'in müfred rivâyetlerindeki farklılıklar da şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Zilhicce'nin 4. veya 5. günü (Mekke'ye) gelmişti. Kızgın bir şekilde benim yanıma geldi:

"- Seni kim kızdırdı? Allah onu cehenneme soksun!" dedim.

"- Biliyor musun; ben insanlara bir emir verdim, ama onlar tereddüt gösteriyorlar. Eğer işimi önceden bilseydim, yanımda

kurbanlık getirmez, (burada) **onu satın alırdım ve ben de herkes gibi ihrâmdan çıkardım.**"

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Âişe umreye niyetlenerek Mekke'ye geldi, temizlenmeden Kâbe'yi tavaf etmedi, ama diğer bütün hac menâsikini yaptı. Orada o, hacca niyetlendi, Hz. Peygamber, kurban günü ona dedi ki:

"- Senin tavafın, haccına ve umrene yetmez mi?"

Hz. Âişe kabul etmeyince, Rasûlulah (as.) onu Abdurrahman'la birlikte Ten'im'e gönderdi. Böylece Âişe, hacdan sonra umre de yaptı."

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanlar iki mükâfatla dönüyorlar, ben bir tek mükâfatla mı döneceğim?"

Rasûlullah (as.) da Abdurrahman'a, onu Ten'im'e götürmesini emretti. Âişe dedi ki:

"Beni, devesinin üzerine kendi arkasına aldı. Ben bazen başörtümü kaldırıp boynumu açıyordum. Abdurrahman, deveyi sürdüğü değnekle ayağıma vurdu. Ona;

"- Birini mi gördün?" dedim.

Hâsılı umreye niyetlendim. Sonra dönüp geldik, Hz. Peygamber Muhassab'da iken O'na ulaştık."

Muvatta, bu rivâyetlerden muttafekun aleyh olan 5., 8. ve 12. rivâyetleri tahric etti. Diğer bir rivâyetinde ise Hz. Âişe şöyle dedi:

"Âdet halinde iken Mekke'ye geldim; ne tavaf, ne de sa'y yapabildim. Bu hali Rasûlullah'a (as.) arz ettim:

"- Hacıların yaptığı her şeyi yap, yalnız temizlenmeden tavaf ve sa'y yapma!" buyurdu.

Ebû Davud da, **Müslim**'in müfred rivâyetlerinden ilkini, muttafekun aleyh olanlardan da 3., 5., 7. ve 8. sini aldı. Başka bir rivâyetinde de Hz. Âişe'nin şu sözü geçer:

"Sadece haccı düşünerek Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıktık. Mekke'ye gelince Kâbe'yi tavaf ettik. Hz. Peygamber, yanında

kurbanlık getirmeyenlerin ihrâmdan çıkmalarını emretti, onlar da çıktılar."

Ebû Davud'un yukarıda geçen 8. rivâyete benzer bir rivâyeti daha vardır, ama orada; "umreye niyetlenenler ihrâmdan çıktılar" cümlesi yoktur.

Diğer bir rivâyette de Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:
"İşimi önceden bilseydim kurbanlık getirmezdim."
Râvîlerden biri; "Zannederim umre yapıp ihrâmdan çıkanlarla beraber ben de ihrâmdan çıkardım" dedi diye ekledi. Hz. Peygamber, insanların işlerinin hep bir ve aynı olmasını istedi.

Nesaî de, bu rivâyetlerden 4., 5., 9. ve 13. rivâyetleri, 7. ve 12. rivâyetlerin de küçük bir bölümünü aldı.

Tirmizî ise bu hadîsin sadece çok küçük bir kısmını aldı. Orada da Hz. Âişe şöyle dedi:
"Âdet görmüştüm. Rasûlullah (as.), tavaf hariç bütün hac menâsikini yapmamı emretti."
Sadece bu kadarcık bir bölümü aldığı için hadîsin başına **Tirmizî**'nin işaretini koymayıp burada belirtmekle yetindim.

İZAH

Hz. Âişe'nin âdet gördüğü yer olan **Serif**, **Mekke**'ye sekiz mil mesafede bir yerdir.

Safiyye'nin, Hz. Peygamber'e; **"Zannederim sizi ben alıkoyacağım"** şeklindeki sözü, onun da âdet gördüğünü ifâde etmektedir. **Safiyye,** vedâ tavafını yapmadan hayız görmüş, Hz. Peygamber'in de Medîne'ye dönmeye karar verdiğini duyunca, temizlenip vedâ tavafını yapıncaya kadar kafileyi bekleteceğini ifâdeye çalışmıştır. Ama Rasûlullah (as.), **Safiyye**'nin ziyaret tavafını yaptığını öğrenince, kendisine dönüp gidebileceğini söylemiştir.

"Allah iyiliğini versin!.." diye tercüme ettiğimiz "عَقْرَى حَلْقَى" lafzı, genellikle kadınlar için kullanılan iki sıfattır. Bu sıfatların sözlük anlamlarının dışında gerçek delâleti konusunda farklı görüşler

vardır. Hayız gören kadın anlamına gelmekle birlikte daha çok bedduâ ve uğursuzluk manasında kullanılır. Hayret ifâdesi olarak kullanıldığı, uğursuzluğundan kavmini yaraladığı anlamında kullanıldığı da rivâyet edilmiştir.[82]

Âdet gören kadın tavaf dışında bütün hac ibâdetlerini yapabilir. Cünüp ve hayızlı biri, bu haliyle Kâbe'yi tavaf edecek olsa, ceza olarak bir deve kesmesi gerekir. Abdestsiz olarak yapılan ziyaret tavafı için bir koyun kesmek, kudum tavafı için ise sadaka vermek gerekir.[83]

١٤١٦- (خ م ت د ــ عبد الرحمن بن أبي بكر الصديق رضي الله عنهما) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم: «أمرني أنْ أردِفَ عائشةَ وأُعْمِرَهَا من التَّنعيم». هذه رواية البخاري ومسلم والترمذي.

وفي رواية أبي داود : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال لعبد الرحمن : « **يا عبدَ الرحمن، أرْدِف أُختكَ فأعْمِرهَا من التَّنعيم ، فإذا هَبَطْتَ بها من الأَكَمةِ فلْتُحْرِمْ، فإنها عمرةُ مُتَقَبَّلة**».

1.416- Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman'ın şöyle dediği rivâyet edilir:

"Hz. Peygamber bana, Âişe'yi yanıma alıp Ten'im'den umre yaptırmamı emretti."[84]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buhârî, Müslim** ve **Tirmizî**'nindir.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise Rasûlullah (as.), Abdurrahman'a şöyle dedi:

---

[82] Bkz., **Zemahşerî**, *Fâik*, III, 10; **İbnu'l-Esir**; *Nihâye*, I, 428.

[83] Bu Hadîs hakkında serdedilen görüşler için bkz., **İbn Hacer**, III, 491 vdv., 715 vdv.; **Aynî**, IX, 193 vdv.; **Evcezu'l-Mesâlik**, VIII, 73 vdv.; **Zürkanî**, III, 230; **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 43 vdv.; **Kastalânî**, IX, 67, 354 vdv.

[84] **Buhârî**, Umre, 6; Cihâd, 125; **Müslim**, Hac, 1.7/1.35; **Ebû Davud**, Menâsik, 80/1995; **Tirmizî**, Hac, 91/934.

"- Ey Abdurrahman! Kızkardeşini yanına al, ona Ten'im'den umre yaptır. Âişe'yi tepeden aşağıya indirdiğinde ihrâma girsin; çünkü bu, makbul bir umredir."

İZAH

Ten'im; Mekke'ye 6 km. mesafede ve Harem sınırları içinde olmakla birlikte Harem'den sayılmayan bir yerdir. Mekkelilerin mîkat mahallidir.

Hanefî fukahası, **Hz. Âişe**'nin yaptığı bu umrenin, hayızlı olması sebebiyle daha önce yapamadığı umrenin kazası olduğunu söyler. Az önceki hadîste geçen; "**Bu, önceki umrenin yerinedir**" cümlesi, bu fikri te'yid etmektedir.

Diğer üç mezheb ise, bu umrenin kaza olmadığını ifâde ederler.

١٤١٧- (خ م س ــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : « قَدِمتُ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم وهو مُنيخٌ بالبَطْحاء. فقال :**بم أهْلَلْتَ** ؟ قُلْتُ : بإهلال النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : **هل سُقْتَ الهَدْيَ** ؟ قلتُ : لا. قال : **فَطُفْ بالبَيْت وبالصفا والمروة ، ثم حِلَّ**. فَطُفْتُ بالبيت وبالصفَّا والمروة ، ثم أتَيْتُ امرأةً من قومي فَمَشَطَتْني وغَسلت رأسي ، وكنتُ أُفتي بذلك النَّاسَ ، فلم أزَلْ أُفتي بذلك مَنْ يسألُني في إمارة أبي بكرٍ، فلما مات وكان عمر : إنّي لَقائم في الموسم ، إذ جاءني رجلٌ ، فقال : اتَّئدْ في فُتْياكَ ، إنك لا تدري ما يُحدِثُ أميرُ المؤمنين في شأن النُّسُك ، فقلتُ : أيُّها النَّاس ، مَنْ كُنَّا أفْتَيْناه بشيء فَلْيَتَّئد ، فهذا أمير المؤمنين قَادمٌ عليكم فَبِه فائْتَمُّوا. فلما قدم قُلتُ له : يا أمير المؤمنين ، ماهذا الذي بلغني ، أحْدَثْتَ في شَأنِ النُّسُك؟ فقال: إنْ نأخُذْ بكتَابِ الله تعالى ، فإنَّ الله يقول: **{ وأتمُّوا الحجَّ والعُمْرَةَ لله }** [البقرة: ١٩٦] وإنْ نأخُذْ بسُنَّةِ رسولِ الله وقد قال: «**خُذوا عني منساكَكُمْ**». فإنّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم لم يَحلَّ حتَّى نَحرَ الهديَ». هذه رواية البخاري والنسائي.

وفي رواية مسلم والنسائي أيضا « أنَّ أبا موسى كان يُفتي بالمُتعَة ، فقال له رَجلٌ: رُوَيْدك ببعض فُتْياك ، فإنك لا تدري ما أحدثَ أمير المؤمنين ، فلقيهُ بعدُ فسألهُ ؟ فقال له عمر: قد

علمتُ : أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قد فعلَه وأصحابُه، ولكن كرهتُ : أنْ يظلُّوا مُعْرِسِينَ بِهِنَّ في الأراك ، ثم يَرُوحون في الحجِّ تَقْطُرُ رُؤوسُهم ».

1.417- Ebû Musa'l-Eş'arî anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Batha'da mola verdiği sırada yanına gittim. Bana dedi ki

"- Neye niyetlendin?"

"- Allah Rasûlünün niyet ettiği şeye" dedim.

"- Kurbanlık sevk ettin mi?"

"- Hayır!"

"-Öyleyse Kâbe'yi tavaf et ve Safâ ile Merve arasında say yap, sonra da ihrâmdan çık!" buyurdu.

Ben de tavaf ve sa'y'i yaptım. Sonra kabilemden bir kadının yanına gittim. Kadın, başımı yıkadı ve saçlarımı taradı.

Artık ben, insanlara bu şekilde (hac zamanına kadar umre ile faydalanmak üzere) fetvâ veriyordum. Hz. Ebû Bekir'in halifeliği boyunca bana soran herkese bu fetvâyı verdim. Hz. Ebû Bekir vefat edip yerine Hz. Ömer halife olduğunda, bir gün hac esnasında ayakta durduğum bir sırada, birden adamın biri bana dedi ki:

"- Verdiğin fetvâya dikkat et! Herhalde sen, mü'minlerin Emîrinin, hac ibâdeti konusunda neler ihdâs ettiğini bilmiyorsun..."

Bunun üzerine ben de halka şunları söyledim:

"- Ey insanlar; biz kime fetvâ vermişsek, dikkatli olsun! İşte şu size gelen, mü'minlerin Emîridir. Siz ona uyun!"

Hz. Ömer gelince ona da dedim ki:

"-Ey mü'minlerin emîri; hac ibâdetinde ihdâs ettiğin şey konusunda bana ulaşan haberin aslı nedir?"

Şu cevabı verdi:

"-Eğer biz, Allah'ın Kitab'ına uyacaksak, Yüce Mevlâ; ***'Hac ve umreyi Allah için tam yapın!'***[85] buyurmaktadır. Yok eğer Rasûlünün sünnetine uyacaksak, O da; ***'Hac menâsikinizi benden öğrenin!'***

---

[85] Bakara, 196.

buyurmuştur. Hz. Peygamber de kurban kesmeden ihrâmdan çıkmamıştı."[86]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buhârî** ve **Nesaî**'nindir.

Müslim'in rivâyetinde ve **Nesaî**'nin de diğer bir rivâyetinde ise şöyledir:

Ebû Musa, temettu haccına fetvâ verirdi. Biri ona;

"- Fetvân hakkında dikkatli ol! Herhalde sen, mü'minlerin Emîrinin ne emir verdiğini bilmiyorsun?" dedi.

Ebû Musa, bilâhare Hz. Ömer'i görünce, kendisine meseleyi sordu, Hz. Ömer şöyle dedi:

"- Rasûlullah (as) ve ashâbının temettu yaptığını ben de biliyorum. Ama ben, insanlar Erâk'da hanımlarıyla yatsınlar da, sonra saçları su damlatır bir vaziyette hac ibâdetini yapmaya gitsinler!.. Bunu güzel bulmuyorum."

İZAH.

Erâk; Mekke yakınında bir vâdidir. **Arafat**'ta vakfe yerlerinden biri olduğu, **Nemire**'de bir yer adı olduğu da söylenmiştir.[87]

Daha önce de geçtiği üzere **Hz. Ömer,** temettu haccını güzel bulmuyordu. Çünkü tamamen ibâdete hasredilmesi gereken o günlerde, umre ile hac arasındaki üç-dört günü fırsat bilerek ihrâmdan çıkmayı ve cinsî hayat dahil her şeyi yapmayı, hemen arkasından da hac için ihrâma girmeyi kabullenemiyordu. Bununla birlikte temettu haccının câiz olduğunu ve müslümanlar tarafından yapıldığını bildiğini söylemeyi de ihmal etmiyor.

"Saçların su damlatması" cümlesi ile, cünüplükten dolayı gusletmeye işaret edilmiştir.

1.413 nolu hadîste **Hz. Ali; "Allah Rasûlü neye niyet etti ise ben de ona niyet ettim"** demişti. İzahına çalıştığımız hadîste de **Ebû**

---

[86] **Buhârî**, Hac, 32, 34, 125; Umre, 11; Megâzî, 60, 77; **Müslim**, Hac, 22/154-157; **Nesaî**, Hac, 50.

[87] **Mu'cemu'l-Buldân**, I, 164.

Musa'l-Eş'arî aynı şeyi söylemişti. Ama Hz. Peygamber, **Ebû Musa**'ya ihrâmdan çıkmasını emrederken, **Hz. Ali**'ye ihrâmlı kalmasını söylemişti. Bunun sebebi, **Ebû Musa**'nın kurbanlığı bulunmamasına mukabil, **Hz. Ali**'nin kurbanlık hayvana sahip olmasıdır. **Ebû Davud**'da geçen; **"Ali, Yemen'den, Rasûlullah'ın (as.) develerini getirmişti"**[88] hadîsi de bunu doğrular.

Ebû Musa'nın, yanına giderek başını yıkattığı kadının kim olduğu bilinmemektedir. Onun, kardeşlerinden birinin karısı veya kızı olduğu ileri sürülmüş, mutlaka mahremlerinden biri olduğu söylenmiştir.[89]

١٤١٨– (خ م ت ـــ **أنسُ بن مالك** رضي الله عنه) قال: « قدِمَ عليٌّ من اليَمَنِ على رسول الله صلى الله عليه وسلم بمكةَ فقال له رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم: **بم أَهْلَلْتَ**؟ قال: بما أَهَلَّ به رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم فقال: **لَوْلا أنَّ مَعيَ الهدْيَ لأحلَلْتُ**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

1.418- Enes b. Mâlik anlatıyor:

Hz. Ali, Yemen'den Mekke'ye, Rasûlullah'ın (as.) yanına geldi. Hz. Peygamber;

"- Neye niyet ettin?" diye sordu.

"- Allah Rasûlünün niyet ettiği şeye" deyince, Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"- Şayet yanımda kurbanlığım olmasaydı, ben de ihrâmdan çıkardım."[90]

١٤١٩– (د س ـــ **البراء بن عازب** رضي الله عنهما) قال : « كنتُ مع عليّ ، حين أمَّرَهُ رسولُ صلى الله عليه وسلم على اليمن ، فَأَصَبْتُ مَعَهُ أوَاقيَّ ، فلما قَدِمَ عليٌّ على رسول الله صلى الله عليه وسلم وجَدَ فاطمَة قد نضَحَتِ الْبَيْتَ بِنَضُوحٍ ، فغضِبَ، فقالت: مالك؟ فَإنَّ

---

88 **Ebû Davud**, Menâsik, 56/1905.

89 Bkz., **İbn Hacer**, III, 488; **Aynî**, IX, 187; **Kastalanî**, IV, 63.

90 **Buharî**, Hac, 32; **Müslim**, Hac, 21/153; **Tirmizî**, Hac, 109/956.

رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قد أمَرَ أصحابَهُ فأحَلُّوا، قال: قلتُ لها إني أهللتُ بإهلال النبيِّ صلى الله عليه وسلم، قال: فأتيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم، فقال لي رسول اللّه صلى الله عليه وسلم: **كيف صنعتَ؟** قلتُ: أهللتُ بإهلال النبي صلى الله عليه وسلم، قال: **فإني سُقتُ الهدْيَ وقرنتُ**، قال: **وقال لي: انْحَرْ من البُدن سبعا وستين، أوستا وستينَ، وأمْسك لنفسك ثلاثا وثلاثين، أو أربعا وثلاثين، وامسكْ من كُلِّ بَدَنة منها بَضْعَةً**». هذه رواية أبي داود.

ورواية النسائي قال: « كنتُ مع عليٍّ بن أبي طالب ، حين أمَّرَهُ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم على اليمن. فلما قدمَ على النَّبي صلى الله عليه وسلم ، قال عليٌّ : فأتيتُ رسولَ اللّه ، فقال لي رسول اللّه : **كَيْفَ صَنَعْتَ** ؟ قلت : إنِّي أهْلَلْتُ بإهْلالك ، قال : **فإنِّي سُقْتُ الهدْيَ وقَرْنتُ** ، قال : وقال لأصحابه : **لو اسْتَقْبَلْتُ كما اسْتَدبرتُ : لفعَلْتُ كما فعلْتُمْ ، ولكن سُقْتُ الهدْيَ وقَرْنتُ** ». وفي أخرى له بنحوه ، وفيها : ذكر النَّضُوح ، مثل رواية أبي داود.

1.419- Berâ' b. Âzib anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü, Hz. Ali'yi Yemen'e gönderdiği sırada ben, Hz. Ali'nin yanında idim. Onunla birlikte kantar kantar mal elde ettim. Sonra Hz. Ali, Rasûlullah'ın (as.) yanına dönünce,(zevcesi) Fatıma'nın çadırı temizleyip tütsülediğini gördü. Bu hale canı sıkıldı. Hz. Fatıma dedi ki:

"- Neyin var? Rasûlullah (as.), ashâbına emir verdi, onlar da ihrâmdan çıktılar. (Sen niye çıkmıyorsun?)."

Hz. Ali şu cevabı verdi:

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) niyet ettiği şeye niyetlenmiştim. (O henüz ihrâmdan çıkmadı, ben nasıl çıkayım?)."

Sonra Hz. Ali şöyle anlatır:

Bunun üzerine Hz. Peygamber'e gittim. Bana;

"- Nasıl yaptın?" dedi. Ben de;

"- Allah Rasûlünün niyet ettiği şeye niyetlenerek ihrâma girdim" dedim. Buyurdu ki:

"- Ben, kurbanlık getirmiştim; bu yüzden hacc-ı kıran yaptım. Sen şimdi şu kurbanlıklardan 67 -veya 66- **tanesini kes! 33** -veya 34- **tanesini de kendine ayır! Kestiğin her hayvandan da** (bana) **bir parça et ayır!"**[91]

RİVÂYETLER.

Bu, **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Hz. Ali'yi Yemen'e gönderdiğinde, yanında ben de vardım. Sonra Hz. Ali, Hz. Peygamber'in yanına döndü.

Hz. Ali şöyle anlatır:

"Ben, Rasûlullah'a (as.) gittim. Bana;

"- Nasıl yaptın?" diye sordu. Ben;

"- Senin niyetin gibi diye niyet ederek ihrâma girdim" deyince, şöyle söyledi:

"- Ben kurbanlık getirmiştim; bu yüzden kıran yaptım."

Sonra ashâbına şöyle dedi:

"- Eğer işimi önceden bilseydim,ben de sizin yaptığınız gibi yapar (ihrâmdan çıkar) **dım. Fakat ben kurbanlık getirdim ve bu yüzden hac ile umreyi birleştirdim** (kıran yaptım)."

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde, **Ebû Davud**'daki, evin temizlenip tütsülenmesi olayı da kaydedilir.

İZAH

Hz. Ali'yi kızdıran olay, **Hz. Fatıma**'nın ihrâmdan çıkıp süslenmesidir.

Rivâyette; **"Develerin 67** -veya 66- **tanesini kes!"** denmesine rağmen, yine **Ebû Davud**'un rivâyetinde, Hz. Peygamber'in kendi elleriyle 63 deve kestiği, kalanları da **Hz. Ali**'nin kestiği ifâde edilmektedir.[92] Meselenin doğrusu da bu ikinci rivâyettir. İzahına çalıştığımız hadîste, hem 66 veya 67 diye râvînin bir tereddüdü görülmekte, hem de; **"66 tanesini sen kes, 34 tanesini de kendine**

---

[91] **Ebû Davud**, Menâsik, 24/1797; **Nesaî**, Hac, 49.

[92] **Ebû Davud**, Menâsik, 56/1905.

ayır!"cümlesiyle bir tezat göze çarpmakta, sanki yüz devenin tamamını **Hz. Ali** kesmiş gibi görülmektedir.

Hadîs, Hz. Peygamber'in, vedâ haccında hacc-ı kıran yaptığını açıkça belirtmektedir. Ancak hadîsin râvîlerinden **Haccâc b. Muhammed el-Massîsî** ile **Ebû İshak es-Sebîî** sika olmakla birlikte hayatlarının sonlarına doğru akılları karışmıştır.

١٤٢٠- (خ س ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « جاء عليٌّ من الْيَمَن في حجَّة الوَداع ، فقال رسول اللّه صلى الله عليه وسلم لِعَلّي :**بم أَهللتَ** ؟ قال : أهللتُ بما أَهَلَّ به النبيُّ ؟ قال: **أمسكْ فإنَّ مَعَنَا هَديًا** ». وفي رواية قال : « أمَرَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم عليا : **أن يُقيمَ على إحرَامِهِ** ». وفي أخرى له « قال له : **فأهْدِ** ، **وامْكُثْ حرَاما** ». أخرجه البخاري. وفي رواية النسائي قال : « قَدِمَ عَليٌّ من سِعَايتِهِ ، فقال له النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **بِمَ أهلَلْتَ**؟ قال: بما أهلَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم. قال : **فأَهْدِ وامْكُثْ حرَاما. كما أنْت** ، قال : وأهْدَى عليٌّ لَهُ هَدْيا».

1.420- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Veda haccı sırasında Hz. Ali, Yemen'den dönmüştü. Rasûlullah (as.) Ali'ye dedi ki:

"- Neye niyet ettin?"

"- Allah elçisinin niyet ettiği şeye" deyince, şöyle buyurdu:

"- Öyleyse bir kurbanlık ayır, çünkü bizde kurbanlık var."[93]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette ibâre şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Hz. Ali'ye, ihrâmlı kalmasını emretti."

Başka bir rivâyette de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Kurbanlık ayır ve ihrâmlı kal!"

Bunlar, **Buhârî**'nin rivâyetleridir.

---

[93] **Buhârî**, Hac, 32, 34, 35, 81; Umre, 6; Şerike, 15; Megâzî, 61; Temennî, 3; İ'tisâm, 27; **Nesaî**, Hac, 52.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Ali görevinden dönüp geldi. Hz. Peygamber, ona dedi ki:

"- Neye niyetlendin?"

"- Allah'ın elçisi neye niyetlendi ise, ona."

"- Öyleyse kurbanlık ayır ve olduğun gibi ihrâmlı kal!"

Bunun üzerine Hz. Ali, kendisi için bir kurbanlık ayırdı."

١٤٢١- (خ م ـ **عبد الله مولى أسماء بنت أبي بكر** رضي الله عنهما) «كَانَ يَسْمَعُ أَسْمَاءَ تَقُولُ ، كلما مرّتْ بالْحَجُونِ : صلى الله على رَسُولِ اللّه صلى الله عليه وسلم : لَقد نَزَلْنَا مَعَهُ ها هنا ، وَنَحْنُ يومئذ خفافُ الْحَقَائبِ ، قَليلٌ ظَهْرُنَا، قَليلَةٌ أَزْوادُنَا ، فَاعْتَمَرْنَا معه ، أنا وأختي عائشةُ ، وَمَعَنَا الزبيرُ ، وفُلانٌ وفُلانٌ ، فلما مَسَحْنَا أَحلَلْنا ، ثم أهللنا من العشيّ بالحج». أخرجه البخاري ومسلم.

1.421- Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'nın âzâdlısı Abdullah[94] anlatıyor:

"Esmâ, ne zaman Hacun mevkiinden geçse şöye söylerdi:

"Allah'ın salât ve selâmı Rasûlünün üzerine olsun... O'nunla birlikte burada konaklamıştık. O gün bizim dağarcığımız hafif, binitimiz ve erzakımız da azdı. Ben, kızkardeşim Âişe ile Zübeyr ve falan falan kişiler umre yapmıştık. Tavafı tamamlayınca ihrâmdan çıktık, sonra geceleyin hac için ihrâma girdik."[95]

١٤٢٢- (د س ـ **أنس بن مالك** رضي اللّه عنه) قال: «خرجَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم، وَخرَجْنا مَعهُ، فلّما بَلغَ ذا الْحُلَيفَةِ صَلّى الظُّهر ثم رَكبَ راحلتَهُ، فلما استَوَتْ به على البيداء أهلّ بالحجِّ والعمرة جَميعا فأهْلَلْنا معَهُ، فَلَّما قدمَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم مَكّةَ، وطفْنا أمَرَ النّاسَ: أنْ يَحلُّوا فَهَابَ الْقومُ، فقال لهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم

---

[94] **Ebû Ömer, Abdullah b. Keysân el-Kuraşî et-Teymî el-Medenî:** Aslen Mekkelidir. Büyük tâbiîlerdendir. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'nın âzâdlısıdır. Esmâ'dan ve Abdullah b. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbn Cüreyc, Amr b. Dînâr rivâyet eder. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[95] **Buhârî**, Umre, 11; **Müslim**, Hac, 29/193.

وسلم: لولا أنَّ مَعي الهدي لأحْلَلْتُ ، فَحلَّ القَوْمُ، حتَّى حلُّوا إلى النّساء، ولم يَحل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ولم يُقَصِّرْ إلى يوم النَّحْر ».

أخرجه النسائي. وفي رواية أبي داود قال : « باتَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم بها – يعني بذي الحليفة – حتى أصبح، ثم ركبَ ، حتى إذا استوتْ به راحلَتُهُ على البيداء حَمدَ وسَبَّحَ وكَبَّرَ ، ثم أهَلَّ بحجَّة وعُمْرَة ، وأهَلَّ النَّاسُ بهما ، فَلمَّا قَدمَ أمرَ النَّاس فَحلُّوا، حتى إذا كانَ يومُ التروية ، أهلُّوا بالحج ، فَلما قَضَى رَسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم الحجَّ نَحَر سَبْعَ بدَنات بيده قياما ».

1.422- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıktık; Zülhuleyfe'ye varınca Hz. Peygamber öğleyi kıldı, sonra devesine bindi. Devesi Beydâ tepesine çıkınca, hac ve umre için niyet etti. Biz de O'nunla birlikte niyetlendik. Mekke'ye ulaşınca ve biz de tavafımızı yapınca, insanlara, ihrâmdan çıkmalarını emretti. Halk, endişe etti. Rasûlullah (as.) onlara dedi ki:

"- Eğer yanımda kurbanlık olmasaydı, ben de ihrâmdan çıkardım."

Bunun üzerine halk da ihrâmdan çıktı. Hatta hanımlarının yanına bile gittiler. Hz. Peygamber ise, kurban kesme gününe kadar ihrâmdan çıkmadı, saçlarını da kısaltmadı."[96]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Nesaî**'nindir. **Ebû Davud**'un rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) geceyi Zülhuleyfe'de geçirdi. Sabah olunca deveye bindi; Beydâ tepesine çıkınca Allah'a hamdetti, tesbîh etti ve tekbîr getirdi. Sonra hac ve umreye niyetlendi. İnsanlar da hac ve umreye niyetlendiler. (Mekke'ye) gelince halka emretti ve halk da ihrâmdan çıktı. Terviye günü gelince hac için tekrar ihrâma girdiler.

---

[96] **Ebû Davud**, Menâsik, 24/1796; **Nesaî**, Hac, 143.

Hz. Peygamber hac ibâdetini tamamlayınca, kendi eliyle yedi deveyi ayakta kurban etti."

İZAH

Muhtelif rivâyetlerde Rasûlullah'ın (as.) kestiği develerin sayısı konusundaki farklı rakkamlar, bir çelişkiyi değil, herkesin gördüğü kadarını rivâyet ettiğini ifâde eder.

١٤٢٣- (د س - **بلال بن الحارث** رضي الله عنه) قال : « قُلْتُ : يا رسولَ الله ، فَسْخُ الحجِّ لنا خاصَّةً ، أو لمن بعدَنا ؟ قال : **بلْ لكم خاصَّةً** ». هذه روايةُ أبي داود. وروايةُ النسائي قال: « قلتُ: يا رسول الله ، أفسْخُ الحجِّ لَنَا خاصَّةً ، أم للنَّاس عامَّةً؟ قال : **بَلْ لنا خاصَّةً**».

1.423- Bilal b. el-Hâris[97] anlatıyor: Dedim ki;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, haccı feshedip (umreye çevirmek) sadece bize mi mahsustur, yoksa bizden sonrakiler için de geçerli midir?"

"- Sadece size mahsustur."[98]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Ebû Davud**'undur.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; haccı feshetmek sadece bize mi mahsustur, yoksa bütün insanlar için geçerli midir?"

"- Sadece size mahsustur."

---

[97] **Ebû Abdurrahman, Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî el-Medenî:** ö. 60/680. .Sahabîdir. Hicrî beşinci yılda Müzeyne heyetiyle birlikte **Medîne**'ye gelip müslüman olmuştu. **Mekke** fethi sırasında Müzeyne kabilesinin sancaktarı idi. İzhir otu ticareti yapardı. Önce **Medîne**'de ikamet etti, sonra **Basra**'ya göçtü. Oğlu Hassân'ın **Basra**'da mürcie fikrini ilk defa ortaya atan kişi olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği sekiz hadîsi bilinmektedir. Kendisinden Alkame b. Vakkas ve Amr b. Avf rivâyet etti. Rivâyetleri ***Sünen***'lerde tahric edilmiştir.

[98] **Ebû Davud**, Menâsik, 24/1808; **Nesaî** Hac, 77.

İZAH

Haccı feshedip umreye çevirmek konusu, daha önce geçen 1.406 ve 1.413 nolu hadîslerde ele alınmıştı.

Üç mezheb imamı, bunun sadece Vedâ haccına katılan sahâbeye mahsus bir ruhsat olduğunda hemfikirdir. Gayesi de; hac aylarında umre yapmanın câiz olmadığı yolundaki câhiliye inancını yıkmaktı. Mezheb imamlarından sadece **Ahmed b. Hanbel,** bu ruhsatın kıyâmete kadar geçerli olduğunu söyler.

Bu hadîsin râvîlerinden **el-Hâris b. Bilâl**, meçhûldür. **Ahmed b. Hanbel** de bu isnâdın marûf olmadığını söylemektedir.

١٤٢٤ - (د ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « أَهَلَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم بِعُمْرَةٍ ، وأَهَلَّ أَصْحَابُهُ بِحجٍ ». أخرجه أبو داود.

1.424- İbn Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) umre için, ashâbı da hac için ihrâma girmişti."[99]

İZAH

Rasûlullah'm (as.) edâ ettiği Vedâ haccının, hangi tür hac olduğu konusu tartışmalıdır. Bu husustaki rivâyetlerde, farklı ifâdeler görülür. Muhtemelen bu farklılık, hac ibâdetinin uzun bir zaman diliminde, geniş ve değişik mekânlarda edâ edildiğinden ortaya çıkmaktadır; râvîlerden her biri, gördüğü ve farkına vardığı şeyi belirtmektedir. **Tahâvî,** bütün bu riâyetleri şu şekilde te'lif eder:

"Hz. Peygamber önce umreye niyet etti, temettu niyetiyle umreye devam etti, sonra tavaftan önce hacca niyetlenerek kıran yaptı."[100]

---

[99] **Ebû Davud**, Menâsik, 24/1804.

[100] Bu konu için bkz., **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 91.

١٤٢٥- (خ ـ عكرمة بن خالد المخزومي رحمه الله) قال: سألتُ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما عن العمرة قبل الحج؟ قال: «لا بأسَ، اعْتَمَرَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم قبل الحج». أخرجه البخاري.

1.425- İkrime b. Hâlid el-Mahzûmî[101] şöyle dedi:
"İbn Ömer'e, hacdan önce yapılan umreyi sordum. Dedi ki:
"- Beis yok! Zira Rasûlullah (as.), hacdan önce umre yapmıştı."[102]

١٤٢٦- (خ ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم بَعَثَ أبا بَكْرٍ على الحج ، يُخْبِرُ النَّاسَ بِمَنَاسِكِهِمْ و يُبَلِّغُهُمْ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حتَّى أتَوا عَرَفَةَ من قِبَلِ ذي الْمَجَازِ ، فلم يَقْرَبِ الْكَعْبَةَ ، ولكن شَمَّرَ إلى ذي المجاز ، وذلك أنهم لم يكونوا اسْتَمْتَعُوا بِالْعُمْرَةِ إلى الحج ». أخرجه البخاري.

1.426- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah (as.), insanlara hac menâsikini öğretmesi ve onlara Peygamber adına tebliğatta bulunması için Hz. Ebû Bekir'i hac Emîri olarak gönderdi. Kafile, Zülmecâz cihetinden Arafat'a ulaşınca, Kâbe'ye gitmeyip tekrar Zülmecâz'a doğru yöneldi. Hac ve umre niyetiyle ihrâma girmedikleri için böyle yapmışlardı."[103]

١٤٢٧- (د ـ سعيد بن المسيب رضي الله عنهما) : « أنَّ رَجُلاً من أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم أتى عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ رضي الله عنه ، فَشَهِدَ عِنْدَهُ أنَّهُ سَمِعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم في مَرَضِهِ الذي قُبِضَ فيه يَنْهى عن الْعُمْرَةِ قَبْلَ الحَجِّ ». أخرجه أبو داود.

---

[101] **İkrime b. Hâlid b. el-Âs el-Mahzûmî el-Kuraşî el-Mekkî:** ö. 115/733. Mekkeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer ve İbn Abbas'ı dinlemiştir. Kendisinden Tavus, Hanzale b. Ebî Süfyan rivâyet etti. İttifaken sika kabul edilir. Rivâyetleri **İbn Mâce** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[102] **Buhârî**, Umre, 2.

[103] Müellif, bu rivâyetin **Buhârî**'de geçtiğini kaydetmesine rağmen, **Buhârî**'de ve **Kütüb-i Sitte**'nin diğerlerinde bulamadık.

1.427- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in ashâbından biri, Hz. Ömer'e geldi. Ona, Rasûlullah'ın (as.) ölümü ile neticelenen hastalığı sırasında hacdan önce umre yapmayı yasakladığını Peygamber'den duyduğunu söyledi."[104]

İZAH

Bu hadîsin senedindeki **Ebû İsa el-Horasanî** ve **Abdullah b. Kasım**'ı, Hadîsçilerin ekserisi güvenilir bulmaz Bu itibarla Hadîs zayıftır ve üstelik bu konudaki sahih rivâyetlerle de uyuşmamaktadır. **Hz. Ömer**'in de temettu'u, yani hacdan önce umre yapmayı yasakladığını göz önüne alırsak, mezkür kişinin yukarıdaki sözü **Hz. Ömer**'e söylemesi dikkate değer bir husustur. Kaldı ki, bunu söyleyen kişinin kim olduğu da meçhûldür.

---

[104] **Ebû Davud**, Menâsik, 23/1793.

الباب الرابع

في الطواف والسعي ، ودخول البيت

وفيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في كيفية الطواف والسعي

و فيه فرعان:

الفرع الأول

في الطواف

و هو ثلاثة أنواع:

النوع الأول

في هيئته

D- TAVAF, SA'Y VE BEYTULLAH'A GİRİŞ

I- TAVAF VE SA'YİN MAHİYETİ

1- TAVAF

a) TAVAFIN ŞEKLİ

١٤٢٨- (خ م ت د س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأصحابُهُ مَكّةَ ،وقد وَهَنَتْهُمْ حُمَّى يَثْرِبَ ، فقال المشركون : إِنَّهُ يَقْدَمُ عليكُمْ غَدا قومٌ قد وَهَنَتْهُمُ الحمى ، ولَقُوا منها شدَّةً ، فَجَلَسُوا مِمَّا يَلي الْحِجْرَ ، وأمرهُم النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **أَنْ يَرْمُلُوا ثلاثَةَ أشواط ، وَيَمْشُوا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ ، لِيرَى الْمُشْرِكُونَ جَلَدَهُم** ، فقال ، المشركون : هؤلاء الذين زَعَمتم أن الحُمَّى قد وَهَنَتْهُمْ ؟ هؤلاء أَجْلَدُ من كذا وكذا.

قال ابنُ عبَّاسٍ : و لم يمنعه [أنْ يأمرَهم] أنْ يَرْمُلُوا الأشواط كُلَّها : إلا الإبقاءُ عليهم ».

وفي رواية : قال البخاري : وزاد حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عن أيوب، عن سعيد بن جبير عن ابن عباس قال : « لما قَدِمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم لعَامه الّذي اسْتأْمَنَ فيه ، قال: **ارْمُلُوا** ، لِيُرِيَ المُشْرِكِينَ قُوَّتَهُم، والمشركون من قِبَلِ قُعَيْقِعَان».

وفي رواية مختصرا : قال ابنُ عباسٍ « إنما سَعَى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالبيت وبين الصفا والمروة لِيُرِيَ المشركين قُوَّتَهُ ». هذه رواية البخاري ومسلم.

وأخرج الترمذي الرواية المختصرة الأخيرة. وأخرج أبو داود والنسائي الرواية الأولى. إلا أن أبا داود قال في حديثه : « إنّ هؤلاء أجْلَدُ منَّا ».

وفي أخرى لأبي داود « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم اضْطَبَعَ ، فاسْتَلَمَ وكَبَّرَ ، ثم رَمَلَ ثَلاثَةَ أطْوَافٍ ، فكانُوا إذا بَلَغُوا الرُّكْنَ اليمانيَّ ، وتَغَيَّبُوا عن قُرَيْشٍ ، مَشَوْا ، ثم يَطْلُعُون عليهم يَرْمُلُون ، فتقول قُرَيْشٌ : كأنهم الغزلانُ ، قال ابن عباس : فكانت سُنَّةً».

1.428- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) ve ashâbı Mekke'ye geldiler. Medîne humması onları zayıflatmıştı. Müşrikler şöyle konuşuyorlardı:

"- Yarın buraya sıtmanın zayıflattığı ve bu hastalıktan çok ızdırap çekmiş bir kavim gelecek."

Sonra da Hicr'in arkasına oturdular. Müşrikler müslümanların gücünü-kuvvetini görsünler diye Rasûlullah (as.), ashâbına, tavafın üç şavtında hızlı yürümelerini, iki rükûn arasında da normal yürüyüşle tavaf yapmalarını emretti.

Onları gören müşrikler, bu sefer şöyle konuşmaya başladılar:

"- Sıtmanın zayıflatıp bitirdiğini iddia ettiğiniz adamlar bunlar mı? Bunlar falandan ve filandan daha sağlam!.."

İbn Abbas dedi ki:

"Mü'minlere, bütün şavtlarda hızlı yürümelerini emretmekten Rasûlullah'ı (as.) men eden şey, onlara duyduğu şefkatti."[1]

---

[1] **Buharî**, Hac, 55; Megazî, 43; **Müslim**, Hac, 39/240; **Tirmizî**, Hac, 39/863; **Ebû Davud**, Menâsik, 50/1886-1889; **Nesaî**, Hac, 155.

RİVÂYETLER

Buharî, başka bir rivâyette şöyle der:

"Hammâd b. Seleme'nin, Eyyûb[2] ve Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla İbn Abbas'tan naklettiği rivâyette şu ilaveyi yapar:

"Rasûlullah (as.), barışın yapıldığı sulh yılında Mekke'ye gelince, mü'minlerin gücünü-kuvvetini müşriklere göstermek için ashâbına;

"- **Remel yapınız!..**" buyurdu. Bu sırada müşrikler Kuvaykıân dağı etrafında bulunuyorlardı."

Bir başka muhtasar rivâyette de İbn Abbas şöyle der:

"Rasûlullah (as.), sadece müşriklere gücünü-kuvvetini göstermek gayesiyle Kâbe'yi ve Safâ ile Merve'yi hızlıca tavaf yaptı."

Bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Az önceki muhtasar rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

İlk rivâyeti, **Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric ettiler. Ancak **Ebû Davud'**un rivâyetinde ibare; "Bunlar bizden daha güçlü-kuvvetli imiş" şeklindedir.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) ***ıztıba*** ve ***istilâm*** yaptı, tekbir getirdi. Sonra (ilk) üç şavtta ***remel*** yaptı. Müslümanlar, Rükn-i Yemanî'ye gelip Kureyş'ın görüş zaviyelerinden kaybolunca, normal yürüyüşle tavafa devam ettiler. Sonra tekrar onların görüş alanına girince, yine remel yaptılar. Bunun üzerine Kureyş;

"- Bunlar, sanki ceylan gibi!.." diye hayretlerini ifâde ettiler.

İbn Abbas; "(Üç şavtta) remel yapmak sünnet oldu" dedi.

---

[2] **Ebû Bekir, Eyyûb b. Ebî Temîme (Keysân) es-Sahtiyânî el-Anberî el-Basrî:** 66-131/685-748. Basralı küçük tâbiîlerdendir, Enes b. Mâlik'in talebesidir. Muhaddis, hâfız, fakîh, âbid ve zâhid biriydi. Yaşadığı dönemde fukahanın seyidi kabul edilirdi. Çok geniş bir ilmî birikimi vardı. Nâfi ve İbn Sîrîn'in rivâyetlerini en iyi bilenlerdendi. Kendisinden İbn Uleyye ve Hammâd b. Zeyd rivâyet ettiler. İttifakla sika kabul edilir ve rivâyetleri delil sayılırdı. Lahinden şiddetle kaçınırdı. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. *Kitabu'l-Ferâiz*'i bilinmektedir. **Basra**'da vefat etti.

İZAH

Tavaf; Kâbe çevresinde yedi defa dolanmaktır.

Şavt; Kâbe etrafında bir tur dolanmaktır.

Remel; tavaf esnasında hızlı adımlarla yürümektir.

İstilâm; Hacer-i Esved'i selamlamak demektir.

Iztıba da; sırta alınan ihrâmın bir ucunu sağ koltuğunun altından geçirip sol omuzunun üzerinden aşırarak ihrâmın diğer ucuyla birleştirmektir.

Hadîste anlatılan olay, hicrî 7. yılda yapılan Kazâ Umresi ile ilgilidir.

Hicret sırasında **Medîne**'de sıtma vb. çeşitli hastalıklar yaygındı. Müslümanlardan da bu hastalıklara yakalananlar olmuştu ve hastalık, onları zayıf düşürmüştü. Bu da müşriklerin, **"Müslümanlar Medîne'ye hicret etmekle zarar ettiler"** şeklinde propaganda yapmalarına sebep olmuştu.

İşte bu sıralarda yapılan kazâ umresinde Rasûlullah (as.), müslümanlara remel yaptırmış; özellikle **Hicr** istikametindeki **Kuaykıân** dağı etrafında oturup gözetleme yapan müşriklerin görüş alanına girdiklerinde hızlı ve canlı adımlarla yürümelerini istemişti. Böylece müşriklere, müslümanların kuvvetlerini ve güçlerini kaybetmediklerini göstermeyi arzu etmişti. Müslümanlar **Rükn-i Yemanî** ile **Rükn-i Hacer-i Esved** arasında da hızlı ve canlı adımlarla tavaflarını yapmışlardı.

Bu uygulama kaza umresine mahsustur ve bilâhare vedâ haccında üç şavtın tamamında remel yapılması ve kalan dört şavtta da âdi yürüyüşle tavaf edilmesi neshedilmiş ve vedâ haccındaki uygulama sünnet olarak kalmıştır. 1.430 numaralı hadîste, bu husus açıkça ifâde edilmektedir.

Binâenaleyh remel, tavafın sünnetlerindendir, ancak terki cezayı gerektirmez.

Hadîste geçen **Hicr**; **Hatîm** denilen yerin iç tarafıdır. **Hatîm** de; **Kâbe**'nin altınoluk tarafında yarım duvarla çevrilmiş yerdir. Eskiden burası da **Kâbe**'ye dahildi; hükmen yine **Kâbe**'den sayıldığı için tavaf **Hatîm**'in gerisinden yapılır.

١٤٢٩- (م د ـ **أبو الطفيل** رضي الله عنه) قال: قُلْتُ لابْنِ عبَّاس: «أرأيْتَ هذا الرَّمَلَ بالبيت ثلاثة أطْوَاف، ومَشْيَ أربَعَة أطواف: أسُنَّةٌ هُوَ؟ فإنَّ قومَكَ يزعُمُون أنه سُنَّةٌ، قال: فقال: صَدَقُوا وكذَبوا، قال: قلت: ما قولك: صَدَقُوا وكَذَبُوا ؟ قال: إنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قَدِمَ مَكَّة ، فقال المشركون: إنَّ مُحَمَّدا وأصحابَهُ لا يستطيعونَ أنْ يَطُوفُوا بالبيت من الهُزال، وكانوا يَحْسُدُونَهُ، قال: فأمَرَهُمْ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم: **أنْ يَرْمُلُوا ثلاثا** ، **ويَمْشُوا أربعا**، قال: قلتُ له : أخْبِرْني عن الطَّواف بيْنَ الصَّفا والمروة راكبا: أسُنَّةٌ هُوَ؟ فإنَّ قَوْمَكَ يَزْعُمُونَ أنه سُنَّةٌ، قال: صَدَقُوا وكذَبوا، قال: قُلْتُ: وما قولُكَ: صدقوا وكَذَبُوا ؟ قال : إنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم كثُرَ عليه النَّاسُ ، يقولون: هذا مُحَمَّدٌ ، هذا محمدٌ ، حتَّى خرجَ الْعَواتِقُ مِنَ الْبُيوت ، قال : وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يُضرَبُ النَّاسُ بَيْنَ يَدَيْه ، فَلَمَّا كثُرَ عليه رَكِبَ ، والمشيُ والسعيُ أفْضَلُ». هذه رواية مسلم.

وفي رواية أبي داود قال : قلت لابن عباس : « يَزْعُمُ قوْمُكَ : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قد رَمَلَ بالْبيْت ، وأنَّ ذلك سُنَّةٌ ؟ قال : صَدَقُوا وكَذَبوا ، قلتُ : ما صدقوا ، وما كَذَبوا ؟ قال : صدقوا : قد رَمَلَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم ، وكَذَبُوا : لَيْس بسُنَّة ، إنَّ قُرَيْشا قالت - زمنَ الحديبية - : دَعُوا محمدا وأصحابَهُ ، حتى يَمُوتُوا موتَ النَّغَف ، فَلَمَّا صَالَحُوهُ على أنْ يَجيؤوا من الْعَامِ الْمُقْبِلِ ، فيقيموا بمكة ثَلاثَةَ أيام فَقَدِمَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم، والمشركُونَ من قِبَل قُعَيْقِعان : فقال رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم لأصحابه : **ارْمُلُوا بالبَيْت ثَلاثا** ، ولَيْسَ بسنَّة ، قُلْتُ : يزعم قومُك : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم طَافَ بين الصَّفا والمروة على بعير ، وأنَّ ذلك سُنَّةٌ؟ قال : صدقوا وكذَبوا ، قلت : ما صدقوا، وما كذبوا ؟ قال : صدقوا ، [قد] طَافَ رسولَ اللَّه بَيْنَ الصَّفَا والمروة على بعير ، وكذبوا، ليست بسُنَّة : كان النَّاسُ لا يُدفَعُونَ عَنْ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم، ولا يُضْرَبُونَ عَنْهُ ، فطافَ على بعير لِيَسْمَعُوا كلامَهُ ، ولِيَرَوْا مَكَانهُ، ولا تَنَالُهُ أيْديهِمْ».

1.429- Ebû't-Tufeyl'den rivâyet edilmiştir:
"İbn Abbas'a dedim ki:

"- Kâbe'yi üç şavtta hızlı, dört şavtta da normal yürüyerek tavaf etmek, sünnet midir? Çünkü senin kavmin, bunun sünnet olduğunu iddia ediyor."

"- Onlar hem doğru söylüyorlar, hem de yanlış."

"- Hem doğru söylüyorlar hem de yanlış ne demek?"

"- Dinle bak; Rasûlullah (as.) Mekke'ye gelmişti. Müşrikler; *'Muhammed ve ashâbı o kadar zayıflamışlar ki, Kâbe'yi bile tavaf edemez'* diyorlar, O'nu kıskanıyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (as.), ashâbına, üç şavtta hızlı, dört şavtta da normal yürümelerini emretti."

"- Peki, Safâ ile Merve arasını binitli olarak sa'y etmek, sünnet midir? Çünkü senin kavmin, onun da sünnet olduğunu söylüyor."

"- Bu konuda da hem doğru söylemişler, hem de yanlış."

"- Ne demek hem doğru söylemişler, hem yanlış?"

"- Rasûlullah'ın (as.) etrafında pek çok insan birikmişti; *'İşte Muhammed!.. İşte Muhammed!..'* diyorlardı. Hatta genç kızlar bile evlerinden çıkmışlardı. Rasûlullah'ın (as.) huzurunda insanlara dokunulmazdı. Halk, başına birikince bir hayvana bindi (ve öyle sa'y yaptı). Ama yürüyerek sa'y yapmak efdâldir."[3]

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim**'in rivâyetidir.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"İbn Abbas'a dedim ki:

"- Senin kavmin, Rasûlullah (as.) Kâbe'yi remel yaparak tavaf etti, diyor. Bu, sünnet midir?"

"- Onlar hem doğru söylemişler, hem de yanlış."

"- Hangisi doğru, hangisi yanlış?"

"- Doğru olan şu; Rasûlullah (as.) remel yaptı. Yanlış olan, bunun sünnet olduğu anlayışıdır. Çünkü Kureyş, Hudeybiye yılında; *'Şu Muhammed'i ve ashâbını bırakın da hayvanların burnundan düşen kurtlar gibi düşüp ölsünler'* demişlerdi. O sene, gelecek yıl Mekke'de üç gün kalmaları şartıyla Rasûlullah'la (as.) sulh yapmışlardı. Hz.

[3] **Müslim**, Hac, 39/237; **Ebû Davud**, Menasîk, 50/1885.

Peygamber Mekke'ye geldiğinde, müşrikler Kuaykıân dağı tarafına çekilmişlerdi. Rasûlullah (as.), ashâbına;

"- **Kâbe'yi tavaf ederken üç şavtta remel yapın!**" buyurdu. Ama bu, sünnet değildi.

"- Peki, senin kavmin, Rasûlullah'ın (as.) Safâ ile Merve arasında deve ile sa'y ettiğini söylüyor; bu sünnet midir?"

"- Onlar yine hem doğru, hem de yanlış söylemişler."

"- Doğru hangisi, yanlış hangisi?"

"- Hz. Peygamber Safâ ile Merve arasında deve ile sa'y etti, bu doğru. Ama deve sırtında sa'y etmenin sünnet olduğu doğru değil. İnsanların, Rasûlullah'a (as.) yaklaşmasına engel olunamazdı ve bu yüzden de onlara vurulamazdı.[4] Bu bakımdan Hz. Peygamber, sözünü işitmeleri, kendisini görmeleri, ama ellerini O'na eriştirememeleri için sa'yi deve sırtında yaptı."

İZAH

İbn Abbas, Hz. Peygamber'in remel yapmaktaki gayesinin müşriklere karşı güçlü-kuvvetli görünmek olduğundan hareketle, remel yapmanın sünnet olmadığını, sadece o yıla mahsus bir fiil olduğunu söyler. Ancak sahâbe ve sonraki âlimlerin tamamı tavafın üç turunda remel yapmanın sünnet olduğunu, bunu terk edenin sünneti terk etmiş olacağını, faziletini kaçıracağını, tavafının yine sahih olup ceza gerekmeyeceğini söylerler. **İbn Abbas**'ın da bilâhare bu görüşünü terk ederek üç şavtta remel yapmanın sünnet olduğunu kabul ettiği rivâyet edilir.

١٤٣٠– (خ م ط د س ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : «رأيتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم حينَ يَقْدُمُ مَكّةَ: إذا استَلَمَ الرُّكْنَ الأسودَ ، أوّلَ ما يَطُوفُ: يَخُبُّ ثَلاثَةَ أطْوافٍ من السَّبْعِ».

---

4 **Ebû Davud**'un matbu nüshasında bu kelime; "لا يُصْرَفُون" ;"**bundan vazgeçirilemezlerdi.**" şeklindedir.

وفي رواية: «أنَّ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم كانَ إذا طافَ بالبيت الطَّوافَ الأوَّلَ : خبَّ ثلاثا ومَشَى أربعا وكان يَسْعَى ببطْنِ المَسيل إذا طاف بين الصَّفا والمروة، وكان ابْنُ عُمر يَفْعَلُ ذَلكَ».

وفي أخرى قال: «رمَلَ رسُولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم من الْحَجَر إلى الْحَجَر ثلاثا ومَشَى أربَعا». وفي أخرى بنحوه ، وزاد « ثم يُصَلِّي سَجْدَتَيْن – يعني : بعد الطواف بالبيت – ثم يطوف بين الصفا والمروة».

وفي أخرى «أن رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم سعى ثلاثَةَ أشْوَاط، ومَشَى أربعة في الحج والعمرة». هذه رواية البخاري ومسلم. وأخرجه الموطأ قال : « كان عبد الله بن عمر يَرْمُلُ من الحجَر الأسود إلى الحجَر الأسْود ثلاثَةَ أطوافٍ ، ويَمشي أربعَةَ أطوافٍ ». فجعَلَه موقوفا عليه.

وفي رواية أبي داود : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم « كانَ إذا طافَ في الحج أو العمرة – أوَّل ما يَقْدَمُ – فإنَّه يَسْعَى ثلاثَةَ أطواف ، ويمشي أربعا ، ثم يُصَلِّي سَجْدَتَيْن ».

وفي أخرى له ولمسلم قال: «إنَّ ابنَ عمر رَمَلَ من الْحَجَر إلى الحجَر وذَكَرَ: أنَّ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم فَعَلَ ذلك».

وفي رواية النسائي مِثْلُ روايتي أبي داود، وزاد في الأُولى «ثم يطوفُ بين الصَّفا والمروة».

1.430- İbn Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber Mekke'ye gelip ilk tavafını yaptığında, Hacer-i Esved'i istilâm ederek yedi şavtın üçünde remel yaptığını gördüm."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Kâbe'yi ilk tavaf ederken üç defa remel yapar, dört defa da yürürdü. Safâ ileMerve arasında sa'y ederken de, sel yatağına varınca hızlı yürürdü."

(Râvî Nafi dedi ki:) İbn Ömer de böyle yapardı."

---

[5] **Buharî**, Hac, 56; **Müslim**, Hac, 39/232; **Muvatta**, Hac, 34/108; **Ebû Davud**, Menasîk, 50/1893; **Nesaî**, Hac, 152, 153.

Başka bir rivâyette de; "Hz. Peygamber, Hacer'den Hacer'e kadar üç turda remel yapar, dördünde de yürürdü" denir.

Diğer bir rivâyette de şu ziyadelik görülür:

"...Kâbe'yi tavaftan sonra iki rekât namaz kılar, sonra da Safâ ile Merve'de sa'y yapardı."

Bir diğer rivâyette ise; "Rasûlullah (as.), hac ve umrede üç şavtta hızlı, dört şavtta normal yürürdü" dedi.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Muvatta'nın rivâyeti şöyledir:

"İbn Ömer Hacer-i Esved'den Hacer-i Esved'e kadar üç şavtta remel yapar, dört şavtta da normal yürürdü."

Bu şekliyle **Muvatta,** hadîsi, İbn Ömer'e mevkuf kıldı.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber Mekke'ye ilk geldiğinde, hac veya umre için tavaf ederken üç defa hızlı dört defa da normal yürürdü, sonra da iki rekât namaz kılardı."

Ebû Davud ve **Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"İbn Ömer Hacer'den Hacer'e remel yaptı ve; *'Rasûlullah (as.) da böyle yaptı'* dedi."

Nesaî de **Ebû Davud'**un bu iki rivâyeti gibi tahric etti, ancak ilk rivâyetinde; "Sonra Safâ ile Merve arasında sa'y ederdi" cümlesini ekledi.

İZAH

İstilâm; Hacer-i Esved'i selamlamaktır.[6]

İbn Ömer'in burada sözünü ettiği tavaf, rivâyetlerin bazısında belirtildiği üzere kudûm tavafıdır.

Hadîste, tavaftan sonra iki rekât namaz kılmanın sünnet olduğu da ifâde edilmektedir.

---

[6] İstilâmın şekli konusunda 1369 nolu hadîsin izahına bakınız.

١٤٣١- (م ط ت س ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « لما قدم النبيُّ صلى الله عليه وسلم- مكَّة : دَخَلَ المسجد. فَاسْتَلَمَ الْحَجَرَ ، ثُمَّ مَضَى على يَمينه ، فَرَمَلَ ثَلاثا ، ومَشَى أربعا، ثم أتى المقام. فقال : { واتَّخذُوا من مَقام إبراهيم مُصلًّى } [البقرة : الآية ١٢٥] وصلَّى رَكْعَتَيْن ، والمقام بينه وبين البيت ، ثم أتى الْحَجَر بَعْدَ الرَّكْعَتَيْن ، فاسْتَلَمَهُ ، ثم خرج إلى الصَّفا ، أظُنُّهُ قال : { إنَّ الصفا والمروة من شعائر الله } [البقرة: ١٥٩]. أخرجه الترمذي والنسائي.

وفي أخرى للترمذي: «أنَّ النَّبيَّ صلى الله عليه وسلم رَمَلَ من الحجر إلى الحَجَر ثَلاثا،ومَشَى أربعا». وفي أخرى للنسائي قال: رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رَمَلَ من الحجرِ الأسودِ حتَّى انْتهى إليه ، ثلاثة أطواف».

وأخرج الموطأ هذه الرواية الآخرة التي للنسائي. وفي رواية مسلم : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لَمَّا قدمَ مَكَّةَ أتى الْحَجَرَ ، فاسْتَلَمَهُ ، ثم مَشَى على يمينه ، فرملَ ثلاثا ، ومَشَى أربعا ».

وفي أخرى: «أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم رَمَلَ الثَّلاثَةَ أطْواف من الْحَجرِ إلى الحَجَر».

وفي أخرى : « رَمَلَ مِنَ الحجر الأسود ، حتى انْتهى إليه ، ثلاثة أطواف ».

1.431- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Mekke'ye geldi; Mescid-i Haram'a girdi, Hacer-i Esved'i selamladı, sonra sağ tarafına döndü, üç defa remel yaptı, dört defa da yürüdü. Sonra Makam-ı İbrahim'e geldi; ***'İbrahim'in makamını namazgâh edinin!'***[7] âyetini okudu ve makam, kendisi ile Kâbe arasında kaldığı halde iki rekât namaz kıldı. Sonra yine Hacer-i Esved'i selamladı. Sonra Safâ tepesine çıktı; zannediyorum orada da; ***'Muhakkak ki Safâ ve Merve, Allah'ın*** *(emri olan haccın)* ***alâmetlerindendir'***[8] âyetini okudu."[9]

---

[7] Bakara, 125.

[8] Bakara, 158.

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** rivâyet etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyetinde ifâde; "Hz. Peygamber, Hacer'den Hacer'e üç defa remel yaptı, dört defa da yürüdü" şeklindedir.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde de şu lafızlar yer alır:

"Rasûlullah'ın (as.), Hacer-i Esved'den başlayıp tekrar oraya gelinceye kadar üç turda remel yaptığını gördüm."

Nesaî'nin bu son rivâyetini **Muvatta** da tahric etti.

Müslim'in rivâyeti ise; "Hz. Peygamber **Mekke**'ye gelince Hacer-i Esved'in yanına gitti onu istilâm etti, sonra sağına doğru geçti, üç defa remel yaptı, dört defa da yürüdü" şeklindedir.

Diğer bir rivâyeti de; "Hz. Peygamber Hacer'den Hacer'e üç defa remel yaptı" şeklindedir.

Başka bir rivâyette de; "Hacer-i Esved'den başlayıp tekrar oraya varıncaya kadar üç şavtta remel yaptı" denir.

١٤٣٢- (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم وأصْحابَهُ اعْتَمَرُوا من الْجِعْرانَةِ ، فَرَمَلُوا بالبَيْت ، وجعلوا أَرْدِيَتَهُمْ تحتَ آباطِهِمْ ، قد قَذَفُوها على عواتِقِهِمُ الْيُسْرَى ».

وفي أخرى:« فَرَمَلُوا بالبَيْتِ ثلاثا ،ومَشَوْا أَرْبَعا ». لم يَزِدْ على هذا. أخرجه أبو داود.

1.432- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre;

"Rasûlullah (as.) ve ashâbı Ci'râne'den umreye niyetlenmişler, Kâbe'yi tavaf ederken remel yapmışlar, bu sırada da ihrâmlarının ucunu sağ koltuklarının altından geçirip sol omuzlarının üzerine almışlardı."[10]

---

[9] **Müslim**, Hac, 19/147; 39/235; **Muvatta**, Hac, 34/107; **Tirmizî**, Hac, 33/856; 34/857; **Nesaî**, Hac, 149.

[10] **Ebû Davud**, Menâsik, 49/1884; 50/1890.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de sadece şu cümle vardır:

"Üç defa hızlı, dört defa da normal yürüyerek Kâbe'yi tavaf etmişlerdi."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Ci'râne, Mekke'ye 16 km mesafede bir yedir. Hicrî 8. yılda **Huneyn** savaşından sonra Hz. Peygamber, **Ci'râne**'den umre yapmıştır.

Hadîste, ihrâmı koltuk altından geçirerek ıztıba yaptıkları da belirtilmektedir.

١٤٣٣- (ط ـ عروة بن الزبير رضي الله عنهما) قال : « إنه رأى عبدَ اللّٰه بن الزُّبير أحْرَمَ بِعُمْرَةٍ من التنعيم ، قال : ثم رأيته يَسْعَى حَوْلَ البيت الأشْواطَ الثلاثَةَ ». أخرجه الموطأ.

1.433- Urve b. Zübeyr, Abdullah b. Zübeyr'in umre niyetiyle Ten'im'de ihrâma girdiğini görmüş, sonra da;

"Ben onu, Kâbe'nin etrafında üç şavtta koşarken gördüm" demişti.[11]

١٤٣٤- (ط ـ نافع مولى ابن عمر) : « أنَّ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما كانَ إذا أحْرَمَ من مكةَ لم يَطُفْ بالبَيْتِ ، ولا بينَ الصَّفَا والمروة ، حتى يرجعَ من منى ، وكانَ لا يَرْمُلُ إذا طاف حَوْلَ البَيْتِ إذا أحرمَ من مكة ». أخرجه الموطأ.

1.434- Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer Mekke'de ihrâma girdiği zaman, Mina'dan dönmeden ne Kâbe'yi tavaf eder, ne de Safâ ve Merve'de sa'y

---

[11] **Muvatta**, Hac, 34/110.

yapardı. Mekke'de ihrâma girdiği zaman Kâbe'yi tavaf ettiğinde remel de yapmazdı."[12]

İZAH

Ten'im ve **Ci'râne** gibi **Hill** bölgesinde ihrâma girenlerin tavaf ve sa'y yapmaları, tavaf esnasında da remel yapmaları müstehab görülmüştür. Delili de 1.433 nolu hadîstir.

Mekke'de ihrâma girenlerin ise, **Mina**'dan inmeden tavaf ve sa'y yapmalarına, tavaf ederlerse de remel yapmalarına gerek yoktur. Delili de izahına çalıştığımız hadîstir.[13]

١٤٣٥ - (د ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) : «أنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم لم يَرْمُلْ في السَّبْعِ الذي أَفَاضَ فيه ». أخرجه أبو داود.

1.435- İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), ifâza tavafının yedi şavtında da remel yapmadı."[14]

İZAH

İfâza tavafı'nın diğer bir adı da **ziyaret tavafı'**dır. **Arafat'**tan döndükten sonra yapılan tavaftır. Haccın iki temel rüknü, **Arafat**'ta vakfe ile ifâza tavafıdır. Bu tavafın ilk dört şavtı farzdır ve bayramın ilk üç günü içinde yapılması zorunludur.

Hz. Peygamber'in bu tavafta remel yapmamasının sebebi, tavaftan sonra sa'y yapmamasıdır. Iztıba ve remel, arkasından sa'y yapılacak olan tavaflar için sünnettir; sa'y yapılmayacaksa ıztıba ve remele de gerek yoktur. **Arafat**'a çıkmadan sa'y yapılmışsa, ziyaret tavafında sa'ye gerek yoktur; ancak sa'yi, farz olan ziyaret tavafından sonra yapmak daha faziletlidir.

---

[12] **Muvatta**, Hac, 34/111.

[13] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VII, 115; **Zürkanî**, III, 127.

[14] **Ebû Davud**, Menâsik, 82/2001.

١٤٣٦- (د ـ أسلم مولى عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : سمعت عمر بن الخطاب يقول : « فيمَ الرَّمَلانُ والكَشْفُ عن المناكب ، وقد أطَّأ اللّه الإسلامَ ، ونَفى الكُفر وأهلَه ، ولكن مع ذلك لا نَدَعُ شيئا كُنَّا نُفْعَلُهُ مع رسول اللّه صلى الله عليه وسلم». أخرجه أبو داود.

1.436- Hz. Ömer'in âzâdlısı Eslem'den rivâyet edilmiştir:

"**Hz. Ömer**'in şöyle dediğini duydum:

"Yüce Allah, İslâmı yeryüzünde sağlam şekilde tespit ettiği, küfrü ve kâfirleri bertaraf ettiği bir günde remel yapmaya ve omuzları açmaya ne gerek var? Ama bununla birlikte biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte yaptığımız hiçbir şeyi terk etmeyiz." [15]

İZAH

Burada vurgulanması gereken husus; **Hz. Ömer** gibi bir şahsiyetin, ıztıba ve remelin konuluş gerekçesi artık mevcut olmamasına rağmen Allah Rasûlü'nün yaptığı bir işi terk etmeyi uygun bulmamasıdır. Rasûlullah'a (as.) her konuda mutlak ittibâ, bütün sahâbelerin müşterek özelliği idi.

١٤٣٧- (ت د ـ يعلى بن أمية رضي الله عنه) قال : «طافَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم مُضْطَبعا ببُرْد أخضَرَ ». هذه رواية أبي داود.

وفي رواية الترمذي : « طافَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم مُضْطَبعا عليه بُرْدٌ ».

1.437- Ya'lâ b. Ümeyye şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, yeşil bir bürde ile ıztıba yaparak tavaf etti."[16]

RİVÂYETLER

Bu, **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

---

[15] **Ebû Davud**, Menâsik, 50/1887.

[16] **Ebû Davud**, Menâsik, 49/1883; **Tirmizî**, Hac, 36/859.

Tirmizî'nin rivâyeti ise yalnız; "Rasûlullah (as.), bir bürde ile ıztıba yaparak tavaf etti" şeklindedir.

١٤٣٨- (د ــ عبد الرحمن بن صفوان رضي الله عنه) قال : « لما فَتَحَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم مكة. قلتُ : لأَلْبَسَنَّ ثيابي - وكانَتْ دَاري على الطريق - فَلأَنْظُرَنَّ كَيفَ يَصْنَعُ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ؟ فانطلَقْتُ ، فرأيتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قد خرج من الكعْبَة هو وأصحابُهُ ، وقد استَلَمُوا البيتَ من الباب إلى الحطِيم ، وَوَضَعُوا خُدُودَهم عليه ، ورسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم وَسْطَهُمْ ». أخرجه أبو داود.

1.438- Abdurrahman b. Safvân[17] şöyle dedi:

"Rasûlulah (as.) Mekke'yi fethedince, (kendi kendime); 'Elbisemi giyeyim -evim yol üzerinde bulunuyordu- Rasûlullah'ın (as.) nasıl hareket ettiğine bakayım' dedim. Sonra gittim; Rasûlullah (as.) ve ashâbını, Kâbe'den çıkarlarken gördüm. Kâbe'yi, kapısından itibaren Hatîm'e kadar istilâm ettiler. Yanaklarını Kâbe'nin üstüne koydular. O sırada Hz. Peygamber, ashâbının arasında bulunuyordu."[18]

İZAH

Hacer-i Esved'le **Rükn-i Irakî** arasında, **Hacer-i Esved**'e yakın bir yerde, zeminden 2 metre kadar yükseklikte Kâbe kapısı vardır. İşte **Hacer-i Esved**'le Kâbe kapısı arasındaki duvara **Mültezem** denilir. Bu cihette yapılan duâların kabulü ümit edilir.

Hatîm ise; **Hacer-i Esved**'den sonra gelen ve **Rükn-i Irakî** adını taşıyan köşe ile ondan sonra gelen **Rükn-i Şamî**'nin karşısında

---

[17] **Abdurrahman b. Safvân b. Kudâme el-Cumehî:** Sahabîdir. Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın yakın dostu idi. Babası da sahabîdir. **Mekke** fethinde babasını Hz. Peygamber'e götürmüş ve kendisinden onunla hicret üzere bîat etmesini rica etmişti. Hz. Peygamber de "**fetihten sonra hicret yoktur**" karşılığını vermişti. Hz. Peygamber'den iki hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden Mücâhid b. Cebr rivâyet etti. Hadîsleri **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[18] **Ebû Davud**, Menâsik, 54/1898.

bulunan ve zeminden bir metre kadar yüksek yarım daire şeklinde bir duvardır. Bu duvarla Kâbe arasındaki boşluğa da **Hicr** denir.

Hadîste ashâb-ı kirâmın, **Hacer-i Esved**'le **Rükn-i Irakî** arasındaki, duvarı istilâm ettikleri, o cepheye özel bir önem verdikleri ifâde edilmektedir. Zaten **Makam-ı İbrahim** de o cihette bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'in o sırada ashâbının arasında bulunmuş olması aynı şeyi O'nun da yaptığını göstermez, belki müdahale etmediğini ifâde eder.

Bu hadîsin râvîlerinden **Yezîd b. Ebî Ziyâd** zayıftır; yaşlandığında hâfızası bozulmuştu ve telkine maruz kalıyordu. Bu itibarla hadîs de zayıftır.

النوع الثاني

في الإستلام

b) İSTİLÂM

١٤٣٩- (خ م ط ت د س ــ عابس بن ربيعة رحمه الله) قال : « رأيتُ عُمَرَ يُقَبِّلُ الْحَجَرَ، ويقول : إنِّي لأعْلَمُ أنَّكَ حَجَرٌ ما تَنْفعُ ولا تَضُرُّ ، ولولا أنِّي رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يُقَبِّلُكَ ما قَبَّلْتُكَ ». أخرجه الجماعة. إلا أنَّ الموطأ أخرجه عن عروة « أنَّهُ رأى عُمَرَ ». وقد أخرجه البخاري أيضا عن أسلم عن عمر. وأخرجه مسلم عن سالم [ابن عبد الله بن عمر] عن أبيه عن عمر ونافع عن ابن عمر. ومن رواية غيرهما عنه.

وزاد مسلم والنسائي في إحداهما: ولكن رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بك حَفيا، ولم يقُلْ: «رأيتُ رسولَ الله يُقَبِّلُكَ».

وفي أخرى لمسلم عن عبد الله بن سَرْجِس رضي الله عنه قال : « رأيتُ الأصْلَعَ - يعني: عمر - يُقَبِّلُ الحجَرَ ويقولُ : والله، إنِّي لأُقَبِّلُكَ، وإنِّي أعْلَمُ أنَّك حَجَرٌ، وأنَّكَ لا تضُرُّ ولا

تَنْفَعُ، ولولا أنّي رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يُقبِّلُكَ ما قَبَّلْتُكَ». وفي رواية : « رأيتُ الأُصَيْلعَ ».

1.439- Âbis b. Rabîa[19] şöyle dedi:

"Hz. Ömer'i Haceru'l-Esved'i öperken gördüm, diyordu ki:

"Biliyorum ki, sen sadece bir taşsın; ne zarar verebilirsin, ne de fayda. Eğer Rasûlullah'ın (as.) seni öptüğünü görmeseydim asla seni öpmezdim."[20]

RİVÂYETLER

Bu hadîs, Kütüb-i Sitte'de rivâyet edilmiştir. Yalnız, **Muvatta,** hadîsi Urve'den rivâyet eder. **Buharî**, hadîsi ayrıca Eslem'den de rivâyet eder. **Müslim** ise Sâlim, babası Abdullah, dedesi Hz. Ömer tarîkiyle; Nâfi, İbn Ömer tarîkiyle; ve daha başka senedlerle de rivâyet eder.

Müslim ve **Nesaî** rivâyetlerden birinde;

"Rasûlullah'ın (as.) seni öptüğünü gördüm" cümlesi yerine; "Fakat ben, Rasûlullah'ın (as.) sana büyük değer verdiğini gördüm" cümlesini eklerler.

Müslim'in Abdullah b. Sercis'den[21] tahric ettiği bir rivâyette Abdullah şöyle dedi:

"Ben, dazlağın -yani Hz. Ömer'in- Hacer-i Esved'i öptüğünü gördüm, o şöyle diyordu:

---

[19] **Âbis b. Rabîa en-Nehaî el-Kûfî:** Sahabî olup olmadığı ihtilaflıdır. Ebû Nuaym onu sahabî sayar, ama ekseriyete göre muhadramundandır. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Âişe'yi dinlemiştir. Kendisinden İbrahim en-Nehaî ve Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. Sikadır, ancak hadîsi azdır. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[20] **Buharî**, Hac, 50, 57, 60; **Müslim**, Hac, 41/248; **Muvatta**, Hac, 36/115; **Tirmizî**, Hac, 37/860; **Ebû Davud**, Menâsik, 49/1873; **Nesaî**, Hac, 147.

[21] **Abdullah b. Sercis el-Müzenî el-Medenî:** ö. 80/699 ds. Rasûlullah'ın (as.) kendisi için istiğfarda bulunduğu sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikamet etti ve orada vefat etti. Kendisinden Katâde ve Âsım el-Ahvel rivâyet etti. Rasûlullah'tan (as.) 17 hadîsi bilinmektedir.

"Vallahi ben seni öpüyorum, ama senin sadece bir taş olduğunu biliyorum; sen ne zarar verebilirsin, ne de fayda! Eğer Rasûlullah'ın (as.) seni öptüğünü görmeseydim, asla seni öpmezdim."

Bir rivâyette de ism-i tasgîr sigasıyla; **"...dazlakcağızı gördüm..."** denir.

İZAH

İstilâm; daha önce de ifâde ettiğimiz gibi **Hacer-i Esved**'i selamlamak demektir ve sünnettir. Selamlama da tavafa başlarken ve tavaf esnasında her tur tamamlanıp **Hacer-î Esved**'in hizasına gelindiğinde yapılır.

İstilâm şöyle yapılır : **Hacer-i Esved**'e doğru dönülür, tekbir alırken yapıldığı gibi eller kulak hizasına kaldırılır, bu esnada ***"Bismillâhi Allâhu Ekber"*** denilerek eller **Hacer-i Esved**'e sürülür ve **Hacer-i Esved** öpülür. İzdiham sebebiyle yaklaşılması mümkün olmazsa, avuç içleri **Hacer-i Esved'e** doğru çevrilerek kaldırılır, aynı şeyler uzaktan işaretle yapılarak selamlanır ve sağ elin içi öpülür.

Hacer-i Esved'i istilâm ve öpmek konusunda **Hz. Ömer**'in; **"...sen sadece bir taşsın; ne fayda verebilirsin ne de zarar!.."** şeklindeki sözleri hakkında **İbn Hacer, İbn Cerîr et-Taberî**'nin şöyle söylediğini kaydeder:

"Hz. Ömer bu sözleri, insanların putlara tapma alışkanlıklarından yeni yeni kurtulduklarını göz önüne alarak söylemiştir. O, bazı cahil kişilerin, Hacer-i Esved'e yapılan istilâmı, cahiliyette Arapların yaptığı gibi bazı taşlara gösterilen ta'zimin devamı zannetmelerinden korktu. Bu sebeple istilâmı, cahilliyet itikadında olduğu gibi taşların zarar veya fayda verebileceği için değil, Rasûlullah'ın (as.) fiiline uymak için yaptığını halka göstermek istedi."[22]

Hattabî'nin de işaret ettiği üzere hadîs, hikmeti tam anlaşılmasa dahi, insanın Hz. Peygamber'e tâbi olması gerektiğini gösteren güzel bir örnektir.

---

[22] **İbn Hacer**, III, 541.

HACER-İ ESVED

Kâbe kapısının **Mültezem** tarafındaki köşede zeminden bir metre kadar yüksekte bulunan siyah bir taştır.

Nesaî'nin rivâyet ettiği merfû bir hadîste; "الْحَجَرُالأَسْوَدُ مِنَ الْجَنَّة": **"Hacer-i Esved, cennetten gelmiştir"**[23] buyurulur. Bunu teyid eden başka rivâyetlerde de **Hacer-i Esved**'in cennetten gelen mübarek bir taş olduğu belirtilir. Hatta **Beyhakî;** "Yeryüzünde cennet hatırası olarak ondan başka bir şey kalmadığını" ekler.[24]

Tirmizî'nin, **Abdullah b. Amr b. Âs**'dan rivâyet ettiği bir hadîste Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

إنَّ الرُّكْنَ والْمَقامَ ياقُوتَتانِ مِنْ ياقوتِ الْجَنَّةِ طَمَسَ اللّهُ نُورَهُما وَلَوْلَمْ يَطْمِسْ نورَهُما لأَضاءَ تا مابَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ"

"Muhakkak ki Rükn (-i Hacer-i Esved) **ve Makam** (-ı İbrahim), **cennet yakutlarından iki taştır. Allah onların nurunu söndürdü; şayet söndürmeseydi batı ile doğu arasındaki bölgeyi aydınlatırlardı."**[25]

Yine **Tirmizî**'nin **İbn Abbas**'dan rivâyet ettiği hasen-sahih bir hadîste Hz. Peygamber şöyle dedi:

"نَزَلَ الْحَجَرُ مِنَ الْجَنَّةِ وَ هُوَ أَشَدُّ بَياضًا مِنَ اللَّبَنِ فَسَوَّدَتْهُ خَطايا بَنِي آدم"

"Hacer-i Esved, cennetten indi; o, sütten daha beyazdı, ama Âdemoğlunun hataları onu kararttı."[26]

Burada bir soru akla gelir:

Aslında bembeyaz olan **Hacer-i Esved** mademki insanların günahlarıyla karardı, niçin mü'minlerin ibâdetleriyle beyazlaşmıyor?

İbn Hacer, bu şüpheyi ancak münkirlerin duyabileceğini söyler ve cevap olarak **İbn Kuteybe**'nin şu sözünü kaydeder:

---

[23] **Nesaî**, Menâsik, 145.

[24] **Aynî**, IX, 242; **Metalibu'l-Aliye**, I, 239.

[25] **Tirmizî**, Hac, 49/878.

[26] **Tirmizî**, Hac, 49/877.

"Allah, onun cennetteki gibi kalmasını isteseydi tabiat kanunlarını ona göre koyardı. Allah, onun, eski halinde kalmasını istemediği için siyahı beyaza galip kıldı."

İbn Hacer, Muhibbuddîn et-Taberî'nin de şu sözünü kaydeder:

"Zamanla onun kararmasında akıl ve basiret sahipleri için ibretler vardır. Şöyle ki; insanların hataları, taş gibi sert cisimlere bile tesir ettiğine göre, bu hataların kalbe tesiri çok daha fazla olur."

İbn Abbas'ın da şu sözünü kaydeder:

"Dünyadakilerin cennet zinetlerini görmelerini önlemek için Allah onu kararttı."

Sonra da şöyle der:

"Eğer bu sözü **İbn Abbas**'ın söylediği sabitse, inkârcılara karşı çok güzel bir cevap teşkil eder."[27]

Hadîste, **Hacer-i Esved**'in fayda ve zarar veremeyeceği ifâde edilmiş, **Taberî** de bu ifâdeyi cahiliye inançlarına bağlamıştı.

Gerçi Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin ve hiçbir şeyin fayda ve zarar vermesi söz konusu değildir. Bununla birlikte **Hâkim**'in rivâyetinde bu konunun farklı bir boyutu da dile getiriliyor:

Hz. Ömer, "...ne fayda verebilirsin, ne de zarar!..." deyince, **Hz. Ali;**

"- O, fayda da verir, zarar da!" diye karşılık vermiş. **Hz. Ömer,** delil isteyince de;

"- Rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarıp onları, kendilerine karşı şahid tutmuş ve; *'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?'* buyurmuştu. Onlar da; *'Evet, Rabbimizsin, şahid olduk'* demişlerdi. Kıyamet günü; *'Bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz diye sizi şahid tuttuk'*[28] âyetini okumuş ve **"kullarından almış olduğu bu ahdi, bir kâğıda yazıp onu Hacer-i Esved'e yutturduğunu"** söylemişti. Sonra da yemin ederek Hz. Peygamber'den şöyle duyduğunu eklemişti:

---

[27] **İbn Hacer**, III, 541.

[28] Araf, 172.

"Kıyâmet gününde Hacer-i Esved, konuşan bir dili olduğu halde getirilir ve o, tevhid inancıyla kendisine istilâmda bulunanlara şâhitlik yapar."

Sonra **Hz. Ali;**

"- Ey mü'minlerin Emîri, onun fayda ve zarar vermesi işte böyledir" diye sözlerini bağlayınca, **Hz. Ömer;**

"- Ya Eba'l-Hasan, aralarında senin olmadığın bir millet içinde yaşamaktan Allah'a sığınırım"[29] demiş.

Bu rivâyet zayıf bir senedle bize ulaşmıştır.

Hanefî uleması, **Hacer-i Esved** hakkındaki ifâdelerin, onun şerefi, bereketi ve kerâmeti konusundaki mübalağaya hamlederler.

Hacer-i Esved, Abdullah b. Zübeyr döneminde **Kâbe**'nin mancınıkla dövülmesi üzerine üç parçaya ayrılmış, **Abdullah** onları yapıştırıp tekrar yerine koydurmuştu.

317/929 yılında **Bâtınîler**'den **Ebû Tahir el-Karmatî, Mekke**'ye saldırmış, **Kâbe**'deki hacıların bir kısmını öldürüp cesetlerini zemzem kuyusuna atmış ve **Hacer-i Esved**'i de söküp **Hecer**'e götürmüş, 22 yıl orada kalmıştı. İâdesi için teklif edilen 50.000 altını da kabul etmemişti. 339/950 yılında da önce **Kûfe**'ye, oradan da **Mekke**'ye götürülerek tekrar yerine konuldu.

1039/1629-30 yılında **IV. Murad, Kâbe**'yi tamir ettirirken **Hacer-i Esved**'i de gümüşten bir kılıfla muhafaza altına aldı.[30]

١٤٤٠ - (خ م د س ـ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال: «لَمْ أَرَ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم يَسْتَلِمُ من الْبَيْت إلاّ الرُّكْنَيْنِ الْيمانيَّيْنِ». وفي رواية « يمسح » مكان «يستلم»

---

[29] **Aynî**, IX, 240. Ayrıca bkz., **Tirmizî**, Hac, 111/959; **İbn Mâce**, Menâsik, 27; **el-Müstedrek**, I, 457; **Abdurrezzak**, *el-Musannaf*, V, 29; **el-Fethu'r-Rabbanî**, XII, 25-28; **Mecmau'z-Zevâid**, III, 242.

[30] Bkz., **Aynî**, IX, 242; **Tecrid-i Sarih**, VI, 109. **Hacer-i Esved** hakkındaki diğer rivâyetler ve bu mesele etrafında serdedilen görüşler için bkz., **İbn Hacer**, III, 540; **Aynî**, IX, 239; **Evcezu'l-Mesâlik**, VII, 121; **Zürkanî**, III, 130; **Kastalanî**, IV, 135; **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 208.

وفي رواية لمسلم : « لم يكن يستلم من أركان البيت إلا الرُّكْنَ الأسْوَدَ ، والَّذي يليه، من نحو دور الْجُمَحِيِّينَ ».

وفي أخرى للبخاري ومسلم قال : « ما تركنا اسْتلامَ هَذَيْن الرُّكنَيْنِ : اليمانِّي والحجَرِ في شدَّة ولا رَخاء ، مُنْذُ رأيتُ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم يَسْتَلمُهُما ».

وفي أخرى لهما : قال نافع : « رأيتُ ابْنَ عمر يَسْتلم الحجَرَ بيده ، ثمَّ قَبَّلَ يَدَه، وقال : ما تَركْتُهُ مُنْذُ رأيتُ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم يفعله ».

وفي أخرى: قال: «قلتُ لنافعٍ: أكان ابنُ عمر يَمشِي بين الركنين؟ قال: إنما كان يمشي ليكونَ أيسَرَ لاستلامه».

وأخرج أبو داود الرواية الأولى. وله في أخرى : قال :« كان رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم لا يدَعُ أنْ يَسْتَلِمَ الرُّكْنَ اليمانيَّ والحجَرَ في كُلِّ طوافه ، قال : وكان عبد الله بن عمر يَفْعَلُهُ ».

وأخرج النسائي الرواية الأولى ، والثانية ، والثالثة. وله في أخرى « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان يستَلِم الركن اليمانيَّ والحجَرَ في كُلِّ طوافه ».

وفي أخرى « كان لا يستلم إلا الحجرَ والركن اليمانيَّ ».

وفي رواية للبخاري والنسائي : قال « سألَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ عن استلاَم الحجَرِ ؟ فقال : رأيتُ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم يستلمه ويُقَبِّلُهُ ، قال : أرأيت : إن زُحِمْتُ ؟ أرأيتَ : إن غلِبْتُ ؟ قال: اجْعَل « أرأيتَ» باليمنِ ، رأيتُ رَسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم يستَلمُهُ ويقَبِّلُهُ ».

ورأيتُ الحميديَّ قد أَخرج هذه الرواية في كتابه في أفراد البخاري ، ولم يُضفها إلى الروايات التي أخرجها للبخاري ومسلم ، المقدَّم ذكْرُها ، وحيث رأيتُ المعنى فيها واحدا ، أضَفْتُ هذه الرواية إلى باقي الروايات ، ونَبَّهْتُ على ما فعله الحميديُّ.

1.440- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.), Kâbe'den sadece iki Rükn-i Yemanî'yi istilâm ettiğini gördüm."[31]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette **"...istilâm etti."** yerine **"...elini sürdü"** denir.

Müslim'in rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.), Kâbe'nin rükünlerinden sadece Rükn-i Hacer-i Esved ile ondan sonra gelen ve Cumahlıların evleri tarafında bulunan rüknü istilâm etti."

Müslim'in diğer bir rivâyeti ile **Buharî**'nin rivâyetinde hadîs şu şekildedir:

"Şu iki rüknü; yani Rükn-i Yemanî ile Rükn-i Hacer-i Esved'i Rasûlullah'ın (as.) istilâm ettiğini gördüğümden beri, ne darlıkta ve ne de genişlikte onları istilâmı bırakmadık."

Sahîhayn'ın başka bir rivâyetinde Nâfi şöyle der:

"Ben, İbn Ömer'in Hacer-i Esved'i eliyle istilâm ettiğini, sonra da elini öptüğünü gördüm. O, şöyle diyordu:

"- Ben, Hz. Peygamber'in böyle yaptığını gördüğümden beri onu yapmayı ihmal etmedim."

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Nâfi'ye dedim ki:

"- İbn Ömer, iki rükün arasında yürür müydü?"

"- Yürürdü ama, daha kolay istilâm yapabilmek için..."

Ebû Davud bu rivâyetlerin ilkini tahric etti, onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bütün tavaflarında Rükn-i Yemanî ile Rükn-i Hacer-i Esved'i istilâm etmeyi ihmal etmezdi."

Râvî dedi ki: "Abdullah b. Ömer de öyle yapardı."

---

[31] **Buharî**, Hac, 57, 59, 60; **Müslim**, Hac, 40/242; **Ebû Davud**, Menâsik, 49/1874; **Nesaî**, Hac, 156.

Nesaî de bunlardan 1., 2. ve 3. rivâyetleri tahric etti. Onun diğer bir rivâyeti de; "Hz. Peygamber bütün tavaflarında Rükn-i Yemanî ve Rükn-i Hacer-i Esved'i istilâm ederdi» şeklindedir.

Nesaî'nin başka bir rivâyetinde de; "Rükn-i Hacer-i Esved ve Rükn-i Yemanî'den başkasını istilâm etmezdi" denir.

Buharî ve **Nesaî**'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam İbn Ömer'e, Hacer-i Esved konusunu sordu. İbn Ömer şöyle dedi:

"- Ben, Hz. Peygamber'in onu istilâm ettiğini ve öptüğünü gördüm."

"- Peki, sıkışıp kalırsam, oraya ulaşamazsam ne dersin?"

"- Sen, şu *'ne dersin?'* lafını Yemen'de bırak! Ben Hz. Peygamber'in onu istilâm ettiğini ve öptüğünü gördüm."

Bu rivâyeti **el-Humeydî**, eserinde, **Buharî**'nin müfred rivâyetleri arasında tahric etti; onu, **Buharî** ve **Müslim**'in tahric ettikleri yukarıda geçen rivâyetlere katmadı. Ben bu rivâyeti, yukarıdakilerle aynı meâlde gördüğüm için buraya aldım. **Humeydî**'nin yaptığına da işaretle yetindim.

İZAH

Muhtelif kaynaklarda farklı senedlerle rivâyet edilen bu hadîste özellikle Kâbe'nin rükünleri söz konusu edilmektedir. Bu itibarla Kâbe'nin rükünlerini tek tek ele alıp kısaca tanıtmak faydalı olacaktır:

KÂBE'NİN RÜKÜNLERİ

Kâbe'nin dört rüknü vardır. Bunlar, tavaf istikametine göre şu isimleri alırlar:

1- Rükn-i Hacer-i Esved: Kâbe kapısına yakın olan ve üzerinde **Hacer-i Esved**'in bulunduğu köşedir. Burası sadece **Rükn** diye anılır ve **Kâbe**'nin güneydoğusuna düşer.

2- Rükn-i Irakî: Hacer-i Esved rüknünden sonra gelen ve **Kâbe**'nin kuzeydoğusuna düşen köşedir.

3- Rükn-i Şamî: Rükn-i Irakî'den sonra gelen ve **Kâbe**'nin kuzeybatısına düşen köşedir. **Rükn-i Irakî** ile **Rükn-i Şamî**'nin

ikisine birden **Rükn-i Şamiyeyn** denilir. Bu iki rükün arasında **Hatîm** denilen duvarla **Hicr** bölgesi bulunmaktadır.

4- Rükn-i Yemanî: Hacer-i Esved'den önce gelen ve **Kâbe**'nin güneybatısına düşen köşedir. **Hacer-i Esved** ile **Rükn-i Yemanî**'nin ikisine birden, iki Yemânî rükün anlamında olmak üzere **Rükn-i Yemaniyeyn** denilir. İki Yemanî rükünde iki fazilet vardır:

Rükn-i Hacer-i Esved'de; hem **Hacer-i Esved** bulunmakta, hem de orası, **Hz. İbrahim**'in attığı temeller üzerinde durmaktadır. Bu yüzden Hz. Peygamber, orayı hem istilâm eder, hem de öperdi. Ondan sonra da ashâb-ı kirâm, aynı şeyi yapıyorlardı.

Rükn-i Yemanî ise; sadece **Hz. İbrahim**'in attığı temel üzerindedir. Bu itibarla Hz. Peygamber, orayı sadece selamlardı. Diğer iki rükün ise, **Hz. İbrahim**'in temelleri üzerinde olmadığı için istilâm edilmezdi.

Mezhep imamlarının hepsi bu ölçüyü esas alır.

Ancak **Muâviye, Abdullah b. Zübeyr, Urve b. Zübeyr, Câbir b. Zeyd** ve **Süveyd b. Ğafle; Kâbe**'nin her rüknünün istilâm edilmesi gerektiğini, herhangi bir rüknünü terk etmenin doğru olmadığını söylerler.

Kaldı ki **Şamî** rükünlerin istilâm edilmemesi, terki anlamına gelmez; çünkü Rasûlullah (as.) böyle yapmıştır ve bu konuda esas olan da Rasûlullah'a (as.) uymaktır.[32]

١٤٤١- (د ــ عمرو بن شعيب عن أبيه رضي الله عنهم) قال : « طُفْتُ مع عبد الله - يعني أباه - فلما جِئْنَا دُبُرَ الكعبَةِ قلتُ : ألا تَتَعَوَّذُ ؟ قال : نَعُوذُ باللَّه من النَّار ، ثم مَضَى حتَّى استلم الْحَجَرَ، فأقام بين الركن والباب. فوضعَ صَدْرَهُ ووجهَهُ وذراعَيْه وكَفَّيهِ هكذا - وبسطهما بَسطا - ثم قال : هكذا رأيتُ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم يفعلُه ». أخرجه أبو داود.

1.441- Amr b. Şuayb, babasından rivâyet ediyor:

[32] Bkz., **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 208; **İbn Hacer**, III, 553.

"Ben, (babam) Abdullah (b. Amr b. el-Âs) ile birlikte Kâbe'yi tavaf ettim. Kâbe'nin arkasına gelince;

"- (Cehennemden Allah'a) sığınmayacak mısın?" dedim.

"- Cehennemden Allah'a sığınırız!" dedi.

Sonra yürüdü, Hacer-i Esved'i istilâm etti. Rükn-i Hacer ile (Kâbe) kapısı arasında (Mültezem'de) durdu; göğsünü, yüzünü, dirseklerini ve avuçlarını, işte bu şekilde -avuçlarını açarak gösterdi- (Kâbe duvarına) koydu, sonra dedi ki:

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) böyle yaptığını gördüm."[33]

İZAH

Mültezem; Kâbe kapısı ile **Hacer-i Esved** arasında kalan duvardır. Mümkünse insan kollarını açarak yüzünü, göğsünü ve kollarını bu duvara yapıştırır, göz yaşları ile Allah'a yalvarır. Kalabalık yüzünden orada bu iş yapılamazsa, **Kâbe**'nin diğer bölümlerinde aynı şey yapılır.

Hadîsin râvîlerinden **Müsennâ b. Sabâh** zayıf biridir; yaşlandığında hâfızası bozulmuştu.

١٤٤٢- (خ م ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : أبو الطُّفَيْلِ : «كُنتُ مع ابن عباسٍ ومعاويةُ لاَ يَمُرُّ بِرُكْنٍ إلا استلمه فقال له ابن عباس: إنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم لم يكن يستلم إلا الحجرَ الأسودَ والرُّكْنَ اليمانيَّ فقال معاوية: لَيْسَ شيءٌ من البَيْتِ مَهجورا». هذه رواية الترمذي.

وفي رواية مسلم : أنَّه سَمِعَ ابنَ عَبَّاسٍ يقول « لم أر رسول اللّه صلى الله عليه وسلم يستَلِمُ غير الرُّكْنيْنِ اليمانِيَّيْنِ ».

وفي رواية البخاري عن أبي الشَّعْثَاءِ – جابرِ بن زَيْدٍ – قال : « ومَنْ يَتَّقي شَيْئا من البيت؟ وكان معاوِيَةُ يستَلِمُ الأَركانَ ، فقال له ابْنُ عباس : إنَّهُ لا يُستَلَمُ هَذانِ الركنان ، فقال : ليس شيءٌ من البيت مهجورا ، وكان ابنُ الزبَيْرِ يَستَلِمُهُنَّ كُلَّهُنَّ ».

---

[33] **Ebû Davud**, Menâsik, 54/1899.

هذا الحديث أخرجه الحميديّ في أفراد البخاري ، فذكر رواية البخاري ، ثم قال عقيبه: وأخرج مسلم من حديث قتادة عن أبي الطفيل ، وذكر رواية مسلم ، وكان من حقه : أن يجعل الحديث في المتفق ، لا في الأفراد ، ثم لم يذكر رواية مسلم في أفراده، وهذا بخلاف عادته ، والله أعلم.

1.442- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilen bir hadîste, Ebu't-Tufeyl şunları anlatıyor:

"Ben, İbn Abbas ve Muâviye ile birlikte idim. Muâviye her rükne geldiğinde istilâmda bulunuyordu. İbn Abbas ona dedi ki:

"- Hz. Peygamber sadece Hacer-i Esved rüknünü ve Rükn-i Yemanî'yi istilâm ederdi."

Muâviye şu cevabı verdi:

"- Kâbe'nin hiçbir şeyi ihmal edilmez."[34]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'nindir.

Müslim'in rivâyetine göre; Ebu't-Tufeyl, İbn Abbas'ın şöyle dediğini işitti:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) şu iki Rükn-i Yemanî'den başkasına istilâmda bulunduğunu görmedim."

Buharî'nin, Ebu'ş-Şa'sâ Câbir b. Zeyd'den[35] tahric ettiği rivâyet şöyledir:

---

[34] **Buharî**, Hac, 59; **Müslim**, Hac, 41/247; **Tirmizî**, Hac, 35/858.

[35] **Ebû'ş-Şa'sâ, Câbir b. Zeyd el-Yuhmidî el-Ezdî el-Cevfî el-Basrî:** ö. 93/712. Basralı tâbiîlerdendir. İbn Abbas'ın talebesidir. Kendisinden Amr b. Dînâr ve Katâde gibi büyük muhaddisler rivâyet ettiler. Basralılar İbn Ömer'e bir soru sorduklarında, İbn Ömer; **"aranızda Câbir b. Zeyd gibi biri varken bana mı soruyorsunuz?"** der, kendisine de; **"ya Câbir, sen Basralıların fukahasındansın"** diye söylerdi. Öldüğü gün Katâde; **"bugün Irak ehlinin en âlim kişisi öldü"** demişti. Büyük ulemadandı. Müstakil bir mezhebin de sahibidir. Sika olduğunda ittifak vardır. Sadece Yahya b. Maîn, onun İbâdiye'den olduğunu söyler. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"Kâbe'ye ait bir şeyden kim uzak durabilir? Muâviye her rüknü istilâm ederdi. İbn Abbas, ona;

"- Sadece şu iki rükün istilâm edilir" deyince;

"- Kâbe'den hiçbir şey terk edilmez" cevabını verdi.

İbn Zübeyr de Kâbe'nin dört rüknünü istilâm ederdi."

Bu rivâyet, **Humeydî**'nin, **Buharî**'nin müfred rivâyetleri arasında kaydettiği hadîslerdendir. **Humeydî,** bunu kaydettikten sonra dedi ki:

"Bu rivâyeti, Müslim de Ebu't-Tufeyl'den Katâde'nin hadîsi olarak tahric etti."

Sonra da **Müslim**'in rivâyetini zikretti.

Aslında bu rivâyetleri, müfredler arasına değil, muttefekun aleyh olan hadîsler arasına koymalıydı. Ama kendi metodunun aksine, onları müfred rivâyetler arasına aldı.

١٤٤٣ - (س ــ حنظلة رحمه الله) قال : « رأيتُ طاوُسا يَمُرُّ بالرُّكن ، فإن وَجَدَ عليه زِحاما مَر و لم يُزَاحِمْ ،و إذا رآه خاليا ، قَبَّلَهُ ثلاثا ، ثم قال : رأيتُ ابن عباس فعل ذلك ، وقال ابنُ عباس : رأيتُ عمر بن الخطاب رضي الله عنه فَعَل مثلَ ذلك ، ثم قال : إنك حَجَرٌ لا تنفعُ ولا تَضُرُّ، ولولا أنِّي رأيتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قَبَّلَكَ ما قَبَّلْتُكَ ، ثم قال عمر : رأيتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم فعل ذلك ». أخرجه النسائي.

1.443- Hanzale[36] anlatıyor:

"Tavus'u (tavaf ederken) gördüm; Hacer-i Esved rüknüne gelince, sıkışıklık olursa geçer gider, izdihama yol açmazdı. Eğer tenha olursa üç defa öperdi. Sonra şöyle dedi:

"Ben, İbn Abbas'ın böyle yaptığını gördüm. İbn Abbas dedi ki:

"Ben, Hz. Ömer'in böyle yaptığını gördüm. Hz. Ömer demişti ki:

---

[36] **Hanzale b. Ebî Süfyân b. Abdurrahman el-Cumehî el-Mekkî:** ö. 151/768. Mekkelidir. Döneminin **Mekke** muhaddisi ve imamı kabul edilirdi. Sâlim, Nâfi ve Tavus'tan rivâyette bulunur. Kendisinden de Vekî', Abdullah b. el-Mübârek ve Süfyan es-Sevrî gibi büyük muhaddisler rivâyet etti. İttifaken sika kabul edilir, rivâyetleri delil olarak kullanılır. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- Sen, sadece bir taşsın; ne fayda verebilirsin, ne de zarar! Şayet Rasûlullah'ın (as.) seni öptüğünü görmeseydim, asla seni öpmezdim."

Hz. Ömer sonra şöyle dedi:

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) öyle yaptığını gördüm."[37]

١٤٤٤- (ط ـ **عروة بن الزبير** رضي الله عنهما) : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال لابْنِ عَوْفٍ: «كيف صَنَعتَ يا أبا محمد في استلام الركن الأسود؟ قال استلمتُ، وتركْتُ، فقال رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم : **أصَبْتَ**». أخرجه الموطأ.

1.444- Urve b. Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.), İbn Avf'a şöyle dedi:

"- Yâ Ebâ Muhammed, Hacer-i Esved rüknünü nasıl istilâm ettin?"

"- Selamladım ve ayrıldım."

"- Doğru yapmışsın."[38]

١٤٤٥- (د ـ **عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) «أنَّهُ أُخبِرَ بقول عائشةَ: إنَّ الْحِجْرَ بَعْضُهُ لَيْسَ من البَيْتِ، قال ابنُ عمر: واللَّه، إني لأظُنُّ عائشة - إن كانت سمعت هذا من رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم إنّي لأظنُّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم لَمْ يَتْرُكْ اسْتلامَهُما إلا لأنَّهما ليسا على قواعد البَيْتِ، ولا طَافَ النَّاسُ من وراء الحِجْرِ إلا لذلك». أخرجه أبو داود.

1.445- Abdullah b. Ömer'e Hz. Âişe'nin; "Hicr'in bir kısmı Kâbe'ye dahil değildir" dediği haber verildi. İbn Ömer dedi ki:

"- Vallahi, biliyorum Âişe bunu Rasûlullah'dan (as.) duymuştur. Yine biliyorum ki Rasûlullah (as.) Kâbe'nin, Hz. İbrahim tarafından

---

[37] **Nesaî**, Hac, 148.

[38] **Muvatta**, Hac, 35/113. Bu, mürsel bir rivâyettir; çünkü **Urve b. Zübeyr** Hz. Peygamber'e yetişmemiştir.

atılan temelleri üzerinde olmadığı için bu iki rükne istilâmı terk etmiştir. Halk da bu yüzden Hicr'in dışından tavaf yapmaktadırlar."[39]

İZAH

Hadîsin **Ebû Davud**'daki rivâyetinde ifâde; "Hicr'in bir kısmı Kâbe'ye dahildi" şeklindedir.

Hicr; Kâbe'nin kuzey cephesinde, **Irakî** ve **Şamî** rükünler arsında bulunan ve yarım daire şeklinde bir duvarla çevrili olan yerdir. Rivâyete göre **Hz. İsmail** buraya defnedilmiştir.

Hz. Peygamber 35 yaşında iken, Kureyş **Kâbe**'yi yeniden bina etmiş, ancak malî imkânsızlık yüzünden binayı **Hz. İbrahim**'in yaptığı genişlikte tutmamışlar, **Hicr** bölgesini **Kâbe**'nin dışında bırakmışlardı.

İşte hadîste anlatılan olay budur. Hz. Peygamber, Kureyş'in şirkten yeni kurtulmuş olması hasebiyle bir fitneye yol açmamak için **Kâbe**'yi yıkıp **Hz. İbrahim**'in temelleri üzerine bina etmediğini açıkça belirtir.[40]

Hicr bölgesinin **Kâbe**'ye dahil olması hasebiyle tavaf, bunu dışından yapılmalıdır.

١٤٤٦ – (ت س ــ عبيد بن عمير رحمه الله) « أن ابنَ عمر كان يُزاحِمُ على الركنين ، فقلت: يا أبا عبْد الرحْمَن إنك تُزاحِمُ على الركنين زِحَاما ما رأيت أحَدا من أصحابِ رسول الله صلى الله عليه وسلم يُزاحِمُهُ؟ فقال: إن أفْعَلْ فإني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: **إنَّ مَسْحَهما كَفَّارَةٌ للّخطايا** وسمعتُهُ يقول: **من طاف بهذا البيت أُسْبُوعا فأحصاهُ كان كعتق رقبة**، وسمعته يقول: **لا يَرفَعُ قَدَما، ولا يَضعُ قَدَما، إلا حَطَّ اللّه عنه بها خطيئة. و كتب له بها حسنة**». هذه رواية الترمذي.

وقال الترمذي : وروي أيضا عن ابن عُبَيْدِ بن عُمَيْرٍ ، ولم يذكر : عن أبيه.

---

[39] **Ebû Davud**, Menâsik, 47/1875.

[40] Bkz., **Buharî**, Hac, 42; **Müslim**, Hac, 69/398.

وفي رواية النسائي أنه قال له : « يا أبا عبد الرحمن ، ما أراك تستلم إلا هذين الركنين؟ قال: إني سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : إنَّ مَسْحَهُما يَحُطَّان الْخطيئةَ ، وسمعتهُ يقول: من طَافَ سَبعا ، فهو كعتق رَقَبَة».

1.446- Ubeyd b. Umeyr'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer, iki Rükn(-i Yemanî'ye) geldiğinde, onların üzerine yüklenirdi. Dedim ki:

"- Ya Ebâ Abdurrahman! Sen bu iki rükne (ulaşmak için) öyle zorluyorsun ki, Rasûlullah'ın (as.) ashâbından hiç kimsenin bu derece yüklendiğini görmedim."

Şu cevabı verdi:

"- Ben böyle yapıyorum; çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"O iki rüknü meshetmek, günahlara keffârettir."

Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu da duydum:

"Kim, şu Kâbe'yi yedi defa tavaf eder ve bunu da sayarsa bir köle azâd etmiş gibidir."

Kezâ şöyle buyurduğunu da işittim:

"(Tavaf için) **adımını her atışında, Allah, onun bir günahını siler ve bir sevap yazar."**[41]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî**'nin rivâyetidir.

Nesaî'nin rivâyetinde Ubeyd, İbn Ömer'e şöyle dedi:

"- Ya Ebâ Abdurrahman! Ben, senin sadece şu iki rüknü istilâm etiiğini görüyorum."

"- Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.); **'O iki rükne el sürenin hatasını Allah siler'** buyurduğunu ve; **'Yedi defa tavaf eden bir köle azâd etmiş gibidir'** dediğini duydum."

---

[41] **Tirmizî**, Hac, 111/959; **Nesaî**, Hac, 134.

İZAH

İbn Ömer'in bu tavrı, Rasûlullah'ın (as.) yaptıklarını aynen yapmak için duyduğu arzunun ve gösterdiği gayretin ifâdesidir. Yoksa, el süreceğim diye insanlara eziyet vermek, sıkıştırmak doğru değildir. Kaldı ki bu hadîs, sened açısından problemlidir.

١٤٤٧- (ط ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) كانَ يقولُ : « ما بَيْنَ الركْنِ والباب: الْمُلْتَزَمُ ». أخرجه الموطأ.

1.447- İbn Abbas şöyle diyordu:

"Rükn(-i Hacer-i Esved) ile (Kâbe) kapısı arasına ***Mültezem*** denir."[42]

١٤٤٨- (ط ـ مالك بن أنس رحمه الله) قال : «بَلَغَني أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم كان إذا قضى طَوافَهُ ، وركع الرَّكعتَيْن وأراد ، أن يَخْرُجَ إلى السَّعي: استَلمَ الرُّكْنَ الأسْوَدَ قبل أن يَخْرُجَ». أخرجه الموطأ.

1.448- Mâlik b. Enes şöyle dedi:

"Bana ulaştı ki, Rasûlullah (as.) tavafını tamamlayarak iki rekât namaz kılıp sa'ye gitmek isteyince, henüz (Kâbe'den) çıkmadan Rükn-i Hacer-i Esved'i istilâm ederdi."[43]

İZAH

"Kâbe'den çıkmadan" cümlesi, **Muvatta'**nın matbû nüshasında **"Safâ ve Merve'ye gitmeden önce"** şeklindedir. Mana itibariyle aralarında fark yoktur; Hz. Peygamber, tavafını tamamlayıp **Safâ** tepesine gitmek için **Kâbe**'den ayrılmadan son defa olarak **Hacer-i Esved**'i selamlardı demektir.

---

[42] **Muvatta**, Hac, 81/251. Hadîsin senedi munkatıdır.

[43] **Muvatta**, Hac, 35/112.

İmâm Mâlik'in belâğât tarîkıyla rivâyet ettiği bu hadîsin senedi munkatıdır. Ancak **Müslim** bunu uzun bir hadîsin içinde vasletmiştir.

١٤٤٩ - (عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه) قال: سمعتُ رجلا يقول: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لعمر بن الخطّاب: «**يا أبا حَفْصٍ إنَّكَ فيكَ فَضْلُ قُوَّةٍ فلا تُؤذِ الضَّعيفَ إذا رأيتَ الرُّكنَ خلْواً فاستلم، وإلا كَبِّرْ وامْضِ**». قال: ثم سمعتُ عمر يقول لرجلٍ: لا تُؤذِ النَّاسَ بِفَضْلِ قُوَّتِكَ». أخرجه...

1.449- Abdurrahman b. Avf anlatıyor:

"Ben, adamın birinin şöyle dediğini işittim:

"Rasûlullah (as.), Hz. Ömer'e dedi ki:

"- Ya Ebâ Hafs! Sende fazlaca güç-kuvvet var; binâenaleyh (tavafta) **zayıfa eziyet etme! Hacer-i Esved rüknünü boş görürsen istilâm et, yoksa tekbir getir ve** (tavafına) **devam et!"**

Daha sonra adam dedi ki:

"Ben, bilâhare Hz. Ömer'in de bir adama şöyle dediğini duydum."

"- Gücün-kuvvetin fazla diye insanlara eziyet etme!"[44]

---

[44] **Rezîn**'in tahric ettiği bu rivâyet, **Beyhakî**, *Sünenu'l-Kübrâ*, V, 80, hadîs no 9043'dedir. Ancak hadîsin senedinde meçhûl bir râvî bulunmaktadır.

النوع الثالث

في ركعتي الطواف

c) TAVAF NAMAZI

١٤٥٠- (خ ـ نافع مولى عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : «كان ابن عمر يصلي لكل أسبوع ركعتين». أخرجه البخاري تعليقا.

1.450- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi şöyle dedi:
"İbn Ömer, her yedi turluk tavaf için iki rekât namaz kılardı."[45]

١٤٥١- (عروة بن الزبير) قال : « كانَ عبدُ الله بن الزبير يُقرنُ بين الأسابيع ، ويُسْرِعُ المشيَ، ويذكرُ أنَّ عائشةَ كانت تَفْعَلُهُ ، ثُمَّ تُصَلِّي لِكُلِّ أُسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ ».
وفي رواية : « أنَّهُ كان يطوفُ بعد الفَجْرِ ، ويُصَلِّي ركْعَتَيْنِ ، وكان إذا طاف ، يُسْرِعُ في المشي ». أخرجه...

1.451- Urve b. Zübeyr şöyle dedi:
"Abdullah b. Zübeyr, tavafın yedi şavtını ard arda yapar, tavaf esnasında hızlıca yürür ve Hz. Âişe'nin de böyle yaptığını, sonra da her şavt için iki rekât namaz kıldığını söylerdi."[46]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de; "Abdullah, sabah namazından sonra tavaf yapar, iki rekât namaz kılar, tavaf yaparken de hızlı yürürdü" şeklindedir.

---

[45] **Buharî**, Hac, 69 ta'lîkan.

[46] Hadîsi **Rezîn** tahric etti. Benzer bir rivâyet **Nasbu'r-Râye**, III, 47 ve **Bidâyetu'l-Müctehid**, I, 249'de zikredilmektedir.

١٤٥٢ – (امرأة كانت تخدُمُ عائشة رضي الله عنها) أنها طافَتْ معها أربعة أسابيع مقرونَة ، ثم ركعت لكُلِّ أسبُوعٍ ركعتين ، قالت : « ويُستحبُّ لكُلِّ أسبوعٍ ركعتان ، ويُستحبُّ استلام الركن في كل وتر ». أخرجه...

1.452- Hz. Âişe'ye hizmet eden bir kadından rivâyet edildiğine göre; "Hz. Âişe, onunla birlikte ard arda yedi şavtlık dört tavaf yapmış, sonra her yedi şavt için iki rekât namaz kılmış ve şöyle demiş:

"Her yedi turluk tavaf için iki rekât namaz kılmak müstehabdır. Her turda Rükn(-i Hacer-i Esved'i) istilâm etmek de müstahabdır."[47]

١٤٥٣ – (ط – عبد الرحمن بن عبد القاريُّ) « أنَّهُ طافَ بالبيت مع عمر بن الخطاب رضي الله عنه ، بعد صلاة الصبح، فلما قضى عُمرُ طوافَهُ نَظَرَ، فلم يرَ الشَّمْسَ ، فركب حتَّى أناخ بذي طُوىً ، فصلَّى ركعتين ». أخرجه الموطأ.

1.453- Abdurrahman b. Abdülkarî, sabah namazından sonra Hz. Ömer'le birlikte Kâbe'yi tavaf etmişti. Hz. Ömer tavafını bitirince (ufka) bakmış, ama güneşi görememişti. Devesine bindi, Zü Tuvâ'ya gitti, orada iki rekât namaz kıldı.[48]

İZAH

Hz. Ömer'in tavaftan hemen sonra namaz kılmaması, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar nâfile namaz kılmayı mekruh gördüğü içindir. Nitekim oradan ayrılıp, **Zü Tuvâ**'ya gidince güneş doğmuştu, iki rekâtlık tavaf namazını da orada kıldı.

Aynı şekilde ikindi namazından sonra da tavaf namazı kılınmaz. Ancak bir kısım ulemâ, her iki vakitte de kılınabileceğini söyler.

---

[47] Hadîsi **Rezîn** tahric etti. Benzer bir rivâyet **Nasbu'r-Râye**, III, 47 ve **Bidâyetu'l-Müctehid**, I, 249'de zikredilmektedir.

[48] **Muvatta**, Hac, 38/117.

١٤٥٤- (خ - إسماعيل بن أمية رحمه الله) قال : « قُلْتُ للزهريِّ : إنَّ عطاء يقولُ تُجزئُهُ الْمكتُوبةُ من ركْعتي الطَّواف، فقال : اتّباعُ السُّنة أفضلُ ، لم يَطُفْ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم قَطُّ أُسبوعا إلا صلَّى له ركْعتين ». أخرجه البخاري تعليقا.

1.454- İsmail b. Ümeyye anlatıyor:

"Zührî'ye dedim ki:

"- Atâ; *'kılınan farz namaz, iki rekâtlık tavaf namazının da yerini tutar'* diyor."

Şu cevabı verdi:

"- Sünnete uymak daha faziletlidir; Rasûlullah (as.) her yedi şavtlık tavaf için mutlaka iki rekât namaz kılardı."[49]

İZAH

Tavafın hemen arkasından kılınan iki rekât namaz, tavafa bağlı bir ibâdettir. Tavaftan sonra namaz vakti gelse ve cemâatle farz namaza durulsa, bu namaz tavaf namazı yerine geçmez. Her yedi turluk tavaf için iki rekât namaz kılınmalıdır.

Tavaf namazı sünnettir, tavafın sünnetidir.

١٤٥٥- (ت - جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم « قرأ في ركْعتيِ الطَّواف : سُورتي الإخلاص: { قل : يا أيها الكافرون } و { قُلْ : هو الله أحدٌ }». أخرجه الترمذي.

1.455- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.), iki rekâtlık tavaf namazında iki ihlâsı, yani Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okudu."[50]

---

[49] **Buharî**, Hac, 69 ta'lîkan.

[50] **Tirmizî**, Hac, 43/869.

İZAH

İhlâs ve **Kâfirûn** sûrelerine **"İki ihlâs sûresi"** denmesinin sebebi, her ikisinde de tevhîd âyetlerinin bulunmasıdır.

Hadîs, tavaf namazında **Kâfirûn** ve **İhlâs** sûrelerini okumanın müstahab olduğunu belirtmektedir. Ancak hadîsin râvîsi **Abdülaziz b. İmrân** metrûktur.

الفرع الثاني

في كيفية السعي

2- SA'Y'İN ŞEKLİ

١٤٥٦- (ت د س — **كثير بن جمهان** رحمه الله) قال : « رأيتُ عبدَ الله بنَ عمر رضي الله عنهما يَمْشي في السَّعي ، فقلتُ له أتمشي في المسعى ؟ قال : لئن سَعَيْتُ لقد رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يَسْعَى ، ولئن مَشَيْتُ لقد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يَمْشي، وأنا شيخٌ كبير».

هذه رواية الترمذي والنسائي. وفي رواية أبي داود عن كثير: أنّ رَجُلاً قال لعبد الله بن عمر رضي الله عنهما بين الصفا والمروة: « يا أبا عبد الرحمن، أراكَ تَمْشي والنّاسُ يَسْعَون – وذكر الحديثَ – إلا أنّه قدّم ذكْرَ المشي على السعي ».

1.456- Kesîr b. Cümhân[51] anlatıyor:

"Abdullah b. Ömer'i, *mes'a*'da (sa'y mahallinde) yürürken gördüm, dedim ki:

"- Sen, *mes'a*'da yürüyor musun?"

Şu cevabı verdi:

---

51 **Ebû Cafer, Kesîr b. Cümhân es-Selemî el-Kûfî:** Kûfelidir, tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer ve İbn Abbas'tan rivâyet etmiştir. Kendisinden Atâ b. es-Sâib ve Leys b. Ebî Süleym rivâyette bulunur. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına alır. **Ebû Hâtim** de; **"hadîsi yazılır"** der. Bilinen tek hadîsi *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

"- Eğer koşarsam, bu, Rasûlullah'ı (as.) koşarken gördüğüm içindir. Şayet yürüyorsam, bu da Hz. Peygamber'i yürürken gördüğüm içindir. Ben, yaşlı bir insanım."[52]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Tirmizî** ve **Nesaî**'nindir.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Bir adam, Abdullah b. Ömer'e, Safâ ile Merve arasında dedi ki:

"- İnsanlar seri adımlarla gittikleri halde seni yürürken görüyorum..."

Sonra hadîsi yukarıdaki gibi sevk etti, yalnız bu rivâyette önce yürümeyi sonra koşmayı zikretti.

İZAH

Mes'a; sa'y yapılan yer demektir. Onunla **Safâ** ile **Merve** arası kastedilir.

Safâ ile **Merve** arasındaki vâdinin tabanına gelindiğinde, bugün iki yeşil direk arasındaki mesafeyi hızlıca geçmeye **Hervele** adı verilir. Gücü-kuvveti yerinde olanlar için burada hervele yapmak sünnettir. Bu iki yeşil direk arasında kalan mesafenin dışında da normal yürümek sünnettir. Kadınlar ise hervele yapmazlar. Hervelenin terki, cezayı gerektirmez.

١٤٥٧- (ط س ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم: «كانَ إذا نَزَلَ من الصَّفَا مَشَى، حتى إذا انْصَبَّتْ قَدَمَاهُ في بطْنِ الوادي : سعَى ، حتى يخرجَ منه». أخرجه الموطأ والنسائي.

1.457- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.), Safâ'dan inerken normal yürür, vâdinin ortasına ulaşınca ayakları hızlanır, oradan çıkıncaya kadar böyle giderdi."[53]

---

[52] **Tirmizî**, Hac, 39/864; **Ebû Davud**, Menâsik, 55/1904; **Nesaî**, Hac, 174.

[53] **Muvatta**, Hac, 42/131; **Nesaî**, Hac, 178.

١٤٥٨- (ط ت سة ـــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقولُ حين خرج من المسجد وهو يُريدُ الصَّفا وهو يقولُ: «نَبْدأُ بما بَدَأَ اللَّهُ به فَبدَأَ بالصَّفا».

أخرجه الموطأ والنسائي. وفي رواية الترمذي والنسائي : « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم حين قدم مكة – وطَافَ بالْبَيْتِ سَبعا ، فقرأ : { واتَّخذُوا من مقام إبراهيم مُصَلّى } [البقرة : ١٢٦] فصلَّى خَلْفَ المقام ، ثم أتى الحجَرَ فاسْتَلَمه ، ثم قال : نَبْدأُ بما بَدَأَ اللهُ به ، فَبدَأَ بالصَّفَا وقرأ : { إنَّ الصَّفا والمروةَ من شعائر اللَّهِ } [البقرة : ١٥٨] ».

1.458- Câbir b. Abdullah'dan, "Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan çıkıp Safâ'ya doğru giderken şöyle dediğini işittiği" rivâyet edilir:

"Biz de Allah'ın başladığı ile başlayalım."

Sonra da sa'ye Safâ'dan başladı."[54]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî ve **Nesaî'**nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber Mekke'ye gelince Kâbe'yi yedi defa tavaf etti, sonra; ***'İbrahim'in makamını namazgâh edinin!'***[55] âyetini okudu ve bu makamın arkasında namaz kıldı. Sonra Hacer-i Esved-i istilâm etti, sonra da; ***'Biz de Allah'ın başladığı ile başlayalım'*** dedi ve sa'ye Safâ'dan başladı. Bu sırada da; ***'Safâ ve Merve, Allah'ın*** (emri haccın) ***alâmetlerindendir'***[56] âyetini okudu."

---

[54] **Muvatta,** Hac, 41/126; **Tirmizî,** Hac, 38/862; **Nesaî,** Hac, 163, 168.

[55] Bakara, 126.

[56] Bakara, 158.

İZAH

"Allah'ın başladığı" cümlesinden maksat, âyette önce **Safâ**'nın zikredilmesidir. Hz. Peygamber de bu yüzden sa'ye **Safâ'**dan başladı.

١٤٥٩– (**أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « لَمَّا خرَجَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم إلى السَّعْيِ تلا : { **إنَّ الصَّفا والمروةَ من شعائرِ الله** } ثم قال : **نَبدأُ بما بَدَأَ الله به** ، فَلَمَّ عَلا على الصفا – حيثُ يَنظُرُ إلى البيتِ – رفع يَدَيْهِ فَجَعَلَ يذكُرُ اللَّه بما شاء ». أخرجه...

1.459- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlulah (as.) sa'ye giderken; ***'Safâ ve Merve Allah'ın alâmetlerindendir'***[57] âyetini okudu, sonra;

"- Biz de Allah'ın başladığı ile başlayalım" dedi. Safâ tepesine çıkıp oradan Kâbe'ye bakınca, ellerini kaldırdı ve dilediği kadar Allah'ı zikretti."[58]

١٤٦٠– (**عبد الله بن عمر بن الخطاب** رضي الله عنهما) قال : « السعي من دَارِ بني عبَّاد إلى زُقاق بني أبي حُسَيْن. قال : وكان رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم إذا طَافَ الطواف الأول خَبَّ ثلاثا، ومَشَى أربعا ». أخرجه...

1.460- İbn Ömer şöyle dedi:

"Sa'y; Benû Abbâd'ın evinden Benû Ebî Hüseyn geçidine kadardır. Rasûlullah (as.) ilk tavafı yaparken üç defa hızlı, dört defa da yavaş yürüdü."[59]

١٤٦١– (خ ـــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال: «ليس السَّعيُ في بطن الوادي بين الصَّفا والمروة سُنَّةً إنما كان أهْلُ الْجاهليَّة يَسْعَوْنَها ويقولون: لا نُجيزُ البطحاءَ إلا شَدًّا». أخرجه البخاري.

---

[57] Bakara, 158.

[58] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

[59] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

1.461- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Safâ ile Merve arasındaki vâdinin ortasında koşmak sünnet değildir. Ancak cahiliye insanları koşarlar ve 'Biz Bathâ'yı ancak koşarak geçeriz' derlerdi."[60]

İZAH

Hadîste, vâdinin tabanında hervele yapmanın sünnet olmadığı ifâde ediliyor. Bu yönüyle hadîs, bilinen sünnete ve diğer sahih rivâyetlere ters düşmektedir. Ancak **İbn Hacer, İbn Abbas**'ın bu sözdeki gayesinin, cahiliyette olduğu gibi hızlı koşmak olduğunu, bunun da gerçekten sünnet olmadığını belirtmektir der.[61]

١٤٦٢- (س ــ **صفية بنت شيبة** رضي الله عنها) عن امرأة قالت : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يسعى في بطن المسيل ، يقول : لا يُقْطَعُ الوادِي إلا شدّآ ». أخرجه النسائي.

1.462- Safiyye bint Şeybe[62], bir kadının şöyle dediğini rivâyet eder:

"Ben, Rasûlullah'ı (as.), Safâ ile Merve arasındaki vâdide koşarken gördüm. Aynı zamanda O;

"Bu vâdi, ancak koşarak geçilir" diyordu.[63]

---

[60] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensar, 27.

[61] **İbn Hacer**, VII, 194; **Kastalânî**, VIII, 359.

[62] **Safiye bint Şeybe b. Osman b. Ebî Talha el-Kuraşiyye el-Abderiyye el-Hâcibiyye**: Sahabîliği ihtilaflıdır. İbn Hacer onun hanım sahabîlerden olduğunu ve Hz. Âişe'den rivâyet ettiğini söyler. Buharî'de onun Hz. Peygamber'i dinlediğine dair açık bir rivâyet vardır. Dârekutnî ise Hz. Peygamber'e yetişemediğini kaydeder. İbn Hibbân da tâbiîlerden sayar. Hz. Peygamber, İbn Ömer ve Hz. Âişe'den rivâyetleri vardır. Kendisinden İbrahim b. el-Muhâcir ve Katâde b. Dâime rivâyet etti. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[63] **Nesaî**, Hac, 177.

İZAH

Burada ismi kaydedilmeyen kadın, **Şeybe**'nin ümmü veledi olan **Habîbe bint Ebî Ticâre** adında biridir.

Hz. Peygamber'in vâdi tabanını koşarak geçmesinden maksat; marûf olduğu veçhile herveledir.

١٤٦٣- (س ــ **الزهري**) قال : سألوا ابنَ عُمَرَ رضي الله عنهما : «هل رأيتَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رَمَلَ بين الصفا والمروة ؟ قال : كان في جماعة النَّاس ، فرَمَلُوا ، فما أُراهم رَمَلُوا إلا برَمَله ». أخرجه النسائي.

1.463- Zührî'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer'e sordular:

"- Sen, Rasûlullah'ın (as.) Safâ ile Merve arasında remel yaptığını gördün mü?"

"- Rasûlullah (as.), bir grup insanın arasında idi. Hep birlikte remel yapıyorlardı. Ama zannediyorum ki insanlar, Rasûlullah (as.) koştuğu için koşuyorlardı."[64]

١٤٦٤- (س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « إنما سعى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين الصفا والمروة : لِيُرِيَ الْمُشْرِكِينَ قُوَّتَهُ ». أخرجه النسائي.

1.464- İbn Abas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Safâ ile Merve arasında, sadece müşrikler gücünü-kuvvetini görsünler gayesiyle koştu."[65]

---

[64] **Nesaî**, Hac, 175.

[65] **Nesaî**, Hac, 176. Bu hadîsin **Buharî**'deki rivâyetinde ifâde; "**...Kâbe'de ve Safâ ile Merve arasında...**" şeklindedir. Bkz., **Buharî**, Hac, 80.

الفصل الثاني

في أحكام الطواف والسعي

و هي عشرة أحكام:

الحكم الأول

الكلام في الطواف

II- TAVAFA VE SA'Y'E DAİR HÜKÜMLER

1*- TAVAFTA KONUŞMAK

١٤٦٥ – (ت س – **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أنَّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «**الطَّواف حولَ البَيْتِ مِثْلَ الصلاة، إلا أنكم تتكلَّمونَ فيه فمن تكلم فيه فلا يتكلم إلا بخير**».

هذه رواية الترمذي ، وقال : وقد روي موقوفا عليه.

وفي رواية النسائي عن طاوس عن رجلٍ أدركَ النبي صلى الله عليه وسلم : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «**الطواف بالبيت صلاة ، فأقلُّوا الكَلاَمَ** ».

هكذا ذكره النسائي ، ولم يُسم الرجل ، فيجوز أن يكون الرجل ابن عباس ، ويجوز أن يكون ابن عمر ، كما سيأتي حديثه، وهو الأظهر والله أعلم.

1.465- İbn Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kâbe'nin etrafında yapılan tavaf, aynen namaz gibidir; yalnız şu farkla ki, tavafta konuşabilirsiniz. Tavafta konuşan da, sadece hayır söylesin!"[66]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'nindir.

---

[66] **Tirmizî**, Hac, 112/960; **Nesaî**, Hac, 136.

Tirmizî, bu hadîsin İbn Abbas'a mevkûfen rivâyet edildiğini de kaydeder.

Nesaî ise hadîsi, Rasûlullah'a (as.) yetişen bir adam tarîkıyla Tavus'tan rivâyet eder. Bu rivâyette Rasûlullah (as.); **"Kâbe'nin tavafı namaz gibidir, binâenaleyh az konuşun!"** buyurdu.

Nesaî hadîsi bu şekilde kaydetti ve Rasûlullah'a (as.) yetişen adamın ismini vermedi. Bu adamın İbn Abbas olması mümkün olduğu gibi, aşağıdaki hadîste geleceği üzere İbn Ömer de olabilir.

İZAH

Hadîs tavaf esnasında mü'minlerin, tıpkı namazda imiş gibi ağırbaşlı, ciddi, saygılı ve temiz olmaları gerektiğini ifâde etmektedir. Gereksiz işlerle meşgul olunmamalı, laubali hareketlerde bulunulmamalıdır. Tavafın namazdan farkı sadece konuşulabilmesi, hareket edilebilmesidir. Ancak konuşurken de ölçülü olmalı, daha çok zikirle meşgul olmalıdır.

١٤٦٦- (س ــ عبد الله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال : « أَقِلُّوا من الكلام في الطواف ، فإنما أنتم في صلاة ». أخرجه النسائي.

1.466- İbn Ömer şöyle dedi:

"Tavaf esnasında az konuşun; zira namazda gibisiniz."[67]

---

[67] **Nesaî,** Hac, 136.

الحكم الثاني
الركوب في الطواف والسعي

2*- BİNİTLİ OLARAK TAVAF VE SA'Y

١٤٦٧ - (خ م ت د س — عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « طاف النبيُّ صلى الله عليه وسلم في حجَّةِ الوداع على بعير ، يَسْتَلِمُ الركنَ بمحْجَنٍ ».

هذه رواية البخاري ومسلم وأبي داود والنسائي. وفي أخرى للبخاري والنسائي والترمذي قال: « طَافَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بالبيت على بعير، كُلَّما أتى على الرُّكن أشَارَ إليه ».

زاد البخاري في رواية أخرى « بشيءٍ كانَ في يَدهِ وكَبَّرَ ».

ورأيتُ الحميدي رحمه الله قد أخرج هذا الحديث في موضعين من كتابه ، فجعل الرواية الأولى في المتفق بين البخاري ومسلم ، وجعل الثانية في أفراد البخاري ، والحديث واحدٌ ، ولعله أدرك ما لم ندركه. فلذلك قد نبهت عليه.

وفي أخرى لأبي داود : «أنَّ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم قَدِمَ مَكَّةَ وهو يشتكي فطَافَ على راحلتِهِ ، كُلَّما أتى على الرُّكْنِ اسْتَلَمَهُ بِمحْجَنٍ ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ طوافه أناخَ، وصلَّى رَكْعتَين ».

1.467- İbn Abbas şöyle dedi:

"Vedâ haccında Hz. Peygamber, deveye binmiş olduğu halde tavaf yaptı. (Hacer-i Esved) rüknünü bir bastonla selamladı."[68]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'nindir.

Buharî, Müslim ve **Nesaî**'nin diğer bir rivâyeti şöyledir.

---

[68] **Buharî**, Hac, 58, 61, 62, 74; Salât, 24; **Müslim**, Hac, 42/253; **Ebû Davud**, Menâsik, 48/1877; **Tirmizî**, Hac, 40/865; **Nesaî**, Hac, 15.

"Hz. Peygamber Kâbe'yi deve sırtında tavaf etti. Rükn-i (Hacer-i Esved'e) her geldiğinde, ona işaretle (istilâm ederdi)."

Buharî başka bir rivâyette; "Elindeki bir şeyle işaret ederdi ve tekbir getirirdi" cümlesini ekler.

Humeydî, bu hadîsi, eserinin iki ayrı yerinde tahric etti. İlki, **Buharî** ve **Müslim**'in ittifak ettikleri hadîsler bölümünde, ikincisi ise **Buharî**'nin müfred rivâyetler bölümündedir. Halbuki ikisi de aynı hadîstir. Belki bizim bilemediğimiz bir şeye vâkıf olduğu için böyle yapmıştır. Bu bakımdan bu hususa burada işaret etmeyi uygun buldum.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Mekke'ye geldi; biraz rahatsızdı, bu yüzden deve sırtında tavaf etti. Rükn-i (Hacer-i Esved'e) her geldiğinde, bastonuyla istilâm etti. Tavafı tamamlayınca da devesini çökertti ve iki rekât namaz kıldı.

İZAH

Tavafın en faziletli olanı, yürüyerek yapılanıdır. **Hanefîler** ve **Mâlikîler,** mazeret olmazsa, tavafı yürüyerek yapmanın vâcib olduğunu kabul ederler. Mazeretsiz olarak hayvan sırtında tavaf yapanın tavafını iâde etmesini, iâde etmediği takdirde de kurban kesmesi gerektiğini söylerler.

Şâfiî ve **Hanbelîler**'e göre ise özürsüz de olsa hayvan üzerinde tavaf câizdir. Bunlar, Hz. Peygamber'in, Vedâ haccında hayvan üzerinde tavaf ettiğini delil gösterirler.

Birinci görüşü benimseyenler, bu delile, iki ayrı delille cevap verirler:

1- İzahına çalıştığımız hadîsin, **Ebû Davud**'a ait rivâyetinde ifâde edildiği üzere, Hz. Peygamber rahatsızdı, o yüzden tavafını deve sırtında yaptı.

2- 1470 numaralı hadîste ifâde edildiği üzere Rasûlullah (as.), insanlar kendisini görsünler ve onlar da aynısını yapsınlar diye hayvan üzerinde tavafını yaptı.

İlave etmek gerekir ki, hayvan üzerinde tavaf, **Kâbe**'nin etrafı duvarlarla çevrilmediği dönemler için söz konusu olabilirdi.[69]

١٤٦٨- (م س ــ **عائشة** رضي الله عنها) طَاف النبيُّ صلى الله عليه وسلم في حَجَّةِ الوداع حولَ الكعبَةِ على بعيرٍ ، يستلم الرُّكنَ ، كراهِيَةَ أنْ يُصرَفَ عنه الناسُ. هذه رواية مسلم.

وفي رواية النسائي قالت : « طاف رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم حولَ الكَعْبَةِ ، على بعيره ويَستَلمُ الرُّكْن بِمحْجَنه ».

1.468- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Vedâ haccında Hz. Peygamber, Kâbe'nin etrafını deve üzerinde tavaf etti, rüknü (hacer-i Esved'i) de selamladı. O, insanlar bundan sarf-ı nazar etmesinler diye böyle yaptı."[70]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Müslim**'indir. **Nesaî**'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.), Kâbe'nin etrafını deve sırtında tavaf etti. ve rüknü de bastonuyla selamladı."

١٤٦٩- (د ــ **صفية بنت شيبة** رضي الله عنها) قالت : « لَمَّا طافَ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم بمَكَّةَ عام الْفتْح ، طافَ على بعيرٍ ، يَستَلِمُ الرُّكْنِ بِمحْجَنِ في يَدِهِ ، قالت : وأنا أنظر إليه». أخرجه أبو داود.

1.469- Safiyye bint Şeybe şöyle dedi:

"Fetih yılında Rasûlullah (as.), Mekke'yi alıp sükûneti sağlayınca[71], deve sırtında Kâbe'yi tavaf etti, elindeki bastonuyla da rüknü selamladı. Bu sırada ben de O'na bakıyordum."[72]

---

[69] **İbn Hacer**, III, 573; **Aynî**, IX, 252; **Tekmiletu'l-Menhel**, I, 211.

[70] **Müslim**, Hac, 42/256; **Nesaî**, Hac, 140.

١٤٧٠ – (م د س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « طاف رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم في حَجَّة الوَدَاع على راحلَته بالْبَيْت يَستَلِمُ الحجَرَ بمحجنه ، وبَيْنَ الصَّفا والمروة، ليَرَاهُ النَّاسُ ، وليُشرِف ، وليسألُوهُ ، فإن النَّاسَ غَشَوْهُ ». أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي. إلا أنَّ أبا داود ليس عنده « ويَستَلِمُ الرُّكْنَ بمحجَنه ».

1.470- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Vedâ haccında Rasûlullah (as.), devesinin üzerinde olduğu halde Kâbe'yi tavaf etti. Hacer-i Esved'i bastonuyla selamladı. Safa ile Merve arasını da (deve üzerinde sa'y etti)... Bunu da halk, kendisini görsün ve soru sorsunlar diye yüksekte bulunmak gayesiyle yaptı. Çünkü insanlar, etrafına üşüşmüşlerdi."[73]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** rivâyet etti. Ancak **Ebû Davud**'da; "Bastonuyla rüknü selamladı" cümlesi yoktur.

١٤٧١ – (م د ــ أبو الطفيل) قال : « قلت لابن عباس رضي الله عنهما : أرَاني قَدْ رأيْتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم ، قال : فَصفْهُ لي ، قلتُ : رأيتُهُ عند المروة على ناقة وقد كَثُرَ النَّاسُ عليه قال ابنُ عباس: ذلك رسول اللّه صلى الله عليه وسلم إنَّهم كانوا لا يُدَعُّون عنهُ ولا يُكْرَهُون».

وفي رواية قال : « رأيْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يَطوف بالْبَيْت ، ويستلم الرُّكْنَ بمحْجَنٍ معَهُ ، ويُقَبِّلُ المحْجَنَ ».

أخرجه مسلم. وأخرج أبو داود الرواية الثانية ، وزاد في بعض طُرُقه « ثم خرج إلى الصَّفا والمروة ، فطاف سبعا على راحلته ».

---

[71] **Câmiu'l-Usul**'de **(طاف)** fiili ile "**Mekke'yi tavaf edince**" şeklinde geçen bu cümle, **Ebû Davud**'un matbû nüshasında **(اطمأن)** fiili ile "**Mekke'de sükûneti sağlayınca**" şeklinde kaydedilir. Biz de tercümede bunu tercih ettik.

[72] **Ebû Davud**, Menâsik, 48/1878.

[73] **Müslim**, Hac, 42/254-255; **Ebû Davud**, Menâsik, 48/1880; **Nesaî**, Hac, 173.

1.471- Ebu't-Tufeyl anlatıyor:

"İbn Abbas'a dedim ki:

"- Ben, Rasûlullah'ı (as.) gördüğümü hatırlıyorum."

"- Bana O'nu tarif et, öyleyse!"

"- Ben O'nu Merve tepesinin yanında deve üzerinde iken gördüm; halk, etrafına toplanmıştı."

"- Gerçekten O, Allah'ın Rasûlü'ydü. Halk, O'nun huzurundan kovulmaz ve uzaklaştırılmazdı."[74]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'ı (as.), Kâbe'yi tavaf ederken gördüm; yanındaki bastonuyla rüknü selamlıyor, sonra da bastonu öpüyordu."

Bunlar, **Müslim'**in rivâyetleridir.

Ebû Davud, bu ikinci rivâyeti tahric etti. Ancak o; "Sonra Safâ ve Merve'ye gitti, orayı da hayvan sırtında yedi defa tavaf etti" cümlesini de ekledi.

١٤٧٢- (خ م ط د س ـ أم سلمة رضي الله عنهما) قالت : « شَكَوتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم: أنّي أشتكي فقال: طوفي من وراء النّاس وأنتِ رَاكبةٌ ، فَطُفْتُ ، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي إلى جَنبِ البيتِ يقرأُ ب { الطور وكتاب مسطور } ». أخرجه الجماعة إلا الترمذي.

1.472- Ümmü Seleme anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) şikayetimi arz ettim:

"- Ben rahatsızım."

"- Öyleyse bir hayvan üzerinde ve insanların gerisinde tavaf yap!"

Ben de (bu şekilde) tavaf yaptım. O sırada Rasûlullah (as.), Kâbe'nin yanında namaz kılıyor ve Tûr sûresini okuyordu."[75]

---

[74] **Müslim**, Hac, 39/239; 42/257; **Ebû Davud**, Menâsik, 48/1879.

الحكم الثالث
في وقت الطواف

3*- TAVAFIN VAKTİ

١٤٧٣ – (م س ـ **وَبْرَة بن عبد الرحمن** رحمه الله) قال : « كُنتُ جَالسا عندَ ابن عمر ، فَجَاءهُ رجلٌ ، فقال : أيصلُحُ لِي أن أَطُوفَ بالبيت قبل أنْ آتيَ الموقفَ ؟ قال: نعم ، قال فإن ابنَ عباس يقول: لا تَطُفْ بالبيت حتى تأتِيَ الموقفَ ؟ فقال ابن عمر : فقد حَجَّ رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم، فطاف بالبيت قبل أن يأتِيَ الموقف ، فَبِقَول رسول اللّه صلى الله عليه وسلم أحقّ أن تأخذ، أو بقول ابْنِ عباسٍ إنْ كُنْتَ صادقا؟ ».

وفي رواية قال: «سألَ رجلٌ ابنَ عمر: أطوفُ بالبَيْت وقد أحرمتُ بالحجِّ؟ فقال: وما يمنعُكَ؟ قال: إنّي رأيتُ ابنَ فُلان يَكْرَهُهُ وأنت أحبُّ إلينا منه، رأيناهُ قد فتنته الدنيا، قال: وأيُّنا - أو قال: وأيُّكم - لَمْ تَفْتِنْه الدنيا؟ ثم قال: رأينا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أحرمَ بالحجِّ، وطَافَ بالبيت، وسعى بين الصفا والمروة فَسُنَّةُ اللّه ورسوله أحَقُّ أنْ تُتَّبعَ من سُنَّة فلان إنْ كُنْتَ صادقا». أخرجه مسلم.

وأخرج النسائي نحو الرواية الثانية ، إلا أنه سَمَّى ابن فلان ، فقال : « ابْنَ عَبَّاسٍ ».

1.473- Vebre b. Abdurrahman[76] anlatıyor:
"İbn Ömer'in yanında oturuyordum, bir adam gelip dedi ki:
"- Vakfe yerine gitmeden Kâbe'yi tavaf etsem olur mu?"
"- Olur!"

---

[75] **Buharî**, Hac, 64, 71, 74; Tefsir, 52/1; Salat, 78; **Müslim**, Hac, 42/258; **Muvatta**, Hac, 40/123; **Ebû Davud**, Menâsik, 48/1882; **Nesaî**, Hac, 138.

[76] **Ebû Huzeyme, Vebre b. Abdurrahman el-Hârisî el-Kûfî:** ö. 116/734. Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Abbas ve İbn Ömer'den rivâyetleri vardır. Kendisinden A'meş ve Beyân b. Bişr rivâyet etti. Sikadır; rivâyetler, **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- Ama İbn Abbas; *'Vakfe yerine gitmeden Kâbe'yi tavaf etme!..'* diyor."

"- Hz. Peygamber de hac yaptı. O, vakfe yerine varmadan Kâbe'yi tavaf etmişti. Eğer (dinine ve Hz. Peygamber'e tabî olmakta) samimi isen (düşün); İbn Abbas'ın sözü mü, yoksa Rasûlullah'ın sözü mü benimsenmeye daha lâyıktır?..."[77]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette şöyle dedi: "Biri İbn Ömer'e sordu:

"- Hac için ihrâma girdiğim halde Kâbe'yi tavaf edebilir miyim?"

"- Sana mani olan ne?"

"- Ben, falancının bunu mekruh saydığını duydum. Ama sen bize ondan daha makbul birisin; çünkü dünyanın, o kişiyi fitneye düşürdüğünü zannediyoruz."

"- Dünya hangimizi -veya hanginizi dedi- fitneye düşürmez ki? Biz; Rasûlullah'ın (as.) hac için ihrâma girip Kâbe'yi tavaf ettiğini ve Safâ ile Merve arasında sa'y ettiğini gördük. Binâenaleyh eğer, sen samimi biri isen, Allah'ın kanununa ve Rasûlü'nün sünnetine uymanın, falancının yaptığına uymaktan daha iyi olduğunu (bilirsin)."

Bu rivâyetleri **Müslim** tahric etti. İkinci rivâyeti **Nesaî** de tahric etti, ancak "falancı" yerine, "İbn Abbas" dedi.

İZAH

"Vakfe yeri" nden maksat, **Arafat**'tır.

Hadîste sözü edilen tavaf, **Kudûm Tavafı**dır. Kudûm tavafı, uzaktan gelenlerin **Mekke**'ye varır varmaz yaptıkları tavaftır. Bu tavaf, sünnettir. **İbn Ömer,** bu tavafın yapılması gerektiğine kaildir.

Hadîsteki; **"dünya fitnesi"** sözü ile, **İbn Abbas**'ın **Basra**'da valilik yapmış olması kastedilmiştir.

---

[77] **Müslim**, Hac, 28/187; **Nesaî**, Hac, 141.

١٤٧٤- (خ ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قَدِمَ مَكّةَ فطاف وسعى بين الصفا والمروة ، ولم يَقْرَبِ الكعبةَ بعد طوافه بها حتى رجع من عرفة ». أخرجه البخاري.

1.474- İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Mekke'ye geldi, Kâbe'yi tavaf etti, Safâ ile Merve arasında sa'y yaptı. Bu tavaftan sonra Arafat'tan dönünceye kadar Kâbe'ye yaklaşmadı."[78]

İZAH

Hz. Peygamber'in **Kudûm** tavafından sonra, **Arafat**'tan dönünceye kadar başka tavaf yapmaması, onun yasak olduğu anlamına gelmez. O arada yapılan tavaflar, nâfiledir; vâcib telakki edileceği endişesiyle Hz. Peygamber onu yapmamıştır.[79]

١٤٧٥- (د ــ عائشة رضي الله عنها) « أن أصْحاب رسول اللّه صلى الله عليه وسلم الذين كانُوا مَعَهُ لم يَطُوفُوا حتى رَمَوْا الجَمْرَةَ ». أخرجه أبو داود.

1.475- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'la (as.) beraber bulunan sahâbe, cemreleri atmadan Kâbe'yi tavaf etmedi."[80]

İZAH

Bu konuda mevcut olan diğer rivâyetleri de göz önünde bulundurduğumuzda, buradaki tavaftan maksadın ziyaret tavafı olduğu anlaşılır. Ziyaret tavafı da ancak cemrelerden sonra yapılır.

---

[78] **Buharî**, Hac, 23, 70, 128.

[79] Bkz., **İbn Hacer**, III, 568; **Aynî**, IX, 268.

[80] **Ebû Davud**, Menâsik, 53/1896.

١٤٧٦ – (ت د س – جبير بن مطعم رضي الله عنه) أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « يَا بَنِي عبدِ مناف ، لا تمنعوا أحدا بهذا الْبيْت ، وصلّى أيّةَ ساعة شاءَ من ليل أو نهار ». أخرجه الترمذي وأبو داود والنسائي.

1.476- Cübeyr b. Mut'im'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- Ey Abdi Menâf oğulları!.. Şu Kâbe'yi tavaf etmekten ve gece-gündüz hangi saatte isterse namaz kılmaktan hiç kimseyi men etmeyin!"[81]

İZAH

Buradaki namazdan maksadın tavaf namazı ve nâfile namazı olduğu düşünülecek olursa, iki ictihad kaydetmek gerekir:

1- **Mâlikî** ve **Hanefîler**'e göre, sabah ve ikindinin farzlarından sonraki mekruh vakitlerde nâfile kılınmaz.

2- **Ahmed b. Hanbel** ve **Şafiîler**'e göre, tavaf namazı için kerâhet vakti yoktur, her zaman kılınabilir.

١٤٧٧ – (ط – أبو الزبير) قال : « رأيتُ ابنَ عباس رضي الله عنهما يطوفُ بعد العصر أسبوعا ، ثم يدخلُ حُجْرَته ، فلا ندري ما يصنع ؟ قال : ولقد رأيتُ البيتَ يخلو بعد صلاة الصبح ، حتى تطلع الشمس ، وبعد صلاة العصر ، ما يطوفُ به أحَدٌ حتى عند الغروب ». أخرجه الموطأ.

1.477- Ebû'z-Zübeyr şöyle dedi:

"İbn Abbas'ın, ikindiden sonra Kâbe'yi yedi defa tavaf ettiğini, sonra da odasına girdiğini gördüm. İçeride ne yaptığını bilemem. Kezâ sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi

---

[81] **Tirmizî**, Hac, 42/868; **Ebû Davud**, Menâsik, 52/1894; **Nesaî**, Hac, 137.

namazından sonra da gurup vaktine kadar Kâbe'nin boşaldığını, kimsenin tavaf etmediğini gördüm."[82]

İZAH

Bazı **Kûfe** uleması, sabah ve ikindiden sonra tavafı mekruh görür. Ancak mekruh olan tavaf değil, o vakitte kılınan namazdır.[83]

١٤٧٨- (ط ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « إنَّ الكعبة كانت تَخْلُو بعد الصُّبْح من الطائفين حتى تطلعَ الشمس ، وبعد العصر حتى تَغْرُبَ ». أخرجه...

1.478- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Sabahtan güneş doğuncaya, ikindiden de güneş batıncaya kadar Kâbe, ziyaretçilerden hâli kalırdı."[84]

الحكم الرابع
في طواف الزيارة

4*- ZİYARET TAVAFI

١٤٧٩- (ت د ــ عبد الله بن عباس وعائشة رضي الله عنهم) « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أخَّرَ طَوافَ الزيارة إلى الليل ». هذه رواية الترمذي.

وفي رواية أبي داود « أخَّرَ الطَّواف يومَ النَّحْر إلى الليل ». وأخرجه البخاري تعليقا.

1.479- İbn Abbas ve Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, ziyaret tavafını gece vaktine kadar tehir etti."[85]

---

[82] **Muvatta**, Hac, 38/118-119.

[83] Bkz., **Zürkanî**, III, 134; **Evcezu'l-Mesâlik**, VII, 132.

[84] Hadîsi **Rezîn** tahric etmiştir.

[85] **Tirmizî**, Hac, 80/920; **Ebû Davud**, Menâsik, 82/2000.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'nindir.

Ebû Davud'un rivâyetinde; "Kurban günü tavafı geceye tehir etti" denir. Hadîsi, **Buharî** de ta'lîkan rivâyet etti.[86]

İZAH

Bu hadîste, Hz. Peygamber'in ziyaret tavafını gece vaktinde yaptığı, bundan sonra gelecek olan **İbn Ömer** hadîsinde ise tavafı sabahleyin yaptığı, sonra da **Mina'**ya gidip öğleyi orada kıldığı ifâde edilmektedir. **İbn Hacer** de bu çelişkiye işaret eder ve **Buharî**'nin de sanki bu çelişkili rivâyetleri telif için onları aynı bâbda kaydettiğini belirterek şunları ilave eder:

"İbn Ömer'in rivâyeti, kurban bayramının ilk gününde yapılan ziyaret tavafına, İbn Abbas ve Hz. Âişe'nin rivâyetleri de daha sonraki günlerde yapılan tavaflara hamledilir."[87]

Tirmizî'deki rivâyette **"...ziyaret tavafı..."** diye tahsisen belirtilmesi, **İbn Hacer'**in bu telifinin kabulünü zorlaştırmaktadır.

İzahına çalıştığımız hadîs zayıftır, delil olmaya elverişli değildir. Çünkü bu hadîsin râvîsi **Ebû'z-Zübeyr,** ne **Hz. Âişe'**den ve ne de **İbn Abbas'**dan hadîs dinlemiştir. Sonra **Ebû'z-Zübeyr,** tedlis yapmakla maruftur ve üstelik bu hadîsi de an'ane yoluyla rivâyet etmiştir. Bu itibarla bu hadîse güvenilmez. Muhtemelen **Ebû'z-Zübeyr,** Vedâ tavafını, ziyaret tavafı ile karıştırmıştır.[88]

١٤٨٠- (خ م د ـــ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهما) عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: «إنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم أَفَاضَ يومَ النَّحرِ ثُمَّ رَجَعَ فَصلَّى الظُّهْرَ بمنى قال نافع: وكان ابنُ عمرَ يُفيضُ يوم النحر ثم يرجع فيصلي الظهر بمنى ويذكر أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فعله». أخرجه البخاري ومسلم وأخرجه البخاري أيضا موقوفا. وأخرجه أبو داود إلى قوله: «بمنى -وزاد- رَاجِعا».

---

[86] **Buharî**, Hac, 129.

[87] **İbn Hacer**, III, 663.

[88] Bkz., **Tuhfe**, III, 663; **Tekmiletu'l-Menhel**, II, 176; **Aynî**, X, 67; **Avn**, V, 484.

1.480- Nâfi, efendisi İbn Ömer'in şöyle dediğini rivâyet eder:

"Rasûlullah (as.), kurban (bayramının ilk) günü tavaf-ı ifâzayı yaptı, sonra dönüp Mina'da öğleyi kıldı."

Nâfi dedi ki:

"İbn Ömer de kurban (bayramının ilk) günü ifâza tavafını yapar, sonra döner, öğleyi Mina'da kılardı ve Hz. Peygamber'in de böyle yaptığını söylerdi."[89]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Buharî,** ayrıca mevkuf olarak da tahric etmiştir.

Ebû Davud da, küçük bir lafız değişikliği ile aynı hadîsi tahric etti.

İZAH

Müellif, hadîsin **Buharî'**de bulunduğuna işaret etmişse de **Buharî'**nin matbû nüshasında hadîsi aynı lafızlarla bulamadık. Orada buna yakın lafızlarla rivâyet edilir.[90] Ancak hadîs, sahihtir ve İslâm hukukçularının çoğunluğu ziyaret tavafını ilk gün sabahleyin yapmayı müstehab görür. Bu tavafın şeytan taşladıktan, kurban kestikten ve traş olduktan sonra yapılması da müstehabtır.

Burada ihtilaflı olan mesele, Hz. Peygamber'in öğle namazını **Mekke'**de mi, **Mina'**da mı kıldığıdır; tavafı sabahleyin yaptığında şüphe yoktur.[91]

١٤٨١- (عائشة رضي الله عنها) قالت : « إنَّ صَفِيَّةَ زَارَتْ مَعَ رسولِ اللّه صلى الله عليه وسلم يَومْ النَّحر ». أخرجه...

1.481- Hz. Âişe şöyle dedi:

---

[89] **Buharî**, Hac, 129; **Müslim**, Hac, 58/335; **Ebû Davud**, Menâsik, 82/1998.

[90] Bkz., **Aynî**, X, 68.

[91] Bkz., **Avn**, V, 478.

"Safiye, nahir günü Rasûlullah'la (as.) birlikte Kâbe'yi ziyaret etti."[92]

[92] Hadîsi **Rezîn** tahric etmiştir. **Safiye**'nin hac ziyareti ile ilgili uzunca bir hadîsi, ileride 1488 numara ile gelecektir.